LUCIA HOSSU LONGIN

MEMORIALUL DURERII

O ISTORIE CARE NU SE ÎNVAȚĂ LA ȘCOALĂ

INSTITUTUL DE INVESTIGARE A CRIMELOR COMUNISMULUI ÎN ROMÂNIA

HUMANITAS

MEMORIALUL DURERII
O ISTORIE CARE NU SE ÎNVAȚĂ LA ŞCOALĂ

LUCIA HOSSU LONGIN, realizator de televiziune, este absolventă a Facultății de Limba și Literatura Română a Universității din București. Din 1991, începe realizarea serialului *Memorialul Durerii*, la Televiziunea Română, care, în prezent, a ajuns la o sută cincizeci de episoade difuzate, consacrat spațiului concentraționar românesc și rezistenței românilor în fața comunismului. În septembrie 2001, s-au împlinit zece ani de la difuzarea primului episod. Filmul a fost oprit în mai 2004, când serialul abordase ultimul deceniu al epocii Ceaușescu. A realizat, după 1989, numeroase documentare, selecționate la festivaluri internaționale: *Hobița lui Brâncuși*, *România vs. Cheng*, *Visul*, *21 de fotograme care au intrat în istorie*, *Baricada*, *Urmaș de martir*, *Zbor deasupra unui cuib de oameni*, *Mono* (portret Ion Monoran), *Radu* (biografia primului tânăr împușcat în București în decembrie 1989), *Sebastian* (selecție la Prix Italia, 2006). Redactor-șef al Redacției Film documentar al Studioului de Film al SRTV (1993–1996). Membru în Consiliul de Administrație al SRTV (1996–2000). *Memorialul Durerii*, serie nouă, „O istorie care nu se învață la școală", a fost reluat, la cererea AFDPR și a Academiei Civice, adresată Televiziunii Române TVR1 în noiembrie 2005.

DISTINCȚII: Premiul special al Uniunii Cineaștilor din România (UCIN) 1992; Marele premiu al Asociației Profesioniștilor de Televiziune din România (APTR) de două ori, în 1992 și 1993; Premiul Asociației 21 Decembrie 1989 pentru Jurnalism în slujba adevărului, 1995; Premiul Speranța al Societății Timișoara 1995; Premiul PNȚCD pentru prezentarea filmică a vieții dramatice a ilustrului bărbat de stat Corneliu Coposu, 1996; Premiul pentru documentar de lung metraj, 1998, *România versus Cheng*; Premiul pentru *Memorie* la Festivalul Internațional MIPA 2000, Spania (Muestra Internacional de Patrimonio Arquitectonico), Episoade din *Memorialul Durerii* și *Memorialul Bucureștilor* au fost selecționate la marile festivaluri de televiziune de la Monte Carlo, Biarritz (Prix Europe, Prix Italia), selecționate și difuzate Videoteca din Paris; Premiul pentru cel mai bun documentar, acordat filmului *Memorialul ureștilor* la Festivalul Internațional de la Carmona, 2003; Diploma și Medalia Jubiliară linal Iuliu Hossu", acordate de Biserica Română Unită cu Roma, pentru obiectivitate și cupromovarea adevărului prin jurnalism, 2003; Membră de onoare a AFDPR — România. ı susținerea autoarei *Memorialului Durerii* și a filmelor din acest cunoscut serial, în peia 1991–1996, au semnat importante personalități ale lumii culturale românești din Fran-, Germania, Elveția, SUA. În România, apelul pentru apărarea acestui serial împotriva cenzurării și interzicerii a fost demarat de revista *22*, de cunoscuta disidentă Doina Cornea. Episoade din serialul *Memorialul Durerii* au fost difuzate pe TV-5 Franța, de ziua României, în 1 decembrie 1994, la *Videoteca* din Paris (1996) și de Televiziunea Franco-Germană *ARTE* (1996). Împreună cu echipa sa, a tezaurizat peste o sută cincizeci de mii de minute de imagini-document, filmate cu personalități remarcabile, supraviețuitori ai gulagului românesc. În 1993, a fost invitată în SUA de U.S. Information Agency (USIA), pentru un stagiu profesional în domeniul filmului documentar. Stagiul a cuprins contacte și programe cu televiziuni naționale și private din New York, Washington, Chicago, San Francisco, Los Angeles și Boston. Vicepreședintă a „Academiei Civice" (fundație care administrează Muzeul-Memorial de la Sighet). *Memorialul Durerii*, o sută de episoade, a fost solicitat de Arhivele Hoover (copie pe CD) și de Biblioteca Congresului din Washington. Membră a Academiei Europene de film cu sediul în Germania. În prezent, pregătește o nouă serie din *Memorialul Durerii*, Seria Neagră, portrete de „neoameni", coordonatori și executanți ai represiunii din gulagul comunist. Secretar general al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România.

LUCIA HOSSU LONGIN

MEMORIALUL DURERII

O ISTORIE CARE NU SE ÎNVAȚĂ LA ȘCOALĂ

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
GABI DUMITRU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
HOSSU LONGIN, LUCIA
Memorialul Durerii: o istorie care nu nu se învaţă la şcoală / Lucia Hossu Longin. – Bucureşti: Humanitas, 2007
Index.
ISBN 978-973-50-1520-6

821.135.1-4

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/317 18 19, fax 021/317 18 24
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/311 23 30,
fax 021/313 50 35, C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

În loc de prefață

Scrisoare deschisă adresată *Memorialului Durerii* la sărbătorirea evenimentului: 100 de filme — 10 ani de la prima difuzare

Noi, românii, am stat aproape jumătate de veac la adăpostul unei imagini mincinoase și convenabile, o imagine impostură, o dulce imagine mioritică din care am muls toate beneficiile posibile.

Care este acea imagine impostură, matcă proteguitoare a bunei noastre conștiințe?

Românul e un om blând, n-a opus nici o rezistență sălbaticei agresiuni comuniste, nu e în firea lui să răspundă la violentă prin violență.

Mitul acestei supuneri a convenit și astfel a început producția industrială de conștiințe românești, cu minciuna bine însușită.

Această minciună (nimeni n-a crâcnit în front) înălțată la rang de fatalitate, printr-o solidaritate națională, ne-a izbăvit de răspundere și ne-a inocentat pe toți. Mai mult decât atât: ne-a făcut pe toți apți de orice tranzacție, pentru că nu există referințe morale atâta vreme cât lașitatea a fost generală.

Dacă rezistență n-a existat, absolut orice e posibil. Orice se poate justifica. Orice — și mai grav — se va putea justifica de-acum încolo, căci românul nu e numai blând, dar mai e și șmecher.

Meritul uriaș al Memorialului Durerii *e că a demascat — cuvântul trebuie reabilitat și refolosit — o minciună istorică monstruoasă, la care am participat, mai mult sau mai puțin, cu toții.*

Memorialul Durerii *revizuiește integral această imagine umilitoare și nedreaptă. Este absolut răvășitor să afli că românii au avut una dintre cele mai consistente rezistențe anticomuniste din Est.*

Vechi sceptic „ricaneur“, *sunt gata să revizuiesc, la rându-mi, unghiul de bășcălie dureroasă din care mi-am îngăduit să privesc destinul poporului român.*

Tentativa Memorialului Durerii *mă emoționează profund.*

Poate că, la urma urmei, nu Mitică este eroul nostru național. Cine știe?

La mulți ani, din adâncul inimii.

Lucian Pintilie

Scrisoarea a fost difuzată în emisiunea din 21 octombrie, 2001

Primii partizani

Bărbații iau calea codrului • Luptătorii îi așteaptă pe americani • Grupuri armate subversive • Capturări și execuții • Nuclee de rezistență în fața comunismului • Pregătiți de luptă • Deciși să moară pentru libertate • Bucovina rezistă cu arma în mână

Comentariu:

Primăvara şi vara anului 1944 au fost poate cele mai dramatice momente din istoria modernă a României. Poporul român plătea pentru grava eroare pe care o comisese guvernul său intrând în război de partea lui Hitler.

Din septembrie 1943 când România începe decis să caute o cale pentru a ieşi din război şi a li se alătura aliaţilor, şi până la 12 septembrie 1944, când a semnat armistițiul cu Rusia, nimic nu întrevedea condiţiile capitulării dezastruoase de mai târziu.

Winston Churchill declara că, în cazul în care statele satelite ademenite în conflict prin constrângere vor ajuta la scurtarea războiului şi vor întoarce armele împotriva lui Hitler vor fi lăsate să-şi croiască propria soartă şi să se întoarcă acasă în marea familie democratică.

În martie 1944, trupele ruseşti trec Nistrul, iar Armata Roşie ocupă nordul Bucovinei. Sate întregi iau calea pribegiei. Rezistenţa în faţa puhoiului începe în Bucovina, ca o mişcare de nesupunere la ocupaţie şi mai ales la barbaria acestei invazii.

Pătimirile unei familii de bucovineni au fost aşternute într-un jurnal al Mariei Cenuşă din Putna, o femeie de o inteligenţă ieşită din comun, o vitează care şi-a urmat bărbatul în munţi, în închisoare, în anchete, şi al cărei unic fiu s-a născut într-o celulă de temniţă.

Fragment din jurnal:

„Veneau ruşii la greul pământului, era în 1944, toţi s-au ţinut de noi, am făcut colibe în creierul munţilor, dar într-o zi vine un pădurar, bun prieten cu soţul, şi spune: «Caută şi te ascunde în gaură de şarpe, ferească Dumnezeu cum te caută ruşii». Zice soţul: «Dar ce au cu mine, nu ştiu. Am fost în Rusia, dar nu am făcut nici un rău. Mi-am dat seama că şi ei sunt

oameni și luptă pentru țară din ordin, n-am furat nimic, nu mi-am bătut joc de nimeni, decât am fost și eu tot din ordin trimis în Rusia.» Așa este războiul... trecem în altă creastă, ajungem între niște stânci grozav de mari, ne așezăm jos, fac un pic de foc, frigem niște fleici de cerb, le mâncăm goale, și nu mai facem nici un pic de foc, nu ne mai culcăm de frică să nu ne găsească rușii. După opt zile mă duc la ceilalți și întreb: «Ce se mai aude nou?» Îmi spun toți că partea noastră de sat a ars toată; au dat rușii foc. Vai de mine, mi-au ars casa toată cu toate mândrețile într-însa. Bărbați și femei, copii și bătrâni își strigă în libertate bucuria și încrederea în viață..." (Maria Cenușă)

Comentariu:

Adresându-se, la 23 august 1944, pe calea undelor, întregii națiuni, regele Mihai spunea: „Primiți-i pe soldații armatei sovietice cu încredere, Națiunile Unite ne-au garantat independența țării, și neamestecul în treburile noastre interne." Românii păreau fericiți, se prefigura o epocă de democrație; toate regimentele de pe front au primit ordin de încetare a luptei și de retragere din fața ofensivei rusești.

Trupele române eliberează întreaga țară fără nici un ajutor sovietic. Trei luni cât a durat guvernarea mea din decembrie 1944 până în martie 1945, va dezvălui generalul Nicolae Rădescu, trupele sovietice s-au dedat continuu la jafuri, la asasinate și la arestări. Nici un membru sovietic al Comisiei Aliate de control, nici reprezentanții diplomatici sovietici nu au luat în considerare plângerile și rapoartele oficiale.

La împărțirea lumii, România fusese oferită ca pradă cuceritorilor.

Acțiunile de luptă ale partizanilor bucovineni contra armatei roșii invadatoare au început în martie–aprilie 1944, sub coordonarea comandamentului militar româno-german.

Grupurile de luptători din Bucovina 1944–1958
Vladimir Macoveiciuc
Dumitru Crăciun
Dr. Gheorghe Vasilache
Constantin Cenușă
Gavril Vatamaniuc
Vasile Motrescu

Se organizează unități mobile dotate cu tehnică de luptă, care aveau misiuni de patrulare și de protecție. După 23 august 1944, foștii luptători încep să fie urmăriți de NKVD. Pentru a-și apăra viața și libertatea, sate întregi fug în munți și se opun cu arma în mână la abuzurile comunizării forțate.

Rezistența armată va beneficia de prezența țăranilor veniți acasă de pe fronturile de est și de vest, de experiența militară a foștilor combatanți, ofi-

ţeri deblocaţi de grupul tot mai masiv al celor urmăriţi de tribunalele poporului pentru atitudini antisovietice.

Lucia Hossu Longin: Care sunt după dumneavoastră trăsăturile acestei mişcări de rezistenţă născute după ocupaţia sovietică din martie 1944?

Acad. Alexandru Zub, istoric: Primul lucru care ar putea fi evocat este caracterul spontan al acestor iniţiative de rezistenţă care veneau deopotrivă din sânul armatei şi din rândurile populaţiei. E vorba de tineri, mai ales elevi de şcoală, studenţi care au reacţionat atunci împotriva invaziei sovietice înainte chiar ca o soluţie să se schiţeze pe plan politic.

Acesta este un prim aspect şi el prefigurează cumva ceea ce avea să se întâmple după aceea într-un fel mai coerent, mai articulat în restul teritoriului.

Bucovina are ceva particular, Bucovina trăise o ruptură dramatică, în 1940; după aceea, deci ea stă sub semnul acestei sfâşieri care a pus-o în alertă în momentul în care trupele sovietice se aruncau asupra trupului României.

Jurnalul Mariei Cenuşă:

„Eu sunt gravidă în luna a patra şi nu mai pot rezista la fugă; mă duc la sora mea în sat, ajung dimineaţa, şi la ora 10 sunt arestată. Mă duce la Rădăuţi; acolo e venită echipa fulger, mă ia la întrebări, unde-i soţul, dar eu foarte hotărâtă, că dacă mor şi tot nu spun. Zic: păi nu ştiu; încep şi mă bat de mă usucă, şi eu tot aşa ţin tot timpul, că nu ştiu. După ce a văzut că după atâta bătaie zic numai nu ştiu, m-a băgat într-o cameră cu bărbaţi. Erau douăzeci de bărbaţi şi eu singura femeie între dânşii. Toată ziua mă ţinea sub pază într-un wc, iar noaptea între bărbaţi tot în picioare, nimeni nu se culca; tot venea şi scotea la anchetă de trei–patru ori pe noapte, mă ducea la anchetă să spun unde e soţul; eu numai nu ştiu, nu ştiu. Până la şapte luni m-au tot bătut; după şapte luni de sarcină, nu m-au bătut, dar îşi băteau joc tare, mă puneau să rag ca vaca, să latru ca câinele, să cânt ca cocoşul, să zbier ca oaia, să nechez ca caii, să orăcăiesc ca broasca, dar nici n-au scos nimic din gura mea contra soţului pe care l-am iubit aşa de mult..."

Comentariu:

Primul grup de partizani lichidat este grupul lui Vladimir Macoveiciuc, învăţător şi locotenent în rezervă. Macoveiciuc avea douăzeci şi doi de luptători de elită; printre ei Vasile Motrescu, Gheorghe Motrescu, Vasile Juravle, Arhip Rusu şi cei doi fii ai săi, Victor şi Silvestru.

În septembrie 1945, fiul cel mic, Victor, de şaptesprezece ani, mama sa, Domnica, şi o fată din casă, Marioara Gabor, de şaisprezece ani, sunt arestaţi.

În maşina militară care conducea grupul la Câmpulung, Marioara Gabor este violată de ostaşii ruşi şi moare câteva ceasuri mai târziu.

Victor și mama sa, Domnica, sunt anchetați cu o sălbăticie nemaiîntâlnită.

În toamna anului 1946, la Voitinel, casa în care se adăpostea Macoveiciuc este înconjurată și i se dă foc.

Împușcat în picioare, Vladimir se sinucide. Fiul cel mare, Silvestru, este prins abia în 1947 și condamnat la douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Moare într-un accident suspect după eliberarea sa din temniță.

L. H. L.: Zona în care v-ați născut dumneavoastră în 1944 era în calea asediului sovietic. Ce s-a întâmplat, care au fost raporturile dintre satele românești și agresorii sovietici?

Gavril Vatamaniuc, Sucevița (condamnat la moarte, pedeapsă comutată la muncă silnică pe viață): Da, aceștia au intrat în luna martie 1944 pe un aliniament Straja–Putna–Vicov–Voitinel–Hurjuieni–Voivodeasa–Sucevița, în continuare până la Gura Humorului. S-au stabilit pe acest aliniament, iar sus pe Obcina Mare erau trupele româno-germane.

Pe această linie au stat șase luni.

L. H. L.: Care era distanța dintre fronturi?

G. V.: 10, 12 și în unele locuri 13 km. Ei n-au putut intra în văgăunile respective, pentru că erau pline de partizani.

Atunci când au intrat rușii, după scurt timp au dat ordin să se evacueze satele de pe linia lor, în spatele frontului lor.

Și oamenii, șase–șapte mii de oameni, n-au plecat în evacuare, s-au refugiat în munți, cu familii și totodată cu ocuparea Bucovinei de către trupele sovietice, și mai cu seamă în momentul în care au început ei represiunile, cu evacuarea, cu violuri, cu jafuri, cu tâlhării și cu darea de foc a comunelor.

Toate aceste comune pe care le-am numit eu adineauri de la linia frontului în sus au fost arse până la temelie și pomii fructiferi tăiați.

Dumitru Crăciun, pădurar, și Grigore Sandu, țăran înstărit, au acționat în munții Dornei. Lor li s-au alăturat Constantin Candrea, Vasile Rusu, Ion Arnăutu, fost ofițer.

În decembrie 1949, prin trădare, sunt prinși în luptele de la Coșna și Găinești. Rețeaua informativă a Securității începuse să funcționeze din plin.

Mor atunci, uciși în luptă, Ioan Apostolini, Constantin Todașcă, Aurel Grodiuc, Iacob Galan. Trupurile lor sunt aduse din munți și aruncate pe marginea drumurilor, ca un avertisment pentru cei ce cutezau să susțină rezistența din munți.

Ion Arnăutu moare la penitenciarul din Râmnicu Sărat în a o sută treizeci și doua zi de grevă a foamei.

[Arhivă: Gavrilă Olteanu, mort]

„A avut sediu acolo, la Coşna, cu Gavril Olteanu, era şeful... şi când au fost arestaţi la Bucureşti, Gavril Olteanu s-a sinucis."

În noaptea de 30 spre 31 august 1946, s-a otrăvit cu stricnina pe care o avea asupra sa în arest.

În documentele de arhivă se menţionează că Acţiunea Olteanu de organizare a aşa-zisei rezistenţe naţionale a fost pusă la cale de Bodnăraş.

„Aceştia au fost condamnaţi, şi Bodnăraş, care era atunci mare erou comunist venit din Rusia, fiind din Câmpulung, i-a eliberat pe ei să facă propagandă pentru blocul Partidului Democrat. Era înainte de alegeri, iar ei, care făcuseră parte din Sumanele Negre, asta era o organizaţie mai mult naţional-ţărănistă, ei au făcut propagandă...

După alegeri, bineînţeles, a căutat să-i ridice din nou pentru a-şi ispăşi pedeapsa că ei probabil vroiau să-i condamne, asta nu ştiu exact, situaţia proceselor de la Bucureşti. Şi atunci s-au retras în munţi."

Comentariu:

O comună din Bucovina a purtat numele lui Emil Bodnăraş alias Emil Bodnariuc, ucrainean, dezertor din armata română şi refugiat în Rusia, apoi revenit în ţară ca spion sovietic.

Rearestat, scapă din nou şi se întoarce odată cu Armata Roşie în 1944.

A coordonat represiunea din Moldova, trimiţând la moarte mii de partizani români; alături de grupul lui Dumitru Crăciun, au fost şi treizeci de ofiţeri şi subofiţeri din centrul de Securitate Fălticeni, arestaţi sub acuzaţia de a fi acţionat împotriva ordinii statale şi de a-i fi sprijinit pe partizani.

Printre ei, în arhivele SRI, îi găsim pe Eftimie Petrescu, Emilian Săndulescu, Vasile Roşu, Constantin Şoldan, Dumitru Irimia. Motivaţia acţiunii lor: nu doreau să fie folosiţi ca forţă de represiune aşa cum s-a întâmplat cu unităţile de intervenţie ale regimentului care în regiunea Bihor au tras împotriva ţăranilor ce se opuneau colectivizării.

Doctorul Gheorghe Vasilache, primar al comunei Dorna Candreni, iniţiază gărzile Decebal, organizaţie subversivă cu ramificaţii în toate judeţele din Moldova.

Gărzile Decebal aveau ca statut reintegrarea României în hotarele ei fireşti, lupta pentru reinstaurarea monarhiei şi a unui stat de drept.

De la o sută optzeci de membri, gărzile ajung, în anul 1950, la circa treizeci de mii de persoane.

Din organizaţie făceau parte fraţii Grigore şi Nicanor Chelsoi, părintele Filaret Gămălău, Emilian Forminte, Liviu Catrici, Maria şi Ilie Spânu, Ilie şi Ana Adochian, Dumitru Gherman, Dumitru Gavrilei.

Filaret Gămălău, părinte-stareţ la schitul Rarău, condamnat la moarte; sentinţă comutată la douăzeci şi cinci de ani muncă silnică: Am fost un duşman al comunismului tot timpul vieţii mele.

L. H. L.: Şi aţi plătit pentru asta?

F. G.: Da, am plătit, am plătit bine. Mi se pare că am trăit sute de ani unde am trăit, vă închipuiţi dumneavoastră...

L. H. L.: În închisoare?

F. G.: În închisoare. Cincisprezece ani de închisoare mi se par cincisprezece veacuri.

Comentariu:

Sfântul lăcaş al Rarăului devenise un adăpost pentru luptătorii din munţi, aşa cum s-a întâmplat cu toate schiturile şi mânăstirile Moldovei. Aici s-a ascuns pentru o vreme şi monahul Daniil Tudor, poetul Sandu Tudor, cel ce va scrie imn-acatist la rugul aprins al Maicii Domnului, operă măiastră a literaturii religioase, compusă în închisoarea Aiudului, rugă sfâşietoare a milioane de români supuşi prigoanei bolşevice.

L. H. L.: Schiturile în această parte de ţară au fost şi ele locuri în care luptătorii şi-au găsit un reazem?

F. G.: Şi-au găsit adăpost mult, eu am găzduit mulţi din ăştia la schitul Rarău; mulţi am găzduit din aceşti fugari cărora nu le plăcea comunismul.

L. H. L.: Aţi ţinut vreodată o armă în mână?

F. G.: Eu, şi mai multe, dar n-am tras în nimeni cu arma, nici în timpul războiului. Eu n-am tras cu arma în nimeni pentru că eu am fost radiotelegrafist, am fost cu căştile la urechi, tot timpul lângă comandanţi.

L. H. L.: Am înţeles că arme aţi strâns pentru partizani.

F. G.: Pentru partizani am adunat arme şi i-am înarmat mult.

L. H. L.: Nu este întâmplător, părinte, că aici, în Bucovina, ca şi în colţul celălalt de ţară, în Banat, au fost primele organizări împotriva puterii sovietice şi puterii comuniste. Pentru că dumneavoastră v-aţi născut într-o comună din Bucovina, pentru că ştiţi cum este la suflet un ţăran bucovinean, aş vrea să ne spuneţi prin ce se diferenţiază ţăranul din partea asta de ţară de alţi români?

F. G.: Eu i-am cunoscut credincioşi şi patrioţi, care au ţinut la patria lor.

Comentariu:

În jurnalul Mariei Cenuşă, adevărat letopiseţ al suferinţei şi al rezistenţei, este evocat momentul în care Constantin Cenuşă s-a predat pentru ca familia lui să nu mai fie prigonită.

Iată cuvintele pe care le-a rostit în faţa autorităţii: „Domnule colonel, uitaţi-vă la munţii ăştia de jur împrejur, câţi copaci au, toţi sunt udaţi cu lacrimi de-ale mele şi cu sudori; am fost aşa de prigonit că, dacă am luat de la cineva o mână de făină, fiind nemâncat de câteva zile, a trebuit să fug în vârful muntelui să fac foc acolo unde nu era apă. Dezbrăcam cămaşa şi o storceam de sudoare în căldarea de mămăligă şi făceam mămăliga şi o mâncam de multe ori goală.“

Grupul lui Constantin Cenuşă a fost acuzat de crimă de înaltă trădare şi condamnat la muncă silnică pe viaţă.

Constantin Cenuşă iese din închisoare în anul 1964; este găsit spânzurat la câteva zile. Colegii de suferinţă ştiu că nu s-a sinucis.

Iată o mărturie preţioasă a împrejurărilor în care şi-a găsit moartea:

G. V.: Cum este de crezut, doamna Lucia, că acest om, care stă vreo opt ani în munţi, din 1944 şi până prin 1952, stă doisprezece ani în închisoare, suferă cumplit, şi avem mărturii de la oamenii cu care a stat, s-a comportat excepţional, cu un curaj şi cu un devotament pentru camarazii lui de celulă, îi servea şi îi ajuta la nevoie, la necaz renunţa la porţia lui de mâncare în amărâta închisoare şi îl ajuta pe colegul lui. Vine acasă şi la o săptămână să se spânzure? E posibil? Şi mai ales când nu era nimeni acasă. Dar eu am o dovadă. Un prieten al lui din Gura Putnei mergea la el să-l cheme la vânătoare să vâneze un căprior, ca să se însănătoşeze el repede cu carne de vânat, şi într-o duminică, când mergea la el a văzut o maşină în drum în faţa casei şi în casă trei bărbaţi. Şi el s-a întors că a crezut că iarăşi este anchetat; şi s-a întors şi a plecat şi a zis: „Lasă că oi veni eu mâine“ şi când o venit mâine l-o găsit spânzurat familia.

Archip Rusu, din comuna Gălăneşti, a făcut parte din grupurile de luptă mobile din Bucovina; condamnat la douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică:

M-am gândit ce trădare de ţară am făcut eu? Că doar Bodnăraş o fugit înainte de începerea războiului în Rusia cu acte, că a fost ofiţer, cel mai bun adjutant al colonelului; şi s-a dus dincolo şi informase ruşii ce se petrece la noi, şi l-a luat: „Vino încoace!“ Bodnăraş a fost spion rus, încă un sat din Moldova îi poartă numele lui Bodnăraş.

S-o dus, o trădat ţara în Rusia şi după aceea când s-o întors frontul înapoi l-o trimis în ţară. Şi o venit înapoi în ţară şi pe peronul gării din Iaşi i-o găsit, l-o descoperit, şi i-au dat patru ani de zile pentru trădare de ţară, aşa era, trădare de ţară mai înainte, aşa ţin minte şi aşa am povestit în paisprezece ani cu generali, şi profesori universitari, şi doctori, şi foşti miniştri, în toate ţările; poţi să-nveţi ceva în paisprezece ani de zile. Numa' n-am avut hârtie să scriu că eram doctor, dacă puteam să scriu... şi atunci i-au dat patru ani de zile, şi când o venit aici l-o făcut ministru.

Păi eu am adus actele de la ruşi, şi le-am dat ţării mele, păi mie îmi dă douăzeci şi cinci de ani, nu puteam să cred, o sperietoare; cu pedeapsa de douăzeci şi cinci de ani pentru trădare de ţară am rămas până în 1953 când o murit Stalin. În 1953 s-o schimbat, aveam dreptul la recurs, dacă aveaţi alte probe noi, puteaţi ieşi afară.

Din jurnalul Mariei Cenuşă: „Pe ziua de 2 august încep durerile de naştere, nu spun nimic, dar eu tot între bărbaţi, dar erau dureri de moarte. Toţi

strigă să mă duc la spital. Vine ofițerul de serviciu, mă duce pe jos la spital, eu tare m-am ținut să nu mă vait, dar până la spital am zis: «Ău, ău, ău.“ Abia pe ziua de 5 august nasc tare, tare greu. Mi-a dat biata moașă niște cârpe, ce-a putut din spital, dar copilul bun și sănătos, și frumos tare, mă duce înapoi, dar mă bagă tot între bărbați; dar nu aveam unde să-l scald. Dimineața, când ne scotea la program, îmi da voie să spăl cârpele la ciușmea, dar cu apă rece, dar copilul dumnezeiesc de bun, când veneam de la program puneam o cârpă de-a lui udă în sân, și o încălzeam pe subsori, și-l ștergeam pe bietul și bunul copil peste tot, și era bine, și creștea ca din apă.

După o lună mă ia la anchetă și mă bate de mă gătește, să spun unde e soțul. Eu tot spun că nu știu nimic de la evacuări, nu știu nimic de el, nici că-i viu, nici că-i mort.

Comentariu:

După ce a reușit să scape cu viață din trei–patru încercuiri, șeful grupului de luptători din munții Călimani, Gavril Vatamaniuc, va fi prins în anul 1955 prin folosirea informațiilor pe care le-a dat sub tortură un om de-al lui Vasile Mariciuc.

Zece ostași și patru ofițeri au asigurat reușita acțiunii. Securitatea nu uitase confruntarea de la Bâtca Corbului, unde Vatamaniuc și Motrescu împușcaseră trei ostași într-o confruntare directă sângeroasă cu un batalion de Securitate.

Reconstituire din Arhiva Securității:

Prima mare confruntare dintre forțele de Securitate și partizanii grupului lui Vatamaniuc–Motrescu a avut loc la Bâtca Corbului. Bordeiul se afla săpat sub Obcina Mare. Un detașament de Securitate, condus de locotenentul-major Gheorghe Cuciuc, încercuiește zona. În bordei se aflau numai Vasile Motrescu și Gavril Vatamaniuc, și nu alți bandiți. La ora 7, când se mijea de ziuă, Motrescu, pe post de santinelă, anunță prezența unor trupe de Securitate. Conform planului, fiecare se îndepărtează în direcții diferite la o distanță de 50 de metri de bordei. Securiștii deschid focul fără nici o somație; nu era o acțiune de scotocire obișnuită, ci era practic un plan de învăluire bine organizat pe o suprafață mare de teren. Ostașii erau însoțiți de un pluton dotat cu câini.

Văzându-se în această situație, învinuiții Vatamaniuc Gavril și Motrescu Vasile și-au luat armamentul și muniția pe care o aveau și au plecat în direcții diferite. Ieșind din bordei, Vatamaniuc Gavril a fugit și s-a oprit într-un desiș; acolo a fost descoperit de câinele Afumatu care îl însoțea pe soldatul Vălimăreanu. A tras o rafală de pistol automat asupra soldatului Vălimăreanu Mihai, pe care l-a doborât. După împușcarea ostașului, învinuitul a încercat să fugă, însă fiind prins de picior de către câinele de urmărire Afumatu, a tras o rafală cu pistolul său automat împușcându-l pe

loc, reuşind în acest mod să dispară. Aceasta era varianta pronunţată în justiţie.

G. V.: Lupta din munţi nu-i ca pe front; pe câmp deschis vine, el trage, eu trag, îl ochesc, trag, lupta în munţi, în desişuri unde trăiau numai mistreţii şi lupii, şi urşii, acolo e cu totul altfel. Acolo am mişcat sau am primit foc, acolo trag; şi care e mai iute, cum a fost cazul cu noi la Bâta Corbului. Am ieşit, am aplicat metodele noastre, deşi am fost încercuiţi complet au căzut trei securişti şi un câine, şi noi am scăpat, eu cu Motrescu am scăpat.

Acolo iuţeala, precizia ochiului şi precizia mâinii, iuţeală extraordinară şi rapiditate trebuie, mişcare şi tragere rapidă, fracţiune de secundă e mult, mult.

L. H. L.: Spuneţi-mi, dar, înainte de a avea această confruntare cu ei în desiş, în acel moment în care fiecare trebuia în fond în legitimă apărare să acţioneze, până atunci ei au tras până au încercuit bordeiul?

G. V.: Doamnă, nici nu fugeam dacă nu trăgeau, că am crezut că poate sunt muncitori, deşi am auzit nişte fluierături suspecte, zic: asta e Securitate, dar poate trec pe de la deal, nu vin, dar când a început să tragă... şi atunci am părăsit noi şi ne-am luat drumul nostru şi poziţiile noastre pe care le-am aplicat întotdeauna în astfel de situaţii. Eu am dat de cerc, şi-a trecut pe lângă mine cercul, doi, unul era cu ochii albaştri doamnă, la cincizeci de cm, jumătate de metru de mine, dar eu foloseam terenul la maxim, că am învăţat de la vietăţile pădurilor cum trebuie să te camuflezi şi cum trebuie să foloseşti terenul. Şi ei nu m-au văzut că eu sunt la picioarele lor, în desiş, sub rugi de mure, sub cetina unui brădănel stufos, s-a oprit la brădănel, şi a întrebat:

— Oare a căzut ceva?

— Nu ştiu.

— Tu ia-o pe aici, că eu o iau pe dincoace. Şi au plecat pe lângă mine la bordei, au strâns cercul la bordei şi eu am rămas în spate.

Când mă pregăteam să plec a apărut ăsta cu câinele, pe urma mea; de la bordei m-a luat, că ei deja pătrunseseră la bordei, grupa aia care a intrat prima dată, şi au ajuns la cei doi:

— Pe unde a luat-o?

— Pe aici nu a trecut.

— Cum că până aici l-a adus câinele?

— Pe aici nu a trecut.

Atunci a dat drumul la câine din lesă şi a spus: urma Afumatu!

Şi Afumatu pe urma mea, şi m-a găsit.

Eu odată m-am uitat la Afumatu şi m-am uitat la el ce face; aveam o carabină lângă mine, deşi depozitul a rămas acolo, aţi văzut armele, că

aveam pentru douăzeci de echipat, oricând îi înarmam, aveam armament mult... aveam o carabină și automatul cu mine, carabina jos, și automatul în mână, și când el a ridicat automatul să-l pună la ochi, eu am făcut, fracțiune de secundă, că am ridicat și a tras cu tot, și a căzut, doar eu nu puteam să dau greș, că doar asta mi-a fost, de mic copil am tras cu armele, și la vânătoare, și pe front, și în armată, și noaptea, și ziua, eu nu dau greș la... și a căzut.

Am dat să fug, câinele m-a tras de picior, și-am căzut. M-am întors și am tras în câine, și am scăpat de câine; acei doi trăgeau, toți trăgeau, Motrescu a tras și el și a împușcat doi și a spart cercul.

L. H. L.: Cum de a putut împușca Vasile Motrescu, cu un ZB, deodată doi, ei nu au acționat, cei doi ostași? Care să fie explicația?

G. V.: Că a împușcat doi cu un ZB e foarte posibil, doamnă, pentru că avea o rapiditate și el, ca și mine, la tragere. Ziceai că a tras semiautomat, ori el manevra... era formidabil. Dar întrebarea e alta: de ce a tras în fiecare câte două cartușe? Așa spune Securitatea, că a tras câte două focuri în fiecare.

Aici mă depășește.

Comentariu:

Într-o notă întocmită de Inspectoratul de Securitate al județului Botoșani se precizează: la 18 ianuarie 1955, căpitanul Cuciuc, comandantul unui pluton de intervenție, sesizând un foc de armă în zona comunei Sucevița, a pornit în scotocire cu subunitatea sa pe direcția unde a auzit acest zgomot. În mod surprinzător a dat peste bordeiul banditilor, în locul numit Bâtca Corbului, în care la acea dată se aflau numai Motrescu și Vatamaniuc.

A avut loc un schimb de focuri, în urma cărui fapt bandiții au reușit să facă o breșă, împușcând mortal trei ostași, Vatamaniuc doi și Motrescu unu.

Din mărturiile lui Vatamaniuc, rezultă că Motrescu ar fi împușcat doi ostași și el doar un ostaș și un câine.

În bordeiul părăsit de cei doi partizani, s-au găsit alături de alimente, arme sau muniție două caiete de însemnări, o Biblie, o carte de limba română.

Textul intitulat „Către călăii neamului românesc" semnat partizan Motrescu, arată gradul de disperare al luptătorilor. Familiile lor sunt arestate. Motrescu îi somează pe securiști să-l elibereze pe fratele lui, căruia pe nedrept i-au răpit libertatea.

Vasile Motrescu, ultimul partizan din Bucovina, s-a născut la 11 octombrie 1920, în comuna Vicovul de Jos, într-o familie de țărani. Intră, din primăvara anului 1944 în componența primelor grupuri de partizani. Din toamna anului 1944, se ascunde de ruși. În 1951, se predă de bunăvoie la

Securitate. Este lăsat în libertate. Un an mai târziu, Securitatea încearcă să-l folosească pentru prinderea grupului de luptători din Făgăraş.

Vasile Motrescu îşi avertizează fraţii de pericol şi îi predă pe securişti partizanilor, continuând lupta: „Mai bine să mor în pădure decât la zid."

Între anii 1955 şi 1958, stă ascuns în casa familiei Gavril şi Valeria Sfichi din comuna Gălăneşti. Este condamnat la moarte prin trei sentinţe şi pe capul lui este pus un preţ foarte mare. Va fi prins prin trădare.

L. H. L.: Ştiaţi ce vă aşteaptă, ce pedeapsă vă aşteaptă dacă adăpostiţi un fugar din munţi?

Valeria Sfichi (condamnare muncă silnică pe viaţă şi confiscare totală a averii): Am ştiut că, dacă îl găseşte la noi, am ştiut că suntem pedepsiţi. Totuşi noi nu l-am predat; cum o fi, cum o fi. Nu l-am predat, pentru că după aceea l-am cunoscut pe Dumnezeu nu puteam să facem aşa ceva. Să dăm viaţa unui om în mâna oamenilor, care era condamnat la moarte, că se ştia că era condamnat la moarte.

L. H. L.: Aţi spus înainte că prin el l-aţi cunoscut pe Dumnezeu...

V. S.: Da, prin el l-am cunoscut pe Dumnezeu. Să cercetăm cuvântul, să cercetăm Biblia, adică el avea o Biblie şi cerceta şi ne spunea şi nouă; cu el împreună am crezut şi noi, adică am cercetat bine şi am văzut că aşa este scris, aşa am căutat să îndeplinim cu viaţa, nu numai cu gura aşa, şi cu vorbirea.

L. H. L.: Doamnă Valeria, ce făcea în acea cămăruţă o zi întreagă, care era viaţa lui?

V. S.: Noi nu ştim, că nu l-am urmărit ce făcea, stătea, poate mai scria ceva, dar nu ştiu, noi nu-l urmăream, decât îi dădeam mâncare şi el mânca, şi când era ziua şi noi chiar mai mergeam că era o uşă pe partea aceea şi ieşea printr-un şopru aşa, şi aici era o ieşire care mergea în podul grajdului, şi mai stătea acolo. Altă dată când eram toţi în casă stăteam de vorbă, el era acolo, noi stăteam de vorbă în casă, şi mai mult discutam despre cuvântul lui Dumnezeu; ne povestea el cum o petrecut viaţa în pădure, cu greutate, cu necazuri, cu suferinţă, urmărit de armată... ne povestea cum a fost... Când i-am dat prima dată lui Cenuşă în 1958 mâncare la pârâul Vatniţă pe Putnişoara în sus, i-am dat şi într-adevăr că am văzut la el Biblia.

Gheorghe Motrescu: După mine partizanii apelau la Biblie, Biblia era un fel de scut al lor, era un fel de armă de apărare mai mult ca puşca, ei apelau la putere divină.

Ing. Dionisie Nichitovici, între anii 1943 şi 1948 prizioner în Rusia, în anul 1948 condamnat la şapte ani pentru instigare la ordinea publică: După câteva zile de anchetă mă bagă într-o celulă şi în celula aceea era, am dat peste, cum era întuneric, m-am uitat aşa, mi s-a părut că e urs, dar era un om în cojoc care era cu lanţuri la picioare şi la mâini; stătea aşa într-o po-

ziție strânsă, și m-am uitat la dânsul și m-am așezat pe patul celălalt de ciment, el era vizavi, și când s-a făcut lumină mi-am dat seama că e Motrescu, din descrieri că știam cine e Motrescu; un bărbat cu niște ochi ageri, bărbat frumos, cu ochi foarte senini, dar cu o figură... destrămat complet.

Îl întreb: „Dumneata nu ești din Vicov?"

Zice: „Da. Dar dumneata nu ești consul polonez?"

Eu eram blond, îmbrăcat bine, grăsuț...

„Nu, zic, eu sunt român, uite așa, așa, îi spun, uite am fost prizonier."

Când i-am spus că am fost prizonier parcă i s-a dezghețat inima și mă intreabă: „Bine, dar cum de ai ajuns aici?

„Cu rușii..."

„Păi și eu n-am mers cu rușii și uite unde am ajuns."

„Nu-i nimic, domnul Vasile..."

Și povestind el era așa de trecut într-o depresiune mistică foarte interesantă, totul era prin Dumnezeu și tot regreta că a greșit...

Și mi-a spus: „Dar ce ai făcut, crimă, de apărare?"

„Credința noastră cere să nu omori; sunt cazuri și noi în război poate am omorât oameni, dar e altă treabă. Dar mata ești tot în război... pentru că noi am pierdut războiul, noi am luptat cu Antihristul."

Gheorghe Ungureanu (a făcut parte dintr-un grup de optzeci de acuzați, judecați în anul 1959 pentru insurecție armată, în Câmpulung Moldovenesc): Era în primăvara lui 1958, luna nu pot să mi-o aduc aminte, când în una din zile un locotenent-major împinge pe ușă pe un cetățean îmbrăcat național cu cămașă lungă, cu ițari, cu bundă lungă, legat de mâini și de picioare, slab ca fizic, foarte slab, cu genunchere la genunchi... și zice ofițerul ăsta, locotenent-major: uite Vasilică te bag aicea la un domn cu care să mai ai cu cine discuta... și scutură mânerele, lanțul era numai de formă, că, fiind un schelet, verigile cădeau de la mâini, și de la picioare la fel; nu țineau brățările pe care le aveau, nu aveau nici o rezistență, nimic.

Și, stând cu el așa, am stat câteva zile.

L. H. L.: Spuneți-ne, auzea în închisoare sunete?

G. U.: Auzea în închisoare plângând, auzea în închisoare plângând femei.

La un moment dat el zice: auzi, asta e mama mea, și se tulbura foarte mult, și când auzea așa, se ducea în colț, cădea în genunchi, spunea iarăși rugăciunea, și după un timp își revenea. Mai stătea ce mai stătea auzea cântând cântece de jale, și spunea: aaa, asta e soția mea și iară îl apuca tulburarea așa, și începea și el să plângă.

L. H. L.: Erau sunete false sau erau într-adevăr voci de femei?

G. U.: Era într-adevăr voce de femeie.

L. H. L.: De la închisoarea femeilor?

G. U.: Nu, acolo, la Botoşani, în închisoare, pavilioanele închisorii erau paralele, şi în pavilionul apropiat pavilionului în care eram noi, erau, eu ştiu, vreo patru metri distanţă, şi în pavilionul vecin erau aceste femei care plângeau.

Comentariu:

Dosarul de anchetă privind banda Motrescu–Vatamaniuc, şase volume, două mii optzeci şi şase de file, a fost înaintat Procuraturii Militare Suceava în 29 mai 1956.

Deşi împuşcase doi ostaşi, şi condamnarea în acest caz este la moarte, Vatamaniuc scapă de sentinţa capitală printr-o bună purtare. Securitatea este clementă cu el, pentru că Vatamaniuc îşi divulgă toată familia: fraţii Grigore, Ion, Nicolae, prietena sa, mama sa, tatăl său, cumnaţii, obligându-i în confruntări directe să confirme că l-au ajutat cu hrană, cu arme, cu bani.

Scapă cu muncă silnică pe viaţă, dar toţi ai lui intră în temniţă.

Procesele-verbale de confruntare sunt un document copleşitor a ceea ce fac mecanismele terorii dintr-un om, dintr-un luptător, ruinându-i existenţa şi onoarea.

Fragment din jurnalul Mariei Cenuşă: „Mă duc la ceilalţi şi întreb: ce se mai aude nou? Îmi spun toţi că partea noastră de sat a ars toată; au dat ruşii foc, vai de mine, mi-au ars casa cu toate mândreţile într-însa. Într-o zi mă duce şi mă întreabă: tu eşti bogată?

Zic: Da, sunt bogată în sărăcie.

— Dar de ce ai lăsat soţul să lupte contra noastră?

— Domnule, la mine nu cântă găina, cântă cocoşul.

— Dar tu ştii ce a făcut el?

Zic: Nu ştiu.

Zice: Aici îţi vor rămâne oasele, dacă spuneai, erai acasă între copiii tăi, dar aşa, ai să putrezeşti în celulă, însă noi suntem mult prea buni...

Şi am spus dumnealor, eu când m-am cununat cu acest om nu mi-a pus nimeni ochelari de pânză să nu-l văd. Cât l-am văzut cu ochii, fără ochelari, mi-a fost tare drag, şi nu mi-a pus nimeni nici lanţuri, nici cătuşe pe mâini, să mă duc forţat la cununie, aşa că nu am putut să-l trădez, acesta e adevărul."

Comentariu:

Maria Cenuşă a avut mulţi prieteni: din închisoare pe Lena Constante şi Harry Brauner, din libertate pe Gheorghe Zamfir.

Maria a murit în patul ei, în casa ei, în februarie 1991. Fiul i-a privegheat ultimele clipe. O stradă ar trebui să-i poarte numele în Putna.

Livia Cenuşă, fiica Mariei Cenuşă: Foarte mult a suferit; cât am trăit împreună cu ea, mereu era bolnavă, dureri, se vedeau urmele pe mâini,

cum a fost legată, bătută, schingiuită, știu eu, se vedeau urmele de cum a rămas încarnat, din carne, așa cum a fost legată... chinuită.

L. H. L.: Această casă a ridicat-o ea?

L. C.: Da, împreună cu fiul ei, cu soțul meu.

L. H. L.: În ce an au ridicat casa?

L. C.: În 1973.

L. H. L.: Spuneți-ne, când s-a întors din închisoare, aici era locul pârjolit, ars?

L. C.: Da, sigur că da.

L. H. L.: Cum arăta, spuneți-ne în câteva cuvinte...

L. C.: Ruină, nimic mai mult... pământul gol.

L. H. L.: Și a avut posibilitate, bani să ridice casa, cum?

L. C.: Foarte greu... foarte greu. Nu era primită nicăieri la lucru, pe unde putea, cine a putut a ajutat-o și a construit.

Comentariu:

Deși s-a soldat cu zeci de mii de destine frânte, lupta din munții Bucovinei a menținut speranța, speranța că nu este totul pierdut.

În 11 iulie 1997, în Piața Universității, președintele Statelor Unite recunoștea sacrificiul poporului român pentru libertate.

Nici un popor din Europa nu a suferit mai mult represiunea comunistă; nici un popor nu a plătit un preț mai mare pentru dreptul fundamental de a trăi liber.

Recurs în cazul Motrescu

Vasile Motrescu, ultimul partizan din Bucovina, executat prin împușcare, la 29 iulie 1958, ora 21:30, în închisoarea Botoșani.

Comentariu:

Omul acesta era deosebit de ceilalţi oameni, un luptător singuratic, trăind de la douăzeci de ani laolaltă cu fiarele pădurilor, le învăţase graiul. Ziua vâna şi noaptea citea Biblia. Era oaia rătăcită căutându-şi părintele, milostiv şi iertător. Deseori îşi găsea culcuş în vizuina mistreţilor luându-le căldura adăpostului; în întunericul din bordei a ţinut un jurnal, a scris pe cărţi de limba română întâmplările prin care a trecut, bune şi rele. Jurnalul, aflat în arhiva Securităţii, nu a fost cercetat decât de privirile anchetatorilor, sublinierile le aparţin. Chiar cifrate, numele de oameni vor fi descoperite; erau cei care l-au ajutat cu alimente şi informaţii. Vasile Motrescu a trăit o viaţă zbuciumată, subminată de îndoieli, adusă deseori în pragul înnebunirii, şi-a plătit neadaptarea cu moartea. Recitea, tovarăşilor săi de suferinţă, testamentul lui Ştefan şi lor li se părea atunci că e însuşi voievodul. A trăit represiunea violentă, directă, politică. A trăit în pribegie în ţara lui. Opoziţia faţă de regimul comunist se manifesta făţiş în Bucovina acelor ani. Mii de ţărani, având arme ascunse în păduri, aşteptau din munţi semnalul pentru pornirea generală a unei adevărate mişcări de eliberare. Acest semnal mult aşteptat era cel care ar fi anunţat venirea americanilor. Între anii 1944 şi 1958 cât a stat fugar, Vasile Motrescu a crezut că în curând cerul se va înnegri de avioanele americane. ***În cinstea zilei de 23 august***, scria el în jurnal, ***aştept libertatea.*** A aşteptat-o în zadar.

Motto: Eu, partizan Motrescu Vasile, sunt executorul testamentului lui Ştefan Vodă: dacă vrăjmaşul vostru vă va strâmtora prin ruşinoase închinări, atunci mai bine treceţi prin paloşul lui decât să fiţi privitori ai împilării şi ticăloşirii ţării voastre.

Comentariu:

Accesul prin Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii la documentele fostei poliţii politice a însemnat un uriaş pas înainte în

descifrarea unei epoci pline de enigme: rezistenţa anticomunistă cu arma în mână. Din adevărul dosarelor şi din adevărul mărturiilor, s-au înfiripat biografii eroice, poveştile unor oameni bravi, s-a putut rescrie istoria. S-a înlăturat astfel impresia generalizată că nu a existat nici o opoziţie faţă de dominaţia comunistă. Rezistenţa din munţi nu mai poate fi o pată albă din istoria românilor.

Conf. univ. dr. Gheorghe Onişoru, istoric: Este o pată care începe să se coloreze şi în momentul de faţă suntem într-o fază în care putem să începem să ne exprimăm pe baza unor dosare, pe baza unor documente, pe baza unor evidenţe, nu doar pe baza a ceea ce aveam acum zece–cincisprezece ani, îmi aduc aminte de începuturile Memorialului Durerii, când cu toţii mai mult discutam şi încercam dintr-un document mic să citim cât mai mult din el. Cred că în momentul de faţă sunt create premisele pentru a putea să purcedem la o adevărată istorie a rezistenţei anticomuniste româneşti, o rezistenţă care, acum este clar, a început încă dinainte de 23 august 1944 în Bucovina, care s-a dezvoltat ulterior şi care la un moment dat a căpătat o nuanţă clară anticomunistă. Şi cei din munţi au uitat că sunt regalişti, că sunt ţărănişti, că sunt liberali, că au avut legături cu mişcarea legionară, că a fost în frăţiile de cruce sau că pur şi simplu au fost apolitici. Erau pur şi simplu anticomunişti şi antisovietici.

Liviu Ţăranu, istoric: Vasile Motrescu era născut în octombrie 1920, în comuna Vicovu de Jos, judeţul Suceava, într-o familie de ţărani simpli şi trebuie spus că studiile sale nu constau în mai mult de şase clase primare, iar ocupaţia sa principală până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial a fost cea de agricultor, s-a ocupat cu creşterea animalelor şi ceva culturi care se practicau în zona lui, zona Rădăuţilor. Cunoaştem mai puţin despre ceea ce a făcut el în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, dar cu siguranţă a fost înrolat, după 1944. S-a încadrat la început în componenţa primelor grupuri de partizani antisovietici. *Arhiva. Fond urmărire penală. Dosar Nr. 43363. Vol. Nr. 3. Privind Motrescu V. Material ce aparţine banditului Motrescu Vasile descoperit la 25-IV-1953 Opis 1. – Însemnări zilnice....pp. 1–74, 2.- Program... pp. 75–77, 3.- „Carnetul Partizanului... pp. 78–82, 4. – Testament......pp. 83–85...*

L. H. L.: E vorba de grupurile acelea mobile...

L. Ţ.: Da, este vorba de fosta grupare Macoveiciuc aflată sub protecţia comandamentului româno–german din Câmpulung-Moldovenesc şi instruită la şcoala din Sadova. În toamna anului 1944, este nevoit, datorită chiar acestei activităţi, să se ascundă de teama trupelor sovietice...

L. H. L.: Şi a NKVD-ului.

L. Ţ.: Care îl luaseră deja în vizor. Revine apoi în localitatea sa de baştină, îşi întemeiază o familie, are şi doi copii. Îşi construieşte o casă, devi-

ne un adevărat gospodar al satului, al localității în care trăia. În primăvara anului 1949 află că este urmărit de Securitate pentru acțiunile sale antisovietice din 1944 și se refugiază din nou în pădurile din zona Rădăuțiului. Face parte din mai multe grupuri, inițial din grupul condus de Constantin Cenușă, apoi se asociază cu Gavril Vatamaniuc. Până în 1958, face parte din aceste grupări, de reținut este că după 1955 se desparte de ultima grupare din care face parte, în urma unei acțiuni a soldaților din trupele de Securitate. Și ajunge la concluzia că este mai bine să lupte de unul singur, să trăiască în bordeiele din munți, pentru a nu fi depistat. Securitatea încearcă să îl folosească în unele operațiuni informative și aici poate ar trebui spus în contextul mai larg al acestei acțiuni. Este vorba despre o schimbare în optica Securității ca instituție, în urma sosirii unor consilieri sovietici la București, în care se pune foarte mult accentul pe infiltrări, pe acțiunile acestea informative, pe diversiuni, pe infiltrarea de agenți...

L. H. L.: „Informatori acoperiți..."

L. Ț: Sau informatori acoperiți în mișcările de rezistență. În acest context, se încadrează și operațiunea de utilizare a lui Vasile Motrescu ca agent de infiltrare. În principal, s-a încercat infiltrarea sa în două grupări de rezistență anticomunistă, considerate la acel moment ca fiind cele mai periculoase, gruparea Gavrilă–Ogoranu și dacă nu mă înșel...

L. H. L.: Arnăuțoiu.

L. Ț: Arnăuțoiu. Da.

Comentariu:

Tragedia acestui destin, singular în istoria rezistenței, repune în discuție o temă mereu actuală. Cine crede că se poate face frate cu dracul până trece puntea se înșală amarnic. Pentru Motrescu, pactul cu diavolul a fost sursa unor suferințe morale atroce.

Ion Gavrilă Ogoranu, supraviețuitor al luptei din munți, conducător al grupului de partizani din Făgăraș: Securitatea cred că și-a dat seama de la început că are în față un om, care dacă ar fi trecut deplin de partea lui, prin calitățile intelectuale, prin calitățile de om al pădurii, prin cunoștințele pe care le avea...

L. H. L.: Era de o inteligență deosebită?

I. G. O.: Tocmai lucrul acesta, era de o inteligență ieșită din comun. Eu niciodată... tocmai ceea ce mai târziu am să povestesc, ceea ce a făcut să nu le iau toate de bune era tocmai această inteligență. Omul acesta avea... spunea despre sine că este țăran, că este muncitor de pădure, crescător de animale, țăran dintr-un sat. Or, cunoștințele lui, în primul rând limba pe care o folosea el, o limbă literară deosebit de bine cultivată, prin cunoștințele istorice, cred că i-ar face geloși chiar pe profesorii actuali de istorie. Cunoștea istoria Moldovei, a Bucovinei, atât de bine și cu atât de multe amănunte, își

arăta cunoștințele atât de dezinvolt și atât de bine, încât omul acesta ar fi fost în stare să țină o prelegere în fața unor studenți într-o aulă universitară.

Comentariu:

Din anul 1949, se alătură grupului Constantin Cenușă și ia calea codrilor. Cenușă și Motrescu sunt judecați în lipsă de autoritățile comuniste, pentru activitate desfășurată în spatele frontului, și sunt condamnați de Tribunalul Militar Iași la câte treizeci și unu de ani de închisoare fiecare, pentru instigare publică, tâlhărie, tâlhărie repetată, deținere ilegală de armament. Sentința contrazice constatările dosarului de Securitate care preciza că, până în anul 1952, Motrescu nu s-a dedat la jafuri și acte de teroare. Așa-zisele furturi de la stâni și ocoalele silvice erau în fond procurarea de alimente cu acceptul ciobanilor și al muncitorilor forestieri și cu simularea tâlhăriei pentru ca cei ce îl susțineau să nu aibă de suferit. În jurnalul său, regăsim primele constatări despre puterea comunistă și abuzurile ei. „Comuniștii sunt patrioți fără patrie. În care veac s-a învrednicit Țara Românească să aibă o armată așa de numeroasă de călăi și de trântori? Eroi în România nu mai există, a trebuit să îi aducă din Rusia. Comuniștii cinstesc memoriile patrioților morți, iar la cei vii le scot ochii." Și poate presimțind ce se va întâmpla cu propriul lui destin, preschimbat din martir în complice al regimului, spune: „Cum știu porcii să modifice istoria pe socoteala lor." Motrescu luptă alături de Cenușă până în anul 1951 când se predă de bunăvoie. Din tot ce se cunoaște în legătură cu soarta lui Vasile Motrescu, există această frază pe care ar fi rostit-o: „Decât să fiu împușcat la zid, mai bine mă duc la partizani". În ce moment a spus lucrul acesta?

Gheorghe Motrescu, fratele lui Vasile Motrescu, condamnat la muncă silnică pe viață: Aceasta mi-a spus în podul șurii. Am zis: „Băi Vasile, băi, te duci tu în pădure, dar pe noi iar ne chinuiesc, iar este vai și amar de capul nostru și, vorba aceea, e destul de dramatic. Știi care este situația a zis Vasile, eu la Securitate am fost un fel de unealtă oarbă și decât să fiu împușcat la zid — fiindcă probabil nu mi-a spus-o, dar gândesc eu, probabil că angajarea lui în Securitate a fost cu pistolul — mai bine să fiu împușcat prin păduri, că oricât moartea în păduri este una, iar la zid este altceva."

Comentariu:

Momentul predării de bunăvoie la Securitate și al semnării angajamentului este pentru Motrescu un moment al prăbușirii. În jurnal, se imaginează pe sine în această încleștare hidoasă dintre păcat și virtute. Este o mărturisire care ne aduce în memorie scara virtuților sau scara cerurilor de la mânăstirea Sucevița, cu acel contrast între ordinea blândă a lumii cerești și dezlănțuirea înfricoșătoare a lumii iadului. De această diavolească vămuire a sufletului nu a scăpat nici Motrescu. Este lăsat liber în anul 1951, ca nadă pentru prinderea grupului lui Constantin Cenușă. Dincolo de moarte,

în jurnalul său, Vasile Motrescu ne lasă, cu însemnarea din 1953, un tablou al vieții sale de prigoană: „M-am sculat când s-a făcut de zi, și am făcut mâncare și rugăciunile obișnuite. Este frig și toată ziua stau cu picioarele în cenușa caldă din vatra focului și îmi plâng păcatele croind la planuri și idei, care de care mai îndrăznețe și aproape fără nici un rost, numai ca să îmi treacă timpul. Cad pe gânduri și îmi închipui viața mea, gânduri deșarte, câte nu au trecut prin mine în aproape patru ani de când nu știu de libertate. Cred că, dacă s-ar aduna toate la un loc și să le pot purta în slovă tipărite, aș face o bibliotecă de cărți, dacă aș aduna truda, necazul, boala, pâinea câștigată noaptea și mâncată cu lacrimi și mare necaz. Gândurile care mă frământă din cauza familiei, temnița, lanțurile și celulele întunecoase de la Făgăraș și Sibiu, moartea pe care am văzut-o cu ochii de atâtea ori, iarna gerurile, vara ploile care mi-au băgat boala în oase, declarațiile false pe care le-am dat comuniștilor, declarațiile false pe care le-am făcut, sabotajele de la Sibiu și Făgăraș, a treia etapă de prigoană când m-a scăpat Dumnezeu din ghearele comuniștilor, credința în Dumnezeu care a fost arma mea cea mai puternică. În acești ani de prigoană și viață amară, mângâierea sufletului meu a fost Biblia, de care sunt hotărât să nu mă despart până la sfârșitul zilelor mele.“ Deși a semnat pactul cu Securitatea, Vasile Motrescu nu și-a trădat frații. Până în acești ani, de după anul 1989, maeștrii dezinformării lansaseră teoria că Motrescu a fost omul lor. Acest film se vrea un recurs extraordinar în cazul Motrescu. Câteva elemente studiate de noi îi probează nevinovăția. Însemnările din jurnal, caiete confiscate de Securitate în anii 1953 și 1955, care vorbesc despre zbuciumul unei conștiințe hăituite și agresate timp de peste un deceniu. Propria lui mărturie cu privire la sabotajele de la Făgăraș și Sibiu, depoziția lui Ion Gavrilă Ogoranu, liderul în viață al partizanilor din Țara Făgărașului, care deconspiră în acest film necunoscutele operațiuni de infiltrare, cursa în care a fost atras bucovineanul Motrescu și calea prin care s-a salvat pe sine și pe cei din Munții Făgărașului destinați morții. O față ascunsă până azi a istoriei mișcărilor de partizani este „Diversiunea bande“, operă tactică a generalului Alexandru Nicolschi, regizorul multor scenarii tenebroase, construite după tiparul NKVD și jucate de actorii Securității lui Pantiușa. Începând din anul 1949, pentru a neutraliza rezistența armată din munți, Nicolschi ajutat de colonelul Iacob, încă în viață, și de Constantin Maimuca, construiesc bande false care se infiltrează în grupurile de luptă din Vrancea, din Iași, din Banat, din Făgăraș, le câștigă încrederea și la momentul potrivit partizanii sunt dați pe mâna Securității sau direct lichidați.

Liviu Țăranu, istoric: A fost creat un grup-fantomă, inițial din trei agenți ai Securității...

L. H. L.: Grup de partizani? Așa-zis grup de partizani.

L. Ț.: Așa-zis grup de partizani. Un grup-fantomă care a preluat, a fost denumit după porecla celui, sau numele de informator al celui care conducea grupul. Este vorba despre Anghel Nicolae, care semna notele sale informative drept A.V. Mandea, și grupul de aici a purtat denumirea de grupul Mandea. Acest grup-fantomă era inițial format din trei membri. Doi studenți din Iași, unul era la Agronomie, vorbesc de acest Anghel Nicolae, care era socotit și căpitanul, șeful acestei grupări. Un om de o moralitate foarte dubioasă, chiar se păstrează în arhivele Securității câteva chestiuni despre ce spunea el: „Ceream bani de la Securitate pentru ca seara să bem prin restaurante, lucru pentru care mă certam cu soția mea“, citez din una din declarațiile lui, de altfel la dosar se regăsesc o multitudine de chitanțe, încasa bani de la Securitate regulat, sume între zece–cincisprezece mii la acea perioadă, vorbesc de anul 1951. În același timp, cerea scutire de frecventare a cursurilor către ministrul agriculturii, invocând unele răni pe care le căpătase în timpul războiului. Dar el avea o viață de noapte foarte consistentă. Celălalt membru al grupului, Vrabie Ioan, era tot un student ieșean, născut în Tutova, fostul județ Tutova. Ambii, și Anghel Nicolae, și Vrabie Ioan, erau născuți în 1922, erau de aceeași vîrstă. Vrabie Ioan lucrase o perioadă în gospodăria părinților, după care devenise subofițer, în perioada celui de-al doilea război, el fusese la vânători de munte, batalionul 7 vânători de munte din Deva. Este trecut în rezervă la finalul celui de-al Doilea Război Mondial și după care, în 1947, se oferă voluntar ca informator pentru Securitate. Este cel care transmite informații utile Securității despre unele grupuri PNȚ din sudul Moldovei. Al treilea membru al acestei grupări era cel mai bătrân pentru grupare, este vorba de Boian Ioan, era născut în 1914, ceilalți doi erau mai tineri. Era și cel care ar fi avut dreptul la conducerea grupului, fiind și cel mai îndreptățit să conducă acest grup, datorită demnităților pe care le avusese în perioada guvernării legionare, fusese chiar șef al serviciului secret al poliției legionare în 1940–1941, avusese mai multe demnități în această perioadă pentru care și este arestat și încarcerat în penitenciarul Aiud între 1944 și 1947, aici este recrutat ca agent. Și foarte interesant, în rapoartele Securității se apreciază activitatea sa ca fiind de foarte bună calitate, este un element foarte sincer și activ, ca să citez din acele texte. În această grupare este introdus și Vasile Motrescu.

Comentariu:

Partizanii lui Ion Gavrilă, elevi, studenți și agricultori, aflați în Munții Făgăraș din anul 1948, aveau o puternică susținere populară. Grupul este contactat de falșii partizani Mandea în anul 1951. Gavrilă, pe atunci de douăzeci și doi de ani, căruia i se spunea Moșul, pentru înțelepciune și curaj, își sfătuiește tovarășii să fie prudenți. Cei trei partizani nu inspirau încredere. Chiujdea, și Hașu, și Pop, și Metea mai văzuseră ei ciobani care

nu aveau stâne, geologi şi topografi rătăciţi în munţi sau turişti care îşi lăsaseră uniformele în scorburi. Deşi este infiltrat în această falsă bandă, menită de a captura grupul Gavrilă sau orice alt grup anticomunist din Munţii Făgăraş, Vasile Motrescu are în ultimul moment o tresărire de conştiinţă. Gavrilă îşi aminteşte.

I. G. O.: Sunt întâmplări din viaţa aceasta care se imprimă cu atâta putere în suflet încât parcă şi nuanţa de verde de brad care exista, că aş putea să ţi-o descriu pe o schiţă, absolut grozav, şi brazii unde erau, şi stâna, cu amănunte foarte vizibile pe care altfel nu le reţin, sunt luni de zile în care nu aş putea să mai spun ce am făcut. Dar atunci ultimul gând pe care l-am avut, toate întrebările şi tot ce s-a întâmplat, s-au imprimat cu atâta putere, încât numai moartea face să le uit.

L. H. L.: Să le şteargă...

I. G. O.: Să le şteargă.

Comentariu:

Urmărind, paralel cu istoria grupului Mandea, viaţa lui Motrescu, aşa cum s-a scurs pagină cu pagină în jurnal — în atâţia ani de prigoană, temniţă şi captivitate, având ca reazem Biblia — şi poate vom înţelege de ce bucovineanul nu a dus la bun sfârşit misiunea dată de Securitate. Poate şi pentru că era un creştin adevărat, îşi ţinea Biblia în rucsac, înfăşurată într-o năframă cusută cu flori, pe care o avea de la mama lui.

Jurnalul lui Vasile Motrescu, fila 51, Arhiva SRI: „În fiecare noapte mă visez la tata acasă şi parcă sunt liber, noaptea ca-n toate nopţile dorm fără foc, amărât şi chinuit de frig."

Jurnalul lui Vasile Motrescu fila 29, Arhiva SRI: „Am împlinit treizeci şi doi de ani. Toată ziua am căutat lemne pentru bordei. Seara a plecat „Y" la sat. Peste noapte am visat că în colţul livezii, la tata, era un steag tricolor în văzduh."

Jurnalul lui Vasile Motrescu fila 56, Arhiva SRI: „Toată noaptea, mereu sunt acasă la tata şi în sat, hăituit de miliţie."

Însemnări de Vasile Motrescu, notate pe filele unei cărţi, dosar 4312, Arhiva SRI: „Sub umbra morţii, pe stânca goală, în genunchi, în lacrimi m-am rugat pentru copii, de mila lor şi pentru mult iubitul sat. Doar moartea în faţă m-a privit şi-a spus că niciodată nu am să ajung să-mi văd copiii şi pe iubitul tată. Dar ei i-am spus cu hotărâre, cu fruntea în sus, senină, de-o fi să mor şi mort mă duc în dulcea Bucovină."

I. G. O.: Pe la ora 11 au apărut, din ceaţă, în dreptul meu, trei figuri cu armele întinse în poziţie de tragere propriu-zis. Ca să fiu sincer, un fior de

spaimă, aşa, de groază, mi-a intrat. Arătau într-adevăr fioroşi, mi-am revenit repede, m-am gândit că dacă cineva ne-ar vedea pe noi, cred că aceeaşi impresie am fi avut. M-am deplasat lângă ei, erau trei, doi îmbrăcaţi în haine semimilitare, unul avea un pistol Kalaşnikov rusesc, altul un pistol, un Mauzer de mână, şi al treilea iarăşi un pistol rusesc. Al treilea era îmbrăcat în haine bucovinene, înalt, brunet. Aceştia erau cei trei. Am ieşit în faţa lor şi le-am spus: fraţilor, lăsaţi armele jos. Uite, eu îmi las puşca mea şi ne aşezăm pe iarbă şi stăm de vorbă. Câţi am ajuns în faţa lor, am observat că bucovineanul trece în spatele meu, practic m-a deranjat lucrul acesta, pentru că eram, mă simţeam ocolit, practic eram prizonierul lor, eu cu arma aşezată jos, ei cu armele în mână, ezitau. Între timp, a auzit vorbă şi studentul Chiujdea Ion, a venit şi el aici, şi a repetat: fraţilor, lăsaţi armele jos, să stăm de vorbă. Şi s-a aşezat şi el jos, m-am aşezat şi eu, s-au aşezat şi ei, bucovineanul, când m-am aşezat, s-a aşezat şi el în spatele meu atât de aproape de simţeam răsuflarea, iarăşi m-a deranjat lucrul acesta, să îţi fie careva chiar în spate.

Vasile Motrescu: pagini de jurnal. Vineri, 3 aprilie 1953: „Paşte petrecut în necaz, sunt disperat şi fără nici o nădejde, trăiesc şi eu din mila Domnului, până se va îndura Dumnezeu şi mă va strânge de pe pământul celor vii. Numai eu stau pe pustii şi îmi plâng păcatele singur şi fără nici o mângâiere, flămând, trist, deznădăjduit, cu mintea încordată, acuzând şi iertând tovarăşii de viaţă şi pe toţi vrăjmaşii sufletului meu [...]. În vârful Gruetului, pe un fag, am găsit scris numele meu, încă din 1944, toamna, de când stam fugar pe aceste meleaguri de frica ruşilor. Şi atunci am trăit tot greu, dar nu ca acum. Atunci eram prigonit de ruşi, acum sunt de fraţii mei, de români. Da, stau prigonit de fraţi trădători, care şi-au vândut ţara şi sufletele lor dracilor din Rusia, şi-au adus ţara în suferinţă, căci acum simte şi pruncul din faşă că trăieşte în raiul bolşevic."

Pagini de Jurnal

„În decembrie 1952, a fost chemată soţia la Securitate şi i s-a pus în vedere să mă scoată din pădure. S-au purtat foarte câinos cu ea. Sâmbătă am plecat direct acasă la soţie, nu s-a putut să intru măcar în casă, sunt părăsit de toţi, sunt privit şi de ea mai rău decât un străin din cauza persecuţiilor criminalilor de la Securitate. Nu mi-a dat nimic în afară de pâine şi m-a trimis unde mă va îndrepta Dumnezeu. Obosit peste măsură, abia târându-mi picioarele, am plecat spre adăpostul de la Arşiţa Haciungului."

I. G. O.: În faţă, cei doi îmbrăcaţi în haine semimilitare nu îşi lăsau pistoalele, am pus mâna pe pistolul Kalaşnikov, al celui mic, al celui pe care ştiam că îl cheamă Păsărică şi am spus lasă-l jos, pune-l aici. Şi l-am rugat

și pe celălalt, am încercat să îi prind mâna cu pistolul, și-a tras-o mai departe, își mușca buza nervos și pistolul, îl lovea de genunchi, hotărât nervos. După aceea, mi-am dat seama că el ar fi vrut să tragă și nu a putut trage fiincă în spatele meu se afla unul de-al lor, adică Motrescu Vasile. Între timp, nu știu ce hotărâre ar fi luat ei, au auzit și ceilalți că aici e vorbă și au venit, au fluierat să vadă unde suntem, prin ceață nu se vedea. „Ce, mai e cineva?“ Au tresărit. „Da, mai sunt cinci inși și vin.“ Atunci a pus și el pistolul jos, cel care era, îi ziceau ei căpitanul, și am început să vorbim, a venit și Andrei Hașu, a venit și fratele lui, Ghiță Hașu, și studentul Laurian Hașu. Deci eram cinci și ei erau trei. Coborând Pasăre, acesta de care îți spun, îmi pune niște întrebări foarte interesante: „Ce faceți dvs. când sunteți răniți, cum vă vindecați?“ Am răspuns așa, ca în doi peri, dacă lucrurile nu sunt grave, ne vindecăm și noi cu buruieni, cu leacuri locale pe care le știm noi. Și dacă e situație gravă? Dacă situația este gravă, arestăm un medic și îl ținem cu noi atâta timp până se vindecă, am spus așa o simplă vorbă. Între timp, în spatele nostru se întâmplă următorul lucru, bucovineanul, care venise și care mergea la urmă, ținea să rămână la o distanță cât mai mare de ceilalți. Și rămânând cu Ghiță Hașu, e țăran din satul Pojorta, de lângă noi, frate cu Andrei Hașu și văr cu Laurian Hașu...

L. H. L.: Dar nu mai este Ghiță Hașu...

I. G. O.: Nu mai este. Și la un moment dat el spune: „Frățiorilor, sunteți înconjurați, vânduți și înconjurați.“ Ghiță Hașu nu a mai așteptat altă lămurire și a coborât pe lângă noi, în trecere, pe lângă mine, m-a atins cu cotul semnificativ. Între timp, ajunsesem la apa Zârnei, peste apă era un brad ciporos care servea de punte. Apa era mare la vremea respectivă, o treceai greu prin vad, și bineînțeles trebuia să te dezbraci ca să nu te uzi și am trecut pe brad, el a trecut întâi și, când a ajuns căpitanul dincolo, i-a pus mâna pe pistol și l-a dezarmat. În momentul în care am văzut mișcarea pe care o face Ghiță, am făcut și noi același lucru, l-am dezarmat imediat pe Pasăre și m-am întors la Motrescu și am făcut același lucru: «Aruncă arma jos!», o aruncase, arma jos. A venit Ghiță și a spus că el ne-a salvat, adică Vasile Motrescu.

L. Ț.: Este clar că Vasile Motrescu a avut rolul fundamental în această dejucare a planurilor Securității. Este cel care în momentul în care toți membrii grupării Mandea și grupării Ogoranu se îndreptau spre cabana unde li se pregătea de fapt acea mâncare toxică, otrăvită, este cel care sesizează unuia dintre membrii grupării Ogoranu că sunt trădați sau sunt în pericol de a fi prinși și omorâți de către Securitate. Sunt mai multe variante cum a spus Motrescu celor din grupare. Este o variantă a lui Ion Gavrilă Ogoranu, care spune că ar fi exclamat Vasile Motrescu: „Frățiorilor, sunteți vânduți și înconjurați.“ Mai există o variantă pe care o spune la interogatoriu

Ion Chiujdea: „Tâlharilor, vreţi să îi vindeţi pe românii ăştia?"; o altă variantă este cea pe care o spune Haşu Laurian, şi el tot în interogatoriu la Securitate, spune: „Aruncând ochii înapoi, am văzut cum unul — e vorba de Motrescu — ţinea pistolul său, luat de la unul dintre cei din gruparea Mandea, avea pistolul îndreptat către căpitan, către Anghel Nicolae, şi spune strigând — redă cum a strigat Motrescu — „tâlharilor aţi vrut să vindeţi sânge de om?" Există şi o a patra versiune, Haşu Gheorghe spune totodată: „Pe drum, spre Boian, bucovineanul i-a şoptit lui Andrei Haşu şi Gavrilă că suntem vânduţi deoarece ei sunt agenţi ai Securităţii. «Tâlharilor, nu vreau să vând pe fraţii mei români»". Este vorba de memoriile lui Gavrilă Ogoranu şi interogatoriile prin care ceilalţi membri ai grupării Ogoranu le-au dat la Securitate.

Comentariu:

Ce te-ai gândit să faci, l-au întrebat, întoarce-te în Bucovina, acolo te vei putea ascunde mai bine. Voi nu mă cunoaşteţi, Dumnezeu mă cunoaşte mai bine. După câteva zile Vasile Motrescu lasă într-o poiană bocancii, puşca şi cartuşiera. Localnicii din satul Berevoi s-au mirat văzând un bucovinean desculţ mergând pe drumul pădurii.

Conf. univ. dr. Gheorghe Onişoru, istoric: Ştiţi foarte bine că imediat după 1944 circula foarte bine, de o manieră pregnantă, acest zvon al venirii americanilor. Sunt foarte multe documente, pe măsură ce arhivele Securităţii îşi ridică perdelele. Găsim zilnic astfel de documente. Şi foarte mulţi oameni au crezut că ocupaţia sovietică este o problemă de timp, un an, doi, trei. Mai întâi toate speranţele s-au legat de Truman, de bomba atomică. S-a văzut după conferinţa de pace, din februarie 1947, că, de la Paris, lucrurile nu stau chiar aşa. Comuniştii au fost cei care au desfiinţat partidele istorice, au impus republica, dar totuşi în momentul în care la Casa Albă a venit preşedintele Eisenhower, iarăşi a fost un nou val în care românii, şi nu numai românii, şi alte popoare din est sperau că vor veni americanii şi vor spânzura golanii, ca să citez dintr-un document. Iar chiar Eisenhower era poreclit fierarul şi cei din închisori, care făceau temniţă politică, chiar spuneau că va veni fierarul şi va tăia zăbrelele de la închisori. A venit însă acel moment 1956 Ungaria, şi Monica Lovinescu spune foarte frumos, în memoriile sale: «Atunci ne-am dat seama cu toţii că venirea americanilor este doar o iluzie şi pentru cei din ţară şi pentru cei din afară». În tot acest interval s-au derulat ultimii ani ai acestui destin zbuciumat care a fost Vasile Motrescu. Din punctul meu de vedere, Vasile Motrescu este un erou şi numai datorită zbuciumului prin care a trecut.

[Imagini din arhiva Securităţii]

„Reconstituirea locului în care Vasile Motrescu a fost prins, prin trădare, în ianuarie 1958, comuna Gălăneşti, casa Valeriei şi a lui Gavril Sfichi. Cu Gavril Sfichi fusese camarad pe frontul de est. Valeria Sfichi spune şi

azi că Vasile Motrescu se purta ca un sfânt, a trăit doi ani într-o încăpere scundă, fără ferestre, zidit într-o viață de pustnic. Frica Securității de Motrescu răzbate și din aceste schițe: orice ieșire, orice drum, orice parte a gospodăriei puteau fi o portiță de scăpare pentru bandit. Dar nu au fost. Banditul sufletește era răpus. «După ce voi muri, mă voi odihni, voi scăpa de asupritori și de toate necazurile, cu acestea mă mângâi»".

L. Ț.: Cred că este un erou tragic al rezistenței anticomuniste. În ce sens? Inițial a crezut în promisiunile Securității. A crezut, ca om de cuvânt ce era, că și cei din conducerea aparatului de stat regional se vor ține de cuvânt în momentul în care el își oferea acele servicii. Trebuie să înțelegem contextul în care el a acționat. Este un personaj extrem de interesant al rezistenței anticomuniste. În ce sens? Chiar unii dintre cei cu care a colaborat, chiar și Gavrilă Ogoranu, îl recunosc. Deși avea doar șase clase primare, îi recunosc un limbaj ales, îi recunosc faptul că avea un bagaj de cunoștințe destul de impresionant, faptul că el a lăsat un jurnal destul de consistent, o serie de poezii, poeme. Noi încercăm astăzi să publicăm câteva dintre ele. Toate acestea dovedesc că era un autodidact și prin aceasta impresiona, pentru că reușea întotdeauna să își însușească; chiar am găsit unele fragmente prin care își exersa limbile străine, limba franceză, limba engleză, așa cum era în rezistență, în munții Bucovinei, în diverse anotimpuri, în condiții extrem de vitrege.

Comentariu:

Primul mijloc de presiune morală asupra luptătorilor era familia. Mame și soții arestate și torturate, frați și surori, uneori abia trecuți de zece–doisprezece ani, în anchete, tehnică operativă în casele țăranilor. În cazul grupului Gavrilă, zeci de oameni au fost supuși terorii. Se spune într-un raport al direcției regionale a Securității din Pitești că, pentru a îi prinde pe frații Arnăuțoiu, rudele și prietenii au fost trași la grindă cu funia, legați cu mâinile la spate, bătuți și trimiși în munte după bandiți. Tot neamul Motreștilor din Vicovul de Jos a avut de suferit ani grei de temniță.

I. O.: Securitatea a avut clar în el și în cei care au rezistat în munți niște dușmani. Eu am avut un prieten, un fost deținut politic, pe care Dumnezeu l-a chemat aproape de el acum câțiva ani, care îmi povestea cum s-a predat. Fusese arestat de Securitate. Fiind un om înalt, solid, tânăr, în momentul în care a rămas singur cu ofițerul anchetator, i-a tras doi pumni ofițerului, acela a căzut jos, a spart geamul, a sărit de la etajul doi al Securității din Iași și a fugit în munți. Știți cum s-a predat? În momentul în care mama lui a fost arestată și bătută. În acei ani, Securitatea mergea în primii ani, vorbim de perioada 1948 până prin anii '60, mergea pe aceste mijloace, care erau mijloacele sovietice, ale NKDV-ului. Să nu uităm că șeful, primul șef al Securității, Gheorghe Pintilie, nu era Gheorghe Pintilie deloc,

era Pantiuşa Bodnarenko, erau metodele pe care le folosise şi Stalin şi nu aveau nici un fel de scrupule. Din această cauză, faptul că vom găsi în anumite documente din anii '48, '49, '50, că mama sau fiul sau nu ştiu ce membru al familiei...

L. H. L.: „Rude de gradul doi, trei..."

I. O.: Rudă, a fost nevoită să dea o anumită declarație, nu ne poate da nici un moment dreptul să spunem că acel om a colaborat cu Securitatea, el era în mod clar una din victimele Securității. Cei care colaborau cu Securitatea în momentul acela, pe lângă cei care făceau parte efectivă, erau organele de partid. Din această cauză, şi atacurile pe care le făceau grupurile de partizani, acele bande cum apar în documentele Securității erau îndreptate mai ales împotriva organizațiilor de partid, a primăriilor, unde puteau şi ei, pentru că pe măsură ce timpul trecea şi armamentul de care dispuneau era şi el tot mai împuţinat şi resursele erau tot mai mici şi clanul era tot mai mic.

Comentariu:

În adăpostul de pe Obcina Mare, Motrescu visa la o casă a lui. A desenat-o colț cu colț, şindrilă cu şindrilă, pridvorul, camera copiilor, dormitorul, liliacul, şura, grajdul. Nu a apucat să şi-o mai ridice. Nu a murit nici în pădure cum a visat el, a murit la zid cum au vrut temuţii săi adversari. Şaizeci de persoane care l-au susținut pe Vasile Motrescu, dintre care mamă, fraţi, surori, rude, au primit aproape şapte sute de ani de închisoare. Întreaga avere confiscată şi uneori un supliment de domiciliu obligatoriu. Revoluţia nu le-a adus alinarea sperată, să ne mai mirăm că ei refuză să îşi amintească? Administraţia comunistă cu marile ei abuzuri a rămas în memoria lor atotputernică.

Casa visată de Vasile Motrescu a fost ridicată de Gheorghe, fratele lui...

Băieţii din munţi

Octavian Paler, scriitor, născut în comuna Lisa-Făgăraş: „Aş vrea să fac o precizare: vor vorbi în acest ciclu al Memorialului consacrat rezistenţei armate din Munţii Făgăraş oameni care au mari merite, care au luptat în munţi sau care, în nenumărate forme, în satele copilăriei mele au sprijinit această rezistenţă. Eu nu am nici un merit decât acela, dacă acesta poate fi considerat un merit, de a nu fi insensibil faţă de meritele lor. Sunt convins că rezistenţa armată din munţi reprezintă un capitol impresionant de demnitate românească, şi sunt mândru, ca român, că atâţia români au fost în stare să pună libertatea deasupra vieţii în plină teroare."

Comentariu:

Perioada comunistă a însemnat o adevărată dramă istorică pentru acest colţ din regatul României cu o veche tradiţie de împotrivire la tiranie, cu o viaţă nealterată asupra crestelor alpine.

Un voievodat pe timpul lui Radu Negru, în secolul al XIII-lea, o ţară în veacurile următoare, un judeţ, un district, un comitat făcând parte din marele principat al Transilvaniei, Făgăraşul a devenit de nerecunoscut în cinci decenii de guvernare comunistă. I s-a otrăvit aerul curat, i s-au furat apele, i-au fost modificate hărţile.

Dr. ing. Nicolae Ciocan, născut în Şercăiţa, o comună care s-a opus comunismului: Cred că se face un act de dreptate prezentând aceşti oameni în adevărata lumină, pentru că ei au intrat în conştiinţa contemporanilor ca bandiţi şi este extraordinar de trist că nu s-a făcut prea mult pentru a se repara această imagine, pentru că eu cred că un popor care nu-şi respectă şi nu-şi cinsteşte eroii şi martirii îşi pierde dreptul moral de a exista. Un alt aspect cred eu că este cel al fenomenului de masă, deci populaţia în întregime s-a opus comunismului, chiar cei din satul meu, deci toţi bărbaţii au fugit în 1952 în munţi, pentru a evita colectivizarea forţată a regiunii. Aceşti oameni s-au sprijinit pe populaţia locală, altfel nu ar fi existat.

Comentariu:

Pentru eroica sa nesupunere, Făgăraşul a fost pedepsit, marginalizat. Această nedreptate istorică încă nu a fost reparată.

Ion Gavrilă Ogoranu: Atunci când porneşti la o luptă, desigur te gândeşti la o victorie, pentru un ţel, să-l realizezi, ori, pe parcursul luptei, atunci se poate întâmpla să-ţi dai seama că nu vei fi tu cel care va apuca victoria, vei ajunge la victorie, sau poate nu va fi victorie deloc, dar mai rămâne totuşi ceva, rămâne sentimentul datoriei. Atunci cînd nu mai crezi, când vezi că nu mai poţi învinge, trebuie să stai luptând, căci eşti dator aşa cum a spus şi poetul.

Comentariu:

Securitatea înregistrează, încă din anul 1948, existenţa grupurilor înarmate din munţi. Harta acestor grupuri e plină de bande. Se conturează că ar fi extrem de periculoase. Nucleele de rezistenţă din Munţii Severinului şi ai Cernei, conduse de avocatul Spiru Blănaru, colonelul Ion Uţă şi Gheorghe Ionescu. În Munţii Apuseni, grupul Capotă Dejeu, grupul Teodor Şuşman şi grupul Dabija Macavei de pe Muntele Mare. Grupul din Munţii Muscelului, condus de fraţii Petre şi Toma Arnăuţoiu şi colonelul Gheorghe Arsenescu.

Fireşte, pe hărţi e semnalată şi puternica organizaţie din Făgăraş condusă de Ion Gavrilă, compusă în cea mai mare parte din elevi şi studenţi. Într-o primă etapă, sarcina anihilării acestor grupuri a revenit Jandarmeriei. La 28 august 1948, este creată Direcţia Generală a Securităţii poporului în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, iar principala ei misiune a constat în capturarea şi distrugerea, citām, „a bandelor contrarevoluţionare armate".

Primii căzuţi.

Prima organizaţie de luptă anticomunistă din Făgăraş ia fiinţă în anul 1948 şi aparţine tinerilor de la Liceul „Radu Negru" şi studenţilor făgărăşeni. O clasă, a şaptea de la acest liceu, clasa lui Ion Gavrilă Ogoranu, a dat, din douăzeci şi opt de elevi, şapte morţi şi douăzeci de condamnaţi.

După valul masiv de arestări din mai 1948 unii dintre elevi sunt închişi, alţii urmăriţi şi condamnaţi în contumacie.

Primul mare grup condus de Ion Gavrilă, numit „moşul", deşi avea doar 20 de ani, urcă în munţi în mai 1949.

Partizanii vor adopta tactica luptei de gherilă, de hărţuială, sperând că prezenţa lor în munţi va întreţine nădejdea într-o posibilă ridicare a întregii ţări.

Noaptea de 14 spre 15 noiembrie i-a găsit pe luptători în case de oameni din comunele Pârău, Ileni, Râuşor, Mândra şi Toderiţa.

Acum pustie, casa învăţătorului Pridon a fost un adevărat adăpost pentru partizani.

Lucia Hossu Longin: Aţi spus despre el că avea privire de vultur.

Ion Buta, condamnat la treisprezece ani pentru uneltire contra ordinii sociale: Exact, şi era un om extraordinar. Ştia să-şi adune oamenii, un

român cum nu se găsește, fost voluntar în amândouă războaiele, gradul de căpitan, și atunci când a văzut ce se petrece în țara românească, a făcut această organizație, „Vultanul", așa știu eu că-i spunea.

Și atunci la mine în casă a reorganizat-o, că prima dată a fost la Mărăcine, în câmp undeva, și la mine în casă s-a reorganizat, unde au luat parte Cornea Dorel, Cornea Marcel, Radeș Virgil și mai mulți alții pe care nu-i numesc acum... din sat.

L. H. L.: Vreau să vă întreb, deci de familia învățătorului Pridon s-a ales praful și pulberea?

I. B.: Da, i-a confiscat casa, doamna a murit după puțină vreme, iar fata, tânără, a dispărut...

Acest Pridon Ion a scos cel puțin douăzecişi cinci de generații, între care medici, doctori, ingineri, foști șefi de întreprinderi prin București, și acum vin și toți îl pomenesc.

Nu vă mai spun, în sat nu exista lună, sau mai bine zis sărbători să nu facă întruniri cu lumea; aveam echipă artistică înjghebată, chiar eu am activat și cu soția douăzeci și ceva de ani.

L. H. L.: Câți deținuți politici au fost în comuna dumneavoastră?

I. B.: Am fost șaisprezece care am executat, dintre care patru au murit. Era Climor Ivana omorât de Securitate, Cornea Marcel împușcat la Pridon, în casă, iar Pridon mort în Jilava, și Monea Traian. Și el a murit la Târgu Ocna în spital. Ăștia sunt morții.

Iar restul au murit după ce au venit acasă și mai suntem numai patru supraviețuitori. Atât. Frații Cerbu, Păcuraru și eu, Buta.

L. H. L.: Pe lista aceea pe care mi-ați dat-o, de foști deținuți politici, sunt foarte mulți Buta.

I. B.: Sunt mulți Buta, că familia asta e mare. V-am spus, ajutor de comandant de șef a fost Buta Iacov, mort și el.

L. H. L.: Spuneți-ne, această organizație „Vultanul", era o organizație de tip legionar?

I. B.: Nu, unul singur a fost legionar în această organizație, Păcuraru. Cînd a fost tânăr, fără să-și dea seama, a activat la Frățiile de Cruce. Restul au fost liberali, țărăniști, ai lui Grigore Iunian și așa mai departe, socialiști de-ai lui Titel Petrescu. Nu a fost legionar decât unul singur. Această organizație a avut scopul de luptă anticomunistă.

L. H. L.: De ce v-am întrebat, pentru că în documentele de arhivă figurează organizația „Vultanii" formată din legionari.

I. B.: Nu e adevărat. Acești anchetatori ne-au incriminat, că nu știau ce să ne spună altceva. Din greșeala lui Păcuraru, m-a băgat și pe mine între legionari.

L. H. L.: Numai că legionarii nu erau nişte lighioane, erau şi ei români, oameni, să nu-i incriminăm, nu?

I. B.: Păi sigur, erau oameni foarte de treabă, şi erau oameni cu cap; l-am cunoscut pe profesorul Pătraşcu, l-am cunoscut pe profesorul Chivulescu, care erau legionari, şi m-au sfătuit: bă, tu ieşi de aici, şi am ieşit la raport şi au cerut de la Primăria din Pârâu dacă am fost sau nu, şi m-au scos de acolo şi m-au trimis în Delta Dunării.

L. H. L.: Aţi făcut cea mai cumplită închisoare, Periprava, cel mai cumplit lagăr...

I. B.: Doamnă, am făcut Sibiu, Jilava, Gherla, Balta Brăilei, Aiud, Delta Dunării, de unde m-am şi eliberat. Am lăsat soţia de douăzeci de ani cu un copil mic şi m-a aşteptat treisprezece ani. Am avut un vorbitor şi i-am spus: Mărită-te, Mărie!

A zis: Şi dincolo de mormânt te aştept.

Cel dintâi căzut dintre noi se afla în satul Pârâu, în casa învăţătorului Pridon, cel care conducea organizaţia „Vultanii", şi-l lăsasem anume acolo, să rămână şi să facă legătura între „Vultan", şi noi.

Mai târziu, sosise acolo şi Gilu Radeş, dar Marcel Cornea a fost cu un an înainte, de când am aflat despre existenţa grupului lui Pridon.

L. H. L.: Era student la Farmacie?

I. B.: A fost student la Farmacie, la Cluj, în anul trei, şi prin el menţineam legătura. L-am revăzut aici de câte ori am fost la învăţătorul Pridon, de vreo trei ori înainte, şi ne despărţisem de abia cu două zile înainte de a se împlini destinul, să vă spun aşa.

Lucrurile s-ar fi petrecut în felul următor: în seara respectivă, familia Pridon, deci învăţătorul, soţia şi fata erau duşi la un priveghi, murise cineva în sat, şi învăţătorul, ca orice învăţător de felul lui, un învăţător total, care era nu numai al copiilor, ci şi al oamenilor din sat, şi al viilor, şi al morţilor, se simţea dator să fie acolo. Acasă îi rămăseseră, într-o casă, într-o cămăruţă în spate Marcel Cornea şi cu Virgil Radeş, cei care stăteau la el. Nu prea ascunşi pentru că învăţătorul Pridon era de părere că sub nici o formă un oaspete de-al lui nu poate să doarmă în alte condiţii în care doarme el însuşi, şi nu admitea ca Marcel Cornea să doarmă cine ştie pe unde ascuns în şură sau în fân, ascuns în vreo gaură undeva prin jur.

Cel ce a condus grupa de Securitate pesemne că ştia bine locurile, ştia casa, şi mergând, au mers pesemne târziu, aproape de miezul nopţii, ei dormeau.

Dar de aici bănuim că totuşi nu ştia totul, bănuia că e un singur om în acea cameră, deci că ar fi numai Marcel Cornea. Asta după felul cum au procedat.

Planul era făcut ca să se deschidă ușa încet și să se arunce asupra patului pentru a-l prinde viu pe Marcel. Or, aruncându-se, s-au aruncat din greșeală asupra celui de pe margine, care a fost Virgil Radeș, care s-a zbătut, s-a luptat cu ei și în acea luptă și-a rupt mâna.

Marcel a pus mâna pe pistol, s-a apărat, s-au retras, iar ceilalți au intervenit din nou rănindu-l, și în urma acestei lupte, Marcel a terminat încărcătorul și, nemaiavând altul, deși rănit mortal, a mai avut totuși putere să mai pună mâna pe un bocanc, avea niște bocanci grei, pe care îi observase cu câtva timp înainte, și aceasta a fost ultima armă a lui.

În momentul când a căzut, au fost luați de Securitate și aruncați amândoi într-un camion, era o vreme urâtă atunci, cu ploaie și lapoviță în acea noapte, și pe drum până la Făgăraș a murit. Ceva mai mult, a fost lovit chiar și în situația respectivă, s-a întâmplat acest lucru cam în toate cazurile, ca ofițerii aceia de Securitate, poate contrar ordinelor care le primeau, loveau în muribunzi, ca să moară mai repede, probabil ca să nu mai aibă cine știe cum vreo complicație în viitor ca cel care e prins să trăiască.

L. H. L.: Tatăl lui a fost chemat la Securitate să-și vadă fiul mort?

I. B.: Tatăl lui a fost chemat de multe ori până atunci și bătut; de data asta, însuși s-a mirat că nu-l iau în felul cum l-a luat, ei pregăteau ceva mai deosebit pentru a-l înfrânge pe acest om și a fost pus în fața cadavrului fiului său.

Comentariu:

Un adevărat Catyn al Făgărașului se produce în această noapte de noiembrie. Un Catyn care rămâne constant în lacrimi, în memorie, în dureri nemărturisite. Ce s-a ales de familia învățătorului Pridon?

El va avea aceeași soartă ca partizanii, executat.

Soția lui moare după câțiva ani. Casa este părăsită. Fiica lor de 14 ani va fi batjocorită de securiști.

Imagini din satul Ileni

În timp ce, în satul Mândra, Mogoș și Mazilu se băteau cu Securitatea, Victor Metea și Toma Pirău își caută adăpost în comuna Ileni. Toma se trage la casa vărului său Dumitru Cornea și se adăpostește în șură.

A venit o companie condusă de căpitanul Licht și a înconjurat satul, grădinile și șura.

Un martor al evenimentelor din noiembrie 1950: Auzeam o dată că trage, trăgea tare, și pușca e grea ca pe front, așa mergea de trăgea și apoi o tot tras până l-a omorât.

L. H. L.: Și pe cel mort cum l-au scos din casă, vă amintiți? Ați avut voie să priviți?

I. B.: Nu.

L. H. L.: Dar ce v-au spus?

I. B.: Îmi spuneau vecini care erau colea, că era dezbrăcat numai în cămașă și cu izmene, l-o scos și l-o trântit într-o remorcă.

L. H. L.: Cum a murit fratele dumneavoastră?

Vasile Blebea, fratele lui Toma Pirău: Într-o șură, trecut de marginea satului.

L. H. L.: A știut familia că a murit?

V. B.: Am fost duși toți acolo, și eu, și tata, și mama, și l-am pus noi în mașina Securității și l-o dus.

L. H. L.: Era mort?

V. B.: Da, împușcat, prin gură îi băgase pistolul, și chiar îi zbârlise un ochi mai în afară, și prin cap...

L. H. L.: Cum era îmbrăcat?

V. B.: Într-un laibăr, ceva așa. I-o bătut, i-o făcut vineți, uite așa, ca salopetele.

L. H. L.: I-a bătut după ce au fost morți sau cum?

V. B.: Da, da, cu patul puștii așa, ținea de țeavă și-i trăsnea peste coaste, peste oase, peste mâini.

Comentariu:

Iată cum a fost prins bravul luptător. Vasile Blebea, fratele lui după mamă, a fost cel care a anunțat Securitatea că urmăritul se află în sat, în Ileni.

Telegramele Securității confirmă informația și pregătirea echipei de capturare. Era 19 decembrie 1950, în preajma Crăciunului, moment în care luptătorii din munți deveneau vulnerabili, părăseau bordeiele și se apropiau de casă. Silit sau nesilit, un frate și-a trimis la moarte fratele.

Florian Banu, istoric CNSAS: Referitor la mijloacele prin care s-a dus această luptă împotriva grupurilor de rezistență, au fost foarte diverse, și într-adevăr, dincolo de represiunea aceasta brutală, au fost și mijloace, să le spunem așa, mai subtile, mai de finețe, în special după 1953–1954, când cadre de Securitate notorii prin lipsa lor de profesionalism cel puțin în prima parte, reușiseră să se rodeze cât de cât cu acest gen de acțiuni.

Principala armă a Securității, așa cum nu oboseau să repete conducătorii Securității din acea vreme, a fost rețeaua informativă, adică informatorii care erau recrutați din cele mai diverse medii, cele mai diverse locuri și care furnizau informații despre componența grupurilor, despre elementele care îi susțineau în satele de la poalele munților, despre eventualele deplasări ale acestor grupuri pe un munte sau pe altul, traseele pe care le urmează, stânele la care găsesc adăpost și așa mai departe.

Cel mai adesea erau recrutați prin metode de forță, prin metode brutale.

Deci, dosarele Securității consemnează nenumărate cazuri în care efectiv erau arestați, luați de acasă, fie pe față, fie pe ascuns, aduși la un sediu de-al Securității sau un sediu de Partid, torturați până când acceptau să

semneze un angajament că vor furniza informații, și după aceea lăsați liberi și chemați periodic la întâlniri.

De obicei, acest gen de informatori în mod evident nu dădea roade, nu dădea note serioase și, nu de puține ori după ce au fost „recrutați", informatorii au preferat să se retragă și ei în munți, alăturându-se grupurilor pe care erau trimiși să le spioneze.

Comentariu:

„Noi nu știm cei duși de au murit sau sunt vii", spune imnul partizanilor.

Părintele Ghedeon Socol a închis ochii fără să știe ce s-a întâmplat cu fiul lui cel mai mic dintre cei șapte câți avea. Abia când au ieșit, în anul 1964, cei din închisori, s-a aflat de executarea lotului lui Silviu Socol în cetatea Brașovului, dar niciodată familia nu a avut o confirmare scrisă. Și nimeni nu a știut până astăzi că luptătorii au fost executați în anul 1952.

Cei șase frați au rămas doar în amintirea lui Aurel Socol și durerea de a nu putea îmbătrâni împreună.

Căutăm o fotografie a lui Silviu, dar toate au fost ridicate de Securitate.

Aurel Socol, fratele lui Silviu Socol: Era gata-gata să scape că i-o luat pistolul căpitanului, s-o luptat cu el și unul pe la spate i-o dat cu patul puștii în cap. Atunci l-o doborât.

A cerut o frânghie de la gazda unde era Silviu și l-o înfășurat în frânghie, l-o legat și așa l-o dus la Făgăraș.

L. H. L.: Ați mai știut ceva despre el din închisoare, din anchete, pare-se că în închisoare l-au chinuit, l-au bătut în continuare?

A. S.: L-au chinuit, fără discuție. Nu ne-a anunțat nimeni cu nimic. Înainte de a pleca de acasă, și-a umplut un sac de ovăz și l-o legat cu o frânghie de grindă sus, și toată ziua se antrena la box; bătea sacul cu pumnii, că de aia o fost și vânjos, țeapăn, deși era mic de statură, dar era grozav de tare.

Comentariu:

În Securitatea din Făgăraș, arestații sunt supuși unor torturi groaznice. În rapoartele și în declarațiile martorilor, sunt amintite nume cunoscute deja în galeria călăilor: căpitanul Ion Cârnu, maiorul Gheorghe Bezie, colonelul Ambruș Coloman, maiorul Matușa Andreescu, colonelul Patriciu Mihail, coloneii Birta și Iacob, colonelul Crăciun. În cazul celor răniți, barbaria întrecea orice imaginație.

Atât Silviu Socol, cât și Dumitru Moldovan sau Ioan Ilioiu au fost bătuți peste răni și chinuiți în anchete imediat ce au ieșit din operații.

Copiii satelor au fost legați de cruci, torturați și aduși în carcerele Făgărașului; maicele luptătorilor lovite cu parul peste oase în văzul copiilor.

Ion Gavrilă Ogoranu: Cum de s-a ajuns, că o ajuns Securitatea și aici, spre dimineață au intrat, l-au găsit în casă, el a ieșit afară, s-a luptat prin

curte, o bună bucată cu ei, şi atunci când au slăbit, când i-au slăbit puterile, a fost lovit în cap cu patul puştii, rănit, zdrobit, lovit cu cizmele şi în felul ăsta a căzut în mâinile lor.

Aveau însă pe singurul dintre noi care a fost efectiv la munte şi care ştia bineînţeles o mulţime din secretele noastre care le-au fost de folos, şi deci asupra lui s-au înteţit toate presiunile sub toate formele, şi mai ales ca să afle cât mai repede anumite lucruri, după care să putem fi şi noi prinşi.

Nu a aflat fiindcă ne-a folosit şi după aceea multe din lucrurile pe care le ştia Silviu Socol şi pe care dacă le-ar fi ştiut Securitatea ar fi fost greu pentru noi să ieşim.

Comentariu:

Cincizeci şi patru de persoane au fost arestate în noiembrie–decembrie 1950 din aceste patru comune. Aşa cum ne spun mărturiile, au fost schingiuiţi cu predilecţie părinţii chemaţi la Securitate şi obligaţi să dea informaţii despre fiii lor.

Sora lui Ioan Chiujdea a făcut trei ani de închisoare pentru fratele ei.

Securitatea din Făgăraş inventase o metodă originală de chinuire a părinţilor. Victima, femeie sau bărbat, era scoasă în afara satului, atârnată de creanga unui copac şi bătută cu sălbăticie.

Sora lui Nelu Novac îşi aminteşte cum venea duba în sat şi cum căpitanul Cârnu, torţionarul Elisabetei Rizea, o bătea pe maica şi pe ea, o fetiţă de doisprezece ani. Săptămâni întregi, securiştii dormeau în casă cu bătrâna, cu armele sub cap.

O dată a pălit-o pe coloană pe maica, că nu a mai putut merge. De aici i s-a tras moartea.

Sentinţa numărul 687 din anul 1951, prin care Ion Gavrilă este condamnat la moarte şi i se confiscă averea, a fost afişată pe uşa casei părinteşti.

L. H. L.: N-aţi uitat?

Sora lui Nelu Novac: Cum să uit aşa o faptă? Numai cât m-a bătut; se uita la mine că-s frumoasă.

L. H. L.: Câţi ani aveaţi?

Sora lui Nelu Novac: Treizeci şi nouă.

L. H. L.: Aveaţi copii?

Sora lui Nelu Novac: Păi cum, doi mai mici. Mi-a bătut şi familia.

Păi zic şi eu, ce aveţi cu el?

Zic securiştii: ne era foame, suntem colegi cu el, să ne dea ceva de mâncare.

Era mai bine dacă era acasă, să ne dea o pâine.

Eu zic: poftiţi înăuntru, că vă dau eu de mâncare, şi eu mă duc să-l caut.

Nu, zice, nu-i nevoie să-l mai cauţi, că-l găsim noi.

Ei o ieşit, s-o suit în jep, aşa-i zicea atunci (duba), eu iau bicicleta şi o iau pe scurtătură, şi ei o fost la cooperativă dincolo, s-o băgat sub pod, şi când o trecut maşina şi ei au fugit.

Şi zic: fugiţi, că uite o venit cineva şi vă caută. Ei ştiau că erau aşteptaţi, şi cu pasul ăla o fost bun plecat.

Comentariu:

Într-o notă adresată Direcţiei Generale a Securităţii Statului, Direcţia a opta, locotenent-colonelul de Securitate Mihail Patriciu rezumă procesul desfăşurat în ziua de 12 iulie 1951 la Tribunalul Militar din Oraşul Stalin.

„Au fost trimise în justiţie: lotul numărul unu compus din şaptesprezece elemente, în frunte cu Victor Silviu Socol, din cadrul bandei de fugari din Făgăraş, şi lotul de trei persoane, în frunte cu Bărcuţeanu Ion.

Procesul a început la ora 10 dimineaţa, inculpaţii fiind prezenţi, în afară de Ion Gavrilă, Ion Chiujdea, Gheorghe Haşu, Laurean Haşu, Remus Sofonea, Şovăială Gheorghe, Metea Victor, Novac Ion, Novac Gheorghe şi Ilioiu Ioan, care au fost judecaţi în lipsă.

În sala dezbaterilor au asistat circa patruzeci şi cinci de persoane, aduse din comunele unde aceste elemente au desfăşurat activitatea lor contrarevoluţionară, precum şi de la Uzinele Sovromchim Ucea şi Nitramonia Făgăraş.

Alte persoane au fost desemnate de Comitetul regional de partid.

Alte persoane, ca rude sau cunoscuţi ai inculpaţilor, n-au asistat. Actul de acuzare a fost redactat într-o formă slabă şi nu suficient de combativă.

Menţionăm că acest act a fost întocmit de foşti magistraţi de la Parchetul Militar Oraşul Stalin, care de curând au fost scoşi din funcţiile lor şi înlocuiţi cu alţi tovarăşi.

În rândul asistenţei, s-a manifestat o ură şi o revoltă împotriva inculpaţilor. Dezbaterile au durat două zile. Procurorul a cerut în rechizitoriul său pedeapsa cu moartea pentru Duminică Ion, Socol Silviu Victor şi Stanciu Nicolae."

Semnează colonel Mihail Patriciu.

În 22 mai 1952, ora 3 dimineaţa, în oraşul Stalin este executată sentinţa: Duminică Ion de douăzeci şi cinci de ani, Socol Silviu Victor de douăzeci şi trei de ani şi Stanciu Nicolae de douăzeci şi cinci de ani.

Octavian Paler, scriitor: Şi acum, daţi-mi voie să vă spun o mică poveste: în noaptea de 23 spre 24 decembrie 1989, dintr-un tren venit din Ardeal, cobora un bătrân necunoscut. A doua zi, acest bătrân necunoscut se afla în mulţimea care se bulucea la porţile Televiziunii. A încercat să intre în Televiziune pentru a spune şi el ceva în studioul 4. N-a fost lăsat. A trimis atunci o scrisoare printr-un ofiţer, şi la câtva timp după asta s-a întâlnit

la porţile Televiziunii cu crainicul George Marinescu, cel care cu câteva zile înainte, două zile înainte, ceruse faimoasele scuze că Televiziunea a minţit. Şi i-a spus acest bătrân necunoscut crainicului George Marinescu cine este. Eu sunt, a zis el, Ion Gavrila Ogoranu, care a condus timp de şaptesprezece ani un grup de rezistenţă armată în Munţii Fagaraş.

Iar crainicul George Marinescu l-a întrebat: contra cui aţi luptat acolo în munţi?

Şi i-a recomandat să-i trimită o biografie, o mică biografie.

Pe o foaie de caiet, Ion Gavrila Ogoranu şi-a făcut o mică biografie pe care printr-un sergent a trimis-o în interiorul Televiziunii.

Fireşte, nu a primit nici un răspuns.

Alţii trebuiau să se perinde atunci prin studioul 4 al Televiziunii cu banderole tricolore pe mâini.

Imaginaţi-vă, vă rog, dacă e posibil să spună cineva cuiva în Ungaria: împotriva cui aţi luptat, domnilor, în Revoluţia maghiară?

Imaginaţi-vă, vă rog, dacă ar fi posibil să fie huliţi, terfeliţi luptătorii din maqui în Franţa, şi să fie întrebaţi: contra cui aţi luptat dumneavoastră în maqui?

Imaginaţi-vă, vă rog, dacă e posibil ca în Cehoslovacia să fie marginalizaţi, defăimaţi cei care au făcut Primăvara de la Praga. Absolut toţi, toţi, pretutindeni sunt mândri de faptul că anumiţi compatrioţi ai lor s-au ridicat împotriva regimurilor de ocupaţie.

Numai noi parcă suntem blestemaţi, numai noi îi lăsăm pe străini să creadă că am fost un popor de laşi, că nu ne-am ridicat împotriva colonizării sovietice mulţi ani şi că am răbdat.

Numai noi le permitem străinilor să vorbească despre pasivitatea românească şi chiar ne grăbim noi înşine să glosăm la nesfârşit despre această pasivitate şi despre răbdarea noastră mioritică, uitând că nişte compatrioţi ai noştri au contrazis de fapt filozofia resemnării din Mioriţa timp de şaptesprezece ani, repet, timp de şaptesprezece ani.

Mogoş şi Mazilu

Biserica din comuna Toderiţa. Imagini-document. Cimitirul din satul Pădureni, judeţul Timiş. Ordonanţa nr. 1729-P-1995 a Parchetului Militar Teritorial Bucureşti. Exhumarea osemintelor lui Ioan Mogoş şi Nicolae Mazilu, împuşcaţi în 16 decembrie 1950 şi aruncaţi într-o groapă comună.

Tatiana Mazilu, sora lui Nicolae Mazilu:

„Dragii de ei, erau aşa de tineri. Iubea muzica, iubea florile, iubea pe Dumnezeu, o iubea pe mama, cine dă dreptul oamenilor să ucidă oameni, şi tineri şi bătrâni, erau aşa de tineri. Cine le dă dreptul? Dumnezeule. Ce a vrut? Libertate. El a spus că libertatea are chipul lui Dumnezeu. Şi atâtea lucruri frumoase a spus şi a scris..."

Comentariu:

În registrul de decese al comunei Jebel, la poziţiile 26 şi 28 figurează un singur mort, descris astfel, cadavrul necunoscut, găsit în locuinţa lui Traian Morariu, nr. 146, Pădureni, vârsta, după aparenţe douăzeci-douăzeci şi unu de ani, păr blond, faţă ovală, mustăţile şi barba rase, statura înaltă, bine făcut, îmbrăcămintea, căciulă de oaie, neagră, haină scurtă de lână, pantaloni de lână, pieptar de miel, bocanci, cămaşă de fuior.

„Calota craniană prezintă urme de fierăstruire, dovada că a fost autopsiat cadavrul înainte de înhumare."

Până şi în moarte Ioan Mogoş şi Nicolae Mazilu au rămas o singură fiinţă, doi fraţi dintr-o tulpină. Doi creştini al căror martiriu e demn de primele veacuri. Doi brazi înalţi şi frumoşi seceraţi de aceeaşi urgie istorică. Să urmărim istoria acestei tragice nopţi de 16 decembrie 1950, care s-a derulat pe pământul Banatului, dar care a început la liceul „Radu Negru", din Făgăraş. Şcoala este sufletul naţiunii, orice naţiune fără şcoală piere, cuvintele aparţin scriitorului şi revoluţionarului Ion Codru Drăguşanu, fondator în anul 1869 al şcolii capitulare din Făgăraş, devenită mai târziu liceul care va da străluciţi absolvenţi, dar mai ales luptători neînfricaţi, caractere tari, integre, care au pus onoarea României mai presus de propria

lor viaţă şi care au înfruntat bărbăteşte, cu arma în mână, ascensiunea comunismului, pericolul grav, care ameninţa fiinţa naţională. În unghere prăfuite de arhive, se mai păstrează tablouri cu absolvenţii liceului, având ca deviză un dicton din Seneca, *per aspera ad astra* = pe căi aspre spre stele. Destinul generaţiilor de adolescenţi ai anilor 1945–1950 a fost unul aspru, nebănuit de dramatic. Ţara Făgăraşului, cu o istorie de şapte secole, cu o veche tradiţie de împotrivire la tiranie, numită pe drept cuvânt ţara partizanilor, le-a impus fiilor ei calea pe care trebuiau să o urmeze. La liceul „Radu Negru", fiinţa o organizaţie de educaţie şi de luptă anticomunistă. Securitatea a pornit, în primăvara anului 1948, atacul împotriva elevilor, chiar în timpul examenelor de bacalaureat. Au fost arestaţi: Victor Roşca, şeful organizaţiei, Ioan Mogoş, Nicolae Mazilu, Ioan Glăjar, Iuliu Scorei, Gheorghe Motoc, Gheorghe Bârsan. Adânci şi mişcătoare legături au existat între elevii şi profesorii acestui liceu, legături care au dus uneori până la moarte.

Ion Gavrilă Ogoranu: Eram în clasa întâi când au venit câştigătorii cu acest trofeu de la Blaj, a fost o serbare a întregului liceu, pentru că erau cei mai buni gimnaşti ai noştri, din clasele mai mari. Nimeni nu ne gândeam, atunci, că cei pe care i-au condus spre această victorie, profesorul de gimnastică, Emil Roşală, vor avea foarte mulţi dintre ei, câţiva ani mai târziu, peste zece ani şi mai bine, soarta, o soartă atât de tragică. De exemplu, Cârje Gheorghe a murit pe front; Bucur Dionisie, după ce a făcut închisoare reglementară, îşi duce o sănătate foarte şubredă în continuare; Şerban Gheorghe a murit pe front, cei pe care mi-i amintesc; Milea Gheorghe mi se pare că este cel care a fost ucis de comunişti pe la Galaţi prin 1946–1947; Marcu Iustin, profesor de istorie, închisoare reglementară, Căpriţă Gheorghe, de asemenea; iar Dudur Dionisie, de asemenea, cu foarte multă închisoare. Probabil nici ceilalţi nu au scăpat, dar nu le cunosc...

Antimia a făcut şi el închisoare prin 1946, iar Cornea Gheorghe, este medic, a făcut închisoare la Gherla, prin anii 1958–1964, condamnat la Târgu Mureş, împreună cu întreaga familie.

Comentariu:

Să mai amintim că Remus Sofonea şi Gelu Novac, premianţii a două clase paralele, au murit cu arma în mână. Tatăl lui Gelu Novac, Mihai Novac, cel mai bun profesor de matematică al liceului, a împărtăşit aceeaşi soartă cu a fiului său. O generaţie care s-a dus fericită să moară din iubire de ţară, din iubire faţă de cei prigoniţi, din iubire de Dumnezeu, în acest climat însetat de libertate şi de conştiinţă naţională s-au creat eroii de mai târziu. După cum avea să se dovedească, neamul, ţara aveau nevoie de jertfa patetică a fiinţelor lor trupeşti. Există, în arhiva fostei Securităţi, o sinteză

întocmită la sfârşitul anului 1950, după asaltul din 14–15 noiembrie, cu privire la mişcarea de rezistenţă din Ţara Făgăraşului. Sinteza ne ajută să recunoaştem, fie şi din unghiul de vedere al forţelor opresive, o trăsătură a rezistenţei naţionale armate. Profunzimea până la care a pătruns în straturile autentic româneşti opoziţia la comunism şi la sovietizare, de la elevi la stâlpi ai satelor, gospodari până la veterani de război, învăţători şi preoţi. Un adevărat măcel al inocenţilor, o adevărată Piaţă Tien An Men este această acţiune violentă a Securităţii din 1950, pe care nimic nu o poate justifica, decât dreptul forţei cu toate întunecimile lui asupra forţei dreptului şi fireşte o slugarnică executare a ordinelor Moscovei. Forţele represive ale regimului: miliţie, Securitate, armată au organizat peste o sută de acţiuni împotriva partizanilor, soldate cu morţi şi cu răniţi. În noiembrie 1950, cade primul luptător, Marcel Cornea, şi este rănit studentul Gilu Rareş. În decembrie, va fi ucis, în şura lui Dumitru Cornea, Toma Pirău. Sunt prinşi, răniţi într-o ciocnire în Râuşor, elevul Silviu Socol, ţăranul Gheorghe Arsu, studenţii Gheorghe Duminică şi Nicolae Stanciu din Aluniş, Olt. Toţi aceştia, împreună cu Partenie Cosma, cu gazda lui Pirău, Dumitru Cornea, cu învăţătorul Ioan Pridon şi căpitanul Traian Monea, vor fi condamnaţi la moarte în anul 1951. Şaptesprezece sentinţe pronunţate împotriva unor oameni nevinovaţi, sute de ţărani sunt arestaţi şi primesc zeci de ani de închisoare. Peste o mie de familii au avut de suferit pentru că i-au sprijinit pe bandiţi. În ajunul Crăciunului, se va produce şi tragedia lui Mogoş şi Mazilu. În documentele Securităţii, ocupaţia actuală a luptătorilor este bandit, fie că profesia de bază era student, profesor sau ţăran.

Conf. univ. dr. Gheorghe Onişoru, istoric: Securitatea, pentru a-şi justifica activitatea represivă şi fondurile foarte importante care erau alocate în această direcţie, cataloga grupurile de rezistenţă drept bande, pentru a încerca să tragă în derizoriu această mişcare. Şi, folosind termenul de bande şi de aici de bandiţi, să încerce să facă ceea ce a făcut Ceauşescu după ce foştii deţinuţi politici au fost eliberaţi, şi anume să încadreze la drept comun deţinuţi politici. Cam aceasta era ideea.

L. H. L.: Să îi asimileze cu infractori?

G. O.: Exact, deci, domnule, sunt de fapt nişte bande, care stau în munţi, care nu urmăresc decât să jefuiască, să violeze, să creeze o stare de dezordine, să împiedice construirea socialismului. Din această cauză găsim în foarte multe documente termenul de bande şi mi s-a părut foarte interesant şi am fost de acord să rămână acest titlu, simţind fără îndoială nevoia ca în prefaţă să avertizez că este vorba de termenul Securităţii. Banditul este o chestiune derivată şi este un termen care a devenit, la un

moment dat, obligatoriu pentru cei care erau gardieni sau ofițeri de anchetă în închisorile politice comuniste.

L. H. L.: Și lui Maniu i s-a spus la Sighet bandit, și lui Brătianu i s-a spus bandit, Ciolpan vorbea de bandiții din celulele respective.

G. O.: Tuturor li s-a spus. Absolut. Și dacă luăm întreaga memorialistică a celor pe care i-a ajutat Dumnezeu să trăiască, toți povestesc că de la sergentul-major până la colonelul care îi ancheta, toți îi spuneau: măi banditule.

Comentariu:

Luptătorii făgărășeni aveau la dispoziție cel mai compact masiv muntos, lung de aproape o sută de km și lat de șaizeci de km împădurit și fără căi de comunicație. Grupul era format, așa cum va declara Ion Gavrilă, din tineri cu dragoste de Dumnezeu și de țară, născuți la poalele munților și de aceea se simțeau ca acasă. Au fost iubiți și sprijiniți de întreaga populație a Țării Făgărașului, care niciodată nu i-a socotit drept bandiți. Tragedia luptei lor a fost că nu se întâlneau pe crestele munților cu adevărații vinovați, cu Drăghici, cu Nicolschi, cu colonelul Gheorghe Crăciun, ci erau puși în situația de a se confrunta și a se ucide român cu român.

Octavian Paler, scriitor, născut în comuna Lisa-Făgăraș: Nu înțeleg de ce uităm aceste lucruri și de ce avem uneori impresia că aceste lucruri, aceste acte de curaj românesc s-au petrecut, Doamne, parcă undeva în Pirinei sau în Anzi, nu în Carpații românești. S-au petrecut aici, în timp ce noi ceilalți, din păcate, înduram istoria. Au existat oameni care nu au îndurat această istorie și au luat arma în mână și s-au urcat în munți, pentru a lupta împotriva sovietizării țării, pentru a transforma munții României în ultima tranșee împotriva colonizării sovietice a României.

Comentariu:

Ioan Mogoș s-a născut în comuna Toderița, dintr-o familie de țărani înstăriți. Dârzenia politică o moștenise de la tatăl său, care era un vechi liberal. Se formează în atmosfera luminoasă a moralei creștine, în respectul față de datini, în sunetul melodios al clopotelor, cândva o podoabă ancestrală a satului românesc și devenit acum un glas de jale și de pribegie. Fiind de o inteligență scăpărătoare, este trimis la liceu în Făgăraș, aici intră în mișcarea națională de rezistență. În mai 1948, este arestat, se eliberează din închisoarea de elevi de la Târgșor în vara anului 1949. Organizația de la liceul „Radu Negru" fusese practic nimicită. Viața, pentru el, trece de acum pe un plan secundar, vom muri și vom fi liberi își afirma crezul generația lui, acceptând crucificarea și jertfa. Întors din închisoare, Mogoș își găsește casa părintească goală, confiscată de CAP, iar părinții, împreună cu fratele mai mic, Ștefan, strămutați cu domiciliul forțat la Reșița, în Banat. Până în primăvara anului 1950, Mogoș organizează primele grupuri de tineri din satele făgărășene, pregătindu-i moral în lupta împotriva comu-

nismului, a colectivizării, a necredinţei. Cu ajutorul unui motor de tăiat lemne, colindă aşezările, stabileşte legături, procură adăposturi pentru armament, gazde şi rezerve de hrană. În acelaşi an, vine din Banat prietenul lui Mogoş de şcoală şi de temniţă, Nicolae Mazilu. Era un elev strălucit, un poet talentat, ale cărui versuri le-au murmurat partizanii şi le-au dus cu ei până în ultima clipă înaintea morţii. Erau ei tinerii pregătiţi pentru o acţiune imediată? Sau aşteptau un moment prielnic pe care mişcarea naţională de rezistenţă urma să îl semnaleze? Cum gândeau tinerii de atunci? Câteva mărturii sunt transcrise în cartea lui Victor Ioan Pica, prieten apropiat al celor doi luptători. Cităm: îţi poţi închipui un ţăran român care să îl nege pe Dumnezeu, care duminica în loc să se îmbrace frumos şi să meargă la biserică este forţat să iasă la muncă voluntară sau la şedinţă, care în loc să îşi orânduiască munca cum pofteşte trebuie să-şi aştepte vătaful, chiar dacă acesta se numeşte brigadier, să îi planifice ziua de muncă şi să îl înghiontească; e o luptă pe viaţă şi pe moarte acum între ţărani şi comunişti; comuniştii au de partea lor forţa şi ura, ţăranii doar răbdarea; comuniştii luptă să îi cucerească prin teroare şi propagandă. Eu vreau să ajung mai înainte de orice la sufletul ţăranului, acest obidit de ţăran care trebuie să trăiască cu speranţa că în aceste vremuri cumplite există oameni uniţi în gând cu el şi gata să se jertfească pentru cauza lui.

Victor Ioan Pica, arestat la vârsta de şaptesprezece ani, a executat paisprezece ani de închisoare: În vara lui '49, l-am cunoscut pe elevul Mogoş Ioan, care venise din închisoare şi el mi-a propus să întemeiem un grup de rezistenţă, aici, la poalele Munţilor Făgăraş, lucru pe care l-am acceptat, mai ales că aveam antecedente. Vărul meu fusese arestat, era în închisoare...

L. H. L.: Vărul dumneavoastră?

V. I. P.: Roşca Victor se numeşte, acum este în Canada şi tot la propunerea lui am întemeiat o organizaţie anticomunistă în cadrul liceului, compusă cam din doisprezece elevi. Eu am constituit grupul acesta de rezistenţă din cadrul liceului. Bineînţeles, aveam legături cu profesorii de la liceu, printre care aş aminti pe Romulus Ursu, profesor de istorie, care a murit în închisoare; pe profesorul Bucur, de limba română, care a murit la fel în închisoare; pe profesorul Florescu, aceştia erau, să zic aşa, mentorii noştri. Organizaţia lui Mogoş şi Mazilu era la poalele Munţilor Făgăraş şi a fost printre primele de aici din zonă. Şi aceasta este ceea ce te impresionează la aceşti tineri, că deşi erau urmăriţi de Securitate, au fugit ca să lupte, conştienţi că vor muri şi vor lupta până la sfârşit. El, Mogoş, în toamna lui '49, ştiu că, cu o motorişcă de tăiat lemne, a cutreierat toate satele din zonă, de la poalele Munţilor Făgăraş, ca să cunoască oamenii, să îşi facă gazde. Deja în 1949, era constituit grupul de rezistenţă al lui Mogoş, de aici, din toate satele acestea, Toderiţa, Ileni, Mândra, Râuşor, Pârău, Bucium, Şercăiţa, Mărgineni, Sebeş. Peste iarnă, el a dispărut din zonă şi a venit

primăvara, când a venit primăvara, pe la începutul lui martie, deja a venit și Mazilu încoace. Vedeți...

L. H. L.: De unde era Mazilu?

V. I. P.: Mazilu era de la Reșița.

L. H. L.: Din zona Craiovei?

V. I. P.: Părinții lui Mogoș, da... Mazilu era din comuna Leu, aproape, să zic, la douăzeci de km depărtare de Craiova. Părinții lui Mogoș erau socotiți chiaburi și au fost persecutați și atunci au plecat de aici din zonă, la Reșița. Le-au fost confiscate casa, mașina de treierat, ce mai aveau ei, moara și Mogoș s-a dus acolo la ei.

Florian Banu, istoric: Structura celor care s-au refugiat în munți, atât socio-profesională, cât și cea de vârstă, este foarte eterogenă, începând de la tineri de șaisprezece–șaptesprezece ani până la persoane trecute de cincizeci sau chiar de șaizeci de ani. Din punct de vedere profesional, de la elevi de liceu, țărani săraci, chiaburi — în terminologia de atunci —, țărani înstăriți, până la ofițeri deblocați, intelectuali, avocați, profesori. Deci nu se poate vorbi de un grup omogen, așa că și motivațiile au diferit foarte mult. Pornind de la cele individuale, una dintre principalele motivații a fost evitarea unei arestări iminente, în cazul a foarte multe persoane, care au făcut parte din mișcarea de rezistență, se regăsește această motivație. Cu o zi, cu o noapte înainte, erau avertizați de oameni care făceau parte din structurile represive ale regimului, dar care lucraseră și în vechile structuri, în Siguranță, în poliție, în jandarmerie. Și care nu împărtășeau idealurile noului regim pe care îl urmau fiind constrânși. Și care îi anunțau: urmezi să fii arestat. Și atunci se refugiau în munți, pentru a evita ceea ce era de acum notoriu, torturile, schingiuirile care urmau după arestare. O altă motivație ține adesea de un anumit ideal de viață, de un anumit tip de educație. Foarte mulți din cei care au plecat în munți și au luptat erau tineri care împărtășeau anumite valori, care crescuseră în familii ce le-au indus o anumită optică asupra vieții. Și confruntați, mai ales în elanul acela tineresc, specific vârstei de șaptesprezece, optsprezece, douăzeci de ani, confruntați cu regimul comunist, cu măsurile care au fost luate, l-au respins fără să cunoască neapărat ideologia ca atare, ci pur și simplu prin urmările sale, prin consecințele sale. Și atunci și-au urmat idealul acesta tineresc, să lupte pentru adevăr, pentru dreptate, pentru libertate și au preferat să ia arma în mână și să plece în munți. Altă categorie, în special în cadrul lumii rurale, în cadrul țăranilor, într-adevăr au avut o motivație de natură economică, fiind supuși la presiuni pentru predarea cotelor, fiind supuși la presiuni pentru crearea gospodăriilor agricole colective. Hărțuiala permanentă să intre în aceste gospodării i-a împins să pună mâna pe armă, să se retragă și să lupte în munți. La fel regimul, privit ca un rău absolut,

care venea din exterior, le era impus cu forţa şi împotriva cărora înţelegeau să lupte prin mijloacele care le erau la dispoziţie, care le erau la îndemână.

Comentariu:

În asaltul din noiembrie, puţini luptători au scăpat din încercuire, dubele şi jeep-urile nu mai conteneau cu transportul de oameni, comandourile Securităţii băteau la fiecare poartă, având fărădelegea de partea lor. Forţele represiunii se dezlănţuie. Să ne amintim represiunea de la Universitate, din decembrie 1989, dubele, blindatele care intrau în tinerii manifestanţi şi strigătul: şi noi am fost soldaţi, dar nu am tras în fraţi. Din Ileni erau cei doi luptători, Victor Metea, elev în ultima clasă de liceu, şi ţăranul Toma Pirău, zis Porâmbul. Noaptea au stat ascunşi într-un pod cu fân, dimineaţa au aflat că în marginea satului Ileni se dăduseră lupte între Mogoş–Mazilu şi o unitate de Securitate. Zilele următoare şi le-au petrecut în păduri. Porâmbu s-a hotărât să mai treacă o dată prin Ileni să îşi vadă părinţii. A intrat în comună şi a tras în casa lui Dumitru Cornea, a fost vândut şi ucis cu barbarie. Victor Metea a fugit spre Şercăiţa, scăpând cu viaţă. Va fi executat mai târziu. Pentru tinerii luptători se închidea orizontul oricărei speranţe, erau eroi ai luptei zadarnice. De precizat că nici unul dintre luptători nu a căzut mort în ciocnirile din munţi, în spatele fiecărui partizan pierdut a fost o infiltrare a Securităţii. De ce nu a fost prins atunci, în anul 1950, Victor Metea? Într-o declaraţie dată la anchetă, preoteasa Valeria Raiţa spunea: declar că niciodată nu voi fi în stare să-i vând pe Metea şi pe Gavrilă care îmi sunt dragi ca şi copiii mei.

Ion Metea, frate al lui Victor Metea, arestat şi anchetat de optsprezece ori. Tatăl fraţilor Metea a murit la Canal: Scandalul a început din '45, de când era fratele meu în liceu, de când au început arestările, din '46. După aceea s-a împrietenit cu Mogoş, după aceea cu Mazilu. Şi se adunau seara la iaz, unde zicem „la crepuri", în mijlocul hotarului, cu mai mulţi cu Beblea, Toma, Coman, Cornea Dorel, unde ţineau fel de fel de şedinţe anticomuniste. Şi a mers aşa până în '48, până atunci a avut legătură cu Mogoş şi Mazilu. În '48, a venit Securitatea să îl aresteze şi pe el, şi pe tatăl meu, în 10 mai 1948, pe când a fugit pe aici prin grădină, pentru că a fost poarta încuiată, şi a mai trecut încă un an de zile, cât a stat fugit. După aceea a luat legătura cu Mogoş şi cu Pirău Toma zis Porâmbu, unde au plecat în pădure, cu ceilalţi, cu rezistenţa din munţi. Tatăl meu a stat fugit câţiva ani de zile după care a trebuit să se predea, că nu a mai putut sta, că a stat ascuns, cum o vrut Victor, pe munte. Securitatea venea şi făcea ravagii, intra pe aici prin grădină, bătea în poartă şi intra prin grădină. Te trezeai cu câte zece–cincisprezece inşi la percheziţie, era şeful arestărilor atunci, şeful urmăririlor, unul Zigan. Acela era cel mai escroc, făcea ravagii, şi pe tot ce putea pune mâna lua. Şi a luat şi aparate de radio, şi tot: ce,

banditule, trebuie să asculți America? Și uite așa s-au perindat lucrurile ani și ani de zile. După aceea arestări peste arestări, eu am fost arestat de peste optsprezece ori, bineînțeles că nu au reușit să mă condamne, pentru că învățasem școala, de la cincisprezece ani învățasem toată lecția lor, învățasem cum e la Securitate. Nu a putut să scoată nimic. Până la urmă ne-a închis cu domiciliu forțat în curte. Trei săptămâni nu am avut voie să ieșim din curte, nici o mișcare cu nimeni. După care iar arestări, arestări și la mama mea, că numai amândoi mai eram. Vă dați seama ce se întâmpla. Când era Stoica zis Ciungul, că era ciung, avea numai o mână, ce bătăi și ce se întâmpla acolo, te punea la curent și cu blana și cu... toate minunile din lume, și cu sacul de nisip, fel de fel de chinuri, ca să scoată ceva.

Comentariu:

Experiența criminală a demascărilor de la Pitești se reedita la scară națională. Satele Făgărașului sunt împânzite de agenți care recrutează informatori, delațiunea devenise o politică de partid și de stat, mai eficace decât orice pluton de execuție. Denunțul e ridicat la rang de lege, un proiect de lege demonic, care îi face pe partizani, mai singuri, mai hăituiți, mai lipsiți de apărare. Schingiuiții-schingiuitori, călăii-victime, vinovații-nevinovați, cei care au fost siliți să-și vândă, din frică, din supliciu, din șantaj, semenii au fost la rândul lor destinați unor cazne morale cumplite. Nu numai în rezistența din munți erau recrutați ca turnători cei apropiați familiei, ci multe din procesele vremii se bazau pe slăbiciunile rudelor, pe cedări și concesii. Spui scapi, nu spui treci lângă el. Datele stenogramei atestă faptul că luptătorul Toma Pirău, zis Porâmbu, a fost trădat de unul din frații săi. Acesta este răpit, șantajat și obligat să semneze o declarație că își va preda fratele la prima veste despre el. În seara zilei de 18 decembrie 1950, Toma Pirău trimite pe gazda sa, Dumitru Cornea, să-i ceară ajutor fratelui. Acesta, conform angajamentului asumat, se duce și dă informațiile la Securitate. Imediat se organizează o poteră de douăzeci de oameni, care a luat cu asalt casa lui Dumitru Cornea. Ce a urmat am evocat în episodul trecut. Telegrama ne mai dă un detaliu, în timpul luptelor banditul a fost somat încontinuu să se predea, la care a răspuns cu înjurături, strigând următoarele: sunt român și român vreau să mor și nu mă predau autorităților decât mort. Și mort s-a predat. Gazda lui ca și celelalte gazde au plătit cu viața un gest de solidaritate umană. Cu viața a plătit și un consătean, Valer Milea, secretar de partid în comună, care îi oferise și el în repetate rânduri adăpost lui Toma și care nu-l denunțase. În *Cartea Oltului*, Geo Bogza spunea că aici, în Făgăraș, trăiesc cei mai frumoși oameni din câți a întâlnit în Țara Românească. Unul dintre aceștia a fost Toma Pirău, zis Porâmbu. De Crăciun și-a luat rația de libertate.

Ioan Roșca, elev la arestare, a executat doisprezece ani de închisoare: „Eu și cu Mogoș aveam o cunoștință comună, un glăjar din Ucea, și el

elev, şi ne-am retras din grupul mare de elevi. Am mers numai împreună noi trei. Şi atunci el ne-a povestit că vrea să facă o organizaţie, un fel de rezistenţă. Şi mai mult, nu cu scopul de a răsturna regimul, că ne dădeam noi seama că aşa ceva nu putem face. Dar o rezistenţă să ne păstrăm credinţa, obiceiurile şi mai ales să îmbărbătăm lumea care era foarte, foarte îngrijorată din cauza cotelor şi mai multor necazuri care veneau pe capul lor. Oamenii cei mai de nimic acum erau puşi în frunte şi oamenii care erau harnici şi lucraseră erau necăjiţi, chinuiţi. Din cauza aceasta el a zis că vrem să facem o rezistenţă şi să ne educăm, adică să ne comportăm în aşa fel încât să îmbărbătăm lumea să poată duce suferinţa aceasta. Deoarece credeam şi noi că nu o să dureze atât de mult şi o să, cum se spunea atunci, se facă ceva ca să se schimbe regimul. Ne-a arestat într-o dimineaţă de 23 aprilie, era nins, zăpadă, ne-a dus la Securitate, în Făgăraş, ne-a legat la ochi după ce ne-a dat cu capul de pereţi pe acolo, ne-a legat la ochi şi după câteva ore ne-a pus într-o dubă, sau nu ştiu ce era pentru că eram legaţi la ochi, la mâini. Ne-a învârtit în câteva ori în jurul cetăţii cu maşina, ca să nu ştim în ce parte o ia şi după aceea ne-a dus la Sibiu.

[Satul Pădureni, comuna Jebel, judeţul Timiş]

Comentariu:

Scăpaţi din confruntările de la Ileni şi Mândra, cei doi tineri, Mazilu şi Mogoş, fug îmbrăcaţi în straie ţărăneşti spre Banat. La Reşiţa şi la Pădureni aveau buni prieteni de familie. Sunt găzduiţi pentru două nopţi în casa lui Traian Murariu. În noaptea de 16 decembrie 1950, la ora 4, la postul de poliţie din comuna Jebel, sună telefonul şi şeful de post este anunţat că în casa lui Tilă Deţ, porecla lui Murariu, se află doi spioni englezi. Şeful de post ia cu el treisprezece soldaţi şi porneşte spre Pădureni. Casa este înconjurată. Murariu neagă că ar găzdui doi fugari. După ce este lovit, mărturiseşte că are în casă într-adevăr doi băieţi, soldaţii se năpustesc înăuntru, are loc un schimb de focuri, în urma căruia şeful de post şi cei doi tineri sunt ucişi. Soldatul care i-a împuşcat pe cei doi a fost avansat la gradul de fruntaş şi i s-a acordat o permisie.

Alexandrina Murariu, fiica lui Traian Murariu: Au venit şapte-opt miliţieni, câţi vor fi fost, şi au mers la tatăl meu, l-au întrebat: pe cine ai în casă? Tata a spus: doi băieţi.

Comentariu:

Şeful de post a strigat: sus mâinile; şi s-a repezit la cel din dreapta. „Eu am crezut că a tras domnul şef de post dar a tras unul dintre cei 2, cel necunoscut“. E vorba de Ioan Mogoş.

A. M.: Mazilu a ridicat mâinile sus, să se predea, iar Mogoş Ioan a avut pistol la el, că aşa s-a auzit... Noi nu am ştiut că are pistol sau dacă... tatăl meu nu a făcut politică, nu a ştiut că are pistol Mogoş. Şi a tras şi în şeful de

post. Din care se spune şi în sentinţă că şeful de post a murit în schimburi de focuri.

Comentariu:

O altă variantă asupra celor întâmplate aparţine lui Marcel Cazacu, după el, Mogoş şi Mazilu au fost împuşcaţi de şeful de post, iar acesta împuşcat din spate de proprii săi subordonaţi.

A. M.: După aceasta băieţii i-au împuşcat, i-au omorât, că se vorbeşte că i-au omorât cu patul puştii şi au căzut. I-am auzit cum au căzut, pentru că eu eram în cameră, imediat acolo, cum au căzut jos, morţi. După aceea a urmat, tatăl meu, l-au dus, imediat, probabil la Timişoara, la cercetări, la Securitate, nu ştim unde. Dar după masă au venit şi ne-au luat şi pe mine, şi pe mama. Ne-au dus la primăria noastră. De acolo a venit o dubă, o maşină închisă şi ne-au urcat în maşină. Când m-au urcat, în maşină era tatăl meu pe bancheta din spate, pe mama a aşezat-o lângă el iar pe mine în spate, pe altă banchetă, faţă în faţă cu ei. Întorcându-şi capul, un securist, spune: să nu vă aud o vorbă că şoptiţi, că vă fac pierduţi pe drum. Am plecat şi ne-a adus la Securitate la Timişoara, a fost noapte. Nu ştiu, mă credeţi că am ferit acea boltă pe care am intrat. Atât am văzut, că am intrat pe o boltă în Securitate şi ne-a ţinut opt zile, pe mine şi pe mama la cercetări.

Comentariu:

Marius Mazilu, fratele lui Nicolae Mazilu, va fi urmărit peste tot şi arestat împreună cu Traian Murariu şi Traian Simu.

A. M.: Şi tata, în maşină când mergeam, şi-a luat căciula din cap şi a pus-o sub el, semn că nu putea să stea aşezat pe banchetă de durere. Altceva nu putea să ne zică, decât că şi-a luat căciula din cap şi a pus-o pe banchetă sub el şi tot aşa (*clatină capul stânga-dreapta*) a făcut din cap.

L. H. L.: Doamna Alexandrina Murariu, când aţi aflat că tatăl dvs. a fost executat?

A. M.: Am aflat după şapte ani de zile.

Comentariu:

Certificat de moarte emis de sfatul popular al comunei Jilava. Anul morţii 1952, 27 septembrie. Moartea este trecută în registrul stării civile abia în iulie 1961.

A. M.: În anul 1951, când a venit de ne-a adus sentinţa şi ne-a făcut inventarul la casă şi la toate pentru confiscare, atunci am ştiut despre tatăl meu că este condamnat la moarte şi nu a avut drept la recurs. A fost foarte dureros. Nu a durat mult timp. În '52, a venit imediat ce ne-a confiscat averea, a venit armata în sat la noi. Noi am fost primii la care au venit şi ne-a scos pe mine, pe mama şi pe bunica din casă: „Să plecaţi! Unde? Să vă căutaţi casă." Am mers din casă în casă, care am ştiut că ar avea posibilitate, bineînţeles, să ne primească. Nu ne-a primit nimeni de frică. Au-

zind doamna Filip Maria că pe noi ne-au scos din casă şi nu ne primeşte nimeni, a venit la noi şi a spus: veniţi la mine pentru că eu merg mâine la puşcărie; sunt condamnată pentru că nu mi-am dat cotele.

Comentariu:

Alexandrina Cîrstea-Murariu a cerut Parlamentului României recurs în anulare pentru cauza tatălui ei. O reparaţie necesară unui om nevinovat şi unei familii care a suferit anchete, arestări şi confiscare integrală a averii. Primeşte următorul răspuns de la Parchetul General: vinovăţia inculpatului a fost reţinută corect. În România anului 1995 funcţiona Codul Penal al anilor 1950.

Tatiana Georgescu Mazilu, sora lui Nicolae Mazilu: În 1946 când tatăl meu a ieşit la pensie, eu cu părinţii ne-am retras în Oltenia. Marius era în Bucureşti, student, iar el a rămas la Făgăraş să termine liceul, pentru că s-au gândit părinţii mei că aşa e normal să termine acolo liceul. În Făgăraş începuse acest curent al tinerilor care doreau să lupte pentru o viaţă normală şi pentru libertate, aşa cum a spus fratele meu: libertatea are chipul lui Dumnezeu. În vacanţe venea acasă, vorbea cu tata mai mult decât cu mama. Mama plângea tot timpul şi îl ruga. În vara lui 1947, a fost închis, a stat un an împreună cu Mogoş şi au rămas în casa noastră din Făgăraş, au locuit împreună, el cu Mogoş. Şi au fost arestaţi pentru că, repet, făceau parte din acel cerc al tinerilor care luptau pentru libertate. Citeau enorm, casa era plină cu cărţi. Tata se ducea mai des să îi viziteze şi mereu venea şi spunea: iar a cumpărat fiul tău cărţi. Nu mai vedea bine, purta de mic ochelari, tot pentru că citea foarte mult şi noaptea, şi ziua, şi în orice moment liber...

L. H. L.: Scria poezii?

T. G. M.: Da, scria poezii pentru că îi plăcea, era îndrăgostit de Eminescu. Am aici scrisorile lui către fratele meu. Eu eram cea mică, mai puţin importantă, îi cerea lui Marius numai culori de pictat. Într-una din scrisori îi cere volumul 2 din *Viaţa lui Eminescu*, pentru că i-o murdărise Mogoş, pentru că citise şi îi trebuia una curată şi frumoasă. Din închisoare, când au ieşit, au avut domiciliul forţat la Reşiţa şi trebuia să plece în armată, nu a vrut să plece în nici o armată şi atunci l-a chemat Mogoş şi s-a dus. Din momentul acela s-a socotit fugit în munţi şi din momentul acela în totală ilegalitate. Noi aveam veşti rare despre ei. În vara lui 1950, Marius l-a chemat pe fratele meu cel mare în Bucureşti. Nu vroia să vină, i-a spus că e mama bolnavă şi atunci a venit. Era frumos nu pentru că era fratele meu, avea plete. Şi nu a reuşit, Marius, să îl convingă să intre într-o viaţă normală. A spus că el a pornit pe drumul acesta şi nu îl interesează decât să trăiască liber şi a plecat înapoi. Ultima scrisoare, tot aici la mine este, zice că o să îi facă o vizită scurtă şi că îi trebuie, neapărat, multă, multă hârtie. Aceasta a fost în noiembrie. În noiembrie s-a întâmplat şi în

satul în care s-a întâmplat, eu vă spun ce am auzit, eu atunci nu am știut nenorocirea. Au trebuit să fugă pentru că a fost un șef de post împușcat. Și au fugit spre Banat. S-au dus la unchiul meu, care era din Timișoara, și unchiul meu i-a sfătuit să fugă din țară. Ei au spus nici vorbă, pentru că ei vor să facă organizația aceasta, care în Făgăraș nici nu mai pot să o facă pentru că sunt recunoscuți, pentru că au fost vânduți, că vor să o facă în Banat. Au fost omorâți, uciși mișelește, așa cum au fost uciși. A doua zi tata a fost arestat, pe mine m-au chemat să mă dea afară din școală, directoarea a spus că trebuie să fiu dată afară din școală. Profesorul meu de matematică și profesoara de istorie erau frați, profesorul Rădulescu și profesoara Ghervescu au intervenit și am fost ținută în școală, așa scoasă din catalog și ținută în școală. Până la prima vacanță am stat la ei, o săptămână la unul, o săptămână la altul. Fiecare dintre ei avea copii și era greu de trăit. După aceea am dat meditații la matematică colegilor mei care erau mai slabi, și părinții acestor copii au plătit ca eu să pot să stau. Totul a fost clandestin până a ieșit tata din închisoare. Și când am reintrat, m-au reprimit la școală, dar în continuare, adică s-a socotit că am absolvit anul. Tatăl meu a scris foarte mult și a întrebat peste tot. Și a primit tatăl meu o scrisoare, îmi pare foarte rău că la perchezițiile din casa noastră ni s-au luat, și ni s-au rupt, și ni s-au aruncat... tatăl meu a fost, torturat e mult spus, dar chinuit și de cei din sat și hârtiile ni s-au luat din casă. Exista această hârtie a unui doctor, care a spus că el a făcut autopsia acestor doi băieți și că tata trebuie să își bage bine mințile în cap cu ce face și să nu mai întrebe, să nu se mai intereseze pentru că sunt morți, pentru că el le-a făcut autopsia. Au fost îngropați acolo la margine de cimitir, mai există o singură femeie care știe cu aproximație unde este locul. Au fost aruncați pur și simplu dintr-o căruță cu lopețile, pentru că au țestele sparte, sunt împușcați și împunși de baionete. Dar eu aceasta spun numai din ce am auzit. Acel doctor a scris că el a făcut autopsia și că degeaba mai umblă tata. Noi nu am știut, până în '64. Noi am tot așteptat, am sperat...

L. H. L.: Era un doctor, fost deținut politic, sau era din partea Securității...?

T. G. M.: Doctorul era din partea Securității, care a spus că degeaba îi așteptăm, că au fost îngropați, el le-a făcut autopsia, deci sunt morți. Pentru că tata a scris peste tot, și nu o dată, de foarte multe ori, să i se răspundă unde îi este băiatul. Tata a întrebat numai de băiat. Erau doi. Mogoș nu mai are pe nimeni, adică... Părinții lui au murit, tatăl în pușcărie, mama lui nu știu unde. Și ei au fost foarte, foarte buni prieteni.

Mama a murit în ziua în care a început la Timișoara, a făcut un accident vascular, a mai trăit două luni. I-am promis mamei că îl duc pe Nicu lângă ea.

L. H. L.: Aţi primit oficial un act de deces?

T .G. M.: Nu, niciodată.

L. H. L.: Aţi făcut hârtii pentru un asemenea act?

T. G. M.: Am făcut, şi părinţii, şi fratele meu. Fratele meu cel mare a fost chiar acolo şi a întrebat şi i-au spus că nu, că nu există. Acum a găsit doamna Cârstea o hârtie din care reiese numai că sunt morţi necunoscuţi.

L. H. L.: Unde a găsit această hârtie?

T. G. M.: La primăria din Pădureni, unde au fost omorâţi şi unde au stat şi au fost îngropaţi goi şi aruncaţi efectiv într-o groapă comună, înlănţuiţi aşa cum au şi trăit.

Comentariu:

Se adevereşte prin prezenta că în registrul de decedaţi din Pădureni, la poziţia 27 figurează cadavrul necunoscut, găsit în locuinţa lui Murariu Traian, de la numărul 146, vârsta după aparenţe douăzeci–douăzeci şi unu de ani, păr blond, faţă ovală, mustaţa şi barba rase, statura înaltă, bine făcut, îmbrăcăminte: 1 căciulă de oaie, neagră, haină scurtă de lână, pantaloni de dimie, pieptar de miel, bocanci, cămaşă de fuior.

Prin intermediul doamnei Doina Cornea, strâns legată de rezistenţa armată anticomunistă — este născută în comuna Ileni, Făgăraş, prin rudele arestate şi interogate în prigoana anilor 1950 —, a ajuns la noi o scrisoare, din partea celor doi fraţi ai lui Marcel Cornea, Maria Metea şi Mihai Cornea, ambii aflaţi în Statele Unite. O scrisoare care vorbeşte de momentul eroic şi sublim care a fost lupta şi moartea tinerilor făgărăşeni, aşa cum îl descriu ei, martorii oculari. Să cităm din această scrisoare: „Când văd acum prin câte necazuri şi greutăţi trece ţara noastră, mă întreb oare suferinţele şi jertfele atâtor oameni să fie zadarnice? Oare moartea fratelui meu, suferinţele, nedreptăţile, tot prin ce ai trecut tu, Doina, să fie fără rezultat?"

Dr. ing. Nicolae Ciocan, născut în Şercăiţa, o comună care s-a opus comunismului: Dacă ne uităm pe hartă, observăm că comunismul s-a răzbunat cumplit pe aceste zone, unde împotrivirea a avut mari proporţii. Au construit în aceste zone industria cea mai poluantă, nu au luat nici un fel de măsuri pentru protecţia mediului şi a populaţiei. Să vedeţi că această industrie este amplasată în Maramureş, la Baia Mare, este amplasată la Zlatna, în Munţii Apuseni, este amplasată aici, la Făgăraş, unde puteţi observa câte substanţe se aruncă în atmosferă, substanţe chimice. Nu s-a luat niciodată în calcul o protecţie a populaţiei.

Comentariu:

Istoria eroilor din munţi merge până la tragic şi la deznădejde. Tragic şi pentru că astăzi documentele lor de luptă şi de rezistenţă, de moarte nu au nici o valoare pentru nici un tribunal, pentru nici un preşedinte. Deznădejde pentru că, şi astăzi, puţinii supravieţuitori au rămas cu aceleaşi

condamnări date de justiția stalinistă. În testamentul său, Ioan Mogoş scria: noi vom muri, la fel ca toți cei care azi luptă în munți, moartea noastră însă va rămâne o mărturie că neamul acesta s-a opus tiraniei comuniste, că noi am iubit mai mult ca orice libertatea. Poate ar trebui să adăugăm în lumina realităților de azi şi fraza ultimă a testamentului: Mamă țară, iartă-ne că am cutezat să luptăm şi să murim pentru tine.

Comentariu:

Iarna anului 1952 ridică pentru cei doisprezece luptători din Făgăraş, fie şi vremelnic, problema despărţirii grupului.

Deasupra satelor, Securitatea se aşezase ca pe graniţă, fiecare metru pătrat de pădure, fiecare izvor în preajma căruia putea fi un bordei era controlat şi încercuit.

O adevărată vânătoare de oameni.

Mai trăiau în munţi doar doisprezece luptători. Andrei Haşu, născut în anul 1916, în comuna Pojorta, student, Victor Metea, născut în anul 1929, în comuna Ileni, elev, Remus Sofonea, născut în anul 1922, în comuna Drăguş, elev, Ion Gavrilă, conducătorul grupului, născut în anul 1923, în comuna Netotu-Făgăraş, student, Gelu Novac, născut în anul 1931, în Făgăraş, student, Gheorghe Haşu, născut în anul 1931, în comuna Pojorta, ţăran, Gheorghe Sovăială, născut în anul 1925, în comuna Berivoii Mici, student, Ion Chiujdea, născut în anul 1931, în comuna Berivoii Mici, student, Ioan Novac, născut în anul 1935, în comuna Berivoii Mici, student, Laurian Haşu, sau Haşu, cum i se spune în documentele Securităţii, născut în anul 1921, satul Breaza, student, Ion Ilioiu, născut în anul 1929, în Sâmbăta de Sus, elev, Ioan Pop, născut în anul 1908, în Indiana, în Statele Unite, pădurar.

Epoca lui Dej este insuficient studiată de istoriografia contemporană în ceea ce a însemnat mecanismul experienţei totalitare de tip comunist în România, mecanismul represiunii.

Cultul celui mai iubit fiu, cultul personalităţii, început cu Petru Groza, cu Ana Pauker, se opreşte până după moarte la legendarul muncitor ceferist Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Abia în anul 1968, românii vor afla că Dej şi Drăghici sunt vinovaţi de crime politice, iar totalitatea acestor crime nici astăzi nu este pe deplin stabilită.

Ce rol a jucat în menţinerea dictatorului cartea independenţei, a autonomiei şi a suveranităţii atât de bine preluată şi de succesorul său?

Sovietizarea atinsese asemenea cote, încât editura Cartea Rusă tipărise, până în anul 1954, aproape treisprezece milioane de exemplare din operele lui Lenin și Stalin, la o populație de optsprezece milioane de locuitori.

O liniște suspectă de lagăr se așterne peste societatea românească, pentru că esența oricărei dictaturi, și cu atât mai mult a celei comuniste, rămâne teroarea, pentru că logica acestei gândiri nu depășea schema marxist-leninistă: nu putem avea dreptate decât cu și prin partid.

Detașamentele din munți mizau pe o ridicare populară, pe o trezire a conștiințelor; această ridicare nu se produce.

În acel ceas istoric, moartea lor a însemnat pentru români moartea libertății și mai ales înghețarea speranței pentru câteva decenii.

Colonelul Gheorghe Crăciun conduce personal această operațiune de acoperire militară a întregii zone de la Șinca până la defileul Oltului, perimetru în care nu se putea intra decât cu autorizație specială.

Pentru lichidarea bandei Gavrilă, Ministerul de Interne punea la dispoziție un batalion de Securitate din orașul Stalin, un batalion de Securitate de la Drăgășani, o companie de Securitate de la Turnu Măgurele, un batalion de Securitate de la Orăștie, un batalion de la Florești, un altul de la Tecuci, un altul de la Oradea și un număr de cincizeci de câini de serviciu dirijați.

Ion Gavrilă Ogoranu: Anul cel mai greu a fost anul 1953, cu cele mai multe ciocniri, dar din fericire am ieșit din toate ciocnirile cu bine, n-am avut nici o pierdere și am avut satisfacția că ne simțeam biruitori în activitatea pe care am avut-o. Așa a fost la Berivoi, unde, în 1952, ne-am întâlnit la poalele pădurii cu... un pluton de Securitate a fost, am fost înconjurați în porumbiștile Voievodenilor, și culmea că întâmplarea a făcut ca, în momentul când eram înconjurați, noi câți eram acolo, e vorba de Andrei Hașu și cu mine, să ne curățim armele. Ne-au găsit curățind armele, deși la repezeală nu am mai putut pune în funcțiune decât două ZB-uri, dar cu astea ne-am apărat de am putut ieși din încercuire.

Comentariu:

În februarie 1952, după o iarnă grea, Andrei Hașu găsește adăpostul din muntele Trăsnita și se apropie de comuna Voievodeni, de casa unui țăran care îi era cândva prieten.

Presiunea asupra satelor este însă în acei ani extrem de mare.

Își amintește un martor că circulau prin sate mașinile Securității ca pe Calea Victoriei.

Oamenii care i-au susținut de-a lugul anilor erau arestați, iar cei puțini rămași în libertate refuzau să-i mai ajute.

Bătaia cruntă, amenințarea și șantajul erau mijloace folosite intens de Securitate. Așa putem înțelege trădarea lui Andrei Hașu de către un țăran din Voievodeni.

Casa Victoriei Trâmbiţaşu

Victoria Trâmbiţaşu, sora fraţilor Andrei şi Gheorghe Haşu: De Crăciun, în 6 decembrie, se adună băieţii din sat şi se duc, îşi caută o gazdă, şi se duc la gazdă, şi până după Anul Nou stă la gazdă acolo, şi colindă aşa de frumos, doamnă, la Crăciun, e un obicei din moşi strămoşi.

Lucia Hossu Longin: Cum de aţi păstrat pozele, cum de nu vi le-au luat?

V. T.: Doamnă, n-o fost păstrate, o fost pitulate, şi astea ale lui Andrei şi ale lui Ghiţă care i le-am dat lui domnu' Gavrilă, că de pe ele o făcut, de la mine o avut pozele, le-am avut, doamnă, într-un dos de icoană, că ei când o plecat şi-o strâns toate pozele, dar am avut poze multe, doamnă, dar toate şi le-o strâns.

Şi eu, doamnă, le-am pus toate în rame şi le pui pe perete.

Eu cât oi trăi acolo le pui, pe perete să se vadă.

L. H. L.: Sunteţi bolnavă de inimă de când?

V. T.: Apăi de mult, doamnă, de mult... păi de plâns sigur, doamnă, păi cât am plâns, doamnă şi cât plâng eu şi acum, doamnă, că eu tot aşa le spun şi la copii, mă, dacă Gheorghe trăia, nici unul nu făceaţi aşa cum aţi făcut... eu am avut... doamnă, Gheorghe mi-o fost şi tată, şi frate, şi mamă, şi soră. Eu aşa m-am avut cu Gheorghe că el o fost trei ani de zile pe front, şi-am lucrat şi la ei, şi la noi amândoi. Şi zicea mama — eu n-am fost niciodată, doamnă, grasă, eu am fost slabă şi zicea mama — mă, las-o, mă, nu mai tot o lua şi te duce cu ea în pădure după lemne, mă, mai ia şi pe sor-mea aia din Voievodeni! —, care e luată cu el în poză; aia era o fată grasă, voinică, ia-o, mă, şi pe Rita să meargă cu tine. Mamă, eu nu iau pe Rita, eu mă duc cu Tori, că Tori se pune călare pe... şi trece ea cu lemnul, şi trece şi se duce şi duce lemnul până unde încărcăm carul. N-o iau pe Rita eu, eu cu Tori, eu cu Tori mă duc. Noi am fost, doamnă dragă, dintr-o bucată amândoi, dintr-o bucată amândoi şi când oi muri eu le-am spus, zic: uite, aceste două cărţi pe care mi le-o dat Gavrilă mie să mi le băgaţi în copârşeu.

Comentariu:

În acel ianuarie 1952, viscolea mărunt, drumurile erau troienite, se mergea cu greu în zăpada până la genunchi. Grupul s-a oprit într-o zonă de creastă înaltă, cel puţin acolo vânătorii nu-i puteau ajunge. Într-un şanţ şi-au făcut loc cât un mormânt, au întins o foaie de cort, cojoacele pe umeri, bocancii sub cap, picioarele în raniţă, două foi de cort deasupra. Călătorului îi şade bine cu drumul, şi carpatinului cu zăpada. Fiecare din băieţii lui Gavrilă aveau case arătoase, dar n-au apucat să locuiască în ele. Au aşteptat câteva zile în acel loc să dea timp vânătorilor să brăzdeze zăpada prin păduri să nu mai fie urmele lor. I-au simţit lupii, şi le-au dat târcoale, urlând. Pâinea şi slănina au îngheţat şi trebuiau dezgheţate ţinându-le la

piept. La fel făceau și cu apa: umpleau bidonul cu zăpadă, apoi îl țineau la piept, până zăpada se topea. Dar apa din zăpadă nu ține de sete, și câte fântâni nu sunt în Pojorta? Au îngenuncheat și s-au rugat lui Dumnezeu: Tu, Doamne, care nu aveai unde-ți pleca trupul obosit, îndreaptă-ne tu pașii acolo unde să ne putem odihni. Întâiul care cade dintre cei doisprezece luptători este Andrei Hașu, primul născut al Hașilor din Pojorta, o familie cu adânci rădăcini în ținutul Făgărașului. Andrei venea acasă. Securitatea se afla într-o puternică ofensivă în acei ani. Peste o sută de batalioane înconjuraseră văile și munții, ocupând toate căile de acces spre așezări. Pierderile de vieți omenești din rândul luptătorilor sunt tot mai mari. Satele erau scotocite cu ajutorul câinilor, iar lângă casele bănuite a fi frecvenate de partizani se așezau posturi fixe. Fiecare persoană întâlnită pe stradă era legitimată și interogată. Pentru populație se introdusese un sistem de autorizații în cazul fiecărei deplasări în munți după lemne și după fân. Asediat din toate părțile, grupul lui Ion Gavrilă își pierde forța pe care i-o dădea solidaritatea. Rănit și arestat într-o ambuscadă, Ion Ilioiu rezistă anchetelor crâncene la care e supus, dar după două luni, grav bolnav, cedează și începe să divulge numele susținătorilor. Zeci de țărani iau drumul carcerei.

[Imagine: Casă din comuna Voievodeni. Acesta este ultimul adăpost al lui Andrei Hașu.]

V. T.: În toamna lui 1951, fratele meu Andrei o coborât din munte, anume ca să se mai întoarcă iar înapoi la grupul lor, dar a nins și nu s-a mai putut duce. Când a coborât, venind tot pe prundul râului, la Breaza, o văzut doi oameni că vine din sus. El se tot pitula după un pom sau nu știu după ce. După ce o trecut ăia, el s-o dus că o văzut că și-o zvârlit o haină, și lăsă haina jos, o fost Vâlc, care o fost agentul Securității; dar el în haină o cătat și în buzunarul hainii o găsit un bilet, că altfel nu știa că e Vâlc, că el nu s-o arătat ca să-i cunoască. Și-o găsit biletul ăla, ce să se facă el, ce să se facă, unde să se ducă, că ăla deja o și plecat la Securitate. El atunci s-o dus, s-o gândit așa, să se ducă în Breaza, în turnul bisericii. Nu s-o dus în turnul bisericii, s-o băgat la Căminul Cultural. Acolo o găsit ușa deschisă, s-o băgat, și s-o băgat sub scenă.

Vă puteți închipui, trei zile o stat Securitatea în cămin cu câini, dar o zis că mai și pleca, oare în trei zile, stau și mă gândesc, oare n-o fi avut el nimica să iasă, să vorbească, să tușească nimic, trei zile o stat acolo. Pe urmă, când o plecat Securitatea, o pornit și o venit la oamenii ăștia, aici.

Și aici el o venit să se întoarcă înapoi, fratele Gheorghe i-o spus să nu plece, el o zis: mă duc, că și-așa mi-o mâncat ursu' brânza, și nu prea avem mâncare, și rămâneți mai puțini. Și o venit că se întoarce înapoi. Înapoi nu s-o mai întors din cauză că o nins, și o zis că dacă ninge, atunci era prigoana cea mai mare, în 1952. Atunci, dacă o nins, el nu a mai mișcat, o venit toamna în 1951 și l-a apucat iarna în 1952.

În ianuarie, mi-o scris mie o scrisoare, o trimes-o pe un om, nu ştiu cine-i, că „soro, să citeşti această scrisoare. Aştept luna lui februarie, să mă duc îndărăt la fraţii mei“, dar luna lui februarie n-o mai ajuns-o, că au venit aicea, aşa ştim noi că Gălincea l-ar fi trădat, Securitatea o fi venit şi-o înconjurat tot satul, şi atunci dacă au înconjurat satul, s-o dus doi miliţieni la scară, aşa ştiu eu, securişti, că, domnule, dă-te jos. El avea centura cu gloanţe încinsă pe el, şi n-o vrut să se coboare, dar în ultimul s-o coborât, şi aşa ştiu eu, a izbit un securist de-ăla într-o parte şi unul într-altă, şi o vrut să-şi salveze viaţa, a sărit la vecinul din jos, în grădină.

Nu ştim, s-o împuşcat el, l-o împuşcat ei, atâta ştim că comandantul Cârnu, el era atunci comandantul de Securitate, s-a dus la securişti şi-a zis: Dumnezeii voştri, de ce aţi tras, de ce n-aţi tras la picioare, că ar fi vrut ca să-l ia viu, dar viu nu l-o mai putut lua. Şi l-o luat, l-o pus pe scară, pe o scară de şop, pe care te sui în şop, şi l-o dus în Voievodenii Mari şi l-o pus în faţa la Primărie, şi acolo mergeau copiii din Pojorta de făceau opt clase in Voievodeni că la noi nu era, ştiţi cum se zicea atuncea ciclu, nu ştiu cum se zicea, şi copiii l-o văzut.

Şi-o venit copiii în sat şi-or spus: am văzut pe Haşu, am văzut pe Haşu în faţa sfatului împuşcat şi pus pe o scară.

La toţi munţii mă uit şi zic: oare o fi fost ei şi pe aicea? Oare? Că ei nu au stat doar într-un loc, doamnă, ei au umblat mult, nu au stat numai într-un loc. Şi mă gândesc aşa, oare şi pe aici au fost? Eu când văd munţii, şi în tot ceasul, doamnă, mă gândesc la ei, în tot ceasul.

Comentariu:

Ultima întâlnire a luptătorilor a avut loc în ianuarie 1954. Erau mai bine de doi ani de când nu murise nimeni de-ai lor.

Ce era de făcut: să treacă graniţa dincolo de sârma ghimpată?

Comuniştii sârbi îi trimiteau pe români înapoi în ţară.

Să se ascundă în continuare în zona Făgăraşului era imposibil.

Cum spune Gavrilă, le-am mai face bucuria de a muri alături de noi?

Să continue fiecare în parte lupta părea cea mai simplă cale, măcar cu lupta erau obişnuiţi.

Ion Gavrilă Ogoranu: Zădărnicia luptei momentane de atunci o vedeam aproape de la început, chiar dacă nu o recunoşteam deplin. Însă altă soluţie decât lupta nu era în momentul de atunci, nu o zăream, nu o puteam vedea, deşi ni s-au făcut în 1953, primăvara, propuneri din partea Securităţii, să ne predăm că nu vom păţi nimic, lucru care numai chiar nişte copii ar fi putut crede aceasta. Gândul acesta nu-l aveam, mai speram poate într-o minune dumnezeiască să se schimbe ceva, să intervină ceva, dar vroiam să ne facem datoria până la urmă şi dacă asta ne era soarta scrisă, să o jucăm cât mai bine, iar pielea cât valorează o vindem destul de scump.

Practic, din 1953 încolo am văzut că trebuie să rezistăm cât mai mult, cât, nici noi nu puteam ști la ora aceea.

Comentariu:

Despărțirea de grup a fost tragică și pentru studenții Gheorghe Șovăială și Gelu Novac. Ajunși într-o situație critică lângă satul Obreja, având nevoie de hrană, au apelat la oameni necunoscuți și au fost trădați.

Neculai Gârda, din familia Gelu și Gema Novac: În dreapta mea e băiatul meu, născut în 11 aprilie 1955, soția venise din închisoare, iar în spatele meu e Gârdea Mihaela, născută în închisoarea din Văcărești, la 8 decembrie 1953; după vreo opt luni și ceva de la arestarea noastră, în Făgăraș, in luna mai, în zilele 20, douăzeci și ceva, 26, zilele nu le rețin exact, am fost arestați, împreună cu socrul Novac Mihai și cu soția Gema, și ea era gravidă. A venit acasă. Avea o lună și circa o săptămână în ianuarie 14, deci din 8 decembrie până în 14 ianuarie a adus-o acasă învelită în cârpele de la pachetele deținuților, cu adrese care încă se mai cunoșteau pe aceste cârpe, cu creion chimic și cu cerneală scrise. Așa am primit-o. Dar povestea începe din mai 1953. După ce ne-am căsătorit, legitimarea căsătoriei am făcut-o în Banat, în comuna Sinersig, județul Timiș actualmente, parcă atunci era raionul Lugoj. O singură noapte am stat în casă cu soția în casa din strada Școlii nr. 9, casă proprietatea profesorului Novac Mihai, în a doua seară am fost arestați, ridicați de Securitate toți trei, ușa încuiată de Securitate, iar noi până la Securitate am mers împreună, soția îl ținea pe socrul meu de braț, iar eu eram în partea astalaltă, stângă, exact cum ne găsim acuma.

Comentariu:

După ciocnirile de la Rucăr și Voievodeni, câțiva din grup se reunesc la Sâmbăta de Sus. Șase ani de luptă și de privațiuni și-au spus cuvântul. Era august 1954. Lipseau de la întâlnire Gelu Novac și Gheorghe Șovăială. Nici un semn de la ei, la stejarul din Șoarș, locul mesajelor.

Gelu și Gheorghe, în încercarea de a ieși din munți, și-au căutat un adăpost în hotarul satului Obreja, în râpele unde se varsă Secașul în Târnava.

Erau flămânzi, obosiți și temători; nu se puteau apropia de nici un sat.

Un paznic de la crescătoria de vite i-a observat; cei doi i-au cerut să le aducă pâine, i-au dat ultimii bani pe care îi mai aveau. Nu mâncaseră de trei zile, altfel nu și-ar fi riscat viața pe primul venit.

Abia în anul 1989, Ion Gavrilă Ogoranu a aflat din mărturiile țăranilor din Obreja cum au murit Gelu și Gheorghe, iar astăzi noi completăm mărturia cu câteva documente de arhivă și cu alte noi depoziții.

După aproape patruzeci de ani, în sfârșit suntem în posesia adevărului.

Un martor ocular, participant fără voie la trădarea de la Obreja, este Petre Lupea, pe atunci funcționar la sfat.

Petre Lupea: Eu am fost casier comunal, m-o mânat după plutonierul Homănă...

L. H. L.: Cine v-a mânat?

P. L. (martor al evenimentelor din 5-6 august 1954): Pop Sigismund, şi am venit cu Homănă cu bicicletele încoace, n-am ştiut care e situaţia, până am auzit că sunt doi oameni străini, şi ei s-or urcat pe acolo, pe păşunea aia de acolo, i-o înconjurat, asta a fost ziua, s-o îmbrăcat şi aicea la ăştia, în familia asta, cu haine de femei, ca să vadă locul unde îs.

După aia, dincolo de Secaş, o venit Securitatea. După aia, o venit noaptea şi aicea, ce s-o întâmplat între ei..., că Securitatea o tras aicea în ei, dar ei or avut grui circulare ştii, şi s-o ascuns, că dimineaţa eu am fost dus în... acolo într-un deal, că eram casier comunal, şi m-am uitat cu unul Bobăilă, din Teiuş, până când i-o împuşcat.

Martoră din comuna Obreja: Nişte ţigani de la ciurdă or venit la mine şi-or zis: doamna Valeria, pe mine aşa mă cheamă, nu faci bine să îmi dai nişte făină de mămăligă şi nişte brânză, că să dau la nişte oameni de mâncare.

— La cine, mă?

— Acuma să-mi dai nişte făină şi nişte brânză.

Şi i-am dat nişte făină şi nişte brânză şi s-o luat şi s-o dus, şi că de când spui aşa şi până s-o înserat, ţiganii s-o dus şi o anunţat.

Comentariu:

Pop Sigismund, preşedintele Sfatului Popular, este sesizat, la ora 4 dimineaţa, de paznicul de la fermă, că sunt doi indivizi care cer de mâncare.

Ca „un bun român“, Sigismund Pop îl anunţă pe Homănă Traian, şeful postului de poliţie din comuna Mihalţ.

L. H. L.: Spuneţi-mi, cine s-a îmbrăcat în femeie, Pop Sigismund?

P. L.: Pop Sigismund, Homănă Traian o fost îmbrăcat în civil.

Comentariu:

Cu sentimente creştine, Homănă Traian, şeful postului de miliţie din comuna Mihalţ, a anunţat şi el mai departe pe Tudor Ştefan, şeful raionului de miliţie din Alba-Iulia şi pe căpitanul de Securitate Banu Emeric, şeful raionului MAI Alba-Iulia.

Vasile Razoilă, zis Ciungu, ţiganul, paznic la ferma de porci, a fost instruit de Traian Homănă să se apropie de primul dintre studenţi, Gheorghe Şovăială, să-i ofere blidul cu mâncare, şi când acesta, bazat pe omenia ţăranului, va ieşi din adăpost, să se lase la pământ în aşa fel, ca rafalele mitralierelor să nu-l atingă.

Eugen Mărgineanu: Ţiganul s-a apropiat şi l-a strigat pe nume: Gheorghe, vino că ţi-am adus mâncare! Era cu traista în mână.

Într-adevăr, unul din studenţii care erau, că am aflat pe urmă că erau studenţi, au ieşit afară să vină să preia traista cu mâncare. Ţiganul s-a aruncat

pe burtă, așa cum avea ordin, iar ajutorul de șef de post, Bălan Teodor, din spate a tras și l-a împușcat pe partizan. Celălalt coleg al lui, din spate, care îl garda, l-a împușcat imediat pe Bălan. Studentul s-a retras și pe urmă a început schimbul de focuri între ei. Ei, crezând că nu e vorba numai de două sau de trei persoane, au mai adus două sau trei camioane de securiști, am înțeles și din Orăștie sau de la Alba, și lupta, adică schimbul de focuri, a durat mult timp, pentru că se făcuse ziuă, și ei deja nu reușiseră să afle câți dintre ei sunt acolo și ce se întâmplă. Studentul a tras și el până și-a terminat cartușele. Spre ziuă, văzând că nu mai are gloanțe, a trecut Secașul dincolo spre pășune și a încercat să se retragă, însă în schimburile de focuri a fost împușcat într-un picior; și, cu piciorul târâș, s-a retras în niște spini, în pășune, iar fiind ziuă bună și văzându-se foarte bine, din cealaltă parte a Târnavei au început mitralierele. Văzându-se încolțit și văzând că nu mai are nici o scăpare, iar în pistol nu mai avea decât un sigur cartuș, s-a împușcat.

Două martore din comuna Obreja: l-o luat, o venit o căruță, nu știu de la colectiv sau nu știu, o căruță, și i-o legat, nu știu cu ce i-o legat, cu sârmă, cu funie, de picioare și i-o tras în marginea Târnavei... acolo nu ne-o lăsat, atâta numai știu... i-o tras în marginea Târnavei și acolo auzeam pe unii că i-o făcut groapa acolo și i-o îngropat. Și seara sau dimineața or venit și i-or dezgropat și i-or pus într-un camion, și i-o dus...

Comentariu:

Extras din jurnalul de operații al trupelor de Securitate, privind operațiunile întreprinse pentru descoperirea și arestarea bandei din Munții Făgărașului. Jurnalul reține că, la locul unde bandiții erau adăpostiți, exista un foc pe care se găsea o cană, existau lemne de foc, un săculeț cu unt, un cojoc și o raniță, o Biblie și o carte de rugăciuni. Locotenentul Vatcu Constantin s-a deplasat și a tras două rafale de automat în direcția banditului, rănindu-l cu un cartuș în clavicula umărului drept. Atunci sergentul Bunea a deschis foc asupra lui cu pușca, lovindu-l în cap deasupra ochiului drept. Banditul era în agonie cu mâna pe trăgaciul automatului. Primul murise Gheorghe Șovăială, în 5 august, lovit în inimă. A doua zi, la ora patru dimineața, cade sau se împușcă cu ultimul glonte Gelu Novac. Securitatea se împăuna în rapoartele ei și cu împușcarea luptătorilor, chiar și atunci când gestul final le aparținea.

Martoră din comuna Obreja: Toată noaptea au fost împușcături, ferească Dumnezeu ce-o putut să fie aicea, și după aia l-o împușcat.

Comentariu:

Alături de Gelu Novac și de Gheorghe Șovăială, în imagine, în luptă, este doborât și caporalul de miliție Bălan Teodor. Din nefericire, spunea Ion Gavrilă, noi nu ne-am luptat în munți nici cu Nicolschi nici cu Dră-

ghici. Am luptat cu tineri de vârsta noastră și de aici tragedia acestei înfruntări fratricide. Un simplu proces-verbal a rămas din cei doi uciși, nici un act medical de constatare a morții, nici o biografie. În anul 1954, recrutarea de informatori din rândul populației ia amploare. Sunt folosiți prin intimidare, anchete, șantaj și violență notarii, paznicii de la cabane, brigadierii silvici, pădurarii, poștașii, preoții, călugării. Fiecărui luptător îi corespundea o rețea informativă de peste o sută de persoane. În fața excesului de zel, până și Gheorghe Pintilie, adjunctul ministrului de interne, își sfătuia ofițerii să le arate informatorilor linia partidului, nu așa, gata îi iei și îi umpli de vânătăi.

Ion Gavrilă: Nu numai ei, dar amândoi au fost, ce să spun, niște tineri deosebiți din toate punctele de vedere. În plus, Gelu Novac ar fi vrut să devină preot celib, adică preot necăsătorit, și culmea că era și constructor de avioane, pentru că se simțea în stare de asemenea lucruri; era foarte bun la matematică și la fizică, era fiul profesorui Mihai Novac, profesor de matematică și fizică, premiantul liceului, un elev cu totul deosebit. La fel, cu o capacitate intelectuală deosebită, a fost Gheorghe Șovăială, făcuse liceul Astra, unde va fi prima revoltă a muncitorilor de la Brașov. Funcționase, adică stătuse vreo câțiva ani ca muncitor, era propus în ultimul timp să fie trimis la Moscova, pentru Politehnică, încă nu se căutase dedesubt, nu se găsise nimic la el... (e vorba de dosar).

Comentariu:

Securitatea îi prezintă pe membrii grupului Gavrilă ca fiind bandiți și simpatizanți legionari. Nu se vorbește însă nicăieri în documente de o mutație numerică masivă a legionarilor în rezistență. Lupta de partizani din munți nu a aparținut nici unui partid politic, ci a fost anticomunistă și antisovietică.

Conf. univ. dr. Gheorghe Onișoru, istoric: Ei, în momentul acela aveau douăzeci de ani. În 1948–'49–'50. În anul 1941, când s-a desființat mișcarea legionară, ei aveau unsprezece ani. Mișcarea legionară, să ne înțelegem foarte bine, a fost decapitată de Antonescu. O parte importantă a ei, conducerea, în frunte cu Horia Sima, după tentativa de lovitură de stat din ianuarie 1941, a plecat în Germania, și nu s-au mai întors în țară, au fost doar niște episoade cu parașutiștii, dar conducerea ca atare a rămas ulterior în America de Sud, în Spania și așa mai departe, în regimuri care erau oarecum de dreapta. Cei care au rămas în țară sub conducerea lui Nicolae Pătrașcu au semnat încă din 1945 acel protocol cu Ana Pauker, pentru a se pune la adăpost, și legionarii, dintr-un punct de vedere, și până prin 1947–1948, legionarii au fost destul de liniștiți ca mișcare, cazuri izolate fără îndoială că s-au înregistrat. Ulterior, abia după 1948, comuniștii și-au dat seama că încep să stăpânească destul de bine terenul, și-au rupt acel

pact, și atunci s-a pornit o nouă prigoană împotriva legionarilor, dar de fapt împotriva celor care erau din eșaloanele doi, trei, patru. Într-un moment în care, în perioada septembrie 1940–ianuarie 1941 mișcarea legionară a fost la putere, și în cazul mișcării legionare, ca și în cazul partidelor istorice, ca și în cazul Frontului Renașterii Naționale al lui Carol al II-lea, ca și în cazul partidului comunist, ca și în cazul FSN-ului, ca și în cazul oricărui partid care ajunge la putere, se produce o buluceală, deci toată lumea merge la borcanul cu miere. Mulți dintre ei au fost oportuniști, n-au avut nici o legătură cu mișcarea legionară, cu idealurile legionare, însă acești tineri de care vorbiți dumneavoastră și care apar ca legionari sunt foarte utili pentru Securitate, fiindcă ei își pot justifica legionarismul ca fiind o mișcare extremistă, o mișcare de dreapta, suntem totuși la câțiva ani după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, să nu uităm că și fascismul din Germania a fost tot o mișcare de dreapta, și de fapt aici se tindea. Termenul de legionar mergea spre termenul de fascist și însemna uite, domne, sunt într-un fel acoliții lui Hitler și în felul acesta era o justificare, și era o justificare, dacă vreți, o justificare în fața democrațiilor occidentale: domne, noi nu avem nimic cu democrația, luptăm cu elementele fasciste.

Comentariu:

Într-una din zilele lunii iunie a anului 1955, Remus Sofonea și Laurian Hasu, asemenea celor doi fugari din Obreja, își caută adăpost în marginea satului Viștea de Jos. Remus este rănit grav la picior.

Olimpiu Borzea: Eram la o repetiție, la o piesă de teatru, la cămin. Vine nevastă-mea, mă cheamă acasă: vino acasă că e un om și vrea să vorbească cu tine! Vin aicea, era nenea Victor Șandru, un om care stă în capul satului, aicea. Un om care făcea parte din rezistența pasivă, cum făcea parte toată Viștea de Jos din cea pasivă, adică cea organizată eram noi, iar rezistența activă erau băieții din munți. Astea erau cele trei etape. Vin aicea, îmi dă o scrisoare: „Implor mila lui Dumnezeu și ajutorul vostru. Sunt rănit. Remus.“ Îmi spune: domnu Borzea, la mine e băiatul ăla pe care l-am întâlnit noi de dimineață în holdă, și i-am dus niște mâncare, i-am dat o pereche de pantaloni și o venit seara și ne-o spus că e rănit colegul lui, Vali Drăguș.

Comentariu:

Cu ajutorul vărului său, țăranul Gheorghe Borzea, învățătorul îi aduce pe cei doi fugari acasă la el, într-un car cu grâu proaspăt cosit. Îi spală rana lui Remus Sofonea. Le schimbă la amândoi hainele, îi îmbărbătează, și pleacă după medicamente și după doctor.

O. B.: Nu era nimeni acasă, poarta era încuiată, am venit aicea, am deschis ușa la bucătărie în partea aceea, ieșea fum. Ce Dumnezeu o fi aicea? Am deschis ușa cealaltă; când deschid ușa, în fața mea un tablou îngrozitor:

Remus Sofonea jos, pe podea, cu pistolul pe piept, cu capul spre uşă. Haşu Laurian în partea cealaltă a mesei, jos, cu pistolul în mână într-un lac de sânge, mişca încă mâna. M-am dus la Remus, am pus mâna pe el, o fi trecut poate o jumătate de oră, poate 40 de minute, nu pot să spun timpul exact cât a trecut de la plecarea mea până la venire, era mort. Intrase glonţul pe tâmpla dreaptă, şi a ieşit pe aici (tâmpla stângă). Lui Haşu Laurian îi intrase glonţul pe aici (tâmpla dreaptă), şi a ieşit pe aici (creştetul capului). Şi trăia. L-am ridicat de jos, l-am aşezat pe scaun, l-am spălat, i-am făcut primul pansament, i-am făcut injecţia contra tetanosului, i-am dat calmante, vitamina C, i-am dat vitamina K, i-am dat tot ce am avut la îndemână, şi l-am pansat. Pe masă, un bilet: fraţilor, noi am murit. Credem că e mai bine pentru noi, pentru voi, şi pentru aceşti oameni care au sacrificat atâtea pentru noi. Semnează Leul. Laurian, era pseudonimul lui Laurian, şi al lui Sofonea era Brâncoveanul. Acesta era ultimul tablou cu cei doi băieţi pe care eu i-am adus în casa mea vii, cu speranţa că bunul Dumnezeu ne va ajuta, să-i pot ajuta la rândul meu să se poată întoarce în munţi.

Viorica Rogozea Sofonea: Când o venit Securitatea de o căutat la domnul Borzea atuncea, numa' am auzit că l-o găsit acolo, şi de acolo l-o luat şi l-o mutat în cimitir la Viştea de Jos, dar noi nu avem dreptul să ne ducem nicăieri, să umblăm să... că mă mai duceam în Viştea şi dam să intru la cimitir şi nu ne da voie. De la Sfatul Popular îmi spunea: să nu calci acolo, să nu calci acolo! Şi veneam acasă tot necăjiţi, ce să facem... .?!

În octombrie 1954, este arestat doctorul Nicolae Burlacu, cel care, împreună cu Olimpiu Borzea, Ioan Grovu şi Remus Budac, alcătuiau legătura directă cu cei din munţi. Este eliberat, dar i se cere să coopereze cu Securitatea. Nu o va face niciodată.

În martie 1955, convocat tot printr-o legendă la secţia de artă şi cultură din Făgăraş, profesorul Olimpiu Borzea este literalmente răpit dintr-un camion de colonelul Crăciun şi condus la Securitatea din Braşov. Coloneii Aurel Moiş şi Ernest Daitler îi cer să le facă legătura cu banditţii din munţi. Promite doar pentru a câştiga timp şi a-i ajuta pe băieţi.

Nimeni nu ştia în fapt cum a fost deconspirat grupul. Nimeni nu se gândea atunci la profesorul Ioan Grovu.

Comentariu:
În cursul investigației noastre, am făcut nenumărate drumuri la Brașov și la Sibiu, acolo unde mai există martori ai răscolitoarei tragedii, petrecută în anul 1955. Înaintăm greu prin ultimele ninsori, așa cum greu pătrundem înțelesurile ascunse ale unei vânzări, cum o numește Ion Gavrilă Ogoranu, sau, în limbajul criptic al Ministerului de Interne, combinație informativ-operativă. Acțiune prin care au fost lichidați capii rezistenței armate din munți. Băieții Făgărașului nu au mai ajuns în Grecia, deși Securitatea le-a trimis pașapoarte și bani, opt pașapoarte pentru eternitate.

Octavian Paler, scriitor, născut în comuna Lisa-Făgăraș: Cred că pentru a înțelege curajul, tragedia și deznădejdea rezistenței armate din Munții Făgăraș, căci aceasta a fost rezistența din munți, o epopee a curajului, a tragediei și a deznădejdii, trebuie să ne referim la atmosfera acelor ani. Este vorba de prima parte a anilor '50. Ani în care ne convingeam că Occidentul, obosit de războiul cu Hitler, îi lăsa mână liberă lui Stalin în Est, astfel că întregul Est european și noi împreună cu el eram la discreția lui Stalin. Se închidea în jurul nostru o capcană a istoriei. În aceste condiții, mi se pare aproape o ușurință să glosăm prea mult pe marginea răbdării mioritice a românilor. Să ne amintim că în acea perioadă în care munții României se transformau într-un front de luptă împotriva ocupației, nicăieri în Estul european, în nici o țară din estul Europei, nu a existat vreo acțiune de protest, împotriva regimului de ocupație, de o asemenea proporție.

Comentariu:
Acțiunile Securității sunt centrate pentru prinderea fugarilor din grupul Gavrilă. Banda din Făgăraș deține cel mai voluminos dosar de urmărire operativă, peste o sută patruzeci de volume. La pregătirea politică, se cerea ofițerilor să folosească, în munca de instruire a subalternilor, lozinca: orice întâlnire cu fugarii înseamnă capturarea și distrugerea bandei. Se vor identifica toate persoanele care intră și ies din sate; în caz de nesupunere la legitimare se va deschide foc. Familiile partizanilor sunt urmărite cu tehnică operativă, se vor întrebuința și substanțe chimice persistente în

zona bordeielor, care să menţină urma pe timp îndelungat. Presiunile, cele mai mari presiuni, se fac asupra Anei Gavrilă, mama luptătorului, şi asupra celor două surori, în vârstă de douăzeci şi unu de ani şi de şaisprezece ani.

Ştefan Câlţia, pictor: Bună parte din copilăria mea am petrecut-o în satul Şona, la bunicii mei, şi am trăit toată drama colectivizării. Nu s-a făcut nimic bine în aceşti cincizeci de ani, iar brutalitatea cu care acei oameni, candizi şi curaţi, au fost obligaţi să intre în canonul artificial al comunismului e de nedescris. Întrebându-l pe un văr de-al meu, mai în vârstă, cum de a fost totuşi posibil să vă lăsaţi să intraţi în colectiv? Şi el a zis: cel mai de necrezut lucru — şi nici acum nu îmi dau seama bine cum putea să se întâmple aşa ceva — a fost când am fost luat la Securitate, dus, băgat lemnul printre mâini şi picioare şi bătut la tălpi. Tata nu mai îmi dăduse o palmă de când eram mic, eu nu am ştiut că oamenii pot fi bătuţi la tălpi, am fost atât de şocat şi acum mă gândesc cum pot fi oamenii bătuţi la tălpi.

Comentariu:

Sub torturi cumplite, grav rănit, Ion Ilioiu va dezvălui zeci de nume de gazde şi favorizatori din reţeaua de sprijin Viştea de Jos. Timp de trei ani, până în anul 1956, Securitatea are ce ancheta. Cu cercetarea favorizatorilor şi mai ales cu lichidarea lor este însărcinat maiorul Ion Cârnu. Nimeni altul decât cel pe care, în mărturiile sale, Elisabeta Rizea îl considera ca fiind cel mai bestial anchetator.

Olimpiu Borzea, învăţător, conducător al reţelei de sprijin „Viştea". Condamnat la moarte pentru complicitate la crimă de uneltire. Pedeapsă comutată în muncă silnică pe viaţă: În 1953, grupul a intrat în acţiune, formând reţeaua de sprijin Viştea.

L. H. L.: Cam câţi erau în acest grup?

O. B.: Grupul creştea. De exemplu, prima dată l-am luat pe Gheorghe Borzea, pe vărul meu, bărbatul lui Rozalia, ca să fie deosebit de alţi Borzea Gheorghe. Am luat pe doctorul Stanciu, de care eram legat din copilărie, am luat pe părintele Dascăl, pe profesorul Remus Budac din Cârţa, natural cumnaţii mei, Vasile Bucerdea, de optsprezece ani, atât avea atunci, şi Ion, era student la Bucureşti. A urmat apoi o serie de băieţi pe parcurs. De exemplu, v-am amintit de Croitoru Cristian, pe acesta l-am făcut om de legătură de al nostru cu Gavrilă. Trebuie să subliniez, pe mine nu mă cunoştea din munţi decât Remus Sofonea şi când nu putea el, Ion Ilioiu. Dar ei veneau cam împreună; eu cu Gavrilă nu am vorbit decât la 1 decembrie 1990.

Comentariu:

Aşa cum menţionam în episodul trecut, în octombrie 1954, este arestat doctorul Nicolae Burlacu, cel care, împreună cu Olimpiu Borzea, Ioan Grovu şi Remus Budac, alcătuia legătura directă cu cei din munţi. Este eliberat, dar i se cere să colaboreze cu Securitatea. Nu o va face niciodată. În

martie 1955, convocat tot printr-o legendă la secția de artă și cultură din Făgăraș, profesorul Olimpiu Borzea este literalmente răpit dintr-un camion de colonelul Crăciun și condus la Securitatea din Brașov. Coloneii Aurel Moiș și Ernest Daitler îi cer să le facă legătura cu banditii din munți. Promite doar pentru a câștiga timp și a îi ajuta pe băieți. Nimeni nu știa cum a fost în fapt deconspirat grupul, nimeni nu se gândea atunci la profesorul Ioan Grovu.

O. B.: M-am dus la Cârța, l-am anunțat pe Remus Budac ce s-a întâmplat, să îl anunțe pe Gavrilă că Viștea a căzut, să nu mai vină, să evite zona noastră pe cât posibil sau, dacă trebuie să vină, să vină cu prudență. Toate locurile pe care le-am avut fixate pentru corespondență s-au desființat.

Comentariu:

Toate planurile Securității privind cursa spre Grecia s-au executat la Brașov, în laboratoarele de combinații și infiltrări ale colonelului Gheorghe Crăciun. În noiembrie 1954, doctorul Nicolae Burlacu s-a întâlnit cu Ioan Grovu și i-a făcut propunerea ca, rând pe rând, luptătorii să plece în străinătate, nu aveau o altă soluție de salvare. Pentru aceasta, doctoral Burlacu urma să contacteze ambasada SUA și să găsească o modalitate de trecere a graniței. Își dă deama că Grovu este folosit de Securitate și renunță. Ideea însă este preluată de colonelul Crăciun. Securitatea îl introduce în acțiune pe Costică Niculescu, care prin trecutul lui de fost deținut legionar poate inspira încredere. Informatorul Q.I. sau informatorul Puiu, cum apare în documentele de urmărire operativă, Niculescu face legătura, prin Grovu, cu profesorul Borzea. (Fotografie Costică Niculescu.) Această fotografie a lui Costică Niculescu a fost obținută, prin investigațiile noastre, de la fosta lui soție. Nicăieri în arhiva grupului Gavrilă nu există imagini sau referiri la identitatea agentului de securitate. Discuțiile dintre Grovu, Borzea și Costică Niculescu, purtate la Brașov și la Sibiu, au fost interceptate de către locotenent-colonelul Aurel Moiș, șeful regionalei MAI, orașul Stalin, dovedind că Grovu este sincer, iar Borzea este un element dușmănos, divulgând sarcinile trasate, iar pe de altă parte un element de încredere al banditilor. Costică Niculescu este născut în 9 iunie 1915, în orașul Constanța, strada Valea Albă. A lucrat de tânăr la poliția Constanța, secția moravuri. Este condamnat la cinci ani și jumătate de închisoare, pe care cei apropiați știu că i-a petrecut la Făgăraș, toți anii sau numai o parte. În acest timp, este recrutat și de Securitatea din Orașul Stalin. Are trei copii din patru căsătorii. În perioada „misiunii Grecia" a locuit în strada Theodor Aman, nr. 42, din București, într-un apartament care era folosit de Securitate drept casă pentru misiuni speciale. De fapt, întregul bloc a suferit o mișcare de locatari neobișnuită, o sută treizeci de persoane au fluctuat în zece ani. De altfel, după mărturia soției din acea perioadă, deși nu avea nici o slujbă, Costică Niculescu era mereu plecat în delegație câte o săptă-

mână. Tragedia luptătorilor care au avut încredere în Grovu, în Borzea, în Costică Niculescu poate fi cu greu explicată din dosare. Mulţi s-au lăsat în voia sorţii pentru că de plecat trebuia să plece cineva. Aşa a declarat la anchete Laurian Haşu. Abia înzdrăvenit, Laurian Haşu se întâlneşte cu Costică Niculescu, ia parte la această întâlnire şi Gheorghe Haşu, găsesc planul profesorului Grovu, de a pleca în Grecia, foarte bun. În Grecia, ar fi un comandament american pentru Europa de Est. Olimpiu Borzea le face rost de două costume de haine pentru cei care pleacă în primul eşalon, Laurian Haşu şi Novac. Costică Niculescu a venit cu cinci–şase buletine de identitate, emise de miliţia judeţului Constanţa, şi zece mii de drahme. Laurian Haşu ia trenul din Viştea de Jos, scrie o scrisoare că a ajuns cu bine în Grecia. Familia lui Laurian Haşu va suporta timp de cinci ani percheziţii şi anchete, în special sora lui.

Sora lui Laurian Haşu: În '55, l-au arestat pe fratele meu, care era acasă, pe noi ne-a ţinut o săptămână închişi în casă. Nu puteam ieşi din casă decât noaptea.

Comentariu:

La numai o lună, cu aceeaşi serie de bani greceşti, daţi de Costică Niculescu, se hotărăşte şi plecarea lui Ion Novac. La percheziţia corporală, efectuată în ziua arestării, i se găsesc: o sticluţă cu împărtăşanie, un buletin de identitate pe numele Sasu Vasile, emis de miliţia judeţului Constanţa. Cum au ajuns ceilalţi în Grecia? Neprimind nici un mesaj de la Gavrilă şi Ion Pop, care rămăseseră dincolo de Olt, Gheorghe Haşu îşi cheamă sora, pe Victoria Trâmbiţaş, şi o roagă să îl anunţe şi pe Victor Metea din Ileni.

Victoria Trâmbiţaş Haşu, sora lui Gheorghe Haşu: M-am dus, doamnă, în Ileni, dar atâtea emoţii am avut... M-am dus îmbrăcată, doamnă, într-un fel, dar când am ajuns în Ileni, era în timpul secerii. M-am băgat în curte şi am zis: leică Virginia, m-a trimis Ghiţă să-i zic lui Victor să se întâlnească unde ştie. Zice: bine, Victoria, lasă că îi spun. Dar zice: bagă-te la vecina aceasta şi întreab-o dacă nu îi trebuie femeie la seceră, pentru că eu eram urmărită pas de pas. Şi aşa am făcut cum a zis ea, m-am băgat la o vecină, am întrebat dacă nu îi trebuie o femeie la seceră, dar era la amiază. A zis: bagă-te şi la aceia din sus, m-am băgat şi la aceia. Nu era nimeni. Când am ieşit din capul Ileni-ului să nu mă cunoască, m-am gândit eu aşa, eu mă duc pentru că sunt urmărită, pe urmă mă vede cum sunt îmbrăcată, mă ia, mă duce, iar mă bate. Dar eu pentru Ghiţă, zic, mă duc unde mă mână şi mi-am luat haine în traistă şi m-am schimbat, doamnă, şi cârpa, şi rochia, şi papucii, tot din cap până în picioare. Şi m-am îmbrăcat cu alte haine, să nu mă cunoască. Şi m-am dus şi am chemat, se va fi întâlnit... Pe urmă îmi pune un bilet, că în cutare seară zice: tu, cu toţi, ne duce, tot câte

doi, ne duce în Grecia. Dar zice: nu ştiu, ne duce în Grecia, oriunde ne duce, pentru că nu mai putem să mai stăm pentru că suntem descoperiţi.

Comentariu:

Gheorghe Haşu, Victor Metea şi Ion Chiuşdea pleacă în Grecia. În aceeaşi zi, sunt în arestul Securităţii. Ion Chiuşdea, profesorul, ducea cu sine o carte de rugăciuni, *Izvorul vieţii*, şi o sticluţă cu firimituri de pâine în ea, învelită în cârpă albă. În ceea ce îl priveşte pe Metea Victor, aceleaşi corpuri delicte la percheziţie, o carte de rugăciuni şi o sticluţă cu împărtăşanie. Imediat după prinderea lor, luptătorii sunt fotografiaţi. Par aproape de nerecunoscut, au îmbătrânit fulgerător într-o noapte. Au fost încrezători în călăuza lor, omul Securităţii, încât în timpul călătoriei îşi povestesc ultimele clipe cu cei dragi, ce medicamente aveau să trimită acasă, ce mesaje codificate au stabilit. Pe baza lor, Securitatea îi va contacta pe ceilalţi.

V. T. H.: Şi m-am dus la informaţii şi am zis: doamnă, mai este vreun tren să vină de la Piteşti azi? Zice: mai este la ora 9. Şi eu, de acolo, de la 5 şi până la 9, nu m-am mişcat şi i-am văzut, cum v-am spus. I-a dus câte doi şi i-a pus într-o maşină, doamnă, era o pătrăţică albă, una neagră, una albă, una neagră. Şi eu mă tângui acum, doamnă, mă tângui ce am fost eu proastă. Pentru că eu m-am dus destul în Bucureşti, că luam taxi şi mă duceam în strada Polonă cu taxi. De ce nu am luat un taxi să mă duc după maşină, să zic: domnule, mână maşina, să văd unde merge maşina aceasta. Şi nu am ştiut doi ani de zile, el a zis către mine, când ne-am despărţit atunci ultima dată: eu, dacă ajung în Grecia, tăticul meu era bolnav cu rinichii şi avea nişte injecţii din Germania, i le băga pe sub piele. Şi zice: eu îi trimit lui tăticul injecţiile acelea, dacă ne duce în Securitate nu îi mai trimit nimic, zice, secretul acesta, Tori, nu îl ştie nimeni, numai noi, zice, nu îl ştie nici un om de legătură, numai noi. Şi zice: dacă va fi să ajungem în Grecia, îi trimit medicamentele, zice, ca să ştiţi că suntem în Grecia. Dacă ne duce în Securitate, nu trimit nimic. Şi, doamnă, au venit medicamentele.

Comentariu:

Acesta este apartamentul 3, de la etajul unu, al blocului din Theodor Aman, nr. 42, camera în care au fost duşi pentru ultima oară băieţii. După „Misiunea Grecia", Costică Niculescu va fi numit responsabil la restaurantul Ambasador, apoi la alte localuri de lux din capitală. Locurile de muncă au putut fi identificate după instituţiile care trimiteau pensie alimentară celor trei copii ai săi. A murit în Bucureşti, după o operaţie pe creier, în anul 1976. Înainte de a închide ochii, i-a transmis aceste cuvinte fiului său cel mare: tată, să nu faci ce am făcut eu. Cele trei familii, care nu îi bănuiau activitatea, nu ştiu nici azi la ce s-a referit băiatul bun cu ochi albaştri care a fost Costică Niculescu. În mai 1956, colonelul Crăciun pune la cale plecarea în Grecia a lui Ioan Pop. Cei de acasă îi fac un rând de haine, bă-

iatul morarului din Pojorta, unde stătea ascuns, îi dă cincizeci de lei de drum. Acelaşi ritual, aceiaşi oameni de legătură. Costică Niculescu îl ia din gara Sărata şi îl duce cu trenul până la Ploieşti Vest. De acolo sub pretextul că vor merge prin Buzău spre Constanţa urcă într-o maşină. În camioneta Lent, cinci agenţi şi alţi cinci afară sunt pregătiţi pentru intervenţie, zece contra unu. Ioan Pop nu a mai avut ce le face decât să le strige: m-aţi prins în capcană, tâlharilor! Ioan Pop, zis Filerul, se născuse în SUA, părinţii lui, ca mulţi români făgărăşeni, plecaseră să facă avere în State. S-au întors acasă oameni înstăriţi. I se trăgea numele de Jean de la obârşia americană iar Filer de la gradul de sergent filer, pe care bunicul lui îl avusese în armata austro-ungară. Morarul Cristea Petru din satul Colun, care l-a găzduit în primăvara anului 1956, înaintea plecării în Grecia, a luat douăzeci de ani de muncă silnică.

Maria Şerban Pop, soţia lui Ioan Pop: I-a bătut, le-a băgat paie în gură şi i-a bătut şi i-a băgat în grajd. Aceasta nu am spus-o. Am venit o dată să ne ducem la proces la fratele meu şi la tatăl meu. Şi când am ajuns printre Sâmbete, Sâmbăta de Sus şi Sâmbăta de Jos, a venit domnul căpitan Cârnu şi m-a dat jos din căruţă şi m-a adus cu maşina. Când m-a adus, m-a băgat în grajd. În grajd, era cea mică şi plângea cât putea, şi fetiţa cealaltă era cu ochii umflaţi de plâns, cât a plâns acolo, în grajd. Le-a luat din pat şi le-a băgat în grajd, şi le-a închis şi m-a băgat şi pe mine. Şi după aceea s-a dus cu maşina şi a adus-o şi pe cumnata mea, şi pe mama mea. Şi le-a adus şi pe ele, amândouă, şi le-a băgat şi pe ele în grajd. Ne-a ţinut toată ziua în grajd. Şi după aceea ne-a dat drumul şi am dat declaraţii că nu ştim de el şi nu ştim, şi nu ştim.

L. H. L.: Vă amintiţi cum arăta căpitanul Cârnu?

M. Ş. P.: Era un om mare, voinic, groaznic.

L. H. L.: Ştia să bată?

M. Ş. P.: Ştia să bată, ştia să facă orice, nu numai să bată, orice.

[Fotografie a familiei Pop din care e decupat portretul lui Ioan Pop.]

Comentariu:

În fotografiile familiei Pop, Filerul a fost tăiat de foarfeca anchetatorilor, iar soţia sa, Maria, a fost obligată să divorţeze.

Un film realizat douăzeci de ani mai târziu, *Acţiunea Autobuzul*, va încerca să reimagineze pe peliculă această cursă diabolică, consultant Ministerul de Interne. Despre ei, despre luptători, se spune în film că erau mai răi ca lupii, iar securiştii blânzi ca nişte miei. Când primeau un ordin, acesta suna cam aşa: îi vreau vii, dar nu uita chestia aceea cu grija faţă de om. Încercând să îşi adauge în colecţia personală trofeul Ion Gavrilă, colonelul Gheorghe Crăciun lansează o adevărată diversiune menită să îi protejeze pe trădători şi să îl inculpe pe şeful grupului. Prin informatorii de cameră, din închisori, el lansează zvonul că Gavrilă şi-ar fi părăsit şi trădat fraţii de

luptă. Dar mai bine să citim planul țesut cu atâta viclenie, în jurul celui pe care atunci și timp de douăzeci de ani Securitatea nu l-a putut aresta: „Având în vedere că Novac Ion și Pop Ion ar putea ascunde la anchetă refugiul cunoscut de ei al banditului Ion Gavrilă, veți organiza luarea lor în lucru suplimentar prin agentul de cameră; agenții trebuie să câștige încrederea lor; ei vor trebui să lanseze ideea suspiciunilor ce planează asupra lui Gavrilă, mergând până la posibila lui legătură cu organele de securitate; vor fi folosite fapte reale din relatările bandiților, lipsa din bandă în ultimul timp a lui Gavrilă, arestarea bandiților după plecarea sa, rămânerea lui teafără în ciocnirile cu Securitatea, părăsirea camaradului bolnav. Suspectându-l pe Gavrilă, ei vor putea să scape o vorbă despre locul unde este ascuns.

Comentariu:

De ce s-a ales drumul spre Grecia?

La 12 martie 1947, președintele Harry Truman, informând Congresul american asupra situației guvernului grec care, lipsit de resurse, abia mai rezista asaltului forțelor comuniste, cere ca țara sa să sprijine popoarele care luptă pentru o democrație adevărată și să limiteze astfel agresiva influență sovietică. A fost o decizie temerară pentru președintele american, aflat la un an distanță de următoarele alegeri. Congresul a aprobat ajutorul american pentru Grecia și pentru Turcia. „Este mai important, spunea Truman, să salvezi lumea de totalitarism, decât să fii președinte încă patru ani." Noi trebuia să menținem vie speranța, a crezut și grupul lui Ion Gavrilă, nădăjduind că în Grecia vor găsi sprijin și susținere americană. Planul lor a fost dezvăluit, de profesorul Ioan Grovu, Securității.

Fiind grav bolnav, trăind cu un stimulator cardiac, pe doctorul Nicolae Burlacu nu l-am putut filma, am înregistrat pe sunet câteva mărturii, depoziția domniei sale ca și a lui Olimpiu Borzea fiind extrem de prețioase.

Nicolae Burlacu: Arestat la 15 martie 1955, pentru a doua oară, pentru complicitate cu grupul de rezistență anticomunistă din Munții Făgărașului, după o anchetă dură care a durat doi ani și trei luni, am ajuns la procesul din luna iulie 1957, în urma prinderii ultimilor șase care mai rămăseseră în munți. Această victorie a Securității, în capturarea acestora, s-a datorat vânzării pe care a făcut-o profesorul Grovu Ioan, pe atunci în Sâmbăta de Sus, Făgăraș, devenit, după vânzare, director al liceului din orașul Victoria. Procesul s-a judecat la Sibiu, de Tribunalul Militar Cluj, prin căpitanul Cojocaru Dragoș și procurorul Liciu Virgil. Atunci am cunoscut pe Chiușdea Ioan, student, Metea Victor, student, Novac Ioan, elev, Hașu Laurian, student, Hașu Gheorghe și Pop Jean. În timpul celor trei zile cât au fost împreună la proces, am reușit să cunosc multe din împrejurările care au dus la prinderea grupului, vorbind mai ales cu Metea Victor, un tânăr sclipitor de inteligent și curajos.

Comentariu:

Arestaţii au fost aruncaţi în ghena întunecată a anchetelor de la Securitatea din Braşov. Concluziile de învinuire vor fi stabilite de maiorul Stelian Alexandrescu, anchetator penal de securitate, şeful anchetelor din Securitatea Braşov. În dosarul 350 se judecă cu prioritate lotul unu, un număr de şaptesprezece persoane, luptători şi presupuşii lor complici. Procurorul militar, căpitanul Liciu Virgil, confirmă prin propria semnătură, deci îşi însuşeşte concluziile anchetelor de Securitate, garantează că cercetarea penală în cauză a fost corectă. Au fost respectate dispoziţiile legale care vor asigura aflarea adevărului. Se stabileşte pentru toate cele patru loturi încadrarea juridică a faptelor, şi, în exces de zel, pe dosarele individuale, anchetatorii menţionează: fapta se califică drept crimă. Conform decretului 199 din anul 1950, instigatorii, complicii, favorizatorii şi tăinuitorii de infracţiuni, infracţiuni cuprinse în articolul 1 din acest decret, se sancţionează cu pedepsele prevăzute pentru autori. În ce priveşte pedeapsa complementară, confiscarea averii — misiune în care s-a distins, printre alţii, anchetatorul penal locotenentul-major Traian Urzică —, aici s-a mers de la confiscarea pământului, a caselor, la ultima cămaşă sau la ultima pereche de ciorapi. Sunt inventare de bunuri ale ţăranilor din Viştea, deveniţi complici, care ar face să roşească şi cele mai cinstite feţe judecătoreşti. Când a distrus semeni de ai lui, anchetatorul Traian Urzică crede şi azi că apăra independenţa, integritatea şi suveranitatea.

Traian Urzică, fost anchetator penal de Securitate: Era o bandă în Munţii Făgăraşului care a atacat turişti, a devastat stâne, a devastat gospodării colective, a tras în oameni, în turişti, i-a dezbrăcat, le-a luat banii şi-au făcut jafuri acolo şi dumneavoastră îi luaţi acum drept...

L. H. L.: Eroi.

T. U.: Eroi. Securitatea aceasta şi miliţia, că acum este poliţie, n-a funcţionat de capul ei. A funcţionat pe baza legilor statului român. Am apărat legile statului român, am apărat independenţa, suveranitatea şi tot ce s-a realizat până în prezent. N-am făcut de capul nostru nimic, totul am făcut ce spune legea. Cine spune că era atribuţia anchetatorilor să bată? Cine spune aceasta? Arătaţi-mi şi mie unde Securitatea în scris sau în altceva a contestat o hotărâre.

L. H. L.: În 14 aprilie 1958, Securitatea regiunii oraşul Stalin contestă sentinţa Tribunalului Militar Cluj, prin care Ilioiu Ioan este condamnat la muncă silnică pe viaţă şi cere să se aplice pedeapsa capitală prin împuşcare.

T. U.: Nu avea dreptul să facă aşa ceva Stelian Popescu...

L. H. L.: Alexandrescu.

T. U.: Sau Alexandrescu... nu avea nici un drept să facă. Cum să conteste el, că el era șef de serviciu, nu avea nici un drept. Nu îi dădea nimeni nici un drept ca să conteste hotărârea judecătorească.

Comentariu:

De la Securitatea din Brașov, loturile sunt aduse rând pe rând la securitatea din Sibiu, apoi la penitenciarul care comunică direct cu sălile de judecată ale tribunalului. Luptătorii și-au dat seama că sunt la Sibiu, după zgomotul tramvaielor. Puțini locuitori ai orașului de astăzi își mai amintesc că actualul tribunal, sediul până în anul 1989 al Comitetului județean al PCR, a fost teatrul unor înspăimântătoare procese politice. Aici s-a judecat, de către Tribunalul Militar al regiunii a treia militare Cluj în deplasare, grupul partizanilor făgărășeni. Încercăm să reconstituim atmosfera procesului, dar nici unul dintre cei unsprezece avocați apărători, numiți în anul 1957 din oficiu, de Biroul Colectiv de Asistență Judiciară din Sibiu, nu mai este în viață. Ceilalți, juriștii care au trăit procesele anilor '50, refuză să vorbească. Se tem și astăzi de o mărturie care, probabil, le-ar aduce numai daune în exercițiul profesiunii lor. Și totuși există și avocați care, în plină epocă de teroare, nu s-au temut, riscându-și libertatea, să aplice unul dintre principiile fără de care justiția nu ar exista —, apărarea. Completul de judecată, condus de maiorul de justiție Cojocaru Dragoș, promovat mai târziu la Direcția Instanțelor Militare, este format din procurorii militari, căpitanul Liciu Virgil și locotenent-colonelul Dinu Gheorghe. În sala 100 a tribunalului din Sibiu, dezbaterile au durat din 14 iulie până în 2 august 1957. Punctele forte ale rechizitoriului apăsau pe următoarele fapte: retragerea fugarilor în munți, în iunie 1950, și constituirea lor în bandă înarmată, jafurile de la stână și de la turiști — jafuri pe care nimeni nu le reclamase până la anchetă —, faptul că partizanii au tras cu arma în tablourile marilor dascăli ai omenirii și au strigat „Trăiască România"; manifestele contrarevoluționare adresate românilor cu îndemnul de a nu intra în gospodăriile agricole colective; legăturile bandei cu fostul ofițer Mare Sabin, plecat din țară și parașutat în anul 1953, între timp prins și executat, ca și încercările lui Nicolae Burlacu de a stabili legături cu ambasada SUA și ale lui Ion Gavrilă cu Comitetul Național Român din America. Cele nouă crime de omor reprezintă victimele luptelor din anii 1950 și în care au pierit deopotrivă Marcel Cornea, student, dar și Valentin Biliboc, sergent, Mogoș și Mazilu, dar și șeful de post Anton Jianu, Toma Pirău, Gelu Novac, Gheorghe Șovăială, dar și Vasile Poliac, locotenent, și Valeriu Voevod, sergent-major. La aceste lupte nu luaseră parte nici unul dintre inculpații aflați în sală. În rândul crimelor de omor se adăuga și accidentarea mortală a soldatului Toader Ilie, căzut de pe o stâncă în timpul serviciului. Dar cea mai abominabilă crimă, în viziunea anchetatorilor penali de Secu-

ritate, viziune pătrunsă de o ură viscerală, era uciderea în Muntele Sbârna a celor trei ofițeri, Goian Ioan, Vrabie Ioan și Anghel Nicolae, aflați în misiune în 13 septembrie 1951. Era vorba despre cei trei agenți ai Ministerului de Interne care, folosindu-l ca momeală pe Vasile Motrescu, cel ce i-a și divulgat, au încercat otrăvirea și arestarea întregului grup, episod relatat pe larg de Ion Gavrilă într-unul din memorialele noastre. Acuzatorul, procurorul militar Liciu Virgil, apreciază că în analele justiției noastre populare nu a fost înscris un proces de talia celui de astăzi, și el îl citează pe Vâșinski. Procurorul militar locotenent-colonelul Dinu Gheorghe, cere aplicarea pedepsei capitale celor opt luptători. Apărarea are cuvântul, dar, timorată de spectacolul sălii, și mai ales de duritatea președintelui de instanță, invocă doar tinerețea inculpaților, faptul că au familie, copii, că au tras cu arma și au fugit în munți ca să scape de urmărirea Securității și poate ar putea beneficia de șansa reeducării. Avocatul Max Strolich, apărătorul lui Ion Novac, arată că acesta s-a dovedit un dușman al regimului, dar nici familia nu a căutat să îl sustragă de la ideile sale, tatăl său însuși plecând pe urmele fiului, era vorba de profesorul Petre Novac. Apărătorii cer schimbarea calificării, acolo unde este limpede ca lumina zilei, este vorba de țăranii din Viștea, care au fost tăinuitori și favorizatori, dar nu complici. În replică, procurorul militar intervine cu brutalitate: cei încadrați la complicitate au cunoscut perfect faptele săvârșite de autori pentru că, și aici urmează explicația, acești complici... au trăit în regiunea unde autorii operau. Procurorul militar cere și înlăturarea circumstanțelor atenuante propuse de apărători. Iată care era fapta pentru care doctorul Lucian Viorel Stanciu fusese încadrat la complicitate la crimă de uneltire și la crimă, acte de teroare. În iunie 1955, în casa prietenului său de o viață, Olimpiu Borzea a dat îngrijiri medicale lui Laurian Hașu, membru al grupului Gavrilă și ulterior i-a trimis de la Brașov un milion de unități de penicilină, a mai promis profesorului Borzea că, dacă va fi arestat, va purta de grijă celor doi copii ai săi. Am primit o scrisoare de la doamna Cornelia Bica, profesoară pensionară din Cluj, în vârstă de optzeci de ani, sora doctorului Lucian Stanciu din Viștea de Jos:

„Cred că cel mai zguduitor moment al acestui așa-zis proces a fost moartea fratelui meu, Lucian Stanciu, care de fapt nu apare în proces, pentru că a fost ucis de Securitatea din Sibiu, exact în ziua procesului. Luni, 14 iulie 1957, părinții mei au plecat, împreună cu sora mea, să asiste la proces. În jurul orei 8 dimineața, s-au îndreptat către tribunal, ajunși acolo află, de la alți oameni întâlniți, că doctorul Lucian Stanciu nu va apărea în instanță, fiind bolnav. După începerea procesului, ei au plecat la spitalul județean, să îl caute pe Lucian. La spital, li s-a spus că nu au nici un bolnav cu acest nume. Atunci s-au gândit să meargă la morgă, unde îl găsesc pe

Lucian pe ciment, tocmai autopsiat, spălat, învelit într-un cearşaf. Înnebuniţi de durere, pleacă toţi trei la Securitate, unde, prin înfăţişarea lor, paralizează pe cei de la uşi şi ajung într-un birou, unde încep să plângă, să strige, să ameninţe. Cei de acolo încearcă să îi potolească, spunându-le că el s-a sinucis, dar să stea liniştiţi că vor primi maşina-sicriu şi îl duc acasă.

(Imagine, Olimpiu Borzea pe stradă, în Viştea de Jos. Olimpiu Borzea şi Lucian Stanciu au copilărit împreună. Deseori profesorul trece strada şi deschide poarta. Nu îi mai răspunde nimeni.)

Fragment de scrisoare: A treia zi, doctorul Lucian Stanciu a fost înmormântat în cimitir, alături de bunicii lui. Când l-am îmbrăcat în hainele pentru înmormântare, la gât se vedeau de o parte şi de alta tăieturile venelor, iar pe spate dungi roşii de grosimi diferite. La înmormântare a participat tot satul, fără prietenii lui intelectuali, cărora le-a fost frică să vină. Fosta lui soţie, procuror la tribunalul din Braşov, obligată să divorţeze imediat după arestarea lui, interesându-se cum s-a sinucis, a primit răspunsul că şi-a tăiat venele cu un nasture ascuţit. Aceasta este tot ceea ce ştim noi. Vă trimit această scrisoare cu speranţa că veţi putea afla adevărul morţii doctorului Lucian Stanciu."

În arhiva SRI, am descoperit raportul medicului-maior Mihai Anatescu. Deţinutul Stanciu Lucian s-a sinucis, a fost găsit pe pat cu faţa în sus, într-un lac de sânge care se scurgea din două plăgi făcute la nivelul gâtului, şi-a produs moartea voluntar prin secţionarea vaselor gâtului cu o lamă de bărbierit ce o avea în bagaj, moartea a survenit foarte rapid, nemaipermiţând nici o asistenţă medicală.

Dr. Nicolae Burlacu: În 3 august 1957, li s-a comunicat pedeapsa de condamnaţi la moarte prin împuşcare, celor şase din munţi, precum şi lui Borzea Olimpiu şi subsemnatului doctor Burlacu Nicolae. Ca principal colaborator, vânzătorul Grovu Ioan, şi el arestat până atunci, fiind eliberat în urma fructuoasei colaborări cu Securitatea. În ziua de 6 august 1957, puşi în lanţuri şi cu cătuşe la mâini, am fost îmbarcaţi în două autodube şi porniţi spre Bucureşti. La intrarea autodubelor în Azuga, s-a făcut o scurtă oprire şi gardienii ne-au dat să bem apă de la izvorul situat în stânga şoselei. Unul dintre gardieni ne-a spus: beţi, măi băieţi — nu bandiţi, cum spuneau şefii lor —, apă de aici, căci nu se ştie câţi dintre voi vor mai bea apă din acest izvor. M-a impresionat tonul şi modul în care a vorbit acest gardian, dar după ani de zile mă va impresiona episodul pe care îl voi relata — petrecut tot la acel izvor, dar cu alţi participanţi.

Comentariu:

În cartea sa de amintiri, Ion Gavrilă Ogoranu, preluând mărturia doctorului Nicolae Burlacu şi a lui Olimpiu Borzea, vorbeşte de execuţia din 14–15 noiembrie 1957. În acea noapte, doctorul Nicolae Burlacu a auzit,

pe coridorul închisorii şi în dreptul uşii sale, sunetul lugubru al lanţurilor. A identificat ca un rămas-bun tusea lui Metea, a lui Chiuşdea, a lui Novac, a lui Haşu, a lui Pop, a lui Ghiţă Haşu, şi a ştiut că au plecat pe drumul fără întoarcere. Plecau de la Uranus la Jilava. Peste cinci zile, la 20 noiembrie 1957, ora 20, cinci dintre ei sunt scoşi din nou din celule. Urcă spre Valea Piersicilor, pământ de taine, pământ de trudnice oseminte, cimitirul a mii de deţinuţi politici. Nici măcar sicrie sărace, cum ar spune Radu Gyr, nici măcar un număr de smoală scris pe capace. Băieţii sunt legaţi la ochi. Poate Ion Chiuşdea, profesorul, cel care purta cu sine întotdeauna o carte cu rugăciuni, să fi rostit ultimul Tatăl Nostru. Comandantul grupei de puşcaşi, Gheorghe Sălceanu, îi aşază cu spatele la trăgători şi îi prinde de stâlpii de execuţie. Sunt împuşcaţi pe rând. În ziua de 21 aprilie 1958, este executat şi ultimul luptător, Victor Metea.

Au trecut anii şi despre băieţii din munţi nu se ştia în satele Făgăraşului decât că i-a înghiţit pământul. Pe acelaşi drum, în 15 aprilie 1971, călătorind spre Bucureşti, profesorul Ioan Grovu, la volanul autoturismului personal, cumpărat din banii trădării, în dreptul izvorului de la Azuga, derapează şi se răstoarnă de câteva ori până la taluzul căii ferate. Cei din maşină s-au ales doar cu câteva zgârieturi, doar şoferul a murit. Ioan Grovu tronează la panoul de onoare al liceului industrial din oraşul Victoria. Nimeni nu l-a dat jos, deşi în ziua morţii lui, ţăranii din Cârţişoara, locul unde s-a născut şi a fost îngropat, i-au lipit pe pereţii casei graffiti cu Iuda. Aceasta au făcut-o ţăranii, nu domnii...

Comentariu:

A fost o epocă în care mesele de creaţie au rămas pustii, obiecte muzeale. În recenta sa istorie a literaturii române contemporane, Alex Ştefănescu, vorbind de anii 1945–1948, îi numeşte epoca barbariei, epocă în care apar listele negre, liste ale cărţilor condamnate la dispariţie prin ardere, topire sau trecerea lor în diverse fonduri secrete, de fapt şi acestea nişte adevărate temniţe.

Opt mii patru sute treizeci şi opt de opere literare sunt interzise. Până la 1 august 1945, zeci de publicaţii sunt scoase din circulaţie. Editorii lor arestaţi. Epurarea părea a fi opera unui nebun. În istoria lui Alex Ştefănescu se menţionează: „În afară de textele doctrinare sau propagandistice folosite anterior de partidele de extremă dreapta şi de cele referitoare la nefasta vecinătate cu URSS a căror interzicere avea o logică în circumstanţele istorice de după război, sunt aruncate în neant scrieri privind identitatea naţională a românilor, scrieri ale autorilor români care s-au expatriat după instaurarea comunismului, hărţi şi atlase cu frontierele României mari, abecedare şi almanahuri, cărţi cu caracter religios, lucrări ştiinţifice derivând din alte concepţii asupra lumii decât cea marxist-leninistă."

Cea mai bună dovadă o constituie tratamentul aplicat operei lui Eminescu; ediţiile din opera sa trecute pe lista neagră a cenzurii comuniste sunt la fel de numeroase ca acelea din scrierile lui Hitler şi Mussolini. De la *Mioriţa* până la poezii populare de Vasile Alecsandri sau literatura populară comentată de Murăraşu, de la poemele lui Ion Pillat şi Vasile Voiculescu la lirica lui Radu Gyr, totul e trecut pe lista neagră, în fondurile documentar şi secret, aflate sub cheie, după gratii.

Securitatea a confiscat şi interzis nu numai cărţi, ci şi manuscrise, fotografii, dactilograme, încercând cu o furie dezlănţuită să se lupte cu demonul din călimară, cu cei ataşaţi prin scrisul lor de valorile adevărului şi ale democraţiei.

Sunt încă liberi? se întreba *Scânteia* în mai 1945, referindu-se la cei pe care îi numea otrăvitorii de suflete, năpârcile, megafoanele puterii, naziştii

în frac, simbriaşii lui Göbbels, gangsterii presei, salariaţii Gestapoului, canalii şi vagabonzi politici, agenţi nazişti, asmuţitori la război, moaşte de care s-au slujit tâlharii, gorile, cu trimitere la romanul lui Liviu Rebreanu, incriminat şi acesta pentru poziţii progermane.

Scriitori şi publicişti, precum Radu Gyr, Nichifor Crainic, Pamfil Şeicaru, erau consemnaţi în marile enciclopedii occidentale şi totuşi despre ei se vorbea în aceşti termeni. Vina celor ce trebuiau distruşi şi lichidaţi şi suprimaţi din lotul ziariştilor, cu rare excepţii, era aceea că aceştia se pronunţaseră în publicaţiile lor împotriva bolşevismului şi a tăvălugului Armatei Roşii.

9 mai 1945, războiul luase sfârşit în Europa. La două zile distanţă, cu o febrilitate suspectă, începe procesul celor mai mari publicaţii şi personalităţi din lumea presei politice româneşti. În 30 mai, este fixat termenul de judecată, şi în 4 iunie, se emite hotărârea numărul 2 a Tribunalului Poporului, care a dat cele mai aspre pedepse, de la detenţiune pe viaţă la pedeapsa capitală în cazul lui Pamfil Şeicaru. Împotriva tuturor, acelaşi cap de acuzare, extras din Legea 312 a anului 1945: vinovaţi de crime de război.

Constituţia în vigoare prevedea însă libertatea de conştiinţă, de informare şi de publicare a ideilor şi opiniilor, dreptul la libera lor exprimare.

Instanţele au reţinut vinovăţia inculpaţilor doar printr-o interpretare retroactivă trunchiată şi tendenţioasă a articolelor publicate în presa vremii, iar apoi pe această bază şi prin evocarea unor funcţii deţinute de unii dintre aceştia au construit hotărârea de condamnare căreia i s-a atribuit în mod forţat caracterul de război.

Instanţele trebuiau să aibă în vedere că scrierile incriminate prin actul de acuzare aparţineau unor ziarişti de profesie şi scriitori care, prin natura activităţii lor, la noi şi oriunde în lumea civilizată, au fost şi trebuie să fie receptori şi interpreţi liberi ai evenimentelor.

De ce atâta precipitare?

Malaxorul justiţiei comuniste avea nevoie de unanimitate şi glasul presei nesugrumat încă trebuia să dispară.

Cele douăzeci şi şase de dosare întocmite cu părtinire, cu ură şi cu implacabilă mânie proletară nu vor putea da o judecată dreaptă, şi n-au dat-o.

Lotul ziariştilor: Pamfil Şeicaru, Stelian Popescu, Nichifor Crainic, Ion Dumitrescu, Alexandru Hodoş, Romulus Dianu, Romulus Seişanu, Gabriel Bălănescu, Aurel Cosma, Pantelimon Vizirescu, Radu Demetrescu Gyr, Ilie Rădulescu, Ilie Prundeni, Grigore Manoilescu.

Sunt incriminate publicaţiile: *Curentul*, *Cuvântul*, *Universul*, *Calendarul*, *Capitala*, *Muncitorul român*, *Ţara noastră*, *Frontul*, *Gândirea*, *Porunca vremii*, *Buna vestire*.

Palatul „Universul" are imprimată efigia celui care a fost Stelian Popescu, director al celui mai răspândit și mai influent cotidian. În martie 1944, bolnav fiind, pleacă în Elveția. Acolo își primește condamnarea la detenție grea pe viață. A murit la optzeci și unu de ani, în exil. Întreaga familie a suferit un adevărat calvar.

Ginerele său, avocatul Ion Lugoșianu, cel care răspundea de ziar, a fost exterminat, în anul 1954, în închisoarea de la Sighet. Fiica ziaristului, Elena Popescu Lugoșianu, a rămas cu patru copii, dintre care băiatul, student la Drept, a fost arestat și împușcat în anul 1958. Cele trei fete au fost persecutate și aruncate afară din școli și facultăți. Întreaga avere a fost confiscată.

Avram Bunaciu îl întreabă pe martorul Zaharia Stancu ce înseamnă ziarist naționalist.

Stancu răspunde că în esență un ziarist naționalist lua tricolorul și-l adăpostea. În dosul lui făcea șantaj, amenința, teroriza, cum a fost cazul *Universului*. Un răspuns ce parcă era dictat de anchetatori, atât de bine completa minciuna cu defăimarea.

În ciuda distorsiunilor și a legendelor fabricate, Pamfil Șeicaru, analistul numărul unu al presei interbelice, casandră a vieții politice prin luciditatea și clarviziunea cu care și-a fondat și a condus campaniile ziarului *Curentul*, a murit departe de țară ca un arbore bătrân, singur, dintr-o pădure în care securea îi lovise pe toți vreme de atâția ani.

Pribeag nostalgic, visa să se plimbe de la Hotin la Cetatea Albă, pe malul drept al Nistrului, dar nu a mai ajuns niciodată în țară. Explicația o dă el însuși: așa îmi este destinul, să fiu un om supărător.

Pamfil Șeicaru: „Practicăm o meserie în care sunt rare satisfacțiile și mai dese amărăciunile. Dar e o meserie care îți dă sentimentul că în coloanele ziarului respiră vechea instituție română a tribunalului popular. Ai impresia că ești un fragment din conștiința cetățenească, că prin tine se exprimă cel care se simte oprimat, că prin tine capătă curaj toți neputincioșii, că prin tine capătă înțelegerea evenimentelor nevoiașii. Că pentru această iluzie acceptăm toate mutilările pe care ni le fac regimurile. Ea este umilită adesea tocmai de aceia pe care i-am fabricat noi. Pentru că nu există om politic care să nu fi trecut prin redacția noastră, pentru ca să-și formeze, din rândurile scrisului nostru, treptele pe care să suie ambiția lui grăbită."

Prezent în șaisprezece enciclopedii europene, Nichifor Crainic a condus și direcționat revista *Gândirea* din anul 1926 până în anul 1944, cultivând un naționalism constructiv, înnobilat de ideea creștină. A scris cu zece mâini la *Cuvântul*, la *Curentul*, la *Calendarul*.

Nichifor Crainic: „Oricine a însemnat ceva în România ori a jucat vreun rol spre binele ei era infierat la fel: criminal de război. Noile ziare

aveau rubrici speciale pentru trădători: o victimă pe zi. Eram numiţi vag, cât mai vag: trădătorii poporului, fără să se specifice despre care popor este vorba... În veacul veacului nu mă voi ruşina de ceea ce am trudit pentru ţara mea. Dacă războiul nostru ar fi izbutit, aş fi trecut drept un mare român. Eu nu l-am cerut, dar odată izbucnit, era o datorie elementară să urmez steagul ţării şi să-i slujesc cu toate puterile mele. Trădători, după toate regulile onoarei naţionale, sunt cei care lucrează clandestin sau pe faţă împotriva patriei, când naţiunea întreagă se află încleştată în strădania supremă pentru soarta ei.“

Comentariu:

În anul 1945, este scos din presă, de la catedra de la Universitate. În cartea sa de memorii, *Zile albe, zile negre*, îşi aminteşte: „A fost de ajuns o iscălitură a tovarăşului Ştefan Voitec, comisarul poporului la cultura naţională, şi totul s-a isprăvit ca prin farmec. Ştefan Voitec, cine o fi acest ins? În decurs de peste treizeci de ani de viaţă intelectuală răspândită până în ultimul colţ al pământului românesc, am cunoscut mii şi zeci de mii de cărturari, dar nicodată nu am auzit de vreun Ştefan Voitec, care să fi adus o iotă măcar din alfabetul creierului său, culturii româneşti.

În asemenea condiţii, e preferabil să nu mai fii profesor decât să faci umbră încovoiată celui care a fost.“

Radu Gyr: „Până nu vom avea o presă complet liberă, fără constrângerile normativelor cenzurii şi ministerelor şi fără lanţurile mizeriei materiale, nu vom avea nici opinii leale şi curajoase şi nici condeie neînchiriate nimănui!“ (Dosare ale fostei Siguranţe.)

Comentariu:

Din reproducerea acestor rapoarte, sunt zeci de dosare ale fostei Siguranţe a statului, rezultă cât de supravegheat, urmărit şi cenzurat a fost ziaristul Pamfil Şeicaru înainte de anul 1944. De ce? Exact pentru poziţia sa antinazistă. Metodele vechii poliţii nu diferă aproape cu nimic de instrumentarul noii Securităţi. Ascultarea telefoanelor, controlul corespondenţei, informatori în redacţie, detalii absolut nesemnificative din viaţa privată. Pentru că Siguranţa dispunea de bani mai mulţi, erau trimişi agenţi speciali să-l urmărească şi în călătoriile de peste hotare, să-i controleze cheltuielile, legăturile cu alte publicaţii.

Cât de periculos era Şeicaru pentru germani. Toate aceste documente nu au fost însă o probă în apărarea lui ci, după bunul stil comunist, s-au preschimbat în alte acuzaţii mai grave.

Prof. univ. Pantelimon Vizirescu: Se leagă foarte bine un proces de al doilea proces; armata era cea dintâi care trebuia să fie dezagregată şi în primul rând lovite căpeteniile armatei, generalii, pentru ca pe urmă armata să devină la dispoziţia lor, pe unii i-a condamnat chiar la moarte, şi să urmeze

pe urmă îndrumătorii conştiinţei naţionale, care erau scriitorii şi ziariştii. Aceştia sunt primii, cum erau generalii în armată, sunt cei dintâi vinovaţi faţă de comunişti, care au dus lupta contra lor. Lupta aceasta ei au căutat să o înăbuşe de la început, să distrugă elementele, care pentru ei reprezentau o primejdie, să nu mai apară nici un glas al conştiinţei naţionale, şi cu asta au izbutit, imediat au promovat elementele lor, care au luat în primire rechizitoriul procuraturii, acest tribunal al poporului înfiinţat după metoda sovietică, şi au început să ducă campania contra noastră, o campanie zdrobitoare, nimicitoare. Noi eram acum trădători de ţară, noi, care apărasem interesele neamului românesc şi cu scrisul nostru însoţisem armata care apăra teritoriul neamului, că sunt două elemente de apărat: teritoriul neamului şi spiritualitatea neamului, egale în aceeaşi măsură în faţa istoriei şi în faţa destinului unui neam. Dacă împiedici lupta pentru afirmarea spirituală a neamului înseamnă că îl supui ori unei dezorientări în cel mai bun caz, dacă nu chiar nimicirii lui.

Ştiam că, sigur, noi suntem cei dintâi vizaţi, chiar se comunicase la Radio Moscova lista, s-a transmis prin radio de la Moscova, scriitori care erau propuşi de Moscova ca să fie daţi în judecată şi ameninţaţi: o să vă vină rândul să fiţi judecaţi şi condamnaţi, şi ştiam acest lucru.

Comentariu:

Cel care comentase Constituţia lui Stalin, şi-l descria pe genialul conducător al popoarelor ca fiind terorist prin vocaţie şi profesionist al crimei, suporta acum consecinţele anticomunismului său.

P. V.: Când s-a judecat procesul, întâi şi întâi am fost informat de unii condamnaţi la moarte, plana şi asupra mea această bănuială că poate ne vizase şi pe noi această pedeapsă înspăimântătoare. Eram în satul Osica, la un unchi al meu.

L. H. L.: Acolo aţi stat ascuns?

P. V.: Acolo am stat ascuns, atunci când s-a pronunţat sentinţa mea, şi când am văzut că nu sunt condamnat la moarte, atunci am respirat uşurat.

Stelian Popescu a fost directorul celui mai mare ziar românesc, care apăra interesele neamului românesc, cu toată străşnicia şi în admiraţia şi iubirea întregului neam, fiindcă poporul român avea nevoie de un asemenea ziar, şi el pusese la dispoziţie. Era foarte atacat de către adversari, care erau de regulă străini, *Dimineaţa* şi *Adevărul* unde era oficina comunistă, cu patronii ei, de-ai lui Ana Pauker, vedeţi, şi era foarte atacat, dar el îşi păstra seninătatea şi ducea mai departe lupta cu toată îndârjirea. Acolo am scris şi eu, la *Universul*, am scris beneficiind de marea răspândire pe care o avea. Şeicaru, unul dintre cei mai mari pamfletari ai noştri, care ataca comunismul, dar nu avea manifestări naţionaliste, era mare erou de război,

fusese decorat cu Mihai Viteazul, însă avea rezervele lui față de mișcările naționaliste.

Nichifor Crainic era cel mai mare combatant al naționalismului nostru românesc pe toate fronturile, și în poezie, și în literatură, și prin cuvântări, ținuse sute de cuvântări în toată țara, așa că erau identificați dușmanii cei mai puternici ai comunismului.

Era și Ilie Rădulescu, cu *Porunca vremii*, că ziarul era absolut pus în interesele neamului românesc și trezea conștiința națională, așa cum trebuia ca să se știe țara cum este organizată societatea noastră și de cine trebuie să te temi, fiindcă o țară care nu-și are această vigilență, cuvântul nu-mi place pentru că e întrebuințat de ei, dar, vreau să spun, această continuă veghere asupra destinului ei e supusă pieirii, or, noi ne-am dat seama de rostul pe care îl aveam, scriitorii și ziariștii, soldații pe câmpul de luptă.

În ceea ce mă privește pe mine, am văzut acolo, în sentința dată, că mă acuzaseră pe mine că am fost director al revistei *Muncitorul român*, dar eu am fost și subdirector la Radio, eu am fost și director în Ministerul Propagandei, scriam la *Universul*, la *Sfarmă piatră*, revista săptămânală a tineretului naționalist, și deci aveam o activitate foarte..., ei m-au incriminat acolo pentru *Muncitorul român*.

L. H. L.: Ce-a fost această revistă?

P. V.: Această revistă este întemeiată de Mihail Sadoveanu când era Ralea ministrul muncii; Ralea era de stânga. Domnul Sadoveanu era pe vremea aceea bădia Mihail Sadoveanu, directorul *Dimineții* și al *Adevărului*; trecuse acolo cu toată conștiința lui de mare scriitor, le dăduse girul. Și, când s-a schimbat orientarea noastră politică și naționalismul a avut răspunderea viitorului neamului românesc, atunci el mi-a dat mie, ministrul muncii, Rădulescu, ca să iau eu conducerea, nu vroiam să iau conducerea fiindcă vroiam să mă ocup mai mult de literatură. A stăruit foarte mult, și am acceptat numai dacă îmi angaja un grup de tineri scriitori care nu aveau cu ce trăi, printre care era și I. Mirea, care a ajuns mare pictor la Paris, pictor modernist. Și, în felul acesta, am condus această revistă pe timpul războiului; vă spun că era o revistă foarte citită, și almanahuri am avut, pentru fiecare an făceam câte un almanah, ca revistă în sine, dezbătând toate problemele. Această revistă era, mă iubeau muncitorii foarte mult, au sărbătorit-o, au venit cinci sute de muncitori la un restaurant să ne sărbătorească, de dragul pe care îl aveau față de activitatea noastră, pentru ca pe aceiași muncitori să-i corupă pe urmă demagogia comunistă și să-i scoată în stradă, cum știți, să ceară moartea farmaciștilor, cum ziceau în loc de fasciștilor, a tuturor ziariștilor, pentru că s-a introdus formula asta a crimelor de război, care nu exista aici și nici nu i se afla locul la noi.

L. H. L.: Putea fi pusă ea în relaţie cu libertatea de opinie a ziaristului, putea fi o crimă de război libertatea de opinie a ziaristului?

P. V.: Nu putea să fie, desigur că nu putea să fie, că noi respectasem libertatea de opinie a comuniştilor, la *Dimineaţa* ei au scris cât au vrut şi cum au vrut, cu partizanat foarte mare pentru comunism, că ei făceau propaganda comunistă; dar i-a desfiinţat Octavian Goga, la guvernarea lui, Octavian Goga i-a desfiinţat, fiindcă era un pericol mare ca să mai dăinuiască acest chist, în slujba Rusiei sovietice.

L. H. L.: Să ştiţi că în dosarul dvs. noi am găsit foarte multe articole antisovietice, şi pare-se că aici era, în dosarul dvs. de la Palatul de Justiţie am regăsit foarte multe subliniate cu roşu, foarte multe articole de-ale dvs. împotriva imperiului sovietic.

P. V.: Da, da, fiindcă ne dădeam seama de pericolul pe care îl reprezintă, care şi acum este un pericol mare pentru noi, ne dădeam seama, şi ştiam planurile pe care le au, planurile lor era ca să dezmebreze România, să ia nu numai Basarabia şi Bucovina. Ana Pauker a oferit până la Nistru, până la Siret, a oferit lui Stalin până la Siret, şi el a spus că nu are ce face cu atâta, el vroia să încorporeze toată Moldova, Ardealul să-l dea ungurilor, Dobrogea bulgarilor, asta era în programul partidului comunist din România, acest partid care avea căpetenii numai străini, nu era nici un român, aceştia erau fondatorii partidului comunist, şi aveau agenţie la Odessa şi la Moscova, erau bine cunoscuţi de Lenin, pe urmă de Stalin. Lucrau, aveau subvenţii foarte mari, ei lucrau diabolic, doamnă, pentru distrugerea noastră, noi suntem în vecinătatea lor, acesta este pericolul mare pe care îl reprezentăm din punct de vedere istoric; şi suntem un neam latin plasat în înconjurul acesta de duşmani, care toţi îşi dau mâna când e vorba de prada românească s-o împartă.

Or, noi, generaţia mea, care eram urmaşii celor care au făcut războiul, ce altă misiune am fi avut decât să păstrăm această comoară mare pe care ne-a lăsat-o jertfa Marii Uniri, şi să ne dăm contribuţia la consolidarea Unirii, la crearea unei culturi naţionale şi împuternicirea noastră. Şi atunci ce putea să fie mai de folos şi să corespundă acestor ţeluri decât sentimentul naţionalist; sentimentul naţionalist pentru o ţară ca noi, mică, înconjurată de duşmani, este o obligaţie, o datorie sfântă, sacră, fiindcă ea reprezintă armătura poporului. Pentru popoare mari, cum este Rusia, popoare hrăpăreţe, naţionalismul lor este un pericol faţă de noi.

Naţionalismul lor este un egoism prin care caută să cultive spiritul de acaparare a altor popoare, de dominaţie şi de înrobire a lor. Acesta este naţionalismul lor, spre deosebire de naţionalismul nostru, care este de apărare a fiinţei noastre naţionale. Vreau să se facă această distincţie, fiindcă astăzi naţionalismul este incriminat ca un delict la noi, tocmai de către duş-

manii neamului nostru românesc; în clipa când, sub comunişti, am avut înăbuşirea acestui naţionalism şi s-a văzut unde am ajuns. S-a văzut, pentru că românii nu mai erau decât nişte robi care să lucreze pentru alţii şi la dispoziţia altora. Nu mai aveau dreptul la cuvânt, erau pur şi simplu vite puse în jug, asta a fost. Conştiinţa naţională este însăşi naţiunea în sine; pentru mine, naţiunile sunt creaţii ale lui Dumenzeu, cum au ungurii dreptul să aibă conştiinţa lor naţională, cum au polonezii conştiinţa lor naţională, cum au evreii, care au conştiinţa lor naţională cea mai înflăcărată, cea mai puternică, aşa se explică cum au putut să dăinuie. De ce noi, românii, să nu avem această conştiinţă naţională şi acest sentiment de apărare a neamului românesc? Mă întreb de ce.

L. H. L.: Regăsim, pe banca martorilor acuzării, nume consacrate din lumea ziariştilor şi a scriitorilor. Este vorba de: Miron Radu Paraschivescu, ziarist şi scriitor...

P. V.: Daţi-mi voie să vă fac o mărturisire: când s-a cedat Bucovina şi Basarabia, eu veneam de acasă, m-am urcat într-un tramvai şi mă duceam la redacţia *Gândirea*. În tramvai, îmi iese înainte Miron Radu Paraschivescu şi îmi spune râzând: ai auzit? Ce să aud? Cum, n-ai auzit? Ne-au cerut ruşii Bucovina şi Basarabia.

Când am auzit, parcă aş fi înţepenit aşa, am paralizat. El, continuând aşa, cu o satisfacţie bestială, spune: era de aşteptat, domnule, era de aşteptat, nici nu se putea altfel, asta trebuia să aşteptăm, uite că a venit, o spunea cu o satisfacţie bestială, pentru ca pe urmă să văd că era cel mai răsfăţat în presa noastră literară, şi chiar şi acum după revoluţie, jurnalul lui, care nu era scris decât numai cu toleranţa, că să ştiţi în literatura care s-a scris sub comunism se dăduse şi o oarecare libertate de scris critic la adresa comuniştilor, pentru o faţadă faţă de străinătate, să vadă că e liberă presa, dar ei erau agenţi pur şi simplu ca să acopere adevărul.

L. H. L.: Pentru că puţini ştiu de exemplu ceea ce spuneam înainte, deci că aceşti oameni au constituit într-un moment istoric foarte important martorii acuzării, puţini ştiu... Deci erau Miron Radu Paraschivescu, Radu Boureanu, ziarist şi scriitor, Ion Lespezeanu, Victor Iliu, ziarist şi regizor de film, Gheorghe Dinu, ziarist, Zaharia Stancu, ziarist şi scriitor, Diana Vuiaş. Cum vă explicaţi faptul că au compărut într-un proces vorbind împotriva colegilor lor de breaslă, de profesie, de viaţă?

P. V.: Era, doamnă, un act de trădare, o făceau pentru interesul Securităţii... Să ştiţi, a doua zi sau a treia zi după 23 august, erau într-un delir extraordinar aceşti ziarişti, eu, când am fost la Ministerul Propagandei, aveam sub mine Direcţia Presei şi acolo erau foarte mulţi de stânga. I-am întâlnit, ieşeau dintr-o cârcuimă, beţi şi fericiţi: domnule Vizirescu, ce te faci acum?

Zic: nu e treaba voastră ce mă fac eu acuma, dar ce se face ţara, asta mă interesează acum pe mine.

Comentariu:

Nu numai ziariştii, ci şi scriitorii, academicienii erau etichetaţi drept stâlpi ai reacţiunii. Adjectivul reacţionar, al cărui înţeles era consemnat în toate dicţionarele vechi, şi care însemna: aparţine la reacţiune numai în sens politic, este îmbogăţit de noua putere cu termenii: ostil faţă de progres, faţă de partidul comunist, retrograd, contrarevoluţionar.

P. V.: Zaharia Stancu a căutat să se corecteze ulterior, ca preşedinte al Uniunii Scriitorilor, întinzându-ne o mână de ajutor. Eu, când am ieşit, m-a primit cu foarte mult respect, cu multă dragoste şi m-a pus în drepturi de scriitor. Am avut din partea lui o solicitudine frăţească, pot să vă spun, şi pentru asta nu-l uit, faţă de Nichifor Crainic, la fel, dar când a putut să atace, ne-a atacat.

Comentariu:

În săli de tribunal somptuoase, cum era aceea de la Academia Militară, se desfăşoară adevărate linşări publice. Cum s-au putut produce atâtea condamnări pe bandă rulantă? *Scânteia* reproduce integral, în 7 martie 1945, la o zi după instalarea lui Petru Groza, un articol publicat în *Pravda*: problema pedepsirii criminalilor de război, în care ruşii acuzau fostul guvern, Nicolae Rădescu, că publicase o listă cu numai şaizeci şi cinci de criminali de război şi vinovaţi de dezastrul ţării, dorind astfel să-i scape pe ceilalţi.

PNL şi PNŢ cereau, până a se ajunge la procese, stabilirea unor norme de drept şi examinarea atentă şi fără părtinire a celor acuzaţi. În lipsa unor definiţii precise date noţiunilor de criminal de război şi de colaboraţionist, au devenit posibile arestarea şi condamnarea a mii de persoane a căror vinovăţie era greu de dovedit, dar care fusese impusă de Moscova.

P. V.: Ana Pauker spunea aşa, am auzit-o eu: Sinucideţi-vă, că altă ieşire nu aveţi!

Vasile Luca spunea: Să dispară cuvântul milă din vocabularul vostru!

Aşa ceva eu nu am auzit în nici o preocupare naţionalistă, la noi n-au existat asemenea lucruri, fiindcă ei sunt practicanţii crimei, ai ororilor, fără conştiinţă, la noi există o conştiinţă, nu, omenie, şi acum dacă mă întrebaţi pe mine cum întrebaţi întotdeauna: iertaţi, au dreptul la iertare?

Eu vă spun: de ce îmi puneţi această întrebare, doamnă? Noi să-i iertăm? Ei să ne ierte pe noi că mai trăim, le-am stricat socotelile şi planul, că toate erau făcute după plan cincinal, le-am stricat socotelile că am supravieţuit, şi asta era o pagubă pentru dumnealor.

Noi îi iertăm, doamnă, nu avem nimic, dar, cum vedeţi, devin şi câştigă alte poziţii, din care nu rezultă nici o pierdere faţă de situaţia pe care au avut-o, sunt tot ei dominanţi şi tot ei îndrumă societatea noastră; treaba lor,

nu mă interesează dacă se îmbogățesc sau nu, cu toate că, să știți, politica vremii stă în mâna celor care au bani, cine are bani, ăsta conduce, cine n-are bani, nu conduce.

Aceștia de stânga au plasat burghezia nouă, pe care au creat-o, aparține lor, comerțul acesta le aparține lor. Și aceștia pot să trăiască multă vreme, pentru că au fonduri de rezistență.

L. H. L.: Spuneți-mi, ce mărturie aveți în legătură cu acuzatorul public Alexandrina Sidorovici?

P. V.: Eu nu am știut cine este; după nume, o socoteam că este rudă cu Teofil Sidorovici, care a fost comandantul străjii țării și într-un moment a fost și ministrul propagandei, bucovinean. Și zic: uite, domne, cum s-a găsit un bucovinean să lovească în frații lui; pe urmă am aflat de ce origine era, și nici nu se putea să fie altfel, nici nu se putea, fiindcă ei aveau o școală a lor bine pregătită și ura dezlănțuită, că era o doamnă venită cu tancurile și era soția marelui dascăl al comunismului din România, Silviu Brucan, pe care îl vedem cum se răsfață întotdeauna la televiziune, ca să ne dea nouă sfaturi de cum trebuie să procedăm. Era firesc ca de la ei să avem parte de asemenea rechizitorii, nu m-au jenat deloc, dimpotrivă, ca să vă mărturisesc, la vârsta aceea am avut o confirmare că într-adevăr sunt scriitor, sunt ziarist de temut, care a fost luat în considerare de cei mai mari dușmani ai neamului nostru, că nu pe oricine putea să-l atace.

[Imagini Radu Gyr.]

Comentariu:

Cel care rămăsese credincios idealurilor promovate de mișcarea legionară, cu prețul ispășirii prin patru lagăre, prin două temnițe, și trimiterii ca ocnaș pe front în linia întâi spre mutilare, știe să înfrunte atacurile acuzatorului public Alexandrina Sidorovici și, dincolo de cazul său dramatic, să demonteze piesă cu piesă eșafodajul învinuirii de crimă de război, dezastrul țării, antisemitism și ură de rasă ce plana asupra întregului lot de ziariști și de scriitori.

Fragment din apărarea lui Radu Gyr: „Eu n-am atacat niciodată pe nimeni în mod laș, pe la spate, ci numai în dueluri egale, în polemici de francheţe și realitate, cu spada ideilor și a argumentelor."

Pledoaria are accente zguduitoare: „Am rămas pe cenușa credințelor mele, înfrânt, sărac, schilod, dar cinstit și demn. Eu nu m-am vândut niciodată nimănui, am plătit, cu o sută de ani de chin, ruina vieții mele fizice și smulgerea pâinii de la gura copiilor mei. Am plătit îndeajuns".

P. V.: În timpul războiului, a fost trimis în război, pe linia întâi, Radu Gyr, cel mai mare poet al generației noastre, mândria, nu numai a generației, dar chiar a neamului nostru românesc, acest mare talent, care cine știe când va mai apărea unul asemănător cu el, și fusese închis, și l-au adus din închisoare la proces; așa bănuiesc eu, că el a avut parte numai de suferinți

din astea, închisorile s-au ținut de capul lui întotdeauna; îi făcusem și o poezie pe care nu o găsesc, în care plângeam soarta lui și a soției lui care îl aștepta la geam să-l vadă venind acasă la copiii lui și nu venea.

A fost un martir și un erou care rămâne un exemplu formidabil de iubire, cât l-a iubit Dumnezeu, că l-a scăpat totuși de toate suferințele acestea, ca să rămână o mărturie de biruință a conștiinței noastre naționale, fiindcă prin el și prin Nichifor Crainic poeziile din pușcărie ieșeau și străbăteau toată țara.

Eu eram ascuns când mi-a ajuns în mână, frații mei, care erau la București, mi-au adus poezia „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!", făcută în pușcărie.

Vedeți dvs. ce spirit de jertfă, pentru asta mi se pare că a fost condamnat la moarte, ce spirit de jertfă extraordinar, să nu se gândească la grozăvia ce-l aștepta și să facă poezia asta care să rămână mereu un apel la conștiința noastră națională. Mereu, întotdeauna, și eu de câte ori citesc mă simt înfiorat: acesta a fost Radu Gyr.

Comentariu:

Un Homer al închisorilor, așa l-au numit pe Radu Gyr prietenii săi de suferință; aproape douăzeci de ani i-a pătimit prin temnițe. A avut vocația paginii scrise, dar cerneala călimării s-a uscat ani de-a rândul, în absența celui care a fost mereu suspendat din viață, de la catedră, din familie.

Scriitorul Radu Gyr, distins cu importante premii naționale, în anul 1926 pentru sonet, în anul 1927 pentru întreaga literatură, și în anul 1939 cu premiul Academiei, a fost interzis până în anul 1989. O singură excepție, Antologia în două volume a criticului Nicolae Manolescu, *Poezia română modernă de la George Bacovia la Emil Botta*, apărută în anul 1968, care publică câteva poezii ale lui Gyr, însoțite de o scurtă notă biobibliografică. La câteva zile de la apariția Antologiei, este sesizat aparatul politic și cartea confiscată, iar tirajul blocat. În timp ce „Rapsozii partidului" se tipăreau în sute de mii de exemplare, Lucian Blaga, Ion Barbu, Radu Gyr, Gib I. Mihăescu, Octavian Goga, Aron Cotruș, chiar Slavici, Eminescu, Arghezi, George Coșbuc sunt scoși până și din anticariate, iar aici volumele confiscate sunt arse și păstrate la fond secret doar câteva exemplare.

Presa vremii justifica aceste execuții. Iată ce scria Sorin Toma despre estetica decadentă a lui Tudor Arghezi: „O asemenea estetică nu poate pretinde o mai mare valoare de circulație decât ar putea să aibă niște obiecte fabricate într-o leprozerie sau niște idei elaborate în casa de nebuni. Poezia lui Arghezi nu-i oferă publicului decât negarea vieții și cultul morții, același, în fond, căruia îi slujeau legionarii și poeții lor, o poezie plină de o trufie cu adevărat neroniană sau, ca să fim mai în nota timpului, hitleriană. Aceeași soartă, în nota timpului, o are și poezia lui Radu Gyr. Răstignit între scaunul creației și martiriul temniței, Radu Gyr a lăsat în urmă un volum uriaș de poezie concentraționară, fenomen unic în Europa. O poe-

zie scrijelită pe zidurile suferinței, transmisă prin alfabetul morse și salvată prin memorie. S-a spus că poemele lui au reprezentat iconostasul gulagului românesc. În anul 1959, grav bolnav, este rearestat și condamnat la moarte pentru poezia „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!“

Monica Popa, fiica poetului Radu Gyr: Să stai nouă luni fără să știi că ți s-a comutat pedeapsa în închisoare silnică pe viață; și nu numai atât, dar erai rotit, nu rămâneai în celulă decât o lună, două, pe urmă te schimba, să nu îți faci prieteni, te rotea, și în momentul în care te lua, nu știai unde te duce, credeai că te duce afară să te... așa că mă întreb: cum au rezistat?

L. H. L.: Din aceste nouă luni pe care le-a trăit sub apăsarea îngrozitoare că va fi condamnat, că va fi executat, tatăl dvs. v-a făcut vreo mărturie, ce s-a întâmplat?

M. P.: Doamnă, nu, nu, nu ne-a făcut mărturii, însă l-am întrebat, eram cu soțul meu și i-am spus odată: tată, în toată perioada asta a ta de privațiune, nu ți-ai dorit niciodată moartea? A stat mult și s-a gândit și a spus: ba da, o singură dată, când am fost luat de la Aiud, plimbat pe la Alba-Iulia, Sibiu și Brașov. La Sibiu a mâncat o bătaie teribilă, fiindcă el era foarte bolnav și nu se putea mișca bine, și l-au făcut olog și bolnav, și i-au tras o bătaie cumplită că nu se mișcă mai repede, și după aceea, reîntors la Aiud cu scuze că a fost o confuzie de persoană, dar vreau să vă spun că acest drum pe care l-a făcut de la Brașov la Aiud în plină iarnă, dezbrăcat, l-a făcut pe un ger cumplit, și așa cum ne relata, am să spun cu cuvintele lui, atâta cât țin minte: un ger cumplit, nu puteam să-l mai suport, nu știam unde mă duc, dar până la urmă am ajuns la Aiud, mi-am dat seama că m-au readus în locul de unde plecasem și, în momentul în care am ajuns, m-au dus într-o încăpere enormă, noaptea, unde, în jurul unei mese, benchetuiau paznicii și comandanții care erau acolo, erau toți beți, și m-au așezat în mijlocul lor, au făcut un cerc în jurul meu și au început să mă scuipe. Și-au spus: uite jivina legionară! În clipa aceea, mi-am dorit moartea, m-am rugat la Maica Domnului să mă ia și am leșinat. M-am trezit a doua zi de dimineață pe un pat într-o celulă, cu un gardian, o figură de țăran sincer și cald, care mi-a spus așa: v-am adus un borș cald, domnule profesor. Credința, tatăl meu a fost ținut în viață de Dumnezeu, altă explicație nu, nu... nu se poate da.

Comentariu:

În anul 1955, un nou decret prevedea grațierea unor pedepse și amnistierea unor infracțiuni. După zece ani de temniță, poetul se încadra în prevederile decretului, și totuși nu este pus în libertate, rămânând să execute în continuare un alt mandat; soția lui face demersuri spre a fi eliberat. Un an acasă, anul 1956, și apoi din nou arestarea.

[Interior celulă. *Recită Claudiu Stănescu.*]

„Mâinile lui păreau crini pe morminte
Ochii adânci ca niște păduri

Luna îl bătea cu argint pe veșminte
Argintându-i pe mâini vechi spărturi
Uimit am sărit de sub pătura sură
De unde vii, Doamne, din ce veac?
Isus a dus lin un deget la gură
Și mi-a făcut semn ca să tac

[*Recită Victor Rebengiuc.*]

A stat lângă mine pe rogojină
Pune-mi pe răni mâna ta
Pe glezne avea urme de răni și rugină
Parcă purtase lanțuri cândva
Oftând și-a întins truditele oase
Pe rogojina mea cu libărci
Prin somn lumina iar zăbrelele groase
Lungeau pe zăpada lui vărgi

[Aula Facultății de Medicină, continuă să recite.]

Părea celula un munte
Părea căpățână și mișunau păduchi și guzgani
Simțeam cum îmi cade tâmpla pe mână
Și am dormit o mie de ani
Când m-am trezit din grozava genună
Miroseau paiele a trandafiri
Eram în celulă și era lună
Numai Isus nu era nicăieri

[*Recită Claudiu Stănescu.* Din nou, interior de celulă.]

Am întins brațele, nimeni, tăcere
Am întrebat zidul, nici un răspuns
Doar razele reci, ascuțite în unghere
Cu sulița lor m-au străpuns
Unde ești, Doamne, am urlat la zăbrele
Din lună venea fum de cățui
M-am pipăit și pe mâinile mele
Am găsit urmele cuielor lui."

Comentariu:

După cincizeci de ani, adunarea parlamentară a Consiliului Europei nu a reușit, în ianuarie 2006, să determine condamnarea oficială a crimelor comunismului. În sala pe jumătate goală a Palatului Europei, nu s-a putut vota recomandarea oficială, ca ideologia care a ucis milioane de oameni și executanții ei să fie trimiși în instanțe, așa cum a fost Nürnbergul. Neavând parte de judecată, de dreptate, de morminte, martirii regimurilor comuniste nu se pot odihni decât în memoria omenirii. Pare-se că aceasta rămâne până azi singura formă de justiție.

Marea Finanță în proces

Comentariu:

Noul ministru de justiție, Avram Bunaciu, numit în locul lui Lucrețiu Pătrășcanu, și Teohari Georgescu, ministrul de interne, trimit către tribunalele poporului noi loturi și grupuri contrarevoluționare. Așa s-a născut procesul „Marii finanțe", procesul unor magnați de la uzinele Reșița, care, cu sprijin din afară, conform ziarelor vremii, al anglo-americanilor, au pregătit răsturnarea prin violență a guvernului legal și reinstalarea vechiului regim. Cine erau uneltitorii? Nicolae Malaxa și Max Auschnitt, proprietari ai uzinelor Reșița și ai unor mari întreprinderi din țară, fugiți în străinătate; Ion Bujoiu, fost profesor universitar, fost director al minelor de cărbuni din Valea Jiului; Alexandru Pop, directorul general al uzinelor Reșița; Alexandru Balș, director al minelor de pe Valea Jiului; Dumitru Gheorghiu, director la Creditul Minier, străin de Reșița; Horia Măcelariu, amiral în armata română; Nicolae Mărgineanu, profesor de sociologie și psihologie; Gheorghe Bonțilă, profesor de sociologie; și un alt grup de legionari: George Manu, doctor în fizică atomică, cu studii la Paris, care scrisese o carte în afara Cortinei de Fier; Eugen Teodorescu, avocat; Nicolae Pătrașcu, comandant legionar, profesor de franceză; Nistor Chioreanu, doctor în drept, comandant legionar. Singurii care se cunoșteau erau cei legați de uzinele Reșița, legionarii nu știau pe nimeni, iar cei doi profesori de sociologie nu aveau nici o legătură cu „Marea finanță". Rechizitoriul încerca să demonstreze că banii de la Reșița, Malaxa, întreprinderile miniere, Creditul Minier, Banca Românească au finanțat presupuse mișcări de răsturnare a regimului comunist. Sentința prevedea pentru aproape toți membrii lotului douăzeci de ani muncă silnică pentru trădare, douăzeci de ani muncă silnică pentru complot, douăzeci de ani muncă silnică pentru sabotaj, douăzeci de ani muncă silnică pentru transmiterea de informații unor puteri străine. Nici unul dintre capetele de acuzare nu era precis conturat și nu se întemeia pe fapte și dovezi irefutabile juridic. Profesorul Nicolae Mărgineanu își recunoștea în fața acuzatorilor publici o singură vină: „da, a vrut ca România să fie scoasă din sfera de influență a URSS și adusă în sfera de influență a SUA."

Comentariu:

Fratele țăranului martir Pătru Mărgineanu a fost profesorul universitar Nicolae Mărgineanu, fondator de școală în psihologia modernă, personalitate strălucită, născută și formată la luminile universității clujene. Soarta lor îngemănată însumează tragedia a două mari clase, ireductibil opozante la comunism: țărănimea și intelectualitatea. În strada Nicolae Iorga, nr. 7, profesorul și soția sa își cumpăraseră o casă, aveau doi copii, un băiat și o fată. Casa era situată într-un cartier liniștit al Clujului, în care primăvara exploda romantic, cu adevărate acoperișuri de forsiția. În ziua de 14 aprilie 1948, s-a declanșat năpasta, năpastă ce se va repeta în anii următori și asupra altor familii de universitari. Era ora 11 dimineața, profesorul se afla în biroul său de lucru. A sunat telefonul și l-a rugat un inspector de Securitate, în numele colonelului Patriciu, să poftească la biroul său, pentru a da unele informații asupra asociației româno-americane. Profesorul s-a întors spre soție și i-a cerut bagajul pregătit cu câteva săptămâni mai înainte, când a fost scos de la catedră și a presimțit că vor urma și alte represalii, mai ales că, tot atunci, au fost epurați din universitate profesorii Sextil Pușcariu, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir și Lucian Blaga, membri ai Academiei Române, Dimitrie Popovici și alții. De la Inspectoratul Securității din Cluj, după o noapte de celulă, a fost trimis la București, sub escorta unui sergent. În drum spre gară, datorită bunătății însoțitorului, profesorul s-a abătut pe acasă. Bănuia oare că va lipsi timp de aproape șaptesprezece ani? Băiatul, de opt ani, dormea, iar fetița, de doisprezece ani, se trezise, la despărțire s-a agățat de gâtul tatălui și nu vroia să îl lase să plece. A fost cea mai grea zi din viața profesorului. Trei agenți, care nu vorbeau bine românește, au percheziționat cu barbarie casa. Nicolae Mărgineanu și-a îmbrățișat soția și a plecat în grabă, pentru ca ea să nu își dea seama de plânsul care îl îneca. Doamne Dumnezeule, a spus sergentul, dar ce blestem o fi pe neamul nostru, domnule profesor? În tren, își amintește Nicolae Mărgineanu, peste Târnava, a revăzut pentru o clipă satul natal, Obreja, și pe Câmpia Libertății, de la Blaj, marea adunare din 1918, iar în urechi i-a răsunat cântecul ei: „Preoți cu crucea-n mână, căci oastea e creștină/deviza-i libertate și scopul ei prea sfânt". Acum soldații noștri erau învățați să cânte: o Moscova, o patrie. Cei care mai cântau *Răsunetul* lui Mureșanu erau în închisori. Profesorul a fost predat la București, Direcției Generale a Închisorilor, în mâinile generalului Alexandru Nicolschi, pe care l-a recunoscut după pomeții de mongol și după limba română stâlcită pe care o vorbea. În cumplitele beciuri de la Malmaison, gânditorul cunoaște primul cerc al infernului. Soția profesorului Mărgineanu face parte din categoria acelor femei a căror viață de familie, profesie, tinerețe au fost blocate de

istorie, de o anumită istorie. Osândă şi sfinţenie au însemnat anii de temniţă ai bărbatului ei.

Eufrosina Mărgineanu, soţia profesorului: Suferinţa a fost cumplită, doamnă, pentru că erau ani în care nu ştiam dacă trăieşte sau nu. Copiii daţi afară din şcoală. Vă puteţi imagina să îţi fie copiii daţi afară din şcoală?

L. H. L.: V-aţi putut angaja undeva?

E. M.: Eu da, dar foarte greu. Eu am un doctorat în psihologie şi o licenţă în engleză. Şi singurul post pe care cu greu l-am obţinut a fost de pedagogă la un preventoriu.

L. H. L.: Un preventoriu de TBC. Unde v-aţi şi îmbolnăvit, am înţeles, acolo, da?

E. M.: Îmbolnăvirea mea... aveam grijă de mine, pentru că aveam doi copii şi trebuia să îi cresc. Fiica mea s-a angajat, nu ştiu dacă v-a spus, la „Fieru", la secţia culori, şi vindea acolo ca vânzătoare. Pentru că altfel nu avea voie să facă liceul, nu să se ducă la şcoală, să îşi dea examenele, ca să poată să îşi treacă clasele. Am primit de la ministru aprobarea să îi dau pachet, cu semnătură, nu ştiu ce ministru era atunci. M-am dus la Bucureşti pentru treaba aceasta. Şi m-am dus, doamnă, am scris la toate penitenciarele. Fiecare penitenciar scria că nu este acolo. La Aiud nu au scris nimic şi atunci am presupus că e la Aiud şi într-adevăr era la Aiud. Şi m-am dus cu pachetul şi nu m-au lăsat să îi dau pachetul. Am spus: nu vreau să îl văd, numai daţi-i aceste alimente, pentru că ştiu că are nevoie de ele. A fost cumplit.

Comentariu:

În ziua de 14 aprilie, data arestării profesorului Mărgineanu, la Bucureşti se votase noua Constituţie a ţării, ziarele îi făceau o amplă campanie de presă. La capitolul „Drepturile omului", se putea citi clar că nici un cetăţean al ţării nu poate fi reţinut mai mult de o lună fără să i se stabilească o culpă sau să fie judecat de organele de justiţie. După câteva luni de anchetă, profesorul Nicolae Mărgineanu, faţă în faţă cu călăii săi, s-a prevalat de drepturile constituţionale. Palmele au fost doar un avertisment. În contradicţie flagrantă cu prevederile Constituţiei, în mai 1948, în România, se declanşează un masiv val de arestări. Când maşinile negre ale Securităţii intrau pe strada Nicolae Iorga, casele amuţeau, doar vocea doamnei Mărgineanu se auzea de neoprit în semeţia ei: Ticăloşilor, iar aţi venit? Până şi ei, ofiţerii de Securitate, îşi plecau privirea. Nu scrisese Nicolae Mărgineanu una dintre cele mai luminoase cărţi, *Sub semnul omeniei*?

Daniela Mărgineanu Ţăranu, fiica profesorului: Aş începe cu fratele tatălui meu, ţăranul Pătru Mărgineanu, care era de altfel primarul comunei Obreja, comună care ţine de Mihalţ, comună de unde a pornit revoluţia din 1948. A fost arestat curând după arestarea tatei, bătut cu violenţă. Prima

variantă a decesului lui, mă rog, a ajuns aşa, din vorbă în vorbă, ar fi fost că a murit în anchetă. Pe urmă, ne-am dat seama că nu este adevărat, în final s-au făcut progrese mari şi am ajuns la urma decesului lui, la Sibiu, îngropat într-o groapă comună, cu alţi ţărani din regiune. Şi, mă rog, ne punem problema, şi sperăm, că vom putea să îl deshumăm, să îl recunoaştem, deci acestea sunt actualele noastre probleme, şi să îl înmormântăm cum se cuvine. În orice caz, bunica mea, când a murit, cei doi băieţi erau amândoi închişi.

Comentariu:

Ion Silaghi, un bătrân gropar din Sibiu, a mărturisit, după aproape cincizeci de ani, membrilor Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici, locul în care, în cimitirul comunal, au fost executaţi într-o noapte şi aruncaţi într-o groapă comună cei şapte ţărani din lotul 2 Dabija. Vinovaţi de a fi susţinut pe luptătorii din Muntele Mare. Au trecut prin procese, au fost condamnaţi la douăzeci de ani muncă silnică şi apoi, fără sentinţe, sunt scoşi din închisoarea Aiudului şi împuşcaţi. Se ştie doar că Pătru Mărgineanu, primarul din Obreja, fiind un bărbat înalt şi atletic, nu ar fi suportat umilinţele din timpul anchetei şi într-o zi s-ar fi prăvălit peste torţionarii săi, i-a prins în braţe şi a dorit să îi facă una cu pământul. A fost zdrobit în bătăi şi tot grupul trimis la moarte.

Gabriel Constantinescu, scriitor: Cunoscând practicile Securităţii, presupunerea că au fost asasinaţi nu este exclusă. De altfel, profesorul Nicolae Mărgineanu, în lucrarea sa *Amfiteatre şi închisori*, editura Dacia, Cluj, 1991, la pagina 207, vorbind despre o carceră diabolică inventată de colonelul Gheorghe Crăciun — care la data aceea era comandantul penitenciarului Aiud —, face următoarea afirmaţie: „Geniul rău care a descoperit-o revine colonelului Crăciun, comandantul penitenciarului Aiud, tot el mi-a împuşcat în închisoare şi fratele, împreună cu alţi şase ţărani din Galda şi Mihalţ, satele din care a apărut revoluţia din 1848".

Comentariu:

În registrul special de decese, descoperit la Osficiul de stare civilă din Cluj, moartea celor şase ţărani din Obreja este trecută în aceeaşi zi, 4 aprilie 1950. Aceeaşi dată este trecută şi pe actul oficial. Dar în adresele pe care familia lui Pătru Mărgineanu le-a primit în anul 1990 de la Ministerul de Interne apare alt an, 1954. I-a surprins revoluţia pe foştii temniceri şi nu au apucat să îşi facă ordine în documentele crimei.

D. M. Ţ: Unchiul meu avea trei copii, vărul meu, Eugen Mărgineanu, student la medicină în ultimul an, a făcut cinci ani de Canal şi după eliberare nu a mai putut să continue medicina, îi lipsea un an. Este felcer acum, în satul Obreja. Verişoarele mele au făcut şi ele şcoală cu multe, multe pauze. S-au căsătorit fiecare cu un fost deţinut politic, Marioara Sava căsă-

torită cu Horia Sava și Elena Croitoru cu Virgil Croitoru, și el a făcut mulți ani de închisoare. După cum vedeți, întâmplarea sau soarta ne-a adus în familie oameni cu aceleași probleme și cu aceleași dureri.

Nicolae Mărgineanu, fiul profesorului: Tata s-a născut la țară, este fiu de țăran și în momentul în care a plecat la liceu, ne povestea de multe ori, mama lui i-a spus să aibă grijă de un singur lucru, să-și păstreze conștiința, sufletul, spunea ea, curat, deci conștiința curată, așa cum îi spală ea cămașa duminica, dimineața când merge la biserică. În liceu, părinții lui neavând bani, el s-a întreținut prin meditații și la fel și în facultate. A făcut Facultatea de Psihologie de la Cluj, iar apoi, prinzând această perioadă extraordinară, pe care tinerii în România între cele două războaie au prins-o, a avut șansa de a obține Bursa Rockefeller în SUA pentru trei luni de zile. Iar apoi, datorită rezultatelor obținute, bursa s-a prelungit la un an, apoi la doi ani de zile, ceea ce era un caz cu totul ieșit din comun. Înainte de a se reîntoarce în țară, lui i s-a oferit un post de conferențiar în SUA și totuși el a dorit foarte mult să vină în țară, deși situația deja era tulbure. Deja publicase foarte mult, deja obținuse un post de conferențiar și apoi de profesor universitar la Universitatea din Cluj, la Facultatea de Psihologie, până a venit războiul, refugiul la Sibiu și apoi catastrofa care a urmat. Datorită relațiilor pe care le-a avut cu Statele Unite și datorită faptului că era văzut destul de bine, el a fost solicitat de Petru Groza să țină o serie de conferințe pentru retrocedarea Ardealului, fapt pe care tatăl meu, se pare, l-a făcut cu destul de mare succes. Și se pare că a avut un aport foarte important la retrocedarea Ardealului.

Comentariu:

Într-o carte apărută postum, *Adio Europa*, Ion D. Sîrbu, unul dintre întemnițații Gulagului românesc, evoca cu tragism, dintr-o perspectivă lucidă și ironică, experiența comunistă a estului european, a Balcanilor îndeosebi. „Adevărata bombă atomică a fost aruncată la Ialta, ea nu a explodat, ea radiază, se întinde, nu mai poate fi oprită, o treime din Europa a fost dată unor comisari cinici, abia ieșiți din cuptorul asiatic al proceselor politice și al luptelor pentru putere. Cu ce drept, cu ce obraz mai vin diplomații și gazetarii să ne întrebe de ce suntem speriați, lași și falși. După șase luni de la eliberare, la noi, ultimul acar sau țârcovnic de biserică știa cu limpezime cam ce este și încotro ne va duce această revoluție. Putea stafia bărbosului să ne dea târcoale o sută de ani, noi l-am fi ignorat, suntem latini. Legea și proprietatea sunt visul nostru, nu dictatura și colectivizările. În trei valuri, sute de mii de țărani, cărturari, soldați au înfundat pușcăriile, în trei valuri, realizând un alt Holocaust, genocid despre care se cam tace în Apus. Și până în anul 1960, în toți munții noștri, existau bandiți, *desperados*, partizani fără de partid, oameni simpli, ce se sinucideau deoarece

credeau sincer și în libertate, și în independență. Un milion și jumătate de victime la un popor de optsprezece milioane, câți eram când a început războiul. Teroarea familiilor, campaniile de naționalizare, de colectivizare, de cooperativizare și uriașa armată mistică a agenților și a informatorilor cu care ne-au blagoslovit furnizorii noștri de teroare și spaimă. Umbla Europa aceasta în vârful picioarelor, ca nu cumva să supere ursul căruia din zece în zece ani îi mai oferă pe tavă câte o țară de sfâșiat."

Arhiva lotului „Marii finanțe" ocupă șapte metri pătrați de spațiu, sunt nouăzeci și două de volume în dosarul 4 066 din octombrie 1948. Tribunalul Poporului era dirijat de proaspătul general Petrescu, cu mai multe decorații pe piept, omul care a realizat adevărate *looping*-uri de conștiință și care, se spunea, cu o măiestrie de pisică a știut să cadă mereu în picioare. Un martor ocular relatează cum se desfășura spectacolul apărării. Iată reprodusă pledoaria avocatului Ionel Teodoreanu, pentru acuzatul George Manu: „Când un om ca el, un savant, este capabil de atâta ură ca să pregătească asasinarea aleșilor națiunii cu un total cinism și sânge rece, ei bine, locul lui nu poate fi printre oamenii liberi, cum aș putea să apăr un asemenea om?" Nu pot. Sub ce presiune a putut fi maestrul Teodoreanu, încât să își încalce atât de grosolan îndatoririle de apărător?

Eufrosina Mărgineanu, soția profesorului: Așa binecuvântez persoana aceasta care mi-a scris că în ziua cutare, la tribunal, va apărea soțul dumneavoastră, vă puteți imagina ce ființă, ca să scrie. Și atunci mi-am luat copiii și ne-am așezat în sală și când a apărut bărbatul meu, el nu s-a uitat spre sală. Eu le-am zis la copii să se ridice în picioare. El a observat că se ridică în picioare și atunci s-a uitat prin sală și m-am ridicat și eu, și a început să plângă, doamnă, așa cum plâng eu acum. Eu îi mulțumesc, nu știu cine a fost omul acesta de omenie, care a scris că în ziua cutare soțul dumneavoastră apare la tribunal. Și pe urmă am ieșit cu copiii afară și l-am mai văzut o dată, când l-au scos și l-au băgat într-o dubă, dar el se uita la noi. Forțat, l-au împins în dubă. Oamenii de atunci au fost niște monștri, doamnă, nu au fost oameni. I-am ridicat în picioare pe copii și când i-am ridicat, știți cum, îi sorbea din ochi, doamnă. Și pe urmă a început alt proces și am luat copiii și am ieșit afară, unde trebuia să iasă, și ne-am mai văzut și acolo. Țineam copiii de mână și ne-am văzut și am strigat: sunt sănătoși copiii. Of, Dumnezeule!

Comentariu:

Primul interogatoriu: când, unde și de cine ai fost angajat ca agent de serviciul american de spionaj în timpul studiilor din America? Răspuns: nu pricep rostul acestei întrebări, în America am fost cercetător științific, la universitate, în calitate de bursier al fundației Rockefeller. Anchetator: Pe noi să nu ne minți, că știm și laptele pe care l-ai supt de la mama ta, parcă noi nu știm că fundația Rockefeller era o oficină a serviciului de spionaj.

Anchetatorii se schimbă, victima nu. Este interogat pe rând, zile în șir, de colonelul Dulgheru, alias Dulberger, de Avram Bunaciu și de Teohari Georgescu. Discuția cu Avram Bunaciu, ministrul justiției, avea să clarifice totul. Avea nevoie de acest complot care să dovedească amestecul americanilor în treburile interne ale României, întrucât americanii probaseră la ONU amestecul lui Vâșinski în instalarea guvernului Groza.

Colonelul Gheorghe Crăciun, fost ofițet de Securitate: ...Și altceva. Erau conducătorii sovietici. Cataradze, la vremea aceea, participa la ședințele Biroului Politic, nu la vremea aceea mai înainte, când era el acolo. Pintilie îl informa pe Stalin și despre ce fac conducătorii Partidului Comunist. Ana Pauker zicea că ea conduce, nu Dej. Eu am fost șef de Securitate la Sibiu și ne întâlneam când veneam la ședință la București, cu Ambruș Coloman, venea de la Timișoara pe la mine, venea Zeller, pentru că a fost înainte și el la Oradea, venea Patriciu, care nu știa românește, decât prost, și ne adunam toți conducătorii aceștia din Ardeal și porneam către București. Și îl găseam pe Kalusek Iosef, șef la Brașov, și îl găseam pe Ștrul Maurițiu, șef, un evreu foarte cumsecade, aș zice eu, echilibrat, doctor în drept, la Ploiești. Și apoi mai veneau și din alte părți. Și când a fost Rajk, ministrul de interne al ungurilor, la Congres, au venit toți aceștia cu el de la graniță. Că au fost cu el prin Spania. Crăciun Gheorghe nu a putut să meargă, nu aveam mașină. Și, când s-a întors înapoi, am zis: domnule, să fie și un român lângă aceștia. Și am luat o mașină de la nu știu cine și m-am dus și eu cu el până la Cluj, că merge cu alaiul, cu aceștia. Dacă intrăm în minister, aici îl găseam pe Pintilie, care nu avea nimic cu românii, pe Nicolschi, care nu avea nimic cu românii, pe Dulgheru, pe care l-a chemat Dulberger, pe Sobor la contraspionaj, după aceea...

Comentariu:

Căci până la urma urmei, spune profesorul, chiar și adevărul se află. Iar adevărul acesta este: agenții sovietici au condamnat fiii neamului românesc, care s-au opus imperialismului stalinist. Misiunea românului Nicolae Mărgineanu începe încă din anul 1940. „Vestea odiosului dictat de la Viena a îndoliat pe toată lumea. Aveam sentimentul că a fost înmormântată dreptatea însăși, am visat o mie de ani dreapta unire a tuturor românilor în granițele firești ale patriei noastre. Iar Mihai Viteazul a făcut dovada că ea este posibilă, dorită fiind de toți aceia care vorbeau aceeași limbă și aveau aceeași datină și lege. După douăzeci de ani însă, visul s-a destrămat împotriva voinței tuturor. Frați îndurerați am rămas și în zilele următoare dictatului, când a trebuit să ne dezmeticim pentru a duce bruma de avere transportabilă în teritoriile libere. La frăția îndurerată a celor năpăstuiți din teritoriile cedate, s-a adăugat frăția îndoliată a celor din țara rămasă neocupată, care au venit să ne ajute. Omenia s-a dovedit mai vie decât

oricând." Până la Conferința de Pace de la Paris, profesorul Nicolae Mărgineanu va pleda pe lângă misiunea americană dreptatea cauzei românești. Anul 1945 începe dramatic, generalul Rădescu ține o scurtă cuvântare la postul de radio București, acuzând pe cei doi venetici, Ana Pauker și Vasile Luca, de a fi încercat să pună mâna pe putere prin violență dezlănțuită, nu numai în București, dar și în câteva orașe ale țării, cei fără neam și Dumnezeu — aici generalul face aluzie la inițialele blocului politic dirijat de Partidul Comunist, Frontul Național Democrat — au vrut să dea foc țării și să înece țara în sânge. De acum înainte, ruptura dintre generalul Rădescu și partidul comunist era definitivă și irevocabilă. Ziarele comuniste cer eliminarea călăului Rădescu, și la 28 februarie, apare, la București, Andrei Ianuarevici Vâșinski, ministrul adjunct de externe al Uniunii Sovietice. În timp ce tancurile sovietice uruiau pe străzile capitalei, acesta, într-un număr de audiențe, avute la regele Mihai, dă un ultimatum suveranului, cerând demiterea imediată a primului-ministru, în care Uniunea Sovietică nu mai are încredere. Când regele invocă aplicarea principiilor democratice agreate de cele trei mari puteri de la Ialta, Vâșinski răspunde că declarația Europei eliberate nu menționează pe generalul Rădescu. La câteva zile după constituirea Asociației române de strângere a legăturilor de prietenie cu URSS — inițiativa aparținuse partidului comunist, iar președinte era ales profesorul Constantin Parhon, proaspăt înscris în partid —, a fost reînființată și Asociația Amicii Americii, de un grup de intelectuali, printre care: Max Auschnitt, Nicolae Mărgineanu, Traian Săvulescu, Mihnea Gheorghiu, președinte Dimitrie Gusti. Revista consemnează la loc de cinste decorarea la 10 mai 1947 a Majestății Sale Regele Mihai cu Legiunea Meritului în gradul de Înalt Comandor de către Harry Truman, președintele Statelor Unite. Înalta decorație i-a fost înmânată de Barton Berry, șeful misiunii americane, pentru fapte excepțional de meritorii, pentru că a servit în mod deosebit cauza națiunilor aliate în lupta lor împotriva Germaniei hitleriste. Prin înalta sa judecată, prin îndrăzneala actelor sale și prin eminentele sale calități de conducător, Majestatea Sa Regele Mihai a dat o contribuție excepțională la cauza libertății și democrației. Acestea erau rezultatele „spionajului" pe care profesorul Nicolae Mărgineanu le obținuse frecventând mediile americane și pledând pentru cauza României și a suveranului ei.

[Imagini de Arhivă. Tratatul de Pace de la Paris.

Într-un cadru de mare solemnitate, a avut loc, în Parlament, ratificarea tratatului de pace cu România, semnat la Paris în ziua de 10 februarie 1947. La această ședință istorică, au luat parte membrii guvernului în frunte cu domnul doctor Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, și

toți parlamentarii țării care, prin votul lor unanim și însuflețit, au arătat încă o dată dorința României pentru pace și libertate.

„Parlamentul României ratifică hotărârile de pace de la Paris (10 februarie 1947) prin care Transilvania de Nord revine la România.

Basarabia și Bucovina sunt incluse în RSS Moldovenească și RSS Ucraina."]

Comentariu:

Într-o audiență la primul-ministru Petru Groza, Barton Berry recunoaște: „Meritul prim în a mă fi convins că Transilvania trebuie retrocedată în întregime României. Meritul îi revine în întregime profesorului Nicolae Mărgineanu, sper ca aceasta să îl ferească de neplăceri".

Unsprezece oameni nevinovați — unii necunoscuți între ei, alții nici măcar în țară la data fixată de anchetatori pentru declanșarea complotului — cad victime acestor demonstrații de forță și se aleg și cu pedepse care urcă până la maximum de douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Marele proces risca să se transforme în comedie bufă, de vreme ce membrii conspirației se vedeau pentru prima oară la tribunalul militar. Uzinele și domeniile Reșița aveau la acea oră douăzeci și cinci de mii de angajați. În proces, au fost aduși doi muncitori, care să îi înfiereze pe acuzați cu declarațiile lor. Alexandru Pop, directorul uzinelor, a cerut instanțelor să îi dea voie să pună o întrebare unuia dintre martori: de când sunteți angajat la Reșița? De la sfârșitul lui aprilie, a răspuns martorul, care nu știa că lotul fusese arestat înainte de acea dată. Și care este Pop, și care este Mărgineanu? Dumneavoastră sunteți Mărgineanu, a răspuns martorul. Pronunțarea sentinței a avut loc în după-amiaza zilei de 2 noiembrie 1948. „În sală, cei în cauză nu am fost duși, dar procurorul adjunct a venit în camera fiecăruia pentru a ne comunica sentința. Au intrat întâi doi soldați, cu arme automate la umăr, au luat poziție de drepți, au desprins armele de umăr, le-au îndreptat spre mine și au simulat introducerea cartușului în țeavă. Nu am priceput ce se întâmplă, deoarece la acea oră pedeapsa cu moartea nu exista".

E. M.: Veștile veneau de la cei care ieșeau din temniță, spuneau: doamnă, faceți ce puteți și trimiteți-i un pachet cu alimente. Și am făcut un pachet cu alimente, doamnă, și am luat marmeladă din aceea care se vindea, se tăia cu cuțitul pe vremuri și am pus sute de vitamina C în această marmeladă și iar am făcut un pătrat, ca să nu bage ei de seamă că am pus atâtea vitamine. Și m-am dus personal, am obținut de la minister aprobarea să îi dau acest pachet. Și la temniță nu mi-au dat voie și m-am întors cu pachetul înapoi. Au fost zile și momente cumplite.

Comentariu:

La Aiud, lotul „Marii Finanțe" a inaugurat zarca, zona cea mai grea a închisorii. Treizeci și două de celule, șaisprezece la parter și șaisprezece la

etaj. Camerele aveau 3,5 m pe 2,5 m, fără paturi, numai rogojini. Acesta era regimul pentru muncă silnică, izolare și înfometare. Cei unsprezece condamnați au fost singuri, în zarcă, până la sfârșitul anului 1950.

Nicolae Mărgineanu, fiul: Deși el obișnuia să nu pomenească nici o clipă lucruri urâte, pentru că, spunea că nu ar vrea să aducă, nici o clipă, o ofensă neamului românesc din momentele urâte care s-au petrecut acolo. Avea însă obiceiul să ne povestească mai ales lucruri hazlii, care stârneau râsul, spre uimirea noastră. Uneori însă sigur că mai scăpau și amănunte despre regimul infernal pe care l-au avut în închisoare. În primii ani, a fost un regim de exterminare. El este un bărbat înalt de 1,85 m, cântărea înainte optzeci-optezi și cinci de kg și în închisoare a ajuns la treizeci și opt de kg, practic era piele și os. Și chiar ne spunea că au avut o șansă mai mare oamenii scunzi care cu acea zeamă în care se găseau două boabe de fasole puteau rezista în condițiile acestea, pe când oamenii înalți, majoritatea s-au prăpădit. O șansă mare pentru supraviețuirea din închisoare a fost faptul că a reușit să își păstreze un moral ridicat și faptul că a avut un anturaj, a avut prieteni foarte buni, prieteni pe care i-a cunoscut dinainte, dar și din timpul închisorii. Și faptul că, un lucru pe care eu îl admir foarte mult, au fost bărbați adevărați.

Comentariu:

Măsurile represive împotriva familiei Mărgineanu nu încetează nici la zece ani de la sentință. Rectoratul Universității Victor Babeș din Cluj exclude din Facultatea de Chimie, la 3 noiembrie 1958, pe studentul Nicolae Mărgineanu, anul al III-lea, deoarece nu a declarat că tatăl său este condamnat politic pe termen lung, douăzeci și cinci de ani.

Daniela Mărgineanu Țăranu: Vremurile erau atât de groaznice, încât nu poți să judeci decepțiile și nu poți să judeci nici pe oamenii care te-au decepționat cumplit. Au existat, bineînțeles, aproape că îi înțeleg. Adică, a veni la noi în casă putea să însemne o arestare sau putea să însemne o percheziție, îi înțeleg. Dar ne-a durut teribil, ne-a durut firesc și omenește, dar ne-am străduit, atunci și acum, să îi înțelegem și aceasta este. Dar au fost prieteni formidabili care au riscat enorm și care au venit, medici care s-au îngrijit de bunica mea, s-au îngrijit de mama, s-au îngrijit de noi toți, care nu uitau să vină, familia Macavei, familia Lapedatu, care veneau des. Ani de zile, au venit de Sfântul Nicolae, la mama, să-i îndulcească aniversarea. Și pe urmă erau persoanele absolut necunoscute care uneori ne-au ajutat și ne-au făcut servicii, realmente riscând Canalul. Aș pomeni, eu știu, nu aș vrea să pomenesc nume și să nu supăr cumva pe cineva care, în fine, pe care nu îmi vine în minte acum. Dar, în orice caz, oameni necunoscuți, care au riscat libertatea. Erau oameni care aveau familie, aveau copii, știau ce riscă, nu erau iresponsabili. Știau exact că pentru un certificat medical

pentru mama, ca să nu fie dată afară din slujbă şi noi să avem ce mânca, putea să fie pedepsit cu ani de închisoare. Şi totuşi a făcut-o. Era doctorul Mihaiu, care i-a dat acest certificat. Nici nu o cunoştea, ştia cine este, dar i-a dat certificatul şi mama nu a fost dată afară. Şi pe urmă am aflat că el nu a făcut aceasta doar cu mama, a făcut şi cu alţi nenorociţi. Şi atitudinea oamenilor şi a prietenilor care au fost alături de noi şi a persoanelor necunoscute care au riscat atât de mult pentru noi. Să ştiţi că acesta era un balsam pentru sufletul nostru. Să ştiţi poate era... era lucrul care ne alina şi ne îngăduia să sperăm că dacă oamenii aceştia există înseamnă că mai există lume şi mai există speranţă şi există bine în jurul tău.

Lotul Marii Finanţe:

Max Auschnitt – a murit în străinătate
Alexandru Balş – exterminat la Piteşti
Ion Bujoiu – exterminat la Aiud
George Bontilă – exterminat la Aiud
Alexandru Gheorghiu – exterminat la Aiud
George Manu – exterminat la Aiud
Amiralul Horia Măcelaru – mort la câţiva ani după eliberare, din cauza sărăciei, fără pensie, fără mijloace de subzistenţă
Eugen Teodorescu – mort după eliberare
Nicolae Mărgineanu – mort în anul 1980
Nicolae Pătraşcu – mort după eliberare
Nistor Chioreanu – mort după anul 1990

E. M.: Dar casa de sus nu ne-au dat-o tâlharii înapoi. A venit un om foarte cumsecade şi a spus: doamnă, un singur lucru pot să fac pentru dumneavoastră, să alegeţi partea casei pe care o vreţi. Şi am ales parterul, pentru că era mai mare.

L. H. L.: Dar casa toată este a dumneavoastră, cum să alegeţi din casă, o felie din ea?

E. M.: Da, pentru sus plătesc chirie, dumneavoastră ştiţi lucrul acesta?

L. H. L.: Nu o să mai plătiţi.

E. M.: Nu o plătesc eu, o plăteşte ginerele meu, pentru că le-am cedat apartamentul acesta. Dar se plăteşte chirie, ar trebui să faceţi ceva să nu se mai plătească.

L. H. L.: Profesorul Nicolae Mărgineanu a intrat tânăr în închisoare şi a ieşit un bărbat de şaizeci de ani, cu părul cărunt, dar a trăit fericirea de a fi împreună cu copiii lui după o lungă călătorie prin gulagul comunist.

N. M.: În 1964, s-a dat acel decret de către Gheorghe Gheorghiu-Dej şi au început să iasă într-adevăr foarte mulţi... îmi amintesc perfect peisajul străzii atunci, pentru că de multe ori îi recunoşteai de la distanţă pe cei care erau ieşiţi de la închisoare, pentru că aveau ochii măriţi, erau palizi, dar aveau o bucurie uluitoare. Aşteptam... eu eram la Bucureşti, nu mai eram la Facultatea de Chimie, eram după trei ani de şoferie, am dat la o şcoală tehnică, pe care chiar am terminat-o, o şcoală tehnică de metrologie, ca să am o meserie şi în momentul în care am primit telefonul de acasă, culmea ne înţelesesem, ca să îmi pot lua motivare, să îmi dea o telegramă că sora mea este bolnavă. Şi când am primit telegramă, nu mi-a venit să cred, am fugit la telefon, am crezut, poate, nu cumva chiar sora mea să fie bolnavă. Dar, de fapt, venise tata şi i-am auzit vocea...Opriţi, vă rog (plânge).

Comentariu:

După eliberare şi-a regăsit prietenii, pe Eliade, pe Noica. A primit, la şaptezeci de ani, o nouă bursă Rockefeller, dar casa întreagă, urmaşii lui, au obţinut-o după cincizeci de ani, în anul 1996. Comuniştii, când nu mai pot sechestra persoane, sechestrează proprietăţi.

Ultima lucrare rămasă în manuscris, cu referatele de susţinere semnate de mari specialişti americani.

E. M.: Ferească Dumnezeu, se zice că istoria se repetă, să nu se repete.

Să nu ne răzbunaţi

Comentariu:

Un chip clocotitor de inteligenţă, de generozitate şi de sentiment al pământului românesc. Un sfânt ieşit dintr-o icoană, spunea Cioran despre Mircea Vulcănescu. Ştefan Fay, prietenul lui, l-a asemuit cu Socrate. Avea ceva de Noe în el, ar fi ştiut să umple cum trebuie o arcă, şi-l amintea Constantin Noica. Eliade mărturisea despre victoria sa împotriva călăilor, împotriva morţii, despre puterea şi lumina ce izvorau din el. Avea patruzeci şi trei de ani când a fost arestat. În câteva zile a pierdut avere, glorie, situaţie socială şi academică, familie; s-a despărţit definitiv de cele două fiice: Sandra şi Măriuca, şi-a pierdut libertatea. Nu credea, în acei ani 1945–1948, în distrugerea poporului său, oricâte sentinţe de condamnare s-ar fi abătut asupra lui, pentru că avea credinţa că, dacă ar năvăli alte neamuri şi s-ar aşeza, aici, la noi, ar deveni şi ei români. Să nu ne răzbunaţi, a spus Mircea Vulcănescu înainte de moarte. Dar, să nu uitaţi. Într-o perioadă a istoriei noastre de cumplită strivire, moartea lui rămâne un model de nestrivire.

Procesul Demnitarilor din Guvernul Antonescu
Sentinţa din 6 februarie 1948

prof. univ. Mircea Cancicov – Ministru al Economiei Naţionale
generalul Ioan Sichitiu – Ministru al Agriculturii
prof. univ. Mircea Vulcănescu – Subsecretar de Stat
prof. univ. Alexandru Marcu – Subsecretar de Stat
generalul Gheorghe Jienescu – Subsecretar de Stat
prof. univ. Stavri Ghiolu – Subsecretar de Stat
generalul C-tin Şt. Constantin – Subsecretar de Stat
prof. univ. Ion C. Petrescu – Subsecretar de Stat
generalul Victor Iliescu – Subsecretar de Stat
generalul Nicolae Şova – Subsecretar de Stat
arh. Ioan D. Enescu – Subsecretar de Stat
prof. univ. Petre Strihan – Subsecretar de Stat

generalul Ion Arbore – Subsecretar de Stat
prof. univ. Gheron Netta – Ministru al Finanțelor
generalul Grigore Georgescu – Ministru al Lucrărilor Publice
Ioan Marian – Ministru al Agriculturii
Ovid Vlădescu – Subsecretar de Stat

Tribunalul dispune confiscarea averii tuturor acuzaților arătați mai sus, în folosul statului, cu titlul de despăgubiri civile.

Judecători: Mihai Popovici, Vasile Istrătescu, Gheorghe Donea

Comentariu:

Lotul demnitarilor antonescieni, judecați de Tribunalul Poporului, cuprindea: miniștri, secretari de stat, în cea mai mare parte specialiști, personalități de anvergură în domeniul culturii și al științei, universitari, academicieni. Mulți guvernaseră doar câteva luni. Toți au primit sentințe de la zece la douăzeci de ani temniță grea, Mircea Vulcănescu doar opt ani. Nu i-a ispășit pe toți. A murit la 28 octombrie 1952 în zarca Aiudului. Condițiile impuse României la Moscova, odată cu parafarea armistițiului, au pecetluit pentru multă vreme viitorul țării.

Victor Frunză, scriitor: Trecerea României de partea aliaților, asumată de bunăvoie, a fost, în viziunea sovieto-rusă, o capitulare necondiționată, deci erau două limbaje diferite. Noi am făcut un armistițiu, am trecut printr-o alegere liberă de partea aliaților. Uniunea Sovietică, Stalin, Kremlinul au considerat-o, în virtutea înțelegerilor cu aliații săi, o capitulare. De altfel, la întoarcerea de la Moscova, în calitate de șef de delegație, a delegației românești care a semnat acordul, Lucrețiu Pătrășcanu a realizat această dramă — și mai ales perspectiva, care nu se deschidea, ci se închidea în fața noastră — spunând, lucru publicat în *Scânteia* din acel timp: poporul român trebuie să cunoască întreg adevărul, adevărul întreg, am pierdut războiul.

De fapt, comandamentul rus impunea, sub pretextul respectării acordului de armistițiu, măsuri tipice de represiune stalinistă în interiorul țării.

Comentariu:

Primul gest politic major al noii puteri, după încheierea armistițiului, a fost înființarea tribunalelor poporului. Revoluția nu poate reuși fără teroare, era teoria lui Lenin; așa cum un alt filozof rus, Nikolai Berdiaev, observa: marxismul crede că binele se înfăptuiește pe cărările răului și ale beznei. În ultimul cuvânt rostit în apărarea sa, de acuzatul Vulcănescu, acesta răspunde la întrebarea care i s-a pus repetat în interogatorii: de ce am intrat în guvern? Citām: „În clipa aceea, țara era răstignită și haina îi fusese sfâșiată și cu ea idealul tinereții mele; am intrat atunci în guvern fără să mă mai gândesc la altceva decât la curăția intențiilor mele românești și la pu-

ținta de a face bine; nu mi-am pus nici probleme de răspundere, nici de ideologie, ci mi-am pus numai gândul de a servi; am stat în guvern ca să ajut, să ajut țara să iasă din impasul în care nu eu o pusesem; nu am plecat din guvern când am simțit că barca începe să ia apă, pentru că am considerat că o datorie elementară împiedică un om în post să părăsească o corabie care se îneacă“ Aceleaşi declarații dau şi ceilalți demnitari: au colaborat cu guvernul mareşalului Antonescu doar în domeniul politicii economice, nu au luat parte la decizii prin care s-a continuat războiul. Băncile apărării, ca şi pupitrele magistraților erau pline de zeci de dosare, de documente care demonstrau că nici unul dintre aceşti demnitari nu se făcea vinovat pentru aservirea economică, a României, Germaniei naziste. Generalii din guvern erau acoperiți de decorații acordate chiar de sovietici, pentru curajul de a fi întors soarta războiului.

Măriuca Vulcănescu: Am asistat la procesul tatii. După arestarea din mai, el a fost eliberat şi există un proces-verbal de scoatere de sub urmărire. A fost reluat în ziua de 30 august a aceluiaşi an şi de atunci nu s-a mai întors din proces. Îmi aduc aminte, tata era ca un licean, când avea ceva de spus, se ridica din boxă şi spunea ceva, punea la punct sau corecta. Nu avea deloc astâmpăr. Şi pe urmă, îmi aduc aminte că ultimul cuvânt a durat foarte mult şi nimeni nu l-a întrerupt. L-au ascultat într-o linişte desăvârşită. De altfel, faptul că am putut asista la procesul lui a fost, iar, un lucru deosebit, care pe mine m-a copt, m-a făcut să deschid ochii.

Comentariu:

Într-o magistrală pledoarie, celebrul avocat Hurmuz Asnavorian spunea ca o concluzie, a unei argumentații matematice: cum acuzi pe cineva că a produs moartea cuiva dacă mortul trăieşte? Care este în fond chestiunea pretinsei secătuiri a țării? Cum pot fi acuzați de dezastrul țării aceşti demnitari, care în timp de război au făcut să sporească rezerva de aur a Băncii Naționale de la treisprezece la douăzeci şi patru de vagoane? La Curtea Supremă, marele profesor Dimitrie Gusti şi-a apărat studentul şi apoi colaboratorul, amintind de geniul economistului român. Geniu care s-a vădit în negocierile cu Germania. Geniu recunoscut de Madgearu şi Mazari. În acei ani, când întreaga Europă era în volbura războiului, ceea ce România a obținut de la nemți, în bătălii diplomatice de mare virtuozitate, era de domeniul miracolului. Pe biroul lui Mircea Vulcănescu, se afla fotografia unui țăran, baciul Vasile din Bârsana Maramureşului, în casa căruia a stat un timp, în perioada cercetărilor sociologice. Întrebat cine este, Vulcănescu a răspuns: un țăran cu care stau şi mă sfătuiesc la cumpănă. Nu era doar o figură de stil. Acelaşi lucru Vulcănescu l-a spus şi la tribunal, în pledoariile sale, dovedind că economia României nu a fost deficitară în raporturile cu Reichul, ci, dimpotrivă, prospera. Dar aceste justificări nu erau

destinate numai tribunalului. Spune el: „ţie, baciule, şi mai presus de această curte, îţi dau socoteală“.

M. V.: Prima sentinţă dată... nu ştiu, am avut impresia că au împărţit nuci, dădeau ani cu ghiotura. Opt ani era cea mai mică pedeapsă, şi tata a avut opt ani, altfel douăzeci şi cinci de ani, a avut chiar Gheorghe Jienescu. Şi eram aşa de nedumeriţi, mai cu seamă că unul dintre procurori vorbise chiar foarte frumos, până la un moment dat când, la un telefon, a trebuit să schimbe toată acuzaţia. După sentinţă, tata a fost dus la Aiud, o primă dată. Şi când s-a reîntors la rejudecare, a venit, mama spunea: ca Lazăr ieşit din mormânt. Atât de slab, încât autoportretul lui de aici... aşa încât parcă, din vitralii este făcut, e un fel de prevestire. Nesuferind mâncarea de la închisoare, a făcut şi un icter îngrozitor. Şi la rejudecare a venit foarte slab, avea o haină de-a tatălui lui, aşa îmblănită cu lutră, răpănoasă, care flutura pe el. Şi cred că i-a arătat surorii mele cum se încingea cu cordonul la gaura pe care o făcuse odată, când Sandra pusese cureaua lui. Era tras printr-un inel. Şi nu ni s-au primit cererile de a îi trimite medicamente, iar la recursul ultim nu a mai vrut să vină. A fost dus la Aiud şi primul vorbitor unde s-au dus mama mea şi cu sora lui, s-a supărat atât de tare, încât le-a spus: ca să înţelegeţi bine, să nu mai veniţi în iadul acesta, refuz pachetul. Ceea ce era un lucru cumplit, mama de atunci nu l-a mai văzut.

Comentariu:

Profesorul universitar Alexandru Marcu, o altă prezenţă remarcabilă din acest lot, a fost condamnat pentru faptul că a funcţionat ca subsecretar de stat la Ministerul Propagandei Naţionale, calitate în care a colaborat la opera de fascizare a ţării. A murit în zarca Aiudului, în condiţii încă necunoscute. Un grup de studenţi, foşti studenţi, absolvenţi, doctori în litere, profesori secundari, care au urmat cursurile de limba şi literatura italiană de la Universitatea Bucureşti sub egida profesorului Alexandru Marcu, s-au adresat rectorului universităţii, cerând rechemarea marelui om de cultură la catedră. Era în anul 1946. Între cele o sută zece semnături de solidarizare cu profesorul, o descoperim şi pe aceea a lui Alexandru Balaci.

Acad. prof. univ. Alexandru Balaci: Sunt profund emoţionat, cu atât mai mult cu cât apelul dvs. la memoria mea — care nu este o memorie afectivă, ci este gratitudinea absolută faţă de o mare personalitate a culturii româneşti contemporane — este şi în anul în care profesorul ar fi împlinit o sută de ani. Este centenarul profesorului Alexandru Marcu, al marelui italienist român şi de rezonanţă europeană Alexandru Marcu. Născut în urmă cu un secol, a făcut studii strălucite la Facultatea din Bucureşti, de Litere şi Filozofie, cum se numea. A fost, alături de George Călinescu, studentul predilect al profesorului Ramiro Ortiz, creatorul catedrei de limba şi literatura italiană la Universitatea din Bucureşti. În această calitate, ca

elev strălucit şi ca absolvent strălucit al facultăţii, împreună cu Călinescu, au fost recomandaţi şi au fost membri ai Accademiei di Romania, ai Şcolii Române de la Roma, în care se cizelează, aşa cum ştiţi — şi astăzi ar trebui să facem la fel —, se cizelau cei mai de seamă absolvenţi de facultăţi de litere şi filozofie, de la cele patru universităţi din ţară, câte doi inşi erau trimişi acolo, pentru ca să îşi desăvârşească acolo studiile, la Roma. La Accademia di Romania, care fusese creată de geniul tutelar al lui Pârvan, al lui Vasile Pârvan. Aici erau mai ales cei care se dedicau literelor şi artelor şi la Paris, sub geniul celălalt tutelar, al lui Nicolae Iorga, mai ales specialiştii în istorie.

Era excepţional de iubit de toţi studenţii săi, care pe vremea aceea la italiană nu erau de ordinul zecilor sau cincisprezece–douăzeci câţi au fost pe vremea noastră, ci erau două sute cincizeci–trei sute, bineînţeles elementul feminin era preponderent. Ne-a fost un profesor strălucit. În anul 1941, eu am intrat în armată, aveam să rămân cinci ani. Nu l-am mai văzut între timp, deşi mi-am trecut doctoratul cu el în 1943 şi capacitatea tot în 1943, eram soldat. Iar, după aceea aveam să îl revăd în împrejurări care au intrat într-o umbră neagră şi la care reverberaţiile spirituale nu mai erau atât de luminoase.

Comentariu:

Studentul Alexandru Balaci şi colegii lui şi-au apărat profesorul în proces. A solicitat audienţă la ministrul justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, demonstrând că Alexandru Marcu nu a fost un fascist, la sutele, miile de pagini pe care le-a scris, nu putea să fie incriminat decât un titlu, dintr-o serie, care se intitula „Acasă la marii italieni" şi în care a vorbit de impresiile sale de călător, doar în trei pagini despre Predapio, satul în care se născuse Mussolini. Nu a făcut, în faţa studenţilor săi, niciodată apologia fascismului. Când a fost asasinat Nicolae Iorga, el era atunci decanul Facultăţii de Litere şi Filozofie şi nu s-a sfiit să arboreze drapelul în bernă pentru marele istoric. În acelaşi timp, ştia că studenţii lui colaborau la o revistă de stânga, antifascistă, şi cu toate că i s-a atras atenţia, nu a luat niciodată nici o măsură împotriva lor.

A. B.: A fost un administrator mai mult decât un ideolog şi un politician. Oamenii de cultură, în realitate, nu pot să fie, am impresia mea că nu pot să fie politicieni şi că în realitate la el, vă mărturisesc ceva, ştiu foarte precis lucrul acesta, nu a vrut să fie subsecretar de stat la Propagandă. El avea o mică cabană la Buşteni, în munţi, şi s-a dus, ştiu de la propria lui mărturie, s-a dus să stea acolo, în timp ce era sondat ca să fie subsecretar de stat la Propagandă. Dar cum putea să nu fie, când el reprezenta italienistica românească, pentru că de atunci era Italia şi Germania. La el s-a făcut apel, ca cel mai mare italienist, ca omul care avea cele mai mari legături

cu Italia, deci care putea servi cauza românească; în felul acesta, totdeauna faci apel la cel care reprezintă culmea. Şi el era atunci culmea italienisticii noastre, atât de importantă era considerată în Italia personalitatea lui, încât el a primit, în anul 1939–1940, marele premiu pe care îl acorda Academia Italiană străinilor, aşa-numitul premiu San Remo, şi era la concurenţă cu un mare italienist maghiar. Vă daţi seama ce importanţă avea, aduceţi-vă aminte de Ardeal, şi de toate lucrurile acelea, ce importanţă excepţională a avut faptul că românul Alexandru Marcu, marele om de cultură, primise acest premiu. Deci acesta a fost premiul nostru şi nu voi uita niciodată despărţirea noastră atunci la Văcăreşti.

Comentariu:

Acuzatorii publici ori judecătorii deveniţi ulterior personalităţi ale ştiinţei dreptului: Ioan Pora, Mihai Popovici, Nicolae Stavrescu, Adrian Dimitriu, Vasile Istrătescu-Zeleş, Alexandru Voitinovici, au reuşit să îi condamne pe toţi cei din lot pentru dezastrul ţării, prin săvârşirea de crime de război.

Generalul Victor Iliescu, un militar de valoare, fusese distins cu cel mai înalt ordin sovietic, Crucea de aur Sfântul Gheorghe. Un soldat cinstit îşi va sfârşi zilele în umilinţă şi în durere.

Radu Dan Iliescu, fiul generalului Victor Iliescu. (Condamnat în anul 1950 la cinci ani temniţă grea, pentru crimă de uneltire. La Aiud, s-au întâlnit tată şi fiu): Eram în celular, fiecare etaj avea o celulă transformată în infirmerie, la care eram chemaţi pentru tratamente. Şi, între cei chemaţi pentru tratamente, a fost tatăl meu. Am profitat de ocazie, am inventat o suferinţă oarecare, ca să pot să ajung şi eu la infirmerie şi l-am rugat pe sanitar, care era tot un deţinut, un fost student la Medicină, să-mi ocazioneze o întâlnire cu tatăl meu. Ne-a chemat în ziua următoare pe amândoi, am fost chemaţi de către miliţian şi ne-am trezit amândoi, cu faţa la perete, la uşa celulei în care se făceau tratamente. M-am apropiat de tatăl meu şi l-am apucat de mâna dreaptă cu mâna mea stângă şi i-am spus că sunt eu, emoţia a fost extraordinară. Tatăl meu, care a fost un om extraordinar de cinstit şi de moral, mi-a pus prima întrebare: ce face mama? Pentru că nu mai ştia nimic de casă, cum nici noi nu mai ştiam nimic de el din 1948.

Comentariu:

Pentru că acuzatorul public era piesa principală în proces, personal ministrul justiţiei semnase decretul pentru numirea lor. Printre ei, avocaţi, Avram Bunaciu şi Constantin Vicol, de alte profesii Alexandra Sidorovici, inginer, Camil Suciu, funcţionar, Alexandru Drăghici, muncitor, viitorul ministru de interne, Dumitru Săracu, Ion Pora, Ştefan Ralescu. Presa gemea de titluri violente: „vor îngăduinţă, vor milă? Ei trebuie priviţi ca nişte

lupi sau hiene care, închise în cuşcă, mârâie cu capul plecat şi cu coada între picioare"

Există câteva generaţii de arhitecţi Enescu. Prima începe cu Ion D. Enescu, arhitect şi urbanist recunoscut în toată lumea. În anul 1986, un dicţionar universal al arhitecţilor îi aminteşte meritele, aproape două decenii de creaţie arhitecturală. A construit spitale, muzee, sanatorii, clinici universitare, ansambluri de locuinţă. În anul 1948, a fost condamnat şi trimis la Aiud, moare la câţiva ani după eliberare.

Arh. dr. Mircea Enescu, fiul arhitectului Ion D. Enescu: El ştia foarte bine că războiul este pierdut, dar a convenit, datorită faptului că Antonescu l-a asigurat că duce tratative, el, şi separat cele două mari partide politice, liberalii şi ţărăniştii. El, cu doamna Kollontay, care era ambasadoarea Rusiei, a Uniunii Sovietice la Stockholm şi Czellener, şi partidele care duceau, cu Barbu Ştirbei, tratative în paralel cu tratativele lui Antonescu. Deci pentru ce a acceptat? Pentru ca să poată să fie un sprijin al lui Antonescu în această situaţie, de a găsi o formulă cât mai convenabilă de a ieşi din război.

L. H. L.: De salvare a ţării...

M. E.: Da, de salvare a ţării.

L. H. L.: Aşa se explică componenţa de specialişti, de tehnicieni, a acestui guvern, toţi erau vârfuri în profesia lor.

M. E.: Da, şi eu zic că toţi erau oameni cinstiţi şi care s-au afirmat, într-adevăr, cum spuneţi, în profesiunea lor.

Comentariu:

Plecând din împărăţia morţii, Gabriel Bălănescu, şi el un fost deţinut politic, se întâlneşte pe culoarele închisorii cu Mircea Vulcănescu. Iată cum îl evocă: aplecat, îngenuncheat, freca cu terebentină scândurile, doar ochii şi fruntea, care mi-a părut nimbată, îl mai aminteau pe cel de altădată; corpolenţa lui era redusă la un schelet îmbrăcat în haine vărgate, coloana vertebrală se observa prin zeghea de puşcăriaş. Una dintre cele mai strălucite inteligenţe ale generaţiei dintre cele două războaie mondiale se sfârşea cu un TBC galopant, boală care se trata în închisorile politice din România cel mult cu aspirină.

Măriuca Vulcănescu: La Jilava a fost bătut crunt, pentru că... unii spun că din cauza conferinţelor pe care le ţinea. Alţii, în povestiri anterioare, spuneau că, fiind foarte frig, el spusese gardianului: veniţi aici, pentru că este mai cald. Şi acela s-a supărat, a întrebat: cine a spus? Şi tata, care sărea întotdeauna, chiar dacă era altul, sărea el să fie pedepsit, a spus: eu. L-au scos, l-au dus la neagra şi am avut prilejul să văd cum este, între două perdele de fier, adică ca la podurile de la castele, gratiile acelea care erau în loc de pereţi, era un tunel cu apă pe jos, bineînţeles nu numai apă, ci tot ce nu se putea curăţa de acolo, şi erau trei. Se pare că au stat, cât au putut,

în picioare. Era curent, era frig, şi atunci au hotărât totuşi să se lungească şi tata s-a lungit pe jos, ca să nu fie cel mai tânăr decât el, direct în contact cu podeaua, spunându-i: tu eşti mai tânăr, tu trebuie să trăieşti. Şi mi s-au povestit şi bătăile la care a fost supus şi halul, nu am putut reciti a doua oară acea istorisire. Când citesc un lucru aşa, îl trăiesc, şi este foarte greu să mori de atâtea ori şi totuşi să fii viu. Şi după aceea a contactat o pleurezie, iar doctorul Sari, care a fost foarte drăguţ şi mi-a spus ce ştia despre el, că au fost împreună la infirmeria din Jilava, spunea că apa i se urcase până în dreptul claviculelor şi că îl sfătuia să nu vorbească. Dar tata nu avea astâmpăr, neastâmpărul despre care povesteşte şi domnul Acterian, vroia să comunice şi să spună. Domnul Sari spunea că a fost în infirmeria Jilavei cu tata şi cu Radu Gyr şi că era, să zicem, o încântare, cuvântul acesta să se potrivească aşa, dar era de ordin spiritual această încântare să fie alături de ei. Şi mă gândeam nu se poate, şi tata să nu fi făcut şi poezie în închisoare.

Comentariu:

Adresându-se Ministerului de Interne, Margareta-Ioana Vulcănescu, soţia lui Mircea Vulcănescu, arăta că, în cele şase luni petrecute la penitenciarul Văcăreşti şi alte şase luni la penitenciarul Aiud, deţinutul pierduse patruzeci de kilograme şi se găsea într-o stare de slăbiciune extremă. „Vă rog, domnule ministru, în numele meu, cât şi al copiilor mei, care au nevoie de sprijinul tatălui, să dispuneţi ca soţul meu să fie internat într-unul din spitalele sau sanatoriile ce ţin de Direcţia Generală a Penitenciarelor, spre a beneficia de îngrijiri medicale şi medicamente." Iată care era adevărata condiţie de recluziune în închisorile politice. În decembrie 1952, după un recurs pierdut, se cere graţierea de restul pedepsei, deoarece sănătatea întemniţatului era foarte şubredă.

Mircea Vulcănescu ispăşise şase ani de zarcă, frigul, umiditatea şi foamea, dozate ştiinţific, au dat aici cea mai mare rată de exterminare, foamea care dizolva tot ceea ce era frumos în om, propria lui conştiinţă, foamea chinuitoare pentru care se plângea noaptea în zarca Aiudului. Cele cinci sute de certificate de moarte din acea perioadă, aflate la Oficiul stării civile din Aiud, aruncă o lumină neiertătoare asupra pătimirilor din această închisoare a închisorilor şi contrazice discursul cinic al foştilor temniceri.

Col. Gheorghe Crăciun, fostul comandant al Penitenciarului din Aiud între anii 1958 şi 1964: Vorbesc de perioada în care răspund eu, erau medicamente, cum nu le am eu ca pensionar şi nu le-am avut, pentru deţinuţi şi am reuşit să am, nu în primul an, o grădină de nouă ha la treizeci şi patru de ha, pentru că am desecat Balta Popilor şi am obligat pe ăia să îmi dea mie terenul. Şi nu făceam economie la morcovi, nici la roşii, la nimic. Şi oamenii au ieşit dolofani şi daţi-mi voie să pomenesc de doi, Ţuţea şi

Stăniloae care au murit la nouăzeci de ani, și vă mai spun de alții care au optzeci și șase, optzeci și șapte...

L. H. L.: Au și murit dintre ei?

G. C.: Nu au murit decât foarte rar. A venit unul la mine, din șefi, și a spus: domnule, dar la Aiudul acesta nu mai mor legionarii deloc, m-a pus pe gânduri.

Comentariu:

În timp ce noaptea căruțele, trase de doi–trei deținuți de drept comun, cărau demnitarii morți în Dealul Robilor, colonelul Crăciun, ca și Vasile Ciolpan de la Sighet, cultiva roșii și zarzavaturi în zarca Aiudului. În același timp, avea grijă, grijă mare, pentru ca rata mortalității să fie pe placul șefilor lui.

Înainte de a se prezenta Înaltei Curți de Justiție, Mircea Vulcănescu îi pretinsese un minim drept: „dacă va judeca și va hotărî că trebuie să ispășesc ceva, revendic dreptul de a pătimi și a muri pentru adevăr". Pana robită a domnului procuror general nu l-a iertat, acest drept l-a avut cu asupră de măsură. Dealul Robilor s-a surpat de câteva ori de preaplinul mormintelor fără cruci. Alte mărturii scrise s-au adăugat în timp și au completat tragedia Aiudului. Între anii 1948 și 1964, zarca a fost suprapopulată, cei o sută șaptezeci de locatari ai celulelor erau grav bolnavi, toți agonizau. Se auzeau, la răstimpuri, voci jeluitoare de oameni părăsiți, întretăiate de tuse și gemete, apoi urletul gardienilor, apoi ore de liniște. Într-o noapte, își amintește Ion Cârja, am deschis ochii, auzindu-i, pe cei doi studenți din patul de jos, plângând cu suspine. Multe dintre aceste umbre nu au mai apucat eliberarea. Din lotul „Marii Finanțe" nu au rămas decât doi supraviețuitori. Din lotul „Demnitarilor" nici unul.

M. V.: An de an, m-am dus la Aiud să retrăiesc, să caut, să merg, să umblu pe pașii celor care au împins atunci căruța spre deal, pentru că nu este foarte aproape, este vreo jumătate de kilometru de la temniță până la Dealul Robilor. Și am văzut toată metamorfoza acestui deal, care inițial era foarte întins și ca o pășune, era în pantă, este adevărat, dar veneau ciobani cu oi, pășteau acolo, era un siloz de porumb puțin mai încolo, era mai mioritic, ca să spun așa; alături era o vie. După aceea, s-a tăiat dealul și când am ajuns eu, tot în octombrie, cred, am văzut o secțiune printr-un mormânt, un schelet cum se vede așa, in vitro, ca și cum ar fi fost tăiat mormântul, scheletul; și s-a pus un zid pentru ca pe partea de jos să se instaleze acele rezervoare de benzină pentru industria de vizavi, IMA se numește, fabrică de metale, nu știu. Locul unde pusesem noi crucea a rămas totuși ferit de acest perete, foarte aproape. Noi ne orientam după un șir de nuci, la care mama se îndrepta, când ajungea la Aiud: să mergem la nuci. Erau vreo șase–șapte nuci, urcam pe lângă ei și ajungeam în locul acela,

unde mie mi s-a întâmplat o minune, ploua cu găleata şi pe mine nu m-a udat, stând lângă mormântul acela. Am pus o cruce unde ne-a spus clopotarul atunci, bineînţeles după doi ani nu ştia nimic, dar, văzându-ne plângând în hohote, a spus: trebuie să le spunem ceva; şi cum colegul meu de la folclor a spus: dacă pui o cruce undeva, este ca şi cum ar fi acolo. După optsprezece ani, cu o autorizaţie de la Sanepid şi cu toate formele în regulă, aş fi vrut să iau osemintele, acel Ion Vulcănescu îmi spusese: i-am pus sub umărul lui stâng iniţialele făcute din metal, ca să se ştie. Dar şi aceasta a fost o amăgire. Şi atunci eu am încercat să găsesc acele iniţiale din metal, din bronz, nu ştiu cum mi le închipui eu acum. Însă nu am putut recunoaşte nimic, fiindcă eram singură, e adevărat că aveam peste treizeci de ani, dar este un moment pe care îl trăieşti şi te scutură puţin. Nu am putut să identific, pe fruntea acelui craniu era o şuviţă neagră ca pana corbului, or, tata începuse să încărunţească încă de la Văcăreşti, când l-am văzut eu la vorbitor. Eu nu am fost la Aiud decât după şi atunci m-am gândit — probabil că tata mi-a trimis şi atunci un gând jucăuş — că tata s-a ascuns ca să nu plece de acolo şi a făcut schimb. El vroia să rămână la Alba-Iulia, este judeţul despre care a scris în Enciclopedia Română, monografia, în enciclopedia din 1938. Şi pentru el judeţul Alba a însemnat foarte mult şi poate se gândea că strămoşii lui, care erau transilvăneni, şi prin transhumanţă ajunseseră aici şi el vroia acolo. Când am văzut într-un ziar că noi, familia, ne opunem şi că... sunt oameni care nu ştiu ce vorbesc. Tata vroia să rămână acolo.

[Imagine — Fosta casă a familiei Enescu, confiscată.]

Mihai Enescu: Din această casă am fost scoşi ca urmare a sentinţei, a judecăţii în 1946, în nişte condiţii care... Evident, eu fiind puşti pe vremea aceea, aveam şaptesprezece–optsprezece ani, am rămas cu imaginile poate mult mai bine întipărite în retina aceasta mai proaspătă şi mai sensibilă a copilului. Trebuie să vă spun că...

L. H. L.: Iertaţi-mă că vă întrerup, era o casă moştenită?

M. E.: Nu, era o casă făcută de tatăl meu.

L. H. L.: Din munca dânsului.

M. E.: Din munca lui, casa părintească, casa în care am locuit. Din această casă am fost scoşi ca urmare a confiscării averii, în urma sentinţei, în douăzeci şi patru de ore, deci de azi pe mâine trebuia să evacuăm casa. Şi ţin minte perfect discuţiile, încercările pe care le purta mama mea ca să îi convingă pe cei care organizau şi controlau plecarea noastră fără absolut nimic din avutul acestei case. Deci în douăzeci şi patru de ore a trebuit să plecăm. Şi un episod care m-a impresionat în mod deosebit, pe care evident nu am să îl uit niciodată, unul dintre cei care reprezentau tineretul co-

munist şi care întâmplător sau neîntâmplător era coleg de breaslă cu tatăl meu, deci un tânăr arhitect care urmărea şi controla toată această acţiune de evacuare a noastră, acest tânăr arhitect nu i-a dat voie mamei mele să scoată nici măcar două saltele.

L. H. L.: Tatăl dumneavoastră a fost un om bogat, a trăit din solda lui? Care erau veniturile casei dumneavoastră?

M. E.: Tatăl meu a fost un om modest. A făcut liceul comercial din meditaţii, când a terminat a intrat în Şcoala de ofiţeri de rezerve de infanterie şi a fost toată viaţa lui un om sărac. Nu a avut nici un fel de venit de acasă, a trăit numai din salariu. Şi când a întâlnit-o pe mama mea, au reuşit, au fost doi oameni care au adunat bănuţ cu bănuţ, ca să poată să-şi facă, să-şi împlinească nişte deziderate umane, o casă, un loc liniştit şi o bătrâneţe omenească.

L. H. L.: Astăzi, pe lângă această casă care a fost a tatălui dumneavoastră, a familiei dumneavoastră, cu ce sentimente treceţi? Vă mai aparţine casa sufleteşte?

M. E.: Aş vrea să precizez că nu este vorba de o casă, este vorba numai de un apartament şi de fiecare dată când trec pe bulevardul Nicolae Bălcescu, astăzi, I.C. Brătianu zis altădată, îmi aduc aminte de cei zece ani liniştiţi pe care i-am petrecut în casa noastră.

[Casa din str. Popa Soare nr. 16. Casa Vulcănescu.]

Comentariu:

Casa din Popa Soare nr. 16 a fost ridicată de tatăl său, Mihai Vulcănescu, era unica avere a ministrului şi a profesorului Mircea Vulcănescu. În timpul acela demnitarii nu îşi puteau dobândi, din solda lor, vile peste noapte, nu aveau nici mătuşi, nici sponsori bogaţi. Un ministru era în primul rând un slujitor al interesului public. Prin arhitectură, casa amintea de o veche culă oltenească, pentru că Vulcăneştii se trăgeau dintr-o veche familie oltenească, ale cărei rădăcini urcau în timp până la strămoşul lor Mihai Viteazul. Parterul casei, în *calcio vecchio* neterminat şi fier forjat era pentru oaspeţi, pe scara în formă de melc urcai la etajul 1, aici te primeau clavirul doamnei Vulcănescu, biroul tapetat cu biblioteci de brad, harta ţării, mare, cu toate satele pe care, alături de Gusti, profesorul le colindase; sus, la mansardă, erau camerele fetelor. După ce totul a fost confiscat, de dorul casei lor, Măriuca şi Sanda Vulcănescu veneau pe strada Popa Soare să îşi vadă leagănul copilăriei.

M .V.: Ţin minte că, după procesul tatei, a trebuit să ne restrângem, deja veniseră la parter o familie, cu două fetiţe mici, Ionescu. Şi am găsit, printre hârtii, o cerere a tatei protestând împotriva rechiziţionării casei. Ne-am restrâns la etajul întâi cu tata şi noi, copiii, ne-am urcat în mansardă, unde

erau odăi frumoase, mai rustice. După arestarea tatii, s-a pus sechestru pe toate lucrurile, iar mama a fost custode şi aceasta până în august sau septembrie 1948. După vizita câtorva oameni, care îşi închipuiau că este o casă mai spaţioasă, dar, neplăcându-le, au renunţat la ea şi atunci s-a mulţimit cu ea ajutorul primarului de atunci, Doncea. Pe acest ajutor îl chema domnul Bădilă, a venit cu soţia şi s-a instalat, într-o bună zi, şi mama şi cu noi două de mână am ieşit pe uşă afară. A rechemat-o pe mama să o întrebe de ce serviciul de linguriţe nu era complet şi după aceea nu am mai intrat în casa aceea decât acum un an, când am rugat pe cumnata domnului Bădilă, care a fost foarte amabilă, să pot să iau curent, ca să se poată pune placa pe casă, şi dânsa a fost foarte drăguţă, cumnatul dânsei plecase înainte şi după aceea s-a prăpădit. Deci nu mai stă în casa aceea.

L. H. L.: Explicaţi-ne încă o dată, deci casa cu tot ce exista în ea, de la linguriţe la mobilă, la cărţi, tot a fost confiscat?

M. V.: Tot.

Comentariu:

Monumentul de la Aiud îi adună şi îi îmbrăţişează pe toţi martirii acestei ţări, aliniaţi umăr lângă umăr, aşa cum au intrat în legendă. Mircea Vulcănescu a rămas între ei un sfânt parcă ieşit dintr-o icoană.

Comentariu:

Cel mai mare proces al opoziției politice din România, al Partidului Național Țărănesc, a avut loc în toamna anului 1947. În ziua pronunțării sentinței, François Mauriac, membru al Academiei Franceze, scria: „Iuliu Maniu a fost deja condamnat și sentința nu va mai mira opinia internațională, comedia s-a sfârșit cu bine și comuniștii din lumea întreagă știu că acum trebuie să aibă curajul de a ne arăta adevărata înfățișare." Pentru marele scriitor: sentința este moartea noastră, moartea fiecăruia dintre noi, europeni, occidentali care refuzăm să fim bolșevici, suntem în stare, deci, de aceeași crimă ca Nicola Petcov și ca Iuliu Maniu, crima de împotrivire la politica Moscovei.

[Arhivă. Discurs al lui Petru Groza. Anul 1945: „În birourile voastre, să nu lăsați să dezarmeze nici plugarii pe ogoarele lor, până atunci, până când nu vedem realizată acea țară pe care noi o numim mereu și o strigăm mereu România liberă, independentă și democratică."

Imagine interior celulă.]

Azi-noapte, Isus mi-a intrat în celulă, o ce trist și ce înalt era Crist. Luna a intrat după el în celulă și îl făcea mai înalt și mai trist.

Claudiu Secașiu, istoric: Soarta fruntașilor național-țărăniști era deja decisă în momentul în care ei au fost arestați. Primele semnale ale acestei campanii fuseseră lansate în presa comunistă încă din septembrie 1944, când Partidul Național Țărănesc se afla în același guvern Sănătescu, alături de reprezentanții Partidului Comunist, atunci a început campania, îndreptată îndeosebi împotriva lui Iuliu Maniu, în septembrie 1944. A urmat, în ianuarie 1945, o declarație semnificativă a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, făcută la plenara consiliului Frontului Național Democrat. Proaspăt întors din URSS, Gheorghiu-Dej spunea: vă pot spune deschis că la Moscova nu se face deosebire între Maniu și bestia de Antonescu; locul lui Maniu este aici și va fi judecat de popor, să nu își închipuie că va putea să se ascundă sub masca democrației.

Comentariu:

Erau vremuri tulburi, dar 10 mai rămânea pentru români o zi simbol, o zi de solidarizare cu regele Mihai şi cu forţele democratice, o zi a loialităţii faţă de coroană. Regele a fost forţat să accepte guvernul Groza sau să abdice. El a devenit stindardul rezistenţei în lupta pentru un guvern constituţional şi împotriva pretenţiilor sovietice. Oamenii nu mai puteau striga trăiască Maniu, trăiască Brătianu, fără să fie închişi sau bătuţi pentru aceasta, aşa că îl aclamau pe iubitul rege. Tânărul suveran avea un uriaş ascendent asupra poporului său. Mark Etridge, jurnalist trimis de Statele Unite să evalueze situaţia din România, scria: am petrecut patru ore cu regele Mihai şi pot aprecia, ca unul ce nu face caz de regi, şi deci nu este impresionat de aceştia, că are mai mult curaj decât oricare politician din România.

C. S.: Un alt moment semnificativ, care dovedeşte aplicarea unei strategii împotriva PNŢ-ului şi a fruntaşilor săi, îl constituie afirmaţiile făcute la o şedinţă secretă a unor reprezentanţi ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi ai PCR-ului, desfăşurată pe 7 martie, a doua zi după impunerea de comisarul adjunct al afacerilor externe al URSS, Andrei Vâşinski, impunerea guvernului Groza, când se hotăra: suprimarea partidelor istorice prin arestarea, uciderea şi răpirea membrilor lor.

Comentariu:

În ziua de 7 noiembrie 1945, a XXVIII-a aniversare a revoluţiei bolşevice, guvernul a organizat trei mitinguri ample, toate de ridicare în slăvi a Rusiei sovietice. De ziua regelui, la 8 noiembrie, ştiind că Bucureştiul îl va sărbători pe tânărul suveran, ministrul de interne, Teohari Georgescu, dă un comunicat în care afirmă că PNL şi PNŢ pun la cale o manifestare ilegală, antidemocratică. În dimineaţa zilei de 8 noiembrie, peste cincisprezece mii de oameni, purtând drapele şi portrete ale regelui, s-au adunat în faţa palatului. Totul a decurs paşnic până când, în mulţime, au pătruns camioane, încărcate cu trupe de şoc, muncitori înarmaţi cu pistoale şi cu arme automate, alături de ei, soldaţi din divizia Tudor Vladimirescu. Dând la o parte masca democratică, guvernul Groza a instituit o adevărată teroare. Agenţii lovesc cu răngi de fier, se trage în manifestanţi, sunt morţi şi răniţi de ambele părţi. În ţară, liderii locali ai PNL şi PNŢ sunt vânaţi, arestaţi şi chiar omorâţi. În Europa de Est, 8 noiembrie a reprezentat primul mare miting anticomunist. Iată câteva puncte de vedere ale puterii, ale partidelor istorice şi ale observatorilor aliaţi cu privire la autorii mineriadei din 8 noiembrie.

Diplomatul Roy Melbourne, Misiunea Americană în România: Doi factori m-au frapat mai mult: 1 – evidenta sinceritate şi spontaneitate, entuziasmul populaţiei faţă de rege; 2 – populaţia s-a descurcat destul de bine

în fața tirurilor de armă, ca și când veniseră în piață cu scopul declarat de a se apăra.

Generalul Constantin Sănătescu, fost prim-ministru: În discursuri transmise la radio, sunt atacate partidele lui Maniu și Brătianu, responsabile de dezordinile de la 8 noiembrie, zic comuniștii. Mare falsificare a adevărului.

Vasile Luca: Noi socotim ca pe aceste fapte să se facă un mare proces politic, pe baza legilor existente pentru rebeliune, ceată înarmată cu săvârșirea de omor și trebuie să fie condamnați... separat să cerem dizolvarea acestor două partide.

Petru Groza: După părerea mea, vina principală o purtăm noi și în special FND (Frontul Național Democrat), care pur și simplu nu funcționează pe țară... dincolo de Carpați e inexistent.

Partidul Național Țărănesc (din comunicatul dat la 12 noiembrie 1945): Agenți comuniști și organe ale poliției atacau, loveau pe cei care strigau *trăiască regele*.

Partidul Național Liberal (memoriu trimis președintelui SUA): Teroarea comunistă se continuă în România și ea îmbrățișează tot mai mulți cetățeni.

General Schuyler, reprezentantul american în Comisia Aliată de Control (după întâlnirea cu Petru Groza): L-am părăsit pe primul-ministru cu sentimentul că este un pungaș experimentat, de neclintit.

Comentariu:

Despre misiunea sa dificilă în România, generalul Schuyler, reprezentantul american în Comisia Aliată de Control, a ținut un jurnal. El a lăsat o descriere amănunțită a evenimentelor din anii 1944–1947, anii în care puterea sovietică a început lichidarea liderilor naționali ai României.

C. S.: Un document din 1947, atribuit NKVD-ului și conținând obiective de bază pentru țările din orbita sovietică, unde se prevedea ca: reprezentanții opoziției să fie închiși, se va încerca prin orice mijloace racolarea celor opozanți, care se bucură de sprijinul populației băștinașe. Dacă nu cedează, trebuie compromiși prin campanii de denigrare înainte ca ei să se întipărească în conștiința maselor, trebuie lichidați prin așa-numite întâmplări neprevăzute sau închiși sub acuzație de crimă de drept comun; numai în cazuri cu totul speciale se admit procese politice care vor fi ținute sub acuzația de înaltă trădare. Repet, dintr-o directivă atribuită NKVD-ului.

Comentariu:

În apelul către țară, îndeosebi către tineret și românii din scumpa noastră Transilvanie, PNȚ atrăgea atenția asupra faptului că românii au fost crescuți în spiritul dragostei pentru libertate și democrație și de aceea suprimarea libertății presei, arestarea a sute de membri PNȚ, interzicerea

dreptului la întrunire, fac din guvernul Groza o dictatură, iar din Ministerul de Interne, condus de Teohari Georgescu, un minister al terorii; nu au mai rămas libertăţi civile şi aderenţii partidelor istorice sunt bătuţi şi torturaţi zilnic de poliţie. Maniu făcea un apel la unitate, la forţă şi la rezistenţă. Deşi se obligase să facă alegeri libere, guvernul Groza modifică Constituţia din anul 1923, spre a o face mai aptă cu scopurile politice. Este desfiinţat Senatul şi se instituie un Parlament unicameral, mai uşor de manevrat, pragul dreptului de vot este coborât până la nouăsprezece ani, muncitorii şi soldaţii trebuiau să voteze în fabrici şi cazărmi, prin promulgarea legii electorale dispăruse ultima speranţă de a avea alegeri libere. Guvernul Groza a utilizat toate localurile publice: ministere, prefecturi, primării, şcoli şi oficii poştale, pentru a-şi face campanie electorală. Radioul şi presa erau în mâna puterii. Toată corespondenţa avea aplicată lozinca: trăiască victoria în alegeri a Frontului Naţional Democrat. Sindicatele, armata, diviziile Tudor Vladimirescu şi Horia, Cloşca şi Crişan făceau legea în stradă, protejau reuniunile comuniste. Un cortegiu de abuzuri şi falsuri, acesta era climatul alegerilor din 1946. Cu sprijinul ruşilor, cu bătăi, violenţe şi chiar asasinate, s-a pus la cale cel mai mare furt de urne, cea mai sinistră parodie a unui drept constituţional. Iuliu Maniu, declara în *New York Times*, că guvernul Groza, cu cele şase partiduleţe, nu atinsese mai mult de 16%, în timp ce pentru PNŢ votase 70% din electorat, dar prin fals s-a ajuns ca din 414 mandate de deputat, 347 erau ale PND, 33 PNŢ şi 3 PNL. Universitatea a trăit mari tragedii în anii 1947–1948. Istoricul Gheorghe Brătianu, liberal din tată în fiu, se implicase activ în viaţa politică a ţării. În ziua semnării tratatului de pace, profesorul, în obişnuita sa prelegere din amfiteatrul Odobescu, al Universităţii, vorbeşte studenţilor cu durere despre un tratat prin care ne-au fost răpite teritorii, scumpe nouă, Basarabia şi Bucovina. Nu scrisese el *Basarabia: drepturi naţionale şi istorice*, *Originile şi formarea unităţii româneşti*, *Moldova şi frontierele istorice*, lucrări pentru care sovieticii îl declară fascist şi rămăşiţă reacţionară. Va fi ultima oră de curs a marelui profesor, împlinise patruzeci şi nouă de ani. Decan al Facultăţii de Filozofie şi Litere din Bucureşti, director al Institutului de Istorie Universală „Nicolae Iorga“, cel mai tânăr membru al Academiei Române, cu doctoratul la Sorbona, autor al unor lucrări ştiinţifice traduse în toată lumea, Gheorghe Brătianu se vădea a fi un demn urmaş al lui I.C. Brătianu. Marele om de stat, fără a deţine funcţii în guvernele de dinainte de 1944, doar în calitate de personalitate de prim-plan a PNL, condus de Constantin Dinu Brătianu, istoricul pledase politic şi diplomatic, înaintea Conferinţei de la Paris, pentru apărarea cauzei teritoriale a României, pentru o pace a înţelegerii, şi nu a sclaviei.

Ioana Brătianu: Cred că a fost un adevărat patriot, şi-a iubit ţara mai mult decât orice.

C. S.: Acţiunea din iulie 1947 a fost una bine pregătită, de altfel evenimentele scurse imediat după instaurarea guvernului Groza, în martie 1945, şi până în 1947 au dovedit-o. Pe parcurs, s-au utilizat împotriva partidelor de opoziţie o gamă largă de metode şi mijloace: de la infiltrarea de informatori, cultivarea nemulţumiţilor şi încurajarea disidenţilor — precum Anton Alexandrescu sau doctorul Nicolae Lupu, mai târziu, în cadrul PNŢ-ului —, acţiuni de dezinformare vizând compromiterea liderilor, mergând până la arestări şi agresiuni fizice, îndeosebi în timpul campaniei şi în perioada imediat dinaintea alegerilor din noiembrie 1946. Aici, dacă vreţi, este un incident semnificativ, petrecut în a doua zi de Paşte, a anului 1946 — care ilustrează aplicarea recomandării sovietice privind aşa-numitele întâmplări neprevăzute — lângă Dej, în Transilvania, Emil Haţeganu, ministru de stat, reprezentând PNŢ-ul în guvernul Petru Groza, a fost atacat de un grup de indivizi din Cluj, după ce i-au confiscat lucrurile din maşină, i-au tăiat cauciucurile şi l-au insultat, lăsându-l în drum. În aceeaşi zi, la câteva sute de kilometri distanţă, lângă Galaţi, un grup de indivizi au atacat automobilul reprezentantului PNL în guvern, Mihail Romniceanu., ministrul fiind violent molestat, iar însoţitorii săi grav răniţi. Din nou elementul de regie, de premeditare, de organizare, chiar de concertare a acţiunilor răzbate şi de asemenea dovedeşte că nu erau scutiţi de aceste forme violente de reprimare nici chiar înalţii reprezentanţi ai partidelor, care s-ar fi presupus că beneficiau măcar de un minim respect din partea autorităţilor comuniste.

Comentariu:

Înscenarea de la Tămădău, cum a intrat în istorie, a fost opera Serviciului Secret de Informaţii, care, prin oamenii infiltraţi până la vârful PNŢ, au aflat că există la unii lideri temerea de o iminentă arestare şi gândul de a părăsi ţara.

Varianta lui Alexandru Nicolschi – fost general de Securitate, autorul Operaţiunii Tămădau: Am primit informaţii că un grup de politicieni vor să fugă în străinătate, cu scopul de a crea un guvern în exil.

Dennis Deletant, istoric din Marea Britanie: În timpul războiului, englezii l-au sfătuit să părăsească România, pentru că au vrut să creeze un guvern din exil la Londra, cum au creat şi pentru Cehoslovacia şi pentru Polonia, în ideea că acest guvern, creat în exil, condus de Iuliu Maniu, să se întoarcă în România după război şi, bineînţeles, să conducă, să participe la o viaţă democratică în România după 1944 sau după 1945, atunci nu se ştia, bineînţeles, de actul de la 23 august. Însă Maniu a refuzat să vină la Londra, tocmai în ideea că voia să fie la faţa locului, voia să lupte pentru

afirmarea democrației în România, vroia să facă tot posibilul ca Uniunea Sovietică să nu conducă destinul României. Deci el vroia să adune forțele într-adevărat democrate în România, să facă un guvern sub egida regelui Mihai, ca să reziste presiunilor care, evident, urmau să vină din partea sovieticilor. A avut, cred, întotdeauna această presimțire că, dacă nu este aici, în România, România riscă să devină o prizonieră a Uniunii Sovietice.

A. N.: Am luat măsuri ca să anihilăm această încercare, au fost arestați, că au fost ei așa de deștepți că au venit și Penescu, și Lazăr, și mai știu eu cât. S-au înțeles cu un aviator, mai mult de trei–patru persoane nu puteau să intre în avionul acela, dar aceasta nu ne întristează pe noi și nu ne privește pe noi cum au făcut ei. Dar încercarea a fost de a pleca în străinătate, și Mihalache printre ei a fost, și de a crea un guvern în exil.

Comentariu:

Într-un document strict secret, emis la 20 mai 1969 și semnat de Ion Stănescu, președinte al Consiliului Securității Statului, se precizează în mod clar autorii cursei de la Tămădău. În mai 1947, pilotul Gheorghe Preda s-a cunoscut cu inginerul Gheorghe Popescu care se afla în anturajul grupului Maniu–Mihalache. Ei se pregăteau de o plecare clandestină în străinătate. În grup intră și doctorul Constantin Gafencu, rudă cu fostul diplomat Grigore Gafencu, aflat în exil. Preda se consultă cu alt pilot, Romulus Lusting, pe atunci ofițerul politic al escadrilei. Lusting era în legătură cu șeful siguranței din Ministerul de Interne, colonelul Nicolae Popescu. Toți patru primesc dezlegarea de la Serviciul Secret de Informații, să acționeze pentru a atrage în această cursă oamenii mari din conducerea PNȚ. Exista precedentul lui Vintilă Brătianu, care fugise în străinătate cu un avion Henkel 111.

[Imagini pe câmpul de la Tămădău.]

Cicerone Ionițoiu, fost deținut politic, autor a numeroase lucrări despre gulagul românesc: În partea aceasta era o lizieră, pe margine, la vreo patruzeci de metri unde era vechea șosea, s-au oprit, au urcat în lizieră și au ajuns la marginea aceasta ascunși. După ce au trecut ei și cele trei mașini au poposit, a venit mașina-camion cu ziși jandarmi sub conducerea lui Nicolschi, care au trecut puțin mai departe și apoi au revenit în partea cealaltă a lizierei. Spre ora 6 și jumătate dimineața, s-a auzit zumzetul unui avion venind dinspre București, era cel condus de Romulus Lusting, care era în același timp secretarul organizației de bază și locțiitorul ofițerului politic de la aeroportul Chitila. Cel de-al doilea avion a fost pilotat de Preda, un subofițer, care la data aceea nu avea dreptul să zboare, carnetul fiindu-i suspendat din cauza alcoolismului, totuși ca să reușească această înscenare i s-a dat și lui drumul. Când au aterizat cele două avioane, cei din marginea pădurii au plecat spre avioane. Ei erau: Nicolae Penescu cu soția

lui, Fulvia Penescu, care au ajuns primii la avion, au urmat Ilie Lazăr, Lili Carandino cu Nicolae Carandino, Ion Mihalache, după aceea erau, separaţi, doi fraţi, Borcea Dumitru şi Eugen, care nu aveau nici un fel de legătură cu cei care plecau, erau cei doi, Gafencu Constantin şi Gheorghe Popescu. Când să se apropie de avioane, o grupă de poliţişti, jandarmi, unii erau în civil, au deschis focul. Singurul care a luat-o spre pădurice a fost Nicolae Carandino, unde odată ajuns a rupt în viteză nişte hârtii care conţineau adrese, tot ce trebuiau să contacteze în străinătate şi după aceea a revenit. I-au luat, au fost îmbarcaţi într-un camion şi duşi la Malmaison. La Malmaison, imediat s-a început anchetarea lor. Cei care au pornit această anchetă au fost, în prima fază, Dulgheru şi cu Constantin Mihalcea, inspector din vechea Siguranţă, care le dădea o mână de ajutor.

Comentariu:

Lista cu cei implicaţi în complot contra statului conţinea cincisprezece lideri, cei arestaţi la Tămădău, la care se adăuga Iuliu Maniu, ridicat în 24 iulie din casa nepotului său Romulus Boilă, alte sute de persoane vor fi arestate şi duse la Aiud, la Piteşti, Craiova şi Bucureşti. Premeditarea şi controlul, pe care Serviciul Secret de Informaţii l-a avut asupra plecării de la Tămădău, rezultă şi din pregătirea febrilă care avusese loc, cu o zi înainte, în arestul Ministerului de Interne. Douăzeci de garsoniere de la subsol sunt evacuate, cei deţinuţi fiind mutaţi şi înghesuiţi în celelalte douăzeci de celule, de la numărul douăzeci la numărul treizeci şi nouă. În fiecare celulă, era introdus un agent, fiind astfel păziţi, zi şi noapte, ca să nu se sinucidă. Interogatoriile durau zile în şir, până la epuizarea completă. Minimul de anchetă era de douăsprezece ore din douăzeci şi patru, mâncarea se dădea numai dacă cei anchetaţi cooperau cu anchetatorii. Odihna era şi aceasta condiţionată, în timpul zilei nu puteau sta întinşi pe pat decât cei care aveau aprobare, restul pe scaunele de beton din celule. Câteva sute de persoane fuseseră arestate în acest proces. Erau folosiţi unii împotriva altora ca martori ai acuzării şi, când îşi încheiau misiunea, deveneau din nou acuzaţi. Iuliu Maniu s-a comportat exemplar, cu o demnitate pe care până şi anchetatorii o recunoşteau. Lua asupra sa întreaga răspundere morală şi politică a deciziilor. De aceeaşi ţinută în proces au fost: Ilie Lazăr, Ion Mihalache, Nicolae Carandino, Victor Rădulescu Pogoneanu, Camil Demetrescu. Au cedat presiunilor şi au făcut jocurile ambigue dictate de Avram Bunaciu în speranţa că ar putea beneficia de clemenţă: Nicolae Penescu şi Vasile Serdici. Este notorie declaraţia lui Nicolae Penescu: Iuliu Maniu era un dictator cu surâsul pe buze şi cu mănuşi în mână. Toate cedările Penescu le explica prin dorinţa ca soţia să îi fie eliberată. Despre trădarea lui Serdici, un martor la proces scria: el a fost slab de caracter, el a cedat când a fost strâns în cleştele rusesc. Nicolschi, personal, controlează

fiecare minut al anchetei, era specialist, avea școala KGB-ului în flagranturi, în răpiri și în înscenări judiciare.

Începând din septembrie 1947, lui Gheorghe Brătianu i se fixează domiciliu forțat.

Procesul „Iuliu Maniu și alții" conține nouăzeci și nouă de volume.

D. D.: Acest proces a fost cea mai mare înscenare juridică în istoria României postbelice și a fost deosebit. Procesul a reprezentat o încălcare deosebit de gravă a drepturilor omului. Trebuie să avem în vedere că printre cei acuzați erau cei doi făuritori sau unii dintre făuritorii României Mari, și anume Iuliu Maniu și Ion Mihalache. Împreună cu ceilalți acuzați, nu s-au bucurat de nici cea mai mică, elementară porție de justiție. În primul rând, toată atmosfera creată în jurul procesului a reprezentat o încălcare flagrantă a drepturilor omului, în sensul că, în *Scânteia*, în toată presa, s-a creat o atmosferă ostilă celor aduși în fața instanței, pe urmă publicul care a fost admis în locul unde a avut loc procesul, la Școala Superioară de Război, astăzi Academia Militară. Fiecare, care a intrat, a fost verificat, majoritatea celor care au participat ca „public" erau muncitori și muncitori dresați să strige la momentul oportun: Jos cu inamicii democrației populare!

L. H. L.: Așa-zișii agitatori...

D. D.: Da, agitatori și oameni care, de fapt, într-un proces normal, nu aveau voie să intervină. Sigur că cei trei judecători, care erau și judecători militari, să nu uităm faptul că acest tribunal a fost format din ofițeri care răspundeau la o comandă; comandă dată, în cazul acesta, de Comitetul Central, comandă ca verdictul să fie ca Maniu și ceilalți să fie găsiți vinovați de încercare de subminare a statului democrației populare. Deci toate aceste elemente sigur că au deturnat procesul. Au făcut ca nici Maniu, nici Mihalache, nici ceilalți fruntași țărăniști să nu aibă posibilitatea să fie audiați imparțial în timpul procesului. Nici măcar apărătorii, avocații lor nu au avut acces la dosarele întocmite cu învinuirile. Nu au avut acces înainte, deci nu puteau să se pregătescă înainte să pledeze o apărare ca lumea. Rezultatul a fost cel dorit de Partidul Comunist Român.

Comentariu:

Procesul a avut loc între 29 octombrie și 12 noiembrie 1947, la Tribunalul Militar din București. Președintele, colonelul–magistrat Petrescu Alexandru, fost colaborator al regimului dictatorial, urma să fie condamnat criminal de război. A acceptat să judece procesele politice și l-au menținut. După condamnarea lui Iuliu Maniu, a fost avansat la gradul de general.

[Arhivă: Fragmente din proces. Anul 1947.

Victor Rădulescu Pogoneanu: ...Refuza această discuție, în principiu, având în vedere gravele implicațiuni ce rezultau pentru țară din cele ce ne-au comunicat. Nu fac decât să amintesc revendicările teritoriale even-

tuale, la care ne-au făcut aluziuni precise. Atitudinea noastră a rămas însă tot timpul de o extremă rezervă. S-a precizat de la început, şi lucrul este consemnat în minuta din 18 septembrie, că nu putea fi vorba pentru noi de a ne face agenţii unei puteri străine. Şi că noi eram dispuşi, dimpotrivă, decât la o colaborare politică.

Ion Mihalache: Şi sunt convins că, precum guvernul american nu a putut să ia act de legământul unui locotenent şi al unui maior, cu atât mai mult PNŢ, un partid de răspundere, nu se poate lega de un act...

Nicolae Penescu: De aceea, domnule prim-preşedinte, eu vă rog ca, în hotărârea ce veţi da, să nu vă gândiţi la regulile războiului, cum vă spunea un co-acuzat, dar să vă gândiţi la normele dreptului şi mai ales că această hotărâre va constitui, desigur, un letopiseţ al istoriei noastre.

I. M.: Domnul Maniu niciodată nu a discutat cu mine un program de activitate în străinătate, nici în ultima zi, în ultimul moment, şi atunci mi-a spus: am încredere în înţelepciunea dumitale, faceţi ce credeţi dvs. Şi zic: plecăm cu văzând şi făcând, prin urmare nici vorbă de ideea unui guvern. Nu am avut nici un fel de înţelegere cu cei cu care am plecat, cu domnul Penescu, cu Carandino. Nu ştiam unul de altul până în seara aceea.]

D. D.: Imediat după război, Maniu a păstrat legături foarte strânse şi cu americanii, şi cu britanicii. Mai ales cu britanicii, pentru că în timpul războiului a fost ajutat PNŢ-ul să facă o rezistenţă împotriva Germaniei, în România. Adică o rezistenţă în sensul de a urmări mişcările trupelor germane pe teritoriul României şi de a încuraja mareşalul, în ideea de a face ca România să iasă din război. Contactele pe care le-au avut Maniu şi Mihalache cu anglo-americanii, deci, le-au avut în timpul unei alianţe a celor trei puteri, alianţa americano-britanică cu Uniunea Sovietică, deci era un nonsens să vină, în 1947, să îl acuze de spionaj, când de fapt cele două puteri „învinuite" erau puterile aliate Uniunii Sovietice.

[Imagini din proces.

Iuliu Maniu: Conversaţia cu domnul Stârcea... asupra faptului trist că guvernul lui Groza nu satisface convenţiunilor internaţionale.

Întrebare la proces: Vă rog să ne spuneţi dacă v-aţi întâlnit la data de 5 septembrie 1940 cu Ion Antonescu şi dacă aţi discutat eventualitatea formării unui guvern de uniune naţională.

I. M.: Nu aş putea să precizez o dată sigură, dar ştiu că, înainte de formarea guvernului dumnealui, nu am avut prilejul să îl văd pe domnul Antonescu.

Întrebare la proces: Nu aţi avut. Aţi avut sau nu aţi avut?

I. M.: Nu am avut, nu am avut prilejul să îl văd pe domnul Antonescu.]

Comentariu:

Arhiva Naţională de Filme ne-a păstrat mici fragmente din apărarea eroică a luptătorilor ţărănişti. Într-o dezbatere haotică, violentă, degradantă

pentru noțiunea de justiție. Singur, Iuliu Maniu, în capătul boxei, arăta domnește și de neclintit, când întrebările sale cereau clarificări, când se plângea că nu își poate chema martori, asistența muncitorească huiduia și președintele amenința cu punerea în lanțuri. Afară, grupuri venite cu autocamione strigau: moarte lui Maniu, moarte trădătorilor. Procesul a fost socotit de presa internațională ca un adevărat ghiveci, în care s-au aruncat la grămadă comploturi politice, organizații-fantomă, conspirații pentru răsturnarea prin forță și violență a guvernului român, spionaj în slujba anglo-americanilor. Vorbind de noblețea morală a marelui bărbat politic, Nicolae Carandino își amintea: îmi dădeam seama, odată cu publicul, cum Iuliu Maniu își desăvârșea statuia. Iuliu Maniu a fost condamnat la nouă pedepse, însumând o sută patru ani de închisoare.

D. D.: Desigur că, în 1947, atmosfera politică s-a deteriorat în Europa Centrală și de Est și a făcut ca Stalin să considere Statele Unite și Marea Britanie ca puteri inamice și deci poziția lui Maniu, vrând nevrând, s-a schimbat. El s-a văzut cumva prins oarecum într-o menghină, nu putea să abandoneze, bineînțeles, puterile aliate, nici nu vroia să supere în mod deosebit pe ruși. Dar, ca să încerce să păstreze o independență a României, a făcut ce a făcut. Deci a purtat tratative cu americanii și cu englezii, știind că rușii încearcă să impună o dictatură sovietică în România. Și el a fost victima acestor împrejurări. Marea tragedie pentru domnul Maniu a fost că el a crezut prea mult în cele spuse de anglo-americani, adică l-au abandonat. Și anglo-americanii nu au avut decența să îi spună clar că de fapt România este sacrificată. Și el s-a sacrificat de fapt.

Comentariu:

La vârsta de șaptezeci și patru de ani, Iuliu Maniu ajunge la închisoarea din Galați, unde va rămâne până în anul 1951. Împreună cu el, Ion Mihalache, Nicolae Carandino, Radu Niculescu Buzești, Camil Dumitrescu, Victor Rădulescu Pogoneanu. A stat singur în celulă timp de patru ani, dar și aici colegii de suferință i se adresau cu domnule președinte. Iată cum îl vedea Camil Demetrescu: nu a șovăit și nu s-a înclinat, chiar și atunci când fizic nu mai rezista.

Matei Boilă, preot greco-catolic, fost senator de Cluj în Parlamentul României, între anii 1992 și 2000: Am asistat la discuția dintre el și Ionel Pop, în legătură cu această problemă. Când Ionel Pop i-a spus: bine, unchiuțule, dacă așa stau lucrurile, dacă occidentalii ne-au sortit încă dinainte de a se încheia războiul acestei ocupații sovietice și nu avem nici o șansă să schimbăm noi această politică — pentru că Maniu a și spus: este o naivitate să îți închipui că noi putem să schimbăm politica occidentală —, atunci, dacă este așa, de ce să ne angajăm noi într-o luptă care va însemna închisoare, moarte pentru atâția oameni, te rog, nu vezi că este o greșeală.

Şi atunci, îmi amintesc, eram aici, în casa de pe Băii, nr. 1, s-a uitat la noi, cu o tristeţe cum rar am văzut în ochii lui, şi a spus: de ce îmi faceţi această greutate? Eu ştiu că voi muri în închisoare, dar voi, tinerii, poate că veţi ajunge ziua eliberării, de ce îmi faceţi această greutate? Eu nu am spus nimănui că vom câştiga acum independenţa faţă de ruşi, dar nici nu pot să vin să le spun oamenilor, vezi că suntem abandonaţi, pentru că atunci cine mai luptă alături de noi. Or, eu vreau cu acel mănunchi de oameni, care şi aşa suntem sacrificaţi, şi aşa suntem sacrificaţi; nu voi angaja pe nimeni altcineva. Dar vreau ca poporul român să rămână cu această conştiinţă demnă că nu a cedat comunismului şi ticăloşiei, care s-a abătut asupra lor, de bunăvoie, că a rezistat cu demnitate şi asta va fi piatra de temelie a renaşterii lor în viitor.

Comentariu:

În dimineaţa zilei de 14 august 1952, lotul conducătorilor ţărănişti a fost dus la gară şi îmbarcat într-un vagon-dubă. Iuliu Maniu, Ion Mihalache şi Ilie Lazăr au fost izolaţi, ceilalţi au stat într-o celulă compartiment, împreună pentru prima dată de la proces. Trenul i-a dus fără oprire până la Sighet. Iuliu Maniu se apropia de optzeci de ani. În fiecare noapte comunica, prin alfabetul de închisoare, cu Nicolae Carandino şi cu ceilalţi. Bolile i se agravau din cauza frigului, a subalimentaţiei, începuse să paralizeze şi nu se mai putea hrăni singur. Era lăsat să sufere, să agonizeze, ultima rugăciune i-a oficiat-o prin uşa celulei, pe atunci măturătorul-şef al penitenciarului, episcopul Alexandru Todea. În ziua de 5 februarie 1953, directorul închisorii, ofiţerul de Securitate Vasile Ciolpan, a sunat la Bucureşti, anunţând că în camera nr. 3 s-a stins becul. Artizanul Marii Uniri nu mai avea nici nume. A fost târât pe scări, ca şi ceilalţi, pus într-un sac şi aruncat într-o groapă comună în cimitirul săracilor, de pe malul Tisei. El a fost, spuneau românii din exil, capul care nu se pleacă, sufletul care nu se înjoseşte. Şi nu e de mirare că moartea lui a fost atât de lungă vreme tăinuită, fiindcă puterile sufleteşti nu se sting odată cu viaţa omului. Ce nu ar da stăpânitorii haini ai ţării noastre să poată ţine închis şi mai departe, în lanţuri şi în tăcere, sufletul lui Iuliu Maniu.

Tragedia istoricului Gheorghe Brătianu continuă. Prin decretul nr. 76 al prezidiului Marii Adunări Naţionale, Academia Română este transformată în Academia R.P.R. nouăzeci şi şapte de savanţi sunt epuraţi din noul for comunist, li se retrage calitatea academică, printre ei şi istoricul Gheorghe Brătianu. În 5–6 mai 1950, în noaptea demnitarilor, este arestat şi întemniţat la Sighet, alături de o întreagă elită politică şi intelectuală, fără nici un proces, fără condamnare, moare trei ani mai târziu. Adevărul, obişnuia să spună domnul profesor de istorie, rămâne, oricare ar fi

soarta slujitorilor lui. Acest adevăr nu a putut fi exterminat între zidurile închisorii din Sighet.

[Imagine: Leopoldina Bălănuță recită la fosta închisoare din Sighet.

„Am întins brațele, nimeni, tăcere/ am întrebat zidul, nici un răspuns/ doar razele reci, ascuțite în unghere/ cu sulița lor m-au împuns /unde ești, Doamne? am urlat la zăbrele/ din lună venea fum de cățui/ m-am pipăit și pe mâinile mele, am găsit urmele cuielor lui."]

Ioana Brătianu: Au fost multe tratative când mama era încă în viață, deci înainte de anii '70, în care i s-a spus că există o posibilitate să fie aduse osemintele tatei la Florica, deci unde este îngropat și tatăl, și bunicul lui. Dar care nu s-au realizat cât a trăit ea. Și ea ne-a spus, pe patul de moarte, pentru osemintele tatei nu știu ce să vă spun, fiindcă nu știu ce este bine, să rămână acolo, pe Tisa, sau să fie îngropat în cavoul familial. Și ne-a spus: am să vă dau un semn, de acolo, de sus. Și, un an după aceea, am primit o telegramă din țară: trebuie să merg imediat la București, fiindcă se depun osemintele tatei, împreună cu cele ale lui Dinu Brătianu, înapoi la Florica. Sora mea, Maria, era în Grecia, deci a venit puțin mai repede și, revenită imediat, ea s-a dus să vadă osemintele. Și mi-a spus, nu pot să fie osemintele tatei, fiindcă tata avea dinți stricați și osemintele în cauză aveau dinți buni, în plus el avusese un accident foarte grav la cap și craniul era întreg. Dar am căzut amândouă de acord că, simbolic, este important totuși să fie în cavoul familiei și că el vrea să rămână pe Tisa, este poate dreptul lui, pentru că s-a luptat foarte mult ca să rămână frontierele României peste tot la fel.

Comentariu:

În 6 iulie 1955, când a început evacuarea Sighetului, supraviețuitorii acestui infern sunt duși cu duba în alte temnițe. Ion Mihalache ajunge la Râmnicu-Sărat, aici este trimis ca fiind pachetul numărul 51, cu mențiunea în condiții de izolare pe tot parcursul. Deși era grav bolnav și avea nevoie de regim alimentar și odihnă, fiara care conducea Râmnicu-Sărat, Alexandru Vișinescu, astăzi posesorul unei pensii fabuloase și al unui apartament de lux în centrul capitalei, îl trimite constant la neagra, la izolare. Este anchetat de căpitanul Gheorghe Enoiu, același care l-a bătut și schingiuit pe Paul Goma. Este notat mereu că protestează: „Călăilor, mi-ați luat patul și acum stau ca un câine pe ciment și nu îmi dați medicamente ca să mă tratez." La strigătele lui, parcă neobosite, i se aruncă cu apă rece în celulă. A fost ținut singur, paralizat la pat, timp de șapte luni, până în februarie 1963, când a intrat în comă. În 5 februarie moare. Este aruncat, ca și marele său tovarăș de crezuri, în gropile comune dintr-o margine a cimitirului. Pam-

fil Şeicaru scria: a căzut încă un ctitor de ţară, îngropat din tranşee, plin de glorie şi învelit în mantaua ordinului Mihai Viteazul."

[Imagini din cimitirul de la Râmnicu-Sărat.]

Nici un monument, nici o troiţă nu s-a ridicat pe locul unde au fost aruncaţi martirii PNŢ.

Comentariu:

Din „Lotul Tămădău" au supravieţuit, din închisori şi din lagăre, Camil Demetrescu, Ilie Lazăr şi Nicolae Carandino. Astăzi nu mai trăiesc nici ei.

Comentariu:

Timp de doi ani, între decembrie 1949 şi ianuarie 1952, o închisoare din Piteşti devine iadul în care se experimentează o tehnică până atunci necunoscută în spaţiul carceral românesc, reeducarea deţinuţilor politici de către alţi deţinuţi, prin mijloace violente, prin tortură. Victimele devin călăi şi călăii, la rândul lor, victime. Aceste atrocităţi au fost comparate cu o moară a sufletului, pentru că dincolo de suferinţă şi de moarte au dus la prăbuşirea morală a indivizilor. A descrie ceea ce s-a petrecut între zidurile închisorii devine greu de înţeles nu numai pentru cei de astăzi, dar şi pentru supravieţuitorii acestei experienţe. Pare că vorbesc despre o altă planetă, monstruoasă, prin secretele întunecate pe care le-a adăpostit. Nu există loc în Europa, spun cei ce au fost cobaii acestei experienţe, doar la Buchenwald, la Maidanek, în care să se fi suferit mai mult pe milimetru pătrat ca aici. Aleksandr Soljeniţân, în cartea sa, *Arhipelagul Gulag*, apreciа că tratamentul penitenciar de la Piteşti a fost cea mai teribilă barbarie a lumii contemporane. Sergiu Grossu, un fost deţinut politic, analizând efectele reeducării, vorbeşte de tehnica ştiinţifică a spălării creierului, aplicată în închisorile staliniste, dar şi în cele maoiste. Este un abil dozaj de psihologie practică, de filozofie marxistă şi de forţă, având drept scop, înainte de toate, zdrobirea victimei, şi aceasta pentru a face din ea un instrument docil, cedând tuturor manipulărilor. Ca să îşi atingă obiectivul, călăii trebuie să golească mintea deţinutului de toate credinţele şi convingerile sale, de cele mai calde amintiri, de prietenie, de iubire, de ataşamentul său familial, odată rezultatul obţinut, spiritul este transformat într-un recipient gol. Obedienţa este un rezultat al folosirii forţei. Este amintit ideologul rus Beria, care spunea că orice individ supus unei forţe sălbatice, un timp îndeajuns de lung, ajunge să accepte orice principiu sau orice ordin. De la individul adus în stare de sclavie prin violenţă, se poate ajunge la degradarea generală a unui popor, la obedienţa lui.

Aleksandr Soljeniţân: ...Cea mai teribilă barbarie a lumii contemporane... (despre Experimentul Piteşti).

Comentariu:

La Piteşti, în centrul oraşului, s-a ridicat un monument, în memoria tinerilor universitari care au trecut prin aşa-zisul centru de reeducare studenţească. „Reeducare prin teroare“, proiect gândit de generalul Alexandru Nicolschi, agent sovietic, şi de nou-înfiinţata Securitate, după modelul NKVD-ului. Un monument ce aminteşte de un teritoriu martir, care a fost penitenciarul din Piteşti. Deşi experimentul s-a produs în cea mai deplină conspirativitate, oroarea petrecută nu se putea să nu treacă şi a trecut dincolo de Cortina de Fier. Aşa s-a ajuns la un proces cu uşile închise, în care şeful schingiuitorilor, Eugen Ţurcanu, să recunoască implicarea autorităţilor comuniste, a Ministerului de Interne, în organizarea acestui fenomen.

4 mai 1954, Procesul reeducării, depoziţia lui Eugen Ţurcanu: ...am folosit metode de violenţă, ele fiindu-mi indicate şi aprobate de Dumitrescu Alexandru (directorul Penitenciarului Piteşti), de Marina Ion (ofiţerul politic al penitenciarului), de slt. Mircea, de slt. Iagăru (ofiţeri politici), de inspector general Răileanu (MAI), întrucât deţinuţii nu voiau să demaşte ceea ce nu declaraseră în faţa organelor de anchetă.

Alexandru Nicolschi, fost general de Securitate, iniţiatorul Experimentului Piteşti: La Piteşti s-au făcut, într-adevăr, unele ilegalităţi, atrocităţi, brutalităţi. Dar de cine? Tot de deţinuţi, legionari. Mi se atribuie mie că am spus, nu ştiu, unul, Ţurcanu, tot felul de poveşti.

L. H. L.: Ţurcanu a fost condamnat la moarte, deci el a fost vinovat.

A. N.: Vinovat.

L. H. L.: De ce a fost vinovat? Cum puteţi numi fapta lui, ce făcea el?

A. N.: Uitaţi cum, doamnă, vă spun eu cum, în '53 sau '54, nu ştiu... şi eu eram considerat ca fost colaborator al lui Teohari Georgescu. Aceasta nu o spun ca să o discutăm, nu mă ocupam cu anchete, cu nimic. În '53 sau '54, s-a declanşat, în cadrul Ministerului de Interne, o anchetă în urma unor sesizări că la Piteşti se produc anumite ilegalităţi, fapte condamnabile...

L. H. L.: Spuneţi-le crime.

A. N.: Crime, pot fi şi crime, deşi crimă înseamnă să îl omori.

L. H. L.: Dar au murit la Piteşti, au murit.

A. N.: Nu cred eu aceasta.

L. H. L.: Ori ştiţi, ori nu ştiţi ce se întâmpla în penitenciare. Nu răspundeţi că nu au murit, pentru că au murit.

A. N.: Bine că mureau oamenii în penitenciare, mor oamenii şi afară, aceasta este altă socoteală că au murit în penitenciare.

L. H. L.: Deci, în '52, s-a hotărât anchetarea situaţiei de acolo?

A. N.: ...și acum să privim lucrurile așa realist, se gândea cineva, în '53-'54, că o să vină '89...

Comentariu:

Dacă metalele se topesc la temperaturi înalte, ce să mai vorbim de oameni, așa își amintea un fost deținut politic cedările la tortură. Piteștiul a fost pregătit încă din anul 1948, de la închisoarea din Suceava, unde se aflau în detenție studenți legionari. Reeducarea acolo era nonviolentă, urmărea doar însușirea doctrinei marxiste prin lecturi și dezbateri și astfel neutralizarea deținuților din punct de vedere politic. Se remarcau în rândul studenților, prin duritate, Alexandru Bogdanovici și Eugen Țurcanu. La închisoarea din Suceava s-a creat Organizația Deținuților cu Convingeri Comuniste, ODCC. Cine era Eugen Țurcanu? Se născuse în comuna Păltiniș, județul Suceava, a acționat în frățiile de cruce, participând la rebeliunea legionară din Câmpulung. Student al Facultății de Drept din Iași, se înscrie în Partidul Comunist. Denunțat pentru trecutul său legionar, este arestat și condamnat la șapte ani închisoare. În aprilie 1949, împreună cu un lot de opt studenți, este transferat la Pitești, înainte însă o haltă la Jilava, unde autorul din umbră, generalul Nicolschi, ajuns mare strateg în Direcția Generală a Securității Poporului, îl instruiește și îi promite eliberarea din detenție și grade superioare în Securitate dacă va aplica întocmai programul și tehnica de reeducare prin violență. Unii ofițeri deja anunțau că la Pitești se va pune problema reeducării, iar Mișu Dulbergher, șeful Direcției a V-a de anchete, a declarat unui deținut: dacă mai scăpați cu viață din închisori, acolo veți fi niște cadavre. De ce s-a ales mișcarea legionară pentru a se experimenta metoda tip Makarenko, de reeducare prin tortură? Legionarii erau opozanții cei mai înverșunați ai regimului comunist, iar experimentul testa, printr-un lung șir de cruzimi, gradul de rezistență umană, pentru a obține în final niște inși dezumanizați, învinși, combatanți scoși din luptă. Alături de studenții legionari, intră în reeducare și studenții aparținând altor reeducări, chiar și cei din interiorul partidului comunist, arestați pentru diverse delicte. În camera 4 spital încep demascările.

Dr. Nicolae Ioniță: În dimineața de 6 decembrie, după ce va fi fost deschiderea, ne-am dus la program obișnuit, dimineața și seara. Când ne-am întors de la program, de abia stăteam de vorbă, era și ziua mea de naștere, în sfârșit, veniseră câțiva dintre prietenii mei să mă felicite, iar cei pe care îi consideram prieteni nu au venit, au stat deoparte. Dar, într-o clipă, s-a întâmplat ceva, ceva fulger, nu știu ce. Știu că m-am trezit jos, adică am fost luat, de jos, de pe ciment, și aruncat pe prici. Pentru că, într-o clipă, cât am fost noi scoși la program, gardienii, împreună cu Țurcanu și cu Martinuș, care era șeful de cameră, au adus ciomegele și le-au băgat... Și la un moment dat, la un semn, aceia au început să ne lovească, loviturile

cele mai puternice au fost la cap, pentru că loviturile la cap, cele mai puternice, produc nişte modificări, aşa-zisa comoţie cerebrală, în care omul este scos din funcție. M-am trezit luat de jos, nu am ştiut nimic, urcat, aruncat pe prici. Cum arătam este greu de spus. În primul rând o durere de cap înfiorătoare, din nas, din gură, îmi curgea sânge, cu un ochi nu mai vedeam nimic, am dus mâna şi am văzut că era umflat cu tot obrazul. Şi ce a fost mai greu era că îmi curgea sânge din ambele urechi, acesta este un simptom extrem de grav. Ştiam la ce mă aşteptam, ca cel mult să rămân surd sau, poate, să am o fractură de bază de craniu şi ştiam că moartea vine repede. Nu a fost nici una, nici alta, pentru că mi-am revenit. Dar, între timp, cât îmi făceam eu procesul meu de conştiinţă, să văd ce se întâmplă cu mine, auzeam discursul lui Ţurcanu: bandiţilor, criminalilor, să vă faceţi demascarea, dacă nu vă faceţi demascarea, nu veţi putea face reeducarea, dacă nu vă veţi face reeducarea, nu veţi putea ieşi din puşcărie, acum sau mai târziu, de mâna noastră veţi muri.

Octavian Voinea, tehnician, condamnat la muncă silnică pe viaţă: În primul rând că el ne-a anchetat direct, eu l-am cunoscut şi l-am identificat, nu mi-a spus nimeni că acesta este Nicolschi, pentru că ei şi-au luat toate măsurile posibile pentru a îşi asigura conspirativitatea deconspirării acestei acţiuni criminale. Vă rog să înregistraţi că acest termen, conspirativitatea deconspirării, l-am auzit de la ei, era formula sub care ei îşi desfăşurau activitatea. Pentru aceasta nici un anchetator nu îşi avea numele real, nici un şef ierarhic nu era prezentat sub numele lui real, toţi aveau pseudonime, deci noi îi cunoşteam de afară, îi cunoşteam prin anumite sisteme care sunt specifice deţinuţilor dintr-un contact cu gardienii paznici, dintr-o scăpare, dintr-un cuvânt auzit din greşeală între ei, adresându-se unul altuia. El a anchetat pe foarte mulţi dintre studenţi, dintre şefii studenţilor, dintre şefii noştri politici. Şi am descoperit, când ne-am reîntâlnit în penitenciare, l-am identificat, el dirija această anchetă, el avea ca subaltern pe viitorul general Dulgheru, care la origine era Dulbergher, din informaţii fusese ceva salariat pe la o fabrică de stofe din Buhuşi, a devenit general de Securitate. Deci Nicolschi era şeful lui Dulgheru, deci ce alte mărturii pot avea când toţi, majoritatea oamenilor, sigur el nu se ocupa de ultimul arestat, dar cel puţin treptele ierarhice ale rezistenţei anticomuniste, pe care el reuşise să îi aresteze, erau anchetaţi direct de ei. Intervenţia lor, câteodată spuneau: „mergi la generalul Nicolschi“ sau vorbeau ei între ei, noi eram duşi la anchetă legaţi la ochi, ei vorbeau prin semne sau câteodată îşi spuneau unul altuia: merge la Nicolschi. E o muscă într-un penitenciar, cine a făcut închisoare în regimul comunist ştie, nu putea bâzâi fără să ştie conducerea, nu numai a penitenciarului, conducerea Ministerului de Interne, şi Comitetului Central că a intrat o muscă în incinta penitenciarului.

Alexandru Nicolschi: Cum pot eu să îmi asum răspunderea pentru ce s-a întâmplat la Piteşti, când eu nu am avut nici în clin, nici în mânecă cu ceea ce a fost...

L. H. L.: Şi cu nici o puşcărie politică din România nu aţi avut?

A. N.: Nu, nu.

L. H. L.: Nici cu Aiud, nici cu Gherla?

A. N.: Nu.

L. H. L.: Nu aţi intrat în aceste puşcării niciodată?

A. N.: În atribuţiile mele nu au intrat administrarea sau controlarea sau îndrumarea penitenciarelor.

L. H. L.: După arestarea unui om, aşa cum spuneţi, a unui legionar, nu participaţi la anchetarea lui?

A. N.: Nu.

L. H. L.: În nici un fel?

A. N.: Nici un fel.

L. H. L.: Cum puteau să fie în Ministerul de Interne asemenea blocaje între un sector şi altul?

A. N.: Foarte simplu, erau direcţii de informaţii, direcţii de anchetă şi cu Direcţia de Anchetă s-a ocupat directorul general, avea şi un locţiitor, până în 1949, 1952, mai ajutam din când în când, dar aceasta nu înseamnă că eu eram pus în situaţia să fiu anchetator.

Comentariu:

Datorită mărturiilor publicate după anul 1989 de cei trecuţi prin reeducare, s-a putut stabili că la Piteşti s-au perindat circa două mii de deţinuţi politici. În procese recunoscute oficial, o mie de persoane. Generalul Nicolschi nu recunoaşte nimic, nu se gândea, atunci când a fost realizat interviul, că oamenii şi arhivele vor vorbi.

A. N.: Nu au fost arestaţi două mii de studenţi, nici două sute, nici douăzeci.

L. H. L.: În perioada aceea?

A. N.: Da. Opera lui Virgil Ierunca, semnată de el, şi aici eu ştiu, bănuiesc cum s-a ajuns la această operă, unde mi se aduc tot felul de acuzaţii: că eu am fost acela care a organizat acolo tot felul de torturi, că mă duceam şi mă uitam, eu care în viaţa mea nu am vizitat Piteştiul, prin vizieră acolo, mă uitam în camere cum se bat, cum îi chinuiau ş.a.m.d. Aş vrea să îmi spună mie pe ce se bazează aceste afirmaţii, care sunt calomnii. Dar de ce fac, ştiu, îmi dau seama, pentru că am lovit în legionari, dar eu am considerat că fac o datorie de conştiinţă, pentru că erau fascişti, că erau tineri.

Comentariu:

Supus la torturi cumplite pentru a deveni un martor în procesul reeducării, Traian Popescu îl recunoaşte pe cel care a intrat în anchetă şi i-a sfătuit pe bătăuşi să continue.

Traian Popescu, condamnat douăzeci de ani de muncă silnică, a trecut prin reeducarea de la Piteşti şi Gherla: Într-o anchetă care a durat două nopţi şi o zi, am fost anchetat non-stop, se schimbau anchetatorii, mai turnau câte o găleată pe mine şi după prima noapte, dimineaţa, eu nu am fost luat, la un moment dat am fost legat de scaun ca să nu... erau şi două reflectoare, care mă luminau permanent, simţeam nişte dureri aproape că îmi ies ochii din orbite. A venit în camera mea de anchetă, eu eram cu capul pe birou, şi au sărit cei doi anchetatori: să trăiţi, tovarăşul general. Cine este? Popescu. Recunoaşte? Nu recunoaşte. Continuaţi până recunoaşte. Cine era, doamnă? Cel pe care l-aţi cunoscut, slavă Domnului, eu l-am identificat după '89, din filmele dumneavoastră, doamnă, era Nicolschi. După dicţie, după pometii obrazului, el era generalul care a intrat şi a zis: „continuaţi"

[Arhivă: Dar, urmând pilda bolşevicilor, învăţând de la tovarăşul Stalin, din operele lui geniale, comuniştii, sub conducerea tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prefac închisorile în cea mai mare şcoală politică, cea mai înaltă şcoală comunistă.]

Alexandru Alexandrescu, muncitor, condamnat la cincisprezece ani de temniţă grea: La subsol, era depozitul Securităţii, acolo erau pentru anchetă, sub subsolul acesta mai erau nişte celule de tortură, noi le spuneam Cazimcea. Aceste celule acum mi-a spus dânsul că au fost astupate. Vă poate confirma.

Ioan Mircea Moldovan, directorul Agenţiei Argecom S.A. Piteşti: Atunci când am preluat clădirea, în subsolul ei am găsit zece celule pe două niveluri. La nivelul cel mai de jos, deci cam la trei–patru metri faţă de nivelul parterului, erau trei celule cam de 1,5 m lungime, 1,5 m lăţime şi 1 m înălţime, cu o uşă de intrare, din lemn, de 1 m pe 1 m. Celulele de jos aveau un grătar din bare de oţel şi curgea apă pe dedesubt, se vedea licărind apă, se auzea curgând.

Constantin Barba: Erau aşa de bătuţi şi striviţi băieţii, încât urinau numai sânge. Fiind iarnă şi frig afară şi întrucât uşile erau închise de la ora 9, până dimineaţă neavând voie să foloseşti WC-ul, tineta se vărsa pe fereastra din partea aceea şi, datorită frigului, încetul cu încetul s-a făcut un sloi de gheaţă, cam de înălţimea mea, roşu, complet roşu. De ce? Pentru că toată lumea urina numai sânge. Aceasta a fost situaţia, că eu am asistat, eu personal, în perioada cât am fost aici, la cinci deţinuţi care au fost omorâţi: Balanişcu, Bogdanovici, Niţă Cornel, care au murit. Iar doi în faţa mea s-au aruncat în golul scării: Şerban Gheorghe şi Vătăşoiu. Disperarea era atât de mare, încât cred că, dacă ar fi avut posibilitate, marea majoritate s-ar fi sinucis, aşa cum am încercat şi eu, în momentul în care mi-am dat seama că de aici nu se poate ieşi decât dacă vrei curat-mort sau altfel omorât

de ei. Și atunci mi-am tăiat arterele de la mâna stângă, fapt care mi-a adus salvarea din punct de vedere moral și spiritual, pentru că nu am mai fost folosit ca torționar, ca bătăuș ș.a.m.d. Și eu în fiecare seară, vă spun, îi mulțumesc lui Dumnezeu că am supraviețuit și că într-adevăr am reușit să trec prin închisoare fără ca să fiu întinat.

Comentariu:

Metode de tortură ale „reeducării":

— bătaia individuală / colectivă, bătaia în cerc;

— bătaia cu cureaua, coada de mătură, vâna de bou, piciorul de la prici;

— agățarea de greutăți (patruzeci de kg) de spatele reeducatului, timp de cinci–șase ore;

— obligarea deținutului să stea cu ochii fixați pe un bec aprins;

— smulgerea părului cu dispozitive speciale;

— strivirea degetelor de la mâini și picioare;

— aplicarea picăturii chinezești;

— obligarea deținuților să consume mâncăruri deosebit de sărate, urmate de suprimarea apei;

— obligarea deținuților să se bată cap în cap, ca berbecii;

— obligarea deținuților să își facă necesitățile în gamelele în care primeau mâncarea;

— obligarea deținuților să se urineze în gura altor deținuți;

— mâncatul în patru labe, direct din gamelă, fără lingură, mâncarea fiind fierbinte;

— atârnarea deținutului cu capul în closet;

— bătaia peste coșul pieptului;

— arderea tălpilor;

— bătaia peste fluierele picioarelor;

— obligarea deținutului să lingă closetele;

— obligarea deținuților să asiste la torturile în colectiv;

— atârnarea de subsuori, cu o raniță cu greutăți în spate;

— așezarea a cincisprezece–șaptesprezece trupuri peste deținutul torturat;

— bătaia cu capul de ciment;

— obligarea deținutului de a dormi în poziții fixe;

— înțeparea tălpii cu acul;

— obligarea deținutului de a sta toată noaptea, cu fața la zid;

Dr. Nicolae Ioniță: S-au spus niște lucruri groaznice. Pentru ca un copil să vorbească despre mama lui că era cea mai oribilă femeie, cea mai deșănțată... nu, este foarte greu... tatăl lui era un hoț, un bandit, un criminal, la el în casă, în familia lor, se petreceau niște lucruri oribile, mama cu fiul, tatăl cu fata, ș.a.m.d. sau petrecerile pe care le dădeau, adică totul...

Erau copiii aceştia pur şi simplu debusolaţi complet, şi atunci cum fabulau, pentru ca să scape de chinurile pe care le aveau, au trebuit să spună orice şi cum fabulaţia a jucat un rol... Şi ei ştiau precis că ceea ce se spune nu e adevărat, pentru că şi ei aveau mame şi nu aveau aceeaşi părere, şi ei trecuţi prin aceasta, dar trebuiau să spună pentru că dacă spui înseamnă că gândeşti.

Comentariu:

Într-o confruntare de mai târziu, este vorba de anul 1956, Miron Constantinescu, într-o şedinţă a Biroului Politic al CC al PMR, îl acuza pe Gheorghiu-Dej că nu a luat măsuri privind schingiuirile organizate în închisori, sesizat fiind de aceste abuzuri. Reeducarea nu era necunoscută puterii comuniste, mai mult, făcea parte din programul de guvernare. Deşi Ţurcanu credea, ca toţi fanaticii comunişti, că regimul e etern, nu există secrete care nu se află, suferinţe care să nu treacă dincolo de zidurile carcerei; au încercat chiar victimele să strige după ajutor, uneori cu preţul vieţii.

N. I.: A încercat unul singur, Niţă Cornel, un băiat de douăzeci de ani şi a fost omorât.

L. H. L.: Cum a încercat?

N. I.: Când a venit, a spus: ce se întâmplă, că ne omoară aici. De aceea Nicolschi spunea: dar ce, credeţi că aici sunteţi la pension? După ce a plecat, l-au omorât pur şi simplu. Un alt coleg de-al meu, un băiat la Politehnică, din Fălticeni, Gavrilescu Eugen, un foarte bun băiat, când au început să îl bată, a început să ţipe, să urle că nu se mai poate, să vină: veniţi că ne omoară! Rezultatul a fost următorul: au sărit pe el, unul dintre colegi, din prietenii mei, s-a dus, a luat o cârpă cu care spălau pe jos, i-a băgat-o în gură şi cu coada lingurii, fiindcă noi nu aveam cuţite, dar mulţi făceau din coada lingurii. Numai cei care aveau voie cu os trăgeau de ciment sau de patul de fier şi făceau cuţite. I-au îndesat cârpa cu lingura, şi i-au tăiat laringele şi a murit. Să vă mai spun şi altceva, de exemplu noi am fost bătuţi şase luni de zile în fiecare zi şi nu am auzit în camera în care am stat eu nici un geamăt, nici un ţipăt, nimic. Este explicabil, pentru că cei care erau bătuţi la început şi-au dat seama de tragedia care se petrece acolo şi intervenţia psihicului a fost mult mai puternică decât durerile pe care le suportam.

Comentariu:

De ce s-a încheiat reeducarea de la Piteşti în anul 1952? Istoricul Dennis Deletant leagă acest moment de înlăturarea din partid a Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Teohari Georgescu şi de declaraţia lui Gheorghiu-Dej că a pus capăt regimului de teroare iniţiat de cei trei. Prietenia Anei Pauker cu Stalin şi cu Molotov a scăpat-o de un proces. Legăturile lui Nicolschi cu NKVD-ul i-au asigurat imunitatea. Pregătirea procesului va dura doi ani.

Nicolae Călinescu, profesor, condamnat la șaptesprezece ani de temniță grea: Ce crezi, mă, că ai să poți să scrii vreodată vreo carte, despre ce se întâmplă aici — știa că eu mai publicasem înainte —, aceasta nu se va întâmpla niciodată, nu se va ști nimic, pentru că nici un om cu mintea sănătoasă nu va admite ce se întâmplă aici; și eu știu bine, să nu îți închipui că sunt așa de prost, că voi plăti, eu voi fi primul care voi plăti. Pentru mine, Țurcanu a fost un damnat, un om care nu mai putea să scape destinului, un om care a fost ales pentru o anumită misiune și pe care trebuia să și-o îndeplinească. Își dădea seama că merge spre distrugerea, atât a lui, cât și a celor din jur, dar nu mai putea să dea înapoi. Piteștiul a fost lupta împotriva unui sistem, nu împotriva unor oameni. Oamenii nu contează, toți fac acum caz de X, de Y, de Ionescu, de Popescu, de ce a făcut. Nu, nu aceasta este esențial. Esențial este sistemul de lucru care, odată pus în mișcare, se mișcă printr-o dinamică proprie, se mișcă pe o dinamică bazată pe anumite realități adânci umane, pe anumite forțe ale răului care sunt sădite în fiecare și care reușește să le scoată la iveală și care prin ele poate ca să se învârtească această horă pe care nu o mai poate opri nimeni.

L. H. L.: Cine credeți că a fost creierul acestei mașinării, al acestui sistem?

N. C.: Creierul acestei mașinării nu este în Țara Românească, creierul acestei mașinării este în altă parte. De altfel, această mașinărie este aplicată și înainte, în Rusia postrevoluționară, în 1920. Am o serie de date că a fost aplicată aristocrației ruse, și acolo a fost aplicată în lagăre mixte, și să știți în lagăre mixte capătă forme oribile. Vă imaginați, nu ar trebui să vă mai spun mai mult.

Interviu cu Alexandru Nicolschi.

L. H. L.: Dar, revenind la Pitești, mă frământă ce ați spus că ați fost calomniat. Dacă un asemenea martor v-ar spune direct că v-a văzut la Pitești, ce ați răspunde?

A. N.: Că minte. Pentru că se poate oricând să vină să spună că m-a văzut.

L. H. L.: Că v-a văzut și că ați luat parte la torturarea lui. Ce ați răspunde la această întrebare?

A. N.: Când aud asemenea acuzații, știți ce se spune că îți ia piuitul, nu ai ce să spui.

Octavian Voinea: Eram la douăzeci și cinci de ani, eram rănit pe un front de apărare a patriei, de eliberare și apărare a credinței, a poporului meu și am fost condamnat la șaizeci și cinci de ani și condamnat la moarte de acest individ. Dar cum ne putem împăca noi cele două morale, eu creștin, el ticălos, el diavol.

Interviu cu Alexandru Nicolschi

L. H. L.: Aveți ceva să vă reproșați într-o viață de om?

A. N.: Nu cred, eu am intrat în această activitate pentru că ştiam că îmi fac datoria pentru partid şi pentru că la rândul său partidul consideram că vrea să facă ceva pentru mine.

Comentariu:

Alexandru Nicolschi, ca şi colegul său Pantiuşa Bodnarenko, alias Gheorghe Pintilie, şeful Direcţiei Generale a Securităţii, reprezentau spiritul marii terori din Rusia comunistă. În anii 1937–1938, s-au format comisarii pregătiţi să îşi facă datoria faţă de patrie, mai exact să lichideze şi să reprime fără milă categorii mari de cetăţeni care se opuneau comunismului. Nu demult, s-a publicat un martirolog al Leningradului, în care se află înscrise numele celor arestaţi şi condamnaţi la moarte lună de lună, începând din august 1937. În imaginea de arhivă, se arată cum lucra o instanţă a NKVD-ului. Timpul de la arestare la condamnare era cuprins între câteva zile şi câteva săptămâni. Sentinţa, fără drept de apel, era aplicată doar în câteva zile. Procesele lui Zinoviev, Kamenev, Buharin, tovarăşii lui Lenin, au avut un mare ecou în epocă, pentru că supuşi celor mai grave torturi, aceştia au recunoscut vinovăţii de neiertat, complot, terorism, acte de sabotaj, subminarea puterii sovietice, dezmembrarea URSS-ului. Aici s-a născut experimentul Piteşti.

A. N.: Adică doriţi pocăinţă din partea mea.

L. H. L.: Nu, aceasta numai dumneavoastră ştiţi, dacă doriţi sau nu pocăinţă. Eu nu doresc nimic.

A. N.: Nu, nu am motive, nu am motive, nu am motive. Pentru că mi se putea aduce acuzaţia că cărţulia aceea, semnată de Virgil Ierunca... se poate găsi, martori poţi oricând să scoţi, să scormoneşti, să-i pui să jure chiar şi pe Evanghelie, nu este greu, sunt şi asemenea oameni, aşa-zişi credincioşi.

L. H. L.: Nu credeţi în Dumnezeu, sunteţi ateu?

A. N.: Sunt ateu, dar cunosc oameni credincioşi care au murit cu speranţa că Dumnezeu le va ierta păcatele.

L. H. L.: Poate ceva dincolo de pojghiţa ateistă, există totuşi ceva în om care se clinteşte.

A. N.: Ce să cred eu că Cel care a făcut în şapte zile pământul, să mă închin lui. Înainte era până în al şaptelea cer, acum de când zboară cosmonauţii, astronauţii, ştim că nici aceasta nu mai există şi atunci unde? Sufletele, unde? Înainte spuneam că acolo zboară, acum spun că acolo radioactivitatea omoară orice fiinţă vie, atunci unde?

Comentariu:

Alexandru Nicolschi, general de Securitate, pe numele său adevărat, Boris Grünberg, s-a născut în URSS, la 2 iunie 1914, de profesie mecanic la telefoane. A lucrat în serviciul sovietic de poliţie politică (NKVD). În

1941, a fost condamnat de Curtea Marțială a Comandamentului IV Teritorial din România la muncă silnică pe viață pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice. Din anul 1948, Nicolschi ocupă funcția de subdirector în Direcția Generală a Securității Poporului, apoi secretar general al Ministerului Afacerilor Interne. În această ultimă calitate, a coordonat modul cum se desfășura reeducarea la Pitești. Pe Eugen Țurcanu, șeful grupului de torționari, l-a instruit personal în „arta reeducării".

Comentariu:

Generalul Nicolschi a fost trecut în rezervă în anul 1961, Nicolae Ceaușescu l-a decorat pentru merite deosebite în construirea socialismului. Moare la 16 aprilie 1992, cu o zi înainte de a se prezenta la procuratura generală, pentru a fi audiat într-un dosar numit „Procesul comunismului". Dosarul s-a închis înainte de a se investiga fie și numai o singură crimă a fostei poliții politice. Torturarea deținuților de alți deținuți a fost extinsă în multe închisori din România. Ucis în bătăi la Securitatea din Rahovei, Gheorghe Ursu este schingiuit și în celulă de un deținut de drept comun, care trebuia să își asume întreaga culpă. Muncitorii brașoveni au descoperit, după anchetele tot din Rahovei, pe un coleg de-al lor că lovise, la ordinul ofițerului politic, pe unul dintre ei. L-au identificat mult mai târziu, după 1989. Piteștiul a continuat ca axă a degradării omului în detenția politică și uneori la scara întregii societăți comuniste.

Constantin Barbu: Dacă v-aș povesti de felul cum erau terorizați, de felul cum erau maltratați, schingiuiți acești oameni, dumneavoastră nu ați crede. Iar eu, vă spun sincer, nu aș avea posibilitatea, imaginația, ca să vă povestesc în ce hal erau chinuiți acești oameni. Vă dau un exemplu: Bogdanovici, era așezat în genunchi, cu capul în față și venea Țurcanu dintr-o parte și îi dădea cu bocancul și îi arunca maxilarul, îl scotea, îl arunca în cealaltă parte. După aceea trecea în partea cealaltă, îl bătea, îl lovea în maxilar și i-l arunca în partea opusă. Iar la urmă zicea: ei nu, ai suferit puțin, și îi scotea dinții din gură. În momentul în care a murit, Bogdanovici nu avea nici un dinte, iar din punct de vedere al sănătății era complet nebun. V-aș spune un lucru care vă înfiorează, înainte de a muri își făcuse nevoile pe el, Bogdanovici, și-a luat fecalele în mână și spunea: vai, dragul meu, și tu ai să mori ca și mine. Ca să vină pușcașul după aceea, să îl ia de gât, să îl trântească și să îl omoare. Acesta a fost Piteștiul. Metodele care s-au folosit, nu cred că în iad le folosește, ca să zic așa, Satana. Nu cred, sunt lucruri pe care mintea unui om nu și le poate imagina.

Primele mărturii despre „Experimentul Pitești", înainte de 1989:
Dumitru Bacu – *Pitești*
Grigore Dumitrescu – *Demascarea*

Paul Goma – *Patimile după Piteşti*
Virgil Ierunca – *Fenomenul Piteşti*

Comentariu:

Pentru a scoate regimul comunist din cauză şi pentru a disculpa Securitatea de ororile fenomenului, „procesul de reeducare" a fost croit după scenariul lui Nicolschi, în proces compar numai studenţii legionari. S-a spus, în mod aberant, că ei ar fi fost comandaţi în închisoare direct din Spania, din exil, de Horia Sima. Acesta i-ar fi dat ordine lui Ţurcanu să ducă la îndeplinire programul de tortură de la Piteşti, ca să compromită regimul comunist. În proces, Ţurcanu face mărturisiri grave. Deşi nu s-a spus nimic despre implicarea sovieticilor şi a lui Nicolschi, s-a recunoscut controlul conducerii închisorii, al Ministerului de Interne asupra întregii operaţii. Nu s-a făcut însă nici o distincţie între cei care au comandat şi aplicat tortura şi cei care au devenit torţionari prin forţă. Eugen Ţurcanu, împreună cu alţi cincisprezece, vor fi executaţi în decembrie 1954.

Traian Popescu: În acest proces, unde au fost condamnaţi la moarte douăzeci şi doi, şaptesprezece au fost executaţi, altor cinci li s-a comutat, nu au fost condamnaţi la moarte, dar nu li s-a spus că li s-a comutat pedeapsa. Dintre cei douăzeci şi doi, respectiv dintre cei şaptesprezece condamnaţi la moarte, nu au fost neapărat cei care au comis crime. Ei au fost introduşi pe un anumit criteriu, şi anume dacă au avut tangenţe şi au făcut parte din mişcarea legionară. Alţii, şi eu ştiu destul de mulţi, şaisprezece, am şi scris în cele două cărţi ale mele: Bogdănescu, Ienăchescu, Fuchs, Ştaer, Bogdănescu fiind cel în urma căruia doctorul Simionescu, la Canal, a fost împuşcat, ei nici măcar nu au fost anchetaţi. Unul din ei, pe care l-am cunoscut şi eu la Gherla, fiind Rec Ştefan. Acest Rec Ştefan, indirect l-am cunoscut în 1950, el era condamnat, fusese membru de partid, nu ştiu pentru ce fusese condamnat. Şi în 1950, când eram în Reduit, la Jilava, camera 6, eram acolo peste două sute de inşi, la un moment dat, în cameră fiind mari personalităţi, a fost şi Mircea Vulcănescu, care ţinea conferinţe despre perioada interbelică. La un moment dat, a fost luat, dus, nu ştiu unde, s-a întors după trei zile şi ne-a povestit că a fost bătut cu un sac de nisip. De cineva, nu ştia de cine, avea o glugă în cap, undeva în afara zonei Reduitului, unde era această cameră, cu numărul 6. Între timp, el a mai fost dus, până să fie adus aici la noi, a fost dus în turela aceea de la Reduit, a stat în apă şi atunci a contactat acel TBC, care i-a fost fatal. După câtăva vreme, este ridicat şi Ion Nedelescu, consilier juridic la ziarul *Universul*. El se întoarce a doua zi, fără doi dinţi, spunând că pe unul dintre bătăuşi îl ştie cine era, dar altul era un deţinut. Unul dintre cei care l-au bătut acolo, tot cu sacul de nisip, se numea Ivănică şi unul era un deţinut. După câteva zile, am fost luat şi eu. Dus în aceeaşi zonă, undeva, o baracă, dar

dus cu gluga în cap, am fost dezbrăcat complet, mi s-au pus lanțuri la picioare și cătușe la mâini și am fost ținut până dimineața, nu m-a întrebat nimeni absolut nimic. În 1951, când am trecut și eu prin așa-zisa reeducare, în 1952 am fost scos în fabrică și în fabrică, la biroul de informații, unde se adunau informațiile date de deținuți, cel care conducea biroul m-a întrebat: băi, Popescule, tu mă știi? Nu vă știu, știu că vă numiți Rec Ștefan. Zice: da, dar eu te știu pe tine. Zic: se poate. Păi, te știu de la Jilava, pentru că eu făceam anchetele la baraca de la Jilava. Deci el este cel care i-a bătut pe cei doi, pe Mircea Vulcănescu și pe Ion Nedelescu, și m-a scos pe mine atunci. Deci așa se leagă. Pe Rec Ștefan nu l-am găsit în procesul Țurcanu. Adevărații autori sunt partidul comunist, Securitatea și NKVD-ul, ei sunt, ceilalți, vrând, nevrând, unii direct, alții trecând prin torturi, au săvârșit ce au săvârșit în acest experiment de la Pitești.

Interviu cu filozoful Petre Țuțea, în spital

L. H. L.: Credeți că acest adevăr al închisorilor trebuie scos la iveală?

Petre Țuțea, filozof român, condamnat politic la treisprezece ani de închisoare: Nu, doamnă, nu, pentru cinstea poporului român.

L. H. L.: Dar credeți că schingiuitorii reprezentau poporul român?

P. Ț.: S-au petrecut faptele înăuntrul poporului român și se reflectă și asupra strălucirii lui. Dar nu vreau să umilesc, jelindu-mă, poporul român.

L. H. L.: Și totuși trebuie, domnule profesor, să scriem o istorie a celor patru decenii de comunism?

P. Ț.: Aceasta să se scrie abstract, nu particip la ea din orgoliu național.

L. H. L.: Dar viața dumneavoastră a fost acolo în acești ani, o parte din viața dumneavoastră a fost acolo.

P. Ț.: Cum să spun eu, doamnă, că am fost pălmuit, se poate, mă sinucid dacă declar aceasta.

L. H. L.: Domnule profesor, dacă ați avea acum optsprezece ani, ce ați face? Cum v-ați construi viața, cum v-ați gândi viața?

P. Ț.: Așa cum a fost.

L. H. L.: Nu ați face nici un corectiv la ea?

P. Ț.: Nici.

L. H. L.: Avem atâția tineri, după revoluție, într-o mare derută. Ce i-ați sfătui, domnule profesor?

P. Ț.: Să nu mai schingiuiască semenii lor, pentru că este o rușine și o dezonoare.

L. H. L.: Credeți în destinul acestei țări?

P. Ț.: Cred. De aceea am și suferit. Acum, dacă mă scoateți și mă puneți la zid pentru poporul român, strig: Excelsior!?

Deportarea

Comentariu:

Secolul al XX-lea a fost numit, pe drept cuvânt, un secol al lagărelor, cu referire la cele naziste, dar şi la cele recunoscute pentru barbarie şi rata morţii din Rusia sovietică. Primii care au cunoscut tragedia deportărilor au fost etnicii germani, cu ei a început de fapt Războiul Rece în România. În 13 ianuarie 1945, când popoarele Europei se pregăteau să se bucure de libertate, circa optzeci de mii de persoane, femei cu vârste între şaptesprezece şi treizeci de ani şi bărbaţi între şaptesprezece şi patruzeci şi cinci de ani, în majoritate şvabi din Banat şi ţărani saşi din Transilvania, au fost ridicate în miez de noapte, despărţite de familiile lor şi trimise în minele din Dombas sau în Siberia. România încheiase un armistiţiu cu Rusia, dar nici un articol nu prevedea reparaţii de război sub formă de muncă silită în deportare şi, în acelaşi timp, România lupta alături de forţele aliate, împotriva armatelor fasciste. După alţi trei ani de arestări şi procese, a urmat, în anul 1951, a doua mare deportare.

Ing. Ionel Ogodescu: Însă am înţeles de atunci sau poate mai târziu că de fapt acţiunea noastră, acţiunea pe care au făcut-o pentru deportarea noastră a fost de fapt o acţiune politică, au vrut să introducă de fapt colectivizarea, au vrut să facă colhozurile. Cominterniştii au lucrat în continuare în această ţară pentru treaba aceasta şi au trebuit să înspăimânte poporul. Au trebuit să îi sperie pe toţi ţăranii care au rămas şi chiar şi pe cei în rândul cărora ne-a dus, că şi ei au fost speriaţi, pentru că aşa au zis, aşa i-a ameninţat: aşa veţi păţi şi voi, dacă nu sunteţi pe linie, probabil. Şi aşa au reuşit să facă colectivizarea, deci numai datorită acuzaţiei de titoism, fiindcă deportarea a fost dintr-o fâşie apropiată frontierei. Dar a fost scopul politic clar de a colectiviza, de a înspăimânta lumea.

Comentariu:

La începutul anului 1949 este tradus în româneşte *Pământ desţelenit* de Mihail Şolohov, urmat de alte opere sovietice care descriau în culori roz lichidarea burgheziei rurale din răsărit şi formarea colhozurilor. În 3–5 martie, în acelaşi an, la plenara CC al PMR, Gheorghe Gheorghiu-Dej a vorbit de transformarea socialistă a agriculturii, rezolvarea problemei ţărăneşti fiind

o sarcină a dictaturii proletariatului. În raportul său, Dej punea accent pe: lupta politică de clasă, pe lovirea permanentă a poziţiilor chiaburilor, fiscalizarea fixă care trebuia să apese tot pe chiaburi, lupta necruţătoare a ţăranilor săraci împotriva celor înstăriţi, aceşti exploatatori ticăloşi şi vicleni ai clasei truditoare. Era pentru prima dată în istoria României când o putere nou instalată se angaja nu să sporească avuţia satelor, ci să o distrugă, să lichideze clasa ţărănească şi să facă din proprietate un delict. Cu trei luni înainte de deportare, la propunerea lui Teohari Georgescu, ministrul de interne, guvernul semnează un proiect de hotărâre prin care dădea putere Ministerului de Interne şi Securităţii să dispună mutarea din centrele aglomerate a oricăror persoane care nu îşi justifică prezenţa în aceste centre, precum şi dislocarea din localitate a oricăror persoane care vădesc atitudini duşmănoase contra regimului. Decizia nu era de ordin administrativ, ci una strict politică. Documentul este semnat de Teohari Georgescu, Iosif Chişinevschi, Vasile Luca, Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Dumitru Coliu.

Ing. Silviu Sarafoleanu: Principalul motiv a fost pământul. Adică 90% au fost fruntaşi din toate localităţile care cuprindeau zona de deportare cu Iugoslavia, de la Beba Veche până în Mehedinţi, în localitatea Gruia, apoi persoane care incomodau comuniştii din acea perioadă, care incomodau, care stânjeneau, persoane care aveau rude în străinătate, eventual. Deci listele care s-au întocmit au fost întocmite de către autorităţile locale, presupun că erau de la comitetul de partid din localitatea respectivă.

Comentariu:

Emil Birdean şi-a notat într-un jurnal-letopiseţ, spune el, tot ce a trăit familia lui, satul şi ţara în anii ocupaţiei bolşevice. Din paginile scrise de mâna unui ţăran, răzbate destinul de tragedie rusească a aşezărilor din Câmpia Bănăţeană. Memoria anului 1951 adună un imens capital de suferinţă, un pomelnic de lacrimi, o durere pe care bănăţenii o povestesc, cum e firea lor, în şoaptă, de frică, poate ca şi azi, să nu se întoarcă regimul care i-a năpăstuit.

Emil Birdean: Mă numesc Birdean Emil. În 18 iunie 1951, la ora 5 dimineaţa am fost dislocat, împreună cu familia, Birdean Ilie, Birdean Mariţa, mama şi tata, Birdean Emil, Birdeanu Victoria, Birdean Viorica şi Birdean Sidonia şi Birdean Ghiţă, care a fost acasă, venit de la şcoală. La ora 5 dimineaţa a bătut în poartă şi ne-a scos pe toţi din pat şi ne-a spus: dumneavoastră, împreună cu familia dumneavoastră, sunteţi ridicat din această parte a ţării şi veţi merge în altă parte a ţării; puteţi lua cu dumneavoastră doi cai, o căruţă, doi porci, o vacă, haine şi alimente, câte aveţi, în două ore să fiţi gata. Ne-am uitat unul la altul, nu am ştiut ce va fi, dar am văzut.

Comentariu:

În conducerea acestei operaţii de anvergură, strămutarea a zeci de mii de oameni, un adevărat experiment în a organiza şi a impune teroarea, gu-

vernul comunist s-a folosit de Securitate, armată, miliție, trupe de grăniceri și de o mare masă de activiști de partid pentru care deportarea a reprezentat o probă de foc în demonstrarea atașamentului la cauză. Ca să nu existe nici o împotrivire, nici o revoltă, conducerea Ministerului de Interne, miniștrii Teohari Georgescu și Alexandru Drăghici, a Direcției Generale a Securității Poporului, generalii Nicolschi și Bodnarenko, agenți ai NKVD-ului au coordonat personal executarea deportărilor din noaptea de Rusalii a anului 1951.

18 iunie 1951, la 5 dimineața, patruzeci și cinci de mii de oameni au fost deportați din Banat în Bărăgan.

Comentariu:

Într-o călătorie prin câteva comune din Banat, istoricul Nicolae Iorga descoperea, în mândria bănățeanului, conștiința de sine și simțul onoarei. Cu astfel de locuințe și cu astfel de veșminte, sănătoși, voioși, frumoși și vorbăreți în dialectul lor, cu sunete fugătoare, îndrăzneți și siguri, bănățenii se pot lăuda, cu dreptate, că sunt între ceilalți fruntea, fruncea, cum zic ei. Deși au trăit în perioada comunistă veacuri de nenoroc, bănățenii s-au întors la vetrele lor, cu mândria de a se regăsi prin curaj, prin iubire și demnitate în centrul lumii. Până în anul 1989, deportarea a însemnat o pată albă, o necunoscută a istoriei contemporane, timp de aproape patruzeci de ani nu s-a putut vorbi despre acest subiect, copiii celor dislocați în numele vieților frânte și al anilor furați au constituit Asociația Foștilor Deportați în Bărăgan, pentru a recupera adevărul. Așa au avut acces la documentele regionalei PMR Banat și au putut afla cine sunt inițiatorii năpastei care s-a abătut peste Banat, legile și directivele care, ținute la secret, au dat, atunci, frâu liber tuturor fărădelegilor și abuzurilor. Este o dimineață de duminică la Checea, Checea Română, cum îi spune în letopisețul său Emil Birdean, spre a-i întări mai bine obârșia. Aici au trecut, din anul 1948, prin valuri succesive de prigoană, toți locuitorii acestei comune, români, sârbi, germani au îndurat războiul, prizonieratul, confiscările, deportările, arestările, Canalul. Au fost oameni bogați, dar reacționari, cum îi etichetau comuniștii. Ei s-au opus, cu toată ființa lor, procesului de colectivizare forțată. Titlurile de proprietate le aveau din moși-strămoși, iar pământurile nu le-au dat decât sub amenințarea armelor și după ce au fost aruncați cu forța în Bărăgan. Cincizeci de ani, clopotele bisericii nu au avut dreptul să bată. Au ridicat acest memorial, cei din Checea, cum ar ridica o casă în care să locuiască într-o eternitate ei și ai lor, rămași în pământul din Valea Călmățuiului.

[Citat din Jurnalul familiei Birdean.]

Jurnalul lui Emil Birdean începe cu mai 1914, sunt menționate acolo cele două războaie; fuga lui Emil cu Victoria Giulvăzean și căsătoria,

naşterea copiilor; 22 iunie 1941, războiul cu URSS; costul grâului în anul 1946 şi cele şase percheziţii din acea vreme; 10 februarie 1947, când s-a semnat tratatul de pace cu România, şi 30 decembrie 1947, plecarea regelui nostru.

Letopiseţul familiei Birdean din Checea Română, început în anul 1914 de Ilie Birdean şi continuat de fiul său, Emil Birdean, până în zilele noastre.

E. B.: 18 iunie 1951, ora 5 dimineaţa, ne-am trezit prin repetate bătăi la uşa de la stradă, am sărit primul din pat, să mă duc la uşă să văd cine bate. În momentul acela, au fost în faţa mea doi jandarmi, ofiţeri sau grăniceri, sau militari, împreună cu un ofiţer. Au intrat pe uşă imediat înăuntru şi au dat ordin ca toată familia să fie adunată în faţă. Au venit pe rând mama, tata, fratele, soţia, copiii şi ni s-a spus următorul lucru: dumneavoastră, în primul rând, cu familia dumneavoastră, din dispoziţia guvernului şi a partidului, veţi fi dislocaţi, mutaţi din această regiune în altă regiune a ţării.

Emil Milosav: Mă numesc Emil Milosav, am fost ridicaţi, în 1951, patru din familie: eu, cu sora mea, tata şi mama.

Ştefan Micin: Mă numesc Micin Ştefan, am fost dislocate şase persoane: bunicul meu, Giulvezean Ştefan, şi nevasta, bunica, şi tatăl meu, şi mama mea, Micin Volta, şi Lozinca, şi eu, Ştefan, şi sora mea, Piara Micin. Am fost dislocaţi în 1951, atunci noaptea, au venit grănicerii, au fost la noi la poartă şi au spus că timp de două ore să ne împachetăm şi suntem scoşi afară. Ne-au mai ţinut o noapte la gară, nu ne-au îmbarcat, am dormit acolo, după aceea ne-au îmbarcat şi ne-au dus.

Emilian Bogar: Sunt Bogar Emilian, din familie au fost ridicate patru persoane, din care eu am fost student la Cluj şi am fost chemat, de acolo, de către primăria comunei Checea să vin acasă, printr-o telegramă în care anunţa că tata este grav bolnav. În duminica aceea, eu am avut examene, profesorul universitar a venit cu o telegramă la mine şi mi-a spus: domnul Bogar, vreţi să mergeţi acasă, pentru că aveţi caz, în familie, grav? Eu am spus, dacă se poate, merg. Mergeţi, amânăm examenul şi, când vii înapoi, vom continua cu examenele. Eu m-am întors acasă şi pe drum, din Timişoara, eu am fost ridicat şi dus cu trenul până în Călpiniş şi am fost îmbarcat în vagon şi am plecat împreună cu familia în Bărăgan.

Alexandru Drăghici, fondul de arhivă „Comitetul PCR al regiunii Timişoara“, dosar 41, anul 1951, fila 44: „În ceea ce priveşte transportul în altă parte, planul este ca să se facă în patru zile. În prima zi s-au scurs patruzeci şi două de trenuri. E prea puţin.“

Fragment din Stenograma şedinţei Biroului Comitetului PRM al regiunii Timişoara din noaptea de 19 iunie 1951. Participă Alexandu Drăghici, venit de la Ministerul de Interne, să coordoneze operaţia deportărilor, Marin Isac, prim-secretar al regiunii, membri ai biroului regional.

Din notele informative ale activiştilor de partid trimişi în raioanele şi localităţile cuprinse în planul de deportare: „La sate s-a creat o atmosferă de război. În comuna Uivar, oamenii sunt cuprinşi de frică. În comuna Becicherecul Mic situaţie critică şi încordată. Populaţia agitată. Atmosferă de război şi temeri de noi dislocări. S-a ordonat împachetarea dislocaţilor în două ore, în care timp nu au putut lua cu ei aproape nimic. Drumurile spre comune au fost blocate de armată şi trupe de Securitate. Circulaţia oprită. Cei douăzeci şi cinci de mii de activişti mobilizaţi de comitetul regional PMR trebuiau să ajungă la destinaţie în cursul nopţii, între orele 2 şi 3."

Ilie Birdean: Mă numesc Birdean Ilie şi am fost dislocat, împreună cu familia, părinţii, fratele şi nepoţii, în Bărăgan, timp de cinci ani de zile.

Ileana Dineanţ: Mă numesc Dineanţ Ileana şi am avut doi ani când am fost dislocaţi la Bărăgan. Acolo, cum am crescut, îmi amintesc cum a venit apa, cum au venit oamenii din sat, ne-au dus şi... (plânge).

O altă martoră: Am avut nouă ani, îmi aduc aminte cum a venit tata şi ne-a sculat, că trebuie să ne ducem. Am încărcat într-o căruţă ce am putut. Doar bunicul a rămas acasă şi a doua zi îl ridică şi pe bunicul şi îi aduce o căruţă şi nu primim inventar plătit, nimic.

Comentariu:

Directivele prevedeau că dislocaţii aveau dreptul să îşi vândă bunurile ce nu le puteau lua cu ei, este vorba de utilaje, de vite, dar numai către stat şi la 50% din preţul evaluat. Casele şi pământurile urmau să fie conservate, dar au fost confiscate. Ce nu a fost luat s-a năruit, când s-au întors, după cinci sau zece ani, au găsit în locul lor numai ziduri.

Dosarele 41, 49/1951

Din notele de partid ale activiştilor de partid trimişi în raioanele şi în localităţile cuprinse în planul deportării: „Comisiile de inventariere au ajuns în 18 iunie, între orele 11 şi 12 şi chiar mai târziu, pe la orele 17–18, din această cauză inventarierea s-a făcut superficial, dezorganizat, fiind omise numeroase bunuri. În raionul Sânnicolaul Mare, la ora 10, numai în trei comune erau intrate comisiile de inventariere. Astfel, mulţi cetăţeni au trebuit să lase bunuri fără plată (fila 27). În comuna Partoş, şeful de post a rupt sigiliile de la locuinţele celor deportaţi şi a dus mobilier la el acasă. În comuna Ciavoş, miliţienii şi grănicerii şi-au însuşit mobilierul

rămas în locuințe, (filele 2–3). În comuna Bîrda, milițienii și forțele de Securitate au tăiat porcii rămași, organizând un banchet, fapt ce a creat o atmosferă de indignare și de revoltă în populația satului (filele 2–3). Uneltele agricole au fost ridicate din curțile caselor și multe dintre ele au fost omise de pe listele de inventariere."

Martoră: Au cerut acte militarii dimineața și au spus: până la ora 7 să fiți împachetați și veți fi duși în altă parte. Și a venit comisia, și noi stăteam în curte sub pernucă, și ei ne-au sigilat toate ușile, ca să nu mai putem intra să ne luăm bagajele. Cât am putut într-o căruță, atât am încărcat și restul tot a rămas acasă.

L. H. L.: Nu s-a împotrivit nimeni dintre dumneavoastră?

Martoră: Nu, nu avea voie nimeni să se apropie de noi, nici părinții. A venit mama mea, la gară, să ne aducă mâncare și militarul a ieșit înaintea ei și i-a spus: du-te înapoi, că te omor. Mama a zis: omoară-mă pe mine și pe fiica mea, ca să știu că a rămas lângă mine.

Martoră: S-a întâmplat ca și la alții, au spus că în numele legii trebuie să părăsim casa și totul. Și atunci am început să ne împachetăm hainele, sora mea mai mare, o soră mică de nouă ani am avut, tata și mama. Dar hainele toate ne-au fost ascunse pentru că am fost fete, toate hainele mai bune au fost ascunse prin pod, și care pe unde, prin șopron, din cauza perceptorilor, pentru că au venit să ne ia. Și în noaptea aceea tot ne-am dus prin întuneric, de am adunat hainele de prin pod, să le împachetăm. Și sora mică, ea a fost mai mică și plângea, nu a înțeles nimic ca și noi cele mai mari, nu am înțeles prea multe.

Martoră: La ora 4 dimineața, mama mea a văzut că la noi la poartă stăteau doi soldați. Și ea, ca să vadă motivul de ce stau soldații, a luat o mătură pentru ca să măture cu ea la stradă, pentru că a fost a doua zi de Rusalii. Să intri imediat că te omor, spunea un soldat. Stătea după colț, a spus că nu poate să intre la noi în casă. A avut două fete de seama mea și a surorii mele. După jumătate de oră, au gonit pe mami înăuntru, s-a sculat și tata, ne-au sculat și pe noi, fetele. Spune: ce faceți? Uite ce este la noi. Dar tata a spus: noi suntem aproape de grăniceri, poate aduc ceva armament și nu e voie să vedem noi care suntem numiți chiaburi. După aceea au venit și au intrat, la noi în casă. Tata a spus: azi este zi de sărbătoare, poftiți la o răchie sau la o cafea. El a spus: nu am venit să ne distrăm, am venit să te luăm. Nu a avut voie nimeni să se apropie de noi, nu am știut că sunt mai mulți din sat. A fost o jale mare. Când am plecat la gară, în loc să mergem pe drum ne-au luat și ne-au mânat după căruță, pe mijloc de drum, mergeam după căruță precum caii. Nu ne-au dat voie să mergem pe lângă case. Așa ostaș, am avut un ostaș ungur, a căzut la noi și tare rău s-a purtat cu

noi, aşa ne batjocorea, striga după noi: titoiştii, coadă de topor, chiaburi, tot aşa ne spuneau.

Martoră: Au încărcat căruţa, eu eram gravidă, cu copil mic. Au venit neamurile, dar nu i-au lăsat. Şi am încărcat, am plecat la gară. Nu am avut cartofi, nu am avut, au venit să ne aducă cartofi, nu au vrut să îi lase să se apropie de noi. Când am ajuns acolo, ne-am dat jos, când am ajuns în stuf ne-am făcut colibă, nu am putut să lucrez nicăieri, pentru că eram gravidă. După aceea, când ne-am făcut case, am născut copilul acesta şi s-a îmbolnăvit pentru că au fost casele unde au fost lipite, afară era frig şi apa şiroia pe pereţi. Din cauza umezelii s-a îmbolnăvit, am fost la spital cu el, fata a dormit în leagăn şi el a dormit într-o troacă. Casa nu avea uşi, doar geamuri erau, şi erau cinci sau câţi erau. Şi eu dormeam pe dună, jos şi cu o dună m-am acoperit şi scutecele toate la piept le-am ţinut pentru ca să fie cald când îl schimb.

Ş. M.: Şi eu tot eram copil ca şi ceilalţi, şi bunicul s-a sculat, pentru că era un om mai harnic, deosebit faţă de alţii. S-a sculat la animale, de noapte, să dea de mâncare şi a ieşit la stradă. Când a ieşit la stradă: moşule, înapoi, nu este voie. Moşul, de fapt, nici nu prea auzea aşa de bine, l-a întors, a venit, ne-a sculat, după aceea, spre zi, au venit şi ei în casă. Ştiu că l-au întrebat pe tatăl meu, pentru că, cu ani în urmă, era şi vânător, l-a întrebat dacă mai ţine ceva din patroane, arme, dacă are vreun pistol ascuns. Dar de unde, că erau alte controale înainte, care nu îţi dădeau voie să ţii şi, dacă îl prindeau, făcea şi puşcărie. Şi au venit, ne-au spus: sunteţi două familii în casă, ce puteţi pune într-o căruţă? Atât, cu bagajul acela am plecat, am împachetat la scandal, cum a fost.

I. B.: Eram la Timişoara, în ultimul an al Şcolii Medii de Energie Electrică, începusem examenul de diplomă şi venisem duminica acasă, pentru că era ruga. „M-au prins evenimentele aici, dimineaţa, când să plec la gară, să mă întorc la Timişoara, la stradă am găsit soldaţi, nu am mai putut pleca. Şi atunci, în câteva minute, au venit, alături de soldaţi, un ofiţer, un activist şi un cetăţean din sat şi care ne-au spus formula renumită: partidul, împreună cu guvernul, a hotărât ca dumneavoastră să fiţi mutaţi din această localitate în altă zonă a ţării, puteţi să luaţi cu voi o căruţă cu cai şi tot ceea ce puteţi încărca în căruţă, aveţi timp de pregătire trei ore. S-a creat o jale de nedescris, părinţii, împreună cu strămoşii lor, au trăit în această localitate şi acum, pentru jocul politic al regimului şi pentru ca să determine pe ceilalţi membri ai comunei să se înscrie în colectiv, s-au luat măsuri de strămutare a noastră în altă zonă a ţării. Ne-am dus, călătoria a durat o săptămână de zile, cu vagoanele, până la Frumuşiţa Nouă."

Mai 1949, informare către Direcţia Regională a Securităţii din Timişoara: „În toată regiunea se poate observa o rezistenţă tacită împotriva regimului."

E. B.: Îmbarcându-ne în vagon, alături de noi, a intrat o santinelă înarmată, care a mers pe tot parcursul drumului, până am ajuns la Frumuşiţa Veche, judeţul Galaţi. La coborârea din tren, am fost preluaţi de altă gardă şi ne-au dus încolonaţi, cu căruţe, care erau rechiziţionate, probabil pentru a putea îmbarca toate bagajele noastre, şi ne-am dus în Balta Brateş, aşa s-a numit, după ce a fost evacuată de apă. Şi acolo, ajungând la un râu, care ducea de la orezărie la grădină, un râu destul de mare, am văzut un munte de rogojini. Acolo ni s-a dat câte o injecţie contra malariei, era numai trestie şi ţânţari. Tatăl meu a spus: du-te şi ia şi tu nişte rogojini, cine ştie, pentru că sat nu am văzut înaintea noastră, numai dealuri de la Prut, unde era URSS, ruşii. Şi am luat şi noi vreo douăzeci de rogojini şi ne-am dus. La un moment dat, un instructor de coloană, care era acolo, spunea: la dreapta. Era prin drum cosit, şi acolo am intrat, unul după altul. Şi, la un moment dat, spune: opreşte, la stâlpul acela, pe jos. Acelea au fost viitoarele noastre case, aşa ne-am împărţit. A debarcat tot. Am rămas cu căruţa noastră, cu caii, cu păsările şi cu tot. Drept să vă spun, nu a mişcat nimeni, nici păsările nu s-au dus mai departe de noi. Având dulapuri, având haine, având toate, ne-am înjghebat, în pripă, un fel de colibă, punând dulapurile roată şi rogojinile le-am folosit ca acoperiş. Când a venit ploaia, totul a fost praf, toate hainele... săraca mama şi soţia puneau ligheane pentru ca să nu se ude. Dar era o căldură în balta aceea foarte mare, atunci, în iunie 25, când am ajuns noi. Stăteam şi ne uitam, toţi vecinii, unul la altul: ce căutăm noi în Balta Brateş, când noi avem case de locuit acasă, ce crime am făcut, ce păcate, ce rele am făcut noi în viaţa noastră? Majoritatea dintre tineri atunci, din generaţia mea, şi mai mici, şi mai bătrâni, am fost pe front, am luptat pe front. Am venit de pe front necăjit şi rănit grav, nu am mai putut să lucrez, abia am putut să merg. Dar rezolvarea aceasta a fost, ne-am făcut colibă şi am trăit acolo până în toamnă.

Comentariu:

Nici copiii, nici elevii, nici studenţii nu au fost lăsaţi în casa părintească. Dacă, printr-o întâmplare, scăpau deportării, în urma unui denunţ erau smulşi din sala de clasă, de la rude şi trimişi în surghiun. În timp ce Dej săruta festivist copiii, părinţii lor luau calea Gulagului şi chiar ei au călcat-o. Spunea Václav Havel despre aceşti slujitori ai răului: le este interzis tuturor asasinilor şi tuturor dictatorilor să îşi pună mâna pe frunţile copiilor. Suntem într-o casă unde un copil de unsprezece ani, care scăpase urgiei, a fost trimis în Bărăgan.

[Imagini din comuna Cebza.]

Ing. Ionel Trăilă Ogodescu: Mă numesc Ogodescu. Familia Ogodescu, compusă din soţie şi băiatul Ogodescu. Cinci am fost din familia deportată, cu socrii.

Cristina Ogodescu: Ogodescu Cristina...

L. H. L.: Şi aţi fost deportaţi cu toată familia?

C. O.: Cu toată familia, mamă, tată, bărbat, copil.

Aurel Nica: Mă numesc Aurel Nica şi am fost deportat în Bărăgan, cu părinţii, soţia şi fetiţa, care avea doar unsprezece luni.

Martor: Tata, mama, nevasta, eu şi doi copii.

I. T. O.: Sunt inginer Ogodescu Trăilă Ionel, am fost deportat împreună cu părinţii Ogodescu Trăilă, mama, Cristina, şi bunicii, Pavlovici Iostva şi Pavlovici Marta.

Alexandru Pavlovici: Pavlovici Alexandru cu soţia, tata şi mama, trei copii.

Ing. Eugen Zbâgan: Sunt inginerul Zbâgan Eugen, am fost deportat pe Bărăgan, la Feteşti, Valea Viilor, împreună cu mama, cu tata şi bunicul, Zbâgan Pavel care a decedat în primăvara lui 1954, acolo.

Ogodescu: Oamenii din câmpie au fost oameni cumsecade, la început s-au ferit de noi. Spuneau că suntem coreeni, aşa li s-a indicat, de către cine s-a indicat. Se fereau şi nu ne dădeau voie să luăm apă din puţurile lor, puneau acoperişuri pe puţuri, să nu luăm apă pentru că otrăvim fântânile, aşa spuneau. Şi că noi suntem oameni răi şi de aceea ne-au adus aici, pentru că noi suntem oameni periculoşi şi foarte răi, deci vrem să trecem la sârbi sau nu ştiu ce spuneau ei. Însă, după ce s-au convins, ne-am înţeles foarte bine cu ei. Am lucrat cu ei şi ne-am înţeles bine, putem să spunem. Şi-au dat seama oamenii, s-au convins de adevăr şi am putut să ne înţelegem bine cu ei. Însă tratamentul a fost cât se poate de inuman. Am fost izolaţi, băgaţi într-o lizieră de salcâmi şi poliţia, miliţia sau ce era nu îţi dădea voie să ieşi afară, oricând, numai lângă sat, în altă parte nu era voie să te duci. Buletinul era ridicat, un an de zile nu am avut buletin, fără buletin. După aceea l-au eliberat, dar pe imprimatul acesta s-a pus D.O., domiciliu obligatoriu. Deci să te cunoască oricine, dacă te găseşte, din ce parte faci.

C. O.: Am dus o viaţă destul de grea şi, după ce am venit de la Bărăgan, şi mai grea am dus-o, copilul era mic, bărbatul mi l-au închis, a fost la şcoală, la liceu a mers, am semnat numai eu cu el: puiul lui mama, să nu spui la nimeni ce am făcut noi în dosar, că am amintit de tată, nimic, nimic n-am pomenit de tată. Îmi este greu să îmi amintesc trecutul acesta, doamnă dragă. Nu am amintit, numai eu ştiu ce am făcut, nu am avut bani ca să îl trimit, făceam ce făceam. Săracul de el, şi-a făcut el acolo fasole, papricaş, ce a putut el, pentru că nu am avut condiţii ca să îi dau să mănânce la cantină, dacă bărbatul meu a fost închis. Şi am dus o viaţă foarte grea, foarte grea.

L. H. L.: Domnul Ogodescu a fost închis?

C. O.: După deportare.

L. H. L.: Pentru ce a fost închis?

C. O.: Politic, doamnă, politic a fost.

L. H. L.: Deci după ce făcuse deportare cinci ani...

C. O.: Încă doi ani, da. Și casa nu am primit-o când am venit de la Bărăgan. Ne-au împărțit în două, părinții mei într-o parte, eu am stat la socri, părinții au stat la fata cealaltă, la sora mea. Sora mea zicea: lasă copilul acasă, pentru că era vorba că fac o groapă mare și trag cu mitralierele în noi, așa s-a vorbit. Și zicea: lasă copilul acasă. Eu am zis: lasă, pe cap dacă îl pun și cu sapa în mână sap cu ziua, măcar și o dată pe săptămână să îi dau mâncare și nu îl las de la mine, pentru că el plângea și spunea: mami, nu mă lăsa.

I. T. O.: După ce am ajuns acolo, într-adevăr, cum ați aflat și de la alții, am căutat să ne instalăm, în măsura în care puteam, cu o colibă, ulterior cu o casă. Dar vreau să vă spun că, în această perioadă, în viața mea, s-a petrecut un mic episod totuși, pentru că, până când ei au apucat să înregistreze efectiv câte persoane suntem, bunicii dinspre partea tatălui care au rămas în Banat aici — pentru că am fost deportați cu bunicii din partea mamei, care erau aici în casă —, unul dintre bunici a venit după mine, aici în Bărăgan, așa cum a putut, strecurându-se pe trenul de la București la Fetești și pe mine m-a luat efectiv și m-a dus din nou în Banat. Noi am fost deportați în iunie și, prin sfârșitul lui iulie sau când m-a dus din nou în Banat, am stat aici, la acești bunici, până a început școala, câteva zile am și mers la școală. După care am fost expulzat din nou de reacția comunistă a satului, să zic așa, pentru că nu puteau suporta ca eu, copil de sub zece ani, să fiu din nou în Banat dacă o dată am fost deportat. Și m-au trimis din nou la Fetești. Când am ajuns acolo, de data aceasta m-a însoțit bunica. Era și atunci o aventură pe tren, pentru că de la București la Fetești, pe acea linie de cale ferată, ei controlau buletinele, și văzând că bunica mea avea buletin de bănățeancă, deci de aici, au vrut să o întoarcă, din gară, din Fetești, la care ea a ripostat: stați, că eu trebuie să duc acest copil înapoi în Bărăgan, pentru că el aici trebuie să stea. Au zis: noi nu știm de nici un copil. Într-adevăr, era o chestiune de amănunt un copil, nu aveau o dispoziție, în sensul acesta, autoritățile. Și, pur și simplu, nu au lăsat-o pe bunica mea să mă ducă până în sat. Întâmplător, bunica, presupunând că unul dintre cetățeni ar fi bănățean, a întrebat: domnule, nu îl cunoști pe Ilă, copilul meu? Spune-i că i-am adus copilul, să îl aduc înapoi aici, în Bărăgan. Și, într-adevăr, a fost bănățean, s-a dus, i-a spus lui tata, a venit și m-a luat și așa am ajuns din nou în Bărăgan. Atunci aveam deja construită casa.

Comentariu:

Bănățenii au întemeiat, în câmpul gol, sub cerul liber, douăzeci de așezări, devenite, prin sacrificiu, un adevărat grânar al țării. S-au întâlnit aici, sub povara necazului, bucovineni, bănățeni, macedoneni, nemți, aromâni, turci, sârbi, cugulani, basarabeni. Au stat în deportare minimum cinci ani,

dar unele familii au ajuns la zece şi cinsprezece ani. Când s-au întors acasă, urmau alte prigoane: copiii nu erau primiţi în şcoli, tinerii în facultăţi, bunurile, casele şi pământurile nu s-au mai restituit.

I. T. O.: Toţi am învăţat, mult şi bine zic eu, cu profesori de-ai noştri, tot deportaţi. Nici unul dintre profesori nu a fost decât deportat, doar miliţienii erau de acolo, să zic aşa, în rest, toţi eram de-ai noştri. Şi am simţit că în această perioadă a fost o unitate între noi, ne iubeam toţi, nu conta din ce sat suntem, eram uniţi, munceam împreună toţi, chiar şi copiii. În vacanţe, mergeam toţi la lucru. Mergeam la pepinieră, la altoit, la legat de altoiuri, mergeam la treierişuri, celebrele treierişuri din Bărăgan, unde se treiera câte două luni cu batoza pe loc. Şi lucram, la batoză, doi copii de doisprezece ani, lucram la batoză, unul trăgea târâşul cu tractorul, chiar mânam tractorul, ne lăsa tractoristul, pentru că erau KD-uri, de 35, pe şenile, care se conduceau foarte simplu. Alţii îl căram, zece târăşuri duceam eu, zece vărul meu, după aceea treceam eu pe tractor, pentru că ne făcea plăcere şi eram bucuroşi că seara veneam sau, mă rog, la sfârşitul săptămânii, cu o plată şi noi, şi contribuiam la existenţă.

L. H. L.: Cu avutul familiei ce s-a întâmplat?

I. T. O.: Cu avutul familiei... cu ceea ce ne-am dus noi... din păcate, ştiţi, noi nu am avut posibilităţi de a-i ţine peste iarnă caii. În general, bănăţenii au trebuit să îi vândă până în toamnă, iarnă. Spre ghinionul nostru, noi am plecat cu cei mai frumoşi cai, erau un armăsar şi o iapă, parcă îi văd şi acum, lişi, Paşa şi Sela îi chema, pe care i-a vândut tata la gostat, îi purta la şaretă pentru că erau frumoşi într-adevăr, erau şi tineri, de doi-trei ani, caii. Din păcate, prin februarie, sau când a fost stabilizarea din 1952, şi aceşti bani s-au dus pentru că nu am putut schimba decât o sumă limitată şi, deci, nu am mai avut bani. Dar am supravieţuit, ne-au mai trimis, şi de acasă, rudele bănăţene câte un pachet de zece kg de cartofi, mai făină, mai mălai, şi ce puteau şi ei de aici, pentru că şi ei erau de fapt destul de înghesuiţi din punct de vedere al...

L. H. L.: Se impuseseră deja impozitele, cotele...

I. T. O.: Exact, cotele erau mari, de fapt cu aceasta ne-au distrus şi pe noi sau vroiau să ne distrugă.

Comentariu:

După anul 1989, mulţi dintre cei deportaţi, germanii, în procentul cel mai mare, au luat drumul exilului, patria lor fusese aici, dar patria lor nu ştia să şteargă lacrimile de pe obrajii prigoniţi, să îndrepte strâmbătatea. În dispută cu autorităţile, ei aveau o judecată simplă, dar neiertătoare: cât timp am fost sclavi în Bărăgan, comuniştii ne-au luat pământurile, casele, inventarul agricol, tot; comuniştii nu mai sunt la putere, de ce nu ni se dă avutul înapoi?

Comentariu:

România nu se vedea, în anii 1944–1945, ca o naţiune captivă. Încă din a doua jumătate a anului 1947, sub presiunea Moscovei şi a Partidului Comunist Român, se produc mutaţii de natură să confirme că ţara se afla la discreţia comuniştilor. Partidele istorice, despre care se spunea că au degenerat în grupuri de complotişti şi spioni, sunt aproape scoase din viaţa politică. După tribunalele poporului, la 15 decembrie 1948, s-au înfiinţat tribunalele militare. Aşa cum rezultă din documentele de arhivă, la sfârşitul anului 1948, România a devenit o închisoare mare cât ţara. Prezenţi în primul guvern Sănătescu, liderii partidelor istorice Iuliu Maniu, PNŢ, Constantin Dinu Brătianu, PNL, şi Constantin Titel Petrescu, Partidul Social Democrat Independent, nu ştiau că peste numai trei ani partidele de opoziţie îşi vor înceta activitatea. Încă din aceşti ani, se realizează tabele cu foştii miniştri, începând cu anul 1918 până la 6 martie 1945, propuşi pentru arestare. Tabele cuprinzându-i pe foştii demnitari, miniştri şi subsecretari de stat, în care, pe lângă elementele de identificare — nume, vârstă, funcţie deţinută — erau consemnate atitudini apreciate ca duşmănoase, de natură a permite încadrarea într-una din categoriile prevăzute pentru arestări şi deportări. Pe prima pagină a tabelului exista o rezoluţie: să fie arestate toate elementele care au avut un rol în viaţa politică a ţării, să se găsească motive de implicare în proces. Vorbind despre Gulag în conştiinţa românească, istoricul Ruxandra Cesereanu opinează că, datorită lui Aleksandr Soljeniţân, cuvântul Gulag, care însemna în fosta URSS Direcţia Generală a Lagărelor de Muncă, a ajuns să acopere tot spaţiul prototipal al detenţiei comuniste: lagăre de muncă, închisoare, colonie, minele de plumb, exilul şi deportarea, spitalul psihiatric. Odată cu înfiinţarea Securităţii, instituţia de represiune în România — concepută, după istoricul Marius Oprea, ca instrument al terorismului de stat — se declanşează răul, lupta de clasă. Securitatea este susţinută de justiţie, de tribunalele poporului, în toate documentele Securităţii, în discursurile oficiale ale liderilor de partid, în rechizitoriile acuzatorilor publici se folosesc termeni ca: a zdrobi, a reprima, a nimici, a demasca, a stârpi, a lichida, a da de pământ (cu

sensul de a împuşca), a lovi fără milă. Partidul Comunist pregăteşte temelia ideologică a statului totalitar. Primele alegeri în partid, imediat după ieşirea din ilegalitate, au loc la Conferința Națională a PCR din octombrie 1945. De reținut ordinea prezidiului: Vasile Luca, Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu. La primul congres al Partidului Muncitoresc Român, se reunifică PCR şi Partidul Social Democrat şi se naşte partidul unic totalitar. Între cele două evenimente, au avut loc alegerile din anul 1946, moment în care se fac cunoscuți liderii comunişti, care toți, aproape toți, vor intra în Comitetul Central al PMR; în 1948, ei erau: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Vasile Luca, Gheorghe Vasiliche, Avram Bunaciu, Miron Constantinescu, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, Constantin Pârvulescu, Mişa Levin, Iosif Rangheț, Chivu Stoica, Nicolae Ceauşescu, Iosif Chişinevschi, Dumitru Coliu, Constanța Crăciun, Alexandru Moghioroş, Lothar Rădăceanu, Mihail Roşianu, Alexandru Sencovici. Singura absență din conducerea noului partid unic este Lucrețiu Pătrăşcanu. În cuvântarea rostită cu acest prilej, Teohari Georgescu îl nominalizează pe tovarăşul Lucrețiu Pătrăşcanu printre cei care se înstrăinează complet de ideologia şi principiile partidului clasei muncitoare. Domină varianta dură a partidului, este condamnată politica de împăciuire față de exponenții reacțiunii burghezo-moşiereşti. Atât din raportul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, cât şi din cuvântările Anei Pauker şi ale lui Teohari Georgescu, rezultă că problema care trebuia să preocupe congresul este lupta împotriva duşmanilor poporului, sub orice formă s-ar ascunde ei. Sunt din nou demascați unii tovarăşi care, amețiți de succese, cred că duşmanul este învins, pierd vigilența, demobilizând şi pe alții. La Congresul I al PMR, este cooptat, ca membru al Comitetului Central, Pintilie Bodnarenko. Vasile Luca, la interpelarea lui Groza că închisorile sunt pline de țărani şi muncitori, a replicat: mai bine să arestăm zece nevinovați decât să scăpăm un bandit. Prima instituție a noii puteri este închisoarea de exterminare.

[Arhivă: „Muncitori, țărani, intelectuali, călăuziți de PMR, sunt tot mai conştienți de faptul că ei devin stăpâni în această țară, stăpâni peste bunurile şi bogățiile ei."]

Comentariu:

O hartă care ar consemna toate locurile de suferință românească ar trebui să aibă peste două sute de cruci. Noi ne vom referi azi doar la marile centre penitenciare. Jilava, Fortul 13, a fost ridicată în anul 1884. În taluzurile fortului, în adâncul pământului, au fost săpate celebrele celule ale Reduitului. Jilava a fost temniță de tranzit şi loc de execuție. Aiudul,

închisoarea curată a morții, cea mai mare din spațiul concentraționar, era un sicriu, un vestigiu arhaic al unui trecut penitenciar medieval, populat cu oameni. La Aiud, în Zarcă, au fost închiși generalii, legionarii și demnitarii guvernului Antonescu. A fost o închisoare a intelectualilor. Râmnicu-Sărat, o închisoare destinată recalcitranților, treizeci și șase de celule, treizeci și șase de deținuți îngropați de vii. Un deținut politic, este vorba de Corneliu Coposu, a stat aici opt ani fără a vorbi cu nimeni, într-o izolare totală, când a ieșit din Gulag a început să învețe să vorbească. Temnița din Sighet data din anul 1897, reorganizată în anul 1950 ca închisoare a elitei politice românești. Din arhipelagul ororii, Pitești a fost insula cea mai odioasă, în care s-a experimentat reeducarea prin tortură pe loturi de studenți. Botoșani, închisoare politică din anul 1960, sediul pentru deținerea reprezentanților partidelor politice: țărăniști, liberali, social-democrați. Aici s-a practicat reeducarea nonviolentă prin convingere. Un infern a creat Goiciu pentru țăranii revoltați din Vrancea, ca și pentru liderii țărăniști, foame, frig, izolare, solitudine. Între anii 1945 și 1956, Mislea este închisoarea centrală a deținutelor politice din România, renumitele carcere de la Secretul Mare erau destinate vietașelor. În condiții inumane, aici s-au alăptat copii și s-au murmurat cântece de leagăn. Închisoarea din Timișoara, de pe strada Popa Șapcă, pavilioanele destinate politicilor erau cunoscute încă din anii 1947–1948, pentru că au adăpostit loturile lucrătorilor din munți și sute de condamnați la moarte. Închisoare mare și grea a fost Gherla, aici sunt trimiși țăranii, frontieriștii, muncitorii. În momentele de vârf, închisoarea are peste douăsprezece mii de persoane, aproape câți locuitori avea orașul. În 14 iunie 1958, izbucnește revolta tinerilor din camera 87, cea mai puternică revoltă dintr-un spațiu carceral.

Miercurea-Ciuc a fost socotit Aiudul femeii române, aici au fost exterminate femeile din grupul de partizani al fraților Arnăuțoiu. Puțini știu azi că cetatea Făgărașului nu a fost doar un punct turistic, ci o închisoare cu condiții extrem de aspre, devenită, după anul 1948 locul de detenție pentru polițiști, jandarmi, cei din Siguranța fostului stat burghez. Penitenciarul din Târgșor, universitate a elevilor și studenților, aici a pierit floarea tinerimii române. Codlea, centrul de lichidare al lotului de germani, care au constituit procesul „Bisericii Negre“. Craiova, închisoare cu regim dur, depozit pentru luptătorii din munți, celebră pentru ciorba de iarbă, felul unu și doi al politicilor. Nicăieri poate nu găsim o descriere mai exactă a regimului din Gherla decât în romanul cu acest titlu aparținând opozantului Paul Goma. Mărturia lui trece de anii '50, dar Gherla era la fel, o hrubă în interior și o mașinărie de încercat rezistențele umane. Paul Goma ne povestește cum a fost bătut. Autorul prezintă suferința celui schingiuit de la urlet la tăcerea finală, în paralel cu satisfacția de schingiuitor a gardianului,

cu degustarea chinului celui torturat. Tehnica torturării a fost practicată la Gherla cu performanțele Piteștiului. Iadul însemna aici, pe lângă frig, foame, lipsire de drepturi, și bătaie zilnică, intrată în porție ca și arpacașul.

Dintr-o casă cu cinci copii, a fost ridicat într-o noapte un tată și în locul lui, după ani de tăcere, cei cinci copii au primit, din lumea cealaltă, un colet, un strigoi în uniforma pământie a pușcăriilor. Părintele se pierduse fără urme în piatră, în pământul Gherlei, în țintirimul fără cruci al românilor. Tatăl în inima copiilor a rămas o icoană, pot oare icoanele să fie sfărâmate?

În acei ani sumbri, 1947–1948, tatăl dumneavoastră a fost arestat, condamnat, judecat, putea să părăsească țara și nu a făcut-o.

Arh. Alexandru Cernat, fiul generalului Constantin Cernat: Da, așa este. Toată viața lui ne-a sfătuit să nu ne părăsim țara, nici el nu a părăsit-o. În 1947 a fost arestat, a fost arestat de la proprietatea pe care o avea în Focșani, la patru km de Focșani. Fratele meu cel mai mic era cu el în momentul acela, l-a petrecut pe aleea din fața casei și nu l-am mai văzut de atunci niciodată, până la procesul din 1957. L-au purtat prin toate închisorile, întâi la Focșani, după aceea la Craiova, la Pitești, unde a fost groaznic, trei ani de zile, la Târgșor, la Sibiu, unde a fost judecat prima oară, în 1952, cu ușile închise, la Făgăraș și ultima la Gherla, unde a decedat în 1960 — comunicarea noastră este în 1961.

L. H. L.: Să ne întoarcem la proces. Cum a decurs procesul, ați fost în sală?

A. C.: Da, sigur că da, al doilea proces, nu primul. La primul nu am luat parte, nu a luat parte nimeni, a fost judecat cu ușile închise și a fost condamnat la temniță grea pe viață. La al doilea proces, aici a fost, în București, la Curtea Marțială, am adus și noi copiii să îi vadă, stăteam în picioare și cu copiii în fața noastră, să știe care este al nostru, al fiecăruia, el îi știa de foarte mici, dar acum crescuseră copiii mari. Dorind să se uite din când în când, nu a fost lăsat, așa, furând câte o privire, îl ințepa cu o baionetă să întoarcă capul.

L. H. L.: Domnule arhitect, din 1957, anul Gherlei pentru tatăl dumneavoastră, anul în care a fost dus la Gherla, nu ați mai primit nici o veste până la certificatul de moarte, decât, am înțeles, o cutie de chibrituri, în care se afla o capsulă de aur din dantura tatălui dumneavoastră, verigheta și mai târziu, după moarte, un balot cu câteva lucruri, pe care nu l-ați desfăcut timp de treizei de ani și pe care, cu îngăduința dumneavoastră, astăzi noi îl vom desface și îl vom filma. Și totuși ați putut să reconstituiți din mărturii, din ceea ce v-ați interesat că mai există, ultimele momente ale tatălui dumneavoastră. Există un supraviețuitor care v-a povestit cum s-a produs, cum s-a întâmplat, cum a fost moartea tatălui dumneavoastră?

A. C.: De la două persoane ştiu. Tatăl meu a fost în permanenţă închis într-o celulă izolată, nu a stat cu mai mulţi în celulă, nu a avut pat, nu a avut pernă, nu a avut pătură. Norocul lui a fost că şi-a luat de la proprietatea din Focşani o şubă de blană, cu un guler mare, de lup. Acesta i-a fost şi plapumă, şi pătură. Bănuiesc că în acest balot pe care eu nu l-am desfăcut de aproape treizeci de ani, '61 a murit, '62... cam pe aici am primit eu balotul acela, de altfel scrie pe el, are o etichetă pe o bucată de pânză, cusută, şi adresă, şi tot, cine trimite, cine primeşte, acolo sunt lucrurile rămase. Tatăl meu, când, într-o bună dimineaţă, a fost scos din această celulă, în celula alăturată, cu încă câţiva, era închis şi generalul Diaconescu. În momentul când a fost scos din celulă, tatăl meu, vă daţi seama, după atâţia ani, doisprezece ani şi ceva de detenţie grea, dormind pe ciment şi în umezeala de pe la Jilava şi din alte închisori pe unde a fost, avea probabil un reumatism foarte accentuat şi nu a putut să se ridice, nu a putut să meargă prea repede. Şi atunci, unul dintre cei trei gardieni care l-au scos din celulă l-a îmbrâncit: mişcă-te mai repede, şi tatăl meu a căzut jos şi atunci l-au luat la înjurături şi la izbituri cu picioarele în cap, în ficat, în stomac şi l-a izbit şi în faţă, i-a scos ochiul la circa zece cm, aşa cel puţin îmi spunea al doilea supravieţuitor care există astăzi, pentru că Diaconescu a murit. Dar Diaconescu care ne-a zis: am ţipat la ei, dar lăsaţi-l în pace, este bătrân şi moare. Nu l-au iertat, după aceste lovituri l-au dus la infirmerie şi după câteva ceasuri a murit. A murit în braţele unui fost subaltern de-al lui, care se cheamă Vilt şi care lucrează la Comisia deţinuţilor politici.

L. H. L.: În acea lună, am înţeles de la dumneavoastră că au murit treizeci şi doi de deţinuţi politici.

A. C.: Treizeci şi doi de deţinuţi politici de la Gherla, care au fost îngropaţi în comuna Fizeş, la cinci km de Gherla, pe un tăpşan unde zvârle fabrica de cărămidă toate gunoaiele. Au avut câte un lemn pus la căpătâi şi cu un număr pe o tăbliţă metalică.

L. H. L.: Tatăl dumneavoastră ce număr avea?

A. C.: Numărul 1.

L. H. L.: Am înţeles că aţi făcut nenumărate cereri către Ministerul de Interne pentru a vi se da posibilitatea să dezgropaţi osemintele tatălui dumneavoastră şi că, printr-o întâmplare pe care nu are rost să o povestim, acum, în spaţiul acestei emisiuni, aţi reuşit, cu foarte mare greutate, cu foarte mari intervenţii, să vă dezgropaţi osemintele tatălui dumneavoastră. Relataţi-ne în câteva cuvinte.

A. C.: Doamnă, am făcut trei-patru intervenţii şi mi s-a răspuns că Ministerul de Interne nu aprobă restituirea cadavrelor familiei, cu toate că eu mă adresam că doresc să dezgrop osemintele tatălui meu, pentru că deja trecuseră zece ani de când fusese exterminat acolo. Printr-o întâmplare,

am izbutit să capăt această aprobare şi, împreună cu ceilalţi doi fraţi ai mei, am mers la Gherla, am găsit un bunvoitor care a săpat groapa unde fusese îngropat...

L. H. L.: Cum aţi putut detecta mormântul tatălui dumneavoastră?

A. C: La închisoarea din Gherla, nu am fost lăsaţi să mergem nici în faţa închisorii, a trebuit să mergem pe trotuarul de vizavi. A ieşit afară un împuternicit, care ne-a întrebat ce dorim, eu aveam această hârtie de aprobare, i-am dat-o şi mi-a fost dat un adjutant, care a mers, împreună cu mine, până la comuna Fizeş, la cinci km, şi el a spus că ştie unde este îngropat tatăl meu. Şi atunci i-am spus: domnule adjutant, pentru mine nu contează, în momentul de faţă, pe cine dezgrop, unul dintre cei treizeci şi doi de oameni, sunt nişte eroi ai acestui neam, nişte oameni care au suferit degeaba, eu pe care îl voi dezgropa, dacă îmi spui dumneata, pe acesta îl duc înapoi în capela familiei mele, dar vă va mustra conştiinţa dacă... am aşteptat de la închisoare că mi se dă un formular, un tablou, că se află în poziţia cutare. Zice: domnule arhitect, am şi eu trei copii şi mă bate Dumnezeu, eu l-am îngropat pe tatăl dumneavoastră, la ora 2 noaptea, într-o căruţă cu boi am pus sicriul tatălui dumneavoastră şi, cu doi deţinuţi de drept comun, am mers în comuna Fizeş, au săpat noaptea groapa şi l-am îngropat acolo. El este numărul 1 şi veţi vedea că am dreptate, fiindcă ceilalţi au fost, majoritatea, îngropaţi cu lanţuri la mâini şi la picioare, tatăl dumneavoastră nu are. Fiindcă era deja dus la infirmerie, unde doctorul de acolo i-a scos lanţurile.

L. H. L.: Domnule arhitect, de la tatăl dumneavoastră averea v-a fost luată şi nu aţi mai putut reintra în posesia ei. Au rămas însă cei cinci copii, educaţia primită, sentimentele primite în familia dumneavoastră, ce credeţi că aţi mai moştenit de la tatăl dumneavoastră? În afară de lucrurile pieritoare.

A. C.: Doamnă, eu mă bucur de un singur lucru, cred că am moştenit dragostea pentru acest neam, fiindcă nu ne-am părăsit ţara nici unul dintre copii, cu toate că am fost ostracizaţi în maniera în care am fost, corectitudinea de care au dat dovadă părinţii mei, amândoi, şi faptul că mă trag din două neamuri de oameni, care pe vremuri Ţara Românească s-a fălit cu ei, pentru că au întregit ţara. Eu nu mă pot făli astăzi cu nimic, nu am posibilitatea aceasta, pentru că aş face-o. Acesta este motivul pentru care aduc osanale părinţilor mei, care au ştiut să ne crească.

Comentariu:

Constantin Vasile Cernat, născut în anul 1883, în comuna Şerbăneşti, judeţul Bacău, doctoratul în drept la Iaşi, în cartea de aur a facultăţii, este trecut printre cei ce au absolvit cu strălucire cursurile. În Primul Război Mondial, a luptat ca un viteaz, în fruntea unui regiment de vânători de munte a apărat, cu mult eroism, poziţiile româneşti la Coşnea, Poiana Uzului,

Cireșoaia, Mărăști, Mărășești. A participat la treizeci și două de atacuri la baionetă și de șaisprezece ori a fost împușcat. A fost dat dispărut în război și s-a întors acasă acoperit de glorie. În 1918, în ultimele zile de război, este din nou grav rănit, un glonte i-a perforat ficatul și doar printr-un miracol este salvat dintre cei muribunzi. A fost numit prim-comisar regal, între anii 1918 și 1924. În această calitate, maiorul Cernat a arestat Congresul comuniștilor din Dealul Spirii și a judecat primul proces al comuniștilor din România ai cărui inculpați au fost: Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej, I. C. Frimu, Max Goldstein, Gheorghe Cristescu. Pentru faptele sale de eroism, Constantin Cernat a fost decorat cu Virtutea Militară, Coroana României cu panglică de virtute militară, Ordinul Mihai Viteazul, a mai fost distins cu cea mai înaltă decorație militară a Spaniei, cu Virtutea Poloneză, cu Leul Alb al Cehoslovaciei, Legiunea de Onoare a Franței în grad de comandor. A fost bătut, maltratat și ucis la șaptezeci și șapte de ani în Zarca Gherlei. Familia generalului Cernat a avut imens de suferit, cei trei fii au fost arestați, chinuiți în anchete sau condamnați, cele două fiice au fost date afară din slujbe, soția generalului Cernat a murit ca urmare a unei nopți în care s-a trezit cu asediul Securității în propria ei casă. Rănile acestea nu au fost niciodată vindecate, nepotul generalului Cernat, muzicianul și dirijorul Răsvan Cernat, și-a trăit copilăria și tinerețea sub stigmatul politic de a fi urmașul unui deținut mort în închisorile comuniste. Astăzi, pare de neînțeles destinul lui Răsvan Cernat, numit la conducerea Operei Naționale Române, prin concurs, în anii Convenției, în 1997 și destituit în 2001, în anii guvernării PSD, târât în procese ca în anii '50, procese pe care, deși le-a câștigat, nu este încă repus în drepturi. Nu sunt deloc întâmplătoare dramele de azi ale celor care au avut în familie opozanți ai comunismului. Deși aparent trăim în libertate și în democrație, aceste biografii sunt marcate mereu de neșansă, de eșec, de o continuă și inexplicabilă marginalizare. Tragedia generalului Cernat s-a răsfrânt și asupra urmașilor, atunci și acum.

[Imagini din cimitirul fără cruci de la Gherla.]

„Am întins brațele, nimeni, tăcere / am întrebat zidul, nici un răspuns / doar razele reci, ascuțite în unghere, cu sulița lor m-au străpuns / unde ești, Doamne, am urlat la zăbrele / din lună venea fum de cățui / m-am pipăit și pe mâinile mele am găsit urmele cuielor lui."

Comentariu:

Aiudul era cea mai mare închisoare din țară. Rămasă din timpul Austro-Ungariei, cu clădiri solide, având două celulare. Celularul nou, cu trei etaje, construit la începutul secolului al XX-lea, cu trei sute douăsprezece celule, și celularul vechi, renumita Zarcă, clădire de prin 1860, cu șaizeci

și două de celule. A executa regimul celular însemna să stai singur într-o celulă între trei luni și trei ani. Fiecare deținut primea un număr de identificare și respecta regimul de secret în care nu era permis să îți cunoști nici măcar vecinii de culoar. La parter și pe fiecare etaj, se afla o celulă neagră, de pedeapsă. Foamea științifică a fost descoperirea temnicerilor la Aiud, între anii 1948 și 1956, închisoarea adăpostea aproximativ trei mii de deținuți politici. O soartă nefericită au avut-o, aici, generalii armatei regale, arestați la vârste de peste șaizeci-șaizeci și cinci de ani. Nici unul nu a rezistat în hrubele Aiudului mai mult de doi-trei ani. Generalul de corp de armată Nicolae Macici era scos iarna din celulă, din Zarcă, stropit cu apă și bătut. Regimul represiv al anilor '50 a continuat cu reeducarea colonelului Gheorghe Crăciun din anii '60, o acțiune ce viza spiritul celui închis, credințele și conștiința lui.

Generalul Nicolae Macici a avut un rol hotărâtor, alături de tânărul rege, în cotitura istorică de la 23 august 1944, o zi mai târziu...

Ileana Macici, văduva generalului Nicolae Macici: Pe urmă a plecat pe front, comandând armata I. Contribuția armatei întâi la victorie a fost foarte importantă, deci hotărârile generalului Macici au avut o mare importanță. A ajuns cu armata română la Budapesta, a căzut Budapesta, acolo au luptat românii mai mult, cu ajutorul rușilor, dar mai mult românii au luptat. După căderea Budapestei, seara, a fost un banchet, la banchet generalul Macici era lângă generalul Malinovski, comandantul armatelor rusești. Generalul Macici, după căderea Budapestei, a dat ordin ca pe hipodromul de la Budapesta să pună steagul românesc, pentru că armata română a luptat acolo. Malinovski i-a reproșat la banchet faptul că a fost scos drapelul rusesc și pus cel românesc, a doua zi i s-a luat comanda și a fost rechemat în țară. Eu eram la părinții mei la Orăștie și noaptea s-a luminat curtea, Macici fiind comandant de armată avea o suită, și a intrat în dormitorul unde eram, împreună cu fiul meu, și eu, speriată, l-am întrebat: ce s-a întâmplat? Și el mi-a spus: nu știu de ce, mă recheamă în București, acum, în plină glorie.

Comentariu:

Generalul Nicolae Macici s-a născut în anul 1886. O carieră militară strălucită, slujindu-și țara sub cei patru regi ai României. Se distinge în Primul Război Mondial, în luptele de la Aninoasa, Bran și vârful Reșiței. Grav rănit, pierde un ochi, este decorat cu ordinul Mihai Viteazul, nu a avut participare operativă pe frontul de est. În 24 august 1944, preia comanda armatei I, numele său fiind legat de eliberarea Transilvaniei și a Banatului, a continuat luptele în Ungaria și Cehoslovacia, a fost un om exigent, cu o impecabilă ținută morală. Prin ordinul de zi numărul 346, din 24 septembrie 1944, comandamentul sovietic a elogiat virtuțile generalului

Macici, numindu-l „fiu ales al națiunii", aceasta nu a împiedicat Moscova să îl implice, ca și pe alți bravi generali, în primul proces al criminalilor de război și să îl condamne la moarte. Majestatea Sa regele Mihai îi comută pedeapsa la muncă silnică pe viață. La vârsta de șaizeci de ani, este trimis în Zarca Aiudului, moare la 15 iunie 1950.

Noaptea demnitarilor, 5 spre 6 mai, a anului 1950 a găsit închisoarea din Sighet pregătită. În acea noapte, urmau să fie arestate optzeci și două de persoane, foști înalți demnitari. Operațiunea s-a declanșat la ora 24, s-au organizat treizeci și opt de echipe, în componența cărora intrau o sută cinsprezece ofițeri de la Direcția Generală a Securității Poporului, patruzeci de ofițeri de la direcția Securității Capitalei și șaizeci și trei de la Direcția a IV-a. Arestații sunt duși în subsolurile Ministerului de Interne și din acesta îmbarcați în dube și expediați la penitenciarul din Sighet. Asupra lor se lasă o tăcere de moarte. Familiile celor arestați au fost evacuate din case și trimise fie în domiciliu obligatoriu, fie în coloniile de muncă. Elena Brătianu, soția lui Gheorghe Brătianu, a fost cazată în comuna Colentina, la un km de capătul liniei de tramvai, într-o cameră părăsită, fără geamuri, în care ploua. La 13 octombrie 1951, este condamnată administrativ pentru douăzeci și patru de luni și pleacă și ea în colonia de muncă. La eliberarea din colonie, în anul 1955, nu știa că soțul ei murise la Sighet, în aprilie 1953, în condiții rămase neelucidate. Tot la Sighet, va veni al doilea lot de foști demnitari, în 5 iulie 1950, și, în sfârșit, ultimul lot, la 1 august 1950. Printre cei întemnițați, se aflau și oameni în vârstă, de peste șaptezeci și cinci de ani, Dinu Brătianu avea optzeci și cinci de ani, generalul Ion Popovici, optzeci și cinci de ani, generalul Mihai Racoviță, optzeci și patru de ani, Constantin Argetoianu, șaptezeci și nouă de ani, generalul Henri Cihovski, șaptezeci și nouă de ani, Sever Bocu, șaptezeci și șase de ani, Aurel Vlad, șaptezeci și cinci de ani, Valeriu Moldovan, șaptezeci și cinci de ani, Dorin Popovici, șaptezeci și șapte de ani, Gheorghe Tașcă, șaptezeci și unu de ani. Mai mult de jumătate din foștii demnitari au murit în penitenciar sau în domiciliu obligatoriu, având mormântul necunoscut. Familiile celor morți în detenție nu au primit nici o comunicare despre ei, iar certificatele de deces au fost eliberate cu doi-trei ani întârziere. Pentru cei patruzeci și patru de foști demnitari exterminați la Sighet în perioada 1950–1955, actele de deces s-au completat abia în anul 1957. Un supraviețuitor al Sighetului a fost diplomatul Camil Demetrescu.

Camil Demetrescu, diplomat, condamnat la douăzeci de ani de temniță grea: Eu nu cred că un om poate să ierte așa ceva și nici nu cred că poate să nu ierte, nu știu ce să spun. Când îl văd pe tatăl meu, la optzeci și șapte de ani, interzis practic, nu legal, practic, să vină de la București la Călmățui, ca să mă vadă, după ce mă așteptase cu o nerăbdare care găsea for-

mule în basme: aş vrea să fiu o pasăre măiastră, să pot zbura până acolo, să îmi văd fiul. Nu pot să găsesc o crimă mai mare decât aceea de a-mi fi împiedicat plecarea din Călmăţui, fie şi pentru trei zile, cât am cerut ultima dată. Am cerut de trei ori plecarea de acolo: o dată o lună, o dată două săptămâni şi pe urmă trei zile, de patru ori, şi pe urmă m-am oferit să plătesc gardianul, care să mă însoţească la Bucureşti. Eu eram liber, aşa-zis, atunci, eliberat din închisoare şi mutat la Călmăţui, dar tot în închisoare. Şi nu pot să îi spun altfel, nu pot să zic, omul care conducea acest regim nu era om, era un locotenent de Securitate, Sterian, şi mi-a spus că el nu poate să dea drumul decât cu ordin. Zic: bine, dar ordin? Nu sunt condamnat, am fost eliberat din închisoare. Avem regulile noastre. Nişte bestii...

L. H. L.: Deci după câţi ani eraţi la Călmăţui, după câţi ani de puşcărie eraţi la Călmăţui?

C. D.: Tata atunci avea optzeci şi şapte de ani şi dacă se deplasa pentru o distracţie, să zicem, era suficient ca să poată muri, de azi pe mâine, şi nu mă văzuse de peste şaptesprezece ani. Şi spunea, trebuie să îmi stăpânesc emoţia, spunea: aş vrea să fiu o pasăre măiastră, să zbor. Mama putea veni la Călmăţui, să mă vadă, putea veni, pentru că era mai tânără şi era sănătoasă. Sunt nişte lucruri îngrozitoare. Cum poţi să plăteşti asemenea lucruri îngrozitoare, cum le poţi plăti? Nici o pedeapsă.

Comentariu:

Acest pod peste Tisa făcea posibilă prezenţa consilierilor sovietici la penitenciarul din Sighet şi permanenta anchetă şi cercetare a elitei politice. S-au năruit ziduri şi au căzut cortine de fier, fie ca niciodată un pod, chiar şi simbolic, să nu ne mai lege la sânul unui imperiu totalitar, de la care românii au avut de învăţat uriaşa maşinărie a represiunii şi a morţii.

Noua Academie Română

Puţini ştiu că, în iunie 1948, Academia Română, cea mai însemnată instituţie de importanţă naţională, a fost desfiinţată, pentru a se crea un nou corp academic subordonat Partidului Comunist.

O sută de personalităţi emblematice — „Nemuritorii României“ — au fost epurate în noua Academie; în curând, mulţi dintre „Nemuritorii României“ vor îmbrăca zeghea temniţei din Sighet.

Acad. Constantin Rădulescu Motru, *Jurnal* (28 decembrie 1947): „N-am crezut să ajung a trăi într-o epocă în care să se realizeze ceea ce Nietzsche numea «devalorizarea tuturor valorilor». Am început în credinţa că România este sentinela de Răsărit a civilizaţiei europene şi astăzi sfârşesc în mijlocul unei mulţimi de români terorizaţi, cărora li se impune credinţa că patria lor este sentinela dinspre Apus a civilizaţiei moscovite. [...] Ce bătrâneţe amărâtă mi-a hărăzit Dumnezeu!“

Într-o comunicare prezentată la Simpozionul de la Sighet şi intitulată „Noaptea demnitarilor“, istoricul Claudiu Secaşiu vorbeşte despre tragedia elitei politice şi a celei academice.

În cele trei loturi descărcate pe ascuns la Sighet, în iulie 1950, se regăsesc douăzeci şi doi de academicieni. Rând pe rând vor muri, nesuportând, la vârsta lor, regimul penitenciar. Cei întorşi de acolo îşi continuă calvarul în spitalele de la Văcăreşti şi Colţea (acad. Dimitrie Caracostea, acad. Ioan Lupaş, acad. Silviu Dragomir, acad. Constantin Giurescu, acad. George Fotino, acad. Constantin Brătianu, acad. Ion Nistor, acad. Iuliu Hossu, acad. Alexandru Lepădatu, acad. Pan Halippa, acad. Zenovie Păglişeanu, acad. Ştefan Meteş, acad. Iuliu Moldovan, acad. Gheorghe Taşcă, acad. Gheorghe Brătianu, acad. Victor Slăvescu, acad. Ion Răducanu, acad. Florian Ştefănescu-Goangă, acad. Gheorghe Tătărescu, acad. Teofil Sauciuc-Săveanu, acad. Victor Rădulescu, acad. Emil Haţieganu, acad. Alexandru Todea).

Am putea spune că istoria Academiei Române, cea mai înaltă instituţie a ţării dintotdeauna, este prea puţin cunoscută.

Fondată în aprilie 1866 sub denumirea Societatea Literară Română, formată apoi în anul 1867, printr-un statut ce prevedea înaintarea literelor

şi a ştiinţei între români, şi numită Societatea Academică Română în chiar actul fondator pronunţat de Ioan Alexandru I, ridicată la rangul de Institut Naţional în anul 1879, aula Academiei a fost în aceşti ani de ctitorire, expresia instituţională a unui Parlament visat de înaintaşi la 1848 şi realizat la Alba-Iulia la 1 decembrie.

Nume ilustre ale culturii române reprezintă generaţia de aur a întemeietorilor. Fondatorii au fost nu numai un simbol al unităţii spirituale, ci şi deschizătorii Academiei spre universalitate.

Anii tragediei, 1944–1955, au găsit Academia intactă: acelaşi panteon al oamenilor de valoare, aceeaşi instituţie vie, creatoare de conştiinţă şi de unitate naţională, acelaşi Parlament spiritual al statului român.

Reprezentanţii Academiei sunt solii diplomaţiei româneşti la Conferinţa de Pace de la Paris. În anii '40, Academia era organizată pe trei secţiuni: secţiunea literară, istorică, ştiinţifică. Preşedinte de onoare şi protector al Academiei Române, Majestatea Sa Regele Mihai. Preşedintele Academiei Române, profesorul Ioan Simionescu, vicepreşedinţi: Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Nicolae Vasilescu Karpen. Secretar general Alexandru Lapedatu. Secţiunea literară este condusă de George Enescu şi Liviu Rebreanu, secţiunea ştiinţifică de Dimitrie Pompeiu şi Petre Bogdan, secţiunea istorică de preotul Nicolae Popescu şi istoricul Silviu Dragomir.

Într-una din şedinţele Academiei, aceea de la 15 mai 1942, preşedintele, profesorul Ioan Simionescu, rememorează viaţa şi misiunea corpului academic în aceşti ani grei pentru România; de la ultima sesiune generală şi până azi, când se deschide cea dintâi sesiune din al patrulea sfert de veac de viaţă a instituţiei noastre, au avut loc importante evenimente în evoluţia plină de aspre frământări a neamului românesc. „Au fost prea zguduitoare loviturile pe care ţara le-a primit în 1940, dar şi prea măreţe faptele urmate, pentru ca ecoul lor să nu străbată şi în atmosfera de linişte academică în care ne continuăm activitatea spre a fi măcar înscrise în analele noastre. De altfel, Academia Română, dacă prin natura ei nu poate lua parte directă la pregătirea sau activarea luptelor, încă de la începutul existenţei ei s-a manifestat pe calea întăririi şi înălţării sufleteşti a neamului. În Academia Română, s-a înfăptuit unirea spirituală prin numirea celor dintâi membri ai ei ca o simbolică prevestire a unirii concrete ce a avut loc mai târziu."

Printre membrii activi ai Academiei, se numărau figuri emblematice ale culturii şi ştiinţei româneşti: Constantin Rădulescu-Motru, care se va stinge după arestări repetate în anul 1957, Alexandru Lapedatu, marele istoric al Transilvaniei, mort la Sighet în august 1950, Ion Nistor, istoricul, arestat la şaptezeci şi trei de ani, moare după cei cinci ani de temniţă de la Sighet, Ioan Lupaş, savant, a publicat peste opt sute de lucrări, a stat ani

îndelungi la Aiud şi la Sighet, Ion Petrovici, suprimat în închisoare, generalul Radu Rosetti, arestat la şaptezeci şi doi de ani, moare la Văcăreşti în iunie 1949, Sextil Puşcariu moare în 1948.

Scânteia instiga astfel, în 1945: astăzi Puşcariu se plimbă pe stradă şi nimeni nu-l deranjează; el aşteaptă guvernul ca să-l aresteze?

Silviu Dragomir, istoricul, moare după închisoarea de la Sighet. George Enescu moare în exil în anul 1955. Emil Racoviţă, întemeietorul ştiinţei speologice, moare în mizerie şi în marginalizare în anul 1947 la Cluj. Grigore T. Popa, marele savant izgonit din învăţământ şi din Academie, s-a stins la vârsta de cincizeci şi şase de ani. Lucian Blaga, atacat cu înverşunare de presa literară comunistă, moare în anul 1961. George Călinescu, cel mai tânăr membru al Academiei Române, moare în anul 1965, la şaizeci şi şase de ani, spirit inactual pentru lumea în care trăia.

Petre Popescu-Gogan, cercetător: Ultima zi este ziua de 8 iunie, ziua Academiei Române. Sesiunea generală începuse la 15 mai, acum ne găsim la 8 iunie, iată, după cincisprezece, după douăzeci şi trei de zile de sesiune. În toate aceste douăzeci şi trei de zile, o presiune infernală exercitată de cine, de una din secţiile Academiei Române, secţia ştiinţifică. Nu secţia literară în care se afla un Sadoveanu, nu secţia istorică, mai ales nu secţia istorică, aceasta fiind primul grup de oameni care s-a împotrivit cu vehemenţă la tot ceea ce se pregătea, ci secţia ştiinţifică, atunci alcătuită din Horia Hulubei, Ionescu Mihăieşti, Ionescu Siseşti, doctorul Constantin Parhon, Dimitrie Pompei, Traian Săvulescu, Gheorghe Spacu, Simion Stoilov, M.C. Teodorescu, Vasilescu Karpen, Dimitrie Voinov, Constantin Motaş, Ştefan Nicolae. Această secţie ştiinţifică, de fapt Constantin Parhon şi Traian Săvulescu, aceştia doi, ajutaţi din când în când de un Karpen şi de un Gheorghe Spacu; dar aceştia doi, făcând presiuni asupra întregului corp academic şi ajutaţi din celelalte secţii de nişte oameni chemaţi în anii 1945–'46–'47 din oamenii de stânga... În sfârşit secţia ştiinţifică, în fiecare şedinţă a acestei sesiuni, vine cu noi argumente că Academia trebuie să se transforme în instituţie de stat, trebuia etatizată.

Lucia Hossu Longin: Academia era o instituţie independentă?

P. P. G.: Academia era o instituţie de drept public privat, nu era o instituţie de stat, funcţiona pe baza legii organice din 1879, când a fost declarată Institut Naţional cu numele de Academia Română. Era o formulă care amintea de Institutul Franţei, cu cele cinci academii ale lui. Academia Română era un fel de Institut al Franţei, nu cu trei academii, ci cu trei secţii care cuprindeau tot. Traian Săvulescu vine în ziua de 25 mai cu un referat, care acum se găseşte şi în analele Academiei, publicat recent, deoarece volumele din 1947 şi 1948 n-au fost publicate niciodată până acum un an de zile. Se găseşte referatul publicat deci. De o vehemenţă ieşită din comun, vorbele lui Traian Săvulescu, că lui îi aparţine referatul, Groza pe el l-a de-

semnat să îndeplinescă sarcina lichidării Academiei Române; zic, de-o vehemenţă ieşită din comun...

Comentariu:

Într-adevăr, omul care a executat orbeşte dispoziţia Partidului Comunist a fost profesorul Traian Săvulescu; el vorbeşte de vechea Academie Română ca de un club de gentlemeni pensionari cu nostalgia trecutului ce-şi dau rendez-vous-uri foarte agreabile la şedinţele săptămânale. Traian Săvulescu persifla temerea unora că transformarea Academiei într-o instituţie de partid şi de stat va aduce aservirea, coborârea în mediocritate pe un povârniş primejdios, care o va sfărâma. Temerile s-au adeverit.

[Monitorul Oficial — iunie 1948.

A doua zi, 9 iunie 1948, dimineaţa, a apărut Decretul numărul 76 pentru transformarea Academiei Române în Academia Republicii Populare Române. Cel mai înalt for ştiinţific şi cultural se preschimba într-o instituţie de stat; nu mai puteau fi membri ai noii Academii persoanele care, prin activitatea lor, s-au pus în slujba fascismului şi a reacţiunii, termeni foarte largi care înglobau toţi opozanţii la comunizarea şi rusificarea ţării. Sunt suprimate şi Academia de Medicină, şi Academia de Ştiinţe, care se integrează în Academia RPR. Pentru elaborarea unui nou statut de organizare, se constituie un nou comitet provizoriu.]

Acad. prof. dr. Alexandru Zub, istoric: Decretul din 9 iunie 1948 ţine de un sistem de măsuri care însemnau distrugerea şi abolirea unor instituţii tradiţionale şi crearea de noi instituţii potrivit cu regimul care începea să-şi articuleze şi sub acest raport rosturile. De aceea, el nu poate fi gândit într-o perspectivă şi având în vedere faptul că, înainte de 1948, se făcuseră paşi importanţi pe această linie, care însemna de fapt o distrugere a tradiţiilor naţionale, înlocuirea instituţiilor noastre cu instituţii de tip sovietic, cu alte cuvinte, un proces de sovietizare a societăţii româneşti şi a culturii româneşti, care în 1948 a cunoscut un moment dramatic. Pentru că atunci a fost distrusă Academia Română, a fost creată o altă instituţie, care nu semăna prea mult cu cea de dinainte, s-a făcut reforma învăţământului, care a însemnat o schimbare capitală de asemenea pentru ceea ce urma să se întâmple în lumea românească, acelaşi lucru în justiţie şi în alte domenii, care aveau o importanţă foarte mare pentru viitorul unei comunităţi. Deci momentul trebuie gândit în această perspectivă, după părerea mea, suntem în plin stalinism, în plină sovietizare a culturii şi a instituţiilor noastre, şi evident că desfiinţarea Academiei Române şi recuperarea din acea Academie doar a anumitor personalităţi care dăduseră semnale că se integrează în noul regim, aceasta avea semnificaţia unei schimbări importante pentru România.

Comentariu:

Represiunea împotriva demnităţii academice începe încă din anul 1945. Declaraţii belicoase iresponsabile cer arestarea şi întemniţarea acelor

personalități ce se făceau vinovate de slujirea ideologiei imperialiste. S-a traversat, într-adevăr, o istorie atroce. În iunie 1948, istoricul Alexandru Lapedatu își depune demisia din funcția de secretar general al Academiei. Profesorul își va mai întâlni colegii de Academie doar în închisoarea de la Sighet. A fost, într-adevăr, o demisie?

Ioan Opriș, istoric: Demisia a fost în urma unei conjuncturi nefericite; și el ca și Ion Nistor au fost obligați să iasă din Academia Română. A fost o conjunctură în care câțiva din academicieni, în frunte cu Țițeica, în cazul de față un nume de bună factură științifică, se vor asocia noii puteri și vor crea pentru cei considerați drept trădători de neam; iată, el a ajuns, el, omul care are atâtea merite pentru neamul său, a fost, în acel an, în 1947, poziționat politic astfel. Sigur, este scos din Academia Română și gestul acesta antiacademic, antiștiințific... este o academie care practic se autodesființează prin aceste decizii; gestul acesta anunța ce se va întâmpla cu generația sa. În 1904, prin intermediul marilor intelectuali ai vremii, Ion Vianu urma să intre bibliotecar la Academia Română, la secția manuscrise, dovedind o capacitate de interpretare a acestor documente medievale, pe care le și publică, pentru foarte multe din mânăstirile noastre; și în același timp secretar al comisiunii monumentelor istorice. Debutează odată cu o generație de foarte mari învățați ai României, sub îndrumarea lor, el este în fond elevul lui Onciu și al lui Nicolae Iorga, și este prietenul și colegul lui Vasile Pârvan. Iată în ce contexte își anunță venirea acest tânăr care, începând cu 1904, străbate România în lung și în lat, într-o formă și cu o energie pe care puțini o vor avea asemenea. În 1910, datorită capacităților sale intelectuale, este ales membru corespondent al Academiei Române; acest lucru se definitivează în 1918. Încă din 1904, tânărul acesta, venit din Austro-Ungaria, renunță în mod public la cetățenia austro-ungară, într-o scrisoare memorabilă, în care-și face cunoscută această decizie, în favoarea părerilor sale și a filozofiei sale pentru crezurile unității poporului român. În 1917, evident, intră în război, intră într-o unitate specială, care făcea propagandă pentru cauza românească, la Marele Stat-Major, în 1917 este însărcinat de către ministrul de interne de atunci, I.G. Duca, cu conservarea tezaurului istoric al României — neștiind ce se va petrece în câmpul de bătaie și mai ales ce se va petrece cu un aliat care se va bolșeviza în acel an —, duce, împreună cu un alt istoric Popa Lizeanu, acest tezaur la Moscova, îl prinde chiar acolo Revoluția. Este ales, la Darnița, președinte al prizonierilor români din Transilvania și Bucovina, ceea ce însemna o recunoaștere destul de semnificativă pentru oamenii generației sale; era unul din ardelenii foarte echilibrați, prieten cu foarte mulți dintre cei rămași acasă, dar în același timp cu relații impresionante în intelectualitatea română din capitala micii Românii. De la Darnița vine cu primele trupe române la Iași și este imediat însărcinat cu pregătirea tratativelor de pace. În

această calitate, ca expert al delegației române la Conferința de Pace de la Paris, Alexandru Lapedatu face anul 1918, sfârșitul și 1919 la Paris. Este cel care aduce în țară, pregătește în primul rând toate documentele care au fost prezentate, de istorie etnografică, evident, nu numai singur, dar sub coordonarea sa, cele mai multe însă conservă în arhiva Academiei Române semnătura sa. Și aduce, chiar în momentul în care se încheie lucrările conferinței de pace, aceste documente, el, personal, într-o ladă diplomatică; răspunde de ele până acasă, dându-le Ministerului Afacerilor Străine. Din acest moment, cursul vieții lui Alexandru Lapedatu primește dintr-odată ceva impresionant. În 1920, decide să se alieze Partidului Național Liberal; este o decizie venită dintr-o recunoaștere foarte mare pe seama lui Ion Brătianu și a lui Gheorghe Brătianu, cu care este în relații foarte bune și cu care întâmplător împărtășește aceeași dramatică soartă în 1950. Este imediat, din acest moment, considerat unul din vârfurile mișcării liberale din Transilvania și Banat, locuri în care mișcarea nu avusese nici un fel de acțiune până atunci. Va fi, până la moartea sa, până la arestarea sa de fapt, va fi liderul formațiunilor liberale din aceste două provincii românești, lider recunoscut și necontestat, în ciuda tribulațiilor prin care a trecut mișcarea liberală și în perioada interbelică. Intră imediat ca deputat și apoi senator de drept în primul Parlament al României întregite; este apoi senator ales de șapte ori, devine senator de drept, sfârșește ca președinte al Senatului României în 1937–'38. În 1923, după o guvernare liberală a lui Constantin Barbu, este numit ministrul culturii și cultelor, artelor și cultelor, cum era configurația ministerului în acea perioadă, și stă în acest post până în 1928; cu o mică întrerupere, devine din nou ministru de stat și apoi ministrul cultelor și artelor până în 1937. Coincide această perioadă și cu ceva impresionant: încă din 1919, prietenul său Sextil Pușcariu, iată, e o adevărată generație care are cam aceeași soartă după actul de la 1 decembrie 1918, fiind însărcinat drept comisar al Universității Daciei Superior, îl cheamă cu o scrisoare specială ca profesor la Universitatea din Cluj. Va fi aici profesor, prodecan și decan al Facultății de Istorie și, alături de Ioan Lupaș, va fi cofondator al Institutului de Istorie Națională al Universității Daciei Superior. În 1936, activitatea lui academică este încununată cu înalta onoare de președinte al Academiei Române. Se retrage din învățământ în 1939, este însă ales la Academie, însă în același an părăsind, cum era normal activitatea respectivă, este ales secretar general al Academiei Române; este ultimul secretar general al Academiei Române până în 1947, când se comunizează respectiva instituție.

[Imagini din Cernăuți. Universitatea.]

Comentariu:

Istoria a suferit cel mai mult dintre secțiunile Academiei, fiindcă, așa cum remarca academicianul Alexandru Zub, pe discursul ei, adus mereu la

zi, se sprijinea legitimitatea puterii, triumfalismul ei. Toţi cărturarii istorici care aveau în opera lor pagini despre Bucovina şi Basarabia ca părţi ale pământului românesc sunt excluşi brutal şi definitiv din areopagul ştiinţific al ţării. Să nu uităm că, în închisoarea de la Sighet, lui Gheorghe Brătianu, istoric, grav bolnav, i se oferiseră tratamentul medical şi vindecarea dacă ar fi acceptat să se lepede de scrierile sale despre Basarabia şi Bucovina. Răspunsul lui a fost: „Nu, niciodată!", răspuns, fireşte, plătit cu viaţa.

Ion Nistor, marele istoric al Bucovinei, îşi legase numele de Universitatea din Cernăuţi, unde îşi începuse de tânăr activitatea ştiinţifică şi, odată cu ea, lupta pentru recunoaşterea drepturilor româneşti.

Teza sa de doctorat, *Pretenţiile moldoveneşti asupra Pocuţiei*, publicată în arhivele Universităţii din Viena este un răspuns temeinic argumentat al mişcării naţionale faţă de pretenţiile ucrainene. Cursul ţinut de Ion Nistor va fixa istoria est-europeană în Evul Mediu şi în epoca modernă, cu privire specială asupra ţărilor balcanice şi dunărene. Catedra de istorie a fost o izbândă strălucită în lupta pe care românii au repurtat-o pentru recunoaşterea drepturilor fireşti.

Prof. univ. Grigore Bostan, Universitatea din Cernăuţi, membru de onoare al Academiei Române: Istoricul Ion Nistor a fost unul din ctitorii, de fapt, ai Universităţii Româneşti din Cernăuţi, eu aş zice că anume academicianului Ion Nistor i se datorează reorganizarea Universităţii Germane, el anume a făcut lucrul acesta, în Universitatea Românească, în anul 1919, în anul 1920, şi a fost primul rector, în 1920–'21, al Universităţii Româneşti din Cernăuţi.

Comentariu:

Primit în Academia Română, Ion Nistor evocă un capitol din viaţa culturală a românilor din Bucovina, şi răspunsul îl primeşte de la Nicolae Iorga: „Scumpe coleg, ai fost unul dintre rarii cărturari români care au scos din studiile lor altceva decât arme pentru a înlătura pe alţii şi a se impune ei singuri."

Glasul Bucovinei, prin semnăturile întemeietorilor săi, spune de la primul număr, octombrie 1918: „Vrem autonomie pentru românii din Bucovina, colaborare cu cei din Transilvania, pentru realizarea dezideratelor naţionale."

Actul de Unire din 1918 a fost semnat de Ion Nistor; el înfiinţează în 1920, Universitatea Românească din Cernăuţi.

Doar două decenii a însemnat întregirea de neam: şcoala, universitatea, biserica, periodicele bucovinene de limba română, bibliotecile, Institutul pentru Limba şi Literatura română, iată câteva dintre domeniile în care ocupaţia românească a lăsat creaţii durabile, teme care se regăsesc şi în preocupările istoriografice ale lui Ion Nistor. Încercând o examinare istorică obiectivă a chestiunii naţionale, Ion Nistor îl citează pe Ştefan Rudnichi, un om de ştiinţă ucrainean: „Ce este Ucraina? Unde îşi are aşezarea

pe globul terestru această misterioasă țară și care-i sunt hotarele politice și etnografice, nu este cumva Ucraina o simplă noțiune geografică, iar ucrainții o ramură a poporului rus? Numele Ucraina nu se află pe nici o hartă, și nici un atlas istoric sau geografic nu o consemnează."

[Arhivă. Ședința solemnă a Academiei.]

Academia Republicii Populare Românești și-a inaugurat activitatea în ședința solemnă din 18 octombrie 1948; cu bronzurile lui Marx, Lenin și Stalin la vedere, și mai ales cu prezența tovarășilor din CC al PMR, din prezidiul Marii Adunări Naționale din Guvern, și chiar a unui număr de muncitori și muncitoare. Academia, în prima ei sesiune generală, se angaja să aducă prinosul de recunoștință Uniunii Sovietice, în frunte cu generalisimul Iosif Vissarionovici Stalin. Prinosul de recunoștință se va revărsa în manualele de istorie, de limba română, de fizică, de anatomie; circa o sută de mari cărturari erau excluși în acel moment din noua Academie.

Academicianul Constantin Rădulescu-Motru notează în zilele lui iunie 1948, în jurnalul său, pas cu pas, dizolvarea instituțiilor academice și distrugerea personalităților. „Monitorul Oficial de azi publică următorul Decret, și Constantin Rădulescu-Motru reproduce Decretul. Astfel s-a terminat, spune el, și cu ultima fortăreață a naționalismului românesc. Academia se desființează pentru a se transforma într-un instrument de propagandă sovietică. Enumerând principiile de bază ale noii Academii, profesorul Traian Săvulescu, noul președinte, despărțea apele de uscat, trecutul Academiei de prezentul ei. Academia RPR va avea întotdeauna în față Academia de Științe din URSS, care este prototipul Academiei active. În acest sens, Academia RPR a sărbătorit cu fast, în decembrie 1949, pe Iosif Vissarionovici Stalin, la împlinirea vârstei de 70 de ani". Pergamentul omagial trimis de plenul Academiei enumera: „Filozofului, corifeului științei, însuflețitorului literelor și artelor, genialului clasic al marxism-leninismului, înfăptuitorului patriei socialiste, constructorului industriei socialiste și colhozurilor, îndrumătorului oștilor care au biruit fascismul, eliberatorului omenirii de sclavia fascismului, omului de stat care, după victorie, duce spre comunism țara sovietelor steagului libertății și păcii spre care se îndreaptă nădejdile tuturor popoarelor pământului". Sigur, față de țăranii din Altai, ce-l comparau pe Stalin cu cedrul falnic care răspândește fericire în jur, omagiul Academiei este mult mai nuanțat. La puțin timp după omagiu, în noaptea de 5 spre 6 mai a anului 1950, la ora 0:35, s-au organizat treizeci și opt de echipe a câte șase tovarăși, care au ridicat și dus în arestul Ministerului de Interne circa șaizeci și nouă de persoane din București, foști demnitari, cărturari de elită. Douăzeci și patru erau academicieni suprimați din demnitățile Academiei între anii 1944 și 1948. În următoarele zile, academicienii vor îmbrăca zeghea și vor purta lanțurile,

reprezentând doar o cifră, în panoplia sinistră a închisorii din Sighet. Mulți aveau peste șaptezeci de ani.

[Imagini ale academicienilor în zeghe, din arhiva Securității.]

[Interior Memorialul Rezistenței și al Victimelor Comunismului de la Sighet.]

Dennis Deletant, istoric: Bunicul soției mele, soția mea se numește Andreea Caracostea, numele de fată, deci bunicul ei, Dumitru Caracostea, fost academician și fost ministru al educației naționale înainte de război, a stat aici, la Sighet, cinci ani, împreună cu alți demnitari ai României, și știind lucrul acesta, am dorit foarte mult să văd locul unde a stat bunicul soției, și deci am îndrăznit, cu ajutorul unor prieteni români, să vin în 1987, și chiar în fugă am tras câteva poze aici, în curtea închisorii, care atunci, în epoca aceea, era un depozit de cauciucuri, mi-aduc aminte.

Deci este a șasea oară propriu-zis că vin, de cinci ori în condiții de libertate, cum s-ar spune, și a devenit un fel de pelerinaj anual pentru mine; simt nevoia, studiind această epocă a totalitarismului românesc, să știu de ce studiez. Venind aici, la Sighet, simt nevoia de a recupera istoria și, recuperând această istorie, simt dorință în același timp de a comunica mai departe această recuperare pentru un public, nu numai în România, dar în afara hotarelor României.

Comentariu:

Treizeci și două de opere istorice aparținând lui Ion Nistor au fost retrase din circulație între anii 1945 și 1950. Ion Nistor era interzis chiar și pentru cea mai neutră mențiune; opera lui amintea prea mult de cele două răni redeschise: răpirea Bucovinei și a Basarabiei de Marea Putere de la răsărit.

Lucia Hossu Longin: Sunt câțiva mari istorici care au suferit aici, în temnița Sighetului. Aș vrea să vă referiți în câteva cuvinte la ei...

Acad. prof. dr. Alexandru Zub: Mi-e foarte greu să o fac, pentru că cel puțin doi dintre ei și-au pierdut viața aici. E vorba de Alexandru Lapedatu, una dintre marile figuri ale istoriografiei din Transilvania și din România Mare, dar care a jucat un rol foarte important și în viața politică din România primei jumătăți a secolului al XX-lea; el a murit în 1950 aici. Iar al doilea caz, foarte dramatic și acela, încă mai dramatic, este al istoricului Gheorghe Brătianu, care a murit înainte de a împlini cincizeci de ani și în timp ce se mai gândea încă la proiectele lui, mari proiecte, care îl țineau strâns legat de istoria universală. Aș spune că, cu aceste două tragedii petrecute în incinta Sighetului, istoriografia a plătit un enorm tribut dictaturii comuniste, și în fond a semnalat că ne aflăm pe direcția unei rezistențe, care trebuia să fie în primul rând a memoriei, a unui trecut care se dorește prelungit în conștiința actualității, a prezentului, și că trebuie răspunderi ca

istoricii, şi în general arhitecţii memoriei, să fie cei care trebuie să-şi păstreze rolul şi să-l ducă până la capăt.

Comentariu:

[Imagini ale istoricului Ion Nistor din Arhiva Operativă a fostei Securităţi.]

Cel care a fost membru marcant al Partidului Naţional Liberal, deputat şi senator în toate legislaturile, iar apoi senator de drept, ministrul Bucovinei în guvernul liberal Ion I.C. Brătianu, şi ministrul cultelor şi artelor în Cabinetul Tătărăscu, este arestat odată cu lotul demnitarilor, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950. La Sighet, când unii dintre deţinuţi cereau să li se respecte demnitatea, gardianul le răspundea prompt: „Şi ce dacă ai fost ministru, aici nu mai eşti nimic!“

Eliberat din închisoare după cinci ani, află că soţia i-a încetat din viaţă în mizeria unui domiciliu forţat, iar casa i-a fost naţionalizată. Cel care slujise patria română vreme de peste patruzeci de ani trăieşte după detenţie fără pensie, fără buletin de identitate.

Ivan Opriş: Generaţiile acestea vor trebui să-i identifice foarte bine pe cei care au făcut într-un fel parte din elitele româneşti, şi care au făcut-o şi într-un mod constructiv, au construit o Românie de care să se bucure cei de astăzi.

Comentariu:

Numai cine cunoaşte valoarea paginii de istorie în perioada interbelică îşi poate da seama cât de brutală, cât de tragică a fost ruptura din anul 1948. Oameni şi destine au intrat în malaxorul represiunii; fără ei, fără adevăraţii nemuritori, timp de un deceniu, stalinizarea istoriografiei româneşti are undă verde. Procesul este condus de noul academician Mihail Roller.

[Arhivă. Biserici dărâmate în URSS.]

Comentariu:

Ca să calce pe urmele marii Uniuni Sovietice care își dărâma bisericile și le preschimba în hambare, nou-înscăunatul patriarh al României, în mai 1948, Iustinian Marina, face un schimb de vizite cu patriarhul Aleksei al Moscovei. Nori negri se aștern peste libertatea religioasă.

Motto, episcopul Ioan Suciu: „Este ceasul în care Isus Hristos ne dă ocazia să-i împărtășim suferințele pentru Biserica Sa. Nu vă lăsați amăgiți de cuvinte, de comitete, de vești, de minciuni, rămâneți puternici, fermi, în credința pentru care părinții și strămoșii noștri și-au dat sângele..."

Comentariu:

Programul lui Iustinian Marina, cel ce a fost numit patriarhul roșu, prevedea, printre cele șapte obiective de realizat, cel dintâi desființarea bisericii greco-catolice și silirea credincioșilor uniți de a reveni la ortodoxie, confiscând toate bunurile acestui cult. Astfel, spunea Marina, se înlătură spărtura provocată de dușmani acum două sute cincizeci de ani.

Preotul Matei Boilă, fost deținut politic, fost senator: Această agresiune împotriva bisericii greco-catolice a fost punctul culminant al ocupației sovietice. Și de ce spun lucrul acesta? Îmi permiteți să îmi aduc aminte de o întâmplare, pe care am citit-o într-un ziar sau am ascultat-o la radio Europa Liberă, și anume: un reporter de la *New York Herald Tribune* l-a întrebat pe Stalin, era în jurul anului 1945, se teme de vreo armată? Acesta a zis: nu mă tem de nici o armată decât de armata neagră a Papei. Și Stalin a fost în momentul acela un inspirat, deoarece trăsătura comunismului a fost dictatura — nu prin cruzimea ei deosebită, în decursul istoriei poate au fost destule dictaturi de o cruzime extraordinară, poate nu chiar așa ca și a lor — ci caracterul totalitar, care se baza pe faptul că dorea să impună oamenilor nu numai legile, conducerea, ci și concepția de viață. Acesta a fost lucrul esențial al comunismului. Comunismul a încercat să stăpânească lumea, stăpânind sufletele oamenilor. Și pentru aceasta cel mai mare dușman a fost biserica și credința creștină, care se opunea acestei comunizări forțate a sufletului omului prin concepția atee marxistă.

[Fotografii ale E. S. Cardinalul dr. Alexandru Todea.]

Comentariu:

Slujitor neobosit al bisericii sale, Alexandru Todea se consacră, de tânăr, luptei contra ateismului comunist. El va fi unul dintre supravieţuitorii regimului carceral de la Sighet. În închisoare a rostit ultima rugăciune pentru Iuliu Maniu şi a asigurat, prin părintele Alexandru Raţiu, ultima lui spovedanie. S-a îngrijit de trupul neînsufleţit al lui Gheorghe Brătianu, mărturisind adevărata cauză a morţii sale. Alături de Ioan Ploscaru, Ioan Dragomir şi Aurel Leluţiu, episcopul Todea, episcop în clandestinitate, va păstra continuitatea instituţională a bisericii greco-catolice. Tăvălugul comunist nu a putut să îl înfrângă. Acest interviu document este înregistrat cu un an înainte ca o boală nemiloasă să îl ţintuiască la pat. A trăit, cum va spune un coleg de suferinţă, o eternitate de teroare.

[Catedrala de la Blaj. *Tatăl nostru*, rostit de Alexandru Todea.]

Eminenţa Sa, cardinal dr. Alexandru Todea: La un ceas şi jumătate după ieşirea din catedrală, am fost arestat de ruşi, în '46, din 14 august 1946. Până a venit problema aceasta cu biserica, am fost arestat de cinci ori, de trei ori mai scurt, câte o săptămână, zece zile, şi pentru intimidare. Nu am discutat cu ei, decât am spus: eu îmi fac slujba mea, după conştiinţa mea şi după pregătirea mea şi după cum cred eu că este mai de folos poporului român, întregii ţări, şi nu numai întregii ţări, ci şi altora. În martie 1947, până atunci deja au fost cinci arestări, aproape în fiecare lună. Am fost arestat, trimis la Bucureşti, până la Sighişoara cu un camion, de acolo cu trenul, la Ministerul de Interne, câteva ceasuri, şi de acolo la Văcăreşti, am stat acolo două săptămâni. După două săptămâni, am fost dus la Ministerul de Interne şi totul a durat o lună de zile. În timp ce doi dintre anchetatori, trei am fost de faţă la Ministerul de Interne, am fost chemaţi afară, cel care a rămas a profitat de ocazie şi a spus: domnule protopop, vorbiţi tot aşa, pentru că soarta noastră e hotărâtă, eu încă sunt aici de douăzeci de ani şi mă aştept acum la orice; cei care au fost în jurul meu sunt doi evrei, deocamdată de ei suntem înconjuraţi şi nu putem face nimic, dar să ştiţi că veţi fi eliberat fiindcă a intervenit Nunţiul Apostolic pentru dumneavoastră. Am verificat că aşa a fost, nu prea credeam că este adevărat, dar după două ceasuri am fost eliberat, însă, nu mi-e jenă să spun, am fost plin de păduchi. Era o mizerie, după război, la Văcăreşti, încât nu o pot descrie. Am fost totuşi până la urmă eliberat de acolo. M-am reîntors acasă şi lumea a rămas să mă aştepte, mai rar să vezi o atmosferă, pentru că au auzit de la Bucureşti, cineva a anunţat, că eu mă întorc acasă şi probabil ajung seara, într-o duminică, o atmosferă de nedescris. Acesta era, încă, sufletul poporului românesc şi sufletul credincioşilor noştri.

În legătură cu procesul lui Maniu, am fost rugat să merg până la primărie, într-o problemă care interesează biserica. Natural, în ceea ce s-a putut,

eu întotdeauna am colaborat și am fost foarte amabil cu oamenii. Dar, când să plec, șeful Siguranței, cu mașina după mine, am zis: bine, dar ce îmi trebuie Siguranță, pentru că sunt alte probleme? Zice: a venit prefectul de la Târgu Mureș, generalul-comandant al unității de armată, în total nouă persoane suntem acolo. Dar despre ce este vorba? Veți vedea când ajungem acolo. Bine, și am plecat. Ajungând și intrând în sala primăriei, acolo unde erau ei, după ce i-am salutat respectuos, m-au poftit să șed. Zice: uitați de ce v-am chemat, știți care este situația cu Maniu, Maniu este marele dușman al poporului. Vă dați seama ce impresie mi-au produs de la început și ce enervare interioară, am stăpânit-o la exterior, dar în interior nu, a fost peste puteri. Și iată de ce v-am chemat, astăzi este joi, duminică să vorbiți în biserică și să cereți condamnarea la moarte a lui Maniu. Chit că măcar să le dau tot, dar nu le-am rămas dator la un astfel de răspuns, am spus: dar dumneavoastră v-ar plăcea ca cineva să vă ceară condamnarea la moarte, a dumneavoastră? Poporul? Dar este justiție în lume și în țară, dacă este vinovat cineva, justiția, dar nu masa de stradă, nu biserica, care biserică trebuie să ierte chiar dacă ar fi și avem exemple, acela al Mântuitorului nostru, conducătorul nostru și noi nu putem... Da? Atunci, șeful Siguranței din Târgu Mureș, Patriciu Ștrul, un evreu, un om foarte inteligent, de profesiune jurist — care altfel mă simpatiza și a spus cuiva, nu știu dacă e adevărat, că admiră curajul de a vorbi deschis —, și el atunci se întoarce către prefect și general și spune: v-am spus eu, că doar nu de astăzi ne cunoaștem, că așa va răspunde. Eu nu i-am mai spus nimic, decât ei au repetat ca totuși eu să cer în biserică. Nu, niciodată, chiar dacă vom merge la preoți și vor vorbi preoții dumneavoastră, aveam vreo cincizeci de parohii, în momentul când unul a vorbit, în ziua următoare nu mai este preot greco-catolic. Noi nu vorbim, nu doar împotriva lui Maniu, nici împotriva dumneavoastră, care sunteți persecutorii noștri. Cum, așa ne considerați că suntem...? Da, sunteți persecutorii noștri, ai nației, ai poporului, ai oamenilor care nu pot să își câștige pâinea de toate zilele și dumneavoastră sunteți persecutorii lor. A durat două ceasuri toată discuția aceasta și când am terminat ne-am înțeles clar, nu, și dacă vreunul va vorbi, va vorbi de frică, dar va fi un caracter slab. În momentul când să ies eu, a intrat preotul ortodox, pe care eu l-am salutat la intrarea lui în protopopiat, în parohie am anunțat pe toți credincioșii că facem slujba mai repede, pentru că este un protopop ortodox care este român ca și noi și, deși suntem deosebiți puțin în credință, dar suntem români, și eu vreau să merg să îl salut, să asist, la introducere mai ales, în biserică și dacă vor să vină. Toată biserica a venit cu mine, nu au intrat toți, pentru că era plină biserica, dar au rămas în curtea bisericii. Și l-am salutat cu cuvintele acestea, care au produs o mulțumire interioară, mai ales văzând vremurile cum sunt: „eu ți-s frate, tu îmi ești frate și-n noi doi un suflet bate / unde-i unul nu-i putere la nevoi și la

durere / unde-s doi puterea creşte şi duşmanul nu sporeşte. Toată lumea a rămas foarte impresionată şi cu lacrimi în ochi. Pentru că acest protopop, pe care nu doresc şi nici nu îi amintesc numele, dar m-a durut foarte mult, că în momentele acestea, când din prag, din poartă, l-au întrebat generalul sau prefectul, nu ştiu care: „Ei, bine că ai venit". Atunci el a spus: „Eu eram în spatele dânsului, m-am oprit ca să vedem ce se întâmplă", deci eram la ieşire. Zice: „Todea v-a spus-o?" „Nu te priveşte ce ne-a spus, îţi cerem ca duminică să vorbeşti şi să ceri condamnarea la moarte a lui Maniu, ce faci?" Zice preotul ortodox: „Duminică este evanghelia cu îndrăciţii care i-a scos Isus din porci şi porcii s-au aruncat în mare şi s-au înecat, duminică este evanghelia aceasta, se apropie Crăciunul, porcii graşi sunt de tăiat." Tot oraşul a rămas consternat, pentru că s-a auzit, când am ajuns eu acasă ştiau toţi. O durere. Dar şi atunci am zis şi l-am scuzat: „Uite, infirm, veţi vedea ce se va întâmpla şi de acum încolo cu oamenii, nu vom mai fi cum am fost înainte, uniţi.

Comentariu:

În şedinţa din 13 aprilie 1948, Marea Adunare Naţională votează noua constituţie cu unanimitate de voturi. Graba cu care a fost votată şi promulgată arată precipitarea puterii comuniste de a se asigura de o lege care să acopere nenumăratele măsuri represive ce au fost luate şi care urmau să se ia. Deşi libertatea conştiinţei şi libertatea religioasă sunt garantate de stat, totuşi odată cu toamna anului 1948 se declanşează persecuţia. Violenţa politică şi intoleranţa spirituală vor marca anii '50, anii impunerii marxism-leninismului ca noua biblie a statului totalitar. Din memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu, publicate după anul 1990, aflăm ce atmosferă grea şi încărcată se resimţea în acei ani. Citām: „Arestări se făceau pentru diferite pretexte, fie cu nelegiuirile din alegerile anului 1946, fie că nu ceream condamnarea la moarte a lui Maniu, fapt este că teroarea cădea din ce în ce mai rău asupra oamenilor şi bine ziceau unii: voi nu ştiţi că ne aflăm în Rusia?"

Doina Cornea, fragment din comunicarea „Asaltul comunist împotriva bisericii greco-catolice şi miracolul supravieţuirii ei": „Decretul 177, din 4 august 1948, interzice orice legături cu vreun cult religios din afara ţării şi impune jurământul de fidelitate faţă de stat. Deci se lasă definitiv Cortina de Fier, se înterzice orice legătură cu Occidentul, în cazul bisericii greco-catolice, cu papalitatea. Prin acest decret, statul îşi arogă dreptul de a suprima autonomia spirituală, cât şi cea organizatorică a bisericii. Episcopii refuză însă să aservească biserica statului. Acesta din urmă continuă să emită decrete abuzive, neţinând cont de nimic. Astfel îşi permite în mod samavolnic să reîmpartă diocezele, reducându-le la două, existau şase dioceze greco-catolice. Biserica se bucura sub aspect canonic, legal recunoscut, de autonomie organizatorică, iar numărul credincioşilor fiind constant,

măsura statului era lipsită de orice temei logic. Drept răspuns la această măsură, a statului comunist, cei şase episcopi în funcţie nu au ţinut cont de decret, dimpotrivă îşi intensifică pastoraţia pentru a întări credinţa enoriaşilor şi demnitatea lor faţă de biserică."

Episcopul Iuliu Hossu, predica de la Oradea, iunie 1948: „De dragul nimănui nu vom deveni trădători. De dragul nimănui de pe pământ, noi nu vom părăsi credinţa Maicii noastre Roma. [...] Şi dacă vi se va cere şi viaţa, trebuie să vi-o daţi pentru credinţa voastră."

Eminenţa Sa cardinalul dr. A. T.: Primul atac care a fost împotriva noastră din partea patriarhului Iustinian Marina, care a fost făcut patriarh aşa cum ştim, pentru că l-a ţinut ascuns pe Gheorghiu-Dej, dar eu nu mă amestec în treaba aceasta şi a făcut o declaraţie la instalare că a sosit timpul ca biserica română unită să se întoarcă la pieptul de mamă, care era biserica ortodoxă. Pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, în 1948, în 3/15 mai, mitropolitul Bălan, de la Sibiu, asistat de guvernanţi, Gheorghiu-Dej şi toţi care erau atunci în funcţiile înalte, unde era şi episcopul nostru Suciu, şi a spus următoarele cuvinte: acum, când sunt perspectivele de o reînnoire a ţării, a sosit timpul ca şi fraţii uniţi să se întoarcă la pieptul de mamă de la care au plecat, ca să fim toţi una şi să fie fericirea poporului român. Dacă ei nu vor, dacă biserica, conducerea nu o va face, o va face poporul. Pentru ei, poporul era Securitatea.

[August 1948. Înfiinţarea Securităţii Poporului.]

În 27 septembrie 1948, vin trei preoţi la mine, deodată speriaţi, nişte oameni foarte veseli şi binedispuşi de obicei, şi au venit la mine: dumneavoastră cum sunteţi? Ce aţi făcut? Dar cu ce? Nu au fost şi la dumneavoastră? Nu, cine? Au venit Siguranţa, Partidul şi Sfatul Popular să trecem la ortodocşi, dacă nu, Siberia ne aşteaptă. Şi au vorbit foarte dur cu noi, s-au speriat soţiile noastre, s-au speriat copiii când au auzit, şi am venit să vedem ce este. Am zis: uite, eu vă spun sincer, nu ştiu nimic, ştiu aşa, în mod mai îndepărtat, dar că deja a început problema aceasta, de la voi aflu prima ştire, şi am zis: crucea a fost purtată, dacă este aşa cum ziceţi, eu vă spun de acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, eu nu semnez, dar fiecare pe răspunderea lui. Deci gândiţi-vă ce misiune aveţi, ce examen trebuie să dăm, pentru că noi nu ştim ce urmăreşte Dumnezeu pentru tot ceea ce se întâmplă. Trec ei, vin alţii, tot pe ziua de 27, preoţii veneau şi am aflat după aceea toată situaţia că pe toată provincia mitropolitană, adică Maramureşul, Banatul, Crişana, Bureştiul, vechiul regat, pe unde am avut parohii, peste tot umblă echipe formate ca să se treacă la biserica ortodoxă. Era greu de înţeles ce vor în definitiv, aceasta este o persecuţie cum nu a fost nici în timpurile vechi ale creştinismului. Şi trei zile, 27, 28 şi 29, a trebuit să hotărâm, eu nu am fost întrebat, ştiau că nu au de ce să vină la mine. Să ajungă la un grup de preoţi care, spuneau ei, să corespundă la grupul de

preoţi de la o mie şapte sute care s-au întrunit şi au făcut unirea. Deci treizeci şi şase de preoţi, bătuţi până la sânge, uneori băgaţi în pivniţe, dezbrăcaţi şi bătuţi, înconjuraţi de miliţie, de Securitate, au fost duşi cu forţa la Cluj. În fruntea lor, a fost un protopop din Ţichindeal, de pe lângă Sibiu, Ţichindeal este foarte puţin cunoscut. El a fost şeful lor, or, în biserică, şi nu numai în biserica noastră, şi în biserica ortodoxă, fără încredinţare de la episcop, nu are nici o valoare, poate să spună, că nu are nici o valoare, nu există biserică fără de episcop. Acestea sunt noţiunile pe care le-a neglijat biserica noastră soră, ortodoxă, dar i-am înţeles, pentru că şi ei au fost sub teroare, pentru că toate au venit de la Stalin, întâi de toate şi în faţa lui Stalin, foarte puţini au rezistat, numai cei care au fost hotărâţi să îşi sacrifice viaţa. La Cluj, au declarat câţiva că au hotărât să rupă pecetele cu Roma, au hotărât să se unească cu biserica mamă ortodoxă şi de aceea biserica greco-catolică nu mai există.

Comentariu:

De curând, a fost făcut public un document aflat în arhiva SRI care arată clar ce model a urmat România când a decis desfiinţarea bisericii unite cu Roma — modelul sovietic. Este vorba de un proces-verbal ce rezumă triumfalist revenirea greco-catolicilor din Ucraina la biserica ortodoxă, rusă. Arhiva ucraineană seamănă izbitor cu arhiva românească. Totul în fond era privit ca un război pe viaţă şi pe moarte între latinitate şi slavism. Această trecere nu a fost făcută, nici în România, sfânt, paşnic sau prin liberă consimţire. Greco-catolicii din Transilvania anului 1948 au fost forţaţi să treacă la ortodoxie prin intervenţia brutală a Securităţii şi a tuturor forţelor de represiune. Satele au opus rezistenţă, erau pregătite pentru martiriu. Lui Iuliu Hossu i s-a propus să primească demnitatea de patriarh al bisericii ortodoxe române, dar a refuzat. Credinţa noastră este viaţa noastră, a răspuns marele prelat.

27–28 octombrie 1948
sunt arestaţi episcopii greco-catolici:
Valeriu Traian Frenţiu
Alexandru Rusu
Ioan Bălan
Iuliu Hossu
Ioan Suciu
Vasile Aftenie
sunt arestaţi şi episcopii romano-catolici:
Alexandru Pacha
Anton Durcovici
J. Schefler
Monseniorul Vladimir Ghica

Eminenţa Sa cardinalul dr. A. T.: Toţi au fost arestaţi, duşi la Bucureşti, la ministrul de interne, Teohari Georgescu, şi le-a cerut să semneze trecerea şi ei au spus: nu, noi avem convingerile noastre, nu? Acolo a fost Iuliu Hossu, acolo a fost Alexandru Rusu de la Baia Mare, acolo a fost Valeriu Traian Frenţiu de la Oradea, acolo a fost Ioan Bălan de la Lugoj, acolo a fost Ioan Suciu de la Blaj şi acolo a fost Vasile Aftenie de la Bucureşti, vicarul. Toţi în cor au răspuns: nu, niciodată, noi avem convingerile noastre. Bineînţeles că au fost jigniţi, ofensaţi: sunteţi trădători... Puteţi să spuneţi orice, noi ştim ce suntem, se va vedea odată cine este trădătorul de ţară, şi de românism, şi de naţionalism. Au fost duşi la mânăstirea ortodoxă Dragoslave. Nu aş vrea să greşesc, să spun ordinea mânăstirilor, dar în vreo trei mânăstiri au fost, şi la această mânăstire, la Dragoslave, a mai mers patriarhul la ei, să le spună aşa: până acum, am ţinut braţul ocrotitor asupra voastră, acum am venit, dacă nu v-aţi hotărât să treceţi la biserica noastră, îmi voi retrage braţul ocrotitor şi vă voi da pe mâna Securităţii. Episcopii au vrut să nu răspundă nimic, dar episcopul Bălan de la Sibiu, cu multă bunătate, blândeţe, pentru că era firea lui, zice: Preafericite, dacă noi am fi convinşi, am face lucrul acesta, cum dumneata ai convingerile dumitale, avem şi noi ale noastre, puteţi face orice cu noi, puteţi să ne daţi pe mâna oricui, pentru că noi pentru convingerile noastre murim, dar nu cedăm. Pentru că ştim ceea ce înseamnă un bine pentru poporul acesta şi ce înseamnă ceea ce faceţi dumneavoastră acum. După aceasta, patriarhul a plecat capul, când a ajuns la Bucureşti — iarăşi ceea ce spun acum este de la martorul ocular care a fost acolo, erau şi preoţi cu ei —, şi vicarul l-a întrebat: cum ai umblat? Zice: acolo e vorba de convingeri, nu cum am crezut noi. Şi atunci ce facem? Îi dăm pe mâna Securităţii."

Comentariu:

În locul episcopilor arestaţi, Papa Pius al XII-lea consacră alţi episcopi, în clandestinitate:

Ioan Ploscaru
Ioan Dragomir
Iuliu Hirţea
Alexandru Todea
Liviu Chinezu
Ioan Cherteş

Şi aceştia vor fi arestaţi.

Existenţa legală a bisericii unite s-a încheiat la 1 decembrie 1948, diocezele şi instituţiile ei au fost practic desfiinţate. Catedralele, bisericile, capelele au fost predate ortodocşilor sau au intrat în biserica statului român. Cu ajutorul bisericii ortodoxe, regimul a manipulat contopirea, în anul 1948, a celor două biserici. Proces în care a fost folosită

Securitatea, pentru a smulge consimţământul clerului unit, am citat din istoricul Dennis Deletant, *România sub regimul comunist.* Milioane de credincioşi nu au mai avut biserici în care să se roage. Preoţii lor au preferat să ia drumul temniţelor decât să îşi renege credinţa.

Eminenţa Sa cardinalul dr. A. T.: Eu am fost primul arestat, încă până atunci nu se făcuseră arestările, decât acelora pe care i-a dus şi ici-colea câte unul, dar după o zi, două i-a dat drumul, totuşi cu speranţa, cum spuneau ei, că se vor cuminţi, adică vor trece. În 14 octombrie, am fost arestat, dar cum? De la 1 octombrie până la 13, în fiecare seară, noapte, am fost dus la Securitatea din Reghin. Şi acel domn Friedman, care era şeful Securităţii şi care personal nu m-a jignit niciodată şi a vorbit în termeni cuviincioşi oricâte probleme pe care le-am amintit. Numai atât îmi spunea: v-am chemat să semnaţi, pentru că mi-e milă de dumneavoastră. „De mine nu vreau să îţi fie milă, mie trebuie să îmi fie milă, nu semnez". Atunci plecaţi. Şi în fiecare noapte aceeaşi cerere, până când în 13 spre 14 octombrie, am spus: nu, acelaşi lucru. Zice: domnule protopop, de ce nu vreţi să fiţi bun român. Mai întâi am zâmbit puţin şi am spus: „Eu vreau să fiu, nu ştiu ce îmi lipseşte, pentru că nu a spus nimeni niciodată că nu sunt bun român, dumneavoastră îmi spuneţi prima dată." Zice: să treceţi la ortodocşi ca să fiţi bun român. Da? „Dar dumneavoastră aţi trecut?" El era evreu. Dar cum, eu? „Dar reprezentaţi statul, trebuie să daţi bun exemplu. Adică cum? Eu nu reprezint nici stat, nici nimic, eu sunt un biet preot, mă trudesc după ideile mele, aici, cu copiii, cu elevii, cu credincioşii, dar dumneata, ca reprezentant al statului, trebuie să dai exemplu la celălalt, dacă într-adevăr este o însuşire ca să fii bun român în ţara aceasta. Zic: pe Câmpia Libertăţii, la Blaj, în 1848, au fost ortodocşii români prezidaţi de doi episcopi, unul ortodox şi unul greco-catolic, şi au fost toţi buni români. În 1918, la Alba-Iulia, când s-a unit Transilvania cu România, a fost episcop greco-catolic, Iuliu Hossu, şi a fost episcop ortodox, Cristea, şi după aceea alţi reprezentanţi, şi am fost toţi buni români. Ce s-a întâmplat acum faţă de atunci, ca să fii bun român trebuie să fii numai ortodox." Zice: aşa sunt vremurile. „Bine, eu nu vreau să colaborez cu spiritul acesta, dacă aşa sunt vremurile, aşa încât nu semnez. E drept că am spus: dacă vă voi vedea pe dumneavoastră, când treceţi pe lângă biserica ortodoxă, că intraţi în biserică, dar nu când este slujbă, pentru că atunci lumea vă bănuieşte că mergeţi să spionaţi, să mergeţi, să intraţi şi dacă veţi spune câte o rugăciune şi eu observ, poate mă voi răzgândi şi eu, dar până atunci, să ştiţi că nu." Veţi fi victimă! „Atunci am spus: unde sunt călăi, trebuie să fie victime."

Comentariu:

Arestat pentru ultima oară în 14 octombrie 1948, Alexandru Todea reuşeşte să fugă de sub escortă, a stat fugar aproape doi ani, timp în care va

fi consacrat episcop în clandestinitate, până în 30 ianuarie 1951, când, în ascunzișul lui, într-o casă de țărani, năvălesc organele Securității.

Eminența Sa cardinalul dr. A. T.: Am intrat în ascunzișul acesta la ora 12, în ziua de 30 ianuarie 1951, mi-am făcut loc pentru picioare, ca totuși cu restul trupului să stau liniștit acolo. În graba mare am intrat invers, cu capul, așa că am stat, și de multe ori am zis, ca în sânul mamei mele, ca un ghem, treisprezece ore. La miezul nopții, ei au venit, au căutat și nu m-au găsit, trei au rămas în bucătărie, nu au plecat de acolo. Eu am spus: singur nu ies, chiar dacă mor, pentru că aceasta înseamnă că fac un compromis cu ei și eu nu vreau să fac nici un compromis, dacă Dumnezeu vrea să mă scape, voi scăpa, dacă nu, accept moartea. Pe la orele 2-3 ale nopții am auzit cum se învârtea acest loc cu mine, am auzit că se apropie un hârâit de mașină și au intrat, nu pot să spun câți oameni, dar cum au intrat, unii afară, unii în bucătărioară și apoi intrați până în cameră, speriați, unul după altul, în frunte cu un comandant, care nu era de prin părțile noastre, după aceea am verificat, era de la București. Deci, propriu-zis, Bucureștiul m-a găsit, și nu Securitățile din regiune. Este o poveste mai lungă, cu anumite semne pe care le-au avut și, în sfârșit, nu interesează, prea multe amănunte ar fi. Am fost găsit, în sfârșit, când a intrat comandantul, a zis: după ușă este un capac, acolo e. Nu l-au găsit vreo zece minute, eu aveam un mâner acolo și îl țineam pentru ca ei să nu poată așa de ușor... Totuși, până la urmă, cu un cuțit sau sabie sau ce au avut și l-au mișcat. Câțiva din ei au venit cu armele spre mine, au crezut că eu am arme, dar eu nu am umblat nici cu arme de șoc, nicidecum cu arme din celelalte. Și am reușit să mă mișc, m-au ajutat, și-a revenit circulația imediat. Când am văzut toate răsturnate, am avut un altăraș unde serveam liturghia, am văzut că erau luate toate, numai măsuța era, eu am îngenuncheat puțin, dar nu cu cuvântul, pentru că în halul acela nu puteam să spun nimic decât: Doamne ajută, atât am zis, Sfântă Fecioară, ajută-mă. Dar atunci comandantul mi-a strigat: gata cu aceasta.

Comentariu:

La Sighet, demnitarilor în reverendă li s-a încredințat măturatul închisorii. Deși menită să îi umilească, îndeletnicirea nu i-a coborât. Au putut astfel să fie mărturisitorii din urmă ai tragediilor petrecute în ferecatele celule ale închisorii. Au putut să spună *Tatăl nostru* muribunzilor și celor aflați în deznădejde, au dus lumina mântuirii în întunericul temniței. Ion Ioanid, în *Închisoarea noastră cea de toate zilele* spune despre anii detenției lui Alexandru Todea: „Tip de preot luptător, profund credincios, dedicat bisericii lui prigonite și totodată cauzei românești, Todea se bucura de un respect unanim, impunându-se în ochii tuturor ca un adevărat Vlădică."

[Imagini ale închisorii din Sighet.]

Eminenţa Sa cardinalul dr. A. T.: „Dezbrăcaţi-vă!“ Acum eram obişnuiţi, nu, nu m-a impresionat, dar totuşi ne era milă de ei, pentru că sunt aşa inumani, dar odată dacă vor trăi şi ei şi vor trebui să plătească scump, şi noi va trebui să îi apărăm, să avem milă faţă de ei. Ne-am dezbrăcat şi sigur că a fost unul din momentele cele mai grele, închipuiţi-vă, dezbrăcat de reverendă încă, pentru că o aveam, când am plecat am luat de la bagaje reverenda pe mine, nu m-a oprit de la Ministerul de Interne. Şi după aceea, toată viaţa până atunci am purtat reverendă, şi deodată dezbrăcarea şi cu nişte haine, nu spun că erau murdare, dar cam murdare, erau rămase de la alţii, care au murit probabil, în orice caz haine vărgate. A fost un moment penibil, greu de suportat, parcă nu ne puteam obişnui şi când unul spune: dar să ştii că şi episcopii bătrâni. Hossu îmbrăcat în zeghe? Că eu sunt îmbrăcat, da, dar ceilalţi, nu-mi puteam închipui nicicum.

Comentariu:

Descriind sosirea la Sighet, 25 mai 1950, episcopul Iuliu Hossu spune: „Când ne-am coborât din maşini, am auzit de la păzitorii noştri: băgăm bivolii la grajd. Aceasta a fost de bun venit pentru noi.“

Eminenţa Sa cardinalul dr. A. T.: Mulţumind lui Dumnezeu că am putut rezista, eu de multe ori mi-am dorit, când auzeam că a murit Suciu, a murit Chinezu, a murit Frenţiu, a murit Durcovici, de la Iaşi şi Bucureşti, episcop romano-catolic, a murit de foame, pot să spun că a fost bolnav, nu am mai putut, nici un ceai nu i s-a dat, acesta e adevărul... Acum, luând în lumină cum interpretăm noi lucrurile, vreau să spun că totuşi moartea lor este un dar al lui Dumnezeu, pentru că totdeauna s-a cerut o jertfă. Avem mânăstirea Argeşului, aceea este o legendă, dar este o legendă care exprimă adevărul. La toate trăsăturile istoriei omenirii pozitive, cu valori mari şi valori eterne, este sacrificiul.

Au murit în închisoare:
Vasile Aftenie – 10 mai 1950
Valeriu Traian Frenţiu – 11 iulie 1952
Ioan Suciu – 27 iunie 1953
Liviu Chinezu – 15 ianuarie 1955
Ioan Bălan – 4 august 1059
Alexandru Rusu – 9 mai 1963
Iuliu Hossu, la Căldăruşani – 28 mai 1970

Episcopii tineri au făcut cincisprezece-şaisprezece ani de închisoare.

Eminenţa Sa cardinalul dr. A. T.: Figura principală din biserica noastră este Iuliu Hossu, l-au cunoscut şi papii, l-au cunoscut toţi pe unde a umblat.

Un argument îl am eu, pe care nu l-au avut alţii, eu l-am găsit în Colegiul de propagandă a FIDE, când eram acolo în anul al şaptelea, l-am găsit între doctorii principali, acolo se numeau prefecţi, care aveau un grup de patruzeci-cincizeci cu care se ocupau, făceau legătura dintre ei şi superiori, când trebuia, ce trebuia, de toate, toate problemele. Şi figurează Iuliu Hossu — Giulio Hossu, *prefetto della prima camerata* — că un grup întreg se numea camerata şi astăzi este acolo. Şi acest Iuliu Hossu care a fost, la Alba-Iulia, elementul principal sau persoana principală, fiindcă el a fost încredinţat... se ştie numai că a citit actul, dar nu aceasta e principalul, dintre toţi care s-au dus la Bucureşti, el a fost încredinţat de Marea Adunare să citească actul de unire regelui. Şi acest Iuliu Hossu ajunge la închisoarea din Sighet. Şi când ne dezbrăcau la percheziţie, sunt multe lucruri de spus, ne dezbrăcau la piele şi ei se uitau să nu fie vreun ac, ceva, şi când s-a terminat această percheziţie în camera lor, a episcopilor, camera 44, unde era Iuliu Hossu, când şi-a luat haina pe el, a căzut o scobitoare pe care şi-o ţinea în mânecă, dar luată din paviment — pentru că era scândură la Sighet, nu era ciment pe jos — şi de acolo a luat şi cu o coadă de lingură ascuţită a putut să o cioplească puţin şi avea mare necaz cu o parte din dantură, orice mânca rămânea acolo. A căzut, şi ofiţerul politic a văzut, a zis: ce a căzut acolo? Este o scobitoare. Da? Îţi arde de scobitori? Şi spune la gardian: dă-i două palme. Gardianul s-a proptit în picioare, mi-a povestit totul Iuliu Hossu în spitalul din Colentina, unde a murit, mi-a povestit că acesta s-a proptit, şi nu palme, ci cu dosul mâinii, la dreapta şi la stânga, cât a putut. Şi el a spus: pentru Domnul, obişnuia să zică cuvântul acesta, fără să răspundă nimic. Două luni l-au durut, cu expresia lui, umerii obrajilor. Dar am iertat pe toţi, au fost ultimele cuvinte, am iertat şi, oriunde mă vei pomeni, am o rugăminte, să spui am iertat pe toţi şi numai binele le doresc şi mai ales Dumnezeu să le mântuiască sufletul, pentru această iertare să coboare Dumnezeu ajutorul său peste ţara aceasta, care începe să fie atât de nenorocită.“

Comentariu:

În timpul liturghiei-recviem, celebrată la Paris, în octombrie 1973, pentru odihna sufletului cardinalului Iuliu Hossu, cardinalul Marti a spus: „Forţa spiritului i-a dat puterea să nu se supună niciodată, să rămână un om în picioare în chiar momentul când mâinile şi picioarele îi erau legate. Datorită credinţei lui tenace, el a permis bisericii sale să nu moară, ea, care este din 1948 o biserică a tăcerii.“

Comentariu:

După douăzeci şi şapte de ani, un fost deţinut politic s-a întors în România între ai săi. S-a întors cu sicriul soţiei sale, căreia i-a promis că îi va duce trupul lângă mormântul părinţilor şi străbunilor ei. Întors din exilul parizian, Sergiu Grossu nu conteneşte să vegheze la căpătâiul marii dispărute, nelăsând nici o clipă să i se stingă candela. Nepoată a lui Iuliu Maniu, Colette Bruteanu, pe numele ei literar Nicole Valéry-Grossu, şi-a dorit mereu să se întoarcă acasă. După 1989, o boală necruţătoare, ascunsă timp de mulţi ani familiei, a învins-o. Pe patul de spital, îi cerea mereu tovarăşului ei de viaţă: „Trebuie să mergem la Bucureşti, că ne-am depărtat de ţară." Despre soţii Grossu s-a spus că ar fi un cuplu providenţial. S-au cunoscut ca jurnalişti în anii dramatici ai începutului de comunizare, şi-au putut uni destinele abia după ce Colette Bruteanu ispăşise patru ani de închisoare, trecând prin Malmaison, Mislea, Canalul Morţii, lagărele de muncă de la Ghencea şi Bragadiru, Târgşor. La scurt timp după căsătorie, este arestat şi Sergiu Grossu şi condamnat la doisprezece ani de temniţă grea. După anul 1964, când porţile închisorilor se deschid, într-o aparentă destindere, soţii Grossu hotărăsc să-şi continue apostolatul creştin pe malurile Senei. Minunata doamnă Grossu a fost, aşa cum s-a spus, o lumină în bezna exilului; lumina aceasta a însoţit-o chiar şi acolo unde speranţa părea izgonită. În închisoare. Experienţele carcerale vor fi cuprinse într-o carte, *Binecuvântată fii, închisoare!*, scrisă în limba franceză şi publicată de o mare editură pariziană. Scrie, în prefaţa ediţiei româneşti, Ana Blandiana: „Fericirea care picură din fiecare rând al acestei mărturisiri, un adevărat jurnal al fericirii, *avant la lettre*, demonstrează că nenorocit cu adevărat nu este cel ce îndură răul, ci acela care, fără să înţeleagă de ce, îl face." Încă din anul 1939, în vârstă doar de douăzeci de ani, tânăra Colette Bruteanu, cu rădăcini adânci de familie în istoria românească, începe să colaboreze în cadrul Partidului Naţional Ţărănesc. În anul 1944, debutează în ziarul *Dreptatea*; ia parte la mitingurile şi manifestaţiile din Piaţa Palatului, desfăşurate de-a lungul întregului an 1945. Suportă prigoana dezlănţuită împotriva membrilor partidelor istorice. În momentul urmăririi

sale de Siguranța comunistă, era deja secretar general al Partidului Național Țărănesc. Tânăra Colette Bruteanu, jurnalistă la *Dreptatea*, fusese prezentă în Piața Palatului, în 8 noiembrie 1945, alături de reprezentanți ai Misiunilor Aliate de Control. Securitatea îi organizează un post fix de filaj, douăzeci de ore, continuu, la casa părinților ei din strada Visarion numărul 8. Trei ofițeri o supraveghează asiduu și raportează fiecare mișcare. Sunt zile întregi în care urmărita nu părăsește domiciliul, dar, când pleacă la prieteni, Securitatea îi verifică fiecare adresă: casa Serdici, casa Negruzzi și chiar atelierul unei modeste croitorese. Miercuri, 24 august 1949, Colette Bruteanu este arestată din casa Sabinei Wurmbrand, unde se ascundea. Prima încarcerare: Malmaison; trei luni a durat ancheta; se petrecea tot timpul noaptea și sub controlul NKVD-ului. Foamea, frigul și murdăria din celula 24, solitudinea, supravegherea constantă, izolatorul, teama torturii, apoi, după primele interogatorii în decursul cărora acuzata se arată insolentă, manejul — obligația de a merge fără încetare douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, lipsită de dreptul de a se așeza pe un pat. Asupra a ceea ce au fost aceste locuri vătămătoare, Nicole Valéry nu insistă prea mult în cartea ei, ea are altceva să spună, care îi apare mai important: experiența spirituală trăită în închisoare.

Sabine Wurmbrand: În multe lacrimi, deseori flămândă, deseori batjocorită și bătută, am ridicat ochii către Dumnezeu și am spus: „Doamne, cum să-ți mulțumesc că sunt printre cele bătute și batjocorite și că, prin îndurarea ta, nu m-ai lăsat să fiu printre cei care bat și batjocoresc?"

Comentariu:

În fiecare dintre cărțile sale, Sergiu Grossu a vorbit despre curajul martirului într-o țară profund descreștinată, în care Marx îl înlocuise pe Hristos. Se poate spune că o generație de intelectuali, din care au făcut parte Dumitru Stăniloae, Radu Gyr, preoții rugului aprins, a rezistat prigoanelor de mai târziu, pentru că l-a regăsit pe Dumnezeu și idealul creștin.

Sergiu Grossu, scriitor și publicist născut în Basarabia: Trezirea mea a fost mai târziu, eram deja refugiat, deci se instaurase regimul comunist, eram în dilema aceasta, ca să pot supraviețui, așa cum unii își scuză colaborarea de mai târziu, fie că erau scriitori, intelectuali, profesori universitari, teologi și așa mai departe... ca să poată supraviețui, a trebuit să cedeze nițel, noi, eu și cu frate-miu, de pildă, n-am putut accepta lucrul acesta, ca să cedăm, și am acceptat să trăim în mizerie patru persoane; în 1944 încă eram în Școala militară, în 1945 mi-au dat gradul de sublocotenent și am ieșit. Deci patru persoane într-o cameră fără lumină electrică, doisprezece ani de zile. Și întrebam pe mama, era mai bătrână, și bunică-mea destul de bătrână: „Ori acceptați mizeria, ori atunci trebuie să ne compromitem." Erau partidele acestea care conlucrau cu puterea la ora aia, era Frontul

Plugarilor, era Partidul Țărănesc, care colabora cu regimul comunist, era Partidul Liberal, care colabora cu regimul comunist, Voitec, care era cu Partidul Socialist, colabora cu regimul comunist, deci nu puteai decât să suferi și să te păstrezi curat sau să capitulezi și să accepți colaborarea. Eu vă dau un exemplu: fratele meu lucra, în 1944–'45 era Comisia Aliată de Control și lucra în serviciul contabilității; se organizase, se pusese în sfârșit în mișcare ARLUS-ul, vă aduceți aminte de ARLUS, deci legătura cu Uniunea Sovietică: „Tovarășe Grossu, dumneata când te vei înscrie la ARLUS?“ Și frati-miu s-a sculat, când armata sovietică va fi pe malurile Nistrului, mă înscriu și eu în ARLUS, când Basarabia va fi liberă, mă înscriu și eu în ARLUS. Bineînțeles că a fost dat afară, a trebuit să accepte să lucreze într-o fabrică de lumânări; pe urmă, am vândut fructe în Piața Națiunii. Eram amândoi licențiați și am găsit o tarabă pe care o amenajasem în Piața Națiunii, Piața Unirii era Piața Națiunii, cu halele, o tarabă, când venea cineva pe care cunoșteam, fugeam, lăsam taraba, pe urmă iar reveneam la tarabă, deci am făcut orice, numai ca să nu ne compromitem. Și lucrul acesta l-am continuat și, până la urmă, a trebuit să intru într-o fabrică; bineînțeles, nu după studiile mele, că eu sunt licențiat și în filozofie, și în filologia modernă, și am și studii teologice, de alea nu am vorbit niciodată la Cadre, dar știau de lucrul acesta, și veneau, de pildă, să-mi ceară și mie să scriu și eu la gazeta de perete, și eu îi spuneam: nu știu, tovarășe, era șeful Serviciului Cadre. Cum nu știi, domne, ești licențiat în filozofie, ești licențiat în litere, cum nu știi să scrii? Domne, sunt licențiat, dar nu știu să scriu; ca atunci când eram arestat și eram în fața anchetatorilor: banditule, spuneai la Cadre că nu știi să scrii, uite articole, cum știai să scrii în timpul războiului, în '41–'42–'43, „Jertfa latinității în răsărit“ și multe alte articole.

Lucia Hossu Longin: Aveau toate articolele dumneavoastră, probabil?

S. G.: Da, sigur.

L. H. L.: Deci, se poate trage concluzia că, în acea perioadă, se putea rezista fără o înregimentare politică? Se putea rezista?

S. G.: Singura rezistență posibilă era rezistența spirituală.

Comentariu:

La Mislea, Nicole Valéry trăiește o experiență extraordinară. În biserica închisorii, transformată în depozit, descoperă o Biblie, pe care o ascunde și o aduce în dormitor. Deținutele desfac Biblia, separând-o în șaizeci și șase de volume, cusute și legate. De aici înainte, comunitatea captivelor dispune în clandestinitate de o bibliotecă sacră. La început, cărticelele erau citite ca un roman, numai pentru plăcerea de a citi, dar a venit și vremea când Biblia trecea măcar o dată nu numai prin mâinile, dar și prin sufletul fiecăreia. Sunt multe cele cărora cuvântul lui Dumnezeu le-a transformat

inima în adâncul ei, înlăturând din ea ura, manifestându-și divina splendoare. Biblia a făcut să pălească sau să dispară în noapte orice aspirație prea terestră. Grație acestei Biblii, taina învierii a putut fi serbată de aceste femei, care o înțelegeau mai bine decât atunci când o celebrau în libertate și care se sculau la miezul nopții, în tăcere, ca să asculte, citită de o măicuță moldoveancă, povestirea fiecăruia dintre cei patru evangheliști. Nici depărtarea și nici despărțirea, spune Nicole Valéry, nu au putut rupe niciodată comuniunea stabilită atunci între zidurile de la Mislea.

Din toamna anului 1951, grupuri de câte zece femei dispar din închisoarea de la Mislea; nimeni nu știa unde plecau. Din primele informații, se auzise că sunt expediate la Canal, unde lucrau cot la cot cu bărbații. Unele femei erau grav bolnave sau chiar tuberculoase. Cum ar fi rezistat?

Într-o noapte, i-a venit rândul și Colettei; au fost aruncate într-o camionetă și duse de la Mislea la Ploiești. Aici, după o așteptare de douăsprezece ore, sunt înghesuite într-un vagon de închisoare. Drumul până la Canal a durat trei zile; ferestrele erau astupate cu scânduri și drugi de fier. Căldura sufocantă, apa li se dădea în porții mici. Când aceste zile de groaznică suferință fizică au luat sfârșit, s-au trezit în fața unui șir de barăci și a sârmei ghimpate. Erau la Canal; începea chinuita lor existență de sclave într-un lagăr de muncă forțată. Aici se reîntâlnește cu Sabina Wurmbrand; în lunile de muncă de pe șantier, a trecut de la căratul pietrelor la construirea de diguri, și apoi la săparea de gropi pentru plantarea pomilor. Gropile erau de un metru cub, iar norma se ridica la opt gropi pe zi. La Canal, spune Nicole Valéry, înduram durerea celorlalți ca și cum ar fi fost a mea; îmi mărturiseau suferințele lor, și rănile pe care mi le arătau îmi făceau rău. Începeam să înțeleg o parte din jertfa Mântuitorului. La Canal, a învățat să renunțe la speranță: de ce să aștepți trenul, de ce să te bucuri că a mai trecut o zi?

Pustiul Canalului va fi schimbat cu duritatea altor lagăre de muncă: Ghencea, Ferma Roșie, Bragadiru. Normele erau la fel de istovitoare; apoi, din nou, o altă închisoare: Târgșor. Aici, Colette a fost adusă, împreună cu douăzeci de femei, considerate a fi cele mai primejdioase; era, într-un fel, o punere la adăpost a deținutelor care vorbeau două, trei limbi străine și care, se spunea, ar fi putut fi descoperite și intervievate de participanții la Festivalul Internațional al Tineretului ce se desfășura atunci la București. Ferma Bragadiru se găsea chiar lângă șoseaua principală, și România nu ar fi recunoscut că are deținute politice. Detenția la Târgșor a fost un adevărat iad; se lucra zi și noapte la niște mașini de cusut vechi, cu norme supradimensionate, pentru neexecutarea cărora erau trimise direct la carceră.

Dar poate cea mai grea încercare dincolo de gratiile închisorilor a fost reluarea anchetelor. Noi dosare se adaugă celor vechi, Colette fiind ridica-

tă când de la Târgşor, când de la Ferme, pentru noi interogatorii. Maşina neagră se oprea la câteva sute de metri de locul unde se aflau loturile, şi auzea: „Ia-ţi lucrurile şi urmează-mă!“ Injuriile ce însoţeau ca metode moderne ancheta le-a înscris Nicole Valéry în cartea amintirii şi a judecăţii cereşti: „Mă rog lui Dumnezeu să-mi dea puterea să-i iert pe toţi cei ce au săvârşit atâtea atrocităţi împotriva atâtor nevinovaţi şi împotriva mea. Mulţi oameni nu pot crede în spusele celor ce au scăpat din Infernul Roşu despre chinurile îndurate.

Lumea liberă închide capitolul cruzimii omeneşti cu înfrângerea lui Hitler. Mulţi occidentali nici nu vor să asculte. Războiul le este de ajuns.“ Supusă la interminabile interogatorii trucate, presată din toate părţile de acuzaţii false, împinsă la limita extremă a puterilor, ea rămâne în picioare, neclintită în faţa călăilor, care în cele din urmă, din lipsă de dovezi, îi dau drumul; după patru ani de detenţie, fără nici un proces, fără judecată şi fără sentinţă.

În 25 septembrie 1953, Colette Bruteanu este eliberată. „Viaţa pe care o numim liberă a început pentru mine cu toate greutăţile rezervate foştilor deţinuţi politici.“ Nu se poate angaja, dă lecţii de pian, îl revede pe Sergiu Grossu, ziarist, poet şi scriitor, de care o lega aceeaşi vocaţie creştină. Se căsătoresc în 31 martie 1957. După evenimentele din Ungaria, se deschide o nouă perioadă de teroare. Sergiu Grossu este arestat şi condamnat politic. Ridicarea se face din Calea Moşilor, numărul 126A. Se va întoarce din închisoare cu sănătatea şubrezită, după anii petrecuţi în Delta Dunării la recoltarea stufului.

S. G.: Am uitat cum se numeşte anchetatorul meu, deşi vreau să scriu şi eu o carte, în franceză am să o scriu, *Prisonnier du Danube*; nu ştiu nici cum se numea comandantul lagărului în care am suferit, la Strâmba. Toate astea le-am uitat, poate alţii o să-mi reamintească, probabil că Dumnezeu vrea să uit şi în felul ăsta să iert. Eu să iert, nu înseamnă că neamul, poporul trebuie să ierte; am obligaţia să-l iubesc pe duşman şi să-l iert, asta este porunca Mântuitorului. Şi în felul acesta am purtat lanţurile mai departe, dar aceasta mi-a ajutat foarte mult. Dacă aţi citit, de pildă, *Univers simfonic*, a doua carte, *Poeme orale*, compuse în lagărul Strâmba din Delta Dunării. Acolo puteţi să vă daţi seama ce a însemnat puşcăria pentru mine. Stăteam deci cu tineta sub nas, într-un dormitor mare, cu gard de sârmă ghimpată şi cu câini poliţişti, şi care era universul meu lăuntric? Era un univers simfonic în care înfloreau ghiocei, în care mă aplecam asupra stropului de rouă, în care cântam verticalitatea bradului, care şi murind tot rămâne cu viziunea aceasta optimistă a vieţii, am cântat izvorul, am cântat litera, am cântat ghiocelul. Acesta era universul meu, vreau să spun că puşcăria, aşa cum spune şi soţia mea, soţia mea spune că niciodată nu a fost

mai fericită ca în pușcărie, și nu era o vorbă aruncată, un paradox, așa a crezut până la sfârșit. „Nu am fost niciodată mai fericită ca în pușcărie, pentru că acolo m-am împlinit pe plan spiritual. Am intrat credincioasă, dar acolo m-am rotunjit, încât parcă simțeam fizic prezența lui Isus în celula în care eram; parcă îl pipăiam pe Isus..." Și eu, la fel m-am îmbogățit, în pușcărie am suferit foarte mult, era să-mi pierd piciorul și multe altele, era să mă înec în Dunăre, nu a vrut nimeni să sară, eu nu știam să înot, însă m-am îmbogățit sufletește; și dacă am căutat să duc lupta aceasta împotriva comunismului, și pentru a arăta ce înseamnă persecuție religioasă, nu ca o răzbunare pentru ce am suferit, nu, numai pentru ca lumea să știe că primejdia numărul unu, și astăzi, a rămas comunismul. Și chiar dacă zidul de la Berlin s-a dărâmat, și dacă în România este oarecum democrație, câtă vreme pot să vorbesc acum cu dumneavoastră, să se dea la televiziune, să apară și în reviste, și în ziare, care vorbesc împotriva comunismului; însă comunismul rămâne mai departe o primejdie, pentru că nu a dispărut.

Comentariu:

În anul 1969, la intervenția președintelui De Gaulle, soții Grossu obțin azil politic în Franța. Părăsesc țara, fiind nevoiți să-și caute libertatea. N-au plecat să-și ușureze viața și să continue în lumea liberă lupta pentru soarta românilor oprimați și captivi. Aduceți-vă aminte de cei ce sunt în lanțuri, ca și cum ați fi fost legați cu ei. Își rememorau mereu, la Paris, cuvintele apostolului Petru. Întreaga viață de oameni liberi și-o consacră cauzei creștine, încercând, prin scris, cu armele credinței și ale iubirii, să ajute la cunoașterea adevărului despre România lui Ceaușescu și la limpezirea conștiințelor.

S. W.: Când am plecat din închisoare, închisoarea nu a plecat de la mine. Când am ieșit și am venit iarăși în mijlocul alor mei, toți cei pe care i-am lăsat în urmă au rămas aici și erau cu mine, m-au înconjurat; bucuria de a-i revedea e foarte mare, dar și mirarea e foarte mare, privești împrejur, ai intrat într-o altă lume, în cu totul altă lume, dar ecoul nu te părăsește niciodată... niciodată. Și nici acum. Când eram acolo, în mijlocul deținuților, parcă am venit acasă, eram parte integrantă din ei, și toate lacrimile lor ardeau și pe obrazul meu, și, trebuie să știți, suntem noi în libertate acum și ne bucurăm, dar avem mulți frați în lume, în China aceea mare, în Vietnam, în multe părți ale lumii, care și acum sunt în închisoare, și nu numai în închisoare, și suferă; Lumea asta este numită „Valea Plângerii" și nimeni nu trece prin „Valea Plângerii" fără să plătească tributul, impozitul, taxele lui, în lacrimi.

Comentariu:

În Franța, soții Grossu aveau să fie surprinși de apatia lumii libere cu privire la persecuții, în special cele religioase, ale căror victime erau locui-

torii Europei de Est, precum şi de ignoranţa generală cu privire la admirabilele fapte de rezistenţă manifestate de opozanţii români. Atunci, fără bani, fără susţinere materială din partea exilului, editează *Catacombes*, ziarul bisericii tăcerii, ziar supraconfesional ce apăra pe toţi cei persecutaţi pentru credinţa lor: catolici, protestanţi, ortodocşi. Un ziar difuzat timp de douăzeci şi unu de ani neîntrerupt, în treizeci de mii de exemplare, în toate colţurile lumii. *Catacombes* a făcut o muncă remarcabilă de informare, furnizând o abundentă documentaţie, fotografii, imagini de o actualitate arzătoare, mărturii ale prizonierilor.

În acelaşi timp, soţii Grossu editează cărţi despre comunism, ateism, vorbesc la Televiziunea franceză, ţin mii de conferinţe, se interesează de soarta familiilor persecutate politic.

L. H. L.: Revista dumneavoastră a fost, în fond, şi ea, o biserică luptătoare, o biserică care a stat în picioare...

S. G.: Aici a fost într-adevăr un miracol, pentru că, cum spuneau şi francezii: cum e posibil, domne, doi români prăpădiţi să vină şi să scoată un ziar, că noi îi spuneam jurnal acolo, era o revistă, dar, cum o revistă avea format de ziar, îi spunea jurnal; să scoată un ziar, în şaisprezece pagini, cu documente formidabile... Cum a fost posibil? Şi ca limbă, cum de poţi să te exprimi, şi să ai academicieni, şi teologi, şi cardinali, şi tot ce vrei. Cele mai eminente feţe intelectuale şi bisericeşti le-am avut colaboratoare la revistă.

L. H. L.: Cum editaţi revista, cum o tipăreaţi, cine scria?

S. G.: Noi, eu şi cu nevastă-mea făceam; nu aveam pe nimeni, toţi vroiau să ştie care e comitetul de redacţie. Nu aveam nici un comitet de redacţie; păi, să vă dau aici, în *Catacombes*, când au scris, ca să nu spun ce spun eu, să vedeţi ce spuneau... ăsta e ultimul număr pe care l-am publicat, „Un număr antologic al revistei", în decembrie 1992. Şi aici am publicat, pe ultima pagină, o voce pentru Biserica tăcerii, şi ce spun alţii, ce au spus alţii despre noi. Cum a fost posibil? întreabă unii de pildă. Spune cum era biroul; uitaţi ce spune un ziarist din Canada, care era redactor la *The Globe and Mail*, cel mai mare cotidian de limbă engleză în Canada. Auzind că am scos revista aceasta, a venit să ne cunoască. Spune aşa: biroul de redacţie este o simplă micuţă cameră, adică dormitorul. Echipamentul este redus la o maşină de scris, şi acolo era şi arhivă, şi totul. Noi nu ne-am mulţumit să lucrăm numai pe plan publicistic. Vintilă Horia, după un an, îmi scrie: Primesc *Catacombes* şi mă minunez. Cum se poate ca doi români veniţi numai de doi ani în Occident să scoateţi un ziar, că românii, toţi care au fost, dacă aţi urmărit activitatea, numai în limba română au publicat reviste, numai în limba română, cărţi în limba română. Cum se poate să scoateţi o revistă în limba franceză, dar bogăţia de documente, cum e

posibil așa ceva, cum puteți să aveți documentele acestea? Și trage el concluzia: numai o credință care mută munții din loc poate explica aventura aceasta a dumneavoastră.

Anii '80: Soții Grossu la Televiziunea franceză. Comentariu, Nicole Valéry Grossu: „Ce este Biserica tăcerii? Mulți dintre noi nu știu nimic sau aproape nimic despre ea. Unii o confundă cu Tăcuții bisericii, alții se gândesc probabil la o organizație subversivă, la o credință sau la o congregație, la un simplu joc de cuvinte fabricat, potrivit presei comuniste, de diversiunea antisovietică. Și totuși Biserica tăcerii există, ea nu este rodul imaginației unei mâini de denigratori refugiați în Occident. Biserica tăcerii este o realitate de mulți necunoscută, neglijată și adesea contestată în lumea liberă. Cum se manifestă viața în Biserica tăcerii? Iată câteva exemple: dacă bisericile sunt închise, demolate, transformate în muzee ale ateismului, în săli de sport, în depozite, cârciumi, credincioșii se adună în clandestinitate, în case particulare și în pădurile din munți. Dacă nu există decât două, trei seminarii în Uniunea Sovietică supravegheate îndeaproape de KGB, tinerii cu vocație fac studii în secret și sunt hirotonisiți preoți de episcopii clandestini itineranți. Botezurile și căsătoriile religioase sunt interzise. Ele au loc totuși în familie, în ciuda pericolului pedepsei cu închisoarea."

Acesta era chipul spiritual al Bisericii tăcerii și rațiunea de a fi a ziarului *Catacombes* al cărui scop este de a face auzită, în Franța și în lume, vocea celor fără de glas din spatele cortinelor urii.

S. G.: Spuneam, vorbeam cu soția mea: ce căutăm aici? O să râdă lumea când ne întoarcem, dar nu avem ce căuta; noi am venit aici să putem lucra pe plan spiritual, că în țară nu mai era posibil, mai ales și după pușcărie, nu mai era posibil, erau cu ochii pe mine; eu nu mai puteam face nimic, pentru că altfel înseamnă să mă cheme iar la Securitate, și iar așa... alții au acceptat, eu nu am acceptat, bineînțeles. Și zic: Ce facem noi aici, episcop, arhiepiscop cu tendințe marxiste, ziare de dreapta. De pildă, când am sosit noi, era în perioada referendumului în Franța, în 1969. De Gaulle a lansat referendumul pentru care a și căzut. Referendumul nu a avut numărul de locuri pe care îl aștepta. Și am scris repede un articol; erau comuniștii care spuneau: păi ce, noi nu suntem împotriva proprietății agricole, nu-i adevărat ce spun dușmanii noștri, noi suntem, adresându-se țăranilor, pentru proprietatea agricolă. Și atunci am scris un articol: „Va învinge minciuna?" L-am scris repede și l-am semnat Zadig, așa cum semnam și poemele satirice din *Dreptatea* în 1946 și cum am, în penultima pagină, cronica măruntă, comentarii din ziar. Am semnat Zadig, eu am rămas afară, și nevastă-mea a intrat la *Le Figaro*, ziar de dreapta, nu? Era în timpul

mesei, era un ziarist acolo, l-a citit: „Formidabil. Lăsaţi-l aici, să-l citească şi colegii mei, că ei au plecat la masă." Păi, eu l-am adus ca să-l publicaţi. „A, nu, e un articol fascist ăsta, doamnă, păi comunismul nu mai e ce spuneţi dumneavoastră." El ne învăţa pe noi cum e comunismul.

L. H. L.: În ce an era aceasta?

S. G.: În 1969, în aprilie. Ne-am dus, după aceea, la un ziar de extremă dreaptă, era chiar pe Champs-Élysées; a anunţat: doi ziarişti români; ne-a primit îndată.

Zice: Şi unde scrieţi?

Zic: Păi noi suntem foşti ziarişti.

Aaa, păi, eu cunosc o doamnă foarte drăguţă care vine aici, vine des la noi, şi cutare.

Mi-am dat seama că nu-l mai interesa să stea de vorbă cu foşti ziarişti, el aştepta un ziarist care scria după cum îi dicta regimul, nu? După cum noi, în timpul războiului, trebuia să scriem după cum era situaţia atunci, aşa m-am şi apărat eu la proces, după dumneavoastră, ziariştii scriu pentru că îi dictaţi să scrie procomunism, promarxism, noi scriam anti, aşa era politica atunci. Şi nu a mai vrut să stea cu noi; mai departe, am scos ziarul. Nici un ajutor de nicăieri. Am bătut şi la uşile lui Giscard D'Estainy ca să dea, că ei erau ameninţaţi în perioada aceea, comuniştii aveau 20-22%, era cel mai puternic partid comunist în Franţa, şi noi spuneam: noi ducem pe plan spiritual o luptă anticomunistă şi argumentele noastre sunt mult mai puternice decât argumentele dumneavoastră politice. Pentru că, dacă religia, credinţa este persecutată, vă daţi seama, o acţiune politică este imposibilă. Se face la Palatul Sporturilor din Paris, trei-patru mii de locuri, se face Congresul Tineretului Muncitoresc Catolic. Invitat, monseniorul Martie, care era primatul bisericii catolice, cardinal, cum e Luis Segé acum, eram curios să văd. Se arată scena, cine credeţi că era alături de el invitat, alături de monseniorul Martie, şeful bisericii catolice, secretarul general al Partidului Comunist, Georges Marchais, stăteau unul lângă altul. Şi ce, credeţi că a început să cânte Ave Maria? A început să cânte Internaţionala, şi cardinalul a stat pe scenă, în loc să părăsească scena, a stat pe scenă şi a ascultat Internaţionala.

Comentariu:

Urmând cuvintele lui Soljeniţân, Nicole Valéry-Grossu binecuvântează închisoarea, rolul pe care l-a jucat în viaţa ei. *Binecuvântată fii, închisoare!* a apărut în Franţa în anul 1976, dar a fost tradusă în engleză ca un best-seller, în germană, în italiană, în norvegiană, şi după 1990 în română.

După acest document zguduitor, regizorul Nicolae Mărgineanu a creat un film artistic, o peliculă, care şi aceasta a străbătut planeta, dezvăluind adevărul despre ororile Gulagului românesc.

Prin mărturiile ei, Nicole Valéry-Grossu şi-a învins suferinţa şi întemniţarea chiar şi după moarte.

Tragedia prin care a trecut e încă o piesă la dosarul condamnării crimelor comunismului.

[Paşi în zăpadă. Bocanci grei care calcă pământul.

„Nu pentru o lopată de rumenă pâine,
Nu pentru pătule, nu pentru pogoane,
Ci pentru văzduhul tău liber de mâine,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!
Pentru sângele neamului tău curs prin şanţuri,
Pentru cântecul tău ţintuit în piroane,
Pentru lacrima soarelui tău pus în lanţuri,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!"

Arhivă. Sesiunea MAN din aprilie 1962]

Comentariu:

În anul 1962, procesul cooperativizării agriculturii era practic încheiat. În faţa celor douăsprezece mii de ţărani invitaţi să participe la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale din aprilie 1962, Nicolae Ceauşescu a atribuit partidului, activiştilor săi, meritul acestei istorice transformări. Într-o măsură foarte însemnată, meritul i se datora. Puţini ştiu azi care au fost responsabilităţile personale ale lui Nicolae Ceauşescu în cruciada colectivizării. Cărţile, filmele, ziarele de partid, emisiunile de televiziune, volumele omagiale, biografiile confecţionate pentru Occident, poemele păunesciene l-au asemuit cu Moise, cel care a condus poporul către pământul făgăduinţei, al bunăstării şi al independenţei.

[Troiţa din comuna Răstoaca. Numele celor nouă ţărani împuşcaţi în 4 decembrie 1957.]

Vrancea era ultima redută în calea colectivizării. S-au dat ani de închisoare prin aplicarea articolului 209 din Codul Penal, în perioada 1948–1962, şi cu toate mijloacele de constrângere, cote, impozite, confiscări de avere, impuneri ilegale, rechiziţii forţate, ţăranii nu acceptau colectiva. În Vrancea s-a manifestat cu forţă comunismul de război, comunismul care opera cu tancuri şi tunuri pentru a convinge ţăranii.

Era sfârşitul deceniului şase; tranşeele şi cazematele, vorbind despre luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, ne duc spre un teritoriu în care structurile colectiviste nu pot trece. Practic, Partidul Comunist a supravegheat cooperativizarea cu arma în mână. Într-un instructaj elaborat de Direcția Generală a Poporului, în iulie 1950 se cerea ca lucrătorii de Securitate să răspundă direct de adunarea cotelor, de colectări şi înscrieri. Instrucțiunile precizau: dacă vreun chiabur face agitație, poate fi împuşcat acolo, pe loc. Ceea ce trupele de Securitate au şi executat în şirul de sate vrâncene Răstoaca, Vadu Roşea, Bârseşti. Față de aşa-zisa chiaburime, nu se stabilise încă cine era țăran înstărit, cine era mijlocaş şi cine era chiabur. Linia partidului se pronunța clar, mai întâi pentru îngrădire economică şi apoi pentru lichidarea chiaburimii.

De altfel, comuniştii ruşi arătaseră, încă din anul 1930, ce înseamnă deculacizare; cuvântul vine de la culac-chiabur, şi colectivizare imediată totală. Toate proprietățile țărăneşti — pământ, vie, material agricol, unelte, animale — sunt declarate proprietatea statului. Pentru a înfrânge rezistența satului rus, Stalin a deportat cincisprezece milioane de țărani. În Vrancea, colectivizarea forțată s-a declanşat în anul 1957. La început, echipe de treizeci-patruzeci de indivizi umblau, din casă în casă, cu lămuritul. Dacă lămuritul nu dădea rezultate, urmau bătăile, amenințările, arestările.

Numărul cel mai mare de arestări din Vrancea în perioada 1949–1955 l-a furnizat țărănimea. Acuzați de sabotaj economic, de fapt pentru neputința de a plăti cotele, țăranii primeau ani grei de închisoare.

Poziția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, exprimată la o plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din martie 1959, suna cinic: „Să le luăm pământurile în aşa fel încât să nu însemne o naționalizare, dar să nu le dăm prea mult, să le dăm şi lor ceva bani ca să aibă de o țigară. Batozele şi tractoarele de la chiaburi trebuie luate la prețul fierului vechi."

Victor Frunză, în *Istoria stalinismului*, defineşte această natură a politicii față de țărănime: „Numai conjuncturile au obligat atunci partidul să dea prioritate la început unor forme politice, altminteri împletirea între terorism şi politică ajunsese la un moment dat să fie atât de strânsă încât să se şi confunde. Teroare, represiune, crimă. Iată ce a însemnat colectivizarea în Vrancea."

[Comuna Răstoaca]

Oamenii sunt săraci aici, la Răstoaca; după ani de închisoare, puțini au reuşit să-şi refacă avutul confiscat, să-şi dobândească casele, pământurile.

Adus la sapă de lemn, de o politică potrivnică omului, țăranul vrâncean şi-a pus în ramă odoarele de preț care i-au fost nimicite timp de atâtea decenii: caii, vitele, tot ceea ce făcea odinioară sfințenia, mândria şi frumusețea unei gospodării de răzeşi.

[Arhivă. Jurnalele de actualități ale anilor ’60:

Ce greu le-a fost până să se hotărască... Drumul arătat de partid era prea nou, și calea între el și ceea ce lăsaserăți voi prea mare. Era vorba de o altă viață, o viață pe care voi nici nu ați fi putut-o visa, și această viață era parcă adunată într-un singur cuvânt: colectivă.

Laolaltă stăpâni. Și când cuvântul „sărac“ a fost înlocuit cu „colectivist“, colectiviștii începuseră asaltul împotriva satului sărac.

Un grup de țărani, foști deținuți politici din satul Răstoaca:

„Eu mă numesc Miu Corneliu; eu am avut condamnare cincisprezece ani de muncă silnică.“

„Sunt Florea Vasile, am fost condamnat la optsprezece ani.“

„Miu G. Gheorghe, condamnat douăzeci de ani, acte de teroare contra siguranței statului.“

„Beșleagă Vasile, cincisprezece ani, tot la fel.“

„Marcu Ion, douăzeci de ani, tot la fel, aceeași...

„Marian Gheorghe, douăzeci de ani.“

„Miu D. Soare zece ani am avut condamnare.“

„Alt țăran, condamnat douăzeci de ani, acte de teroare contra orânduirii sociale.“

„Miu D. Vasile, condamnat douăzeci de ani detenție grea, temniță grea.“

„Chițu Ilie, condamnat douăzeci de ani pentru acte de teroare împotriva securității statului.“

„Miu D. Gheorghe, douăzeci de ani condamnat.“

„Lazăr D. Dumitru, optsprezece ani condamnat, tot cu acte de teroare contra siguranței statului.“

„Mă numesc Lazăr V. Marin, condamnat douăzeci de ani muncă silnică, confiscarea averii pentru acte de teroare contra orânduirii sociale.“]

[Arhivă. Filme de propagandă pentru colectivizare:

„Câte îndoieli individualiste, câtă frământare transpirată a trebuit să depășească țăranul până să iasă din bucățica lui de teren, și să decidă să se unească împreună cu ceilalți, să-și aducă plugul pe care îl ciocănise, de mic copil, bouleanul pe care îl asistase la fătare. La tot ce credeați că înseamnă a fi stăpân în casa lui, i se propuneau soluții noi. Filozofia lui, instinctual conservatoare, de om înșelat de zeci și sute de ori, ca să nu mai vorbim de reacțiunea reactivată pe această temă între 1948 și 1962, totul se opunea.“]

Care a fost realitatea colectivizării, spun mărturiile:

Miu M. Gheorghe: Prima zi, atunci, a fost o duminică; în duminica aia a venit Securitatea, umbla cu mașinile pe drum, și nu a făcut nimic, erau

astupați securiștii cu prelate, și ai noștri ieșeau cu cuțitele la ei la mașină... Până la urmă le-a oprit drumul, nu a mai vrut să le mai dea drumul să mai circule pe șosea, era o nuntă atunci, nu aveai voie să stai pe loc; și noaptea a încercuit satul. În puterea nopții... domne, de unde și până unde? Lunea a fost liniște, nu a venit lunea nimeni peste noi, și luni noaptea a încercuit satul, cu tancuri, cu tunuri, ca pe front. A încercuit satul și nu a mai dat voie să mai iasă nimeni din comună, și nici să intre nimeni. Și a arestat, și ne-a oprit patruzeci de inși, cum ne-a oprit. Pentru pământ am fost, nu am vrut să dăm pământul, să intrăm în CAP. Pentru pământ și acum luptăm, ca să ne luăm drepturile. Asta e situația, domnule. Nu știu de unde pleacă, că nu putem să intrăm în drepturile pământului.

Lazăr D. Dumitru: În 1957, pe 14 noiembrie, au sosit o sută douăzeci de inși, în două mașini, care ăștia au debarcat la sfatul popular, și acolo s-au organizat: care merge înspre Târtan și Răstoaca; dintre care erau nouă străini și unul din sat, în fiecare echipă. Și au durat aceste echipe șase zile, timp de o săptămână aici în comună. Dintre care, în timpul ăsta, oamenii știind că veneau cu ciomege, cu sila... forțat, dacă întâlnea o femeie pe stradă, o făcea forțat să pună degetul. O făcea forțat, că lua șapte lei de cerere. Dacă venea acasă, iar la fel, forțau; lua femeia, dar la fel, femeia spunea: Domne, aștept să vină bărbatul, să întreb și cu bărbatul. Nu conta, bătaie, să treacă forțat. Între care, în mijlocul satului, Mitică Postolache, femeia născuse atunci, și bărbatul ei era dus la Focșani, era într-o miercuri asta. Bărbatul său nu a fost acasă, și era femeia, femeia cu copilul născut atunci, să-l îmbrace, a luat femeia de păr, cu copilul de pe prispă, cum e prispa afară, a târât-o în bătătură și o târa cum tragi tu o obială și cu copilul în brațe, și-o bătea.

Chițu M. Ilie: Eu, singur, am trimis femeia de acasă, aveam un copil, o fetiță de un an și opt luni; zic: ia fata, și du-te la tac-tu; stai acolo până o trece văpaia asta. Am stat vreo trei-patru zile singur acasă; nu mâncam, nu nimica... când nu e femeia acasă: îi trimit femeii răspuns, să vină acasă. La colț la Ursu, câțiva inși au tăbărât pe ea, i-a azvârlit copilul jos din brațe și i-a pus degetul forțat pe cerere. Când am văzut asta, m-am tulburat, doamnă. Am cârpit vreo câțiva și s-au împrăștiat. Și treaba asta a mers până în 12 ianuarie. În 12 ianuarie, au fost organizați să comaseze terenurile Răstocii, și noi am prins firul.

Lucia Hossu Longin: Ce înseamnă să comaseze terenul?

Țăranii: Să-l ia, să-l bage în colectiv, grămadă.

L. H. L.: Cât însemna acest teren?

Țăranii: O mie și ceva de hectare, două mii de hectare.

C. M. I.: Și noi am prins firul ce vrea să facă ei; și ne-am adunat la Putna aici, la Podul Putnei. La Podul Putnei a venit primarul: Mă, oameni buni, a vrut să calmeze treaba, că nu-i nimic, că o fi, că o împărți; mă, uite

ce e: dacă nu este nimic, mergi la sat şi ne daţi cererile. Era inginerul Găianu de la Galaţi. Era inginerul Ionescu de la Bucureşti, să asiste la comasarea asta, la sărbătoarea asta care vrea să o facă ei. I-am luat de pe drum, i-am găsit la cooperativă, i-am luat de pe drum, i-am băgat în convoi, la Sfatul Popular. Măi, oameni buni, că alegeţi-vă preşedintele dintre voi, că nu ştiu ce, socoteli, faceţi două colective sau trei, câte vreţi voi... Nimic, bătaie; devastat Sfatul Popular complet, am scos toată arhiva în centrul şoselei, cererile le-am dat foc, Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, care erau pe pereţi, jos toţi.

M. C.: Ne-au băgat la dubă, la ora şase dimineaţa, şi ne-au dus direct la Galaţi; la Galaţi au tras duba cu spatele; douăzeci, dar el a venit mai târziu, nu te-a prins pe tine, că el a plecat într-o comună aici, a zis că o să scape, dar nu a scăpat..., după ce ne-a dus la Galaţi acolo, ne-a băgat cu duba cu spatele în uşă, ne-a pus căciulile pe ochi, ne-a dat câte un pumn în cap la fiecare şi ne-a băgat la câte o gheretă pe fiecare, şi ne-a făcut percheziţie: ne-a tăiat nasturii de la haine, ne-a luat şnurul la bocanci, ne-a luat cojoacele, ce am avut pe noi, hainele, şi ne-a băgat doar în flanel, în celulă, fiecare câte unul sau doi în celulă, dar eu am fost singur. Mulţi care au fost câte doi, câte trei... ne-au ţinut acolo cinci, şase zile, că nu ne-a întrebat nimeni; ştiau ceea ce ştiau. După vreo cinci zile vine un caraliu din ăsta care îţi da ochelari, ochelari fără vedere, negri, te lua de braţ şi te suia la anchetă. La anchetă te lua la întrebări: Ce ai vrut să faci, cum s-a petrecut treaba acolo? Noi, eu în special, spuneam adevărul, şi ei nu vroiau să înţeleagă. Nu, banditule, spune cum s-a întâmplat! Şi au început cu bătăi, pumni în stomac, pe sub fălci; nu mai ţinea cont, dădea aici la ceafă, vedeai stele verzi, albastre şi în tot felul. Vedea că nu scoate nimic, te lua caraliul, îţi punea ochelari în ochi şi te băga înapoi la celulă. Pe urmă scotea pe alţii, şi aşa a mers două luni de zile.

C. M. I.: Domne, m-ai luat, m-ai condamnat, mi-ai dat douăzeci de ani, mi-ai confiscat, am avut şi eu un bou şi o vacă la jug, boul mi l-ai confiscat; nici azi nu s-a recuperat treaba asta. Altceva, dacă tu m-ai arestat pe mine şi îmi dai o sută de grame de pâine pe zi aici... ne scotea la percheziţie, cu pieile goale, într-un salon lung; ciorapii, izmenele, chiloţii, cămăşile şi aşa mai departe. A ajuns până acolo, ne-a băgat degetul în fund, dar... zice: Vezi, mă, că în gură are ceva, şi-ţi băga degetul în gură. Asta e umanitate? (Plânge.)

[Din jurnalele de actualităţi ale anilor 1960:
Au fost şi cazuri când oamenilor li s-a vorbit răstit; s-au petrecut şi ilegalităţi ascunse opiniei publice. Câte unii au semnat pur şi simplu de frică.]

C. M. I.: Ne băga sub pat, ne punea să ne facem excrementele în castroane, şi ne chema de pe dedesubt: cuţu, cuţu, cuţu... şi ne mâncam noi

excrementele noastre. Umanitate este asta? Și acum au fugit în Turcia, în Grecia... o să-i găsim, doamnă, nu anul ăsta, la anul.

L. H. L.: Pe cine vreți să găsiți?

Răspuns: Frații Șomlea (ofițeri politici la Penitenciarul din Gherla).

C. M. I.: Plutonierul Bodea m-a băgat douăzeci și ceva de zile la izolare pentru că a găsit un geam scris, să-mi fac și eu ocupație, să nu înnebunesc. Zice: Unde ești, mă? Stăteam pe wc. De aici până diseară nu ieși! Așa mi-a făcut un cerc plutonierul Bodea (*n.a.* — arată cercul din jurul lui). Să nu ieși din cercul ăsta! Cu o sută grame de pâine la două zile la izolare, doamnă, și seara se declanșa un pat din perete. Este scris numele meu acolo. Vreau să vizitez și eu Gherla o dată...

L. H. L.: La Gherla ați fost?

C. M. I.: La Gherla, da.

Beşleagă Vasile: Eram zece mii în 1959. Ne scotea de băgam alimentele pe secție, și număram pâinile; pâinea era împărțită în douăzeci și patru. Știam, avem atâtea sute de pâini, câte douăzeci și patru, și după pavilionul nou erau cinci mii, și cinci mii erau în pavilionul vechi.

L. H. L.: Câți erau țărani, din cei zece mii?

B. V.: Toți erau țărani, majoritatea erau țărani, cu problema agriculturii atunci, cu colectivizarea, contrarevoluționari. Ei ne-au făcut acte de teroare contra orânduirii sociale, ca să ne poată încadra, să ne pedepsească, cu pedepse mari.

C. M. I.: Altceva. M-a ținut trei luni legat la butuc, cu Farcani Valeriu din Brăișoru-Huedin, dascăl. Ăsta era condamnat la moarte. Măi, ce să fie cu mine, cu ăsta condamnat la moarte? Uitați-vă, doamnă, piciorul meu. (*n.a.* — arată răni cicatrizate la picior.) Se cunoaște? Butucul era așa băgat în ciment, și avea douăsprezece lanțuri pe el. Dacă erai condamnat mai greu acolo, doisprezece inși lega, dar eu am fost numai cu ăsta. Și stăteam amândoi pe butucul ăla, apa jos era de un deget. Când am ieșit de acolo, tălpile de la bocanci mi-au căzut jos. Pielea mea, ziceai că sunt un morun de baltă de pește, așa se făcuse. Pentru ce?

Lazăr Vasile: Numai pe bătaie ne-a ținut două luni de zile... care ne-a bătut. Făceam o dată, dacă ne scotea la anchetă o dată ziua, de două ori noaptea, dacă ne scotea de două ori noaptea, o dată ziua. Și uite așa, ne-a frecat până să spunem adevărul. Și adevărul, ce să spun? Am fost acolo. Și au spus că de ce ne-am dus și am cerut cererile înapoi lui Cotigă Ion, primarul. A fost contra, și de colea a fost altul în urmă, Vasile Chirea, și ne-a confiscat ăla tot. A spus că a venit Ceaușescu și a spus: Care or fi vinovați vor fi luați cu capul și împușcați. Și el a plecat la București. Pe noi ne-a închis pe toți și ne-a condamnat la Galați. Cât au vrut ei. La Galați am stat șase luni de zile, ne-au pus lanțuri la picioare, de alea cum sunt la animale,

groase ca degetul, cum ar fi de remorci. Mai ceva ca la animale. Şi ne-a luat şi ne-a dus în Gherla. Şi în Gherla ne-a ţinut două zile în lanţuri; sub pat, că nu aveam unde ne culca, în pat, unde să te culci împiedicat de picioare? Şi după aia ne-a scos unul câte unul, şi tăiam noi zalele de la picioare, că erau făcute cum e potcoviţa, brăţară, şi aici fier de zece, nituit, şi acolo s-a spart şi mozaică şi tot...

Lazăr V. Marian: pe mine m-a luat la trei săptămâni după ce a arestat primul lot care a înconjurat comuna, că s-a spus treaba asta, a venit chiar Ceauşescu, a venit personal în comună şi a spus: Vor fi pedepsiţi chiar şi cu moartea, chiar şi capul li-l vom lua.

[Arhivă. Din jurnalele de actualităţi ale anilor 1960:

Deseori, în împrejurări deosebit de grele, în orice caz, pretutindeni pe unde l-au purtat răspunderile, conducerea partidului, şi în contact direct cu ţăranii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a militat cu fermitate, cu un curaj izvorât din adâncul convingerilor sale pentru respectarea liberului consimţământ, pentru înscrieri strict democratic obţinute, convins că, nici politic, nici economic, nu se poate acţiona eficace, fără o opţiune liberă, singura care obligă într-adevăr la eficacitate, opţiunea liberă pe care a socotit-o dintotdeauna, dreptul ţăranului român.]

L. H. L.: Spuneţi-ne, ne interesează în mod deosebit, de asta suntem în Vrancea, fenomenul de rezistenţă din Vrancea. Cum vă explicaţi dumneavoastră că aici împotrivirea în faţa colectivizării a fost atât de masivă, faţă de alte zone ale ţării, în care totuşi satele au fost supuse. Cum vă explicaţi?

L. V. M.: Vrancea niciodată nu a fost călcată şi nici nu va fi. Din 1950, s-a răsculat de sus, de la Bârseşti, şi a ajuns până la Focşani. Fiindcă noi ne tragem din răzeşi, nu am vrut să dăm pământul cu forţa la CAP. Nu am vrut să mă trec, nu am decât două hectare eu şi cu soţia, nu am vrut să-l trec cu forţa, fiindcă am fost obligaţi, că au venit cu cuţitul în sală, cu ghioagă, în curte... mi-a bătut şi soţia... eu sunt vecin cu Miu. Am stat o săptămână fugar pe câmp; nu puteam să stăm din cauză că veneau în curte câte doisprezece-cincisprezece nu te întreba. „Dă-i bătaie...." Dintre ăia care au fost, că se cunoaşte şi acum, au fost securişti, agenţi de securitate, muncitori, golani aleşi, aduşi, plătiţi, arăta că el e securist, pistol pe dedesubt, sulă şi aşa mai departe, erau pregătiţi pentru bătaie. Nu te întreba. Te treci? Nu. Şi dă-i bătaie. Aşa a fost, doamnă, aşa s-a petrecut. La noi, Vrancea nu a fost niciodată îngenuncheată din moşi strămoşi, răzeşii lui Ştefan cel Mare. Noi suntem oleacă mai departe de Suraia, Vadu Roşca vorbeşte... adică suntem oleacă încâlciţi, că suntem aici cu Muntenia vecini, nu vorbim cu „şi", dar noi nu am cedat, nu am vrut să ne trecem, obligatoriu

nu am vrut să ne trecem în CAP. Indiferent ce se întâmplă. Și am fost luat. Când m-a arestat, soția mai avea o lună și jumătate până să nască. Care băiat îl am azi de douăzeci și opt de ani, și l-am găsit de șase ani jumate când am venit. Nu știa să-mi zică tată.

C. M. I.: Tatăl meu a luptat la Mărășești și statul l-a împroprietărit cu câteva hectare de pământ. Mi-a dat și mie o jumătate din pământ. Am avut-o plantată cu vie; când să o culeg și eu, al patrulea an m-a băgat în pușcărie. Mi-a confiscat via. Când am venit acasă la vreo șase ani, mi-a defrișat-o. Și mă duc la domnul Florică și zic: Domne, dă-mi și mie asta, de un... măcar, să fac și eu focul, să ies din iarnă. Marș din fața mea, criminalule! Nu ne-om întâlni noi vreodată pe ici, pe colea? E la firmă la Florești acum... Nu ne-om întâlni noi oare între patru ochi așa? [Alți țărani: Mai avem puțin și suntem gata. Ne ducem.]

M. C.: Pământul nostru este în IAS și nu avem de unde să-l luăm, două sute de hectare care ne lipsesc pe comună ca să dăm la oameni. Dar acum, ca să ne ducem, să ne cerem niște drepturi, nu ni se dă, ne amână din zi în zi. Ne ducem de două ori pe săptămână, noi ne ducem la prefectură... și „mai veniți, să vedem ce soluții găsim“, și nu știu ce soluții să găsească și ne amână din zi în zi. Acum spun: cică da, să luăm din IAS, dar să luăm întâi de la Gologanu, să-l dăm întâi IAS-ului, să facem schimb.

L. H. L.: Dvs. vreți pământul dvs., nu pământ la schimb.

M. C.: Nu, domne, pământul nostru, că-i al nostru. Perimetrul comunei. Noi cerem pământul nostru care este, noi nu avem nevoie de alt pământ; al nostru aici a fost și de aici îl luăm.

C. M. I.: Discuția este pentru ce am suferit eu, domne! Ne-au pus mâinile pe masă așa, uitați-vă la mâinile mele, uitați cu cât este mai scurt degetul ăsta decât ăsta; și din două ghioage s-au făcut palmele mele așa... și nu m-a lăsat, a dat până când a plesnit. Păi, pot să uit eu așa ceva? Aici a cangrenat degetul ăsta, și a căzut jos buricul degetului. Pentru ce? Pentru moștenirile pe care le am de la tata, și tata a luptat pe front, i-a bătut pe nemți la Mărășești, pentru pământul ăsta. Și nu-l dau niciodată.

L. H. L.: Păi, nu mai aveți ce să dați, că l-au luat...

C. M. I.: Dar îl luăm noi înapoi iar. Nici nu mă gândesc.

[Arhivă. Din Jurnalele de Actualități ale anilor ’60:

Șase mii cinci sute de hectare câștigate pentru agricultură. Iată ce sărbătoresc muncitorii șantierului de îndiguire Brăila-Dunăre-Siret. Ministrul adjunct al Agriculturii, Nicolae Ceaușescu, felicită pe muncitori pentru această realizare.]

C. M. I.: Am fost bătut în piept, mi-a rupt clavicula asta, la gât aici. Am vărsat sânge... în Galați. Să vă spună colegii mei... Au spus că din cauza noastră nu se poate colectiviza județul Vrancea.

Comentariu — [Imagini din Răstoaca, azi]

Am revenit, după treisprezece ani în aceste așezări de pe malul Putnei. Țăranul ca un brad, Chițu M. Ilie, nu mai e în viață. Doar casa lui, după inundații, s-a lăsat puțin pe o parte, şi mai ales după ce şi-a pierdut stăpânii. Chiţu a murit mult prea devreme, de ciroza hepatică pe care o contractase în Zarca Gherlei. Nu și-a luat înapoi nici tot pământul confiscat de comuniști. După el, la un an, soția îi este lovită de o maşină în fața porții. Cele două fete ale lui Chițu au părăsit Răstoaca, satul în care trăiseră atâtea nenorociri. Au vândut și au plecat. Țăranul semeț care promitea să sece Putna, cu cei care i-au furat avutul și tinerețea, nu a mai apucat să se țină de cuvânt. Peste Răstoaca și Vadul Roșca, acolo unde trupele lui Ceauşescu au tras în 1957 ca pe front, cincizeci de ani mai târziu, în 2005, s-a abătut urgia apelor. Casele au fost măturate; țăranii au rămas din nou săraci, zdrobiți de durere, în căutarea unor noi orizonturi. Adevărați proletari agricoli.

Lângă comuna Vulturul, Guvernul României şi oameni cu sufletul mare le-au construit adăposturi. Un alt sat se naşte; abia acum se rânduiesc. De Paşte, vor sărbători învierea Domnului într-o nouă biserică. În centrul satului se află casa lui Dumnezeu, în construcţie deocamdată. Pentru că dintotdeauna viața unei comunități rurale se centrează pe sfânta biserică ocrotitoare, iubitoare şi puternică. Va opri Dumnezeu răul care i-a năpăstuit pe țăranii vrânceni decenii de-a rândul? Le va da mângâierea şi îmbărbătarea de care au atâta nevoie?

[Arhivă — Portret Nicolae Ceauşescu

Şef al Direcţiei Superioare Politice a Armatei şi adjunct al Ministrului Forţelor Armate în anii 1950, generalul Nicolae Ceauşescu a condus personal războiul împotriva ţăranilor din Vrancea. Aici a fost recunoscut de cei care bătuţi, seceraţi, aşteptau să vină partidul ca să li se hotărască soarta. Însoţit de o echipă de securişti şi procurori, Ceauşescu a întrebat, faţă în faţă cu autorii răzmeriţei din Vadu Roşca, dacă este cineva rănit dintre soldaţi, dar morţii şi răniţii erau numai în tabăra ţăranilor.]

Ţăran rănit: Şapte gloanţe am avut aici, şi două în picior.

[Comuna Vadu Roşca]

Niţu V. Stan (unul dintre capii revoltei ţăranilor din satul Vadu Roşca, noiembrie-decembrie 1957): Nu am dormit acasă, dormeam într-o lizieră de salcâm cu un vecin aici, era 4 decembrie şi era frig; aveam nişte haine pe noi, ne-am pus şi noi într-o lizieră, nici în casă nu ne-am mai dus.

Ne-am culcat pe la patru dimineaţă. Pe la vreo şase, şapte, în zorii zilei, auzim un huruit, aşa ca pe front, închis. Măi, ce se aude oare? Un huruit de maşini grele, utilaj greu. Am stat noi, nu se vedea nimic; când aproape de zori aşa, la cinci sute de metri, cam şapte-opt sute de metri, se vedea ceva, parcă ziceam că e lup; venea, se oprea, venea, se oprea, dar ăla dormea mai greu. Măi, Nicolae, ies cu arma. De ce? Bă, băieţi, e greu de noi; e, să vezi tu ce vine acuş... îi spui. Ia uite colo pe şosea, uite cât vine, uite cât vine. Nu a durat zece minute, a venit o grupă de soldaţi cu un miliţian în frunte, pe aici prin pădure. Eu mă duc pe aici, dar de acum poporul s-a alarmat. Imediat la clopot, şi în timp de cinci minute s-au umplut iar toate şoselele. Când am venit, mă duc acolo, grupa aceea de şase-şapte militari mergea în flanc aşa, şi ne-am înşirat şi noi în flanc aşa. Ăia strigau înapoi, noi strigam înapoi! Nu le-am dat voie, recunosc, că poate am fost şi vinovat într-un fel: pe aici nu se trece, chiar aşa am spus.

Ei, oameni buni, aşteptaţi Crăciunul... pe aici nu se trece, nu primim nici armată, nu primim... s-a întors, domne, a făcut o curbă expre, noi am venit în sat; cât am venit de la o sută de metri, din pădure, aici în sat a venit batalionul, maşinile; mitraliera pe cabină, acum văd, oameni postaţi liniştiţi, noi îi avem în faţă, daţi drumul la armată! Nu dăm drumul nimic, aici în sat ne baricadăm. N-am dat, ne-am opus; nu am deschis drumul. A început să tragă: gloanţe oarbe; dar când a început să tragă, venea aşa o flacără... aşa făceam toţi. Tineretul era aşa mai obraznic. Hai pe ei că nu au gloanţe, au început să zvârle cu pietre. N-aveam altă armă. A azvârlit cu pietre oleacă. Când a început să tragă, cădea ca grâul; aşa cădea, şi în dreapta, şi în stânga. Cum e domnul Cotonanu aici, aşa era şi stânga. Pe dreapta mea l-a împuşcat aici (*n.a.* — mijlocul frunţii), mort, pe stânga l-a împuşcat cât de aici în televizorul ăla, şi a căzut aşa... (*n.a.* — pe spate).

L. H. L.: Pe cine a împuşcat?

N. V. S.: Păi, l-a împuşcat în maşină, cum îl cheamă, Crăciun Dumitru. Nu-s veri, numai aşa s-au numit: Crăciun Stroe şi Crăciun Dumitru. Ăsta, Crăciun Stroe, a căzut mortal, Crăciun Dumitru numai aici (zona abdomenului). Mă arde, mă arde. Mă duc la Stroe, Stroe era negru şi răcâia; cu faţa în jos. Ăsta e mort. Uitasem de ăia că trage, nu mai ţineam cont. L-am luat pe ăla, curaj sau minte nu am mai avut, nu mai ştiam ce era acolo. Când mă uit încolo, alt băiat. De acuma răcnea ca în iad. Unul ţipa că l-a împuşcat, altul că l-a împuşcat pe văru-su, altul că e rănit...

L. H. L.: Au tras fără somaţie?

N. V. S.: Fără. Fără somaţie au tras; de acuma trăgeau în plin. Şi noroc că am avut cazemata în spate şi ne-am retras; l-am luat pe ăla în spate şi m-am retras în cazemată; când m-am dat în dosul cazematei, aici săreau pietre cum vine grindina aceea în cazemată, dar dacă nu era cazemata

aceea cred că zob ne făcea pe toţi. Şi dacă nu aveam cazemata în spate, poate ne omora pe toţi, pe toţi ne omora atunci, dar am mai scăpat o parte. L-am luat pe ăla, l-am salvat, am venit acasă, nu era nimeni, nevasta şi copiii, aveam patru copii sub şapte ani, cel mai mare avea vreo şapte ani, cel mai mic avea vreo şapte luni. Nu aveam nici fotografii, că nu aveam fotografii... nimic nu a lăsat. Şi am fugit tocmai în partea cealaltă a satului, unde era familia acolo aşezată. Am trecut, când am trecut de aici, am trecut haţaşul, venea armata în salturi.

L. H. L.: Asupra unui sat cu patru sute de suflete, aşa un asediu?

N. V. S.: Pe trei linii venea, plus puşca mitralieră care trăgea încontinuu. Clopotul trăgea; maşinile se opriseră la pod acolo, ne baricada, şi clopotul trăgea. La un timp a stat clopotul, dar a stat clopotul după ce a retezat clopotniţa; mitraliera a tras continuu. Şi un băiat care a scăpat din armată atunci, care a făcut armată la Securitate, el a tras clopotul, şi dacă l-a împuşcat tot pe aici prin stomac, când a retezat clopotniţa, el s-a scos la curea, şi tot mai bătea acolo. Şi acum trăieşte băiatul acela de şapte ani acolo, în clopotniţă, pe ăla nu l-a atins deloc; cum a stat băiatul acolo... s-a suit securistul...

L. H. L.: Clopotarul Ienuţă?

N. V. S.: Ienuţă, da. Acela l-a găsit împuşcat acolo şi el dădea cu securea, şi i-a pus pistolul în cap şi l-a trântit jos. Toată armata se apropia, de acum avea două-trei sute de metri ca să intre în sat. Dar cu trăsături, nu am fost prin război, atunci eram mic. Dar exact cum povesteau fraţii mei pe linia întâi, aşa era pericolul. Eu atunci mi-am luat un copil în braţe, pe gât, aici, aveam un copil de doi ani şi unul de şapte luni, şi unul cu picioarele în buzunar; adică pe ăla de pe gât l-am băgat cu picioarele în buzunar. Şi pe cel mititel de şapte luni l-am luat în braţe, cu haina. Când am ieşit din curte, la vreo cincizeci de metri, trei ostaşi, mitraliera, câinele lup; m-a luat de când m-a văzut, de la cincizeci de metri, aşa m-a luat: întoarce capul, ia-o stânga, uite aşa m-a purtat; cum mergeam, aşa purta mitraliera, până când m-a trecut. Am ajuns iar la pod, tot la fel m-a luat, ălălalt: la dreapta, la stânga, capul în colo, nu te uita, trag, trag! Şi aşa m-a dus până acasă. Acasă, eu eram îmbrăcat în haină, aveam copilul de şapte ani în haină, el a răsturnat... nu mai pot. (Plânge.)

Aici aveam un pat, mi-a răsturnat copilul după haină... Ia-ţi buletinul! Nu am mai apucat zice nimic; dar înainte de a veni acasă, ne-am adunat copiii din sat cu toţi, cu familia; ăl de şapte ani mergea înaintea mea. La o distanţă de aici de cinci sute de metri, un cetăţean din sat, şi cu doi ofiţeri, mergea în mijloc, şi probabil că ăla m-a spus: ăsta este Niţu Stan. Mă căuta, ştiam că mă căuta. Nu mi-a spus nimic, dar ăia când m-a dat, că veneam cu ăialanţi, ăia m-a lăsat, m-a dat în primire la ăştialanţi; şi m-a întrebat:

Cum te numeşti? Niţu Vasile Stan. În numele legii, eşti arestat! Şi s-a pus unul într-o parte cu pistolul... eram şi cu copiii în braţe: doi, unul în spate, unul în braţe. Ăla mare, de şapte ani, nu a mai putut, a fugit înainte; a venit până aici la monument. Aici la monument, era numai sânge mult, mult, mult, cât e casa asta de gros... mâncau câinii, porcii şi pe lângă sângele acela erau furci, topoare, pari, tot strâns grămadă aşa. Băietul ştiind că ăla e mort şi văzând câine acolo, a început să ţipe iar, şi fugea înapoi, la mine. Acum, la mine fugea că vedea pistoalele aici, înainte fugea, vedea sânge, zicea că sunt ăia morţi. Şi uite aşa făcea, cum fuge un câine care-i izgonit de colo-colo şi ţipa.

N. V. S.: Eu nu puteam să îl ţin decât pe acela mai blând: vino la nenea, că nu îţi face nimic şi l-am luat de mână şi l-am trecut de sângele ăla şi am venit acasă mi-au răsturnat copilul şi m-a arestat şi plecat am fost, doi ani şi jumătate nici un fel de vorbitor, nici un fel de scrisoare.

L. H. L.: Câţi au arestat din comuna dumneavoastră?

N. V. S.: Atunci, în timpul acela m-au dus la şcoală...

L. H. L.: Întâi v-au dus la şcoală

N. V. S.: La şcoală, aici. La şcoală, când m-am dus eu la ora 4, era lume de jur-împrejur, pentru că şcoala este mare, clasa este mare, era lume de jur-împrejur cu faţa la perete, m-a dus în centru, acolo era o masă de ofiţeri şi era un civil, nu foarte înalt, îmbrăcat în negru şi cu un papion la gât şi m-a întrebat: Cum te numeşti? Niţu Vasile Stan. Fă-i percheziţie. Atunci am auzit că acela era Nicolae Ceauşescu, era secretarul lui Dej. Ăla m-a întrebat.

L. H. L.: L-aţi recunoscut ca fiind Nicolae Ceauşescu?

N. V. S.: Da cum să nu. L-am văzut pe urmă, după aceea, că el era, atunci nu ştiam precis, pentru că l-am văzut prima oară în faţă.

L. H. L.: Deci el era comandantul?

N. V. S.: El era acolo civil, singurul civil pe care l-am văzut între toată armata aceea.

L. H. L.: În această casă, când aţi venit din închisoare, câţi ani aţi stat cu chirie?

N. V. S.: Până în '70?

L. H. L.: În casa dumneavoastră?

N. V. S.: Aici stăteam, într-o odaie, dar plăteam chirie.

L. H. L.: Cui plăteaţi chirie?

N. V. S.: La CAP, o doamnă venea.

L. H. L.: Dar nu era casa dumneavoastră?

N. V. S.: Casa mea era, dar dacă nu mai era a mea, ci a statului...

L. H. L.: Şi statul v-a dat înapoi chiria pe care v-a luat-o.

N. V. S.: Nu, nimic, nu spune nimic.

L. H. L.:V-au confiscat atunci acte, casă, avere...

N. V. S.: A confiscat tot: casă, avere, cai, pământ, tot, tot, tot.

L. H. L.: Nu am găsit aici, în casă, nici măcar o fotografie de când erați tânăr. Ce nu au confiscat ei, au luat apele.

N. V. S.: Au luat apele, și dacă a fost grădiniță de copii, care cum a intrat, nu s-a mai ținut cont ca să păstreze o fotografie de a mea sau un act, nu mai este...

Comentariu:

Nițu Stan a trecut de șaptezeci și cinci de ani, casa lui, cu apa până dincolo de ferestre, a rămas în picioare la inundații. Tot ceea ce avea adunat înăuntru s-a fărâmat. La vârsta lui, a luat-o de la început. Când stă pe bancă cu băieții și nepoții, își amintește, ca și când ar fi fost ieri, de măcelul din 1957. Pământul l-a primit înapoi în fărâme, două hectare de pădure încă nu i s-au retrocedat, vitele, utilajele, inventarul agricol nici o urmă. Statul român a reparat multe răni, numai cele adânci ale țăranului nu i-au interesat după 1989 pe comuniștii care și-au zis democrați. Iliescu i-a amăgit cu legea 18, vorba lui Dej: „Să le luăm pământurile în așa fel încât să nu însemne o naționalizare, dar să nu le dăm prea mult, să le dăm și lor ceva bani, ca să aibă de o țigară." Așa e, cum a zis tovarășul Dej, și astăzi. Pensiile celor care au muncit la CAP, timp de treizeci de ani, sunt de opt sute de mii de lei, adică echivalentul a douăzeci de pachete de țigări.

Tânăr student: Întâlnire a „Generaţiei 1956" cu studenţii, la Timişoara: Lupta pe care aţi început-o continuă, este limpede. Generaţia mea o văd luptând alături de generaţia dvs., dar cumva spate în spate, doi luptători care... Adică idealurile acestea sunt atacate şi dinspre trecut, dar sunt atacate şi dinspre viitor. În acest prezent în care luptăm, există o generaţie care priveşte mai degrabă spre viitor, în timp ce generaţia dumneavoastră trebuie în primul rând, şi este o misiune extraordinară, să apere trecutul. Pentru că din trecut ne tragem puterea. Iar această poziţie ne pune spate în spate, iar uneori avem impresia că nu ne vedem, dar aceasta nu înseamnă că nu suntem împreună, că nu luptăm împreună.

Mărturia unei bătrâne din Teregova: Treizeci de ani m-am trezit drept în picioare. Şi azi, când e lună plină afară, mi se pare că văd pe geam chipiurile soldaţilor care ne păzeau.

Comentariu:

Penitenciarul din Timişoara — anii 1946–1949: Timişoara a fost unul dintre centrele terorii, practicată de Partidul Comunist şi de Securitatea aservită lui împotriva unei populaţii care s-a opus făţiş instaurării noului regim. De teama unei judecăţi a istoriei, crimele se petreceau într-o tăcere suspectă şi cu timpul au devenit secrete de stat. În acest penitenciar, au fost aduse, de-a lungul a doi ani, 1949–1950, alături de deţinuţi politici din Gherla, Aiud, Piteşti, loturi ce au aparţinut rezistenţei din munţi şi care au dispărut fără urme. Abia după anul 1990, s-a aflat că ei au fost executaţi fără sentinţe şi aruncaţi în gropi comune, în locul numit Pădurea Verde din Timişoara. Într-o statistică a suferinţei şi a prigoanei, a arestărilor şi a execuţiilor, Timişoara ocupă un tragic loc 1. Aici, în penitenciarul de pe strada Popa Şapcă, este adus grupul de partizani condus de avocatul Spiru Blănaru, pregătit prin anchete dure pentru proces şi apoi, după sentinţă, executat. În acei ani, Securitatea a fost împuternicită cu dreptul de a investiga, a cerceta penal şi a aplica justiţia. Semnătura lui Pantiuşa sau Nicolschi era suficientă pentru a autoriza Securitatea să aresteze, să condamne pe orice contrarevoluţionar sau bandit.

Telegramă adresată Direcției Generale a Securității Poporului: „Avem onoarea de a vă raporta că astăzi, 16 iulie 1949, ora 4 dimineața, a fost executată sentința asupra condamnatului Spiru Blănaru și consorți în perfecte condițiuni." Semnează maior de securitate Moiș Aurel, Direcția Regională a Securității Poporului Timiș, Torontal.

Marioara Horescu Blănaru, văduva luptătorului Spiru Blănaru: Terminase studiile la Iași, studii de drept. Se pregătise pentru cariera de avocat, dar trebuie să vă spun că nu a reușit să pledeze decât în propriul lui proces. Adică să apere doar propriul lui proces.

L. H. L.: Cât de tânăr era?

M. H. B.: Da, era foarte tânăr. Execuția s-a întâmplat exact când a împlinit treizeci de ani. Însă de când a terminat facultatea și până la proces, au trecut o serie de ani. Deci din '46 până în '49. În toată această perioadă el a fost fugar, pentru că fugar a venit la Domașnea. Plecase din armată în clipa în care în țară întorseseră armele împotriva nemților, deci era o întorsătură în istoria țării. Și el nu a vrut să lupte alături de ruși. Și a plecat din armată. Practic, treaba aceasta l-a găsit la o școală de ofițeri din Lugoj. Era rănit pe front și în refacere l-au adus la această școală de ofițeri. Și în această perioadă s-a întâmplat întorsătura din țară. Și pentru că pe la noi, în partea muntoasă fiind, au venit parașutați din Germania. A aflat și el această treabă și s-a alăturat lor. Și au încercat să se organizeze. Și s-au organizat. Între timp, au plecat și din sat, oameni care nu puteau să se adapteze noii orânduiri, astfel încât s-au format mai multe echipe. Dar cele mai importante au fost cea condusă de soțul meu, Spiru Blănaru, și de fostul colonel Uță. Aceștia au fost amândoi în această regiune.

Comentariu:

Drumul acesta duce din comuna Teregova spre Munții Semenicului, acolo unde s-au purtat adevărate bătălii între grupurile de rezistență ale colonelului Uță, ale avocatului Spiru Blănaru și ale comandorului Petre Dămășneanu cu trupele de securitate. Partidul comunist numește aceste forme de împotrivire „organizații subversive teroriste". Nu avem nici un motiv să preluăm această denumire, când terorismul era dezlănțuit de regimul stalinist-comunist în cursa de instaurare. Iată teroarea, toată zona Teregova, Verendin, Domașnea, Luncavița, Cornereva este împânzită de trupe de securitate, se duce o acțiune informativă intensă, sunt deportate în Dobrogea toate familiile de moșieri, chiaburi, suspecte de a avea legături cu intelectualii. Pe străzile unei comune din Banat, ne spune un martor ocular, noaptea se putea citi ziarul la lumina proiectoarelor. În 19 ianuarie 1949, în urma unei ședințe care a întrunit Direcția Generală a Securității și Secretariatul General pentru trupe, s-a hotărât: „Luarea în comuna Teregova a unor măsuri represive, tari, care să arate hotărârea noastră de a lovi fără milă în

bandiţi şi în cei care îi ajută." La începutul anului 1949, grupurile de rezistenţă din Munţii Banatului au fost practic decimate.

M .H. B.: Ei credeau că se vor uni toate unităţile, să zic aşa, din toată ţara, se ştia că în Făgăraş se luptă, se ştia că în Apuseni se luptă, se ştia că în Dobrogea se luptă. Şi ei credeau că, cel puţin pe Spiru l-am auzit spunând că era hotărât ca, prin martie, dacă ţin eu bine minte, să se...

L. H. L.: Erau datele 18 şi 19 martie 1949, era planificată o...

M. H. B.: Aşa, era planificată o lovitură sau nu ştiu cum să o numesc.

L. H. L.: O revoltă...

M. H. B.: O revoltă, da, a maselor la Timişoara, dar acest lucru nu s-a mai întâmplat, pentru că au intervenit trupele de securitate şi au început luptele. Prima ciocnire a fost în Pădurea Teregovei, unde au căzut şi dintr-o parte, şi din cealaltă. Acolo a căzut omul lui de nădejde, Gheorghe Obreanu, şi apoi a căzut unul dintre cei mai buni oameni, Ion Caraiman. Ion Caraiman a fost un ţăran cu calităţi deosebite, ţăranul-poet i-am zis noi. Era ţăran, dar era un autodidact, un om cu totul deosebit şi un luptător deosebit. Şi el a luptat din pod în pod, din casă în casă, ca să nu se lase prins. Până la urmă, ciuruit de gloanţe, a căzut, a murit. El a murit atunci pe loc în lupte. Iar pe Spiru l-a prins, pentru că l-a rănit în picior, în piciorul cu care venise rănit de la război şi l-a dus la securitate. Aceasta a fost prin 6 martie...

L. H. L.: În 10 martie l-au prins.

M. H. B.: Da în martie, iar procesul a fost în iunie...

L. H. L.: Ce ştiţi dvs. de proces? Aţi urmărit atunci presa?

M. H. B.: Atât, pentru că nu am avut voie să intrăm înăuntru. Au intrat în sala de proces numai cu invitaţii speciale, muncitori cu invitaţii speciale. Eu nu am avut voie. Eu umblam înnebunită pe marginea drumului. Ţin minte că la un moment dat mi-am ieşit din fire şi am spus: eu mă duc, fie ce o fi. M-am smuls din mulţime şi am intrat la uşa aceea, procesul s-a ţinut la fostul liceu comercial. Acum este primăria oraşului, acolo a fost procesul. Şi când am ajuns la uşă, i-am spus că eu sunt nevasta lui Blănaru şi că eu vreau să intru, trebuie să intru, şi atunci unul dintre ofiţeri mi-a zis, foarte, foarte de treabă: doamna Blănaru, eu vă înţeleg, dar, vă rog frumos, nu mă nenorociţi, am şi eu familie, nu mă nenorociţi. La cuvântul acesta am cedat şi m-am întors şi nu am mai încercat să forţez nota ca să pot intra înăuntru.

Comentariu:

În dosarul 34 431 din arhiva fostei Securităţi sunt descrise cu minuţie măsurile luate de Securitate pentru buna desfăşurare a procesului. Completul de judecată era format din următorii magistraţi: locotenentul-colonel Ştefănescu Mihai, maiorul Horescu Oprea, maiorul Constantinescu

Ştefan, căpitanul Goruneanu Mihail, locotenentul-colonel Stănescu Simion, locotenentul-colonel Constantin Nicolae. Întreg procesul este sub controlul Direcției Generale a Securității Poporului, de la paza clădirii la paza arestaților — șaptezeci de militari și agenți păzesc doisprezece oameni —, la controlul asistenței și al străzii. Se întocmesc dosare pentru întregul complet de judecată, de la procuror la grefier.

M. H. B.: Procesul a durat o săptămână, din ziare am aflat că a fost condamnare la moarte. Dar să vă spun că eu niciodată nu am crezut că i-a omorât. Au trecut ani și ani și am tot crezut că nu este adevărat, că nu s-a putut întâmpla așa ceva. Pentru că, din când în când, mai apărea câte un zvon, că l-a luat un ofițer de Securitate și l-a trecut peste graniță. Acum fac o paranteză, înainte de execuție am fost adusă, împreună cu copilul, Corneliu era de trei ani, de un ofițer de Securitate cu mașina de acasă. Pe vremea aceea nu știam, am aflat mai târziu că era unica dorință a condamnatului ca să ne vadă. Venind pe drum, ofițerul acela, nu știu cine este, dar mi-a zis: nu vă speriați, doamna Blănaru, pentru că aceasta este o formalitate, nu îl va condamna la moarte sau chiar, dacă va fi procesul, nu îl va executa, pentru că este un om de valoare și noi avem nevoie de asemenea oameni. Eu, naivă, am crezut că așa va fi. Și apoi a mai apărut din când în când câte un zvon de acest gen, ba că a fugit cutare, ba că a plecat în cutare loc, ba că l-a scos cutare din închisoare. Astfel încât eu șapte ani am avut convingerea că ori este undeva ascuns, ori este undeva peste graniță. Nu am crezut că este mort decât după ce s-a întors cumnatul meu din închisoare, soțul surorii mele, care v-am spus mai adineauri că a fost și ea studentă și plecată în munți. El mi-a spus atunci să nu mai sper, că adevărul este că i-a executat.

Comentariu:

În dosarul 76 din arhiva CNSAS, fond documentar, se arată că procesul în întregime a fost coordonat de Direcțiunea Generală a Securității Poporului, dintr-un colectiv compus din Avram Bunaciu, Marin Jianu, miniștri, Gheorghe Pintilie, Alexandru Nicolschi și Mișu Dulgheru. Ei s-au ocupat de fixarea martorilor acuzării și de stabilirea indivizilor care vor merge la proces, de ancheta propriu-zisă, care revenea colonelului Dulgheru cu echipa sa dură de anchetatori. Martorii erau arestați și ei, și urma să li se aplice următorul regim: informator în celulă, hrană și pază.

Corneliu Horescu Blănaru, fiul luptătorului Spiru Blănaru: Eu am făcut facultatea și liceul schimbându-mi numele, pentru că altfel nu eram admis la liceu. Și eu am fost adoptat, înfiat de bunica din partea mamei, mi s-a schimbat numele în Horescu și într-un fel era mai puțin cunoscut decât numele de Blănaru.

L. H. L.: V-a preocupat motivația tatălui dvs. v-ați întrebat de ce a ales această cale?

C. H. B.: Da, de multe ori, și consider că trebuie să existe întotdeauna cineva care să își asume astfel de responsabilități în momentele grele ale unui popor sau ale unui neam. Pentru că astfel dispare neamul respectiv în istorie.

Comentariu:

Un fiu își caută tatăl mort în anul 1950, este vorba de Tomoșoiu Gheorghe, se adresează AFDPR-ului Timișoara. Știe doar că tatăl lui, împreună cu alți luptători dobrogeni, a fost adus de la Gherla aici. Așa se descoperă, la primăria orașului, registre de morți din perioada 1953–1957. Registre ascunse până în anii '90, despre care nimeni nu avea cunoștință.

Marcel Cazacu, fost deținut politic: Din acest registru de douăzeci și cinci de decese, primele șapte sunt condamnări la diverse pedepse privative de libertate ale unor persoane din lotul Spiru Blănaru, care a luptat în Munții Banatului. Toți au murit în aceeași zi, 2 august 1949, cu diverse diagnostice neverosimile. Următoarele șaptesprezece aparțin unor condamnați politic la privațiune de libertate din Munții Babadagului, deci dobrogeni. Toți au murit la 10 martie 1950, cu diverse diagnostice neverosimile și acestea. Și ultimul este al doctorului Preda, de la Sibiu, Preda Corneliu, care a murit în 19 iunie 1994. Acum ce au ele în comun: în primul rând este izbitor faptul că aceste două loturi, au murit acești șapte și șaptesprezece, fără să fie condamnați la moarte, au murit în aceeași zi și la aceeași oră. Apoi se spune că au murit pe bulevardul 23 August nr. 9, unde, pe atunci, era sediul securității. Toate declarațiile acestea de deces au fost făcute la șapte sau opt ani după decesul respectivelor persoane. Toate aceste declarații au fost făcute de aceeași persoană, Nica Vasile, care pe versoul certificatului apare domiciliat în Timișoara, bulevardul 23 August nr. 9.

Același Nica Vasile, nume fictiv de altfel, a transcris actele de moarte pentru elita exterminată la Sighet. Securitatea a vrut să dea, șapte ani mai târziu, o aparență de legalitate crimelor săvârșite în interiorul închisorilor și în afara lor.

Pușchiță Petre, condamnat la cincisprezece ani muncă silnică, data morții 1949, luna august, ziua 2, ora 12, cauza hipertensiune arterială. Luminosu Gheorghe, condamnat la zece ani de închisoare, mort în 1949, luna august, ziua 2, ora 10, insuficiență cardiacă. Ghimboașă Nicolae, condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, mort în 1949, 2 august, ora 12, de TBC pulmonar. Popovici Gheorghe, condamnat la muncă silnică pe viață, moare în aceeași lună, în același an, în aceeași zi, de miocardită cronică. Smultea Gheorghe, condamnat la muncă silnică pe viață, moare în același

an, în aceeaşi lună, în aceeaşi zi, dar la ora 13, TBC pulmonar. Ungureanu Teodor, muncă silnică pe viaţă, moare la fel, diagnosticul este identic, TBC pulmonar. Aurel Vernichescu, condamnat la muncă silnică pe viaţă, moare în condiţii similare, cu diagnosticul insuficienţă circulatorie şi hipertensiune arterială. Ultimul domiciliu al celor executaţi a fost penitenciarul Timişoara din fostul bulevard 23 August.

Dar să revenim la actul de moarte care a prilejuit cercetarea. În sentinţa lui Tomoşoiu Gheorghe, se precizează că prin decizia 855, din 6 aprilie 1950, Curtea Militară de Casare şi Justiţie i-a respins recursul. Certificatul de deces al lui Tomoşoiu Gheorghe stabileşte ca dată a morţii 10 martie 1950. Deci mortul a făcut recurs. Marcel Cazacu, împreună cu doctorul Teodor Vintilescu, descoperă, în registrele speciale ale primăriei din Timişoara, o altă inadvertenţă, că în aceeaşi zi de 10 martie 1950 au decedat, în clădirea penitenciarului, şaptesprezece condamnaţi politic, întregul lot din Munţii Măcinului. Rămâne întrebarea unde sunt cei ce nu mai sunt?

În aceste pavilioane au fost anchetaţi peste două mii de studenţi care au participat la manifestaţiile anticomuniste de la Timişoara din 30 octombrie 1956.

Comentariu:

La 24 octombrie 1956, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, înfricoşat de explozia din Ungaria şi de posibilitatea propagării ei în România, lansează o circulară către comitetele regionale de partid. „În noaptea de 23–24 octombrie şi în ziua de 24 octombrie, bande contrarevoluţionare înarmate compuse în marea lor majoritate din studenţi, elemente declasate, au atacat diferite instituţii de stat, încercând să lovească în partidul celor ce muncesc, în puterea muncitorilor şi ţăranilor. Elementele contrarevoluţionare s-au dedat la devastări şi la vandalisme. Guvernul Republicii Populare Ungare a luat măsuri energice pentru reprimarea bandelor de contrarevoluţionari.“ În ceea ce priveşte România, nota este precisă: „Orice provocare împotriva partidului şi a regimului trebuie disipată imediat şi cu toată fermitatea.“ Noi nu plecăm, noi nu murim, a fost şi cântecul studenţilor în anul 1956. În după-amiaza zilei de 30 octombrie, săgeţi pe asfaltul din preajma Institutului Politehnic indicau: veniţi la Mecanică. Studenţii acestei facultăţi organizează prima adunare de protest din istoria vieţii universitare postbelice. Este o mişcare de solidarizare cu obiectivele anticomuniste şi antisovietice ale revoluţiei maghiare. Din aula de Mecanică, studenţii s-au mutat în sala de la cantină, unde s-au strâns circa două mii de tineri din cei patru mii trei sute cât avea Institutul. Protestul lor se adresa: cultului personalităţii, staţionării trupelor sovietice pe teritoriul României, strângerii abuzive a cotelor, modului în care solhozurile acaparau bogăţiile ţării şi chiar, pentru prima dată, studenţii au cerut o

presă liberă. Puterea receptează ca un adevărat seism mişcarea studenţească timişoreană, dar o califică în aceiaşi termeni în care îi va califica şi pe protagoniştii din decembrie.

Ing. Teodor Stanca, lider al mişcărilor studenţeşti din Timişoara: Avem câteva stenograme ale unor şedinţe de comandament în care se prevedeau măsuri exact cum s-au prevăzut şi în 1989. La o astfel de şedinţă de comandament, aş aminti că a fost Moghioroş prezent, a fost generalul Marcu, generalul Dragnea. Celebrul general Dragnea, pe care îl cunoaşte toată ţara, care era şeful garnizoanei militare Timişoara şi care, la un moment dat, se plângea că toate cazărmile sunt pline de armate aduse din altă parte şi peste câteva zile trebuie să le vină recruţii noi şi nu îşi dă seama unde îi va putea primi. În noaptea de 30 spre 31 şi zilele următoare, Timişoara a fost plină de tancuri de maşini blindate, de camioane.

Din informările comitetului regional al PCR în timpul evenimentelor din Timişoara, octombrie–noiembrie 1956. „Toate unităţile militare sunt în alarmă. Cazărmile sunt tixite cu militari aduşi din alte părţi." (Arhivele Statului, dosar 10/1956)

„Au fost arestaţi de către organele de stat şi duşi în diferite locuri de izolare 868 de studenţi, iar o parte dintre ei sunt reţinuţi şi în momentul de faţă pentru cercetări. Din orarul Institutului Pedagogic au fost şterse toate orele de limba rusă." (Arhivele Statului, dosar 20/1956)

„Marea majoritate a studenţilor de la Institutul Politehnic, Institutul Pedagogic şi Medicină susţin că problemele studenţeşti ridicate în adunarea de la Mecanică au fost juste şi nu iau poziţie de a înfiera aceste provocări duşmănoase.

Studenţii Facultăţii de Agronomie, după o înfruntare cu detaşamentele de miliţie, s-au baricadat în cămin. De la geamuri strigau neîncetat: să fie eliberaţi studenţii arestaţi, afară cu ruşii din ţară, afară cu cozile lor de topor, unde este libertatea presei şi a cuvântului? Unde este democraţia?

Spre seară, trăgând în aer, forţele de represiune pătrund în cămin şi ridică o parte a studenţilor, transportându-i cu camioanele la cazarma unităţii de grăniceri din comuna Becicherecul Mic." (Arhivele Tribunalului Militar, dosar 3 624 vol. 1, filele 125–133.)

Comentariu:

Mişcările studenţeşti din Timişoara, deşi taxate ca acţiuni ale unor huligani, s-au soldat cu sute de studenţi arestaţi şi zeci de ani de închisoare. Câţiva lideri politici ai studenţimii comuniste, de exemplu Ilie Verdeţ şi alţii, au fost trimişi la Timişoara să coordoneze represaliile şi să cuminţească tinerimea agitată. Mişcarea a demonstrat însă că sistemul nu era indestructibil şi mai ales nu era etern. România se înscria, prin momentul '56, în

seria de acțiuni din Polonia, din Cehia, din toată Europa de Est, prin care s-a încercat atunci nu răsturnarea comunismului, ci doar reformarea lui.

Prof. univ. Victor Neumann, istoric: Această revoltă era exprimată mocnit cu decenii înainte la Timişoara, a fost un ecou al revoluției din Ungaria din 1956...

L. H. L.: A fost o rezistență armată excepțională în munți.

V. N.: A fost o rezistență armată în munți după război. Au fost mişcările acestea culturale cu iz politic, care au însemnat o rezistență vizavi de... Prin urmare, abia au aşteptat timişorenii să apară o ocazie, pentru ca să se solidarizeze şi să se exprime în mod public. În anii '80 venea, din când în când, dar foarte rar, Ceauşescu la Timişoara. Dacă cineva ar fi urmărit ce se întâmplă în momentul respectiv, ar fi observat că nu se aplauda decât foarte puțin şi foarte anemic, pentru că nimeni nu venea din entuziasm. În ocaziile în care apărea Ceauşescu şi lumea era scoasă în mod forțat, se exprimau mult mai multe critici la adresa regimului decât părți pozitive vizavi de regimul lui Ceauşescu. Prin urmare, mocnit, exista o stare de spirit contrară regimului lui Ceauşescu. Iar Ceauşescu se pare că a şi simțit, pentru că nu a venit de multe ori în acest oraş. Nu i-a făcut plăcere să viziteze acest oraş, spre deosebire de alte oraşe, unde era primit cu entuziasm. Aici simțea şi el, şi staff-ul lui că nu este primit.

Comentariu:

Vorbind de neasemuiții timişoreni din decembrie 1989, Iosif Costinaş, ziaristul mort în condiții la fel de neelucidate ca şi luptătorii din munți, scria: „Să nu uităm, în decembrie 1989, Timişoara a fost aproape şase zile singură, dar formidabila sete de libertate a învins sentimentul apăsător iscat de o asemenea nemaitrăită singurătate, atunci ne-am mântuit de frică. O miraculoasă solidaritate a luat locul ezitărilor, apatiei şi laşității. Disperarea s-a metamorfozat în curaj, curaj dus până la uitarea de sine, atunci am devenit temerari: noi suntem poporul, scandau demonstranții, un slogan în aparență banal, dar încărcat cu o adâncă semnificație, pentru că el exprima momentul trezirii unei conştiințe colective dintr-o fără de sfârşit letargie. Atunci am redevenit oameni întregi şi cât de bucuroşi eram. Se spune că ploaia de vară din dimineața zilei de 18 decembrie, care a spălat sângele de pe străzi, a fost semn dumnezeiesc. Se mai spune că unii din oamenii acestui oraş, care uitaseră să îşi facă cruce, din acea dimineață au reînceput să se închine. Atunci Timişoara a avut un Dumnezeu al ei. Să păstrăm această memorie, a celor care au plătit cu viața setea de libertate şi nu aceea girată de tresele unor generali asasini, care şi astăzi se apără, invocând huliganii şi geamurile sparte din decembrie."

Marius Mioc, jurnalist, arestat în noaptea de 16 decembrie 1989: „A fost o nemulțumire populară şi problema aceasta, faptul că s-au spart nişte

vitrine se exagerează. Când au existat în Timişoara atâţia morţi, atâţia răniţi, atâţia arestaţi, e normal că lumea a mai fost şi nemulţumită şi s-au mai spart nişte vitrine. Dar nu acesta este aspectul principal. Nu poţi să pui în balanţă cu moartea unor oameni faptul că s-au spart nişte vitrine. Şi se exagerează foarte mult cu această violenţă a manifestanţilor. Apropo, cu această exagerare, s-a scris că manifestanţii, adică revoluţionarii, ar fi decapitat soldaţi în Timişoara. Or, nu există nici un militar care să fi fost omorât în revoluţia din Timişoara până la 22 decembrie. Au murit, în Timişoara, militari, abia după 22 decembrie, când a început aşa-zisa luptă cu teroriştii. Până în 22 decembrie, nu au murit, deşi s-a pretins că au fost omorâţi, că au fost decapitaţi. Chiar *Jurnalul Naţional* publica un articol de-al lui Valentin Zaschevici, de fapt el a preluat informaţia de la Ion Coman, în care vorbeşte că au căzut răpuşi de gloanţe, militari. Or, militari răpuşi de gloanţe au fost după 22 decembrie. Deci este o stratagemă de exagerare a unor fapte, tot pentru a justifica crimele săvârşite.

Comentariu:

Ei, tinerii Timişoarei, au făcut parte din coloanele de demonstranţi care s-au luptat cu baraje şi arme automate, începând din Piaţa Maria, la judeţeana de partid, Piaţa Traian, Piaţa Libertăţii, Operă, Catedrală, podul Mihai Viteazul, Corso, Calea Girocului, Calea Buziaşului. Ei au strigat: Vrem libertate, vrem mâncare la copii, vrem arestaţii din 16, vrem alegeri libere, azi în Timişoara, mâine în toată ţara, jos Ceauşescu, jos dictatura. Cu mâinile goale, tinerii s-au înfruntat cu blindatele grele, în timp ce elicopterele urmăreau coloanele şi din dispozitive se trăgea cu gloanţe adevărate. Ei s-au urcat pe tancuri şi le-au acoperit vizoarele cu hainele lor. Din librării au scos operele lui Ceauşescu şi le-au dat foc. Mulţi dintre ei au murit în stradă, pentru că nu se permitea ridicarea trupurilor rănite. Ziua de 17 a fost numită, de istoricii oraşului de pe Bega, ziua Holocaustului timişorean.

Traian Orban, rănit în decembrie 1989, preşedintele Asociaţiei „Memorialul Revoluţiei": În 17 decembrie, după ora 5, din unitatea militară de alături, ne aflăm în calea Lipovei, s-a deschis foc asupra demonstranţilor care se aflau în această zonă şi pe această şosea. S-a deschis foc fără somaţie. Acest monument priveşte spre cei care au tras, din păcate spre instituţie, pentru că a fost implicată întrega instituţie. Iar cei vinovaţi, din procesul de la Timişoara, legat de zona Lipovei, au fost achitaţi. Timişorenii au plătit scump decembrie 1989. În anul 1993, un bătrân, Gheorghe Cruceru, ne povestea, nemângâiat, moartea fiului său Gigi. Rănit în picior la Operă, tânărul de douăzeci şi unu de ani este internat în Spitalul Judeţean Timişoara, pentru o transfuzie de sânge. Acolo, în condiţii tenebroase, este împuşcat şi aruncat în grămada de trupuri din morgă, ce va deveni

acel transport de patruzeci şi patru de cadavre arse în crematoriu şi a căror cenuşă va fi pulverizată într-o gură de canal.

Gheorghe Cruceru, interviu realizat în anul 1993: Nu-i iert, Doamne, şi îi blastăm, dar uite că au ieşit. Să dea Dumnezeu să nu mai calce iarbă verde pe pământ. Aşa vă spun, să nu mai calce iarbă verde pe pământ. Aşa îi blastăm, pe Domnul Isus Hristos, sus pe stâlp, răstignit, bătut în cuie. Şi îl iau în mână şi mă închin şi mă rog să nu mai aibă parte de ce le va fi lor mai drag pe pământ. Pentru că eu cred că toţi aceia, pentru că au fost oameni în vârstă, au avut copii. Să fi făcut cineva aşa ceva cu copilul lui, ce era capabil să facă? Ce era capabil să facă, pentru că nici oasele nu i le pot găsi, să îl ia, să îl ardă şi să îi bage cenuşa în gunoi.

Comentariu:

La puţină vreme după mărturia depusă în *Memorialul Durerii*, bătrânul Gheorghe Cruceru moare. O moarte suspectă, trupul lui este găsit în râul Bega. Şi-a luat singur viaţa sau a fost aruncat?

Gura de canal de la Glina, în care a fost împrăştiată cenuşa luptătorilor timişoreni, a trecut în uitare. Să nu existe în România temeiuri de urmărire penală pentru cei care, în patru decenii de dictatură, au provocat, au organizat, au aprobat, au ordonat, au permis şi au practicat represiuni şi exterminări, au săvârşit acte de teroare sau violenţă, au supus oameni la anchete de o inimaginabilă cruzime, au pronunţat sentinţe distrugătoare pentru fiinţa umană. Nu soluţia juridică ne lipseşte, infracţiunea de omor fiind imprescriptibilă, ci voinţa politică ca justiţia să devină justiţiară, ca justiţia să devină un instrument de realizare a dreptăţii.

[Vorbind în faţa unui monument]

T. O.: Este realizat în memoria celor patruzeci şi patru de eroi ale căror cadavre au fost furate din morga spitalului judeţean, arşi la crematoriul din Bucureşti. Numele lor este ars cu sudură între cele două cruci. Acest monument a fost ridicat tot de asociaţia „Memorialul revoluţiei“ din donaţii publice ale timişorenilor, în memoria eroilor care au fost împuşcaţi, care nu au nici măcar un mormânt unde să li se aprindă o lumină. În zonă au trecut coloanele dinspre penitenciar, unde urmau să fie eliberaţi cei arestaţi în 16–17 decembrie. Dar din păcate...

L. H. L.: Între penitenciar şi fosta Securitate.

T. O.: Da, între penitenciar şi fosta Securitate se găseşte acest monument, pe bulevardul Take Ionescu.

V. N.: În '89, populaţia deja era antrenată spre a protesta iar focul care a izbucnit, motivul, pretextul pe care l-a constituit veghea în preajma casei lui László Tökés, a generat, într-un mod foarte rapid, un protest care era de tip autentic. El era inspirat de mişcările din Europa Centrală, şi nu

de mişcarea *glasnost*, el era inspirat de televiziunile din ţările vecine, care relatau foarte multe date pe care Bucureştiul nu le prezenta. Noi nu aveam aici o intelectualitate care să fie legată de Moscova, nu aveam cunoscători foarte buni de limba rusă, în schimb aveam cunoscători de limbă germană, de limbă maghiară şi de limbă sârbă. Noi aveam cu totul alte influenţe, prin urmare eram antrenaţi spre a face ceva. Iar mişcarea „Solidarność" beneficia de o mare simpatie la Timişoara. Deci mişcarea poloneză, despre ea se vorbea foarte mult în diverse cercuri. Nu este o surpriză că populaţia rezistă şapte zile în Piaţa Operei. Au apărut din ce în ce mai mulţi, lumea a fost entuziastă, a dorit să participe la această manifestare, era de neconceput să nu iasă.

Comentariu:

Ei, pletoşii, chitariştii, zgomotoşii, rockerii, nonconformiştii, au fost martirii Timişoarei în 17 decembrie 1989. Ei s-au opus lui Ceauşescu, unui sistem ce părea indestructibil. Ei au adus România, după patruzeci şi cinci de ani de comunism, la valorile civilizaţiei europene. Ei nu au avut şansa să devină liderii viitorului stat democrat.

Noaptea de Înviere în minele de plumb

Interviu cu un fost deținut politic accidentat în mina de la Cavnic

Lucia Hossu Longin: I-ați mai căutat pe cei doi?

Stanislav Tăbăcaru, profesor: Pe Nelu l-am găsit, am stat de câteva ori de vorbă cu el, pe Titan l-am găsit, acum a murit, pe Victor, nu.

L. H. L.: Victor a plecat în Franța.

S. T.: Asta am auzit.

L. H. L.: Și s-a întors totuși, după revoluție, în România.

S. T.: Nu am putut să...

L. H. L.: O să-l căutați, probabil...

S. T.: O să-l caut.

L. H. L.: Spuneți-ne, până la eliberare, ați spus Spitalul 9, apoi, ce alte pușcării?

S. T.: Caransebeș, unde au venit părinții, adică fratele cu tata; comandantul de acolo, probabil că a fost sincer cu ei și le-a spus de ce boală sufăr, și tatăl fiind bolnav de inimă, a intrat fratele la vorbitor. Nu l-am cunoscut.

L. H. L.: Cum nu l-ați cunoscut? Nici pe tatăl, nici pe mama dvs.?

S. T.: Nu, nu, atunci când a venit la pușcărie, nu l-am cunoscut pe fratele meu, tatăl nu a intrat; nu a dat voie decât la unul singur să intre în vorbitor.

L. H. L.: V-ați refăcut cu greu viața, am înțeles că prima relație cu o persoană feminină, prima strângere de mână cu o femeie ați avut-o la treizeci și cinci de ani... V-ați refăcut viața totuși, v-ați întemeiat o familie, aveți un fiu, care are câți ani?

S. T.: Douăzeci și patru de ani. Are doi copii, am doi nepoți; vorba aceea, pot să spun cu destulă plăcere că sunt destul de voinici; primul a fost născut la 4,2 kg, al doilea 4,85 kg; acum are trei săptămâni, își ține gâtul, capul.

L. H. L.: Și nici în aceste condiții de viață, de normalitate, nu v-ați putut reaminti ce s-a întâmplat înainte de 1952 cu dvs.?

S. T.: Nimic.

L. H. L.: Nici un fir de lumină?

S. T.: Nimic.

Comentariu:

Iarna anului 1949–'50 petrecută în penitenciarul Aiud, fusese înfiorător de grea pentru politici. În celular, se aflau circa două mii cinci sute de deţinuţi, câte şase în celulă; hrană mizeră, şase sute-şapte sute calorii pe zi, frigul insuportabil, patul, o rogojină pe podea. În fiecare zi, dispăreau doi-trei dintre ei.

Sub pretextul reabilitării prin muncă, pe la mijlocul lui septembrie 1950, au început recrutările. Vor pleca, dar nu ştiau unde; oricum, vor ieşi din celulă şi vor fi liberi. Ideea a fost primită în închisoare cu mari speranţe; au fost selecţionaţi doar deţinuţii cu peste zece ani condamnare. Sub directa supraveghere a colonelului Ludovic Zeller, comandantul Securităţii Oradea, şi a colonelului Tudor Sepeanu, comandantul Securităţii Bucureşti, s-a format primul lot de două sute cincizeci de deţinuţi. Palizi, secătuiţi, adevărate schelete umane, au fost îmbarcaţi în vagoane-dubă şi trimişi la Baia Sprie. La Baia Sprie, mai sunt guri de mină surpate, părăsite, care pot vorbi despre ceea ce a fost în urmă cu cincizeci de ani exploatarea minieră. „Moară a dracilor", cum se spunea în zonă minei şi coloniei penitenciare, pentru că în fond să trimiţi în subteran oameni fără nici o calificare pentru munci grele era practic o trimitere la moarte. Scopul era simplu: să fie transformaţi în nişte înfrânţi, în nişte capitularzi, în nişte demisionari. Chiar dacă reuşeau să supravieţuiască, evoluţia şi traiectoria lor ulterioară trebuia să fie în conformitate cu previziunile şi cu exigenţele sistemului care îi trimisese în mină. Şi fenomenul care nu a făcut parte din ecuaţie, adică cei ce au recurs la aceste practici şi metode, şi care a apărut totuşi a fost acela al unei rezistenţe care s-a instalat pe măsură ce condiţiile se înăspreau, o rezistenţă generată de undeva din subsolul fiinţei umane, şi a fost poate reacţia cea mai des întâlnită. Au fost şi din cei care au capitulat, care au cedat, dar procentual ei sunt foarte puţini, iar această rezistenţă care creştea pe măsură ce măsurile se înăspreau, a fost unul din fenomenele care au provocat un pic de derută şi de neînţelegere din partea satrapilor lor.

Un domeniu în care a fost nevoie de solidaritate a fost cel al asistenţei medicale. În colonie, exista un singur medic militar la circa trei sute de oameni, dar zilnic se produceau accidente, fracturi, plăgi tăiate, intoxicări cu gaz, situaţii în care nu se putea interveni la timp, şi atunci ajutorul medicilor deţinuţi era extrem de preţios. Multe vieţi a salvat doctorul Mache-Miltiade Ionescu. Dar nu avea la dispoziţie nici un fel de medicament, dotarea cabinetului medical era iluzorie, trebuia improvizat, trebuia să se facă faţă cu ce se dispunea, aproape nimic, şi singurul argument

cu care medicul putea interveni era ca să îl poată scuti pe respectivul de muncă şi un număr de zile să poată să se odihnească. Luase sistemul în ultimul timp, în mod periodic şi ritmic, scutea o serie de oameni care nu erau bolnavi, dar îi vedea, cunoscându-i foarte bine, căzând în pragul prăbuşirii.

Comentariu:

Am reconstituit, cu ajutorul unor deţinuţi politici, viaţa lor de zi cu zi la Orizonturile 11 şi 12. Am coborât cu ei în Iad, chiar dacă Iadul e încă în funcţie. Mina avea două schimburi: cel de zi, cu lucrători civili, şi cel de noapte, cu lucrători deţinuţi.

La data de 1 octombrie 1951, în jurul orei 4 după-amiază, două sute de braţe speciale, echipate în costum de protecţie şi cu lămpaşe de miner, au primit botezul adâncurilor. La şapte seara, a început coborârea, câte şase inşi în corfă, aşa este numit ascensorul de vagonete şi de persoane. Până la Orizontul 12, s-a parcurs distanţa în patru minute; corfa fiind prevăzută doar cu plase de sârmă, se puteau vedea pereţii puţului săpat în stâncă, de culoarea tern-cenuşie a minereurilor de neferoase. Deasupra, doar bolta minei, cerimea, cum îi spun minerii. Pe arcul ce contura galeria de acces la puţ, erau săpate aceste cuvinte fără de care viaţa în mină nu ar fi posibilă. „Nimic fără Dumnezeu!" În acest loc, grupul braţelor speciale a rostit *Tatăl Nostru*. Deşi filonul de minereu era aproape epuizat şi metoda de exploatare depăşită totuşi deţinuţii aveau de excavat o sută de tone în fiecare noapte; munca era epuizantă. Perforarea, spargerea bolovanilor cu barosul, încărcarea roabelor, transportul minereului la rostogol, răsturnarea roabelor pe grătarul rostogolului, şi mai apoi încărcarea vagoneţilor erau de-a dreptul strivitoare. La toate acestea, se adăugau praful de siliciu, căderea permanentă a bucăţi mari de rocă ucigătoare, temperatura medie în abataje de 28 de grade Celsius — în unele lucrări depăşea 40 de grade.

În cartea sa, *Triunghiul morţii*, Nicolae Goga caracterizează acest subteran drept un infern, o golgotă, în care niciodată nu a ştiut cât de mult se poate cere de la un om. Deşi politicii fuseseră aduşi aici spre a-i umili, demonstrându-li-se neputinţa, totuşi dragostea şi solidaritatea umană ce i-a unit, sprijinul maiştrilor civili din ţinutul Maramureşului au făcut ca braţele speciale să repurteze o victorie în faţa Ministerului de Interne.

L. H. L.: Îmi spuneaţi de cei doi prieteni, de Nelu şi de Victor Şmatoc. Ce au trebuit să facă ei imediat după ce dvs. aţi fost accidentat? În ce consta ajutorul lor?

S. T.: Cred că în aşa fel cum m-am comportat eu cu fiul meu, aşa s-au comportat şi ei cu mine. Deci m-au învăţat tot.

Ion Anastase: În momentul când s-a întâmplat accidentul cu Slavic sau Nicolae rebotezat după aceea, eu eram în infirmerie, în urma unei

pneumonii, dublă pneumonie; și el știu că intrase, era un băiat, eu aveam nouăsprezece-douăzeci de ani, el avea douăzeci și patru, și știam că e douăzeci și cinci de ani condamnat, pentru Organizația Tineretului din Pitești, anticomunistă oricum. Și aveam un plutonier care era spaima minei acolo, căruia noi îi spuneam Tămâie, nu știu dacă mai știe altcineva cum îl mai chema. Și ăsta îl păștea de mult ca să-l lovească. Ca orice tânăr, eram recalcitrant, pentru că răspundeam, nu reușeam să facem normă niciodată, șapte vagonete, sau să bați două fronturi pe noapte. Eu am ajuns acolo distrofiat, eram piele și os, după festivalul ăla celebru al nostru, din 1953, și am ajuns la Cavnic. M-au ținut o săptămână, chipurile să mă refac, dar a fost imposibil într-o săptămână, și m-au băgat în mină. În mină acolo, după două luni, am făcut dublă pneumonie, eram în infirmerie în momentul când l-a dus pe targă pe Tăbăcaru inconștient în comă, comă care l-a ținut două săptămâni. Intenția lui Tămâie a fost să-l omoare. A primit o lovitură peste cască, casca aia l-a salvat totuși. I-a dat o lovitură puternică de ciocan, știți că fiecare miner are câte un ciocan, simbolul cu care intri în mină, i-a dat o lovitură puternică, cu intenția să-l arunce în rostogol. Asta a aflat după aceea, că în mină nu mai e urmă, te-a aruncat în rostogol, te-ai dus, te-ai terminat. După aia vine vagonetul, te găsește afară, pe undeva. El nu a mai putut să-l mai târască în rostogol și l-a lăsat acolo că veneau niște deținuți. Prin tunel a văzut lămpi. Dar toată lumea după aia a știut, că toată lumea l-a văzut. Ăsta, plutonierul care era acolo. Deci a venit și a stat două săptămâni acolo, nu se putea... Când s-a trezit, eram la capul lui, alături, mă simțeam mai bine, și normal că a deschis ochii pe mine, și el, în loc să zică tată, a zis Nelu. Și a luat-o, doamnă, de la început; adică exact cum se naște un copil. I-am dat să mănânce în gură vreo două săptămâni. Nu putea să mănânce, adică mâinile erau așa... Vă dați seama, să vezi băiatul ăsta frumos, de 1,85 metri, cât avea el atunci, la un moment dat, când s-a târât el după pat și a început să meargă în patru labe; exact ca un copil. Doar că făcea aceste progrese mult mai repede decât ar merge copilul la un an; el a mers la două săptămâni; după aia, a început să vorbească, a început să spună: papă, Nelu, papă, Nelu, supă, exact cum face un copil, deci evoluția lui. Nu vă mai spun că el își uitase numele, era amnezie totală. Doctorul Mănescu, dacă o mai trăi, nu știu, nu cred că mai trăiește spunea: amnezie totală, nu mai știa nimic, și cu toate facultățile astea de mers, de vorbit, toate pierdute. Toți centrii motori erau terminați, lezați... da. Și a început să meargă. La un moment dat, am început să capăt ura polițaiului, care vroia să mă... că nu puteai să stai în infirmerie dacă aveai mai puțin de 38, adică la 38 de grade erai bun de mină. Dacă aveai 38 cu 1 sau cu 2, te mai lăsa în infirmerie; mă rog, am mai stat eu, am mai făcut și niște... nu știu, am mai bătut termometrul în cap, ca să pot

să stau cu acest băiat. Şi o dată m-au băgat în mină, m-au luat şi m-au băgat. El nu a ştiut. Ce să vă spun, aţi fost la mină, aţi văzut intrarea; în poziţie, în picioare aşa, a stat douăsprezece ore. A aşteptat venirea mea. Şi totdeauna când mă revedea, striga o dată Nelu, şi cădea pe spate. Zece minute era leşinat. Îl duceam în braţe în infirmerie, şi după aia îşi revenea, începea să mă mângâie... ca pe o mamă, eram ca o mamă. Treaba asta a ţinut cu el cam vreo trei luni, patru luni, mergea, nu putea nimeni să se pună cu el, lui puteai să-i faci orice, avea o forţă fantastică. Ţin minte că tot Tămâie ăsta, la un moment dat, s-a repezit la mine ca să mă îmbrâncească, să stau afară, că nu intru în mină. Doamnă, i-a dat aşa o bătaie, că nu putea să-i facă nimic. Noroc că ei nu erau înarmaţi în colonie, acolo, că, dacă avea pistol la el, cred că îl şi împuşca. Dar l-a bătut de l-a nenorocit pe ăsta, pe plutonierul. Iar altă dată, m-au băgat în carceră. Carceră, aceea de o jumătate de metru pe jumătate, şi cu sârmă ghimpată pe interior. Eu stăteam mai mult acolo, că nu făceam normă; şase zile. Şi el a stat o zi întreagă şi unul i-a spus că Nelu e acolo, în carceră. Nu vă spun că acea carceră nu a mai existat, a făcut-o zob. Vă spun: avea o forţă extraordinară. Pur şi simplu, a băgat mâna la uşi, că era din scândură asta din scândură făcută, a tras de uşă, a rupt lacătul ăla acolo, şi a distrus tot, nu a lăsat o scândură întreagă, şi m-a luat pe mine şi m-a dus în infirmerie lângă el.

L. H. L.: Spuneţi-mi, aţi făcut şi alfabetul cu el?

I. A.: Şi alfabet, a început să scrie de la început, şi numele... nu-şi mai ştia numele; era Nicolae, pentru că aveam alături un colonel, peste care căzuse nişte pietre de sus, când coptuream, poate v-au explicat minerii ce înseamnă asta; după explozie, te duci cu ranga şi dai jos... şi au căzut nişte bolovani din ăştia enormi, şi i-au zdrobit picioarele. Şi ăsta fiind în infirmerie lângă noi, de dorul copilului, probabil care îl chema Nicolae, i-a spus Nicolae. Nicolae în sus, Nicolae s-a sculat, Nicolae vrea papă, Nicolae, şi el a rămas cu numele Nicolae.

L. H. L.: Când a plecat din Cavnic, era cât de cât capabil să supravieţuiască singur?

I. A.: Nu, nu. Ne-a luat de la Cavnic. Eu când m-a luat ultima dată, iar m-a băgat în mină, şi ca totuşi să nu stau eu afară în colonie, l-a băgat şi pe el. Şi am lucrat cu inginerul Hossu atunci la reparat perforatoare. Că el prindea cu o viteză extraordinară. Nu văzuse, în viaţa lui nu văzuse, adică ce a ştiut înainte perforator, că şi el era perforator, dar acum el nu mai ştia nimic. Învăţa cu aşa o viteză extraordinară. Repara cel mai bine perforatoare. Şi l-a băgat în mină, şi eu la un moment dat am vrut să perforez că eram la minereu în rostogol. Şi m-a băgat tot aşa în carceră, el nu a ştiut, şi după câteva zile pe mine m-a chemat pentru rejudecare. A fost un lot puternic,

cu care eu am venit la rejudecare, Canalul, cu înscenarea odioasă a Canalului, cu inginerul Hossu, cu fratele lui Constanța Crăciun, Dimancea, tot lotul ăsta... I-a dus la București, i-a rejudecat, le-a cerut scuze și i-a eliberat, că era pur și simplu o înscenare. Și pe el l-a luat, tot în același lot am venit, ne-am dus la Baia Mare; în lanțuri am mers, în lanțuri de la Pușcărie la gară, și în gară tot așa, în tren tot așa cu lanțuri, printre care și el, Tăbăcaru. Nu vă spun că el stătea totdeauna lângă mine, ca un copil, nu putea să se apropie nimeni de mine. Vă dați seama, tragedia cea mai mare a fost în gară, pentru că pe el îl aștepta o mașină, ca să-l ducă la Văcărești, la spital, și pe mine să mă ducă la Jilava, în depozit, unde așteptam rejudecarea. A fost cumplit, plângea ca un copil, ca un copil care plânge după mama lui.

Comentariu:

Foștii mineri își amintesc în trenul ce-i poartă spre Baia Sprie de oamenii care i-au ajutat să supraviețuiască în cei cinci ani de lagăr. Numele cel mai des pronunțate sunt ale inginerilor Alexandru Balș și Ion Bujoiu. Inițial, șefi ai biroului tehnic, ei au devenit, cu timpul, mentorii morali ai întregii colonii. Amândoi erau condamnați la muncă silnică pe viață, sentință pronunțată în anul 1947, a lotului „Marii Finanțe". Amândoi erau absolvenți ai celebrei Universități din Paris, Școala Normală Superioară, și conduseseră societatea Petroșani, proprietară a două sute de mine în Transilvania. Erau socotiți cei mai buni specialiști din țară în minerit. Inginerul Bujoiu fusese în anul 1939 și ministru al economiei naționale. El a murit în detenție la Văcărești. Drumul spre minele de plumb e un remember dureros.

Ionică Baurceanu: Înregistrarea asta pe care o facem noi astăzi, la patruzeci de ani, e de necrezut pentru oameni, că am visat că o să venim și o să filmăm aici. Atât de mult am crezut în victoria binelui asupra răului. E adevărat că nu am crezut că o să dureze așa de mult, patruzeci și cinci de ani. (Recunoaște galeria.)

Asta, asta era...

L. H. L.: Vechea galerie?

I. B.: Da, da. Era mică, mergeam aplecați, așa... Asta pietruită. Dacă puteți lua cerină de la asta, e foarte bine.

L. H. L.: Ce e aia cerină?

I. B.: Partea de sus, tavanul.

Comentariu:

La șase sute, șapte sute de metri adâncime, în galerii înfundate și pline de mocirlă, cu infiltrații mari de apă acidulată, rece, deținuții lucrau aproape goi, având numai în picioare opinci din cauciuc, confecționate din anvelopa mașinilor uzate. Este aproape de necrezut cum s-a putut rezista fără aer în această zonă numită și „Iadul de la Baia Sprie".

Ionică Baurceanu: Aproape de locul accidentului, am venit aici şi am stat până la desfiinţare, deci de la Baia Sprie, şi m-am întors la Baia Sprie. La început, era la începutul lui decembrie 1952; şi noi munceam fără pauză. În noaptea de Anul Nou a anului 1952–1953... primul accident mai important: eram în abataj, şi era un rostogol la care lucram noi acolo, şi s-a rupt scândura, un dulap gros, aşa, de cinci cm, pentru că era putredă, s-a rupt şi am căzut pe galerie, pe linia de covil care se vede aici, şi mi-am pierdut cunoştinţa. Două zile şi două nopţi, nu am ştiut de mine. M-a tratat doctorul Ionescu Miltiade. Când am căzut pe linie, pe linia asta circulau vagonete, veneau cu minereu, şi dacă mă prindea un vagonet, mă tăia. Până s-au dus colegii, să coboare şi să vină să mă ia pe mine, au trecut câteva minute, cel puţin cinci minute.

L. H. L.: Erau frecvente accidentele în mină?

I. B.: Sunt fatalist. Da, da. Mai uşoare erau frecvente; dar au fost şi accidente mortale. Erau situaţii când nici nu puteai să fii sigur că ieşi din mină, în orice zi. Nimeni nu putea, nici tu să-ţi garantezi direcţia în mină, nimeni nu putea să spună că te mai întorci din mină. Găseam câte o rangă ca să lucrăm când lucram la excavaţii la abataj, când dădeam cu ranga aşa, noi după ureche ştiam că asta e desprinsă, dar nu aveam cum să ne apărăm, şi trebuia să perforăm acolo, şi a două zi când veneam, după împuşcătură, cădea. Găseam, aşa, o placă groasă de aproape un metru, vă imaginaţi ce stare sufletească aveam noi, eu lucrasem acolo...

Mircea Buteanu: Noi nu aveam acces aici, doar o vedeam cum o s-o vedeţi acuma, însă aici erau nişte conducte unde cei evadaţi, şi în general ai noştri, făceau legătura cu civilii. De exemplu, s-a făcut rost de medicamente din partea lor, le dădeam şi noi ce puteam de la noi, mai ales cearceafuri, treburi de astea ce nu ne trebuiau nouă, mai ales cămăşi, noi puteam cumpăra şi cămăşi noi, tot ce puteam cumpăra din colonie. Şi aicea se făcea schimbul, în această sală de compresare.

L. H. L.: Acolo erau... sub care se puneau ziarele, nu?

Mircea Buteanu: Erau nişte conducte şi de obicei, sub capătul conductelor astea, aicea lăsau civilii ce aveau de lăsat pentru noi: lăsau medicamente, lăsau ziare, cam atâta aveam noi nevoie la ora aceea, medicamente şi ziare. Importantă era presa. Aici am avut un maistru, domnul Cozma Petru, dânsul ne-a ajutat foarte mult în această problemă. Şi era un mecanic de compresare, al cărui nume îmi scapă, care este trecut în cartea domnului Ioanid. Domnul Cozma Anton este nepotul domnului Cozma Petru, care ne-a ajutat foarte mult. Aici, noi, la muncă, chiar dacă făceam norma sau nu făceam norma, nu primeam nimic; în ultima instanţă, a venit aici, la noi, colonelul Stimulet îi spunea, aşa îi spuneam noi, nu ştiam cum îl cheamă, care ne-au spus că ei nu cedează, adică nu ne dau scrisori aici, noi

trebuie să muncim fără nici un fel de drepturi. Şi eu, şi toată ţara trebuia să fim în aceeaşi categorie cu cealaltă, în acelaşi program, m-am ridicat şi i-am spus: domnule colonel, dvs. aveţi ce să cedaţi, noi nu avem ce să cedăm. Atunci au fost luaţi dintre noi, de aici, doi oameni, eu şi cu Caţicu, macedonean, din celelalte colonii, Baia Sprie şi Nistru, în total şapte inşi, am fost puşi în lanţuri şi trimişi ca un fel de cap de grevă. Am fost trimişi la Oradea; referitor la sistemul ăsta de lanţuri, erau două zale de un deget de groase, cam de şase-şapte cm de late, şi trei zale la şaizeci cm lăţime de picioare. Şi am stat în lanţuri, bineînţeles, astea erau numai de transport, şi acolo am primit alte lanţuri, nituite pe picior, am stat şase luni de zile în lanţuri.

L. H. L.: Foarte mulţi, când se gândeau de aici din mină acasă, se gândeau la cerul de acasă. Cum vă aminteaţi cerul de acasă?

M. B.: De exemplu, eu nu mai aveam idee de nimic; parcă mă născusem aicea. Un poet al nostru a făcut nişte versuri, mi se pare pe la Canal, care sunau cam aşa:

„Parcă nu e nimic în lume
Dincolo de aceste sârme
Parcă lumea se născuse
Spre a fi cine să o dărâme
Că n-ai timp să poţi a crede
De-ai murit ori de trăieşti
Sau dacă mai sunt pe lume
Fiinţele omeneşti."

L. H. L.: Dvs., în timpul detenţiei de la Cavnic, aţi simţit şi în alt chip, dvs. aţi fost un model de fraternitate şi de omenie. Aţi simţit dvs. ca deţinut într-altfel solidaritatea de la Cavnic?

I. A.: Da, doamnă. Când am ieşit atunci cu dublă pneumonie, pe targă când m-a adus, vă spun eu, în infirmerie când am intrat, am intrat cu aspirină. Am stat şi eu aşa în comă, nu ştiu cât oi fi stat... Nu ştiu când am ieşit afară din mină, că am căzut şi m-a dus pe targă. Şi inginerul Vlădescu, dacă a murit, Dumnezeu să-l ierte, prin legăturile lui, era o solidaritate fantastică între deţinuţi, şi probabil şi cu artificierii deţinuţi, că noi ca deţinuţi nu aveam voie să dăm foc la găurile care le perforam, veneau civilii. Cert este că, după două, trei zile, când m-am simţit foarte rău, nu mai puteam nici să respir, nimic, adică mă dădeau gata de acuma, doar că nu îmi pregăteau şi lada. La cabinetul medical aveam un deţinut politic, doctorul Mănescu, noaptea venea şi de două ori îmi făcea injecţii, aduse prin inginerul Vlădescu, prin solidaritatea acestor mineri civili. Ei cumpărau de afară, nu ştiu cum ajungea, dar oricum ajungea noaptea la mine, şi... penicilină; şi foarte greu, şi foarte scumpă. Şi mi-a făcut câteva milioane, vă daţi seama

că a fost un sacrificiu enorm pentru acei mineri care erau din Cavnic, care nu știu dacă mai trăiesc. Atunci erau... noi ne vedeam doar așa, doar în trecere, când ne scotea din mină și când intram. Noi lucram douăsprezece ore în mină.

Comentariu:

„Iar moartea vine tot mai des
Să vadă ce are de cules
Din lumea noastră fără cer
Că așa e viața de miner."

E un cântec învățat de politici de la ortacii autentici. Odată cu nașterea coloniei, o baracă a primit destinația de morgă. Mulți morți erau din rândul perforatorilor; minerii învățau această meserie în șase ani, iar pentru brațele speciale au fost prevăzute doar două luni de ucenicie. Cei care au pierit nu împliniseră patruzeci de ani. Silicoza nu ierta.

Era prins în pereții laterali.

L. H. L.: Cine spunea *Tatăl Nostru*, deținuții spuneau sau preoții?

Un fost deținut: Păi, era unul dintre dânșii care intra înăuntru, și dânșii stăteau pe aici, pe afară, oricum nu încăpea toată lumea. De obicei la intrare, și la ieșire când ne permitea timpul, și nu era ăla din spate.

Comentariu:

În galerie, s-a amenajat un altar cu chipul lui Isus Hristos figurat din fumul de la lămpile de carbid. Mulțimea încercărilor prin care treceau i-au adus pe robii subteranului mereu în capela de la Orizontul 12. În situații de cruntă disperare, politicii au arătat că pot atinge valori morale creștine cu totul ieșite din comun. Aici s-a prăbușit un perete și a prins sub el fulgerător câțiva mineri. Ca să nu se poată ancheta cazul, s-a turnat var; urmele crimelor trebuiau să se șteargă.

L. H. L.: Mai puteau fi salvați oare acei oameni, dacă se făcea un efort? A fost o prăbușire?

Un fost deținut: A fost un perete foarte mare de circa șaisprezece-șaptesprezece metri, de grosime circa un metru și jumătate, după câte se spuneau, pentru că eu, sincer, nu am fost la fața locului, de vreo paisprezece–cincisprezece–șaisprezece metri lungime, și cam de un metru și jumătate grosime, și înălțimea aproximativ doi metri. Vă dați seama, când ești surprins de un perete din ăsta colosal, ce se mai alege dintr-un om? Oricum, după mine a fost o faptă, cel puțin o crimă, să bagi omul unde nu cunoaște, nu e de meserie...

L. H. L.: Cât timp s-a lucrat la tronsonul ăsta, cam cât timp? Un an, doi?

Un fost deținut: Asta nu pot să spun. Mulți ani, mulți, mulți. Transportul a fost cu animale, și vă dați seama...

L. H. L.: Transport cu animale? Şi galeria cum era, din lemn, din ce era făcută?

Un fost deţinut: Nu. Vreţi să vedeţi şi o galerie cu lemn?

Jos acolo, se vede o groapă care a fost un abataj vechi. Acuma, nu ştiu, în abatajul ăsta sau aicea sus, patru sau nu ştiu câţi au murit atunci, prinşi de surpătură. Nu ştiu, eu nu ştiu exact. Cam sinistru. Condiţiile au fost deosebit de grele, să faci manual, e greu, manual.

L. H. L.: Şi, în rest, cum făceau transportul?

Un fost deţinut: Îl împingeau, normal. Oricum, cei care au lucrat la Orizontul 3 şi cărau minereu de la proiectorul 7 şi 10; 10 în mod special, ăla din fund, domne, ăia... dracu' ştie, mai bine mort. Patru sute de de metri...

L. H. L.: Asta vă întrebam, ce traseu?

Un fost deţinut: În jur de patru sute de metri; vă daţi seama...

L. H. L.: Ce greutate avea vagonetul?

Un fost deţinut: În jur de o tonă, la 0,6 metri...

L. H. L.: Şi câţi cărau o vagonetă?

Un fost deţinut: Unul. Unul singur. De unde am coborât noi, şi-l ducea patru sute de metri. Ăla a fost Orizontul 2. Şi câte mai avem, două? Ăsta este Orizontul 1 şi urmează 0. Aşa îi spunem noi 0, cota 0.

Arh. Nicolae Goga: Subteranul reprezenta infernul, nu este exagerat. Dar, în acest infern, am avut şi satisfacţii. Prima era că personalul MAI: gardieni, ofiţeri, nu intrau în subteran. În subteran nu intrau decât deţinuţii, iar acolo îi aşteptau maiştrii civili recrutaţi dintre comuniştii verificaţi, care s-au angajat să facă această treabă. După ce aceşti maiştri ne-au cunoscut, au fraternizat cu noi. Aceşti oameni, după ce ne-au cunoscut, pot să spun că ne-au iubit; în orice caz, ne-au fost de cel mai mare ajutor posibil. Dacă noi duceam la corfă, corfa fiind elevatorul care urca vagonetele, optzeci de vagonete, ei vorbiseră cu corfagiii să ne treacă o sută de vagonete. Dacă într-o zi, prin 1952, am avut ordin, pe toată mina, să scoatem cinci sute de vagonete, noi am scos vreo trei sute şi ceva, dar raportul corfagiilor a fost că am scos cinci sute de vagonete, şi am auzit tot de la ei că am luat premiu pe ţară. Dar, atât de frumos s-au purtat cu noi, încât a fost un factor de susţinere morală. De exemplu, în noaptea de Paşte, descrisă frumos de Păun, Învierea de la Baia Sprie, Condor mi-a spus: când am plecat de acasă, nevasta mea striga: Condore, ce suflet de sălbatec ai tu, dacă te duci să chinui pe oamenii ăia, acuma în noaptea de Paşti? Ea nu ştia că eu sunt prietenul dvs. şi că nu vin să vă chinui, şi vin să vă ajut cu tot ce pot.

Comentariu:

Noaptea de Paşti a anului 1951. Hotărârea de a sărbători Învierea Domnului a fost înbrăţişată de toţi deţinuţii din lagărul de la Baia Sprie. Ca o formă a rezistenţei, a împotrivirii, am recompus, cu ajutorul martorilor

supraviețuitori Nicolae Păun, Vasile Boaru, Mircea Moței, Mircea Buteanu, Victor Paulian, Ionică Băurceanu, Învierea din această noapte, împărtășirea speranței prin lumină. Agățate cu sfori de colțurile de rocă, sfredelele rezonau precum clopotele bisericilor în libertate. La bătaia clopotelor, amplificată de intensitatea bolților, au dispărut și ziduri, și frontiere, și munții de plumb. A rămas covârșitoare credința. Ferecați în piatra dură, în muțenia lor de ieri, au azi chipurile fulgerate de lumină. Au fost sute aici, îngenuncheați în fața liturghiei, în acea noapte a anului 1951, și au rămas în viață câțiva. Lampa de carbid a preotului Antal mai izvorăște și azi lumină din lumină.

Nicolae Păun: În această tăcere, impresionantă pentru noi toți, auzind din întunericul acela, beznă, cum numai în lumină se poate vedea, cuvintele rostite de părintele Antal: Veniți de luați lumină! În momentul acesta, toți deținuții prezenți din acest chip au venit cu lămpile de carbid și au aprins lămpile din lampa preotului Antal, după care, după o tăcere de câteva minute, clipă în care clopotele au început să sune, să vibreze puțin câte puțin, preotul a început, din textul Evangheliei: „La început a fost cuvântul, și cuvântul a fost la Dumnezeu. Dumnezeu a fost cuvântul. La început a fost lumina și întunericul nu a putut-o pătrunde.“

În lagărele din Balta Brăilei: „a fost un genocid."

[Arhivă, Revoluția din Ungaria]

Comentariu:

La cererea guvernului maghiar, trupele sovietice staționate pe teritoriul Ungariei conform Tratatului de la Varşovia intră în Budapesta. Transformându-se într-o reală amenințare pentru întreg sistemul comunist, evenimentele din Ungaria vor fi tratate de conducerea partidului muncitoresc român cu aceeaşi atitudine ca a Moscovei, de menținere a agresiunii sovietice, de facilitare a tranzitului trupelor prin România, de loialitate totală față de linia politică a tancurilor şi de menținere a unui control drastic în propria lor țară.

[Arhivă, Revoluția din Ungaria

Începută la 12 octombrie 1956 ca o manifestație de solidarizare cu polonezii, mişcarea budapestană s-a transformat într-o adevărată revoluție antisovietică, ai cărei lideri au fost studenții şi intelectualii.

În România, regimul lui Dej s-a confruntat, începând din anii 1956–1957–1958, cu problema studențească:

Cele mai puternice mişcări de protest vor avea loc în centrele universitare Timişoara, Cluj, Bucureşti, Iaşi, Tg. Mureş, mişcări pedepsite cu exmatriculări şi ani grei de închisoare. La Bucureşti, mediile studențeşti pregăteau, în 5 noiembrie, o Piață a Universității. În 4 noiembrie 1956, tancurile sovietice cerute de noul guvern al lui János Kádár intră în Budapesta.]

[Imagini de convoi. Convoiul deținuților]

Cei care au trecut pe aici duc şi în vis şi pe sub pleoape,
Vorba aspră ca un bici, „Ia pe cinci şi ține aproape",
Ia pe cinci să nu fim trei în acelaşi rând, nici şase,
Paşii ca de piatră grei ard şi caută mătase,
Ține aproape, şirul lung se deşiră fără vrere,
Muşchii nu ne mai ajung, n-are sufletul putere,
Boli cu rădăcini adânci se proptesc în baionete,
Unii ne târâm pe brânci, alții ardem ca de sete,

Numai foamea ce-o simţim calcă în pas cu noi alături,
Din clipita când ieşim, până când intrăm sub pături,
Şi mărşăluim mereu peste dealuri şi hârtoape,
Sub îndemnul scurt şi greu „la pe cinci şi ţine aproape".

Comentariu:

Pentru a nu mai menţine nici un focar protestatar, mii de tineri intelectuali, studenţi sunt azvârliţi după procese sumare în lagăre şi închisori. Se reedita teroarea din anii 1947–1948. Grupul de care ne vom ocupa astăzi are în componenţa sa opt studenţi de la medicină generală din Bucureşti, aflaţi în momentul arestării în anul al şaselea, cu câteva zile înaintea absolvirii.

[Documente din Arhiva CNSAS:

Semnalat de agentură că ar avea atitudini duşmănoase faţă de regim, grupul Gordan, aşa cum este cunoscut în arhivele Securităţii, este pus sub urmărire informativă din 31 august 1957. Fiind recrutat ca informator al Securităţii, Vasile Nicolae, student şi el la Medicină în acelaşi an cu grupul Gordan, „agentura", cum e numit în documente, primeşte numele conspirativ Titu Vasile sau Titu Vasiliu şi-şi începe munca asiduă de turnător.]

Dr. Eusebiu Munteanu, condamnat din lotul mediciniştilor: Un lucru pe care aş vrea să-l remarc este că, după 1956, în cadrul acestor proteste, al acestor mişcări studenţeşti, a apărut un grup care a avut intenţia mărturisită de a manifesta, de a-şi exprima protestul în Piaţa Universităţii, Piaţa Universităţii, care şi pentru noi de atunci era un loc magic. Aşa se face că, în ciuda blocării informaţiilor, noi încă de pe atunci ştiam de toate aceste proteste, de toate aceste mişcări studenţeşti, şi de fapt grupul nostru a încercat să continue ceea ce fusese oprit cu atâta brutalitate în anii 1956–1957. Noi am pornit de la ideea că, odată ce reperele noastre dispăruseră, fuseseră dizolvate de structurile comuniste (când vorbesc de repere, mă gândesc la profesorii noştri, la marii intelectuali ai ţării), trebuie într-un fel sau altul să luăm pe cont propriu acest protest şi să ne pregătim pentru ziua în care credeam cu tărie că comunismul va putea fi pulverizat.

Noi am pornit de la ideea de a continua ceea ce fusese întrerupt în 1957, prin arestarea grupului de studenţi medicinişti şi de la Facultatea de Filozofie, grup din care făcea parte Alexandru Ivasiuc. Personal, am fost delegat de grup să asist la procesul lui Alexandru Ivasiuc pentru a vedea care sunt acuzaţiile, cum decurge judecata...

Lucia Hossu Longin: Vă amintiţi cum a decurs acest proces?

E. M.: Cum să decurgă acest proces? Ca toate procesele de fapt, practic cu o apărare inexistentă, cu apărători care începeau prin a ponegri clientul, şi care se reduceau la două-trei fraze prin care se cerea clemenţă... Nici

vorbă de o apărare consistentă. Dosarele, în mod evident, erau făcute de Securitate, aşa că procesele erau pur şi simplu o mascaradă, nu găsesc alt cuvânt mai potrivit. Acuzaţii întrerupţi ori de câte ori vroiau să vorbească în apărarea lor, ultimul cuvânt de foarte multe ori suprimat, în fine, imaginea acestor procese cred că va rămâne ca o pată de ruşine pe obrazul justiţiei româneşti

[Arhiva CNSAS: Dosarul agentului Vasiliu Titu]

Comentariu:

Retribuit cu sume importante pentru notele sale informative, sursa, Vasiliu Titu, îşi consumă orele de studiu, de tabără, de film, de viaţă de cămin sau de UTM pentru a construi din informaţii disparate, din discuţii colegiale pe care le purta cu membrii grupului, discuţii provocate fireşte de el, o organizaţie subversivă. Agentul era instruit în acest scop de superiorii săi şi conduita lui a întrecut ca zel aşteptările.

E. M.: Şi în toate aceste grupuri organizate mai mult sau mai puţin de protest împotriva comunismului, în toate deci, rolul de căpătâi l-au avut delatorii, l-au avut cei pe care noi i-am numit turnători.

Niciodată nu am crezut în marea abilitate, în marea inteligenţă şi în subtilitatea Securităţii. N-a existat lot condamnat în care acţiunea să nu fi început şi să nu fi decurs tot timpul prin racolarea de denunţători.

Aşa s-a întâmplat şi în lotul nostru, unul dintre colegi, din fericire ajuns în mijlocul nostru mai târziu, pentru că altfel acuzaţiile ar fi fost mult mai grave, a sesizat Securitatea, nu că a sesizat Securitatea, el era pus să facă aşa ceva, şi în urma mărturiei lui am fost arestaţi, anchetaţi, după metodele cunoscute, nici nu mai este nevoie să le pomenesc, şi condamnaţi la închisoare variind între cinci şi zece ani.

Comentariu:

Notele intră adânc în viaţa fiecăruia dintre membrii grupului. Se reţine că un părinte a fost deţinut politic, un altul a avut un tutore spiritual catolic, şi el condamnat. În alte file se spune că acest grup ar vrea să ia legătura cu partizanii din munţi şi că ar urma să acţioneze ca în Ungaria. Atât erau de grave concluziile puse de sursă, încât până şi ofiţerii interveneau pe note, scriind: care partizani, unde sunt ei? Aiureli!

Încep verificările studenţilor în oraşele de origine: părinţi, fraţi, puşi şi ei sub urmărire informativă. În faţa atâtor elemente care îi incriminau ca fiind de un real pericol social, în septembrie 1958, cei opt sunt arestaţi. Securitatea încă nu avea probe, nici percheziţiile nu le oferă, dar mai erau trei zile până la examenul de stat şi risca să-i piardă. După o anchetă de patru luni, se pun concluziile de învinuire. Vor fi judecaţi în acelaşi an de Tribunalul Militar Bucureşti.

[Procesele-verbale de interogatoriu ale grupului.]

E. M.: Iată aşa-numita stare de fapt: numitul Munteanu Eusebiu a fost învinuit pentru delictul de uneltire contra ordinii sociale, constând în aceea că în cursul anului 1957–1958 a purtat discuţii cu inculpatul Gordan Victor, cu care ocazie a adus elogii poeziei şi literaturii scrise în timpul regimurilor burgheze, făcând afirmaţiuni duşmănoase, că poezia şi literatura în timpul regimului democrat popular ar fi inferioară, pentru că în RPR nu ar exista libertatea creaţiei. Tot în cadrul acestor discuţii, inculpatul a făcut afirmaţii calomnioase la adresa RPR şi URSS, arătând că între relaţiile dintre RPR şi URSS nu ar exista reciprocitate, întrucât URSS ar domina, prejudiciind astfel economia RPR. Acesta este extrasul din sentinţa numărul 256 din 9 aprilie 1959. Cum am reuşit ca din organizaţie, caz foarte rar, pentru că încadrarea cu care intrai în instanţă de la Securitate practic nu mai putea fi schimbată. Noi am putut deduce că până şi dozajul pedepselor era deja consemnat de Securitate. A fost foarte greu, şi de ce a fost foarte greu să scăpăm de această situaţie, pentru că de fapt organizaţia însemna ceva cumplit, nu pentru noi. Organizaţia însemna că trebuiau să mai fie şi alţii, organizaţia însemna întotdeauna: Dar cu cine ai mai discutat? Or, noi am realizat din primul moment că trebuie să ne asumăm fiecare o parte din aşa-zisele vini; bunăoară că am discutat duşmănos despre literatura din Republica Socialistă Română sau despre Uniunea Sovietică. Chiar ne făcea plăcere să spunem lucrul acesta, în aşa fel încât asta noi ştiam că este suficient ca să te condamne şi ştiam că nu avea nici un fel de importanţă dacă ai făcut sau nu ai făcut ceva. Important era ca măcar o frază să o pronunţ, ca de ca să se agaţe nişte ani grei de închisoare. Şi ne-am asumat acest lucru de la bun început, şi încă o dată vă spun, am avut marea şansă că delatorul, că turnătorul a venit în contact cu grupul nostru mai târziu, adică cu câteva luni înainte de arestarea noastră, deci el nu ştia tot ce se întâmplase din 1956, când noi ne-am constituit ca grup, până la data arestării, care a fost 1958. Am înţeles că, avizi de a băga cât mai mult tineret şi cât mai mult tineret universitar în puşcărie, nu este suficient să spui că ai denigrat Uniunea Sovietică. Da, domne, am denigrat-o. Aşa şi era de fapt.

Comentariu:

Loturile de studenţi sunt aduse de la Jilava cu duba până la Galaţi, şi de aici cu bacul, după două zile de călătorie, până la Piatra Frecăţei, de unde începea Balta Mare a Brăilei. Destinaţia transportului — Salcia, un lagăr singuratic, amplasat în mijlocul bălţilor, construit în anul 1952 pentru a concentra deţinuţii politici folosiţi la ridicarea digurilor. Spre a fi redată agriculturii, Balta Mare sau Insula Mare a Brăilei, cu o suprafaţă de şaizeci de mii de hectare, trebuia înconjurată de diguri faraonice cu o lungime de peste o sută cincizeci de kilometri, cu o înălţime de cincisprezece metri, cu o lăţime la vârf de douăzeci de metri, însumând aproape cincizeci de milioane

de metri cubi de pământ, excavat și amenajat. Toate acestea, prin munca robilor deținuți politici. La intrarea deținuților pe poartă, comandantul a ținut să îi avertizeze: în lagărul lui au doar două drepturi: dreptul de a munci și dreptul de a muri. Salcia era continuată de lagăre la fel de cumplite: Grădina, Stoenești, Băndoiu, Strâmba, Mărașu. În anul acela, în Salcia erau circa două mii de deținuți. Munca începea în zori și dura douăsprezece ore. Se deplasau în coloană, în rânduri de câte cinci, iar gardienii zbierau obsedant, ajutându-se spre a fi convingători și de bâte: „la pe cinci și ține aproape." Norma la diguri era de trei-patru metri cubi pe zi.

Totul se făcea manual: săpatul, căratul cu roaba sau targa, descărcarea pe dig, tasarea. Când s-a spart digul de protecție și Dunărea s-a revărsat vijelios, șuvoiul de apă a fost oprit de trupurile deținuților așezate în stive vii, până când alte echipe au închis spărtura. Mulți nu au rezistat ore întregi sub șuvoiul de apă și mâl. Înainte de anul 1956, se știe că, tot la o spărtură, au fost îngropați de vii, sub valurile de pământ, în dig, șaizeci și trei de oameni. S-a făcut un simulacru de proces, treizeci și unu de ofițeri și paisprezece brigadieri au fost judecați nu pentru crimă, ci pentru neglijență în serviciu.

E. M.: Era această muncă cu totul și cu totul epuizantă. În coloniile de la Salcia, în toate coloniile dependente de fapt de Salcia, care era un fel de centru, se lucra la sistemul de îndiguire și sistemul de desecări; eu, bunăoară, luni de zile nu am știut cum arată văzută de afară colonia Stoenești. Plecam noaptea, veneam noaptea, adică ceea ce după aceea s-a numit zi-muncă, zi-lumină. Normele erau epuizante; neîndeplinirea lor atrăgea după sine sancțiuni extrem de dure: bătăi sălbatice, carceră, reducerea acelei porții nenorocite de terci sau de zeamă, și intrai într-un fel de cerc vicios, după care nu-ți rămânea decât o posibilitate, sigur scăpai de această chinuitoare muncă, dar erai azvârlit în așa-numitele saivane, care asta erau de fapt, saivane de oi, în care erau așezate, la rând, niște saltele de paie și unde zăceau, practic, niște muribunzi. Eu cred că un alt aspect care ne poate duce la afirmația că a fost cu adevărat un genocid, atât prin violența cu care s-a manifestat, cât și prin extindere, au fost epidemiile, faimoasele epidemii pe care eu le-am întâlnit în lagărul de la Stoenești, epidemii de dizenterie, de febră tifoidă, și probabil cea mai mare epidemie din istoria acestei țări, epidemia de leptospiroză de la Stoenești, care avea drept consecință, în afară de cazuri letale, orbire, hepatite cronice, infirmități de toate felurile. Spun că a fost cea mai mare epidemie de leptospiroză, pentru că eu, ca medic, nu am văzut niciodată un caz de leptospiroză, și din literatura consultată nu am găsit nicăieri în România să se fi petrecut o epidemie cu un număr atât de mare de cazuri și cu forme atât de grave. Oare aceasta nu-i tot genocid?

[Arhivă, *Arhipelagul Gulag*. Portret Aleksandr Soljeniţân]

Comentariu:

Supliciile din lagărele de muncă româneşti le copiau pe cele sovietice. Fratele cel mare l-a învăţat pe fratele cel mic cum se organizează crima. Normele, câinii, tortura, hrana la limita supravieţuirii, vigilenţa fără fisură, numărul după care eşti identificat, barăcile-saivane în care mişunau şobolanii, bolile, toate erau aidoma lagărelor de muncă forţată din Marea Uniune.

Soljeniţân a descris apogeul sistemului concentraţionar. În anul 1973, când a apărut în Occident *Arhipelagul Gulag*, moment urmat de expulzarea scriitorului din URSS, *s-a* aflat adevărul despre represiunea în masă. Spunea un poet rus: „Nevinovata Rusie se chircea de durere, sub cizmele însângerate, sub cauciucurile negre ale dubelor de poliţie." Milioane de oameni sunt duşi de la Lubianka în Siberia, la Novosibirsk sau Krasnoiarsk. În plină epocă a destalinizării, în România sunt arestaţi peste patruzeci de mii de intelectuali. În Ungaria, în 1956, Kremlinul şi-a reintrat în drepturi cu preţul a trei mii de morţi şi a douăzeci şi cinci de mii de persoane întemniţate. Zidul Berlinului se va ridica, în 1961, ca o expresie a fricii teribile a comuniştilor în privinţa viitorului regim.

E. M.: Ca medic, ceea ce m-a şocat, ceea ce m-a îndurerat a fost mai ales că nu puteam ajuta cu nimic, nu puteam atenua cu nimic suferinţele colegilor mei, ale camarazilor mei de suferinţă, deşi cu mijloace uneori simple aceştia ar fi putut fi trataţi, ar fi putut fi îngrijiţi. Ce vreau să spun cu asta? Să spun că asistenţa medicală era sub orice critică, până la inexistenţă. Au fost cazuri de deţinuţi politici care, aflaţi în preajma eliberării, a eliberării la termen, pentru că se mai întâmpla şi aşa ceva, dar de regulă, dacă nu obligatoriu, după eliberare urma domiciliul obligatoriu, deci au fost asemenea persoane care, având numai câteva zile până la eliberare şi suferind de afecţiuni grave, li s-a refuzat asistenţa medicală. Unul dintre aceştia este Alexandru Ivasiuc. Când Ivasiuc mai avea până la expirarea termenului două săptămâni, s-a declanşat o pneumonie, o pneumonie bilaterală, până la stări de şoc aproape. Întâmplarea a făcut ca în acest timp, după ce cei zece, poate doisprezece medici care eram la Stoeneşti ridicam neputincioşi din umeri, şi cu schimbul lângă el, încercam să-l încurajăm, numai prin vorbe, în fine întâmplarea a făcut ca această colonie să fie vizitată de medicul oficial. Medicii deţinuţi au încercat să-i prezinte cazul, iar acesta a afirmat foarte simplu, foarte expeditiv: Lasă-l, se va trata acasă, dacă are numai două săptămâni, nici vorbă să fie internat. Atunci, înţelegându-ne numai din priviri, toţi ceilalţi medici l-am înghesuit într-un colţ, afirmându-i că din acel moment nu avem alt scop decât acela ca măcar unul dintre noi să scape, să-l poată deferi justiţiei ca medic criminal. S-a

înspăimântat așa de tare încât, în următoarea oră, Ivasiuc a fost expediat la un spital penitenciar din apropiere.

Comentariu:

Dintre comandanți, memoria foștilor deținuți politici i-a reținut, pentru cruzimea lor, pe căpitanul Mălăngeanu, locotenentul-major Pavel Ion, locotenentul Petre Manciulea, pe Țugui, Feciorul, Milcu, Grecu și pe inspectorii Securității Albon și Coler. În noiembrie și decembrie 1959, spune Florin Constantin Pavlovici, fost deținut politic, în cartea *Tortura pe înțelesul tuturor*, au murit șaizeci de oameni pe lună, deci doi pe zi. Satul Agaua devenise cimitirul lagărului.

E. M.: Torționarii, foștii comandanți de lagăre, foștii gardieni au o scuză generală. Spun că așa era atunci pur și simplu, că ei nu făceau decât să execute ordine și să se conformeze legilor în vigoare. Nimic mai fals decât asta. În nici o lege și în nici un regulament de funcționare a închisorilor nu scria că deținuții trebuie să fie exterminați prin foame. În nici o lege și în nici un regulament de funcționare nu scria că deținuții trebuie să fie exterminați prin muncă. Nicăieri nu scria că trebuie să fie exterminați prin frig. Ca să nu mai vorbim de teroare, ca să nu mai vorbim de câinii-polițiști, de bătăi, de norme așa-zis republicane. Aveau nerușinarea să ne spună că a venit o dată o echipă de ofițeri superiori din Ministerul de Interne să ne spună că degeaba ne plângem de aceste norme, pentru că acestea sunt norme republicane. Ei aveau această nerușinare când noi eram înfometați; eu, bunăoară, la 1,95 m ajunsesem la șaizeci și patru de kg, iar recordul în materie de slăbiciune îl deținea un coleg de-al nostru mai în vârstă, doctorul Paul Iovănescu, care la o înălțime aproape de-a mea avea patruzeci și cinci de kilograme. Acești ofițeri superiori din Ministerul de Interne spuneau că norma fiind republicană trebuie să fie îndeplinită. Sigur că și noi am ripostat atunci, în sensul că la hrana care ni se dă, la teroarea la care suntem supuși, la faptul că suntem înconjurați de câini-lupi... o adevărată teroare. Cel mai bun prieten al meu, de fapt, regretatul doctor Sergiu Al-George, ajunsese ca după ce fusese eliberat să deteste, să nu poată suporta la vedere câinii-lupi. Degeaba încercam să-i explicăm că acești câini erau dresați, nu, că acesta zicea că sunt câini torționari, sunt câini bestiali. Deci înfometarea ajunsese așa de mare, atât de cumplită, încât era o foame celulară, pur și simplu te durea de foame, cum să vă spun, cum să vă relatez altfel... Fenomenul s-a tradus bineînțeles clinic, medical, distrofie în masă la adulți. Nu s-a pomenit nicăieri, în afară de lagărele naziste, așa ceva, distrofie clinică cu semnele cunoscute ale distrofiei. Sigur că distrofia nu era numai exterioară, prin slăbiciune, edeme și așa mai departe, înseși organele vitale erau afectate. Cum se cheamă asta altfel decât genocid?

Comentariu:

Avem imaginile celor întemnițați, dar nu avem în dosare și fotografia celui ce i-a turnat. În arhiva CNSAS, descoperim că informatorul Vasiliu Titu, alias Vasile Nicolae, a continuat să servească Securitatea în mediile medicale. Drept recompensă pentru munca depusă în descoperirea grupului de elemente dușmănoase, i s-a acordat suma de o mie de lei. După război, pentru foștii colaboraționiști francezi, s-a introdus termenul de „indemnitate națională", o pedeapsă echivalând cu degradarea civică. La noi, foștii torționari se bucură de imunitate. După șase ani de închisoare, în anul 1964, foștii studenți de la medicină s-au eliberat. S-au reînscris la examenul de stat, au absolvit și drumurile lor s-au despărțit. Victor Gordan a părăsit țara, devenind, în Statele Unite, o personalitate medicală recunoscută, descoperitorul acelui virus numit „sindromul golfului". Ceilalți au profesat medicina. Prieteniile s-au păstrat. Doctorul Munteanu se vede și azi cu doctorul Sarion. Ei vorbesc despre o poetică a prieteniei.

L. H. L.: Un lucru aproape luminos în acest univers al suferinței, prieteniile legate la Salcia, la Stoenești, la Strâmba au durat peste ani și astăzi dvs. aveți în jurul dvs. pe toți cei cu care ați suferit la Salcia.

E. M.: În fine, doamnă, mă emoționați, așa este. Prieteniile care s-au legat acolo, iată, unele au treizeci-treizeci și cinci de ani... să știți că nu a fost deloc ușor ca, după eliberare, aceste prietenii nu numai să se mențină, dar ele s-au întărit, cel puțin în cazul meu. Au fost agresate prieteniile acestea în continuare de Securitate. De ce te mai vezi cu cutare? Ce-ți mai spune cutare? Se încerca să ne îndepărteze unul de altul fără nici un fel de șansă. Am rămas prieteni pe toată viața, iar cei morți, cei morți ne lipsesc cumplit... Ne e dor de ei...

Aprilie 1964. Eliberarea din Zarca Gherlei. Fotografii ale Zorelei și dr. Eusebiu Munteanu. Fotografii de grup: Sergiu Al-George, Theodor Enescu, Dinu Pillat, Alexandru Paleologu, dr. Eusebiu Munteanu.

Comentariu:

Piața Universității a fost un loc magic. Pentru kilometrul zero, zona liberă de comunism, s-a suferit în 1945, în 1956, în 1989, în 1990. Când își revăd frații de suferință întorși în țară doar pentru o scurtă vacanță, foștii studenți își dau întâlnire în Piața Universității. Își dau întâlnire acolo cu tineretea lor.

„Voi stați și vă uitați, și pe Dunăre curg cadavre"

Comentariu:

În timp ce la Budapesta se desfășurau procesele elitelor revoluționare, în frunte cu Imre Nagy, în România, Paul Goma, excepționalul luptător și rezistent, șoptea colegilor pe holurile universității: „Voi stați aici, și pe Dunăre curg cadavre."

Invazia sovietică din 4 noiembrie 1956 a pus capăt celor treisprezece zile de insurecție națională a maghiarilor, a înfrânt orice rezistență. A fost începutul unei rupturi a lagărului socialist. În primăvara anului 1958, sunt instrumentate procesele. Ungurii credeau că Imre Nagy se mai afla în România. Grupul a stat la Snagov între 23 noiembrie 1956 și 15 aprilie 1957 și s-a știut de procese când ziarele au publicat sentințele. Îi vedem pe condamnați după un an și jumătate de celulă. Inițial, grupul a avut zece lideri, doi dintre ei au fost exterminați în detenție. Nagy Imre este condamnat la moarte, la fel și colaboratorii lui. Marea dramă a liderului revoluției maghiare și a celorlalți din guvernul său a fost că au crezut că pot da comunismului o față umană. El a fost depășit de reacția societății maghiare, care cerea nu doar reformarea partidului, ci libertate, alegeri libere, pluripartidism. Întrebat dacă cere clemență, Nagy Imre a răspuns că se consideră victima unei erori judiciare grave. Are convingerea că mai târziu poporul maghiar și clasa muncitoare internațională îl vor scoate de sub gravele acuzații. Nu cere clemență.

Societatea românească a înțeles că Polonia a vorbit, Ungaria a vorbit, semnalul schimbării a fost dat. Ce fac românii?

Acad. Alexandu Zub: Reverberarea lui 1956, fiindcă ceea ce s-a întâmplat în 1958 și în anii următori în România se leagă direct de această experiență tragică din sistemul comunist. Regimul din România a fost prevenit, pe calea acestor evenimente, asupra a ceea ce se putea întâmpla și în spațiul românesc. Și a luat, în consecință, măsuri foarte drastice. De aceea, multe din arestările care s-au operat în acești ani erau rezultatul acestui calcul de prevenire a unor analoage. De aceea, au fost arestați oameni din diverse categorii sociale, tocmai pentru a semnala populației că există o autoritate necruțătoare și că regimul nu ezită să pedepsească în mod exemplar.

Multe procese au şi fost exemplare, de altminteri, organizate ca atare, pentru a constitui sperietori, dacă îmi este permis să folosesc această metaforă pentru publicul larg. Cazul meu, de exemplu, ţine de aceeaşi logică, de aceeaşi strategie a puterii de a controla spaţiul social pe calea acestor arestări din diverse medii. Eu eram, în 1957, când s-a produs faptul de natură să motiveze arestarea mea, cel puţin în aparenţă, eram student la Universitatea din Iaşi şi am organizat, împreună cu un grup de colegi, am organizat o manifestare ştiinţifică şi patriotică în acelaşi timp, la împlinirea unei jumătăţi de mileniu de la urcarea pe tron a lui Ştefan cel Mare. Acest eveniment, această manifestare a fost considerată, bineînţeles, ca un afront adus la adresa puterii, care era în plin proces de sovietizare a societăţii româneşti. Or, acesta, pe la valorile naţionale, la trecut, la istorie, la cultura românească, era perceput de putere ca un afront, ca o alternativă inacceptabilă, şi care, bineînţeles, a şi fost tratată ca atare. Nu s-a întâmplat arestarea imediat în 1957, ci în primăvara lui 1958, în perspectiva unor evenimente care s-au clarificat după aceea în semnificaţia lor. Căci în acelaşi timp regimul pregătea o anumită schimbare în interior, pe seama retragerii trupelor sovietice, prin înţelegere cu Hruşciov. Retragere care trebuia să permită regimului din România o mai mare autonomie. Bineînţeles că această autonomie îşi avea preţul ei, regimul trebuia să demonstreze că este deţinătorul absolut al puterii şi că nu ezită să ia măsurile cele mai draconice. Aşa se face că în perspectiva retragerii trupelor ruseşti, în vara lui 1958, s-au operat o serie întreagă de arestări. Grupul nostru, eram vreo cinci studenţi, la care s-au adăugat două persoane din afară, pentru a construi un dosar mai plauzibil. Grupul nostru a fost deci arestat în primăvara lui 1958 şi, după câteva luni de anchetă, am fost condamnaţi la zece ani, la nouă ani, la şapte ani, la cinci ani cel mai puţin.

Comentariu:

Dacă trupele Armatei Roşii intraseră triumfal în capitala României, în august 1944, firesc era, în spiritul propagandei linguşitoare şi mincinoase a Curţii de la Bucureşti, ca în iunie 1958 retragerea lor să se fi produs în acelaşi fast bine regizat cu care ne-am obişnuit în atâtea decenii şi care a dat o imagine deformată a românilor în lume. După o staţionare temporară de doisprezece ani, timp în care nici un ziar, nici un raport nu menţionase prezenţa trupelor militare sovietice pe pământul nostru, iată care era realitatea: retragerea armatei sovietice oferă conducerii politice româneşti încă o demonstraţie a fidelităţii faţă de Moscova, o reînnoire a legământului de prietenie şi alianţă, neapărat veşnice şi neapărat de nezdruncinat, adunări populare, gări ticsite de oameni, decorări, muzică, flori. Istoricii au afirmat că această supralicitare a prieteniei romåno-sovietice ar fi fost paravanul care i-a permis lui Gheorghe Gheorghiu-Dej gesturile politice

de independență pe care avea să le formuleze în declarația din aprilie 1960. Cotitura istorică pe care a înfăptuit-o în anul 1965. Și totuși în viața internă a României, această desovietizare nu se produsese, dimpotrivă, în pușcării va intra, între anii 1956 și 1960, un nou val de oameni nevinovați, ridicați doar pentru păcatul de a fi condamnat această dominație a rușilor, de la politică la economie, până la propria noastră cultură. Deși Stalin era mort de cinci ani, stalinismul continua în România. De căldura și eleganța rafinată a căminului său, Alexandru Paleologu s-a bucurat mult prea puțin. Din anul 1949, de frica arestării, timp de șase ani, a stat ascuns la Câmpulung, sub un nume de împrumut. Frecventa cenaclul lui Constantin Noica, cel mai important filozof român în viață. Iată cum îl descria în ceasul acela Steinhardt pe tânărul Craifi, alias Alexandru Paleologu. Un om încântător, de toate este informat, a citit toate cărțile din lume, strălucește, seniorie de mare clasă.

Alexandu Paleologu: Noi, nu cred că am fost arestați pentru că am fost turnați, am fost arestați pentru că toată comportarea noastră era la lumina zilei, complet neascunsă și era oarecum ostentativă. Adică aveam un fel de plăcere de a ne manifesta ca oameni asupra cărora teroarea nu are priză. Chiar aceasta discutasem cu Nicu Steinhardt odată, în urma citirii unor texte mai puțin cunoscute ale lui Albert Camus, în speță piesa de teatru *Le Siège* (*Asediul*), în care este vorba de o ciumă care se instalează într-o societate, adică o teroare, o ciumă care decimează tot. Și într-un dialog al unuia dintre reprezentanții acestei societăți cu secretara Ciumei, le spune: dar, sunteți teribili, nu e nici o cale de a ne sustrage terorii voastre? Și secretara Ciumei răspunde: da, există o cale infailibilă, să nu îți fie frică și să spui adevărul. Să nu îți fie frică și să spui adevărul, așa nu poate să îți facă nimic, decât să te omoare. Însă acesta este un episod care și așa face parte din destin. Și spuneam: Nicule, noi asta trebuie să facem, dacă nu vrem să fie teroare, trebuie să ne comportăm ca și cum nu ar fi teroare. Evident că o să ne aresteze la un moment dat, de aceea ne arestează, nu fiindcă am fugit, ci pentru că n-am evitat. Și aceasta s-a și întâmplat, Noica a fost arestat cu un an înaintea mea și cu mai mult de un an înaintea lui Steinhardt. El a fost arestat la Câmpulung, în 1958, cu un grup de prieteni de acolo, care nu intrau propriu-zis în acțiunea penală care se deschidea contra unui anumit grup de intelectuali. Iar după arestarea lui, a devenit absolut sigur că urmează arestarea noastră. Mă așteptam în fiecare zi să fiu arestat, dar lucrul acesta a venit abia după nouă luni.

Comentariu:

Primul arestat a fost Constantin Noica, a cărui reținere se produce la 11 decembrie 1958, de la Câmpulung-Muscel. Împreună cu el, sunt arestați și depuși la Pitești Noica, Iacob, Sergiu Al-George, Anca Ionescu. Trei

luni mai târziu, în noaptea de 25 martie, este arestat Dinu Pillat și adus la Malmaison. Tot aici sunt mutați și arestații de la Pitești. Întreg lotul este arestat în august–septembrie 1958. Ultimul reținut, în 4 ianuarie 1960, este Nicolae Steinhardt. Era vorba în fapt de intelectuali care refuzau să colaboreze cu regimul comunist. În spatele celor învinuiți se găseau cărți, publicații, memorii trimise în Occident, întâlniri clandestine, difuzare de cărți interzise. Iată cărțile: romanul *Povestiri din Hegel*, în manuscris, al lui Constantin Noica, citit în casă de prieteni și comentat; eseul *Scrisoare către un prieten din depărtare* trimis la Paris de Noica lui Emil Cioran; *Pădurea interzisă* de Mircea Eliade; *Ispita de a exista* a lui Emil Cioran, adusă în țară de Marieta Sadova, după un turneu la Paris.

A. P.: În septembrie 1959, m-am trezit în camera mea cu o lanternă electrică în ochi, cu unul care mă zguduia și mi-a băgat sub ochi un mandat de percheziție, cu denumirea „învinuitul Paleologu" și mi-a arătat și legitimația lui de locotenent-major de Securitate. După aceea, au făcut o percheziție în camera mea și au găsit câteva obiecte. Au găsit o carte, *Studii literare*, de G. Ibrăileanu, au luat-o pe aceasta ca piesa *conviction*, cum se spune. Fiindcă ei știau de unul Ibrăileanu, un legionar care fusese arestat și condamnat atunci. Era un nepot al lui Ibrăileanu. Și cine este acesta, a zis. Am zis Ibrăileanu. Legionarul? Zic: Domnule, dacă nu este rușine să spuneți că Garabet Ibrăileanu, criticul de la *Viața Românească*, era legionar, puteți să spuneți. Las' că vedem noi. Au mai găsit o decorație de onoare, care aparținuse tatălui meu vitreg. Ce este aceasta? Zic: O decorație franceză. Aha, o decorație burgheză? Bun și aceasta a fost totul. Și au mai găsit un rucsac, pe care l-au luat ca piesă doveditoare că mă duc în munți, la partizani, pentru că găsiseră și o traducere de-a mea. M-au întrebat și le-am spus că este o traducere din Hunderling, un poem numit *Stejarii* (*Die Eich Boehme*) care începea așa: „Din grădini vin către voi, voi, fii ai munților." Toate acestea au fost luate ca dovezi că am legături cu partizanii. Mai evidente nu au fost alte dovezi de anchetă, deși ancheta reținea foarte multe lucruri străine complet de orice fel de inculpare penală serioasă. Dar acestea totuși nu au fost chestiuni, nici Legiunea de Onoare, nici rucsacul, nici traducerea din Hunderling și nici cartea lui Ibrăileanu.

Comentariu:

Ce se întâmpla în pivnițele Malmaison-ului? Procesul se instrumenta greu, anchetatorii au nevoie de timp și de probe. Pe plan ideologic, spunea Noica, noi eram adversari periculoși ai marxismului, însă în sfere înalte, nu în organizații subversive. Suntem niște gânditori, iar anchetatorii ne acuză de organizarea clandestină a sertarelor.

A. P.: Când am fost adus la Malmaison în noaptea aceea, dimineața, când m-au chemat la anchetă, mi-au pus o întrebare abruptă: Ce scrisoare

a lui Zorescu ai tradus în englezeşte? Eu tradusesem cu câţiva ani înainte, adică cu nouă ani înainte să fiu ascuns, deci cu mulţi ani înainte, o scrisoare a lui Ion Zorescu către Mihai Fărcăşanu, ca să o publice într-un ziar din Franţa. Am scris-o şi în franţuzeşte şi i-am dat şi o întindere dublă sau triplă ca suprafaţă şi i-am pus şi câteva accente mult mai violente despre ce se întâmplă în ţară, ceva cu comuniştii. Dar aveam eu evidenţa că omul acesta nu văzuse scrisoarea aceasta, fiindcă ar fi văzut că nu este în englezeşte şi era şi o amnistie între timp pentru genul acesta de lucruri. Şi am spus: Nici o scrisoare nu am tradus. Cum, cum cutare... Nu am tradus în engleză nici o scrisoare. Am să te confrunt cu Zorescu. Zorescu a murit. De unde ştii că a murit? A murit, vă spun eu dacă nu ştiţi. Era cam tulburat şi când negam aşa de tare, zic: Această scrisoare am tradus-o în franţuzeşte, nu în englezeşte. Şi vă spun eu că am tradus-o, fiincă i-am dat un accent mai violent şi i-am sporit întinderea, dar vă spun eu pentru că vreau. Fiindcă nu aveţi nici o dovadă. Nu există, nu aţi văzut-o, a fost şi o amnistie pe treaba aceasta. Dar vă spun pentru că vreau. Şi vă spun aceasta ca să vedeţi că nu am nimic de ascuns. Lucrul acesta mi-a fost de mare utilitate, pentru că s-a mirat foarte tare, deşi era normal să nu ascund lucrul acesta. Mărturisirea aceasta nu îmi adăuga cu nimic la pedeapsa probabilă. Dar fiindcă ei erau obişnuiţi cu oameni care ascund tot, unul care nu ascunde li s-a părut ciudat. Aceasta a avut ca efect că de obicei m-au crezut. Acest locotenent-major, Onea, care era un imbecil şi un om de o imensă brutalitate, el s-a purtat înfiorător de brutal cu Steinhardt şi foarte brutal şi cu Sergiu Al-George, cu mine nu a fost decât cel mult ameninţător, dar mai mult decât asta nu. Trebuie să adaug de altfel că eu nu am avut parte în anchetă de brutalităţi, alţii, dintre prietenii mei, au avut, în special Nicu Steinhardt, care a fost supus la foarte grave suplicii, a fost de multe ori bătut la rangă ce se cheamă — nu ştiu dacă aţi auzit de expresia la rangă —, plus lovituri cu cizma în piept şi în inimă, plus lovituri cu capul în perete până la a scuipa sânge şi a pierde dinţii, lucruri de felul acesta. Eu nu. Adaug un lucru interesant, ca să nu uit, că Păstorel Teodoreanu a fost condamnat pentru o fabulă intitulată *Maimuţa republicană*, apărută în 1922. Şi a fost un dialog destul de revoltător între preşedintele completului, Adrian Dumitriu, locotenent-colonel pentru împrejurare, şi Păstorel Teodoreanu. Fiindcă Dumitriu acesta este moldovean şi este de la Iaşi, când era el student în drept, Păstorel era în Iaşi şi se ştia cine este. Şi Dumitriu nu este un ignorant, este un om cu un anumit nivel intelectual, felul cum s-a purtat cu Păstorel Teodoreanu este abominabil. Întâi l-a întrebat: De ce scrie epigrame? Cum de ce scrie, pentru că este epigramist, zicea: Eu fac epigrame cum face găina ouă. Tribunalul îţi ordonă să fii serios. Această frază mi se pare una dintre cele mai scandaloase din justiţia română, spusă lui Păstorel de

locotenent-colonelul pentru împrejurare, Adrian Dumitriu. Mie mi se pare că individul acesta, care a pronunţat condamnări multe şi grave, fatale, în această perioadă... Acest individ este mult mai ignobil şi mai abject decât — sub anumite criterii — decât Nicolschi. Sigur, nu a avut cruzimea directă a lui Nicolschi, a fost un inventator de atrocităţi, nu a pus pe picioare închisoarea Piteşti, cu educarea de la Piteşti, nu a făcut atrocităţi absolute, strigătoare la cer. Dar este mai ignobil decât Nicolschi la nivel intelectual. Nicolschi este un simplu dement-cretin. Era un sadic-cretin şi un om mânat de o ură imbecilă şi dementă, feroce. Dar Dumitriu este un, ceea ce se numeşte, intelectual. Vreau să adaug că noi am fost numiţi intelectuali, a fost numit „Procesul intelectualilor", procesul nostru. Mie nu îmi place să port titlul de intelectual din mai multe motive. Mai întâi, astăzi, cuvântul intelectual are o conotaţie de om de stânga. Un om de cultură, un scriitor, un artist, dacă manifestă atitudini şi opinii de dreapta, nu este considerat intelectual, în Franţa cel puţin. Şi atunci zic: Prefer să fiu un om inteligent, lucru la care poţi să fii recurent şi cu intensităţi inegale, decât intelectual. Dar Adrian Dumitriu este un intelectual. Şi eu nu pot să uit acest dialog între el şi Păstorel Teodoreanu. Şi de atunci mi-am spus: Dacă mă întâlnesc o dată cu Adrian Dumitriu îl scuip între ochi. Nu l-am întâlnit.

Ce s-a reţinut împotriva mea ca inculpări grave de crimă contra ordinii sociale, crimă de agitaţie contra ordinii sociale...

L. H. L.: Crimă de subminare...

A. P.: Crima cu agravanţă de la nu ştiu care articol şi paragraf, pentru că am uitat exact încadrarea legală, trei lucruri sau patru. Incitarea lui Noica de a scrie o carte *Povestiri din Hegel*, care a circulat în copii dactilografiate, nişte abonamente plătite, ca să îl scutim până la urmă să mai dea meditaţii, pentru ca să poată în timpul acesta să scrie cartea. Al doilea: că scrisesem, cu ani în urmă, un comentariu de poezie, a lui Ion Barbu, poet considerat idealist, mistic şi burghez şi deci contribuiam la propagarea unui spirit reacţionar. Al treilea: că am copiat de la Biblioteca Academiei, dintr-un număr din *Nouvelle du Française*, scrisoarea lui Cioran către Noica — *Lettre à un ami du lointain* (*Scrisoare către un prieten din depărtare*) — că am copiat-o, am multiplicat-o şi am distribuit-o. Ceea ce era adevărat. Acestea sunt trei puncte de acuzare şi mai era un al patrulea: faptul că luam în râs filmele sovietice, le calomniam. Zicea: Deci dumneata calomniai filme sovietice. Am pus întrebarea aceasta la instanţă: Dacă aşa se spune, ce înseamnă şi cum se poate, practic, calomnia un film?

Comentariu:

Articolul 209, din noul Cod Penal, pedepsea ceva imprecis ca infracţiune: discuţiile duşmănoase, ponegrirea, calomnierea sau defăimarea în public cu privire la orânduirea socială şi de stat, faptul de a face propagandă,

agitație sau orice acțiune pentru schimbarea ordinii sociale existente în stat. Tentativa se pedepsea ca și infracțiunea consumată, iar pedepsele erau între cinci și douăzeci de ani muncă silnică. Jumătate din România ar fi putut fi condamnată pe baza articolului 209. În decembrie 1960, s-a încheiat procesul și cei tineri au luat drumul lagărelor de muncă. Sentințele celor douăzeci și trei din grup au mers de la douăzeci și cinci de ani, pentru Constantin Noica și Constantin Pillat, la douăzeci, optsprezece, cincisprezece, paisprezece, zece pentru ceilalți. În cartea sa, *Tortura pe înțelesul tuturor*, Florin Constantin Pavlovici își amintește primele zile de muncă; pentru a supraviețui, deținutul politic trebuia să știe să construiască diguri, să încarce sau să descarce bacuri, să ducă saci în spinare – saci de ciment – pășind pe punți suspendate deasupra apei, înguste cât laba piciorului, să facă țigle și cărămizi, să sape ori să golească latrine, să taie stuf, să care lemne cu sarcina de la kilometri depărtare, dar mai cu seamă să fie un bun agricultor. Când nu se pricepea la ceva, învăța repede, asistat de bâta supraveghetorilor. Primăvara ieșeau la prășit, lanurile se întindeau cât cuprinzi cu ochii și ne lua ore întregi ca să ajungem la capătul unui rând. Istoricul Alexandru Zub pășea ca pe ogorul lui. Zub se născuse la țară, considera pământul o ființă vie și refuza să îl trateze ca pe un bun al Ministerului de Interne.

A. Z.: Un ofițer trimis de la Interne să precipite ritmul de muncă la Salcia, în acel an 1959, a declarat foarte limpede că toți cei de față, deținuții, trebuiau să uite ce a fost înainte și să își aducă mereu aminte că sunt acolo pentru a munci și a muri. Pentru ei nu exista altă șansă, altă speranță, orizontul era perfect închis și atunci evident că, într-o asemenea împrejurare, fiecare își construiește modalitatea lui de supraviețuire. Sigur, unii au intrat în jocul puterii și au crezut că muncind peste puteri se salvează. Existau promisiuni vagi, care puteau să constituie o mică amăgire pentru ei. Dar s-au înșelat, fiindcă mulți, prin acest efort extraordinar, s-au ruinat și mai tare și au dispărut cu totul din lagăr. Alții au rezistat printr-un anume echilibru interior, încercând să împace exigențele din lagăr cu propria nevoie de supraviețuire. Sunt unii care au găsit o retranșare într-o viață spirituală de natură intelectuală sau religioasă, mistică și în felul acesta au reușit să își regăsească un nou echilibru. Dar e limpede că tot fenomenul Salcia, tot fenomenul concentraționar românesc era construit pe ideea de a distruge această lume, aceste vestigii ale vechii societăți.

A. P.: Am atins aici limita probabilă, care este foarte extensibilă, a suportabilității umane și nu îmi pare rău. Poate că nu aș fi putut să trec peste un anumit grad. Poate că la un anumit grad de atrocitate nu aș fi putut rezista. Dar am putut vedea că se poate rezista foarte mult, mult mai mult decât îți închipui și că ai o imensă satisfacție când ai rezistat. O atât de mare

satisfacţie, încât chiar în timpul ce înduri aceste probe, dincolo de durerea fizică, că numai asta contează. Concomitent cu ea, ai o senzaţie, care nu este de masochism, dar este totuşi un fel de voluptate: sunt în stare şi numai asta contează. Şi mi-am adus aminte, atunci, în afară de brutalitatea fizică şi de inventivitatea lor grozavă în materie de pedepse şi de chinuri, au o anumită genialitate. De pildă, când cineva îţi strânge mâinile la spate, într-o secundă ţi le-a răsucit în modul cel mai chinuitor şi te-a legat cu o strânsoare îngrozitoare. Atunci mi-am dat seama de ceva, prima oară când am văzut sânge pe trupul meu m-am speriat, pe urmă am mai văzut un lucru: cele mai dure lovituri se întâmplă să nu provoace sângerare şi altele mai puţin dure pot să o facă. Mi-am dat seama că există două lucruri distincte, lovitura, adică în speţă instrumentul, care rupe carnea, şi cel care rupe doar pielea, e un univers între acestea două. Şi am avut parte doar de acela care rupe pielea, ceea ce este în partea aceasta, *au deçà de l'erreur* nu este *au delà*. Prin urmare, Dumnezeu m-a ferit de încercările dincolo de pragurile omeneşte suportabile. Şi mi-am adus aminte de ceva, ce îi spusese Elisabeta Florescu soţiei mele cu mulţi ani în urmă. Ea fusese supusă afară la suplicii din acestea şi la teribile umilinţe de natură fizică. Şi a spus aşa: „Să ştii un lucru, orişice postură foarte umilitoare la care te supune anchetatorul este doar un inconvenient fizic, uneori un foarte mare inconvenient, dar unica umilinţă este să spui ceea ce vor ei să spui.“ Aceasta este umilinţa: dacă ajungi să spui ceea ce vor ei să spui. Câtă vreme nu spui, nu se întâmplă altceva decât un incovenient fizic, foarte penibil, dar doar atât.

A. Z.: Personal, dacă am o bucurie din această experienţă, judecând-o în ansamblu, este tocmai că mi-a oferit şansa de a întâlni oameni excepţionali, care aveau acest cult al prieteniei. L-aş aminti pe Sergiu Al-George, care nu mai este printre noi astăzi, care avea această vocaţie a prieteniei într-un grad atât de înalt şi atât de reconfortant pentru ceilalţi, încât nu-mi aduc aminte de el decât cu imensă bucurie. La fel era Ion Omescu, care era nemaipomenit în felul, în stilul lui de a sări în ajutorul celorlalţi, de a-i asista pe cei care sunt în nevoie. Îmi amintesc, de exemplu, că Alexandru Ivasiuc era foarte slăbit în toamna lui '59 şi era aproape o umbră de om, îi lipseau dinţii din faţă, de sus, şi avea un gest de apărare în permanenţă, indiferent de ce ar fi fost vorba. Un gest care venea din timpul anchetei şi care arăta că omul luptase atunci ca să îşi apere demnitatea lui şi interesul de a supravieţui. Or, el era într-o situaţie extrem de gravă atunci, în '59 toamna, Ion Omescu venea să îi aducă pe furiş din propria lui raţie, pentru a-l ajuta să depăşească impasul. Şi aşa se întâmpla nu numai cu un om dotat excepţional, cum era Alexandru Ivasiuc, dar şi cu oameni simpli. Aceste prietenii sunt absolut emoţionante şi s-au închegat între oameni de condiţii extrem de diferite. Eu îmi amintesc de un ţăran, Ana Constantin,

așa îl chema, de pe valea Bistriței, din partea Broștenilor, care era de o noblețe și de o forță interioară nemaipomenită. Un mare respect pentru el și o mare iubire pentru această supraviețuire miraculoasă în condiții atât de dramatice.

Comentariu:

Urmărirea celor din grupul Noica nu a încetat timp de patruzeci de ani după ieșirea din închisoare. În septembrie 1989, Securitatea Municipiului București semnala: „Considerăm că Alexandru Paleologu continuă să fie un element potențial periculos, căruia i se acordă atenție de către diferite elemente ostile, pornind de la ideea că, datorită vârstei și notorietății de care se bucură în țară și în străinătate, ar putea fi manevrat să accepte participarea la diferite acțiuni protestatare.“ Alexandru Paleologu a fost una dintre mințile strălucite ale culturii românești. Până la moarte, senatorul noii Românii s-a aflat în viața publică, pe scaunul contestației, mereu împotrivă. Împotriva unui sistem care rănise conștiința umană. Și nu numai pentru că peste tinerețea sa și a prietenilor săi se trântise o ușă grea de fier, ci poate din dorința ca întâlnirile dintre oameni, cele care produc idei, cărți, exasperări și proteste și uneori chiar revoluții, să nu mai poată fi condamnate niciodată.

Întâlnirea foştilor studenţi la Politehnică din Timişoara

Comentariu:

Abia după decembrie 1989 s-au putut regăsi liderii generaţiei 1956. A acelei generaţii care în plină dictatură comunistă a avut forţa de a organiza una dintre cele mai puternice contestaţii împotriva regimului. Timişoara a reprezentat atunci singurul oraş din România în care studenţimea a organizat o dezbatere publică, manifestaţii de stradă şi a conceput un program de revendicări cu un conţinut anticomunist şi antisovietic. Studenţii de ieri se întâlnesc în anii aniversari cu studenţii de azi. E o formă de manifestare a solidarităţii în reconstituirea trecutului şi în prefigurarea viitorului. E o formă de meditaţie asupra destinului democraţiei

Octavian Jurma, student: Generaţia mea o văd luptând alături de generaţia dvs. dar cumva spate la spate, spate în spate cum doi luptători, adică idealurile acestea sunt atacate şi dinspre trecut dar sunt atacate şi dinspre viitor. În acest prezent în care luptăm există o generaţie care priveşte mai deagrabă înspre viitor în timp ce generaţia Dvs. trebuie în primul rând şi este o misiune extraordinară să apere trecutul pentru că din trecut ne tragem puterea. Iar această poziţie ne pune spate în spate iar uneori avem impresia că nu ne vedem, dar aceasta nu înseamnă că nu suntem împreună, că nu luptăm împreună.

Comentariu:

Se împlinesc 50 de ani de la revoluţia maghiară din anul 1956. După Ungaria şi Polonia, România este cea de a treia ţară din blocul sovietic în care mediile universitare se solidarizează cu mişcarea studenţimii maghiare revoluţionare. Timişoara, Cluj, Iaşi, Bucureşti, Tg. Mureş sunt centrele studenţeşti care au creat probleme guvernanţilor comunişti şi unde Securitatea a luat măsuri de izolare şi de reprimare a manifestărilor, de teama ca în România să nu se reediteze evenimentele din ţara prietenă. La Timişoara, studenţimea alcătuia un corp mai compact, aici informaţiile din Ungaria ajungeau mai repede şi erau mai aproape de realitate. Studenţii din anul al V-lea de la „Mecanică" din Institutul Politehnic, revoltaţi de prelucrările mincinoase din seminarii după care la Budapesta acţionau bande de huligani

sprijinite de cercurile imperialiste americane, protestează împotriva denaturării adevărului.

Aurel Baghiu, Caius Muțiu și Teodor Stanca, liderii de la „Mecanică" organizează o adunare a studenților de la Politehnică pentru ziua de 30 octombrie.

[Arhivă: Octombrie – Noiembrie 1956 la Budapesta. Primul episod dintr-un serial produs de Televiziunea Ungară care prezintă anii 1960 și regimul Kadar.]

Primul gest care definește revoluția din Ungaria este demontarea, zdrobirea bucată cu bucată a statuii lui Stalin, simbol al stăpânirii sovietice. Se strigă: „afară cu rușii", se dă foc cărților marxiste, se distrug ziarele puterii.

Cei care și-au luat ca amintire câte o fărâmă de statuie, vor face ani grei de închisoare. Circa 200.000 de manifestanți, în marea lor majoritate studenți, s-au adunat în Piața Parlamentului în fața statuii lui Iosif Bem, erou al revoluției maghiare de la 1848, spre a cere reforme democratice, desovietizarea țării și revenirea la conducere a lui Imre Nagy exclus din partid în 1955. Un adevărat șuvoi de oameni se îndreaptă spre clădirea Radioului, un alt punct strategic. Unități ale forțelor de securitate aflate în interiorul clădirii deschid focul asupra populației. Mulțimea pătrunde în interiorul Radioului și dezarmează trupele. Au loc primele ciocniri. În tot orașul se scot stemele roșii cu cinci colțuri de pe frontispiciul clădirilor, se ridică drapelul cu stema comunistă decupată, întreaga Ungarie este chemată la greva generală. În acel moment, fără fi invitate de vreo autoritate a statului ungar, tancurile sovietice se pun în mișcare spre Budapesta. În 23 octombrie, Imre Nagy preia puterea ca prim-ministru și încearcă să pacifice situația. În noua lucrare dedicată evenimentelor din Ungaria *1956, Explozia* tipărită de editura „Univers Enciclopedic", sunt publicate o serie de documente necunoscute despre percepția acestui moment în cancelariile estice și vestice. Extragem câteva date: Un comunicat difuzat de radio Budapesta și nesemnat anunța că guvernul cere ajutorul trupelor sovietice staționate pe teritoriul ungar. Kremlinul îl debarcă pe Gero și îl numește pe Ianoș Kadar. La 27 octombrie se formează un nou guvern de coaliție între partidele existente în anul 1945 care decretează: Încetarea operațiunilor militare contra revoluționarilor, retragerea trupelor sovieticilor, restaurarea democrației pluripartidice. Budapesta este la un pas de victorie.

La 31 octombrie, revoluționarii iau cu asalt sediul de partid al marii Budapeste, omorând câțiva colonei și patruzeci și cinci de soldați ai Securității ungare. Ei declară lui Nagy că nu-i recunosc investitura dacă nu-i evacuează pe ruși din țară. La 1 Noiembrie 1956, Imre Nagy proclamă ieșirea Ungariei din Tratatul de la Varșovia și neutralitatea țării. Ianoș Kadar se refugiază la Moscova, formează Partidul Muncitoresc Socialist Ungar și

împreună cu ajutorul sovietic trec la reprimarea revoluţiei. Imre Nagy interpelează pe Iuri Andropov, ambasadorul sovietic, privind noile întăriri ale armatei roşii care încercuia Budapesta. În prezent, a spus Imre Nagy, 1300 de tancuri au trecut graniţa ungară, guvernul îşi va ţine cu greu armata să nu atace unităţile armatei sovietice, ceea ce după opinia lui Naghi ar fi un pas fatal. Împreună cu grupul său, Imre Nagy se refugiază in extremis, la Ambasada Iugoslavă pentru tratative. Aici primesc garanţii că, întorşi acasă, membrii grupului nu vor fi supuşi represiunilor. La părăsirea incintei ambasadei iugoslave, NKVD-ul îi răpeşte pe fugari şi îi deportează în România. Pare-se aceasta fusese dorinţa grupului format din 44 de persoane dintre care femei şi copii: să obţină azilul politic în România.

Dr. Octavian Vulpe, lider al mişcărilor studenţeşti: „Sunt doina dulce a Babii Dochii / Alunec din părinţi în prunci / Şi deschizând pe lume ochii / În cel de acum sunt cel de atunci."

Studentul Vulpe Octavian care a intrat pe uşă în seara zilei de 30 octombrie şi a trăit cele mai fericite clipe de libertate în câteva ore cât a durat şedinţa noastră, atât de frumoasă şi de neuitat.

Participant din partea Medicinei, m-am gândit că trebuie şi noi să ne asociem marilor idei, nucleului format de la Politehnică al cărui merit este mult mai mult al studenţilor de la Mecanică şi văzând că nimeni nu ia cuvântul de la Medicină nu ştiu din cauza emoţiei, clipelor fericite pe care le-am trăit, cum am ajuns pe o masă, ridicat de colegi şi a trebuit să iau cuvântul. Am jurat în numele Facultăţii de Medicină, în numele colegilor mei să fiu alături de colegii de la Mecanică pentru că suntem de acord şi noi şi sunt de acord şi eu cu toate revendicările care au fost formulate. Şi am jurat credinţă în realizarea lor până la capăt. Mă întreb acum: am ajuns la capăt?, unde este capătul?

Comentariu:

Centrul Universitar Timişoara avea atunci peste patru mii de studenţi. La început în amfiteatrul 115 în ziua de 30 octombrie, vin câteva sute. Pe măsură ce valul contestatar creşte, se adună 2000 de studenţi. Se mută cu toţii la cantina Institutului Politehnic mult mai încăpătoare. Clădirea este imediat înconjurată de unităţi militare, de camioane şi de blindate. Cuvântul studenţilor a debutat cu reţinere. Primul care vorbeşte este Teodor Stanca. El prezintă un adevărat program de revendicări politice. Studenţii nu mai vor: cultul personalităţii, staţionarea trupelor ruseşti în ţară, scurgerea bogăţiilor prin sovromuri, către URSS, cotele obligatorii şi ruinătoare impuse ţăranilor. Studenţii vor reforme în viaţa universitară, o presă liberă şi graniţe deschise spre occident. Ei sunt purtătorii de cuvânt ai cetăţenilor care aspirau să fie liberi şi egali cu cetăţenii Europei şi ai lumii.

Iată biografia lui Teodor Stanca condensată în trei fotografii, liderul studenţilor înainte de închisoare şi la ieşirea din închisoare (trei imagini foto).

Teodor Stanca, lider al mişcărilor studenţeşti: Adunarea a început deci la ora 14. Într-o aulă de la facultatea de Mecanică. Dar foarte curând a devenit neîncăpătoare şi erau culoarele pline şi curtea facultăţii de Mecanică plină de studenţi şi ne-am mutat într-o cantină alături unde după aprecierea noastră până în final s-au adunat 2000 de studenţi. Vă daţi seama că la ora respectivă centrul universitar avea 4630 de studenţi.

Atâta reiese din statisticile timpului, faţă de peste 20.000 câţi sunt acuma. Din aceştia aproape jumătate au fost într-un timp record anunţaţi şi au venit la adunare. Sigur că întâlnirea a debutat cu oarecare reţinere la început după care băieţii au prins curaj şi au atacat probleme foarte importante privind cultul personalităţii, privind staţionarea trupelor sovietice în ţară, privind modul în care bogăţiile ţării prin sovromuri în special erau exploatate de către armata sovietică. S-a pus problema salariilor, s-a pus problema cotelor, relaţiilor cu toate ţările lumii, s-a cerut o presa liberă ş.a.m.d.

La adunarea din 30 octombrie 1956 a studenţilor de la Institutul Politehnic Timişoara au participat, ca trimişi ai conducerii centrale a PCR, Petre Lupu şi Ilie Verdeţ, au fost prezenţi prof. Alexandru Rogojan, rector al Politehnicii, prof. univ. Coriolan Drăgulescu, ministru adjunct în Ministerul Învăţământului, secretari ai comitetelor PCR regionale şi orăşeneşti, cadre de securitate. Prezenţa lor este un prim indiciu al măsurilor ce se vor lua pentru reprimarea mişcării studenţilor. (Arhivele statului fond Comitet Regional PCR Banat dosar 45/1956 fila 73).

Circulara 22 a CC al PMR din 24 octombrie 1956 orele 23.20; Punctul 7: Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român atrage atenţia tuturor organizaţiilor de partid că unele elemente duşmănoase, contrarevoluţionare pot încerca să organizeze anumite acte provocatoare, folosindu-se de evenimentele din R.P.Ungară. Orice provocare împotriva partidului şi a regimului trebuie lichidate imediat cu toată fermitatea (Arhivele Statului dosar 3/1956, fila 54-57).

T. S.: Decizia noastră a fost aşa că dacă până vineri (dată pe care am stabilit-o cu conducerea de partid locală), vom primi rezultatul nu vom declara grevă generală şi vom vedea ce măsuri vom lua în continuare. Deci a fost şi un moment ultimativ ca să spunem aşa.

Comentariu:

Inginer Monica Fara ne trimite o relatare a ceea ce a trăit atunci ca student, în cămine. „Un imens cordon de soldaţi ne-a înconjurat, s-au tras focuri de avertisment, au sosit camioane şi maşini în care unii dintre demonstranţi erau târâţi şi chiar bătuţi cu brutalitate: Noi la toate ferestrele căminului strigam: „Libertate".

T. S.: S-au constituit comandamente, avem câteva stenograme ale unor şedinţe de la astfel de comandamente, în care se prevedeau măsuri, exact cum s-a prevăzut în '89.

La o astfel de şedinţă de comandament aş aminti că a fost Moghioroş prezent, au fost generalul Marcu, generalul Dragnea, celebrul general Dragnea pe care îl cunoaşte toată ţara, care era şeful garnizoanei militare Timişoara şi care la un moment dat se plângea că toate cazărmile sunt pline de armată adusă din altă parte şi peste câteva zile trebuie să le vină recruţi noi şi nu îşi dă seama unde îi va putea primi. Pe urmă tot într-o astfel de stenogramă se spunea la un moment dat că sunt pregătite 30 de plutoane înarmate cu toată tehnica de luptă, 20 detaşamente muncitoreşti înarmate, în afară de faptul că în noaptea de 30/31 octombrie şi în zilele următoare Timişoara a fost plină de tancuri, maşini blindate, camioane.

Extrase din Arhiva Statului. Din informările Comitetului regional Banat al PCR în timpul evenimentelor din Timişoara octombrie–noiembrie 1956:

„Toate unităţile militare sunt în alarmă, cazărmile sunt tixite cu militari aduşi din alte părţi“ (Arhivele Statului, dosar 10/1956).

„Au fost arestaţi de către organele de stat şi duşi în diferite locuri de izolare 868 de studenţi, iar o parte dintre ei sunt reţinuţi şi în momentul de faţă pentru cercetări. Din orarul Institutului Pedagogic au fost şterse toate orele de limba rusă“ (Arhiva Statului, dosar 20/1956).

„Marea majoritate a studenţilor de la Institutul Politehnic, Institutul pedagogic şi de la Medicină susţine că problemele studenţeşti ridicate în adunarea de la Mecanică au fost juste şi nu iau poziţie de a înfiera aceste provocări duşmănoase.“

Studenţii Facultăţii de Agronomie, după o înfruntare cu detaşamentele de miliţie s-au baricadat în cămin. De la geamuri strigau neîncetat: „Să fie eliberaţi studenţii arestaţi; afară cu ruşii din ţară; afară cu cozile lor de topor, unde este libertatea presei şi a cuvântului, unde este democraţia?“

Spre seară, trăgând în aer, forţele de represiune pătrund în cămin şi ridică o parte a studenţilor, transportându-i cu camioanele la cazarma unităţii de grăniceri din comuna Becicherecul Mic (Arhiva Tribunalului Militar, dosar 3624, vol.1, filele 125-133).

T. S.: Şi '56 a constituit un spirit al Timişoarei

Comentariu:

Spiritul Timişoarei, spiritul protestatar faţă de orice politică totalitară, un set de valori civice şi mai ales o organizare civică exemplară. Opţiunea întregii comunităţi de a trăi liber, de a circula nestingherit peste graniţă, de a avea acces la informaţie, de a beneficia de un standard de viaţă aproape de cel occidental. Timişoara refuza limba de lemn şi ideologia comunistă.

Octavian Vulpe: Au venit vreo şapte caralii şi mi-au pus cele mai grele lanţuri; lanţuri de doi-trei metri, cu verigi foarte groase. Au adus nicovală şi mi le-au bătut, am şi acum semne şi îmi face plăcere să le văd pentru că

nu-mi pare rău ce am făcut. Mi-au pus nituri așa cum fac țiganii cu caii. Au început să-mi dea cu picioarele, cu cizmele să mă ducă la zarcă. Nu puteam să merg din cauza lanțurilor, le-am luat în brațe și săream ca un iepure. Așa am sărit vreo 80 de metri sub loviturile lor. Am ajuns la izolare, acolo imediat cum am ajuns, a bătut cineva la ușă: „tu ești banditule?" zic: „Eu sunt, dar nu bandit". A venit și mi-a pus și cătușe la mâini, de ce oare că aveam lanțuri la picioare? Peste 10 minute mai îmi pune un lanț ca să fie trei și să stau așa mai cocoșat. Le-am suportat și pe astea și așa am stat acolo 30 zile, mâncare la trei zile odată și la două zile apă. N-am murit, v-am spus, credința în Dumnezeu m-a scăpat. Am efectuat în continuare 107 zile de lanțuri pentru că nu acceptam să fiu insultat și nici colegii mei să fie insultați. Și colegul Baghiu și ceilalți au avut mai mult noroc pentru că erau slăbuți. Rusu Valentin, Păcuraru și cu mine eram mai solizi și rezistam la bătaie și de multe ori am ieșit noi în locul lor.

Comentariu:

Închisoarea din Timișoara a fost întotdeauna plină de opozanți anticomuniști. În anii 1945–1950; 1956–1989. Imediat după 1956, unul dintre demnitarii regimului Ceaușescu, în vizită în acest oraș, a dorit să elimine antenele, de pe acoperișurile caselor. De acolo credea că a venit revolta. Antenele prin care bănățenii ascultau radioul și mai apoi televiziunea de la Belgrad, Novisad și Budapesta. Au fost arestați 1000 de studenți, 30 condamnați cărora li s-au dat 77 ani de temniță, 66 studenți au fost exmatriculați, 16 profesori de la Politehnică și Agronomie au fost îndepărtați din învățământ. Doi ani va continua verificarea, epurarea și exmatricularea studenților.

Capii demonstrației: Caius Muțiu, Teodor Stanca, Aurel Baghiu – toți studenți în anul al cincilea au fost condamnați la 8 ani închisoare.

Caius Muțiu: Am avut o condamnare de 8 ani, după închisoarea de 3 ani la celulă în Gherla am fost duși în lagăre de muncă cum le spuneam noi de fapt, de exterminare în Balta Brăilei, de unde după 3 luni de mizerie și grozăvii ne-au transportat la Periprava. Într-una din zile ne-au deversat pe malul Dunării și ne-au ținut toată ziua, dacă nu mă înșel era ziua de 19 decembrie 1959. Acolo un anume colonel Condurache, ăsta era numele lui, încotoșmănat (era o temperatură de –15, –20 grade) un frig groaznic, în acel câmp ne-a triat în două șiruri, o parte în dreapta alta în stânga, nu știam ce va face cu noi și către seară ne-au îmbarcat pe același bac și ne-au pornit pe Dunăre în sus undeva pe unul din brațele Deltei și ne-au deversat pe malul acestui braț unde am viețuit în lunile decembrie, ianuarie, februarie până prin martie, la tăiat de stuf. Condițiile de cazare erau pe bac. Bacul avea trei încăperi din metal, scufundate sub Dunăre și am locuit sub nivelul Dunării. Înălțimea la care era nivelul apei se vedea din sus de la patul al treilea pentru că erau trei paturi suprapuse și în fiecare pat

erau aşezaţi câte doi robi ca să spun aşa. Tavanul era îngheţat, bură de gheaţă, iar de acolo în jos şiroia apa care se topea de sus şi curgea pe noi pe saltele, totul era îmbibat. Seara se aşezau capacele peste noi şi până dimineaţa eram încuiaţi, fără aer, fără lumină. Noaptea, nu mai vorbesc, pur şi simplu eram sufocaţi, după primele zile de îngheţ în acest „frigider“ ne-au dat voie să facem un cuptor din chirpici şi mai făceam focul. Pe acest cuptor ne puneam noi hainele seara când veneam uzi, le puneam la uscat. Tot ce se evapora din obiele, din pantaloni şi din toate celelalte, toată această umezeală se evapora şi se depunea pe tavan şi apoi curgea înapoi pe noi. Dimineaţa, când suna deşteptarea, ochii ne erau lipiţi, eram asfixiaţi din lipsă de aer, abia după ce ne scoteau afară în zăpadă şi în frig, abia atunci ne reveneam încet, încet şi ne trezeam.

[Arhivă. Revoluţia din Ungaria

În 4 noiembrie, la ora 5 dimineaţa, a început asediul împotriva Budapestei. Artileria împreună cu aviaţia sovietică identificau punctele de rezistenţă, se lupta pentru fiecare stradă. Grupele de rezistenţă sunt formate numai din tineri. Sunt nimicite unele, sunt formate altele. Deviza lor: „Libertate sau moarte“ Cred că ajutorul străin nu va întârzia. Dar n-a venit niciodată. Lupta este grea şi înceată. Presa nu funcţionează, nici radioul. În 8 noiembrie studenţii audepus armele dar marile uzine sunt în grevă. Guvernul Kadar nu poate să-şi menţină autoritatea. Rebelii dau un termen: 15 noiembrie, pentru retragerea imediată a trupelor sovietice. În manifeste se precizează: „Nu suntem fascişti, să plece ruşii, vrem democraţie şi nu dictatură“ Oamenii iau calea refugiului.]

În ziua de 5 noiembrie 1956 când la Budapesta tunurile şi tancurile sovietice sunt în plină acţiune de represiune sângeroasă a revoluţiei, studenţii Universităţii Bucureşti proiectează un miting în Piaţa Universităţii.

Organizatorii acţiunii, Alexandru Ivasiuc şi Marcel Petrişor n-au ajuns nici măcar să calce pe asfaltul pieţei deoarece sunt arestaţi pe 3 noiembrie. Alţi studenţi care ştiau despre manifestaţie sunt supuşi unor torturi inimaginabile pentru omisiunea de denunţ. Sunt cazurile lui I.D.Sârbu, Ştefan Augustin Doinaş şi Mihai Rădulescu. Vor fi arestaţi toţi cei bănuiţi că ar fi participat la miting şi acuzaţi de agitaţie publică. E vorba de studenţii de la Filologie. Ştefan Negrea, Paul Goma, Horia Florian Popescu, cei de la arhitectură, studenţii de la filozofie – ziaristică e vorba de grupul lui Mihai Derdena, Dan Onaca şi Constantin Dumitru, alt grup de la medicină

Lotul de studenţi din Universitatea Bucureşti (şi din alte facultăţi), organizatori ai mitingului din 5 noiembrie: Mihai Busuioc (mort) Florin Caba, Alexandru Dincă, Gina Ionescu, Paul Mitroi, Mircea Tatos, Aurel Moldovan, Dan Rusieţchi, Radu Surdulescu, Radu Gabrea, Dan Stoica, Mirel Trifu, Alexandru Mălinescu (mort).

Comandamentul general care gestiona situaţia de criză de la Bucureşti era format din: Emil Bodnăraş, Nicolae Ceauşescu, Alexandru Drăghici şi Leontin Sălăjan.

Lector univ. Radu Surdulescu, lider al studenţilor bucureşteni: Eram o generaţie de oameni foarte tineri aceia care am făcut închisoare după 1956 şi care nu ne-am gândit deloc la aceste consecinţe. Nu ne interesau consecinţele în plan imediat, nu ne interesau consecinţele mai ales în plan personal ci pur şi simplu ne interesa faptul că în acel moment trebuia să luptăm. Tinereţea are o superbă inconştienţă care nu se mai poate repeta după o anumită vârstă, după 25 – 30 de ani, aşa că trebuie să dezamăgesc cumva pe cei care cred că am calculat într-un fel sau altul consecinţele care aveau să decurgă. Ele au fost dramatice, nu au fost cele care ulterior evenimentelor le-am fi aşteptat, dar în acel moment ştiam un singur lucru şi anume că trebuie să reacţionăm într-un anumit fel. Aceasta este de altfel caracteristica tuturor generaţiilor de tineri, de studenţi, care după 1944 au reacţionat la impoziţia unui regim brutal, un regim impus de forţe străine, lucru de care am fost conştienţi şi care nu a fost uitat mulţi ani aproximativ până prin anii '60 când lucrurile s-au mai aşezat şi s-a crezut că s-a ajuns la un anumit moment de echilibru. Deci aşa cum discutam mai înainte, exista o legătură între ceea ce s-a întâmplat în 1956, generaţia Ungariei, când eram studenţi anul al doilea la Drept, lotul care este astăzi prezent aici, lângă dumneavoastră şi ceea ce s-a întâmplat cu 11 ani înainte cu ocazia manifestaţiei din 8 noiembrie din faţa palatului regal. Alţi tineri animaţi de aceeaşi luciditate, dar este mai mult o luciditate a sentimentelor decât o luciditate a raţiunii, dacă pot să-mi permit această metaforă, pentru că, aşa cum spuneam îi mână în momentul acela, o dulce, o superbă inconştienţă a faptului că trebuie să reacţioneze la ceea ce este rău fără a se gândi la consecinţele personale. Deci 1956 vine în prelungirea anului 1945, a manifestaţiei. De altfel, trebuie spus că până în 1956 spiritul de luptă al poporului român care a fost de atâtea ori negat după aceea sau s-a considerat că a dispărut era încă prezent în 1956 şi poate încă vreo câţiva ani. 1956 a venit după perioada teribilă, stalinistă, perioadă care la noi în nici un caz nu se termină odată cu moartea lui Stalin.Trebuie spus aici că dictatorul de atunci al României, Gheorghe Gheorghiu Dej a fost un stalinist pur până în ultimii ani ai vieţii lui iar un al doilea val al represiunii staliniste după cel din anii '49 – '50 a izbucnit tocmai după înăbuşirea revoluţiei maghiare şi înăbuşirea acestor fenomene de revoltă spontană care s-au produs la Bucureşti, Timişoara ş.a.m.d.

Trebuie să vă spun aici ce anume se dorea de la această manifestaţie, ce anume doream noi de la ea. Erau nişte lucruri care în mod paradoxal au sunat bine, zece ani mai târziu, tot sub regimul comunist. Pentru că primul

lucru pe care-l doream era acela scris pe unul dintre manifeste şi anume: „Ruşii afară, 12 ani sunt de ajuns, ruşii afară."

Acesta era primul manifest pe care l-am confecţionat şi care urma să-l lipim a doua zi pe zidurile facultăţilor. A doua revendicare, de fapt nu e o simplă revendicare, ci este o izgonire a răului. A doua revendicare era scoaterea limbii ruse şi a marxismului din şcoli, din universităţi ca materie obligatorie cel puţin şi acest lucru pe jumătate s-a şi făcut câţiva ani mai târziu, dar în momentul în care am fost condamnaţi era considerate crime împotriva siguranţei naţionale.

Mircea Tatos: În acel an chiar atunci când am fost arestat eu citeam *Divina Comedie* a lui Dante în original. Deşi eram student la Drept şi facultatea îmi crea o greaţă infinită, era suprasecurizată, cum să spun mirosea a Securitate şi a puşcărie. De altfel cum a spus şi o cunoştinţă de a mea care m-a văzut imediat după ce am ieşit din închisoare „Ştiam negreşit că vei ateriza în puşcărie. Nu puteai să nu ajungi în puşcărie". Pentru că nici nu vreau să vă prezint detalii ale examenului şi ale populaţiei care era atunci la facultatea de Drept, cum au intrat fără examene. Păi aveam, doamnă, studenţi spioni iugoslavi, comunişti greci, nu vă mai spun cei care au venit cu şcoala muncitorească şi aşa mai departe. Vorbim de anii aceia, doamnă, când 90% din literatura română a fost pusă la stâlpul infamiei. Închipuiţi-vă că a trebuit să citim literatura română după sfârşitul şcolii. Ştiţi ce se făcea din Eminescu? Ceva din *Împărat şi proletar*, *Scrisoarea III*, *Epigonii*. Ce se făcea din Macedonski? Exact pasajul care convenea din *Noapte de noiembrie* şi dacă se făcea ceva din *Noapte de decembrie* cu acei pseudocritici socialişti care după aceea aveau să devină voci pentru Europa Liberă.

L. H. L.: Nu se făcea Bacovia, Blaga era interzis.

M. T.: Nu numai atât, doamnă. Pentru Goga, nu numai că erai dat afară, dar riscai închisoarea. Au fost oameni închişi pentru că au apărut la şcoală cu Goga. Gândiţi-vă, doamnă, un om de 19 ani, noaptea nu vezi nimic „la perete", aşa pe urmă ca să mimeze, vedeţi totul era făcut, bolşevicul nu poate să existe dacă nu te face, dacă nu are sentimentul că tu eşti vierme. Dacă tu eşti vierme, el trebuie să fie viermele absolut, să te simtă vierme. De aceea în timpul anchetei limbajul era teribil; înjurături ca la uşa cortului, lovituri de toate felurile, dezbrăcat gol, cu torţionarul Enoiu care conducea ancheta. Acest Enoiu a omorât multă lume. Şi a făcut şi tatălui meu o rană care nu s-a închis nici după eliberare, doi ani de zile, pentru că a călcat cu cizmele pe el, era om de 60 de ani, dar las la o parte asta. Când a venit şi l-a arestat mi-a spus pur şi simplu: „Bă, nu trebuia să vă dau drumu', bă, trebuia să vă arunc în mină". Torţionarul Enoiu, acum e patron, doamnă, deşi unii zic că a decedat cum o fi decedat şi Nicolschi dacă nu se plimbă pe la Geneva, la Los Angeles.

Alexandru Dincă: În momentul anchetei dacă marșai pe ideile care ți le insufla anchetatorul, nu ți se întâmpla nimic doar erai înjurat sau eventual pălmuit. Dar dacă nu recunoșteai anumite lucruri care ți se impuneau se recurgea la metode barbare de-a dreptul. Cunosc cazul unui coleg de al nostru, Florin Caba, căruia acest călău care este căpitanul Enoiu i-a smuls și părul din cap. Am avut extraordinara revelație, pot să spun așa, că m-am întâlnit cu o mulțime de colegi de la Liceul „Spiru Haret“ care erau în acel an studenți la alte facultăți. Aș putea să amintesc pe Adrian Cristea, Facultatea de Construcții, Radu Gabrea, Facultatea de Construcții, Horia Șerban Popescu, Facultatea de Medicină, Alexandru Mălinescu coleg cu mine la Drept, Dan Stoica la Arhitectură, toți aceștia erau colegi la Liceul „Spiru Haret“. Aș dori să remarc un absolvent al Liceului „Spiru Haret“, dl Iliescu era atunci, totuși, șeful tineretului comunist.

Această mișcare studențească nu a fost proprie numai Facultății de Drept unde eram noi. Ne-am convins de acest lucru, n-aveam de unde să știm înainte, în închisoare întâlnind colegi de la cu totul alte facultăți. De la Facultatea de Medicină, de la Teatru, de la Construcții, de la Facultatea de Mine. În orice caz de la mai toate facultățile au fost grupuri de studenți care s-au adunat atunci, au încercat să facă această manifestație din 5 noiembrie 1956.

L. H. L.: Probabil că ruperea solidarității, care s-a voit în afară, s-a reclădit înăuntru.

A. D.: S-a reclădit într-un mod spontan și tineresc ca un fel de reacție cred după protestul celor din munți prin anii '50. A fost prima reacție a poporului român la nivel național pot să spun pentru că aceste mișcări studențești nu au fost proprii Timișoarei, sau Clujului. În București și în toate centrele universitare au fost aceste mișcări. Iar consecința lor pe plan personal a fost într-adevăr deosebit de dureroasă pentru că așa cum spunea anchetatorul meu, capitanul Aramă, „vei regreta toată viața că nu accepți să te întorci la facultate și să semnezi acest angajament de a fi agent. Vei regreta toată viața“. Prezicerea lui s-a oprit în decembrie 1989.

[Piața Universității. Anul 1990:

„Din cei care au murit aici / Ne-am reîntors năluci / Să nu mai fie cum a fost / Măcelul de atunci / Mai bine haimana, decât trădător / Mai bine huligan, decât dictator / Mai bine golan, decât activist / Mai bine mort decât comunist.“]

Mircea Tatos: Atunci, doamnă, când am dat la Drept, eram sigur inspirat de Istrate Micescu care a murit la Aiud. Era probabil cel mai mare magistrat al României. După unii, comparând pledoariile, probabil cel mai mare avocat din lume.

L. H. L.: Istrate Micescu?

M. T.: Da! Nu știu despre caracter s-au spus foarte multe.

Mi-aduc aminte că era dl Veţeleanu, de la PNŢ, şeful tineretului cu care am stat la Jilava. Mă uitam la el aşa, asta era înainte de a muri Istrate Micescu, stăteam şi mă uitam, era ca un sfânt dl Veţeleanu. Am întâlnit sfinţi, doamnă, în închisoare.

Comentariu:

După 1956 teroarea s-a amplificat în Universitate ca şi în întreaga societatea românească. În anii următori se produce un nou val de epurări în rândul cadrelor didactice fiind îndepărtaţi profesorii cu origine socială nesănătoasă, fii de preoţi şi cei care aveau rude deţinuţi politici. Sute de ordine de exmatriculare sunt operate pe principiul: necorespunzător social politic.

Paul Mitroi: Era vorba de obţinerea unui minimum de libertate. Or, pentru asta s-a plătit cu ani grei de puşcărie de către o aşa zisă justiţie pentru că n-a fost justiţie. Tot aparatul acesta şi când învăţam la Drept exista această funcţie internă de represiune a statului alcătuită la noi în special din securitate, din Miliţie, din Procuratură şi Justiţie.

L. H. L.: Acesta era un lucru declarat?

P. M.: Sigur, clar, spus pe faţă... Dreptul era instrumentul clasei dominante. Era lege dictată de clasa dominantă. Deci, ştim de cine şi vreau să mai spun că dacă în aceşti ani au fost sentinţe mai blânde, lucruri mai bune de la procurori, de la anchetatori, de la cei care ne păzeau în închisori, au fost pentru că erau oameni.

Aici mă disociez de mulţi colegi de ai mei care după revoluţia din '89 au spus: „Nu, au fost oameni răi în aparat care au făcut rău, dar aparatul a fost bun." Nu, eu spun că acestea, au fost instrumente ale dictaturii, ale puterii, create numai pentru a face rău şi a distruge omul, şi a crea omul pe care-l vroiau ei. Iar părţile bune care apar şi le întâlnim în amintirile deţinuţilor, în ceea ce povesteşte lumea, în ceea ce ştim, au fost pentru că în aceste aparate au lucrat şi oameni. Dar aparatul în sine era croit şi structurat în aşa fel încât să aibă un caracter cât mai represiv.

[Fostul sediu al Ministerului de Interne. Grupul de studenţi închişi aici în 1956.]

P. M.: În noiembrie '56, convocarea era la statuia lui Mihai Viteazul. În decembrie '89 centrul s-a mutat în partea cealaltă a Universităţii, unde după aceea a existat până în 13 iunie Piaţa Universităţii, zona liberă de comunism. Cum să vă spun, sunt la o vârstă sau, mă rog, în partea a doua a vieţii, însă eram foarte mândru, nu entuziasmat, îmi venea în 23 Decembrie 1989, când am ieşit pe stradă, când vedeam un tânăr sau o tânără pe stradă îmi venea să-i îmbrăţişez şi să-i sărut, aceasta era senzaţia, mi se păreau că într-un fel ne-au realizat visele noastre.

Mircea Tatos: De multe ori ascult oamenii vorbind, stau în faţa unui cactus şi se întreabă cum de nu apar struguri de acolo... Mă întreb atunci

la ce dimensiune este, mă iertați, nu vorbesc despre aproapele meu, imbecilitatea? Până unde s-a dus? Dacă se poate ajunge aici? Mai mult, credeți că în țări care au opus rezistență continuă comunismului, de aceea și Securitatea n-a putut să aibă întreaga ei desfășurare pentru că trebuie să fiți foarte atenți la un lucru, ceea ce este intrinsec comunismului și ceea ce este extrinsec, comunismul este același. Comunismul, în esență, este numai stalinist. Doamnă, eu îmi pun problema mult mai grav. Dacă după o Românie normală s-au putut recruta atâția monștri, după 50 de ani de masacru, după ce asistăm la toate influențele nefaste ale acestui rod al comunismului, „omul nou", doamnă, dacă ei ar putea să exprime exact ceea ce doresc să facă vă asigur că ar face și din Aiudul din '50 un obiect al nostalgiei. Am zice acum amândoi: „Erau cam roz bombon Aiudul și Piteștiul."

[Seară de poezie în amfiteatrul Facultății de Medicină. Invitați: Alexandru Paleologu și Victor Rebengiuc

Rondelul aripilor frânte de Radu Gyr:

„Mereu aripile se frâng
Mereu țărâna asta speră
Mereu pe trista noastră sferă
Obrajii râd și ochii plâng
Heruvi de o zi crescuți în seră
Ne prăbușim în câte un crâng
Mereu aripile se frâng
Mereu țărâna asta speră
Așa venim din eră în eră
Ba spânzurați de un zbor nătâng
Ba sfâșiați de vreo himeră
Mereu țărâna asta speră
Mereu aripile se frâng."

Întâlnirea Generației 1956 cu studenții timișoreni]

Octavian Jurma, student: Am aflat cu mirare și cu nespusă fericire că istoria postbelică a acestei țări se compune nu numai din 50 de ani de minciună și delațiune, ci cuprinde o nesfârșită mare de suferință, o rezistență uriașă împotriva a ceea ce uram cu tot sufletul în momentul în care în 1989 am ieșit și eu pe stradă – comunismul.

Aceasta nu este o reuniune de „old boys" sau nu v-ați adunat aici ca să vă mai salutați încă odată, ci v-ați adunat ca să puteți preda o ștafetă, să spuneți celor care acuma se pregătesc să ia în mâini viitorul României, despre ceea ce ați învățat, despre ceea ce v-a învățat viața. Aș vrea să nu rămâneți cu un gust amar. Impresia mea este că în acest moment nu s-a sfârșit nimic, nu este un moment de bilanț, nu, este inutil să încercăm să facem totalul. Lupta pe care ați început-o continuă, este limpede.

Canalul Morții

Comentariu:

Planul de construire a Canalului Dunăre–Marea Neagră a fost aprobat în iulie 1949, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri, dar abia peste un an, la 23 martie 1950, s-a emis decretul nr. 75 al Marii Adunări Naţionale de organizare şi funcționare a Canalului Dunăre–Marea Neagră. Lucrările au început în forță. Până în vara lui 1953, pe albia canalului se aflau mii de voluntari atraşi de lozinci, precum „Fiecare muncitor poate deveni un erou“ Oamenii săraciți de război căutau aici un posibil El Dorado. Pe lângă voluntari, au fost aduşi o sută treizeci şi cinci de mii de deţinuţi, efective, cum erau denumiți în documentele vremii.

[Film arhivă: Guvernul Republicii Populare Române a hotărât să se înceapă lucrările pentru tăierea unui drum, nou, Dunării către mare. Această lucrare măreață, de care poporul nostru român este mândru, face parte din opera de construire a socialismului în țara noastră. Canalul Dunăre–Marea Neagră va scurta şi va ieftini transportul pe apă, asigurând, în acelaşi timp, condiţiile cele mai bune de navigaţie. Construirea Canalului Dunăre–Marea Neagră va reda agriculturii mari suprafeţe de teren şi va crea condiţii favorabile pentru industrializarea regiunilor din sud-estul ţării, contribuind la ridicarea nivelului de trai al poporului nostru muncitor. Construim fără burghezie şi împotriva burgheziei, pentru înflorirea patriei noastre, pentru bunăstarea întregului popor muncitor.]

Poemele cumplitului canal de Andrei Ciurunga: „Anii noştri schingiuiţi, anii crânceni de ocară / Cimitir de osândiţi de la margine de ţară / Ne-au adus din închisori, robi ai stepei dobrogene / Să împrăştiem pe flori roua strânsă pe sub gene / Şi-am tăiat peste câmpii drum cu trupurile noastre, Valurile cenuşii ale Dunării albastre / Azi dormim pe câte un şir fără cruci, fără sicrie / Pace ţie, cimitir, fără nici o liturghie / Candelele nu ne ard, nu bat clopote de rugă / Nu păzeşte nici un gard, nimeni nu vrea să mai fugă.“

Comentariu:

Canalul Dunăre–Marea Neagră. De la Cernavodă la Constanța, Canalul Dunăre–Marea Neagră, început de Dej și terminat de Ceaușescu. Metoda comunistă a specialiștilor în toate domeniile, de la chimie la cultură, de la șeptel la centrale nucleare, nu aparține în exclusivitate numai epocii de aur. Ana Pauker și Gheorghiu-Dej fuseseră și ei, la rândul lor, după modelul lui Stalin, mari ctitori de opere faraonice. Specialiști, spre exemplu, în lucrări hidrotehnice de mare amploare. Stalin construia Canalul Volga–Don, Dej trebuia să îl urmeze prin Canalul Dunăre–Marea Neagră. Se știe că, înainte de a fi o cale de transport fluvial, canalul a fost conceput să fie un mormânt, un mormânt al reacțiunii române, așa cum îl definise, într-o apreciere „obiectivă“ a istoriei, mulți ani mai târziu, Gheorghiu-Dej. De-a lungul a șaizeci și cinci de km au fost instalate, odată cu luna mai a anului 1950, cele paisprezece lagăre de exterminare prin muncă forțată. Peste o sută de mii de oameni au fost aduși aici ca vitele de povară, bărbați și femei, tineri și bătrâni, preoți, ofițeri, profesori universitari, elevi și studenți, țărani răzvrătiți în procesul cooperativizării forțate. Canalul trebuia să se bizuie numai pe munca fizică, de sclavi, a miilor de deținuți politici. Lozincile sunt cele cunoscute din alte lagăre cu sârmă ghimpată, „Construim canalul fără burghezie și contra burgheziei“, „Construim canalul, construim socialismul“, „Cu partidul nostru tare, tragem Dunărea la mare“ Robia de la Canal a fost asemuită, pe drept cuvânt, cu robia ridicării piramidelor, o uriașă suferință umană, mii de morți au înghițit colinele de pământ ale ucigașului canal.

Dr. Gheorghe Cătuneanu, condamnat, ca elev, la șaisprezece ani, pentru delict de uneltire contra ordinii sociale: Iar începeau palmele să sângereze, era groaznic.

Alexandru Salcă, condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, pentru crimă și uneltire contra ordinii sociale: Asta am ridicat noi (arată spre munții din Canal).

Constantin Ticu Dumitrescu, condamnat, prin trei sentințe, la douăzeci și trei de ani muncă silnică, pentru crimă de uneltire contra ordinii sociale: Acesta este pământ ridicat din vagoane. În general din zona de excedent, adică din sus.

Lucia Hossu Longin: Ce zonă este aceasta unde ne aflăm?

C. T. D.: Zona palatului administrativ, a vechiului palat administrativ. Aici trebuia să fie sediul Direcției Canalului.

Ion Iulian Caravan, condamnat la opt ani temniță grea, pentru delict de uneltire contra ordinii sociale și doi ani pedeapsă administrativă: Promontoriul acela de acolo, nu de aici, a fost Galeșul.

L. H. L.: Câtă apă se aducea... pe zi?

G. C.: Câte o cisternă de apă se aducea, pe zi, la șase mii de oameni.

L. H. L.: Cât conținea o cisternă?

G. C.: Cel mult trei mii de litri de apă. Beam apă din urma tractorului, sau din urma calului, sau...

C. T. D.: Şi, în general, acolo au fost aduşi oameni în vârstă, de aceea se şi zicea că la colonia de la Galeş sunt...

G. C.: Galeşul a fost, într-adevăr, o Golgota, aici au stat toţi preoţii care au fost aduşi la Canal, a fost colonia preoţilor.

C. T. D.: Observaţi că, de câte ori priveam noi, parcă priveam Golgota.

Constantin Ionaşcu, condamnat şase ani, pentru delict de uneltire contra ordinii sociale: Pe mine, aici m-au adus întâi în '50, cam prin sectorul acela lucram. Aveam norma de trei m^3 pe zi. Îl săpam, îl încărcam, îl urcam, bineînţeles că nu era chiar aşa de înalt, dar numai cu roaba am făcut. Sectorul aflat la cinci sute–opt sute de metri din locul în care ne aflăm, acolo am lucrat la roabă, lucram până cădeam jos, nu îţi făceai cei trei metri, nu îţi dădea să mănânci.

C. T. D.: Erau trei metri săpaţi şi căraţi.

C. I.: Şi cu roaba la distanţă, făceam un jug că nu mai puteam să ridicăm, să ţinem roaba în mâini. Şi din prima zi în care ne-a băgat la roabă, sigur venisem atunci din penitenciar, eram slăbiţi, aerul şi soarele nu ne văzuse. Şi toţi eram, doamnă, cu răni în jurul mâinilor şi gura, obrajii erau plini de răni. O lună şi jumătate toţi am fost plini de răni, eram hidoşi, eram oribili, parcă aveam lepră.

C. T. D.: Palmele aveau o crustă, fără exagerare, de aproape un centimetri, dimineaţa, când te spălai, nu puteai să desfaci degetele din încleştare, rămâneau strânse în pumni. Îl luai deget cu deget ca să îi redai poziţia normală. În timpul nopţii, se făceau bătăturile acelea la palmă, era o nenorocire, erai tot o rană.

L. H. L.: Cuvântul jug ce înseamnă?

C. I.: Făceam din ce aveam, din ce găseam, din cârpe ne făceam un fel de... o legam de mânerul roabei şi, când ridicam roaba cu mâna, ne ajuta şi ceafa. Împingeam şi cu mâinile, şi cu ceafa roaba. Duceam roaba mai mult cu ajutorul gâtului, pentru că nu ne mai ajutau mâinile, nu puteam, cu mâinile săpam să încărcăm roaba, săpam cu cazmaua, săpam cu lopata.

C. T. D.: Deşi în procesul care s-a intentat la vremea respectivă celor care au condus Canalul s-a spus că se fac vinovaţi de nu ştiu ce acte de sabotaj, că nu s-a mers corect, că nu acesta este traseul Canalului. Suntem aici prezenţi în faţa unor dovezi clare, noi am lăsat, eu cel puţin, în '53, în toamnă, când am plecat de aici, am lăsat un tronson de aproape doi kilometri în stadiul pe care îl vedeţi... care poartă patina celor patruzeci de ani. Aici era perfect gata. Lucrat din mână şi foarte puţin mecanic. Deci s-a folosit vechiul traseu. Iată că nu acesta a fost motivul pentru care a fost...

G. C.: Pe canal au fost treizeci de excavatoare ruseşti, restul au făcut deţinuţii cu roaba, cu lopata.

L. H. L.: Cam câte excavatoare au fost?

G. C.: Treizeci.

L. H. L.: Numai treizeci de excavatoare?

C. I.: Dar cea mai mare parte dintre excavatoare au lucrat în carieră, acolo era piatră, nu au lucrat unde era pământ.

A. S.: Acolo unde canalul nu avea nevoie să sape în jos, acolo noi făceam umplutură. Iar unde era mal mare, acolo se săpa, se încărca în vagoane și se aducea și se punea aici, se taluza, era vorba de taluzare. Și mutam linia ferată, tot o mutam, ca să putem pune pământul până la limita la care era permis.

C. T. D.: Întâlneai zone colinare, vă dați seama că săpătura ajungea până la zece–doisprezece metri ca să ajungi la cota de fund a Canalului. Deci era și în funcție de cota care era impusă pe Canal, legată de structura terenului.

G. C.: În orice caz, tot ce vedeți aici a fost făcut prin suferință. Diferența este enormă, de nerecunoscut, în interiorul fostului lagăr de detenție. În primul rând, vegetația, care lipsea total. Nu era un fir de iarbă, nu era nimic. Barăcile erau cu totul altfel, erau din scândură, nu din chirpici, acoperișul era mult mai povârnit și mult mai mare. Unei brigăzi îi reveneau o sută cincizeci de oameni, dar în baraca din fața mea nu încap o sută cincizeci de oameni. Baraca era alcătuită din două încăperi și un hol la intrare, restul, baraca cu paturi pe dreapta și pe stânga, de multe ori și pe interval, ca să încăpem o sută cincizeci de oameni. Fără garduri de sârmă, numai o parte din barăci aveau garduri de sârmă, am stat la G3.

L. H. L.: Cum plecați toți la muncă și cum vă întorceați de la muncă?

G. C.: În totalitate eram numai politici și numai câteva brigăzi de drept comun... Plecam în trei schimburi, dimineața, prânz și noaptea, trei sute cincizeci de oameni, încolonați pe cinci, pentru încărcări, descărcări... acesteau erau muncile pe care le efectuam noi aici. Șase luni am lucrat la încărcări de zi, șase luni la descărcări de noapte, după aceea ne-a băgat din nou la încărcări...

L. H. L.: Munții aceia de pământ, pe care i-am întâlnit în drum, erau pământ excavat?

G. C.: Dacă ați obsevat, pe toate ridicăturile acestea de pământ sunt plantați piersici, cred că nu sunt piersici în toți acești pomi câte bătături în palmă am făcut noi descărcând pământul acela. Munți de pământ, descărcam până la șapte garnituri pe schimb, câte doi oameni la vagon. Pentru că eram în brigada de elevi, eram la brigada de spărgători de norme.

L. H. L.: Câți ani aveați atunci?

G. C.: Șaptesprezece ani când am venit la Poarta Albă.

L. H. L.: Ați fluierat un cântec în mașină cu noi, era un cântec care...

G. C.: De foarte multe ori, brigadierii dornici de afirmare, când ne scoteau la lucru, mai ales foarte, foarte obosiți, ne puneau să cântăm cântecul coloniei. Pe acela îl fredonam până ieșeam câțiva pași pe poartă, după aceea nu mai cântam, pentru că nu ne mai ardea. Colegii care mă cunosc știu melodia foarte bine, pentru că după patruzeci de ani nu am uitat-o. Am uitat să vă spun că se împlinesc exact patruzeci de ani de când nu am mai călcat pe aici. Într-adevăr, totul este schimbat. În primul rând, nu mai este aspectul acela dezolant în care am trăit noi. Nu era nici un piç de umbră, era numai un spălător, WC-urile libere care erau folosite, barăcile în care intram, mai mult să ne întindem oasele, pentru că ori eram la corvoadă, ori eram pedepsiți, ori eram de serviciu, ceva făceam noi, dar numai să ne odihnim nu.

A. S.: În fața porții, trebuia să ne oprim și să luăm poziție de drepți, unul să dea tonul la cântec și ieșeam pe poartă în pas de defilare. Eu nu am cântat niciodată, dar era obligatoriu să cânte brigada.

G. C.: Măcar dădeai din buze chiar dacă nu ieșea nici un sunet. Dacă nu simulai cântecul, după aceea urmau celelalte repercusiuni: tăierea pachetului...

L. H. L.: Nesimulate?

G. C.: Da, nesimulate. Dar acestea erau la modul personal. Cred că au scăpat numai cei foarte, foarte sănătoși și probabil cei animați de o credință. Credeam toți în ceva aici, doar nu eram fără crez, altfel nu se putea rezista aici.

L. H. L.: Am văzut un regulament al penitenciarelor din anii 1955–1958, în care în legătură cu detenția politică nu era prevăzută nici un fel de pedeapsă, care era, de fapt, realitatea? După ce erai condamnat, se înțelege, trimis la locul de execuție.

C. T. D.: Vă referiți la cei condamnați administrativ?

L. H. L.: Și administrativ, și politic. Foarte multe pedepse, bătăi cu cazmaua, acestea nu erau incluse în nici un regulament. Am văzut regulamentul de la penitenciar, în care nu erau prevăzute bătaia sau pedepsirea fizică, maltratarea fizică, terorizarea fizică.

C. T. D.: Rostul arestărilor în acea perioadă nu era acela de a condamna la un anumit număr de ani, deci a scoate din circuitul civic, cetățenesc, niște oameni indezirabili, ci era acela de a extermina. O exterminare nu putea veni decât prin tratamentele total inumane. Regimul de teroare, care este instaurat în închisori și în lagărele de muncă, în lagărele de exterminare, cum le numeam noi. Unul dintre mijloacele cele mai folosite era munca de exterminare. Pentru că aici, la Poarta Albă, în brigăzile de noapte de încărcare și în brigăzile de zi, bineînțeles, se ajunsese până la patruzeci și unu de metri cubi de om. Într-un schimb să faci și încărcări de vagon. După ce am

condus un şantier, am încercat să repet o experienţă, punând doi oameni foarte solizi, promiţându-le un salariu corespunzător, să încerce să sape, într-un ritm cât mai forţat, să vedem cât realizează, nu au putut să scoată decât douăzeci şi opt de metri cubi amândoi, nici măcar norma unuia dintre noi. Cum era posibil? Şi noi ne mirăm azi. Se justifică prin acest regim de teroare. În afara cordonului format din securişti şi a gardianului care însoţea fiecare cordon, fiecare brigadă, cum s-ar numi, brigadierul propriu-zis era unul dintre cei mai feroci criminali. Acest brigadier nu era lipsit niciodată de o coadă de lopată. Nu aveai vreme, nu puteai să schiţezi nici gestul să îţi ştergi de pe frunte sudoarea care îţi intra în ochi. Ritmul era infernal, pentru că şi garniturile aveau un timp de încărcare, patruzeci şi cinci de minute.

Comentariu:

Iată pentru ce era urmărit, terorizat şi condamnat tânărul, pe atunci, Constantin Ticu Dumitrescu. La arestarea din anul 1958 este atât de maltratat, încât nu poate semna nici procesul-verbal. Aurel Căzănişteanu, şeful tineretului naţional-ţărănesc din judeţul Prahova, este omorât după şase luni de anchetă la Târgşor. Istoricii oficiali numesc această activitate de rezistenţă naţională o vastă mişcare împotriva guvernului democrat. Concomitent cu prigoana împotriva liderilor partidelor burgheze, regimul Groza anihilează, deferind justiţiei şi azvârlind în închisori, organizaţiile tinere combatante ale partidelor, potenţialii adversari de mâine ai puterii. Masele nu vor avea linişte până când duşmanii nu vor fi nimiciţi. Sorin Toma, citat în cartea *Istoria stalinismului în România*, a lui Victor Frunză, spunea: „Rugăm din inimă pe tovarăşul Teohari Georgescu să-i aresteze pe toţi şi să-i trimită la muncă la noi în mină“, e vorba de muncă silnică, „dimpreună cu mai-marele lor Iuliu Maniu“. Aceasta a fost şi soarta tânărului Constantin Ticu Dumitrescu.

O adevărată industrie de distrugere a fiinţei umane, o crimă organizată împotriva poporului român a reprezentat munca forţată la Canal. Ce însemnau aceste cuvinte: „Dă-i până mori?“

C. T. D.: Acesta era sloganul. De fapt, cum să vă zic, era teama pe care ţi-o producea strigătul acesta: „Dă-i, dă-i, dă-i până mori!“ Era şi disperarea cu care oamenii se agăţau de ultima speranţă de viaţă. Fiindcă a încerca să te aşezi jos şi să nu lucrezi însemna uciderea pe loc. Şi au fost nenumărate cazuri când oamenii au fost loviţi până au fost ucişi, acolo, în frontul de lucru, sau au fost oamenii care s-au aruncat între vagoane cu capul în jos şi au murit loviţi de tampoanele vagoanelor. Deci, cei care nu mai puteau rezista recurgeau la asemenea mijloace. Eu, ceea ce reţin din Poarta Albă, de aici, din acest nefericit lagăr, care cred că a dat cel mai important număr de asasinate politice, ceea ce ar trebui poate să vă relatez este amintirea unei zile legate de o vizită pe care am făcut-o colonelului

dr. Traian Mihăilescu, șeful infirmeriei, deținut politic. Pe omul acesta, care era foarte calm, l-am găsit pradă unei stări de disperare, spunându-mi: „Dacă continuă așa, vom muri cu toții." Era înspăimântat de numărul îngrozitor de mare al morților care se găseau la așa-zisa cameră de morgă, la baie, cred că această cameră se păstrează și astăzi. Zice: „Dacă ai tăria, du-te să vezi." Erau douăzeci și opt de cadavre, nu am să pot uita niciodată această scenă. Am intrat, așa ca primă impresie, oameni aruncați de-a valma, așa cum ai descărca o căruță de lemne, cum ai bascula o căruță de lemne, undeva un cap, undeva o mână descărnată, toți erau în pielea goală, acesta era sistemul în acea perioadă. Nu funcționaseră căruțele, acele dube de lemn care transportau morții, morți care erau îngropați aiurea, nici astăzi nu știm, bănuim că cei mai mulți dintre ei au fost îngropați în zonele unde mai târziu s-au depozitat munții de pământ pe care îi săpaseră mâinile omenești. Înspăimântat, după câteva secunde, am vrut să mă retrag, dar mi-am zis: „Nu, așa ceva nu trebuie să uiți niciodată, rămâi!", și am rămas preț de două minute încercând să-mi întipăresc acea scenă de iad, pe care orice minte omenească, dacă ar reuși să o înțeleagă, ar putea să realizeze ce a însemnat exterminarea din acea perioadă în lagărele de la Canal, și de fapt, scopul principal pentru care eram adunați aici nu era altul decât exterminarea. Și comandanții, ofițerii politici, ne-o spuneau foarte clar, nu făceau nici un secret din a ne spune: ați fost aduși aici pentru a fi omorâți, nu pentru altceva. Așa încât...

Poemele cumplitului canal de Andrei Ciurunga: „Azi dormim pe câte un șir fără cruci, fără sicrie/Pace ție cimitir, fără nici o liturghie."

L. H. L.: Domnule Moldoveanu, ce studii aveau acești comandanți?

Ștefan Moldoveanu, fost Inspector de Cadre în Ministerul de Interne: Erau unii și cu patru clase primare. De exemplu, Maier Andrei nici patru clase nu avea.

L. H. L.: Ferocitatea aceasta provenea și dintr-o lipsă de educație.

Ș. M.: Nu, nu provenea dintr-o lipsă de educație, venea din ideea de a își arăta atașamentul față de partid și față de sarcinile pe care le-au primit. Doamnă, se dădeau bani mulți comandanților, veneau prime, în special la cei care aveau sectoare productive, pentru că așa, și la Baia Sprie, și la Nistru, erau sectoare productive. La sfârșit de trimestru, la sfârșit de lună, se primea cota-parte din producție, în orice caz, se încărca cu bani mulți.

[Portret Remus Radina. Cartea: *Testamentul din morgă*]

Comentariu:

„Este un erou, un sfânt al epocii noastre, mă înclin în fața curajului lui Remus Radina și îl invidiez de a fi îndrăznit totul", aceste rânduri, scrise

de Eugen Ionescu, prefaţează cartea unui mare rezistent. La douăzeci şi doi de ani, Radina era sublocotenent în armată şi urma cursurile Facultăţii de Drept. După abdicarea regelui, în anul 1947, încearcă să plece din ţară şi să organizeze, în exil, rezistenţa. Este prins şi arestat. Sârbii l-au bătut şi l-au predat Securităţii române. La douăzeci şi cinci de ani intră în apocalipsul închisorilor, erau anii '50, anii terorii staliniste. Este cunoscut, la Canal, pentru atitudinea sa demnă în faţa torţionarilor. Este cunoscut pentru douăzeci şi şase de zile de grevă a foamei, urmată de greva setei şi a tăcerii. Remus Radina a fost singurul deţinut care l-a înfruntat pe temutul comandant Lazăr Tiberiu. Când acesta i-a ordonat culcat în noroi, Radina a refuzat să execute ordinul. A fost bătut crunt, a suportat o lovitură la carotidă pe care o resimte şi azi. Dar, din acel moment, comandantul nu a mai riscat să dea asemenea dispoziţii.

Ş. M.: Toţi cei care au torturat, toţi cei care au bătut, toţi comandanţii de puşcărie, toţi să fie traşi la răspundere. Şi, pe lângă toate acestea, vreau să vă spun despre fostul meu şef la cadre, la Ministerul de Interne, un oarecare George Alexandrescu, el era şeful biroului şi eu eram un inspector cu atribuţiile mele. A ieşit la pensie de la Jilava, unul, Gheorghiu, fost comandant pe la penitenciarul Jilava şi l-au numit în locul lui pe Alexandrescu George. Mai târziu, după ce am plecat eu din MAI, mă întâlnesc cu el: „Cum este, domnule, ce faci? Am o plăcere, zice, să le pun lanţuri de mâini şi de picioare, şi să leg, şi să îi bat pe deţinuţii de la mine; toată satisfacţia." Deci, un criminal. George Alexandrescu. De prin Vălenii de Munte, de prin partea aceea.

L. H. L.: Vedeţi, ne întoarcem la ceea ce v-am întrebat, exista un regulament, dar oamenii aduceau aici zelul lor şi ferocitatea lor individuală.

Ş. M.: Îi băteau ca să apară în faţa şefilor cât mai mari. De exemplu, eu m-am dus odată tot aşa cu munca de cadre la Galaţi şi era unul, Popescu, nu mai ţin minte cum îl chema, şi ca să văd eu, că sunt de la Cadre, ce armată face el cu deţinuţii, trei ore i-a ţinut afară, era toamnă, i-a stropit cu apă şi numai într-un picior i-a ţinut.

L. H. L.: Şi nu puteaţi să opriţi momentul acesta, să spuneţi: „Domnule, opriţi chinul acesta!"

Ş. M.: Am discutat eu cu el în mare problema, dar el vroia să îşi arate ataşamentul şi eu fiind de la Cadre să zic: „Uite ce al dracu' e acesta." Cam aceasta urmărea el. I-am spus: „Ce faci... hai cu unul, cu doi, cu trei, dar cu toţi, aceasta este crimă împotriva umanităţii." Eu i-am spus asta.

Ion Iulian Caravan: Cuptorul era în spate şi, în urma unei discuţii pe care a avut-o, un deţinut, îmi scapă numele, cu brigadierul Stanciu Gel, care era un brigadier de drept comun, era un om fioros, temut de toată colonia. Toată lumea nu avea teamă de securiştii care erau în interior cât avea

de acest deţinut de drept comun, un ţigan. Şi a avut o discuţie cu acest deţinut, şi acest brigadier l-a luat şi l-a băgat în groapa cu var. Groapa de var nu era pentru depozitat varul, ci pentru ars varul, era cuptor, avea câteva mii de grade.

L. H. L.: Numele ofiţerului pilot aruncat în cuptorul de ars var este Dragoş Mandela.

C. I.: Am fost adus aici la începutul lunii mai 1950, veneam după doi ani de celulă, eram slab, eram piele şi os. Şi totuşi veneam cu speranţa, cu curaj că vom avea o viaţă mai bună. Undeva, în faţa colinei, ne-au aruncat din vagoane, am venit unii peste alţii. Ne-au adus într-o baracă. Nu îmi mai aduc aminte cum ne-au dus în noaptea aceea şi, după aceea, a doua zi de dimineaţă, ne scoate din baracă Stanciu Gel. Spune: „Afară toată lumea, afară toată lumea!“ Erau bătrâni, tineri, slabi, bolnavi, neputincioşi, şi i s-a părut lui că mişcarea nu este destul de rapidă. Stanciu Gel arăta ca un boxer, tot aşa brunet, închis...

L. H. L.: Un fel de Ţurcanu?

C. I.: Nu, Ţurcanu nu era aşa de voinic, acesta era voinic, nu încăpea pe uşă. Ne-a pus culcat şi sărea din om în om cu picioarele. Şi, vă închipuiţi, unii nu s-au mai putut ridica din cauza greutăţii piciorului său. Când a spus drepţi, nu s-au mai putut scula toţi. Nu s-au mai putut ridica. Şi iar i-a culcat, ca să nu-i mai vadă pe cei care nu mai puteau să se ridice. Şi dădea în stânga şi în dreapta cu un fel de cauciuc, nu ştiu exact ce avea în mână. Nu mai aveai curajul să te uiţi, stăteai cu capul în pământ şi aşteptai să te calce şi pe tine, să te strivească.

C. T. D.: Tot foarte important, vreau să adaug, să ştiţi că aici nu găsiţi nimic din Poarta Albă, nici ca mediu înconjurător, pentru că în acea perioadă totul era pământ sec, nu exista un fir de iarbă, nu exista o floare, nu exista o umbră de pom, totul era numai baracă, gard de sârmă ghimpată, şanţuri foarte adânci, platoul care era enorm, unde ne adunam zece, unsprezece, cincisprezece mii de oameni şi atât. Iar când începeau vânturile, şi slavă Domnului că aici erau vânturi permanente, parcă te găseai în Sahara. Nu pot uita, ani de zile, zece ani, eu nu am călcat în Dobrogea şi îmi jurasem să nu mai văd Dobrogea vreodată. Atâta resentiment aveam după viaţa pe care am trăit-o aici.

L. H. L.: Încercând să înţelegem acest mecanism al răului din care făceau parte atâţia, Borcea şi Chirioni şi Alboni, vă întreb, a fost vreun moment din viaţa dumneavoastră de aici din puşcărie în care aceşti oameni s-au temut pentru consecinţele faptelor lor?

I. I. C. şi C. T. D.: Nu, în acea perioadă nu se punea problema.

C. T. D.: Erau siguri de ei, de mersul lor înainte, de victoria socialismului.

A. S.: Eram la discreţia lor, făceau ce vroiau cu noi. Ei domneau aici.

C. T. D.: Atunci era o nebunie să speri, chiar pentru unii dintre noi. Ne întrebau mulţi dintre ai noştri: „Ce credeţi, ce speraţi?" Şi noi credeam şi speram că va veni o zi ca aceasta. Dacă ai noştri erau aduşi în această stare, vă imaginaţi, ei, care vedeau, zi de zi, cum comunismul a mai cucerit o ţară, a mai făcut un pas, au mai acceptat domnii din Occident altă vânzare şi tot aşa.

G. C.: Euforia aceasta comunistă care îi anima îi făcea să creadă că, prin desfiinţarea noastră fizică, victoria socialismului este asigurată şi, pentru această desfiinţare fizică, nu au precupeţit nici una dintre metode. De multe ori, nici nu aş mai vrea să îmi reamintesc cum şi ce fel se putea face. Începând de la apel, eu am stat aproape doi ani la Poarta Albă şi nu ştiu decât trei cuvinte: încărcare, descărcare şi iar încărcare. Cine a fost poate detalia fiecare dintre aceste trei cuvinte şi poate să spună o epopee. Muncă istovitoare, înţelegerea era nulă. Noroc că ne ajutam între noi şi ne ajutam măcar moral, dacă fizic nu puteam. Dar, de multe ori, îi înspăimântam şi pe ei cu dârzenia şi rezistenţa noastră. Şi eu mă mir cum am reuşit să scăpăm din acest calvar.

L. H. L.: Eraţi adversarii, în dumneavoastră omorau, de fapt, adversarii comunismului?

G. C.: Ei nu s-au dezis, au trecut la exterminarea fizică, se vede de la Căciulaţi, o sută patruzeci de schelete. Oricând, puteam fi şi noi, la ora actuală, un schelet. Ştiu, sunt mulţi dintre noi, de exemplu eu sunt singurul dintre cei şase care mai trăieşte dintr-o celulă pe care am ocupat-o, deci cinci nu mai sunt. Ceilalţi au murit cu miile, nici nu îi mai ştim, au murit colegi de-ai noştri, îi avem îngropaţi sub mustăţile acestea, nu îi mai putem reconsidera.

L. H. L.: Ce sunt mustăţile?

G. C.: Mustăţile sunt locurile de descărcare a pământului excavat pe întreg teritoriul Canalului.

L. H. L.: Acum sunt munţi?

G. C.: Da, ajungeau până la patruzeci–cincizeci de metri înălţime. Se monta calea ferată, se descărcau vagoanele. Toate acestea sunt descărcate de lopeţile folosite de noi.

L. H. L.: Acolo, de fapt, este cimitirul Canalului?

G. C.: Îi îngropam aici, mustaţa venea. Vă închipuiţi, sunt cincizeci de metri de pământ peste zeci de morminte.

C. T. D.: La Poarta Albă, înmormântarea ţinea de un lucru foarte atent urmărit de ofiţerul politic, niciodată nu erau selectaţi decât criminali de drept comun şi dintre cei mai înrăiţi. Ei erau cei care îi aruncau în nişte căruţe, cum erau cele care transportau pâine. De multe ori, ne întrebam dacă tot în căruţele acelea se transporta şi pâinea care se aducea pentru noi. Se închideau obloanele în faţa băii unde era camera mortuară, se aruncau, se

duceau cu ei și îi înmormântau. Unde? Niciodată nu am știut. Există la Poarta Albă, și puteți și dumneavoastră vedea, un registru în care sunt scriși numai două sute și ceva de oameni, că au decedat în perioada aceea la Canal. Poarta Albă are însă cel puțin douăzeci–treizeci de mii de morți. Aici au fost zile în care mureau douăzeci, douăzeci și cinci poate treizeci de oameni. La douăzeci și opt am fost eu martor...

L. H. L.: Pe zi?

C. T. D.: Pe zi. Perioada '51–'52 a fost ceva care nu poate fi redat în cuvinte.

Comentariu:

Pentru bandiți nu există cimitire. În acești munți, ridicați cu târnăcopul și roaba, neteziți cu palmele, se află mormântul reacțiunii române, aici au fost îngropate zeci de mii de vieți tinere, chiar și execuția celor trei condamnați la moarte, din primul lot al sabotorilor Canalului, a avut loc la Poarta Albă. Cei uciși au fost înmormântați în albia râului și taluzați. Unde anume, nu știe nimeni.

Miile de morți din cele paisprezece lagăre de exterminare vor putea fi identificate odată cu deschiderea dosarelor de la Canal. Vom ști probabil numele lor. Dar gropile comune, presărate de la Cernavodă până la Marea Neagră, dovezi ale tragediei ce ne-a fost impusă aproape jumătate de veac, vor rămâne o taină.

Conducerea Penitenciarului de la Poarta Albă:

Colonelul Gheorghe Timofte — comandant 1949–1951. Născut în 1914, com. Nicșeni, jud. Botoșani

Maiorul Gheorghe Cojanu — comandant 1952. Născut în 1922, com. Hârșova, jud. Constanța

Colonelul Ion Ficior — comandant 1953–1954. Născut în 1928, com. Cucerdea, jud. Mureș

Căpitanul Eugen Cornățeanu — comandant 1955. Născut în 1905, com. Brezoi, jud Vâlcea

Generalul-maior Anton Gheorghiu — comandant 1956. Născut în 1928

Colonelul Gheorghe Olteanu — comandant 1957–1964

Colonelul Dumitru Vodă — comandant 1967–1976. Născut în 1927, com. Clejani, jud. Giurgiu

Colonelul Vasile Gurlui — comandant locțiitor 1961–1965. Născut în 1928, Piatra Neamț

Colonelul Alexandru Dospinoiu — comandant locțiitor 1978–1985. Născut în 1937, com. Sâmburești, jud. Olt

Maiorul Miron Crăciunescu — comandant locțiitor 1953–1954. Născut în 1929, jud. Olt

Locotenent-colonelul Iosif Mecu — comandant locțiitor 1966–1968. Născut la Pitești

Locotenent-colonelul Gheorghe Ianițchi — comandant locțiitor 1969–1977. Născut în 1930, Brăila

Căpitanul Pavel Dumitru — comandant locțiitor 1956–1959. Născut în 1921, com. Jugureni, jud. Dâmbovița

Colonelul Vasile Gherasim — comandant locțiitor 1953–1954; 1969–1977. Născut în 1925, com. Tămăuca, Moldova

Locotenent-colonelul Vergiliu Toboș — comandant locțiitor 1955. Născut în 1930, com. Gherceşti, jud. Dolj

Colonelul Octavian Goie — comandant locțiitor 1977–1989. Născut în 1939, com. Agriș, jud. Sălaj

Căpitanul Ioan Filip — ofițer politic 1951. Născut în 1927, Icandul Mare, jud. Mureș

Locotenentul Augustin Nagy — ofițer politic 1952–1953. Născut 1931, Cluj

Colonelul Ghiță Ciobotaru — ofițer politic 1954–1956; 1959–1961. Născut în 1925, Panciu, jud. Vrancea

Căpitanul Vasile Alexandru — ofițer politic 1957–1958; 1962–1963

La această listă se adaugă nume care n-au apărut în documente oficiale:
Augustin Albon
George Alexandrescu
Lazăr Tiberiu
Liviu Borcea
Chir Ion
Marin Constantinescu

Poemele cumplitului canal de Andrei Ciurunga: „Plouă stelele cu har, lumea ne trimite veghe / Iarba învelește iară pieptul dezbrăcat de zeghe / Mâine poate va veni legea cumpenelor drepte / Doamne nu mai zăbovi, morții știu să se deștepte."

Viteaza din Nucşoara

Ioana Voicu Arnăuțoiu — fiica luptătorului din munți, Toma Arnăuțoiu, condamnat la moarte și executat

Comentariu:

O tânără femeie, violonistă la Filarmonica „George Enescu“, își caută mama. În cimitirul de taine de la Miercurea-Ciuc, chipul mamei are ochii grei de humă şi orbitele supte de suferinţă. Mama se numea Maria Plop Arnăuţoiu, era din Nucşoara, Muscel, de obârşie din Basarabia. Dârză şi neînfricată, Maria Română, cum frumos o numea în urmă cu un an, la 15 august, ziarul *România Liberă*, cerând supravieţuitoarelor din infern să îşi amintească chipul ei, Maria Română a urcat în munţi alături de bărbatul ei, de luptătorii rezistenței, îmbrățișându-le destinul.

[Fotografii ale familiei Arnăuţoiu.]

Femeile din neamul Arnăuţoiu au fost exterminate în închisoare, bărbaţii condamnaţi la moarte și executaţi. Singura supravieţuitoare: Ioana Voicu Arnăuţoiu. Avea doi ani la moartea părinţilor, a fost înfiată şi abia după anul 1989 a aflat adevărul despre familia sa.

Comentariu:

Rezistenţa armată din Carpaţii Făgăraşului a fost cea mai lungă încleştare dintre românii sângerând pe creste, spre a păstra onoarea acestui neam, şi regimentele de Securitate aservite puterii comuniste. Timp de peste zece ani, între anii 1946 şi 1957, partizanii din munţi au fost singurii oameni liberi dintr-o ţară subjugată, reduta Făgăraşului a fost ultima cucerită. O cană de apă dacă i-ai fi dat unui fugar însemna adeseori condamnarea la moarte. Şi totuşi, cu mii de jertfe, ţăranii i-au adăpostit pe luptători, le-au dat alimente, haine, arme, date preţioase despre mişcarea trupelor de Securitate şi adesea un loc de mormânt în grădina lor. Câte merinde de drum au pus, pentru fugarii din munţi, femeile din acest colţ de ţară nu se va şti niciodată.

Elisabeta Rizea: Pe atunci eram şi eu, de treizeci şi opt de ani, când m-a arestat prima dată. Şi în gândul meu am spus: „Nici trei lei nu fac

eu.“ Numai câte mi-au luat, şi eu cu palmele acestea am muncit cu ziua. Am stat vreo douăzeci şi ceva de ani la cooperativă cu o sută de lei pe lună. Şi au fost buni, pentru că îi luam, de dimineaţă veneam, făceam treburi şi mă duceam la lucru cu ziua, pentru că pământul mi-l luase de tot. Dar nu m-am lăsat, dar nimic nu le-am spus, de aceea are necaz pe mine, dar n-am spus nimic. Am răbdat toate chinurile, dar nu am vrut să recunosc nimic. Că nu ştiam eu unde este soţul meu, pentru că dacă vroiam... dar nu am vrut.

Nu m-au putut prinde dumnealor niciodată, decât atunci când am fost pârâtă, pentru că făceam în aşa fel, eram micuţă, mă strecuram printre uluci, printre garduri, pe unde puteam eu. Căram de ziua, într-o groapă, ce trebuia să le duc, aveam unde să le ascund şi ei veneau şi le luau. Mai la urmă de tot am făcut, adică tot dumnealor m-au învăţat, într-o salcie o gaură, căsuţa poştală, şi eu când era ceva îi anunţam, scriam, îi anunţam. Aveam mâinile bune, acum nu mai pot nici să mai iscălesc, uitaţi-vă cum sunt degetele mele, nu pot nici să mă închei. Se mai întâlneau, domnul Iancu, până într-un rând a venit în casă colonelul Arsenescu... m-am dus la dumneaei şi am văzut o oală mare pusă pe maşină cu mâncare şi am auzit o voce, nu a băieţilor dânsei, o voce mai schimbată, dar ce am întrebat eu? În casa omului vine oricine. Şi nu mi-a scris nimic cuconiţa atunci. Am plecat, am venit acasă, după aceea nu s-a putut păzi de noi, nu avea cum, şi mi-a spus că uite, a venit Arsenescu şi uite aşa, şi uite aşa. Am tăcut, nu i-am spus nici bărbatului meu, nu am spus nici la copii, nu am suflat nimic. Am stat aşa până într-un rând, ce s-a întâmplat, cine le-a spus la moară, lui domnul Tomiţă, tatălui dumitale (*către Ioana Voicu Arnăuţoiu*) i-a spus că să plece (dar de atunci nu sunt vinovată eu, că nu i-am spus eu atunci, de multe ori le-am spus să fugă, dar atunci nu ştiam) că vin maşinile Securităţii. Au fugit şi trei maşini au şi venit. Au plecat în munţi, noi le duceam mâncare pe unde puteam, ba eu, ba alta, doamna dădea prin preot.

Lucia Hossu Longin: Nu vă era frică?

E. R.: Nu, doamnă, acum vedeţi, îmi este de când cu crucea aceasta, nu am mai dormit nici aici, pentru că aici dormeam, dar nu am mai dormit pentru că m-am gândit că vine şi îmi trage una pe fereastră. Şi aşa dorm eu într-o cameră, Gheorghe în alta.

L. H. L.: Acum vă este frică?

E. R.: Acum îmi este frică. Acum ce vorbim îmi este frică, că aud aceştia, pentru că sunt mulţi care sunt plătiţi, le dă băutură unul şi altul şi aceştia strigă, fac ce li se spune.

L. H. L.: Dar atunci nu v-a fost frică?

E. R.: Nu şi nici nu mă prindea. Eu făceam singură, eu nu spuneam la nimeni. Păi, dacă garda păzea aici şi când venea schimbul ieşea înaintea lui şi eu aveam scara pusă la fereastră şi mă dădeam jos, aveam acelea în beci, le luam numai în cămaşă de noapte şi pe lângă WC aveam două din

acelea, le dădeam într-o parte, le duceam în grădină, aveam o groapă acolo şi puneam crengi pe ele şi veneam repede înapoi. Când veneam, spunea garda că vin de la closet, mă băgam în casă, mă încuiam şi mă culcam. Şi garda păzea pe afară. Şi ceilalţi veneau şi le luau pentru că ştiau unde sunt.

Mă ia şi mă duce la post, m-a bătut de seara până dimineaţa, până când să se facă ziua. Era căpitanul Cârnu, pe acesta nu l-aş ierta, doamnă, pe ceilalţi i-aş mai înghiţi puţin, dar pe acesta nicidecum. Mă bate, mă întreabă: „Unde îţi este bărbatul, unde sunt Arnăuţoii? Nu ştiu, şi nu ştiu..." M-a bătut şi m-a îndoit peste un pat, de fier, din acelea mici, maiorul Marin mă ţinea de picioare şi Cârnu mă îndoise de corp. Mai către zi, m-a adus acasă şi îi spune fetei mele mai mari: „Mama ta are nevoie de un ceai cald şi un pat moale." Cât a stat dumnealui aici, am stat pe spate, după aceea nu am mai putut să suport durerile. Dacă m-au băgat acolo, aveam sângele pe mine... cu basmaua în buzunar, cu capul gol. Pe mine m-au dus în altă parte, am văzut doi oameni de aici din sat, i-am cunoscut, dar nu îi spun şi nu îi spun nici pe lumea cealaltă, nu am nimic cu lumea din sat. Când i-am văzut şi pe aceia în uşă, am tăcut din gură şi ei m-au băgat acolo, şi am stat mult şi a stat sângele pe mine, am fost înfierbântată şi a stat sângele pe mine, nu am mai putut vorbi deloc.

M-a dus, m-a pus în pat, mi-a făcut fata mea un ceai, şi cea care m-a urmărit a băgat capul pe uşă şi fata mea i-a arătat cum eram bătută. Vai de mine, a fugit aceea, nu a mai rezistat, a şi ieşit pe uşă.

Am stat zece zile, doamnă, aici în pat şi după zece zile a spus... să prăjesc pâine şi să pun pe faţă.

L. H. L.: Cel care vă bătuse v-a dat sfaturile acestea?

E. R.: Nu, care venise în casă aici. M-a dus la Domneşti, la spital, nu a găsit doctorul şi m-a dus la un frate al meu, era în faţa Securităţii. Şi dacă mi-a dat ceaiuri şi alea, am început să îmi revin, am zis: „Să nu mă vadă mama mea", i-am spus cumnatei mele, „pentru că moare dacă mă vede cum sunt." M-au băgat în salon, către drum, în faţă. De unde până unde, mama m-a auzit. De dimineaţă, mama vine, dă plapuma de pe mine şi mă vede, a căzut în genunchi şi avea o icoană cu mama Domnului deasupra uşii şi a început să se închine: „Pe copii eu nu i-am bătut, pentru că am rămas văduvă de treizeci şi opt de ani şi cu opt copii." Tatăl meu a murit de inimă, eram micuţă când a murit tata, aveam fraţi mai mari. A început să se închine şi a zis aşa: „Să dea Dumnezeu şi Maica Domnului să nu poată muri până când nu o vedea copiii cum i-am văzut eu şi să-i fie crescuţi cum i-am crescut şi eu şi să fie cuminţi." Nu am mai văzut-o pe mama de atunci, m-au luat la puşcărie, mama a murit până am venit eu. A murit în iarna aceea, mai aveam un frate închis, doi fraţi am fost, şi nepoţi, şi cumnaţi, ginere şi cuscru, cu tot neamul am intrat. M-a dus la spital, m-a suit într-o

mașină cu lemne, nici azi nu știu cine a fost șoferul acela. Nu-l știu, nu că îl cunosc și nu vreau să spun, nu-l știu și nici nu am auzit cine e, pentru că l-aș cinsti eu pe șoferul acela. M-au suit pe lemne și a început o ploaie, încât dacă mă țineau așa până la Domnești muream acolo. Dar el ce a făcut, a oprit mașina și a intrat la un om, acela era din Domnești. Și nu a venit șoferul, i-a fost frică, ci a venit omul acela: „Prăpădito, prăpădito", și a pus un maiou peste mine, și ce bine a fost, doamnă, pentru că a ținut nailonul acela pe mine, de nu m-a mai plouat. Nu am nimic, doamnă, cu oamenii din sat, nu m-au bătut ei, nu m-au anchetat ei, dar eu am ce am cu anchetatorii. Barem unul să găsesc și eu ca să îi spun, nu îi fac nimic, că eu nu sunt Iuda — am luat bătaie și pentru vorba aceasta... trei teancuri de bani, trei sute de mii, că îmi dă bani ca să-i dau în mână și eu am spus că nu sunt Iuda să vând pe bani, și apoi mi-a dat Iuda. M-a bătut pentru că am zis că nu vând băieții pentru bani.

L. H. L.: La Jilava ați mai fost bătută?

E. R.: Am fost bătută, aici, la post, m-a pus în spânzurători, doamnă. M-au luat de acasă, numai unul, Geantă, a știut, a murit săracul, acela știu că m-a auzit țipând și când mă rugam de ei. Și tot așa m-au luat și mi-au pus un scaun lângă masă, eu trebuia să le iau la rând, dar le-am luat pe sărite, cum îmi vin în minte. Mi-au pus un scaun la masă, că m-au dus de nu știu câte ori aici la post și m-au bătut și colea, la cocoana Mimica în casă (casa Arnăuțoiu). Au pus un scaun, m-au suit legată, întâi m-au legat de mâini la spate, mi-au pus o frânghie legată de ambele mâini, au pus un scaun de pe care m-au suit pe masă, apoi pe alt scaun, după aceea mi-au tras — aveau boierii domnului Iancu, bunicul doamnei (*către Ioana Voicu Arnăuțoiu*) o lampă am luat-o de la boieri și rămăsese numai cârligul acela, nu o cumpărase domnul Iancu atunci. Și a rămas cârligul acela, care era larg, unde băga de stătea lampa agățată, pentru că la noi târziu s-a băgat lumină în casă, nu era, aveam lămpi boierești, mari. Și mi-au tras, doamnă, scaunul, mi-au tras masa și am rămas atârnată de mâini și zic: „Îmi smulge mâinile", pentru că nu eram slabă și prăpădită ca acum, „îmi smulge mâinile", nu mai puteam. După aceea m-au dezlegat, după ce m-au dat jos — de la mine nu au scos nimic, și unde sunt și unde sunt, să îi dau în mână, să îi dau pe bărbați — m-au lungit, au înmuiat un sac în apă rece, l-au stors și l-au pus pe mine, eram în ie, m-a bătut peste ie, peste sacul acela ud. A băgat pe mână căpitanul Cârnu un baston din acela de cauciuc, și avea o curea la încheietură, nu știu cum îi spune, l-a băgat pe mână și cu acela m-a bătut, pe toate părțile mi-a dat, nu am spus nimic, peste sacul acela. Și după aceea m-a adus acasă. „Nu știu și nu știu, scoateți-mi ochii, tăiați-mi capul, tăiați-mi limba, faceți cu mine ce vreți pentru că nu știu de ei, nu

ştiu nimic, nu ştiu nimic pentru că de mine s-au păzit când au plecat." M-au lăsat, m-au mai luat, le-am spus mereu că nu ştiu nimic.

Într-o zi a venit bărbatul meu, îl bătea Cârnu şi îl mâna pe munte să-i caute. Şi într-o zi mă pomenesc cu el, când a venit seara, dar nu a venit acasă fiindcă i-a fost frică. Zice: „Am întâlnit un om şi l-am rugat să pună, în grajd, la brechi, o mână de cartofi, dacă te-a luat", ca să ştie dacă mai vine acasă sau fuge. Şi omul acela a luat cartofi, mie îmi dăduse drumul, dar el nu ştia, a pus o mână de cartofi acolo şi atunci a venit acasă. Dacă a venit acasă, zice: „Uite ce te rog, încălzeşte tu apă, să-mi fac o baie." Eu acum repede, aveam cuptor de pâine afară, aveam bucătărie mare, fierbeam mâncarea la oameni, pe sobă, fuga am pus apa, fuga s-a făcut. Şi aduc aici în casă ca niciodată: „Tu să ieşi afară, pentru că mă spăl eu singur." Nu am ştiut de ce. Una dintre fete era afară cu mine, doar una era, pentru că cealaltă era măritată, doar Laurenţia stătea cu mine. În '47, am măritat-o pe Lenuţa, iar din '49 au început chinurile. Şi, doamnă, am ieşit afară, am luat furca şi am stat pe scaun cum stau acum şi torceam. „Sunt gata", zice, „hai şi tu, petrece-mă până în uliţă", ca să nu mai am eu timp să... „ţi-am băgat mâncare", îi băgasem opt pâini pentru două săptămâni, pâini micuţe, rotunde, i-am fiert ouă, i-am băgat nişte brânză, nişte pastramă, pentru că şi-o frigea el pe acolo. Şi i-am băgat mâncare, şi-a luat raniţa în spate, toporaşul pe mână şi câinele după el. A fost chin mare pe noi şi pe toată familia mea. Şi acestora le pare rău că luăm şi noi un ban, la pensie, şi le pare rău, dar să îi ia şi ei cum i-am luat noi, munciţi, şi bătuţi, şi chinuiţi, şi cu normele acelea mari, şi cu mâncarea care a fost. Ce, era puşcăria cum este acum?

L. H. L.: A plecat de acasă...

E. R.: Am plecat cu el, zic: „Ţi-am băgat mâncarea, am plecat." Când mă întorc înapoi, doamnă, am dat mâna cu el, l-am sărutat, mai vine, nu mai vine, ori îl împuşcă, ce ştiu eu. Ori cei de pe munte, ori ceilalţi, ce ştiu eu ce face? Am venit, când mă bag eu în casă, îi găsesc cămaşa, îi găsesc maioul, pantalonii, pentru că s-a schimbat de tot. Nu îi găseam izmenele, pe unde or fi? Pe unde or fi, pentru că nu erau nici la cele curate, nici la cele murdare. Am azvârlit apa, am pus altă apă să le spăl şi când am ridicat salteaua, erau acolo înfăşurate şi băgate la mijlocul saltelei, piele era jupuită de la mijloc. Erau acolo, să nu le văd eu, pentru că i-a fost frică ori că mă omor, ori mă spânzur, de frică fac ceva. Şi el, ca să nu văd eu, de aceea m-a dat afară din casă. Când am văzut aşa, să îmi vină rău, să cad în mijlocul casei. Unde să fug, când mă vor lua, ce vor face aia e.

Imediat ne-a dus la Piteşti, nu am stat mult în Câmpulung decât atât cât m-au putut bate şi după aceea m-au dus la Piteşti iar, şi acolo m-a luat iar la anchete, şi dă-i, şi bate, şi dă-i, şi chinuie. N-au scos nimic de la mine,

doamnă, nimic, nici un cuvânt, să spun și eu pe o femeie, pe un om că a făcut ceva. De aceea m-au și chinuit așa, pentru că au văzut că știu tot și nu le spun. Și m-au dus, m-au băgat la Jilava, prima dată, acolo m-au băgat, la camera 4, și m-am pus și m-am culcat lângă femei, prima dată. Și m-a băgat la izolare, iarna, și acolo era un fel de gușteră, neagră și cu picioare multe. Noaptea stăteam pe ciment, jos, păi cum să nu fiu, bre, bolnavă? Pe ciment, jos, fără rogojină, m-am legat la gură cu basmaua, pentru ca să nu îmi intre în gură.

L. H. L.: Ce să vă intre în gură?

E. R.: Șopârla aceea neagră care era acolo, înăuntru. Îmi ziceam că poate voi moțăi și mă voi lungi pe ciment, dacă îmi intră în gură? Să nu îmi ajute Dumnezeu dacă vă mint. Și m-am legat cu cârpa la gât ca să nu îmi intre aceea neagră în gură, pe gât. M-a lăsat după trei zile, deși aveam șapte zile de izolare.

L. H. L.: Cu dumneavoastră, femeile din grupul Arnăuțoiu, s-au purtat mai rău decât cu celelalte?

E. R.: Cu toate s-au purtat rău. Că, vezi, ele vor mai fi scăpat, vor mai fi spus câte ceva, dar de la mine nu au scos nimic. Ne-au dus la Mislea, acolo, la Mislea, doamnă, am lucrat la ce m-au pus. La război, întâi ne-a băgat la cusături, apoi la război la glad, apoi la război la covoare persane, covoare oltenești, din acestea am lucrat, la croitorie. Vă arăt cum mi-au dat hârtie de acolo că să fiu primită oriunde, vedeți, omenoși aceia, oriunde să fiu, la orice înteprindere să fiu, pentru că am făcut lucru ca lumea și lucru bun. Nu mă laud, îl caut și vi-l arăt. După aceea, până m-am redresat eu acolo, am și văzut care este păsărică, care pâră. Acolo era secret, băgaseră o unguroaică, era doamna Antonescu, erau legionare, vreo patru–cinci. Nu le-am văzut, pentru că nu aveam cum. Într-o zi era una, nu mai spun cum o cheamă, pentru că îmi e că ar păți ceva săraca. I-am zis: „Domnișoară, vă rog, luați-mă și pe mine, să vă duc sus terciul, să duc hârdăul cu terci." Când am ajuns la a doua scară, am pus hârdăul jos și am spus: „Domnișoară, te strigă cineva prin curte", eu aveam timp până când s-a dat ea jos două scări, până s-a dus la poartă, m-am dus repede la ușă și pe gaura cheii: „Cine este acolo? Dar dumneata cine ești? Sunt Maria Antonescu, dar dumneata cine ești?", zic: „Eu sunt de la partizanii de la Arnăuțoiu de la Nucșoara. Îmi spune Rizea."

L. H. L.: Doamna Elisabeta, ați făcut ultima dată închisoare șase ani, ați ieșit din închisoare...

E. R.: Am ieșit eliberată la zi.

L. H. L.: Primul dumneavoastră gând a fost să urcați din nou în munți, la partizani.

E. R.: Nici nu am apucat să ajung acasă. Am pus un picior, era în faţa bisericii, pe asfalt, iar celălalt nu îl dădusem jos şi un preot, Constantinescu...

L. H. L.: Din maşină, din autobuz?

E. R.: Da, eu mă dădeam jos şi el se urca.

L. H. L.: Era prima zi după închisoare?

E. R.: Da, m-a binecuvântat şi mi-a spus că băieţii din munţi sunt bine, sănătoşi.

L. H. L.: Părintele Constantinescu, cel care a fost executat cu Arnăuţoiu.

E. R.: Da.

L. H. L.: A botezat-o pe Ioana, părintele Constantinescu.

E. R.: Da. Şi eu nu l-am spus la nimeni, doamnă, pentru că eu am fost hotărâtă să nu spun. Şi acum, dintre dumneavoastră toţi, să fie unul comunist aici şi mie nu îmi e frică acum, pot să mă împuşte, dar eu nu declar, nu spun nimic.

L. H. L.: Îţi mulţumim. Dar de ce ţi-a fost frică astăzi?

E. R.: Mi-a fost frică, pentru că am văzut că s-au furat acele trei cruciuliţe care se pun la troiţa aceea şi am auzit spunând: „Trebuie să o luăm, să o ducem, să o băgăm în lac."

L. H. L.: Pe dumneavoastră?

E. R.: Da, pe mine, pentru că la mine se petrec toate relele şi mai întâi şi acum, tot la mine este, bre. Şi la mine nu a mai venit de mult.

L. H. L.: Dumneavoastră organizaţi din nou partizani?

E. R.: Nu, dar eu lupt, până voi muri tot aşa lupt. Să văd moartea deasupra, fă-te comunistă şi nu mă pot face, pentru că ştiu cât au suferit şi băieţii aceştia, pentru că atunci când a venit Maria la gardieni, la mâncare şi a spus că nu a mâncat două săptămâni decât urzici fierte, numai apă, fără sare, fără mălai, nu a avut ce mânca. Şi eu am cărat desagii, pe urmă oale, de la gard, să nu mă vadă şi i-am dat peste gard, la mama dânsei (*către Ioana Voicu Arnăuţoiu*) şi a plecat cu ele prin pădure să le dea mâncare.

L. H. L.: Am vrut să vă întreb: ce mâncau în grota aceea de la Poinărei? Am auzit că mâncau şi coajă de copac.

E. R.: Mâncau orice, de foame mănânci, doamnă. Eu pe bunica dânsei (*către Ioana Voicu Arnăuţoiu*), doamna Arnăuţoiu, ce n-a avut ea...

L. H. L.: Care a murit în închisoare la Miercurea-Ciuc.

E. R.: Da, nu am fost eu cu ele, doamnă? Lua coji de cartofi din lada de gunoi şi le spăla şi le înghiţea aşa, de foame. Păi şi ei, când au făcut mămăligă din coajă de stejar, de fag. Şi atunci două săptămâni a avut numai urzici fierte, fără sare, fără mălai, mama dânsei mi-a spus (*către Ioana Voicu Arnăuţoiu*) şi atunci eu le-am dat mâncarea cositorilor şi am venit călare pe cal acasă şi am făcut altă mâncare de le-am dat la doi mâncare iar la oameni la coasă. Mie nu mai îmi trebuie pomană, pentru că mi-am dat eu.

L. H. L.: Încă o dată vă întreb: după șase ani de pușcărie ați preferat să faceți ce ați făcut înainte.

E. R.: Păi, n-am ajuns acasă și am auzit de ei? de Dumnezeu! Mie în palma stângă mi-a spus o unguroaică că dumitale îți mai cade o închisoare mare. Dar eu am zis: întâi m-a luat două luni, e pedeapsa mică și la urmă șase ani, șase ani sunt ani, doamnă. Ce m-am gândit eu că mă ia iar și îmi dă să fiu condamnată la moarte. De aceea m-au băgat în lanțuri, pentru că condamnarea mea a fost la moarte. Am venit, nu am spus la frații mei, nu am spus la nimeni. Nu am spus că mi-a spus popa, ca să nu îl bag pe popa. Nimic nu am suflat. Și trimite un văr de-al lui să mă ducă în cutare zi la el. Ce să fac eu? Cum să mă duc? Este de aici până la Stănești. Am întrebat-o pe fata mea cea mare: „Mamă, tu când faci lâna la mașină, că merg eu să îți ajut?“ Și m-am dus cu ea și nu i-am spus nici eu fetei nimic, am făcut lâna la mașină până pe la 12 noaptea. Și am plecat singură pe jos, de unde am făcut lâna la mașină, până la casă, unde mă întâlneam eu cu ei, la un văr de-al meu, Bășoiu. Pe el l-au împușcat, iar soția lui a murit, am stat cu ea în închisoare, Tia Bășoiu. Are un băiat profesor, a venit aici la mine în casă, când a venit executorul de a măsurat pământul pe care tot nu mi l-au dat. Nu mi l-au dat, nu voi muri, să îl stăpânească ei sănătoși. Eu ce am făcut, doamnă, m-am dus și am luat legătura cu ei și atunci mi-a spus domnul Tomiță de dumneaei cum o purta în sân (privise spre Ioana Arnăuțoiu).

L. H. L.: Unde o purta pe Ioana?

E. R.: Păi mai pleca cu ea, doamnă, mai fugea cu ea. Domnul Tomiță o purta în sân, cu capul afară, cu centură groasă la mijloc, pentru ca să o țină, și așa fugea cu ea. Eu măr mir cum de nu a murit, bre. I-a făcut coajă de brad pentru a-i face baie în ea până i-a luat copaie.

L. H. L.: În coajă de brad?

E. R.: Da.

L. H. L.: Dumneata ai ținut vreodată o armă în mână?

E. R.: Da, pistol. Dacă a avut soțul în lucrare, doamnă. Și când a venit o dată pădurarul, cu încă un jandarm, să caute prin casă. Erau prin '49. Eu aveam un tuci mare, cu fire, pe sobă și, ca să nu-l găsească în casă, l-am băgat în tuciul cu fire și l-am luat și l-am aruncat în lac și am scăpat de el... dar acum, cum să mai trag cu mâinile acestea? Eventual, să mai trag în căpitanul Cârnu, dacă va mai fi trăind pe undeva.

L. H. L.: Ați auzit de căpitanul Cârnu, dacă mai trăiește, pe unde este?

E. R.: Pe acesta eu nu îl iert, nu știu, dar mă interesez eu. Chiar dacă mor, am două fete, am doi nepoți, strănepoți.

L. H. L.: Îl sperii, dacă te aude căpitanul Cârnu...

E. R.: Ce i-aş înfige mâinile acestea bolnave în gât, cum mi-a făcut şi el. Când mă rugam de el să mă împuşte, să nu mă mai chinuie. Când sărea în capul meu şi lui nu îi ea milă de mine. Dădea în mine, aveam dungi pe mine de am stat zece zile în frunte şi în genunchi, şi mie să îmi fie milă de el? Nu mi-e milă. Eu cu oamenii din sat nu am nimic, ei nu m-au bătut pe mine.

L. H. L.: Ai avut douăzeci şi cinci de ani condamnare.

E. R.: Douăzeci şi cinci de ani la urmă mi-au dat, am avut condamnarea la moarte şi m-au băgat în lanţuri. Când m-a dus, m-a luat de aici, era anchetatorul Bădicuţ Tănase, pentru că ştiu cum îl cheamă. Erau pe sală mulţi anchetatori, dar pe aceia nu îi cunoşteam, nu îi văzusem întâi şi unul zicea: „Pe aceasta eu o anchetez", fără să mă vadă niciodată. Parcă eram spaima lor eu, bre. Când m-au luat la anchetă, nu puteam să îl dibuiesc, pentru că nu îi vedeam iscălitura, să ştiu cum îl cheamă. Era înalt, cu dantura frumoasă şi părul creţ. Am pus mâinile jos: „Să trăiţi domnule anchetator", am luat poziţia drepţi, ca militarii. Mă întreabă, nu ştiu nimic, iar mă întreabă, nu ştiu nimic, iar mă întreabă, nimic. După aceea, mă întrebă cum este cu ţapii. Dar eu trecusem când m-am dat jos pe lângă nişte capre şi nişte ţapi, un ţap şi capre pe drum. Eu ştiam că mă întreabă de popa, aşa îi spune popii, ţap, dar ca să nu spun de el, am zis: „Eu am văzut şi capre, şi ţapi, dar ce, ştiu eu ale cui sunt?" Atunci el s-a dat de după masă, acum trăieşte în Piteşti, şi când a venit la mine şi mi-a dat, când am căzut jos, tot felul de stele am văzut în ochi, galbene, tot felul de stele, am văzut eu atunci. M-a plesnit peste obraz şi m-a bătut, şi m-a bătut, apoi m-a rezemat iar în picioare şi iar dăi, şi iar bate. Nu am spus nimic, până la urmă, dacă am văzut că nu este încotro, mi-a dat tot Dumnezeu veşti, mi-am făcut sfânta cruce, cu limba în gură, când mă ducea cu ochelarii la ochi la anchetă: „Ajută-mă, Doamne, să nu spun nimic", nu mă rugam să scap vie, ci să nu spun nimic. Când m-a dus şi iar mă ancheta, i-am spus: „Domnule anchetator, dumneavoastră scrieţi ce vreţi acolo" şi nu m-a mai bătut, bre doamnă, a scris el ce a vrut acolo, dar nu m-a mai bătut, dar m-a bătut din condei.

L. H. L.: Comuna Nucşoara nu a încheiat încă războiul ei cu comuniştii?

E. R.: Doamnă, eu cu cei din sat nu am nimic. Care am mai avut ceva cu el a murit, ca şi Iapotă, că mi-a trecut în confiscare puţin şi încolo a luat el şi a cărat el, dar a murit, a murit spânzurat, de pe un scaun. Aşa a vrut Dumnezeu, eram închisă a treia oară. Am fost sortită să trag, de am ajuns, mă vedeţi cum sunt, că nu eram aşa. Şi cu aceştia ce a avut? (*Arată spre Ioana Arnăuţoiu.*) L-a dat afară din armată pe domnul Tomiţă, nici în casă nu îl lasă, păi ce fel de om eşti tu? Numai tu să trăieşti şi celălalt să moară. Oameni cu carte şi aveau unul mort în război pentru patrie şi i-a apărat şi alt băiat bolnav cu plămânii şi să nu aibă şi el o bucăţică de pământ? Ba

să nu mai vină nici prin sat. Este dreptate, doamnă, aceasta? Nu e dreptate. Aceasta să o judece ei cum vor vrea, dar pentru mine nu este dreptate. Că mi-l va da mie, că nu, pentru că au dușmănie pe mine, doamnă, că nici pământul nu ni l-a dat pe tot, un hectar (două pogoane) nu ni l-a pus.

L. H. L.: De ce ți-ai pus drug la ușă, aceasta cu frica nu o înțeleg.

E. R.: Am un drug, de care ei nu știu, pe care îl pot lua în mână și dacă vin cu pistolul le dau în cap.

L. H. L.: În pridvorul casei dumneavoastră, se află o cruce, pe care ați vrut să o ridicați pentru martirii....

E. R.: Care au murit.

L. H. L.: Și stă acolo, în pridvorul casei dumneavoastră.

E. R.: Uite, stă și acum mi-au luat și acele trei cruci; le-au luat, cine, doamnă, nu știu. Nu pot să zic, pentru că nu știu. M-a luat fata călare, m-a dus călare când i-am făcut pomana de șase săptămâni, că nu a mai avut nici ea putere să mă ducă cu mașina, pentru că este benzina scumpă. Și m-a luat peste deal, pentru că este aproape, cu calul și era, a venit, domnul Ionescu și le-a vopsit, le-a dat cu ulei, și când am venit am văzut că nu mai sunt, după aceea, după ce s-a certat. Cine le-a luat nu știu, dar nu mai sunt. Din troiță am mai luat eu niște bucăți și le-am băgat aici, pe sub pat, că dacă știam le ascundeam toate de atunci, dar nu m-am gândit că mi le-or lua. Nu m-am gândit. Și acolo am auzit multe. Și mi-a spus soțul meu că atunci când a venit cineva să slujească curtea de pe la Câmpulung. La Dragoslave, eu nu am fost, s-a dus Gheorghe, au fost două doamne, și a spus ce a făcut că au fost comuniști și au făcut nedreptăți în sat. Trebuia să tacă Gheorghe, să nu vorbească, pentru că deja este bătrân și în cârje.

L. H. L.: Dumneavoastră nu vorbiți nici acum?

E. R.: De, doamnă, eu aș vrea. Doamnă, eu, dacă aud că se schimbă acesta (*regimul*), îmi mai lungește viața o țâră, să mai trăiesc o săptămână, dar să nu mai îmi fie frică de nimeni, numai de Dumnezeu. Să se limpezească lumea.

Elisabeta Rizea s-a stins din viață la 5 octombrie 2003.

Corneliu Coposu:
La 14 iulie 1947, am fost arestat.
Maniu era în celula nr. 2, eu eram în celula nr. 3 de la Malmaison.
Am fost condamnat la douăzeci și cinci de ani și am executat șaptesprezece ani și jumătate.
Soția mea, Arlette, a primit și ea douăzeci și cinci de ani de muncă silnică.
Am trecut prin Jilava, Aiud, Craiova, Capul Midia, Rubla.
Cel mai cumplit a fost la Râmnicu-Sărat.
Treizeci și patru de celule complet izolate. Patru–cinci sute calorii pe zi. Opt ani nu am vorbit cu nimeni.

Corneliu Coposu: Fiecare celulă are muzica ei, deschiderea și închiderea putea fi sesizată cu ascuțimea auzului, ca să știi ce celulă se deschide.

Născut la 20 mai 1916 în comuna Bobota, județul Sălaj. Facultatea de Drept din Cluj, Doctor în Științe Juridice. Secretar politic al lui Iuliu Maniu (1937–1947). Condamnat în lotul fruntașilor țărăniști pentru înaltă trădare a clasei muncitoare și crimă contra reformelor sociale. După eliberarea din închisoare lucrează ca muncitor în construcții. Între 1967 și 1989, organizează și conduce în ilegalitate un nucleu al P.N.Ț. Afiliază partidul, în anul 1987, la Internaționala Creștin-Democrată. 27 decembrie 1989 — reînființează în legalitate P.N.Ț.-C.D. 6 ianuarie 1990, președinte al partidului. În ianuarie și iunie 1990, minerii i-au devastat casa. Sediul P.N.Ț.-C.D. este incendiat. În octombrie 1995, Jacques Chirac, președintele Franței, îi acordă distincția de Mare Ofițer al Ordinului Național „Legiunea de Onoare". Moare în 11 noiembrie 1995.

Comentariu:
În timp ce țara era împânzită de mitinguri în 18 ianuarie 1947, Iuliu Maniu lansează un apel către națiune: „România", avertiza el, „era bântuită de cea mai neagră urgie. Țara era sfâșiată de teroare, minciună și fals, încât mândria și demnitatea națională îi fuseseră îngenuncheate". Iuliu Maniu

îndemna naţiunea la luptă, la rezistenţă, şi aprecia că românii aveau dreptul să cheme guvernul Groza în faţa tribunalului naţiunii. În 24 ianuarie, guvernul român este invitat, de cele trei mari puteri, la semnarea tratatului de pace, stabilit pentru 10 februarie, la Paris. În 9 februarie, se inaugurează casa prieteniei româno-sovietice, ca şi alte organizaţii de acest tip. În 10 februarie, guvernul Groza semnează tratatul de pace; comuniştii români, speriaţi de evoluţia politică internaţională, cer, prin demonstraţii, rămânerea în ţară a Armatei Roşii. Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu declanşează o acţiune de revizuire a tratatului de pace, revendică Basarabia şi nordul Bucovinei şi vorbesc despre condiţiile umilitoare ale armistiţiului. În 10 mai, deşi, după conferinţa de la Moscova, din 4 aprilie, în Europa se instalase războiul rece, preşedintele Statelor Unite, Harry Truman, acorda regelui Mihai I Legiunea Meritului, cea mai înaltă distincţie de război americană pentru contribuţia excepţională la cauza libertăţii şi a democraţiei. Cu toate acestea, regele nu putea efectua nici o schimbare fără acordul Naţiunilor Unite. De ce, întreba Iuliu Maniu, românii erau pedepsiţi de marile puteri? În iunie, comunizarea forţată a României începe cu lichidarea opoziţiei politice, autorităţile văd în Partidul Naţional Ţărănesc şi în cel Liberal, adversari ireductibili. Presa comunistă îi atacă pe Iuliu Maniu, pe Dinu Brătianu, pe social-democratul Constantin Titel-Petrescu, numindu-i epave reacţionare. În timp ce Petru Groza primea lunar instrucţiuni de la Moscova, la 20 iunie 1947, Iuliu Maniu cere eliberarea celor o mie de aderenţi naţional-ţărănişti închişi la Piteşti, Gherla, Miercurea-Ciuc şi Bucureşti. Teroarea dezlănţuită, refuzul autorităţilor de a respecta libertăţile individuale şi publice, îl îndeamnă pe Iuliu Maniu să se gândească la o comunicare mai directă şi mai tranşantă cu lumea liberă. Fără a se aştepta judecarea celor arestaţi la Tămădău şi a celor reţinuţi în cursul zilei de 14 iulie, Teohari Georgescu anunţă, în 29 iulie, dizolvarea P.N.Ţ., desfiinţarea tuturor organizaţiilor sale până la cele de plasă şi comunale, închiderea sediilor, lichidarea arhivelor. Camera Deputaţilor ratifică hotărârea după ce, în 18 iulie, aprobase ridicarea imunităţii parlamentare a tuturor naţional-ţărăniştilor. „Să se aşeze lespedea de mormânt — cerea un deputat — peste ultimele rămăşite reacţionare neofasciste din România." În 21 octombrie, începe procesul fugii de la Tămădău, de fapt un proces al Partidului Naţional Ţărănesc. În 30 decembrie 1947, regele Mihai, ultima fortăreaţă în calea sovietizării României, este obligat să abdice. România este proclamată republică şi devine practic o zonă de influenţă a Moscovei.

Operaţiunea Tămădău, aşa cum o confirmă astăzi arhivele, a fost pregătită şi gândită, în cele mai minuţioase detalii, de Serviciul Special de Informaţii de pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Guvernul lui Petru Groza a folosit deseori în lupta politică serviciile secrete.

Varianta lui **Alexandru Nicolschi** — fost general de Securitate, autorul Operaţiunii Tămădău: Am primit informaţii că un grup de politicieni vor să fugă în străinătate, cu scopul de a forma un guvern în exil. Am luat măsuri ca să anihilăm această încercare. Au fost arestaţi. Pentru că au fost ei atât de deştepţi încât au venit şi Penescu, şi Lazăr şi mai ştiu eu câţi. S-au înţeles cu un aviator. Acesta avea un avion în care nu puteau să intre mai mult de trei-patru persoane. Aceasta nu ne interesează pe noi. Dar încercarea a fost de a pleca în străinătate, şi Mihalache a fost printre ei, şi a crea un guvern în exil. Dumneavoastră spuneţi că ei au câştigat alegerile şi că...

L. H. L.: Nu, nu am spus că au câştigat alegerile, ci am spus că au fost alături de ei, blocul a fost alături de ei până după alegeri, după alegeri au fost suprimaţi.

Comentariu:

Într-un document strict-secret emis la 20 mai 1969 şi semnat de Ion Stănescu, preşedinte al Consiliului Securităţii Statului, se precizează în mod clar autorii trădării de la Tămădău: „În mai 1947, în timp ce Preda Gheorghe era adjutant aviator în cadrul comandamentului forţelor aeriene militare, s-a cunoscut cu inginerul Popescu Gheorghe din Bucureşti, care se găsea în acea perioadă în anturajul grupului Maniu–Mihalache. Inginerul Popescu Gheorghe i-a propus aviatorului Preda Gheorghe să procure un avion şi, împreună cu oamenii mari din conducerea P.N.Ţ., să fugă în străinătate. După ce Popescu Gheorghe le-a făcut această propunere, aviatorul Preda Gheorghe, împreună cu aviatorul Lustic Romulus, au informat organele de partid şi de stat, de la care au primit dezlegare şi, în consecinţă, cei doi piloţi au acţionat împreună cu organele de Siguranţă pentru zădărnicirea planului de evaziune şi de prindere a grupului de fugari." Înainte cu o zi de 14 iulie, duminică 13 iulie, în subsolurile Ministerului de Interne era o agitaţie neobişnuită. Jumătate din celularul de organizare a fost evacuat, în total zece celule, după-amiază se mai golesc câte cinci, exact câte persoane aveau să fie arestate la Tămădău: demnitari, soţiile lor, aviatori, complici ai SSI-ului şi şoferii. Fiind deja arestat în Ministerul de Interne, împreună cu alţi tineri ţărănişti, unul dintre supravieţuitorii Tămădăului îşi aminteşte că aceste elemente ale scenariului, ale cursei pregătite din timp, au fost confirmate mulţi ani mai târziu, la Paris, de mărturisirea lui Constantin Mihalcea, unul dintre inspectorii anchetatori. Pe 13 iulie, aflându-se la Constanţa, acesta a fost chemat, printr-o telegramă, să se prezinte de urgenţă la Bucureşti; este introdus imediat în cercetarea şi anchetarea lui Ion Mihalache. În cele nouăzeci şi nouă de dosare ale arhivei Iuliu Maniu se păstrează un interogatoriu în douăzeci şi cinci de puncte şi un chestionar de treizeci de întrebări la care acuzatul a fost obligat să revină în mii de ore de anchete şi de confruntări. Scoaterea P.N.Ţ. în afara legii

avea nevoie de capete de acuzare extrem de dure. Citäm din pagina 3 a sentinţei: „Partidul lui Maniu şi-a încheiat drumul său, transformându-se într-o organizaţie conspirativă de spioni şi complotişti, care, cu sprijinul direct din afară al cercurilor imperialiste, printr-o intensă propagandă ostilă, pregătea răsturnarea prin forţă a regimului democrat din România." Această declaraţie a fost demontată în anchete prin argumente, prin declaraţii, cu probe, în esenţă Iuliu Maniu demonstrând că, deşi avea capacitatea oricând să răstoarne guvernul prin forţă, având şi adeziunea maselor largi, nu a vrut niciodată să confere luptei politice o formă violentă. Iuliu Maniu era acuzat de a fi condus şi coordonat activitatea unor grupuri teroriste, printre care Sumanele Negre, în fond o organizaţie de autoapărare, de a fi fost un reazem al monarhiei, un adversar al unităţii naţionale şi un asupritor al poporului român. În momentul desfiinţării, P.N.Ţ. avea două milioane de aderenţi, circa trei sute de mii reprezentau suprastructura partidului, de la Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Ilie Lazăr, Aurel Leucuţia, la Corneliu Coposu, Ioan Barbu, Şerban Ghica, Cicerone Ioniţoiu. Trei sferturi dintre aceşti lideri s-au prăpădit în închisori. Ancheta P.N.Ţ. a fost condusă de generalul NKVD Pantiuşa Bodnarenko, secondat de Nicolschi, Dulbergher, Avram Bunaciu, Emil Bodnăraş. O mare parte dintre fruntaşii ţărănişti au fost întemniţaţi în închisoarea de la Galaţi. După venirea lotului aici, s-au bătut ferestrele în cuie şi au fost zidite cu ciment. Alţii dintre ei, la Capul Midia, unde comandant a fost criminalul Liviu Borcea. Circa ·apte sute de politicieni au murit în doi ani, la Sighet, la Râmnicu-Sărat.

C. C.: Încrederea în supravieţuirea din Holocaustul comunist a fost te.nelia rezistenţei. Nu aş putea să spun că nu a contribuit şi rezistenţa fizi:ă. Eu am intrat în condiţii foarte bune, foarte prospere în închisoare. Am pierdut mai mult de jumătate din greutatea cu care am intrat. Am intrat având o sută douăzeci de kilograme şi am ieşit cântărind cincizeci şi unu de kilograme.

Comentariu:

Corneliu Coposu fusese campion de haltere, blândeţea acestui chip, de la treizeci de ani la şaptezeci de ani, a luat forma pietrificată a rocilor tari, rezistente, impenetrabile. El domină un destin omenesc profund nefericit. O suferinţă fizică, morală şi intimă care se întinde pe durata unei vieţi. La eliberarea din închisoare, Corneliu Coposu nu şi-a mai găsit familia şi prietenii decât în fotografii. Idealurile îi fuseseră sfărâmate. Soţia sa, Arlette Coposu, murise după paisprezece ani de detenţie. El a fost ceea ce trebuie să fie; chiar şi rănită de moarte, o conştiinţă rămâne o conştiinţă.

L. H. L.: Ne-aţi făcut o mărturie de-a dreptul cumplită. Viaţa la Râmnicu-Sărat se trăia prin urechi, prin auz, după scârţâitul balamalelor, şi dumneavoastră, după aproape opt ani de izolare totală, aţi uitat să vorbiţi.

C. C.: Da, în acest timp nu am schimbat nici un cuvânt cu nimeni, uitasem să vorbesc. La ieşirea din închisoare, în domiciliu obligatoriu, aveam dificultăţi majore în a lega noţiunea cu coardele vocale, mi-a trebuit o deprindere similară copiilor care învaţă să vorbească până când am reuşit să îmi restabilesc maniera de a vorbi normal. Sigur că nu utilizasem cuvântul atâta vreme şi pierdusem deprinderea de a mai lega frazele împreună.

L. H. L.: Domnule preşedinte, era cunoscută poziţia dumneavoastră inflexibilă, aşa cum spuneaţi fără retuş, aţi fost bătut?

C. C.: Bătăile, în puşcărie, erau bătăile obişnuite pentru obţinerea disciplinei, nu erau cele mai grave. Am fost bătut cumplit, am fost bătut cu saci de nisip, cu cearceaf ud în baie, am fost pus să fac manej, nu mai vorbesc de suspendările pe o rudă de fier pentru a fi bătut la tălpi, bătăi cu capul de zid, cu pumnii, cu palmele, acestea erau considerate ca violenţe mai uşoare, raportate la bătăile sistematice prin care anchetatorii, aşa-zişi anchetatori, voiau să scoată anumite declaraţii sau să impună să îţi însuşeşti punctele lor de vedere.

Dennis Deletant, istoric Marea Britanie: Sunt încă mulţi oameni foarte implicaţi în acest trecut comunist, cărora nu le convenea să se dea în vileag adevăratul aspect al represiunii comuniste. Mulţi ani s-a vorbit, s-a concentrat asupra realizărilor epocii comuniste fără să se arate care au fost sacrificiile cerute de la populaţia din România, ca să se facă aceste realizări. Deci a fost un trecut deformat, prezentat deformat. Fără să se analizeze acest trecut, nu putem înţelege de ce s-a ajuns unde s-a ajuns. Mai ales în anii '50, începutul anilor '60.

Comentariu:

Generaţia lui Corneliu Coposu a revenit în viaţa politică, după cincizeci de ani de opresiuni necruţătoare. În ianuarie 1990, România postrevoluţionară face cunoştinţă cu liderii partidelor tradiţionale, cu cei care investiseră sânge şi suferinţă pentru desprinderea de comunism. Omul politic se aruncă, cu o remarcabilă vitalitate, în vâltoarea evenimentelor de după 1989. Corneliu Coposu nu emigrase niciodată în străinătate, aşa cum forţele de ordine încercau să manipuleze un segment masiv de populaţie, speriat, neinformat şi uşor de indus în eroare. Era şi aceasta una dintre minciunile mari cât secolul, aceea referitoare la trecutul personalităţilor marcante din opoziţie. Nu mâncaseră salam cu soia ca toţi românii, într-adevăr, în puşcării, salamul cu soia ar fi fost un lux. Opoziţia organizează, în 12 ianuarie 1990, prima demonstraţie anticomunistă împotriva noii puteri dominate de comunişti. În 28 ianuarie 1990, zeci de mii de demonstranţi antiguvernamentali se adună din nou în Piaţa Victoriei, pentru a protesta împotriva hotărârii de ultimă oră a Frontului Salvării Naţionale de a candida în alegeri. A doua zi, în 29 ianuarie 1990, este lansată o contrademonstraţie

muncitorească de susținere a Frontului. În aceeași noapte, se lucrează masiv, în subsolurile Ministerului de Interne, la lozinci, la slogane, se confecționează sicrie, firește pentru opoziție, Corneliu Coposu a fost dus cu un tab până la Televiziune, aici a înregistrat o declarație care nu va fi difuzată niciodată. În această declarație, afirma că nu plecase niciodată din țară din anul 1938. La casa cu mușcate din Mămulari, nr. 19, au rămas încrustate pe ziduri urmele demonstrațiilor „prietenești" din ianuarie 1990. Bombele incendiare puse de falși mineri, neidentificați niciodată. Corneliu Coposu se încăpățâna să creadă că democrația este forma de guvernare ce corespunde cel mai bine demnității umane. Istoria s-a repetat și în iunie 1990, în noaptea de 19 iunie, în fața casei din Mămulari, nr. 19, a fost aruncat un cocktail Molotov, după care s-au primit telefoane de ură dezlănțuită: „Ca niște șobolani veți arde." A doua zi, minerii au spart ușa locuinței cu o rangă și au percheziționat casa. Violențele nu au încetat în tot cursul anului 1990, zeci de oameni arestați, maltratați, răniți, morți, devastarea Universității, a sediilor partidelor istorice, a redacțiilor independente. Toate acestea sunt legate de cea de-a treia venire a minerilor la București, chemați de fostul președinte, Ion Iliescu, să curețe Piața Universității. Una dintre surorile lui Corneliu Coposu, Doina, bolnavă de cardiopatie ischemică, moare în urma evenimentelor din 1990.

[Aducerea osemintelor Ostașului Necunoscut în Parcul Carol anul 1991]

C. C.: Suferințele au trecut, totul este ca viitorul să asigure pentru țară ceva bine, în rest nu mai are importanță. Față de sacrificiile pe care le-au făcut eroii, niște bieți ani de pușcărie contează mai puțin.

Anticomunismul nostru nu este o pornire împotriva foștilor membri ai Partidului Comunist. Evident, nu vorbesc de nomenclaturiști, nu vorbesc de torționari, nu vorbesc de cei care au contribuit la dezastrul țării și la umilirea poporului român. Avem cu ideile comuniste, cu marxismul, avem cu această ideologie care, pentru țara românească, a însemnat mai mare catastrofă decât amândouă războaiele mondiale. Ceea ce a pierdut poporul român prin comunism nu poate fi compensat în viața a două sau trei generații.

[Momentul decernării Ordinului Legiunea de onoare: „În numele președintelui republicii franceze și al puterilor ce-mi sunt conferite, vă declarăm ofițer al Legiunii de Onoare."]

L. H. L.: De ce credeți, domnule senator, că acest act de dreptate a fost realizat de o țară prietenă, de Franța, și nu de România? De ce nu România a încununat meritele de luptător ale lui Corneliu Coposu?

Constantin Ticu Dumitrescu, președinte al AFDPR, interviu realizat în octombrie 1995: Suntem rezultatul unei revoluții anticomuniste. Cei care

au acaparat puterea după acestă revoluție nu au recunoscut, absolut niciodată, lupta dusă de întregul popor român. Nu au recunoscut oficial niciodată, şi nici neoficial, lupta pe care am dus-o, suferinţa acestui popor. Rolul pe care l-am avut, noi cei care am supravieţuit şi cei care nu mai sunt. Nu a existat o recunoaştere, atunci cu atât mai mult nu puteau să rostească şi să facă ceva legat de Corneliu Coposu, care, aşa cum se ştie, le stă ca sarea în ochi. Corneliu Coposu reprezintă pentru ei tot ce poate fi mai rău, este omul care nu vrea să fie prim-ministru, nu vrea vilă în Primăverii, nu vrea să fie nimic altceva decât un apărător fidel al democraţiei, al destinelor acestui neam.

Acad. Gabriel Ţepelea, fost deţinut politic: L-am cunoscut pe Corneliu Coposu în anul 1933 la Cluj, era redactorul de la ziarul *România Nouă*, care era pe atunci oficiosul lui Iuliu Maniu. Ne-am revăzut în refugiu la Bucureşti, amândoi fiind din Ardealul cedat Ungariei în 1940. Am colaborat la ziarul *Ardealul*, care era organul refugiaţilor ardeleni în epoca respectivă. Am fost alături de Corneliu Coposu pentru că eram alături de Iuliu Maniu, şi pentru că eram alături de Transilvania, şi pentru că eram alături de democraţie şi de destinele României. I-am cunoscut şi familia, o văd şi acum pe soţia lui, Arlette, o frumuseţe, o luptătoare, care, după cum ştiţi, a cunoscut şi ea rigorile temniţei, i-am cunoscut şi surorile, de care eram apropiat şi prin vârstă, şi prin preocupări de familie. Ne-am cunoscut în partid, în P.N.Ţ., amândoi am fost candidaţi în 1946 la alegeri, eu am candidat la Bihor, el a candidat la Sălaj. Atunci, după cum ştiţi, alegerile au fost inversate, noi am câştigat, de fapt, alegerile şi ei ne-au acordat treizeci şi trei de mandate parlamentare, pe care cu toţii le-am refuzat.

L. H. L.: Domnule Preşedinte, nu am găsit muşcatele în cartierul Primăverii, ci acolo unde le-am lăsat. Şi poate că este important acum să îmi spuneţi, să îmi mărturisiţi ce rol are morala în politică. Pentru că linia Maniu–Mihalache–Coposu a adus şi a impus morala în politică. Deci muşcatele nu sunt în Primăverii, sunt acolo unde erau şi acum cinci ani.

C. C.: Eu concep că fără muşcate în fereastră, adică, traducând în limbaj liber, fără consecvenţă şi moralitate, nu poate exista o politică valabilă. Sigur că poate exista în conjuncturile deosebite, cum este cea prin care trecem noi acum, poate exista o pseudopolitică făcută de nişte oameni pe care nu-i leagă decât interesele pragmatice de moment şi care nu au altă preocupare decât prelungirea agoniei lor, a guvernării lor politice.

L. H. L.: Domnule preşedinte, există cuvinte care rămân gravate în inimile noatre, de curând aţi spus la Alba-Iulia: „Atâta vreme cât nu se vor realiza frontierele din 1918 nu va fi pace şi linişte în nici o conştiinţă românească."

C. C.: Da, le-am spus, le recunosc, le repet şi le voi repeta până în ultimul moment. Am avut o şansă deosebită, nu spun o inspiraţie, nu spun că am fost un ghicitor în stele, dar există urme scrise că, în 1941, când am pierdut provincia noastră din răsărit în urma agresiunii sovietice, a fost vorba de o agresiune militară, am spus atunci cu curaj şi cu răspundere, că atâta vreme cât va exista URSS, România nu va avea o independenţă reală, dar sper că voi trăi momentul când acest colos, pe care nu îl ţine nimic altceva decât nişte interese imperialiste, îmbrăcate în ultima fază în drapel roşu, se va prăbuşi. Am ajuns la satisfacţia de a vedea acest pronostic, după multă, multă aşteptare, realizat. Dar Basarabia şi Bucovina sunt teritorii româneşti şi vor trebui să redevină teritorii româneşti. Şi am spus şi o afirm că, dacă generaţia noastră nu va fi în stare să realizeze ceea ce înaintaşii noştri, dintre care pe unul l-am omagiat, dezvelindu-i zilele trecute statuia la Alba-Iulia, Iuliu Maniu, care a realizat marea unire, dacă generaţia noastră nu va fi în stare să realizeze, din nou, această reeditare a marii uniri de la 1918, atunci generaţia nouă va avea drept testament capital realizarea acestui obiectiv. Pentru că România nu este întreagă nici fără Transilvania, nici fără Basarabia, nici fără Bucovina. Integritatea noastră naţională până la frontierele etnice ale neamului românesc este o obligaţie sfântă pentru toţi. Este a unsprezecea poruncă a decalogului românesc.

Comentariu:

Noiembrie 1995: O sută de mii de români l-au însoţit pe Corneliu Coposu pe ultimul drum românesc în noiembrie 1995, timp de trei zile şiruri nesfârşite de oameni au aşteptat ore întregi pentru a se ruga la catafalcul seniorului şi a îi aduce ultima reverenţă. O mulţime unită în tristeţe şi în fraternitate a venit în Bulevardul Carol, în Piaţa Universităţii, în Bulevardul Elisabeta, în Piaţa Revoluţiei spre a-l însoţi în ultima sa călătorie pe marele dispărut. Omul politic care traversase exemplar deşertul roşu şi timp de cincisprezece ani demonstrase puterea de insubordonare a demnităţii în faţa dictaturii comuniste primea abia acum, în ceasul stingerii sale din viaţă, gratitudinea şi veneraţia concetăţenilor săi. Deşi oficialităţile nu i-au organizat funeralii naţionale, iar Ion Iliescu a evitat printr-o vizită în străinătate şi această ultimă reconciliere cu marele său adversar politic, România întreagă a fost în acele zile în doliu. În aceşti ultimi ani din viaţă, Corneliu Coposu a avut bucuria de a se şti iubit de prieteni, de foarte mulţi necunoscuţi, cei mai mulţi tineri. Nu numai pentru anii de suferinţă era iubit, ci mai ales pentru marea sa consecvenţă în apărarea democraţiei. Vor rămâne de neşters cuvintele profetice ale seniorului privind viitorul ţării sale şi al lumii occidentale în care urma să revenim după cincizeci de ani: „Europa va putea să fie unită când va fi eliberată de comunism." Revoluţia populară din decembrie 1989 nu s-a născut doar cu scopul să

doboare tirania, ci şi cu acela, mai important, de a şterge acea ideologie, cum este cea comunistă, străină firii poporului nostru şi care s-a demonstrat falimentară nu numai în Europa de Est, ci şi în întreaga lume. Întrebat de un ziarist italian: „Cât timp credeţi că îi va trebui României ca să îşi revină", era ianuarie 1990, Corneliu Coposu a răspuns: „Imposibil de precizat, însă un lucru e sigur: înapoi nu ne întoarcem."

„Moartea lui Corneliu Coposu a produs în inimile românilor o imensă durere, durerea că au pierdut o valoare naţională inestimabilă, a murit moralitatea vieţii noastre politice", afirma Eminenţa Sa cardinalul Alexandru Todea. Şi acesta era adevărul: istoria românilor primea în acele zile, între paginile sale, pe liderul neîncoronat al opoziţiei democratice, pe cel care întruchipase suferinţa şi rezistenţa românească. Existenţa dramatică a lui Corneliu Coposu a devenit, pentru compatrioţii săi, un izvor de meditaţie, de căinţă şi de conversiune morală. Moartea lui a pus în mişcare un capital de energie sufletească nebănuit. Opera politică a lui Corneliu Coposu a lucrat în conştiinţa neamului său şi după propria dispariţie, acesta a fost destinul seniorului.

Richard Wurmbrand: „Cu ce aş putea compara celula mea singuratică? Ea se poate asemăna cu o minunată pădure plină de mireasma tuturor florilor... Crucea este singurul pom pe care creşte floarea bucuriei desăvârşite."

Comentariu:

Între marile mărturii ale secolului al XX-lea, despre detenţie, despre Gulag, despre teroarea roşie, istoria va reţine şi mărturia pastorului Richard Wurmbrand. Glasul lui, auzit în toată planeta imediat ce a trecut în lumea liberă, în anul 1966, a fost nu numai glasul bisericii prigonite, ci glasul unui martir viu, al unui adevărat apostol Pavel, din spatele Cortinei de Fier.

Pastorul Wurmbrand s-a născut la 24 martie 1909, într-o familie de evrei din Bucureşti. Vorbind din tinereţe nouă limbi, cu o dotare intelectuală de excepţie, se apropie de mişcarea comunistă, ca mulţi alţi evrei români. Acţionează în ilegalitate, este închis, se îmbolnăveşte grav. În faţa morţii, începe să studieze Biblia, o convertire spectaculoasă, care va produce despărţirea definitivă de comunismul ateu. Este botezat în biserica de pe lângă misiunea norvegiană, luterană pentru evrei, fiind un promotor al comuniunii tuturor creştinilor, indiferent de rit. Imediat după anul 1945 tipăreşte un milion de evanghelii în limba rusă, pentru trupele de ocupaţie ale Armatei Roşii, aflate în România.

Deşi biserica ortodoxă este datoare să îl susţină pe regele Mihai, totuşi în interiorul ei se duce o luptă aprigă pentru a împăca tradiţia monarhică şi colaborarea cu noul regim românesc. Erau anii 1947–1948. La un istoric congres al tuturor cultelor, Petru Groza încearcă să-i convingă pe cei două mii de preoţi, pastori, rabini că cele două curente, comunismul şi creştinismul, sunt fundamental asemănătoare şi pot coexista. Unul după altul, episcopi şi pastori la unison se întrec spre a aduce laude lui Stalin. Spre a spăla ruşinea, pastorul Wurmbrand ia cuvântul şi în discursul său arată că datoria slujitorilor lui Dumnezeu este de a-l slăvi pe Isus şi nu puterea trecătoare, pământeană. Am avut de plătit mai târziu pentru această îndrăzneală, va spune Wurmbrand.

Mihai Wurmbrand, fiul pastorului: Tatăl meu era un om care tot ceea ce spunea într-adevăr împlinea. Una dintre poveştile cele mai impresionante din viaţa mea a fost la vârsta când aveam numai şase ani şi jumătate. Aşa s-a întâmplat că, imediat după al Doilea Război Mondial, un creştin din străinătate i-a adus tatălui meu o stofă să îşi facă un costum nou. În fiecare dimineaţă, tatăl meu îmi povestea diverse povestiri moralistice creştine. Şi între poveştile pe care mi le-a spus în acea perioadă, era despre o femeie care era foarte zgârcită şi a trecut un cerşetor la uşa ei şi, la mari insistenţe, i-a aruncat o bucată de brânză mucegăită acestui cerşetor. În noaptea respectivă, femeia a visat că a ajuns în cer, şi era un mare banchet, şi a vrut să se aşeze jos, la acest banchet. Un înger a tras-o de mânecă şi i-a spus: doamnă, dumneata trebuie să stai la masa cealaltă, unde este brânza aceea mucegăită, pentru că toţi aceştia au dat ce a fost mai bun, ce au avut, pe când dumneata ai dat brânza mucegăită. Şi atunci tatăl meu, bineînţeles, mi-a făcut morala că atunci când avem ceva trebuie să dăm ceea ce preţuim, şi nu să aruncăm cuiva gunoiul pe care nu îl preţuim. Aşa se întâmplă că, la două zile sau trei zile după această povestire, tatăl meu se proba, cum era pe vremuri în România, cu un costum nou-nouţ, din acest material adus din străinătate, în oglindă. Şi eu, fiind acolo, i-am spus tatălui meu, zic: acum ai două costume şi fratele Weissmann în biserica noastră, care întotdeauna vine cu un costum peticit la biserică, zic, ar trebui unul dintre cele două să le dau fratelui Weissmann. La care tatăl meu pe loc m-a întrebat: Pe care ar trebui să îl dau? Şi i-am spus costumul pe care vrei să îl porţi în ceruri, pe acela să îl dai. În aceeaşi după-amiază, tatăl meu l-a chemat pe acest bătrân frate Weissmann şi i-a dat costumul nou, adus din Elveţia, în faţa mea. Aşa că, fiind fiul pastorului Wurmbrand, aceasta este o moştenire extraordinară, este o bogăţie extraordinară să ai pe cineva ca părinte, pe care îl admiri pentru că ceea ce a spus şi a făcut.

Comentariu:

Era o duminică frumoasă, Wurmbrand, împreună cu soţia sa, Sabina, se îndrepta spre biserică. De multe ori se întrebase ce înseamnă răpirea oamenilor de către Securitate. Avea să o afle în curând.

29 februarie 1948 — Răpirea

Un automobil negru s-a oprit în faţa lui, patru indivizi au sărit din el şi l-au tras înăuntru. În multe nopţi, Wurmbrand şi Sabina s-au rugat, cerându-i lui Dumnezeu să le dea şi lor o cruce, o încercare a credinţei. Răspunsul pe care îl ceruse lui Dumnezeu venise. Mai mult de opt ani nimeni nu a ştiut din familia lui dacă era viu sau mort.

În cartea sa de memorii, *Cu Dumnezeu în subterană*, Wurmbrand vorbeşte despre tortură ca despre un procedeu barbar, nemaiîntâlnit în cruzime, dar comun tuturor închisorilor Securităţii. Zile şi nopţi a fost condamnat să

facă manejul, să se târască în jurul celulei, doisprezece paşi în total, şi să audă, la intervale de o oră, strigătul prin vizor al gardianului: mai repede, mai repede, mişcă, nu te opri, ridică-te, mişcă. Când a căzut, gardianul s-a năpustit înăuntru şi l-a trăsnit cu o măciucă.

Fragment din mărturiile lui Richard Wurmbrand: „Azi-dimineaţă, anchetatorul mi-a cerut să deschid gura. Este un lucru care ni se cere să-l facem destul de des, pentru ca autorităţile să se convingă dacă nu cumva vreun deţinut a ascuns o otravă. Însă de data aceasta, când eu am deschis gura, ofiţerul mi-a scuipat în ea."

M. W.: Tatăl meu a înţeles că orice i se întâmplă este planul lui Dumnezeu. De multe ori spunea, cu foarte multă bucurie, că niciodată nu a avut o comunitate sau o biserică atât de bună ca cea din puşcărie, pentru că nici unul dintre enoriaşii săi nu putea să fugă de la predicile sale sau să evite predicile. De asemenea, tatăl meu nu a fost niciodată trist. Nu a avut nici un moment, vreodată, de depresie. Nu a existat nici un moment în care să spună: uite, mi s-a irosit viaţa sau am pierdut paisprezece ani. Din contră, a considerat că aceşti paisprezece ani au fost extrem de folositori tuturor celor pe care i-a întâlnit şi vieţii sale spirituale.

Comentariu:

Dacă toate celelalte porţi către cer sunt închise, unui om îi mai rămâne poarta lacrimilor. Prin această poartă a trecut şi pastorul Wurmbrand. Într-o dimineaţă, a zgâriat pe peretele celulei, cu un cui, cuvântul Isus, sperând că acesta le va aduce mângâiere celor ce vor veni după el. Gardianul s-a supărat şi l-a trimis la carceră. Ce era carcera, un dulap zidit în perete, destul de înalt, ca omul să poată sta în picioare, cu o suprafaţă de 50 cm^2, cu câteva mici găuri de aerisire şi una prin care se împingea mâncarea. După o oră, a leşinat. L-au scos pentru un răstimp, doar un răstimp, şi a fost adus înapoi. A început să repete: Isuse, mire scump al sufletului meu, te iubesc. Curând, sensul cuvintelor s-a înceţoşat, apoi s-a pierdut. În Evanghelia după Matei, se spune că fiul omului va veni în ceasul în care nici măcar nu te gândeşti. Această experienţă a trăit-o la limita dintre viaţă şi moarte. Din cauza hranei s-a îmbolnăvit din nou. Este dus la spitalul-penitenciar din Târgu Ocna, aici a stat doi ani şi jumătate, în celula destinată muribunzilor.

Pr. Gheorghe Calciu Dumitreasa, fost deţinut politic: Cred că trebuie să ne referim în primul rând la spiritul lui, care a fost destul de larg. El a constituit un fel de protestant foarte larg în vederi. Toţi ceilalţi, că erau chiar luterani, că erau baptişti, că erau penticostali, că erau adventişti, mai ales, toţi erau foarte închistaţi. Noi ne mântuim, voi pieriţi... spuneau aşa...

L. H. L.: În dogme?

G. C. D.: Da. El a fost un om foarte larg. Adică, el primea... Discuta cu toţi. Şi chiar era celebru în închisori. Eu nu am stat cu el în închisoare deloc. Era foarte cunoscut, pentru că toată lumea vorbea de Wurmbrand. Ori că săreau pe el să îl sfâşie pentru că era protestant, sau că ziceau: domnule, are un verb extraordinar şi o putere de credinţă şi de afirmare extraordinară.

Comentariu:

Sabina Wurmbrand a fost arestată la numai doi ani după soţul ei. Un lot de femei au fost repartizate la Canal. La lagărul de la Poarta Albă, deţinutele trebuiau să sape pământul, să îl încarce în roabe şi să îl care la mari distanţe. Cele care nu îşi făceau norma erau bătute şi ţinute fără pâine. Sabina, fiind micuţă şi fragilă, gardienii, ca să se distreze, o aruncau în Dunărea îngheţată şi apoi o pescuiau. S-a îmbolnăvit şi ea foarte grav. Mai târziu, prin mărturia unui coleg de celulă, Wurmbrand a aflat că Sabina se afla în spitalul închisorii Văcăreşti. La Canal, a fost şi pastorul într-o brigadă de patru sute de episcopi, ţărani credincioşi, sectanţi, toţi închişi din motive religioase. La conducerea acestei brigăzi, au fost aduşi criminali condamnaţi pe viaţă, cărora li s-a promis eliberarea dacă îi ţineau pe prizonieri numai în teroare. Imaginaţi-vă, ne spune Wurmbrand în memoriile sale, dacă aceşti criminali te vedeau că îţi faci cruce, cum era obiceiul la români, sau îţi împreunezi mâinile a rugăciune, sau spuneai un cuvânt despre Dumnezeu, erai bătut de moarte.

Fragment din mărturiile pastorului: „Astăzi, comuniştii m-au bătut măr, până am leşinat. M-au reanimat turnând apă pe mine, după care au început să mă bată din nou."

Sabina Wurmbrand, soţia pastorului: Închisoarea că este o nenorocire nu este destul spus. Cuvântul acesta, nenorocire, nu ar putea reda ceea ce este realitatea închisorii. Este mai mult decât pot descrie cuvintele. Când am fost în închisoare, am fost cu doamna Colette Grossu, ca să îi spun pe numele cum este, mult timp împreună. Şi când suferinţa era mai mare şi era aşa de mare, câtedată ni se părea: Doamne, nu îţi pasă că pierim. Dar şi Domnul răspundea — în acele clipe când noi eram de acum la pământ şi când ni se părea că nu mai putem mai departe — prin minuni, prin semne, prin câte un semn de dragoste de ne înviora, ne ridica iar. Şi, în acele momente, vorbeam cu Colette sau cu alte surori cu care erau împreună, spuneam: niciodată, dacă vom fi liberi, DACĂ vom fi liberi, nu vom povesti suferinţa noastră, aceasta, vreunui om care nu a trecut prin închisoare, fiindcă închisoarea nu-i o nenorocire. Închisoarea întrece orice închipuire de necaz, de batjocură, de umilinţă. Cuvintele, când încerci să descrii, par ca o batjocură, pe lângă realitatea închisorii. Şi spuneam că nu voi povesti

niciodată unui om care nu a trecut prin închisoare. Ca să poată prinde realitatea a ceea ce spunem, măcar o coardă din inimă să vibreze la această nenorocire, pe care au îndurat-o zeci de mii de oameni, nevinovați, în țara noastră. Spun zeci de mii, dar pot să spun sute de mii.

Comentariu:

Moartea lui Stalin și căderea mitului de pe soclu i-au amintit lui Wurmbrand de anul în care a stat, în celulă, cu foști membri ai Partidului Muncitoresc Român, este vorba de Lucrețiu Pătrășcanu. Comuniștii, spunea el, au irosit timp și energie ca să se pedepsească unul pe altul, un sistem cu adevărat criminal. Despre Stalin, se știa că l-a otrăvit pe Lenin, a ordonat ca Troțki, autorul marii terori, să fie ucis cu târnăcopul. Hrușciov l-a urât atât de mult pe tovarășul său, încât l-a denunțat ca asasin și tiran și l-a scos din istorie. Vasile Luca, Foriș, Teohari Georgescu, Ana Pauker au devenit și ei victimele acestui sistem. Lucrețiu Pătrășcanu inventase o justiție nouă, o justiție care condamna fără a da putința celui incriminat să se apere. Și el a căzut pradă noii justiții inventate de comuniști. Jilava era, precum numele ei, o pușcărie a întunericului, a mucegaiurilor, a frigului. Wurmbrand intra în fortul 13 după ani grei de temniță.

Prof. Tertulian Langa, fost deținut politic: A venit ca un om din Apocalipsă. Un om desfigurat de foame și de suferință. Desfigurat, cum nu se poate descrie. Eu eram atunci la Jilava, într-o cameră lipsită de lumină și de aer. Pentru că în Jilava geamurile nu serveau pentru a pătrunde lumina sau aerul, ci pentru a pătrunde întunericul. Deodată, se deschide ușa cu un zdrăngănit sălbatic, cum era obiceiul, ca fiecare zgomot care se produce să producă noi șocuri. Se deschide ușa, nu intră nimeni, în sfârșit, din noapte, apare o siluetă. În ușa celulei numărul 3, de la Jilava, a intrat o siluetă albă. Era un om de pudră. Dar era o pudră care vorbea de pământ, nu de zăpadă. S-a oprit singur în cadrul ușii care făcea rama unui tablou, unui tablou de spaimă, pentru că intrase un om desfigurat de suferință. Nu poate fi descris un om de slăbiciunea pe care o avea atunci Wurmbrand. Era un om înalt de felul lui. Slab cum era, se vedea conturul negru în jurul feței sale, contururi date de întunericul culoarului de pe care apărea, deoarece culoarul de la Jilava era vopsit cu funingine scoasă din sobe, ca să fie și mai lugubră deținerea. Intram printr-un tunel de funingine. Din acest tunel de funingine, a apărut, profilat pe acest întunecat fond de funingine, a apărut Wurmbrand, alb. Dar în această pată lungă, albă se vedeau două prăpăstii, nu de dimensiunile unei prăpăstii, ci de profunzimea unor prăpăstii, erau ochii, orbitele lui Wurmbrand. Nu-ți poți închipui cum o orbită poate ascunde atâta adâncime, parcă nu avea ochi, parcă avea numai găvane, două prăpăstii săpate în obrazul lui. Ne-am înfiorat în fața acestei slăbiciuni.

G. C. D.: Îmi aduc aminte când mâncase bătaie înaintea mea şi îi sfâşiaseră pielea de pe fese şi căuta să judecăm şi, când m-a luat pe mine, zice: fii atent, să nu strigi. Adică, când te bătea, să nu strigi.

L. H. L.: De ce, părinte? Aceasta îi îndârjea şi mai tare?

G. C. D.: Nu, să nu ne văităm, să nu ne arătăm că am fost biruiţi de durere. Şi când m-am dus acolo, m-a întins cu spatele, mi-a dat pantalonii jos, şi un gardian s-a aşezat pe picioarele mele, şi unul pe umeri. Şi am zis: vă rog, eu nu strig, eu nu mă zbat, lăsaţi-mă. Şi când a început să îmi dea, am simţit, întâi făceam... nu am zis nimic; a fost ca un fel de uimire...

L. H. L.: Vă durea rău?

G. C. D.: Nu le simţeam deloc. Pe urmă, treptat, treptat, am început... numai suflam, şi picioarele au început să mi se îndoaie, genunchii să îmi dea în sus. Nu am strigat. Dar, pe urmă, când m-am îmbrăcat, era un locotenent, nu îi spun numele, Dumnzeu să îi ierte toate păcatele, şi mă întreabă: ai să mai faci? Şi am zis nu, nu mai fac. În realitate, organismul era distrus. Pe urmă, m-am spălat şi am zis: am să mai fac.

Fragment din mărturiile pastorului: „Am fost pus într-o cămaşă de forţă şi legat foarte strâns. Gardienii mi-au pus şi un căluş în gură."

Comentariu:

Pentru că nu contenea să vorbească despre Dumnezeu, pastorul a fost trimis deseori la Neaga. O încăpere subterană fără ferestre, aflată în adâncimile fortului, unde fusese probabil un vechi depozit de muniţii. Nici un obuz nu ar fi putut pătrunde până acolo. Apa picura din tavan şi menţinea un frig amarnic, chiar şi vara. Când erau mai mulţi în camera neagră, alcătuiau un lanţ, ca să nu moară îngheţaţi. Fiecare se ţinea de cel din faţa lui, în timp ce se învârteau la nesfârşit în cerc. Când unul dintre ei se prăbuşea, ceilalţi îl trăgeau şi îl forţau să meargă mai departe.

Anul 1956 – prima eliberare din închisoare

Deşi în libertate după opt ani, pastorul nu putea avea pacea pe care şi-o dorea. Apartamentul îi fusese confiscat, soţia închisă. După eliberare, refuzând să divorţeze de soţul ei, Sabina nu a putut găsi de lucru. La vârsta de treisprezece ani, Mihai, fiul lor, şi-a vizitat mama la Canal.

Prof. Ioan Panican: A pornit cale de patru kilometri peste câmp, până la capătul liniei de tramvai. Şi spune cum mângâia scoarţa copacilor şi se apleca să mângâie firele de iarbă şi se minuna de frumuseţea florilor pe care nu le mai văzuse atâţia ani. Odată ajuns acasă, i-au ieşit în întâmpinare Mihai şi Sandu, fiul adoptiv, care mai întâi nu l-au recunoscut, dar după aceea şi-au dat seama că, sigur, trebuie să fie tatăl lor ieşit din închisoare.

Au alergat să o cheme și pe mămica. Și când s-au apropiat cu gând să-l îmbrățișeze și să îi dea sărutare, pastorul, cu blândețe, i-a oprit, spunându-le: Înainte să primesc sărutare de la voi și înainte să vă dau sărutare, trebuie să știți un lucru, nu am venit de mizerie la fericire, am venit de la bucuria de a fi fost cu Christos și cu frații mei în închisoare, la bucuria de a fi cu Christos în mijlocul familiei. Apoi s-au sărutat, s-au îmbrățișat și au plâns îndelung. După un timp, pastorul s-a aplecat la urechea soției și i-a șoptit un cântecel pe care îl pregătise în închisoare, în nădejdea că poate vreodată se vor mai vedea în viața de pe pământ.

M. W.: Niște misionari străini, niște americani, la câteva zile după ce a ieșit din pușcărie, deci încă arăta foarte mult ca un nou deținut ieșit din pușcărie, au venit în mica noastră mansardă, unde se adunaseră poate patruzeci de oameni, în această mică mansardă, pentru că mulți oameni veneau să îl vadă pe pastorul Wurmbrand care s-a eliberat. Și unul dintre ei, care locuiește la Los Angeles încă, unul dintre acești americani, de curând, în public, a povestit prima sa întâlnire cu pastorul Wurmbrand. Povestea cum intra în această mansardă și erau patruzeci de oameni și în mijloc era un om oarecum în vârstă, foarte slăbit, care vorbea și râdea, și el m-a întrebat pe mine, care eram în această cameră, zice: Eu vreau să mă întâlnesc cu pastorul Wurmbrand, zice, care este pastorul Wurmbrand? Este acolo pastorul Wurmbrand. La care el spune: Dar nu se poate, pastorul Wurmbrand a fost în pușcărie, acesta este un om care este volubil, vorbește, râde, zice, ești sigur că acesta este pastorul Wurmbrand? Zic: Sunt absolut sigur. Și el întreabă: Dar ce te face să fi așa sigur? Zic: Este tatăl meu, este acolo.

Fragment din mărturiile pastorului: „Gardienii noștri au fost mai agresivi ca oricând. Ei ne-au umplut pântecele cu apă și apoi au sărit pe corpurile noastre. Pe unii dintre noi ne-au spânzurat, legându-ne de degetele mari de la picioare."

Comentariu:

Pastorul Wurmbrand știa că, mai devreme sau mai târziu, va fi din nou arestat. Revoluția din Ungaria, din anul 1956, în loc să amelioreze situația deținuților, a înăsprit-o. Comunismul acționa în forță. În România, mii de studenți din Cluj, din București, din Timișoara, care s-au solidarizat cu mișcarea patrioților unguri, vor fi arestați. În Rusia Sovietică, Hrușciov a anunțat un nou plan, de șapte ani, pentru a eradica rămășițele superstițiilor din conștiințele oamenilor. În marea putere sovietică, multe biserici au fost dărâmate sau transformate în cluburi, în muzee, în silozuri. Criminalii în anterii negre, preoții, sunt vânați și ei și aruncați în închisori. Când revoluția din Ungaria își revendica martirii, pastorul Wurmbrand este adus pentru anchete la fosta închisoare Uranus. Aici va primi și o altă condamnare, după o ședință secretă de zece minute. În timp ce își ținea predica în

celulă, îi este comunicată această sentință. Wurmbrand își continuă nestingherit liturghia. Stimulat și de evenimentele din Ungaria, de rezistența anticomunistă din Europa de Est, Wurmbrand îndrăznește în libertate, așa cum o făcuse în închisoare, să îndemne studenții care alcătuiau auditoriul lui să nu lase suferința să îi ia prin surprindere: Gândiți-vă deseori la ea, însușiți-vă virtuțile lui Isus. Referindu-se la revoluția din țara vecină, într-una dintre predici vorbește și despre roata vieții care se învârtește și care schimbă destinele. Ministrul comunist al cultelor, aflat în sală, l-a denunțat public ca fiind un atac revoluționar: comunismul este aici pentru totdeauna, nu va cădea niciodată, noi stăpânim lumea. „Nu se știe, a spus Wurmbrand, eu am fost închis și acum sunt liber, roata lumii are și un alt înțeles.“

I. P.: Într-o altă seară, la cină, înainte să se așeze la masă, după cum le era obiceiul și după cum este în orice caz rânduiala creștină, pastorul Wurmbrand a rostit cuvântul de rugăciune. Și în încheiere a spus așa: „Doamne, dacă există oameni în închisoare care au nevoie de mine, suflete pe care le pot aduce la mântuire, te rog trimite-mă iar în închisoare, o voi îndura bucuros. Și cei din familie, în frunte cu soția mult iubită, după un moment de ezitare, au spus: «Amin».“ Și așa un cuvânt de rugăciune nu rămâne multă vreme fără un răspuns.

Comentariu:

La Gherla, pastorului Wurmbrand i se propune, de către generalul Negrea, trimis al Ministerului de Interne, să colaboreze cu puterea: dacă sunteți pregătit să uitați ce ați suferit, noi uităm ce ați făcut împotriva noastră. I se oferă, mai mult, un loc de episcop, în locul episcopului luteran, care era bătrân. Își simțea sufletul ca o corabie puternică, care, sub vântul puternic, ba coboară în abis, ba se înalță până la ceruri în clipa următoare. Chemat în fața comandantului a răspuns că nu se simte demn să fie episcop. Primii creștini s-au dus la moarte spunând: *cristianus sum* = sunt creștin. Deși pe pragul morții, Wurmbrand nu acceptă această neagră cooperare, cum o numește el, și își duce crucea mai departe.

Fragment din mărturiile pastorului: „După aproape trei ani de detenție în izolare, mă aflam în pragul morții. Scuipam adesea sânge. Slăbit și cu febră, am fost dus în fața Tribunalului, unde am fost condamnat la douăzeci de ani muncă silnică.“

S. W.: În multe lacrimi, deseori flămândă, deseori batjocorită și bătută, am ridicat ochii către Dumnezeu și am spus: Doamne, cum să îți mulțumesc că sunt printre cele bătute și batjocorite și că Tu, în îndurarea Ta, nu m-ai lăsat să fiu printre cei care bat și batjocoresc.

Fragment din mărturiile pastorului: „Acum sunt pedepsit să stau, nu știu pentru câtă vreme, într-o altă celulă... E plin de zeci de șobolani flămânzi,

care sar pe mine și nu mă lasă să ațipesc... Unii aleargă prin celulă tot timpul, după o hrană care nu există..."

T. L.: Wurmbrand vorbea cu o simplitate extremă, de la cel mai înalt nivel de înțelegere teologică la cea mai simplă modalitate de exprimare. Acesta era talentul lui, simplitatea exprimării acelor amețitoare adevăruri pe care le spunea, încât îți făcea impresia că este al tău ceea ce spune. Nu te punea la efort să înțelegi gândirea lui, ci ți-o făcea să fie a ta, îți comunica adevărul pe care îl trăia el, dar în cuvinte atât de simple, încât nu ți-l punea departe, ci îți vorbea din interior.

I. P.: A fost nevoit să părăsească România mult iubită în anul 1965 și, vreme de douăzeci și cinci de ani, a pribegit departe de țară, umblând din loc în loc și vorbind pretutindeni oamenilor despre împărăția harurilor Domnului Isus Cristos și despre frumusețea și suferința României. După douăzeci și cinci de ani de exil, i s-a îngăduit să revină în țară, odată cu așa-zisa revoluție. Și primul lucru pe care l-a făcut, după ce a coborât scara avionului, a sărutat pământul românesc. Câteva zile după aceea, a mers la cimitir și a pus o floare pe mormântul ofițerului de Securitate care l-a arestat, l-a anchetat și care l-a azvârlit în închisoare. Și a mers și la mormântul răposatului Ceaușescu și a pus o floare, și pe mormântul lui, și pe mormântul soției lui. Ceaușescu, care spusese de multe ori: „Vom găsi noi un glonte pentru Wurmbrand, vom găsi noi un glonte pentru Wurmbrand."

S. W.: Privind înapoi, după toți anii de închisoare, nu a fost numai o nenorocire. Spune în Evanghelie, la un moment dat, că Domnul Isus a silit pe ucenicii săi să vie la o parte cu el. I-a silit. De ce? Pentru că erau așa de ocupați cu muncă pentru el, încât nu mai ajungeau să fie numai cu el. Și i-a silit să vină deoparte. Deseori, Domnul folosește și ocazia aceasta, a închisorii, pentru ca, în mod deosebit, să învețe pe ai lui și să îi crească în drumul acesta spre cer.

G. C. D.: Discutam cu el de foarte multe ori și mi-a spus odată: „Părinte, când eram în închisoare, am văzut că toate neamurile aveau un *Ave Maria*, numai noi, evreii, care am dat-o pe Sfânta Fecioară, nu aveam un *Ave Maria*." Și atunci s-a pus, a tradus *Ave Maria* în ebraică, ebraica veche, a pus o melodie, nu știu dacă era făcută de el, am uitat pentru că... mă rog... Am impresia că a fost o melodie veche, pe care și-a aranjat-o el. O melodie foarte stranie, într-adevăr părea o melodie din timpul Mântuitorului. Și când era bolnav, la spital, m-am dus să îl vizitez. Îl vizitam des sau, când era cazul, mă vizita el pe mine. Ne întâlneam destul de des, cel puțin o dată sau de două ori pe an, ne întâlneam și discutam problemele. Și mi-a cântat și am înregistrat pe bandă, pe bandă magnetică, această melodie. Este absolut stranie, nu înțelegi nimic, pentru că era o ebraică foarte veche, dar oricum este ceea ce... gândul lui pentru Fecioara Maria. Din cauza aces-

tui lucru, ne-am mai apropiat... şi încă ceva, era foarte larg în ajutoarele pe care le dădea. El avea o organizaţie foarte puternică, cu ramuri în toată lumea. El primea informaţii despre condiţia creştinilor în China sau în Coreea sau oriunde. Avea peste tot oameni, îi furnizau informaţii. Şi el publica apoi într-o revistă, *Vocea martirilor*, în care prezenta toate aceste cazuri. Niciodată el nu a făcut distincţie între ortodocşi şi protestanţi, între catolici şi protestanţi, pe toţi îi apăra deopotrivă, pe toţi îi publica în listele lui de deţinuţi, şi pentru toţi intervenea la autorităţile americane — pentru că avea o anumită audienţă —, pentru toţi intervenea. Nu a exista niciodată să nu-i ajute, în mod egal, şi pe unii, şi pe alţii. Aceasta mi-a plăcut la el.

L. H. L.: Am întâlnit foarte mulţi deţinuţi politici care au iertat faptul că au fost în închisori şi i-au iertat pe opresorii lor. Dar nu am întâlnit pe nimeni care să se roage pentru călăul său, cum am întâlnit la Wurmbrand. Credeţi că este posibil aceasta, ce presupune aceasta?

G .C. D.: Da, este posibil. Şi noi ne rugam. Şi noi ne-am rugat pentru ei. El era un om... Avea un intelect foarte subtil. Şi avea o credinţă puternică. Adică, spre deosebire de intelectuali, care au dubii, el nu avea nici un dubiu. Adică el şi credea, şi înţelegea, şi mintea lui era cotropită de această credinţă. Şi credinţa spune: Roagă-te pentru duşmanii tăi, roagă-te pentru toţi, nu? Nu faci cum fac păgânii, care iubesc pe ai lor şi urăsc pe ceilalţi. Tu să iubeşti pe vrăjmaşul tăi, să te rogi pentru cel care îţi face rău, care te blestemă şi tot aşa. El aplica, era un om care aplica în cea mai mare măsură învăţătura evanghelică. Şi din această cauză el a fost un om care a putut să se roage, şi sunt convins că s-a rugat pentru duşmanii lui.

Comentariu:

Un om înalt, îmbătrânit înainte de vreme, slab, hieratic, plin de răni şi de amintiri dureroase, cobora anonim dintr-un avion din New York. Vineri, 6 mai 1966, el a depus mărturie în faţa Senatului Statelor Unite, arătându-şi trupul acoperit de optsprezece cicatrice. În anul acela, Occidentul nu era pregătit pentru mesajul lui Wurmbrand. Rapoartele oficiale ale liderilor religioşi din Est şi din Vest erau într-o consonanţă perfectă, religia nu a fost opresată în lagărul comunist. Wurmbrand, cu depoziţia sa, care a avut efectul unui uragan, a deschis ochii lumii libere asupra milioanelor de creştini prigoniţi dincolo de Cortina de Fier. Prestigiosul jurnal britanic *The Guardian* spunea că Wurmbrand a schimbat pentru totdeauna percepţia creştinismului occidental asupra regimurilor comuniste.

M. W.: Tatăl meu a crezut întotdeauna că înnoirea omenirii sau a unei societăţi sau a unei ţări se începe de la înnoirea proprie a fiecărui om, a inimii sale. Fiecare om trebuie să îşi dea seama că este pe acest pământ invitat şi într-o zi va fi invitat să plece de pe acest pământ. Este o existenţă efemeră şi în această existenţă efemeră cel mai important mesaj pentru fiecare

dintre noi este relaţia noastră veşnică cu creatorul acestui univers. În memoria tatălui meu, încerc să încurajez pe toată lumea, pe toţi creştinii, din România mai ales, să urmeze exemplul tatălui meu. Să meargă fără compromisuri până la capăt, prin pânzele albe, prin pereţi. Tatăl meu nu s-a gândit vreodată că trebuie să îşi păstreze poziţia, că trebuie să se ferească pentru că are o familie. Fără compromis, de fiecare dată a mers drept înainte. Este un exemplu mondial.

Pastorul Richard Wurmbrand, la revenirea în România, după 1990: Aş putea spune, la nesfârşit, despre astfel de oameni, pe care i-am întâlnit, şi nevasta mea, şi eu, în închisori. Haideţi să spunem frumuseţea României şi sufletele românilor, şi sunt suflete care au trecut din România spre ceruri. Şi putem fi mândri de a fi români, un popor care a dat martiri, care cu drag s-au mărturisit şi au murit pentru Cristos.

Comentariu:

În faţa Senatului american, arătându-şi rănile şi oasele frânte, adevărata sa expertiză în comunism, pastorul a precizat: Eu nu mă laud cu aceste semne, vă arăt doar trupul torturat al ţării mele, al patriei tatălui meu, al bisericii mele care apelează la creştinii americani şi la toţi oamenii liberi din America să se gândească la trupul nostru torturat. Şi nu vă cerem să ne ajutaţi, vă rugăm un singur lucru: nu îi ajutaţi pe asupritorii noştri, nu îi lăudaţi. Nu puteţi fi creştini şi să îi lăudaţi pe inchizitorii creştinismului. Ani de zile nu am văzut soarele, luna, florile, zăpada, stelele, nici un om, cu excepţia anchetatorului care mă bătea. Dar pot să spun că am văzut cerul deschis, l-am văzut pe Isus Cristos, am văzut îngeri şi am fost fericit acolo. Predicile şi cărţile pastorului Wurmbrand, vorbind în numele atâtor martiri, sunt o piesă redutabilă într-un proces al comunismului.

Povestea Aniței Nandriș din Bucovina

Secvențe de arhivă
27 martie 1918, unirea Basarabiei cu Patria Mamă, România
28 noiembrie 1918, unirea Bucovinei cu România
26 iunie 1940, ultimatumul sovietic. După două zile, tancurile sovietice invadează Bucovina și Basarabia.
28 iunie 1940, în urma tratatului Ribbentrop–Molotov, Basarabia (44 422 km²), Nordul Bucovinei și Ținutul Herței (6 340 km²) sunt alipite la URSS.
1940–1964: Un milion de români au fost strămutați în Siberia, Kazahstan, Urali, Extremul Orient.

[Imagine Cetatea Hotin]

Dr. Gheorghe Nandriș: În ianuarie 1941, deci după șase luni numai de la ocupație, un grup de săteni, de vreo sută de oameni, au reușit să treacă granița în România, neobservați. Acest fapt i-a încurajat pe ceilalți din sat și au format un grup mai consistent de vreo patru sute cincizeci de oameni, din Mahala și din satele vecine, cam trei sute și ceva au fost mahaleni. Cu gândul de a trece granița spre România și a evita stagiul militar și celelalte umilințe sub imperiul sovietic.

Trebuia să vină o călăuză să îi conducă peste graniță, dar această călăuză, nu se știe din ce motive, nu a mai sosit. Oamenii au hotărât atunci să plece singuri. Au înaintat în noapte spre graniță. Se pare că a fost o trădare și grănicerii îi așteptau pregătiți cu mitralierele, cu farurile îndreptate spre ei, cu câini dresați și, în momentul în care s-au apropiat, au tras în plin fără somație.

(6–7 februarie 1941, masacrul de la Lunca). Au murit atunci aproape patru sute de oameni. Cei care nu au murit au fost omorâți cu lopețile de grăniceri și de oamenii lor și au fost îngropați aproape de vii.

Comentariu:

Tot ce știm astăzi despre drama românilor din satul Mahala, Bucovina de Nord, l-am aflat din documentele și mărturiile păstrate de doctorul Gheorghe Nandriș, fiul ultimului primar român din acest sat, și din cartea unei țărănci, soră cu tatăl lui Gheorghe Nandriș. Este vorba de Ana, Anița

Nandriş, căsătorită Cudla, deportată cu întreaga ei familie, timp de douăzeci de ani, dincolo de Cercul Polar.

La întoarcerea acasă, în 1960, Aniţa a aşternut pe hârtie odiseea unei femei, a unei familii şi a unui sat. Manuscrisul i-a fost predat doctorului bucovinean în anul 1982, cu puţin timp înainte de moarte, cu rugămintea să-l treacă graniţa în România şi, când se va putea, să îl facă cunoscut oamenilor, ca să se ştie prin câte poate trece o fiinţă omenească.

Comentariu:

Aniţa Nandriş s-a născut în anul 1904 într-o familie de români din satul Mahala. Erau şapte băieţi şi o fată. Toţi au ajuns cărturari şi gospodari de vază. La nici şaptesprezece ani, se căsătoreşte cu un băiat din satul lor, Chirică Cudla. Aveau împreună două hectare de pământ, o căsuţă bătrânească veche, acoperită cu paie; în casă nu se afla nimic, nici masă, nici scaun, nici laiţă, doar patru pereţi goi. Muncind cot la cot, în anul 1927, tinerii îşi fac o casă nouă. Li se nasc trei băieţi, Vasile, Dumitru şi Toader.

Sub administraţie românească, tot satul înflorea odată cu gospodăria Aniţei: obiceiuri, porturi, tradiţii, sărbători, case naţionale, adevărate focare de cultură pentru săteni. În biserica satului, un tablou al lui Ştefan cel Mare se păstra în rând cu icoanele. Erau fericiţi cei din familia Nandriş, mai ales când se întâlneau toţi „grămăjoară" „De acum — îşi spunea tânăra femeie — era numai de-a dragul de trăit."

Dumitru Cudla, fiul Aniţei Nandriş-Cudla: Aceasta este greu de povestit, aşa o viaţă cum se trăia la noi în sat pe timpul acela. Era un sat foarte unit, oamenii se ajutau unul pe altul. Nu erau pizmători, nu arătau cu degetul unul după altul. Dacă pica cumva într-o greutate careva, toţi săreau şi îl ajutau parcă ar fi fost o familie.

Vasile Cudla, fiul Aniţei Nandriş-Cudla: A fost un gospodar aşa mijlociu, aici era un grajd mare, erau magazii care ţineau pâinea, acolo alte grajduri pentru porci. A fost gospodăria aceasta, şi cu gospodăria aceasta se ocupa tata; noi lucram cu dânsul, îl ajutam, el îşi punea toată puterea, a lucrat şi a vrut să ne facă pentru toţi la un loc...; a mai cumpărat acolo un loc de grădină, ca să fie mai mare, să încăpem toţi aici. A pregătit lemn ca să facă cea mai mare casă şi s-a distrus tot într-o bună zi... au venit noaptea, ne-au luat, ne-au lăsat goi şi am plecat.

D. C.: Ce avea un ţăran? Toţi la fel nu aveau. Un ţăran bun, cum era uncheşul Florea, tatăl lui Gheorghică, ce avea el în gospodăria lui? Avea doi cai, un armăsar frumos, care îl ducea bine în spinare, şi o iapă sură, tot frumoasă, avea patru vaci mulgătoare, mi se pare că avea el, precis nu pot spune, avea oi, nu ştiu câte...; aceasta era în gospodărie. Livadă avea, frumoasă livadă avea, în livadă era un iaz cu peşte, pomi, meri frumoşi roditori,

aceasta în gospodărie, lângă casă era tot. Pământ eu nu știu cât avea, nu pot spune. Bogați la noi așa nu au fost.

Dr. Gheorghe Nandriș: Satul Mahala, în ciuda numelui său cu rezonanță turcească, dat chiar de turci, atunci când și-au lărgit raiaua lor de la Hotin spre malul Prutului, spre Cernăuți, în ciuda acestei denumiri, este un sat curat românesc. Înainte de năvălirea puhoiului roșu peste ei, țăranii își munceau pământul în liniște, în tihnă, cu echilibru sufletesc și cu credință în Dumnezeu. Intelectualii plecați din satul lor, printre care și unchii mei, Grigore Nandriș și Ion Nandriș, unul plecat de la țară, și ajuns profesor la Universitatea din Londra; Ion Nandriș a ajuns medic și director al spitalului din Cernăuți, amândoi mutându-se în Cernăuți pentru a fi aproape de locurile lor natale, și ajuta.

În satul Mahala, Societatea pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina a încercat să ridice nivelul cultural, nivelul de conștiință românească, și pentru aceasta a creat o infrastructură, cum se spune. S-a clădit o casă națională, care a fost sfințită, inaugurată în anul 1937, casă națională care avea o sală mare de lectură, care avea un radio, care pe vremea aceea era o raritate, avea o bibliotecă importantă și pe lângă care funcționa, de asemenea, un atelier de țesut covoare persane la care nu aveau acces decât tinerele țărănci din Mahala, pentru a le da o meserie și pentru a le trezi gustul pentru meserie.

În sfârșit, în satul Mahala, s-a construit o casă de ocrotire, un dispensar mare, modern, pentru acele timpuri foarte modern, cu aparat Roentgen, cu săli de tratament, cu sală de naștere pentru țărăncile din regiunea respectivă, un loc în care puteau să își lase copiii atunci când mergeau să lucreze la câmp, deci o mulțime de facilități în domeniul apărării sănătății. Casă de ocrotire care a fost patronată și construită cu sprijinul direct al lui Ion Nandriș, directorul spitalului din Cernăuți și bineînțeles și al fratelui său, care era președintele Societății de Cultură și Literatură Română în Bucovina.

Cum spunea ctitorul acestei case, Ion Nandriș, gândurile lui nu s-au potrivit cu vremurile.

Comentariu:

Anul 1939 proiectează pe orizontul politic al Europei nori negri. În august, Hitler și Stalin, prin reprezentanții lor, miniștrii de externe Ribbentrop și Molotov, au semnat un pact prin care au anexat imperiului sovietic trei teritorii românești, Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței.

În urma acestei înțelegeri urmează raptul. În România bat clopotele, Armata Roșie a cotropit Basarabia și Bucovina. Bucureștiul păstrează un moment de reculegere pentru frații de peste Prut. Bilanțul primei ocupații rusești, 28 iunie 1940 – iunie 1941, s-a soldat cu mii de morți și patruzeci și unu de mii de români deportați. Din satul Mahala, au plecat spre Siberia

aproape o mie opt sute de suflete; liste și documente s-au păstrat doar pentru șase sute două persoane. Casa Aniței Nandriș este un martor tăcut al tragediilor petrecute în noaptea de 12–13 iunie 1941.

Vasile Cudla: ... așa trebuia să fie, a fost pe neașteptate, pe neștiute, au fost pregătite dinainte, că o să ne ridice; au făcut liste pe cine să ridice. A fost un evreu aici, care i-a spus fratelui tatei: „Chirică, tu pleacă de acasă, pentru că te va lua de acasă." Iar tata a spus: „Eu nu sunt de vină cu nimic, nu am făcut nimic, am dat tot ce mi-au cerut." Și de atunci stăteam așa, cu grijă. Ne-am culcat seara și, pe la ora 12, mă trezesc cu oameni în casă, miliție, poliție cum se spune, s-au pus toți la masă, nu știu ce scriau, l-au întrebat pe tata, eu stăteam și nu știam ce se întâmplă. La un moment dat, spune unul să ridic mâinile sus, pentru că sunt arestat, și fratelui cel mare tot așa. Tata întreabă: „Oameni buni, ce vreți voi de la mine? Spuneți-mi, să știu pentru ce. Vă trebuie gospodăria mea? V-o dau vouă pe toată. Eu mă duc la mama mea, trăiesc la mama și dumneavoastră mă lăsați în pace. Îmi distrugeți familia, îmi distrugeți copiii." Unul spune: „Măi, dar ce faceți, de ce îl luați pe om?" „Păi, lasă, îl luăm până la primărie și acolo vom vedea." Și am venit până la primărie și așteptam să ne explice din ce cauză. Acolo ni s-a spus că plecăm la raion, cu toată familia, într-o mașină. Am ajuns la tren, și deodată îl cheamă pe tata într-o parte. Mama ne-a spus: „Băieți, gata, ne-a dat drumul, mergem înapoi acasă." Pe tatăl nostru l-au chemat deoparte, doar atât l-am văzut, atât cât a trecut trenul pe lângă noi. Erau vagoane colorate. Ne-a făcut din mână. Și așa ne-am despărțit noi toți din sat.

[Listele cu cei deportați, din satul Mahala.]

Comentariu:

Comuniștii ruși, își amintea doctorul Nandriș, au obiceiul să distrugă urmele crimelor. Tatăl lui, un tânăr de treizeci și nouă de ani, era primar în Mahala, în anul 1940. Când s-a hotărât să se refugieze în România, a mai dat fuga la primărie, în loc să își ia documente cu privire la averea lui, în acele clipe de restriște, de panică, în cutremurarea momentului a luat listele ce conțineau numele celor șase sute două persoane deportate, de la cei în vârstă de un an la bărbați de peste șaptezeci de ani, adevărate mostre de ură și de sălbăticie. A venit în România, crezând că aici va găsi libertatea, dar toți bucovinenii și basarabenii refugiați au fost urmăriți peste Prut de agenții NKVD-ului, ai Securității române. Ce să facă Florea Nandriș? Să distrugă listele? Așa poate ar fi gândit oricine, avea doar cinci copii mici de crescut, și totuși le-a ascuns în stupi, în lăcașuri anume găsite de el. Și le-a păstrat acolo până le-a înmânat fiului, doctorului Gheorghe Nandriș, să le ducă la Mahala, să nu uite oamenii prin ce au trecut. Aceste liste le facem publice acum, în premieră. Poate ne urmăresc și cei din satul Mahala, deși puțini s-au mai întors acasă din valul celor deportați în anul 1941.

Dr. Gheorghe Nandriş: Măcelul a fost fără discernământ, tot ce a intrat în vizorul lor au luat fără nici un fel de anchetă, fără nici un fel de judecată, fără nici un fel de discernere, i-au luat pe toţi pe care i-au găsit în casă; chiar dacă erau străini, îi încărcau şi pe aceia şi îi băgau la număr, în maşinile de deportaţi. Aşa încât, pe aceste liste, care cuprind cam o sută şaptezeci de familii, cu vreo şase sute două nume de oameni, pe care le-au putut identifica de pe această listă, nu este exclus să fie şi alte liste care nu au fost luate atunci, au dispărut fără urmă din acea zi şi, până la terminarea războiului, nimeni nu a ştiut de urma lor. Au intrat ca în mormânt. De fapt, foarte mulţi dintre ei au şi intrat în mormânt.

Comentariu:

La puţin timp după ultimul val de deportări, în iunie 1941, trupele româneşti au eliberat Bucovina de Nord şi au intrat şi în satul Mahala. Dacă ruşii ar fi întârziat deportările cu doar două–trei săptămâni, familia Aniţei nu ar fi cunoscut urgiile Siberiei. Aici, armata română a găsit prăpădul. Bătrâni şi copii împuşcaţi fără nici o judecată, biserici transformate în magazii sau în săli de spectacole. Preoţi ucişi, distrugeri şi incendii peste tot.

Toate acestea l-au făcut pe mareşalul Ion Antonescu să declare că, pe teritoriile româneşti vremelnic ocupate de ruşi, au rămas urmele unei barbarii fără precedent, cum nici hoardele hunilor nu au lăsat în urma lor. Nu au apucat românii să îşi repare lăcaşurile de cult distruse sau pângărite de ocupanţi că Bucovina intra din nou în infernul sovietic, din iunie 1944 până în 1989. Dincolo de Cercul Polar, o femeie din Bucovina încerca să reziste. Mereu cu speranţa, timp de douăzeci de ani, că se va întoarce acasă primăvara, asemenea rândunicii la cuibul pe care l-a lăsat gol. Ne întrebăm astăzi, după aproape şaizeci de ani de la momentul deportării bucovinenilor în Siberia, de ce foştii prizonieri ai terorii, cum îi numea recent George Bush, nu mai vorbesc bine româneşte. Băieţii Aniţei Nandriş, acum oameni de peste şaptezeci de ani, trăiesc în aceeaşi Bucovină de Nord cedată Ucrainei şi supusă unei deznaţionalizări forţate. Dacă mama lor, Aniţa, nu le-ar fi ţinut vie amintirea satului, probabil că ar fi fost sortiţi să rămână definitiv în Rusia. Nu acesta era, în fond, scopul dezrădăcinării? Bucovinenii au fost ridicaţi în miez de noapte din casele lor, cu ce au avut pe ei. Din satul Mahala, se spune că au fost deportate circa o mie şapte sute de suflete. Scenele petrecute în acea noapte au semănat groaza în oameni. La lumina farurilor aprinse, ca nimeni să nu poată fugi, în zbieretele copiilor care se auzeau din toate colţurile satului, în timp ce femeile sărutau pereţii caselor, iar bărbaţii dădeau drumul la vite să moară în libertate, un sat întreg pleca în surghiun. Aniţa Nandriş era obligată să îşi lase mama, pe Măriuca Nandriş, bătrână şi bolnavă, fără nici un ajutor. Mama Aniţei era ţintuită în pat, de când ruşii, în retragere în 1918, vrând

să-i ia caii, şi femeia împotrivindu-se, au bătut-o cu biciul până i-au paralizat picioarele. Ultima ştire de la Aniţa a fost mesajul ei scris cu creionul chimic pe o hârtie şi aruncat din tren în dreptul satului.

Vasile Cudla, fiul Aniţei: Ne-a dus aşa, ca pe niştc animale, ne-au încărcat pe toţi în tren, mai multe familii; stăteam în tren, şi şedeam care cum puteam în paturi. Ne-au dus până la Kiev şi acolo ne-au spus: A început războiul! Am mers aproape o săptămână, dacă nu mai bine, aveam impresia că ba ne duceau înainte, ba ne întorceau. În tren a fost o viaţă grea, pâine nu era, apă nu era, dacă se oprea trenul, fiecare fugea la o baltă şi bea de acolo. Şi aşa ne-au dus până am ajuns lângă Omsk. Acolo era un raion, Sergaţki. Ne-au pus pe toţi într-un lagăr.

Comentariu:

Mulţimea de oameni încărcată în maşini a ajuns la Sadagura. Trei zile au stat în gară, încuiaţi în vagoane. Femeile au fost despărţite de soţi. S-au strâns sute de oameni împrejurul garniturii. Răcneau, scria Aniţa, şi cei de jos, şi cei din vagoane. În 15 iunie, seara, au trecut Nistrul. Douăzeci de zile au mers până la Omsk, hrăniţi o dată la douăzeci şi patru de ore, cu pâine neagră, crupe de orez fierte şi apă. Au făcut doar câteva opriri, să scoată morţii, şi pe cei care îşi pierduseră minţile. În iulie, au ajuns în Siberia, într-un sat cu douăzeci de case, un sat-lagăr, munceau cu trei sute grame de pâine pe zi. Cu localnicii se înţelegeau prin semne, nimeni dintre ei nu ştia să vorbească ruseşte.

Din jurnalul Aniţei Nandriş-Cudla: „Când vedeai însă copilul că se uită în faţa ta, galben şi palid la faţă şi îi picură lacrimi din ochi, şi spune: «mamă, tare mi-i foame», vă puteţi închipui, oare cum era inima mamei aceleia. Îţi venea în gând să dai şi ultima zdreanţă, numai să-i alini foamea copilului."

Comentariu:

Abia se instalaseră, când peste un an, în 1942, sunt ridicaţi din nou. Două săptămâni au mers cu căruţele prin mlaştini, prin apă. La Iartâş au stat cinci zile sub cerul liber, apoi cu vaporul încă o săptămână. Cu ei laolaltă, sute de oameni, finlandezi evrei, polonezi, tătari, calmuci, eschimoşi, kirkizi, deportaţi şi ei în marea închisoare a popoarelor. Se opresc într-un orăşel de la nord, şi apoi alte trei sute de km pe apa râului Obi spre Polul Nord. I-au dat jos, vapoarele au plecat, oamenii au rămas singuri în acea tundră, cât vezi cu ochii mlaştini şi păduri. Nu aveau nici un adăpost, doar pământul umed şi rece. După două zile şi două nopţi petrecute sub cerul liber, sunt urcaţi din nou în bărci, şi mai departe, îi aştepta un alt lagăr. Un şir de case din bârne de lemn, începute şi neterminate, fără acoperiş, fără uşi, fără ferestre. Câteva zile ploaia i-a pătruns până la piele, dormeau în picioare, şi atunci au fost puşi să-şi sape bordeie în pământ, zimlenci. Iarna

venea acolo devreme, în august. Lucrau muncă istovitoare, tăiau copacii cu fierăstraie şi cu topoare. Avea dreptul cel ce lucra la şapte sute grame de pâine, plătită însă cu o rublă şi patru copeici. Lângă fărâma de pâine, apa din râu încălzită şi amestecată cu sare. A început lumea să se îmbolnăvească, i-au năpădit păduchii, infecţiile; se prăbuşeau bieţii oameni istoviţi şi mureau în câteva ceasuri. Din câtă lume au adus acolo în vara anului 1942, până în 1943 nu a rămas în viaţă nici a treia parte. Toţi au murit de foame şi de durere.

Din jurnalul Aniţei Nandriş Cudla: „De bună seamă că ne-a lăsat aici, în pustiul ista, fără mâncare, fără nici un adăpost, ca să murim. Dar mai bine făceau să fi tras cu o mitralieră. Te culca deodată şi nu vedeai atâta chin."

Dumitru Cudla: Nu sufeream pentru nimic, nici pentru pământ, nici pentru casă. Sufeream pentru că nu eram liberi. Nu m-am gândit niciodată la pământul care e aici, nici la casă, ne era dor de casă, asta nu e secret, însă mai mult după libertate sufeream.

Vasile Cudla: Ea a avut multă grijă de noi, cu multă căldură asupra noastră, ea rupea de la ea să ne dea nouă. Ne dădeau normă de pâine. Care nu lucra primea patru sute, care lucra primea şapte sute grame pâine. Ea lua pâinea neagră, tăia câte o bucăţică, şi spunea: asta mâncaţi dimineaţa, asta la prânz, şi asta seara. Dar nu însemna pentru noi decât o anafură în gură. Şi cu asta ne-am păstrat noi viaţa. Mult s-a luptat pentru noi, şi pentru aceasta nu am putut să uit de dânsa niciodată.

Comentariu:
În primăvara lui 1943, sunt readuşi în satul de pescari Şuga. Trăiau în barăci, lucrau la pescuit pe Obi, nu era ca la pădure, dar lumea se arăta plină de frică, că se temea şi de umbra ei. Dacă te pâra cineva din lagăr, te ridicau fără cercetare. Era în plin stalinism.

Din jurnalul Aniţei Nandriş Cudla: „Carnea s-a topit pe noi, a rămas numai pielea şi ciolanele. Puteai să numeri toate ciolănaşele, vinele şedeau sub piele ridicate, ca nişte biciuşti. Am rămas numai scheletul, cum vedeam odată prin cărţi. Ne uitam unul la altul şi gândeam, aici e sfârşitul nostru. Totuşi nu pierdeam nădejdea în Dumnezeu."

Comentariu:
Femeile au învăţat aici să conducă sania, la care erau înhămaţi câinii, şi când nu erau câini, prin omătul mare, trăgeau la sănii chiar femeile. Din părul câinilor sau din funii, au făcut flanele şi mânuşi. În decembrie 1944, Aniţa se îmbolnăveşte grav de tifos. Stă în spital câteva luni. În anul următor, pe un ger de patruzeci de grade, nu poate ieşi la muncă şi este pedepsită cu trei luni de închisoare. Când se întorcea din lagăr, după ispăşirea pedepsei, găseşte o scrisoare de la fraţii ei, i se umple trupul de sănătate, ca şi cum ar fi luat cele mai scumpe doctorii. Prin 1950, băieţii Aniţei încep să scrie

autorităților sovietice pentru a afla ce s-a întâmplat cu tatăl lor. Au primit răspuns că tatăl a murit în 1942 într-un lagăr din Urali, nu departe de ei.

Din jurnalul Aniței Nandriș Cudla: „Abia prin luna lui februarie, anul 1959, am pornit la drum spre țărmurile noastre. Când am ajuns cu trenul printre munții Ural, văd că băieții se uită cu mare atenție la ferestre. Eu îi întreb pe băieți: de ce v-ați uitat așa cu atenție, că și eu m-am uitat, dar nu am văzut nimic decât niște barăci hârbuite. Ei îmi răspund cu lacrimi în ochi: ne-am uitat cu atenție, căci pe locurile astea, undeva sub o cioată, trebuie să fie îngropat și scumpul nostru tată."

Comentariu:

După douăzeci de ani de pribegie, se întorc din infern. Nu au mai găsit pe nimeni din familia lor. Casa le era ocupată. Ca să-și răscumpere locuința, Vasile, băiatul cel mijlociu, a plecat înapoi la Sever, la Cercul Polar, să câștige bani cu pescuitul. După doi ani, strâng banii și pot plăti ocupantului o altă casă. Iată cum își descrie Anița drama de a fi din nou dezrădăcinată, de această dată în leagănul ei natal: „Mergeam în tot satul, de-a lungul și de-a latul, mă uitam cu atâta durere în suflet la fiecare poartă, și mă gândeam oare voi ajunge eu să am vreo casă sau vreo poartă pe care să o deschid fără să supăr pe nimeni?" În 13 iunie 1961, Anița reintră în cuibul ei. Și-a strâns grămăjoară fiii și nepoții, și-au refăcut casa, via, livada. Iubirea de familie i-a dat putere, datorită ei și-a salvat viața și a rezistat tuturor atrocităților.

Dr. Gheorghe Nandriș: În anul 1965, după ce Anița cu cei trei copii ai ei s-a întors din Siberia, a făcut o vizită celui care a susținut-o moral, după ce a aflat de adresa lor, care este o altă poveste pe care merită să o discutăm, a susținut-o moral prin scrisori, i-a trimis și cărți, Ion Creangă, Ispirescu, ce era la nivelul lor și al copiilor lor, pentru a nu uita limba românească.

L. H. L.: În Siberia, dincolo de Cercul Polar?

Dr. Gh. N.: În Siberia. Fac o mică paranteză. Din Anglia, și Grigore, prin diferiți interpuși și oameni de la Ambasada din Moscova, a dat de urma lor, și a încercat să-i ajute, și le-a trimis ceva obiecte, și, se pare, și ceva bani. Dar Anița a fost chemată la comenduirea lagărului și i s-a spus să întocmească o scrisoare în care să spună că are absolut tot ce-i trebuie, că trăiește acolo fericită și că nu are nevoie de nici un ajutor de la nimeni. Sigur că nu a putut să-i scrie în acest fel, dar scrisoarea ei este semnificativă și interesantă de citit. I-a spus că, de când a început el să-i scrie, soba din casa ei afumă tare, și socrul ei s-a supărat. Și atunci Grigore a înțeles și a întrerupt comunicarea cu ei ca să nu le facă mai rău. Și atunci Anița s-a întors în cele din urmă acasă, a venit să-l viziteze pe fratele ei mai mare, Ion Nandriș, din București, care este de fapt și autorul de bază al acestei cărți, *Satul nostru Mahala*; și la despărțire, în Gara de Nord, eram de față, acești

oameni s-au îmbrățișat pentru a-și lua rămas-bun — de fapt, acest rămas-bun a fost o lungă privire în ochi, de parcă și-ar fi transferat bucăți din sufletul lor. Presimțeau că nu se vor mai vedea, unchiul Ionică era mai în vârstă și bolnav, a scos un caiet gros și i l-a dat Aniței, spunându-i: „Aniță, să scrii ce ne-ai spus nouă, așa cum ne-ai spus, scrie." Deci el este cel care a încurajat apariția acestei cărți, care se numește *Douăzeci de ani în Siberia.* Anița s-a întors acasă, și peste doi ani, în 1967, a pus creionul pe hârtie și a început să scrie *Amintiri din viața mea.* Așa și-a intitulat ea manuscrisul, și a scris vreo trei sute de pagini, le-a scris cursiv, cu scrisul adevărat al unui om neșcolit, dar care scria cu sufletul. Și este interesant a se vedea că în acest manuscris nu sunt ștersături sau corecturi atât de frecvente în manuscrisele noastre, ale intelectualilor, care suntem inhibați de părerea criticilor, de frumusețea frazelor noastre. Pe ea nu a interesat-o acest lucru. A fost scris, dintr-una, de la început până la sfârșit. Acest manuscris a fost gata, dar el nu putea fi adus în România. Am făcut o vizită la Cernăuți, respectiv la Mahala, în satul meu, în anul 1982, când aici era regimul pe care îl știm, și dincolo încă domnea KGB-ul, la ruși. Cu câteva clipe înainte de despărțirea noastră, pentru a mă întoarce acasă, Anița a dispărut pentru câteva secunde, s-a urcat în pod și a luat de sub grindă un caiet, învelit într-o copertă de mușama, pentru a rezista la umezeală — acolo era ascuns manuscrisul ei — a venit cu el în mână la mine, s-a uitat în ochii mei, ea era mai mică, eu eram lung de statură, și parcă acum o văd spunându-mi: „Ia, Gheorghe, acest caiet, trece-l în România și fă-l cunoscut oamenilor atunci când se va putea." Am ezitat, pentru că trebuia să trec două rânduri de grăniceri, cei sovietici și cei români, care erau cam de aceeași factură. Ea a observat ezitarea mea și s-a uitat adânc în ochii mei, cum numai ea știa să se uite și mi-a spus: „doar nu cumva ți-e frică Gheorghe?" Și așa cum am mărturisit și în prefața acelei cărți, mi-este greu astăzi să recunosc, îmi este aproape rușine să recunosc că mi-a fost frică și că numai aceste vorbe și respectul pentru acest mare caracter care era Anița m-au făcut să-mi asum toate riscurile, simțindu-mă eminamente un pitic în fața ei, moralmente vorbind. Am luat acel caiet, l-am pus într-o sacoșă cu toate alimentele, la fundul unei sacoșe cu slănină și ceapă, în care și-au băgat mâinile grănicerii, dar, dacă au văzut că sunt numai din acestea, nu au insistat. Și așa l-am adus în țară.

Comentariu:

Premiul Academiei Române i-a fost acordat, post-mortem, Aniței Nandriș Cudla — cartea a fost tipărită la Editura Humanitas în anul 1991, și i s-a acordat Premiul „Lucian Blaga" al Academiei Române — nu doar pentru o carte monument, ci și pentru un destin cu totul ieșit din comun, al femeii din Bucovina și al neamului ei urgisit. La întoarcerea în Mahala,

Anița nu și-a mai regăsit nici biserica, biserica ale cărei pietre le sărutase la fiecare împărtășanie. Monument istoric datând de peste o sută cincizeci de ani, lăcașul a fost renovat, supus și el rusificării, ca tot ceea ce era viață, limbă și instituție în Bucovina de Nord și Basarabia.

Un preot, școlit la Kiev, a lămurit sătenii că biserica trebuie reparată, picturile refăcute. S-au adunat banii, dar nicăieri nu s-a vorbit că se va dărâma acoperișul. În locul turlei, săgeată pe cer, după renovări a apărut biserica ucraineană cu patru minarete. Icoana lui Ștefan a fost aruncată și ea în turnul clopotniței. Au venit bătrânii și au întrebat unde este Ștefan, a fost adus și repus în biserică, dar mai la o parte. Țăranii din Bucovina se închinau lui Ștefan cel Mare înainte de a fi declarat cel sfânt. Băiatul cel mic al Aniței, Toader, s-a stins în anul 1985. Această ultimă sfâșiere brava femeie nu a mai putut-o îndura, cade la pat, se prăpădește un an mai târziu, la 30 august 1986, la optzeci și doi de ani. Și-a găsit odihna în cimitirul din Mahala, alături de osemintele consătenilor împușcați la Lunca, la graniță, alți martiri ai gulagului sovietic. Șirul de cruci albastre amintește de cei patru sute de bucovineni uciși tot într-o noapte năprasnică, atunci când au încercat să treacă granița în România. Doctorul Gheorghe Nandriș compara apa Prutului cu un alt zid al Berlinului, pentru că și aici, la granița dintre frați, s-a murit din dorul de liberate. Ieșind dintr-o lungă noapte a istoriei, în decembrie 1989, bucovinenii aflați în teritoriile cedate vremelnic marelui imperiu de la Răsărit au sperat că încercările lor vor lua sfârșit. Vine ziua, spuneau ei, când românii ne vor ajuta. Acea zi nu a mai venit. Tratatul de bază încheiat cu Ucraina în 1997 a pus capăt acestei speranțe. Din nou, au fost abandonați și trădați. Asemenea destinului Aniței, cetățile românești de peste Prut: Tighina, Cetatea Albă, Soroca, Hotin, ridicate de domnii Moldovei, au rezistat. Nimeni nu le-a putut sovietiza. Tratatele, se știe, sunt trecătoare, doar iubirea și credința mișcă munții din loc, iar forța lor stă în puterea de a aștepta acea zi în care Europa îi va cuprinde pe toți.

Comentariu:

La 28 martie 1926, la moşia tatălui său din Ilovăţ, judeţul Mehedinţi, se naşte Ion Ioanid; în casa părintească, astăzi un conac transformat în azil de bătrâni, copilul este botezat de preotul din sat, avându-l drept naş pe Octavian Goga. Tatăl său, Tilică Ioanid, a făcut parte din generaţia care a creat România Mare; era prieten cu numeroase personalităţi ale României dintre cele două războaie mondiale. Ion Ioanid urmează clasele primare la şcoala din sat, iar gimnaziul la Bucureşti, la Colegiul Naţional „Sfântul Sava“ şi Liceul „Spiru Haret“

Ţăranii din Ilovăţ îi poartă şi azi boierului o recunoştinţă caldă, amintindu-şi cât de ataşat era de oamenii locului. Sutele de hectare de pământ, de pădure, care au aparţinut familiei Ioanid, au rămas satului. Tatăl s-a stins de tânăr, iar fiul lui a luat drumul închisorilor.

S-a întors la Ilovăţ după patruzeci de ani doar la mormântul părintelui.

În anul 1945, Ion Ioanid intră la Facultatea de Drept; în anul al treilea, este exmatriculat pentru origine socială nesănătoasă.

Arestat în anul 1948 şi anchetat cu duritate, este eliberat din lipsă de probe. E rearestat în 1952 şi condamnat în lotul vărului său, George Boian, pentru complicitate la înaltă trădare.

Generalul Petrescu prezidează Tribunalul Militar contrarevoluţionar, care dă o pedeapsă lui Ion Ioanid de două zeci de ani muncă silnică.

A fost închis la Malmaison, Securitatea din Calea Plevnei, la Ministerul de Interne, la Piteşti, Securitate şi Penitenciar, la Văcăreşti şi, în sfârşit, în Jilava Fortul 13. Comandantul Jilavei în acea vreme era căpitanul Maromet; găgăuz de origine, bâlbâit rău, era celebru pentru bestialitatea şi sadismul său; bătea personal deţinuţii, şi una dintre pedepsele lui favorite era ca vara, în celulele supraaglomerate, să bată geamurile în cuie până când, de căldură şi lipsă de aer, deţinuţii începeau să leşine.

Un alt spaţiu de detenţie, minele de plumb de la Baia Sprie, Valea Nistrului şi Cavnic, toate trei devenite lagăre de muncă pentru deţinuţii politici.

„Cu cât eram mai chinuiţi fiziceşte, mai istoviţi şi împinşi spre un stadiu de abrutizare de animal de tracţiune, cu atât părea să ne crească

sensibilitatea sufletească; aș spune că se producea un proces de înnobilare a ființei umane. Cei care nu au evoluat așa în închisoare au decăzut la nivelul dorit și urmărit de Administrație."

Ion Ioanid este unul dintre cei paisprezece temerari care au organizat cea mai spectaculoasă evadare dintr-o închisoare comunistă. După o sută de zile de libertate, fiind prins ultimul, cunoaște din nou anchetele la Interne, în Rahovei, la Baia Mare și apoi, în lanțuri la Penitenciarul din Oradea. Aici, scrie: „Foamea nu o mai simțeam deloc, nici frigul nu-l mai înregistram, deși tremuram tot timpul. O singură durere, mai acută, o percepeam la fluierele picioarelor, lângă glezne, acolo unde mă atingea fierul rece al lanțurilor. Realizam că gardianul intra în celulă, că bătea cu ciocanul în gratii, că îmi vorbea; sensul cuvintelor îl înțelegeam cu întârziere: «Mai trăiești, bă», sau «ai murit, bă?»"

După Oradea, Zarca Aiudului, închisoarea închisorilor. Aici, pedepsele cele mai grele au fost izolarea, singurătatea, liniștea mormântală, timpul nu mai avea unități de măsură.

Ultimele lagăre pe care le cunoaște sunt cele din Balta Brăilei.

În lagărul de la Salcia, Ion Ioanid și-a regăsit vechii prieteni, cei cu care evadase la Cavnic, dar și alții, care trecuseră, ca și el, prin tot gulagul comunist.

În anul 1964, este eliberat. Cinci ani mai târziu, cu azil politic, se stabilește la München, crainic la secția română a postului de radio „Europa Liberă".

La vârsta de cincizeci de ani, se căsătorește cu arhitecta Nora Ioanid. În țară revine în vara lui 1996, cu ultimele pagini din cartea sa, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, apărută într-o primă ediție la editura Albatros.

După trei luni de la vizita în România, Nora Ioanid se îmbolnăvește și moare; cel pe care criticii l-au numit un Soljenițân român lucrează acum la noua ediție îmbogățită, într-un format de adevărată operă memorialistică, a jurnalului său, tipărit la prestigioasa editură Humanitas.

Prietenii lui Ion Ioanid, frați de suferință și de luptă, personaje simbolice ale cărții, vorbesc astăzi în acest film despre onoare și rezistență în *Închisoarea noastră cea de toate zilele.*

Dr. Emil Căprariu: Ion Ioanid trebuie luat ca un luptător; închisoarea era ceva firesc în viața lui. Eu, după aceea, l-am cunoscut mult mai bine, și acum sunt în relații foarte strânse de ani și ani de zile, îi cunosc bine familia. Ion Ioanid este produsul familiei din care provine; el este fiu de boier de altădată, mare moșier, legat de satul lui. Vedeți că în cartea lui este graiul oltenesc, folosește foarte mult oltenisme, are profund întipărit în minte satul românesc, iar el, când a intrat în închisoare, a intrat în numele tradiției de familie, unde pe lângă calitatea de boier, tatăl lui care invita

foarte mulţi intelectuali din lumea Bucureştiului şi din toată ţara, nu numai oameni politici, ci şi oameni de cultură, la care Ion a asistat când era mic. Tatăl lui fiind om dintr-o bucată, cu atitudini straşnice care fusese în cele două războaie mondiale, şi în care el a auzit destul de des cuvântul de „caracter în opoziţie cu lichele", el a trăit în această lume.

De altminteri, în continuare, spre deosebire de alţii care au scris cărţi, marea majoritate scriu cum a fost un lot, cum a fost un partid politic, cum a fost o organizaţie religioasă şi aşa mai departe... La Ion, nu se poate spune treaba asta. Comuniştii au băgat în închisoare, zic eu, printre altele, trei categorii de oameni: unii care au fost şi au înfăptuit ceva împotriva regimului, alţii care n-au făptuit deloc, dar care făceau prin personalitatea lor, aveau o influenţă deosebită în cercuri mai mici sau mai mari, largi cum a fost lotul lui Noica, şi al treilea, oameni de grup, care intrau cu prilejul unor evenimente dintr-astea în care ei încercau să bage spaima în oameni, adică evenimente din Ungaria, colectivizarea şi aşa mai departe...

Ion a făcut parte din toate categoriile: întâi că el, din momentul în care au venit ruşii, dacă citiţi ancheta şi procesele lui, el în permanenţă a încercat, din momentul în care au intrat ruşii în ţară, să se opună cumva dominaţiei comuniste. El acolo a adunat arme, a venit generalul Aldea, au venit alţi oameni din rezistenţa locală şi generală, a venit în Bucureşti, a încercat să facă un cerc de rezistenţă, din care a rezultat lotul cu procesul de la Timişoara. În anchete era foarte greu pentru un om ca el, pentru că spre deosebire de mulţi care nu aveau ce să spună sau nu făcuseră decât ceva, el, dacă citiţi capitolul cu ancheta, el era aşa de atent şi un om care a făcut ceva, aşa de atent ca să ştie până unde să întindă coarda, ce nu mai poate să fie ascuns şi ştiut de fiecare, ce nu trebuie să spună, pentru că obiectivul de bază în ancheta fiecărui om care intră la închisoare este să facă tot posibilul ca să nu mai intre. Or, el asta a fost; şi, în continuare în închisoare, a fost un luptător, s-a opus regimului cu toată fiinţa lui, adică la măsurile acestea de chinuire a oamenilor, de asasinare a oamenilor, de îmbolnăvire, de aplicare a unor regulamente stupide şi crude, el, în tot timpul, cu mintea lui, a încercat să se opună tuturor presiunilor mici şi mari din închisoare. Şi a culminat asta, cu tentativa de evadare de la Cavnic. Şi, dacă vă amintiţi, şi când ajunge la Salcia, el are în minte cum să evadeze.

Comentariu:

Puţine au fost încercările de evadare din spaţiul carceral. E cunoscută tentativa lui Tudor Greceanu şi a altor doi deţinuţi de la Aiud, care a avut un sfârşit dramatic. Accidentat imediat după evadare, Tudor Greceanu este condamnat la muncă silnică pe viaţă, iar Şirianu şi Spulbatu, care omorâseră un om în imprevizibilul operaţiei, au fost executaţi şi corpurile lor

expuse în curtea fabricii. O altă acţiune curajoasă a aparţinut grupului Marin Tucă şi s-a produs tot în mai 1953, la Valea Nistrului; cei trei au fost condamnaţi la moarte.

Evadarea, ca o formă de rezistenţă în faţa terorii, ca o noncapitulare, a încercat-o la Cavnic şi colonia de aproape trei sute de deţinuţi, dar numai câţiva au avut curajul.

[Imagini, mina de la Cavnic.]

Dr. Miltiade Ionescu: Acum suntem în ceea ce a mai rămas din exploatarea cu muncă forţată a deţinuţilor între anii 1952 şi 1956. Colonia s-a înfiinţat în decembrie 1952, printr-un lot venit de la Baia Sprie; am funcţionat aici ca medic, medic deţinut până când, în iulie 1953, am evadat.

Lumea aceasta a deţinuţilor după încarcerare şi orientarea pe detenţia de lungă cursă la un moment dat se dihotomiza, se împărţea în două mari categorii: erau unii care răspundeau întru totul la mijloacele de presiune şi de extraordinară solicitare ale administraţiei, şi în timp ajungeau prin a renunţa, prin a fi nişte capitularzi, nişte demisionari care înţelegeau că totul se rezumă la a te supune, de fapt ceea ce era şi intenţia nedeclarată de administraţia regimului.

Şi cealaltă categorie, a celor care nu s-au împăcat niciodată cu statutul acesta de deţinut şi a căror principală preocupare era, fără discuţie, cum se poate câştiga o fărâmă de libertate, fie şi numai interioară, iar dacă condiţiile o vor prilejui, şi eliberarea autentică.

Noi am făcut parte, cei care am evadat de la Cavnic, din această a doua categorie.

Ion Pantazi: Evident că, de la început, a trebuit să punem ipoteza arestării noastre, a prinderii noastre. Şi atunci, hotărârea era foarte clară, că recunoaştem evadarea întru totul; nu amestecăm pe absolut nimeni dintre civili sau dintre ceilalţi deţinuţi în această evadare. Scopul evadării pentru mine, eu, vă spun cinstit, nu m-am gândit nici un moment că această evadare va reuşi total. Eram sigur că putem să ieşim şi de la Baia Sprie, şi de la Cavnic, nu ştiam însă ce va urma. Să nu uităm că eram în nordul ţării, că până la Suceava erau mulţi kilometri, că nu putea fi vorba decât să luăm drumul munţilor, să mergem la Suceava şi de acolo până în Carpaţi, să ajungem în Banat, de unde să încercăm forţarea graniţei, că eram prea mulţi ca să ne putem fofila. Scopul evadării mele însă era cu totul altul, adică eu nu vedeam posibilă această traversare completă a ţării şi această forţare a frontierei, nu puneam nici un fel de bază sigură pe acest lucru. Scopul meu personal era să dovedim autorităţilor comuniste că nu suntem de acord cu nimic din tot ceea ce fac, şi ca protest facem această evadare. Acesta era scopul meu ascuns; bineînţeles că eu nu puteam să spun tuturor acest scop, pentru că i-aş fi descurajat în evadare.

Ion Ioanid: După ce a trecut perioada de adaptare la viaţa de mină şi de puşcăriaş în mină, a început să mă bântuie din nou ideea evadării, care m-a urmărit tot timpul în puşcărie. Şi primele păreri pe care le-am avut despre posibilităţile de a evada treptat s-au concretizat, şi în cele din urmă, trebuie să trec peste o grămadă de amănunte, ne-am găsit paisprezece inşi, care am pus la cale acest complot al evadării, evadare care propriu-zis a reuşit datorită unui fapt pe care nu-l cunoşteam cu certitudine, un defect de pază, noi am ieşit pur şi simplu printr-un defect de pază al penitenciarului. Ne-având de întâmpinat ca rezistenţă sau ca opoziţie decât un gardian neînarmat, din cei care ne păzeau în interior, pe care l-am imobilizat, şi un lucrător civil, după care, pe scările acelea care duceau la suprafaţă, într-un loc pe care nu-l cunoşteam, pe unde nu circulau decât gardienii şi lucrătorii civili, am ieşit la suprafaţă, ne-am trezit în pădure, pe întuneric, şi am pornit-o într-o vagă cunoaştere a regiunii, din puţinele informaţii pe care le aveam.

L. H. L.: Cine era în grupul dvs., grupul celor paisprezece?

I. I.: Erau dr. Miltiade Ionescu, dr. Paul Iovănescu, Alexandru Ciocâlteu, Titi Coşereanu, Ion Pantazi, doi fraţi Brânzaru, doi fraţi Cojocaru, toţi patru vrânceni, condamnaţi în loturile revoltei din munţii Vrancei, erau de la Soveja, şi Gheorghe Chiper...

L. H. L.: Pe toţi aceştia i-aţi cunoscut în libertate sau în închisoarea de la Cavnic?

I. I.: L-am cunoscut doar pe Ion Pantazi în liberate, restul i-am cunoscut acolo şi, mă rog, coeziunea s-a făcut foarte repede, şi n-am avut să regretăm decât într-un singur caz, al lui Alexandru Ciocâlteu. Care, e drept, a participat, şi a colaborat, şi a lucrat intens la pregătirea acestei evadări, dar care, în momentul în care am fost din nou prinşi, a fost cel care a fost delatorul întregii poveşti, spunând mult mai mult decât era nevoie să se spună.

L. H. L.: Deci, să ne întoarcem, eraţi în pădure...

I. I.: Eram în pădure, ne-am rătăcit la ieşirea din mină în pădure, fiind întuneric, burniţă, ne-am rătăcit unii de alţii, şi eu am rămas într-un grup de patru inşi; pe ceilalţi nu i-am mai putut regăsi, şi fiecare din grupurile în care ne fărâmiţasem a avut propria lui aventură. A noastră a continuat într-un marş istovitor printr-o regiune absolut necunoscută, orientându-ne după nişte amintiri geografice din liceu, o orientare tot aşa, a punctelor cardinale. Ne intrase în cap că trebuie să mergem spre răsărit, până dăm de Carpaţii Răsăriteni, să coborâm dinspre Carpaţii Răsăriteni spre sud, în regiunea Vrancea, unde unul din cei care era cu noi, unul din fraţii Cojocaru, continua să mai aibă nişte posibilităţi de ascundere în foste bordeie, în orice caz, cunoscător al regiunii. Acesta a fost planul iniţial. Sigur că

lucrurile nu au decurs chiar cum am vrut, pentru că după multe, multe aventuri, ajunși extenuați, la capătul puterilor, nemâncați... am apelat când și când la câte o stână; în general, am fost totdeauna ajutați peste tot. Un singur caz în care era un vag risc, dar ne-am îndepărtat după aceea, unde am cerut ajutor și am simțit că nu e cazul. În fine, după toate aceste peripeții, pe parcursul acesta ne-am rătăcit din nou doi inși de ceilalți doi, și am rămas doar eu cu Titi Coșereanu, și am mers atunci în direcția Iacobeni.

Comentariu:

La biserica din comuna Iacobeni, cei doi fugari, Ion Ioanid și Titi Coșereanu, primesc ajutorul preotului; din banii enoriașilor, acesta le cumpără două bilete până la București.

„Eram înmărmuriți, la așa ceva nu ne gândisem. Când ne-am recăpătat graiul, am început a-i spune că, în situația noastră, nu știm dacă îi vom putea da vreodată banii înapoi."

„Banii sunt dați pentru fapte creștinești, și ajutorul la nevoie este tot faptă creștinească, așa că luați-i și mulțumiți-i lui Dumnezeu."

L. H. L.: Era un act de mare curaj să ajuți un om în situația dvs.

I. I.: Sigur că da, era un risc nemaipomenit să o faci, și totuși au făcut-o foarte mulți. Foarte întortocheate au fost drumurile acestea ale noastre în perioada aceea. A durat această libertate provizorie exact o sută de zile pentru mine. Din câte știu, am fost ultimul arestat din tot grupul, toți, ceilalți fiind arestați pe parcurs.

Miltiade Ionescu: Pentru noi, a rămas până astăzi totuși nu — spus pretențios — o enigmă, dar în tot cazul o surpriză, pentru că, în ziua evadării, acea zi de 6 iunie 1953, aveam impresia că aproape toți, din lagăr, știau despre ce este vorba. Și am avut aceasta reticență, că s-ar putea să intervină ceva și povestea să fie dezvăluită, însă oamenii erau atât de extraordinari, încât aproape din priviri îți dădeai seama că ne încurajau și ne salutau, departe de a ne dezaproba.

Și a fost confirmată această remarcă de atitudinea ulterioară când, după evadare, au început represaliile. Oamenii s-au comportat exemplar.

Dr. Emil Căprariu: În cartea lui, Ion cuprinde toate categoriile de deținuți din închisoare. Aș vrea să vă spun că în închisori au intrat elitele. În general, se spune că elitele intelectuale, elitele politice. Nu, caracterele și elitele au fost în toate păturile populației românești. Aș vrea să vă spun că și în cartea lui Ion rezultă treaba aceasta, că la el elite nu sunt nici de grade militare mari, nici de ierarhia bisericească, nici de oameni politici și așa mai departe. La el, caracterele sunt din toate domeniile, mulți dintre ei sunt țărani, pentru că una din măsurile comunismului a fost să distrugă satul, și în sat a distrus trei mari grupuri de elite, adică țăranii bogați, preoții și învățătorii.

Comentariu:

În lagărele de muncă forțată din Balta Brăilei, Ion Ioanid nu mai primise o veste de la mama lui de peste zece ani. Elena Ioanid și-a căutat fiul prin închisori, și ultimul loc în care au putut comunica prin morse a fost Piteștiul. Aici, la Salcia, fiind bolnav de plămâni, nu reușea să-și facă norma, și astfel nu putea să obțină dreptul la o carte poștală.

Gestul de fraternitate al lui Iacob Pintilie, moldovean din Herța, nu avea să-l uite Ioanid niciodată. De câte ori vine Ioanid acasă, Iacob ia trenul de la Piatra Neamț la București. Niciodată cei doi nu-și amintesc de cei care i-au chinuit.

I. I.: La Salcia a fost prima...

Eu neavând norma satisfăcută, o altă brigadă din care făcea parte un prieten de-al meu, care se cheamă Iacob Pintilie, a avut norma satisfăcută, a primit dreptul la carte poștală pentru pachet; și mi-a cedat-o mie, eu scriindu-i mamei și semnând Iacob Pintilie. Și atunci am primit în doisprezece ani cel de-al doilea pachet, primul imediat după proces și al doilea cu un an înainte de eliberare.

Iacob Pintilie: Scriam acasă pe o formulă tip: dragi părinți sau dragă soție, sunt sănătos, am dreptul la un pachet de cinci kg. Eu, fiindcă mama mea murise în timpul ăsta, cu atunci eram în timpul anchetei la Rahova, și prin această carte poștală neavând cui scrie, sigur că s-o dau cuiva... Dar ca s-o dai cuiva, nu puteam decât să o scriu eu, că eu eram pe tabel, și vigilența milițienilor era foarte mare atunci când se scriau cărțile poștale, veneau cu lista, te supravegheau, îți dădeau acolo un capăt de creion ca să scrii, îți dădea cartea poștală, scriai formula respectivă, dacă scriai altfel îți tăia cartea poștală, nu mai aveai voie să o trimiți... și atunci el mi-a dat mie adresa.

L. H. L.: Ioanid v-a rugat sau cum?

I. P.: Nu, i-am oferit-o eu, ne cunoșteam... Zic: mă, vrei să scrii acasă? Mama lui nu știa de zece ani de zile de el, se gândea dacă mai trăiește sau nu.

Iacob Pintilie

Născut în anul 1928, în ținutul Herța

Arestat în anul 1948, în ultima clasă de liceu

Condamnat la șase ani, pe care i-a executat la Canal și în domiciliu obligatoriu

Eliberat în 1956, este rearestat în 1959

Condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru crimă de uneltire

Spații de detenție: Securitatea Rahova, Jilava, Aiud, lagărele din Balta Brăilei

Stere Corapciu: Eu am fost eliberat pe data dc 29 iunie. Imediat, Bebe (Ion Ioanid) s-a apropiat de mine şi mi-a spus: te rog să treci pe acasă pe la mine, mi-a dat el un număr, strada Polonă, numărul 12, cam aşa ceva, să-i spui mamei mele că sunt sănătos. Am trecut prin Bucureşti, foarte dezorientat, folosind expresia aceea; eşti liber, eşti liber, învaţă că eşti liber. Am bătut la uşă, am intrat în casă la doamna Ioanid, o femeie în vârstă, o femeie citită, înţeleaptă, o mamă, pot să spun o a doua mamă pentru mine. După ce i-am prezentat versiunea că Bebe e sănătos şi că în curând va veni şi el, doamna sigur că s-a bucurat, mi-a mulţumit, şi apoi s-a ocupat de mine, întrebându-mă: ce faci acum?

Eu, la arestare, aveam o situaţie familială bună, dar nefixată; eram în Bucureşti, soţia mea avea doi copii fără să aibă serviciu; a fost foarte greu pentru ea, a şi divorţat, pentru că nu se putea altfel. Spunându-i toate aceste lucruri doamnei Ioanid, foarte înţelept mi-a spus: „Tinere, voi aţi fost bărbaţi, aţi stat în închisoare, aţi suferit, pentru voi a fost mai uşor, voi nu ştiţi ce s-a întâmplat cu familiile voastre. Acolo a fost bătaia, să vă distrugă familia, să distrugă societatea românească. Dacă voi acum nu vă întoarceţi la familie, nu vă refaceţi familia, faceţi jocul acelora care v-au condamnat." Această punere la punct părintească a doamnei Ioanid m-a făcut să înţeleg ce am de făcut. Am plecat spre Piteşti, unde se afla familia mea, şi am regăsit-o.

[Voce dr. Miltiade Ionescu.]

Nu vrem să umezim ochi, să smulgem compasiuni sau să devenim neguţătorii de orori. Noi, cei care am fost acolo, nu vrem nimic, nu cerem nimic, nu pretindem nimic, decât numai să ne acceptaţi ca martori.

Evadările din Gulag — Tudor Greceanu

[Imagini din avion ale închisorii din Aiud.]

Comentariu:

Tinereţea aviatorului Tudor Greceanu se regăseşte într-o colecţie impresionantă de medalii primite pe frontul de Est şi pe cel din Vest. Între atâtea dezamăgiri şi pierderi dureroase, între atâtea vieţi ruinate ale celor din jur, ordinele şi brevetele îl readuc la viaţă. Viaţă pe care pilotul a văzut-o ca pe o misiune. A decolat, a luptat, a pierdut, dar nu în război, acolo unde s-a purtat ca un viteaz, ci în timp de pace, în ţara lui comunizată după august 1944. Cea mai valoroasă insignă este o medalie acordată pentru opt sute de misiuni în teritoriul inamic. Nimeni din aviaţie nu o mai avea. Apoi, Ordinul „Mihai Viteazul", o decoraţie de asemenea preţioasă, Virtutea aeronautică în grad de ofiţer cu cunună de frunze de stejar. Decoraţia aceasta a fost primită doar de cinci piloţi: Bâzu, Şerbănescu, Mucenic, Dincă şi Greceanu. „Crucea de Fier" clasa I, „Crucea de Fier" clasa a II-a, „Steaua României" în grad de cavaler, „Coroana României" în grad de ofiţer, Virtutea aeronautică în grad de cavaler cu două barete (fiecare reprezentând un număr de victorii), Virtutea aeronautică, clasa „Crucea de Aur", medalii ruseşti. Cu toate aceste dovezi ale eroismului, Tudor Greceanu se socoteşte un învins.

Tudor Greceanu: Am pierdut partida, pentru că partida nu o dictez eu. Ştiţi, nu-i suficient să joci şah, ca să câştigi, trebuie să joci bine. M-am bătut pentru ţara asta şi la două mii de kilometri, şi într-un sens, şi în celălalt, şi pe frontul de Vest şi pe frontul de Răsărit. Şi am crezut în virtuţile neamului, şi uitaţi-vă ce am cules.

Comentariu:

Familia Grecenilor este descendetă directă din ilustra ramură a lui Ion Ghica, scriitor şi om politic, fruntaş al revoluţiei de la 1848. Radu, Marta şi Tudor Greceanu au copilărit la conacul Topliceni, de lângă Râmnicu-Sărat. Radu şi-a luat doctoratul în istorie, Tudor a devenit pilot şi Marta a terminat Literele. După arestarea lui Tudor, casa părintească şi biblioteca le-au fost confiscate. Mama şi tatăl Grecenilor, separaţi prin domiciliu forţat, au

murit în cea mai neagră mizerie. Istoricul a devenit translator la o fabrică de mobilă. Era un om mort sufleteşte, de nerecuperat. Pilotul a făcut şaisprezece ani de puşcărie, şi zburătorul este astăzi ţintuit la pat. Generaţia lor aproape că nu a trăit. La nouăsprezece ani erau numai lumini, dar nu bănuiau ce-i aşteaptă. Bărbaţii au ajuns în lagăre, în închisori, în exil. Aproape toţi. Cei care s-au întors înapoi sângerează în lupta cu ciclopii ori rătăcesc pe mări de oseminte. Iubirile diafane s-au preschimbat în tragice despărţiri. Trist sună cornul sfintei cruciade.

La întoarcerea de pe front, Tudor Greceanu, ca şi alte mii de ofiţeri români, nu va simţi bucuria păcii şi a libertăţii. Credincioasă imperativelor naţionale, armata şi-a urmat regele, rupând cu naziştii. Cum au răspuns sovieticii? Greceanu soseşte cu grupul „Nouă vânătoare", dar încă de pe aerodrom află că logodnica lui s-a sinucis. Fiind de origine germană, primise ordin de deportare în lagărele din Dombas. Deşi armata română continua să lupte, în Ungaria şi Cehoslovacia, pentru izgonirea germanilor, dând peste o jumătate de milion de jertfe umane în mai puţin de un an, în ţară începe arestarea marilor comandanţi de armată sub diverse învinuiri, între ele nelipsind nici crima de război, asta după ce tot ruşii îi lăudaseră şi îi decoraseră. Să nu uităm că şapte divizii române, grupate în zona Bacău–Iaşi, şi circa o sută treizeci de mii de oameni, cu întreg materialul de război, sunt luate prizioniere şi trimise în Siberia. Prin politizări forţate, prin epurări şi disponibilizări, circa douăzeci şi unu de mii de ofiţeri sunt trecuţi în rezervă, personalităţi cu o vastă pregătire în domeniu şi cu o bogată experienţă de război. Pe baza unei informări a politrucului Flotilei, şi Tudor Greceanu este suspendat de la zbor, ca suspect de o evaziune aeriană. Îşi dă demisia imediat, deoarece nu poate concepe ca un pilot, un ofiţer căruia i se încredinţează o comandă, să fie privit cu neîncredere. Generalul Leu Romanescu încearcă revenirea lui în unitatea pe care o comanda, dar decizia lui Greceanu e de nezdruncinat. În 2 septembrie 1947, părăseşte armata. Era o armată plină deja de ofiţeri pe puncte, de consilieri sovietici şi de comandanţi veniţi cu diviziile „Tudor Vladimirescu" sau „Horia, Cloşca şi Crişan".

T. G.: Domnule general, i-am spus, odată ce dumneavoastră aţi desfăcut un contract, el nu poate fi refăcut decât dacă vreau şi eu. Or, asta nu mai e armata mea, şi eu nu accept să mai fac parte din ea. Şi aşa am ieşit din armată, la 2 septembrie 1947. După care am lucrat, o bucată de timp, ca ceasornicar, după aceea m-am angajat ca proiectant la Întreprinderea de Ţevi Republica; pe vremea aceea, director era un oarecare Wechsler, un tip formidabil de bine... evreu, dar, într-adevăr, un inginer şi un director. Bineînţeles, odată cu naţionalizarea, s-a dus şi Wechsler, s-a dus tot, iar eu am fost arestat pe baza articolului 209, partea a treia: crimă de uneltire împo-

triva orânduirii sociale, şi condamnat la zece ani, confiscarea averii şi pierderea drepturilor civile.

Avocatul meu a avut dreptul să vorbească două minute, şi era un avocat din oficiu, pentru că nu mi s-a permis să-mi aleg un avocat; şi ar fi fost şi inutil, doamnă. Ştiam foarte bine toată chestia asta (nu era prima arestare), care este filiera. Înaintea mea, cu câteva zile, fusese arestat un coleg şi bun prieten de-al meu, Micu, cu care eram coleg de teren la Mihai Viteazul; la Arad, acolo ne-au dat terenul. Micu fusese arestat, ştiam de arestarea lui, dar îmi dădeam seama că este absolut inutil orice. Iar în ceea ce priveşte ce s-a întâmplat ulterior, special, ceea ce m-am străduit a fost să nu antrenez pe absolut nimeni.

L. H. L.: În momentul arestării dumneavoastră, în România exista o poziţie anticomunistă. Nu mă refer la partidele politice, mă refer la poziţia individuală faţă de ofensiva comunismului. Cum se face că această opoziţie a fost îngenuncheată în acel moment?

T. G.: Uitaţi-vă de ce: pentru că toţi exponenţii acestei opoziţii, fie că aveau o suprafaţă, ca să zic aşa, care să le justifice speranţele, fie că nu aveau, unii dintre ei au primit promisiuni ferme şi solemne din partea reprezentanţilor americani, în special, că vor fi ajutaţi. Pe vremea aceea, şeful misiunii americane militare era un general, Skeiler. Acest general Skeiler a promis lui Bujoi, a promis lui Alexandru Pop (din lotul Marii Finanţe), lui Mircea Vulcănescu, tatălui lui Lia, ajutor american. Şi le-a spus: „Începeţi acţiunea, iar noi vă vom finanţa, pe de o parte, şi vă vom dota, pe de alta.“ Nu s-a întâmplat nimic din toate acestea.

L. H. L.: Nu vi se pare că exista o fărâmiţare a solidarităţii, că exista o lipsă de unire în opoziţie?

T. G.: Asta, doamnă, este indiscutabil că aşa era. Noi niciodată nu am fost (să nu exagerez — nu vreau să sar peste cal —, vreau să păstrez o oarecare măsură, că există şi resentimentele mele de care de multe ori nu mă pot abstrage, totuşi) n-am fost un popor de oameni solidari, şi la noi, în general, interesul personal a fost cel care a dictat în foarte multe din acţiunile care ar fi cerut solidaritate.

Pe vremuri, exista un director la Europa Liberă (care a venit imediat după Noel Bernard), Vlad Georgescu, şi care a spus un lucru nemaipomenit: „Domne, nu i se pare nimănui curios că Mihai Viteazul a fost omorât în cortul lui, în propria lui tabără, înconjurată de toată armata lui? Nu i se pare nimănui curioasă treaba asta? De către un domn valon. Cum a ajuns acolo? Cum a ajuns Mihai Viteazul să fie decapitat în propria lui tabără?“

Ştiţi, P.P. Negulescu, profesor de filozofie, în *Geneza formelor culturii*, spune o chestie foarte justă: momentul important nu este acela în care rezolvi problemele, în creaţia de cultură, ci în care îţi pui problema. A pune întrebarea aşa cum a făcut-o Vlad Georgescu este o chestie cu cântec,

doamnă. Este o trăsătură a noastră națională. Noi suntem centrifugi, noi nu suntem solidari; noi vrem gloriile individuale, noi nu vrem rezultatul glorios al întregului.

Comentariu:

După trei ani de temniță, trecând prin Pitești, prin Jilava și Canal, în 1951, împreună cu un lot de recalcitranți, ajunge la Aiud. Va lucra ca strungar în fabrică. Nu a existat în țara noastră, își va aminti Greceanu, o instituție care să aibă concentrația de inteligență tehnică pe care o avea fabrica de la Aiud. Evadarea a fost concepută ca o ieșire în masă, în forță. Odată evadat din pușcărie, grupul ar fi trebuit să facă joncțiunea cu luptătorii anticomuniști din munți și, împreună, să constituie o reală rezistență românească anticomunistă și antisovietică. Erau siguri că, asemenea maquisului francez, acțiunea lor ar fi mobilizat și combatanții comuniști din celelalte închisori, ar fi solidarizat și ordonat eficace toată opoziția din acel moment. Colonelul Uță și Domoșneanu în munții Banatului, Arsenescu și Arnăuțoiu în Făgăraș, Alimănescu în Argeș, Pașca în Oaș, Motrescu și Vatamaniuc în Bucovina. Ar fi justificat în alt chip ajutorul material și moral, ocult, al multora din afară, și ar fi evitat jertfa de mai târziu a atâtor eroi. Primii care s-au gândit la o posibilă evadare au fost profesorul Nicolae Mărgineanu și Mircea Vulcănescu. Lor le aparținuse ideea. Erau însă într-o stare de slăbiciune fizică și de vârstă care nu le-ar fi permis traversarea dificultăților. Nu vroiam să ne îmbătăm cu apă rece, și știam perfect că o asemenea ieșire comporta mari riscuri, căci ne cunoșteam prea bine adversarii și paza închisorii, precum și servilul lor curaj criminal.

[Planul închisorii Aiud.]

Acesta era drumul de străbătut, circa două sute de metri până la zidul închisorii. Nu speram ca toți să se angajeze, dar speram că, din circa șase mii de oameni se vor găsi câteva sute care să antreneze, să dea exemplul curajului, să-i determine și pe ceilalți să-și asume riscurile. De la primele încercări de recrutare și-au dat seama că regimul barbar de presiune și teroare, practicat cu atâta știință la Aiud, își atinsese scopurile. Aceste umbre, din hrubele Aiudului, destinate lichidării prin tortură, prin muncă forțată, prin tăcere și prin înfometare, refuzau să mai lupte. „Eram ca niște patefoane, cu acul rupt", spune acest unic martor al evadării.

T. G.: Evadarea de la Aiud nu trebuia să fie un sfârșit, ci un început, doamnă. Și a fost un fiasco.

L. H. L.: Să ne povestiți în câteva cuvinte cum ați pregătit această evadare.

T. G.: Începutul a fost la banc, la bancul de lucru. Am început, să ne tatonăm unul pe altul, să vedem dacă acesta ar fi dispus către o acțiune de felul acesta sau poate că nu. E un prudent sau e un întreprinzător? Și după ce (așa cum fac furnicile când se întâlnesc) ne-am apropiat, ne-am apro-

piat până am reuşit să apropiem antenele, atunci am zis: Dom'le, poate că ar merita să stăm de vorbă. Şi de atunci înainte, până şi cei din jurul nostru au observat că ne schimbasem complet (vorbesc de Valeriu Şirianu şi de mine). Ne spuneau: „Voi aţi căpătat aer de oameni liberi." Aveam o sumă de prieteni, printre care bietul Corneliu Manciu, care a murit în puşcărie; Corneliu Manciu, cu care eram foarte, foarte apropiat ca prieteni, fusese director la Reşiţa şi la Astra Vagoane, Braşov şi Arad. Corneliu Manciu îmi spunea: „Ce, îţi expiră pedeapsa?" Şi zic: Nu, domnule Manciu, din nenorocire, nu, dar îmi expiră condamnarea.

Comentariu:

În uscătoria de scânduri, grupul evadaţilor este aşteptat de doi oameni înarmaţi. Ivaşciuc Ogorilă, un turnător notoriu, cu o toporişcă ridicată în sus, şi un ofiţer de marină, Tăutu, înarmat cu o baionetă militară. Au început amândoi să strige: „Evadare!" Şirianu, plin de sânge pe obraz, de la lovitura primită, a pus mâna pe un ciocan şi l-a lovit în cap pe Ivaşciuc. Greceanu a tăiat cablurile electrice de alimentare a proiectoarelor de pe ziduri. Au pornit în goană spre miradoare; în spatele lor, curtea se umpluse de ropote de alarme şi de glasuri, dar acestea erau ale unui tărâm căruia nu-i mai aparţineau.

[Imagini zona interzisă Aiud.]

T. G.: Şi am pus scara; era (şi e adevărat), cel mai improbabil pentru ei, adică la orice s-ar fi aşteptat, numai la aşa ceva nu. Am pus drăcia asta de scândură, cu leaţuri bătute pe ea, exact la jumătatea intervalului dintre două miradoare din acestea, şi imediat a început urcarea. Şirianu întâi (era cel mai mic de statură), după aceea Spulbatu, şi după aceea eu. Şi eu am încercat să iau aşa... vocea unui miliţian, şi le-am spus: Lasă, tovarăşe, că trebuie să reparăm lumina la reflectoare. I-am spus: Sunt cu electricienii. Când a sărit prima dată Şirianu, pentru mine a fost o uşurare. Zic: De unul am scăpat. Urma a doilea; Gheorghe Spulbatu, săracul, era ceva mai ezitant şi atunci l-am împins din spate şi i-am zis: Ştii foarte bine că înapoi nu mai putem da, aşa că dă-i drumul! Şi dacă vrei, aruncă-te în cap, te priveşte.

Zidul avea cinci metri jumătate înălţime; asta înseamnă de două ori şi ceva cât camera asta. Şi după el m-am dus eu. La creasta zidului, am avut o surpriză. Nu m-am aşteptat ca zidul să fie atât de lat şi înclinat către exterior, aşa încât, odată depăşită creasta zidului, practic nu mai puteai să te opreşti; iar toată suprafaţa superioară era acoperită cu chesoane de sticlă, şi în special funduri de sticlă prinse în ciment. Şi atunci, sigur, depinzând şi de cum ai ajuns pe ele (dar, de obicei, nu prea ajungeai în picioare), te răneai. Şi ne-am rănit şi noi în chesoanele acelea de sticlă. Dar, când am ajuns la margine, nu mai aveam ce face decât să sar. Întâmplarea a făcut că tocmai atunci cele două patrule, care făceau în sens invers înconjurul

puşcăriei, s-au întâlnit exact acolo dedesubt, şi aceştia s-au pomenit, la un moment dat, că le pică ceva din cer. Au aruncat pistoalele, acesta a fost ghinionul meu, şi au fugit. Am căzut cu piciorul pe încărcătorul de la balalaică. Balalaica este un pistol al cărui încărcător are un disc cu cartuşe şi care şade perpendicular pe armă. Deci, a căzut arma aşa (acela rămâne în picioare), şi eu am căzut cu călcâiul pe ăsta, şi s-au rupt amândouă oasele de la piciorul stâng. Bineînţeles că nu mai eram capabil să mă mai ridic în picioare, şi am rămas acolo, grămadă, jos. Dar, Spulbatu şi cu Şirianu trecuseră, şi eu nu-i mai vedeam.

Comentariu:

Între icoanele care l-au însoţit în închisoare i-a fost mama. Mama, care l-a căutat timp de şaisprezece ani prin toate penitenciarele din România.

T. G.: Ştiţi, la mine mama... mai bine lăsaţi... Mama a fost lângă mine întotdeauna, afară de acum. Şi atunci am încercat să atrag focul asupra mea, pentru că eram pentru ei o pradă sigură; pe ceilalţi doi nu-i mai vedeam. Nu ştiam ce s-a întâmplat cu ei. Am încercat să mă ridic într-un picior, şi am reuşit. Şi au tras (erau cinci inşi acolo, adică cei doi din ture plus trei inşi patrula). Şi după aceea s-au adunat mulţi, mulţi. Dar au tras fiecare câte şaptezeci şi unu de gloanţe, cât avea încărcătorul.

L. H. L.: În dumneavoastră.

T. G.: Da, şi nici unul nu m-a nimerit. Dar nici un glonţ. După care au început să se apropie, cu foarte multă circumspecţie. Aşa, parcă aş fi fost o bombă cu amorsare întârziată. S-au apropiat toţi, încet, încet, cu armele îndreptate spre mine, şi primul care a ajuns la mine a fost un sergent care, bineînţeles, mi-a trântit un pat de puşcă în cap care m-a culcat jos. De atunci înainte, nu mai ştiu cum am ajuns în cabinetul lui Dorobanţu. Probabil m-au cărat ei. Eram aşezat pe un scaun, cu mâinile legate la spate, un scaun ca acesta, care este aici. Şi, Dorobanţu gesticula şi spunea: Vreau să-l împuşc! Îl împuşc! Era cu un pistol în mână, unul din acela mic, 635. Un ofiţer cu grad de căpitan, îmbrăcat în uniformă, spunea: „Nu, până aici! Până acum puteai, acum nu mai poţi, că acum e al nostru.“ Era probabil Securitatea, de acum, nu mai era paza penitenciarului.

Aiudul era protejat de o gardă compusă din miliţieni, care aveau acces în interior. Era, pe ziduri, o pază în trei schimburi, făcută din trupe MAI (dar care nu însemna Securitate, ci trupe ale Ministerului de Interne, ceea ce ar fi astăzi jandarmi, sau cam aşa ceva), iar în exterior exista un batalion de Securitate comandat de un căpitan (nu mai ţin minte cum îl cheamă, că am ştiut la un moment dat; dar am ştiut foarte puţin timp), batalion specializat cu câini pentru urmăriri. Aceştia erau destinaţi să stabilească trei zone de încercuire a puşcăriei într-un timp record. În aceasta consta instrucţia lor. Întâi se făcea primul cerc, după care cercul era lărgit la al doi-

lea, şi după aceea la al treilea, caz în care era de presupus că nu mai poţi să scapi. Cu două zile sau cu trei zile înainte, doi bieţi nebuni se aruncaseră în sârma ghimpată, probabil cu intenţia de a termina, şi i-au împuşcat. Şi în mod ostentativ am ales punctul acesta. Pe de o parte ca un omagiu pentru cei doi care îşi sacrificaseră viaţa în acest gest disperat, şi pentru alt motiv, acela că ştiam ce lăsasem în urmă la uscătorie (aceşti doi morţi, care, vinovaţi sau nevinovaţi, erau totuşi oameni), am spus: Nu mai avem dreptul nici să dăm înapoi, nici să ne protejăm.

L. H. L.: Cum aţi ales pe cei doi din cei aproape şase mii de deţinuţi politici care existau la Aiud?

T. G.: Discuţia a început între mine şi Valeriu Şirianu. De la noi doi a început treaba, şi deci, de atunci înainte am spus: Trebuie să încercăm să facem o evadare în masă, în care să mobilizăm cât mai mulţi oameni, şi în special cei valizi, cei apţi, şefii de organizaţii, militarii, generalii, coloneii...

L. H. L.: Cum aţi spus dumneavoastră, aţi vrut să daţi drumul puşcăriei din interior...

T. G.: Da, şi după aceea, bineînţeles, era destul de uşor (nu aş spune jucărie sau fără probleme); dar era destul de uşor dacă, cu o masă de oameni, reuşeai să ieşi, să-i infiltrezi; după aceea, să faci legătura, pentru că era o zvârlitură de băţ până în Banat la Uţă şi la Domoşneanu. Şi de acolo înainte eram în legătură cu Făgăraşul, de acolo înainte intram în legătură cu Motrescu şi cu Vatamaniuc şi aşa mai departe... Noi vroiam să punem sub comandament unic această rezistenţă armată. Noi nu aveam arme, doamnă, şi pe măsură ce trecea timpul, nu mai existau arme deloc. Or, Arsenescu a plecat în munţi cu tot armamentul unui regiment. El comanda un regiment; acolo exista armamentul unui regiment, fără să mai vorbesc de ce au mai luat după aceea.

L. H. L.: Fraţii Arnăuţoiu, de asemenea.

T. G.: De asemenea.

L. H. L.: Nu aţi ruşit această unificare?

T. G.: Nu, doamnă, şi ştiţi de ce nu? Din cauza turnătoriei. Să ştiţi că arterita aceasta a mea este consecinţa evadării, pentru că m-au ţinut patruzeci şi opt de ore cu picioarele într-un bloc de gheaţă de patruzeci de centrimetri înălţime. Şi a îngheţat apa până la piele... în contact cu pielea. Şi atunci, ce circulaţie poţi să mai ai? Şi, de aceea, foarte surprinşi au fost medicii şi generalul Cândea, care m-a operat acum, pentru că zic: „Dumneata nu ai o arterită de arterioscleroză, toată circulaţia vaselor mari de la genunchi în sus e bună, dar ai o băltoacă în jos.“ Asta este, doamnă...

L. H. L.: Nu poate fi şi de la lanţuri? Aţi purtat lanţuri...

T. G.: Am purtat lanţuri de optsprezece kilograme, şi cu trei inele. Şi lanţuri...; nu ştiu ce e. Dar, nu am făcut-o fără să ştiu. Ştiam ce risc. Nu acuz pe nimeni. Am făcut-o pentru că am vrut să o fac.

Comentariu:

Aici, la Securitatea din Cluj, şi mai apoi la peniteciar, îşi va primi condamnarea la moarte. Condamnare pe care, astăzi, Tudor Greceanu o vede ca pe o eliberare. În celulă, nopţile, când aştepta execuţia, după anchete sălbatice, era fericit că a supravieţuit în război, nu a pierdut şi nu a avariat niciodată un avion de luptă, şi nu a trădat pe nici unul dintre cei două sute de politici care ştiau de planul evadării.

T. G.: Cea mai frumoasă perioadă pe care am trăit-o în puşcărie a fost aceea de condamnat la moarte. Am fost condamnat la moarte şi am trăit în situaţia aceasta unsprezece luni, dar a fost cea mai frumoasă perioadă, pentru că nu mai eram condamnat la puşcărie. Şi l-am rugat pe directorul penitenciarului să vină la mine şi i-am spus: Domnule director, vă rog să ţineţi seama de un lucru — nu mai sunt supus sistemului de penitenciar. Eu nu sunt condamnat la puşcărie, sunt condamnat la moarte, şi până în momentul în care voi ajunge în faţa plutonului de execuţie, dumneavoastră nu îmi puteţi aplica regulamentul puşcăriei: nu mă puteţi tunde în cap, nu mă puteţi îmbrăca în zeghe, nu mă puteţi obliga să fac cutare sau cutare, nu îmi puteţi face absolut nimic. Pentru că, dacă încercaţi să faceţi, nu vă supăraţi, am ieşit eu de la Aiud, din puşcăria dumitale ies, mă duc şi cumpăr un pachet de ţigări, şi mă întorc înapoi.

Comentariu:

Ce s-a întâmplat cu ceilalţi doi camarazi de evadare? Valeriu Şirianu a prins după două zile. Alergând pe albia Aiudelului, traversându-i de 'a ori meandrele, a intrat într-un fel de psihoză. Râul nu se mai termi- :ra noapte, minus douăzeci de grade afară, el doar în zeghe, şi rănit de securea lui Ivaşciuc. A fost adus îngheţat direct în anchetă. Îşi asu- întreaga responsabilitate pentru accidentul de la uscătorie. Gheorghe spulbatu a fost grav rănit de trei gloanţe ale securiştilor, dintre care unul îi despicase obrazul. A reuşit să se suie într-un tren de marfă, a leşinat din cauza pierderii de sânge, a demoralizării şi a frigului. Când s-a trezit, a sărit din tren şi s-a refugiat în podul primei şuri. Stăpâna gospodăriei l-a găsit tot fără cunoştinţă după trei zile şi l-a declarat Miliţiei locale. După o săptămână de la evadare, era şi el la Securitatea din Cluj, aşteptând condamnarea la moarte.

T. G.: Am refuzat să facem cerere de graţiere când s-a făcut judecata la Aiud, pentru că grefiera, una foarte grasă, ne-a aruncat nişte bileţele (atâta de mari), şi spunea: Dacă nu sunteţi mulţumiţi cu sentinţa (condamnarea la moarte), aveţi dreptul la recurs. Şi ni s-a părut ideea aşa de nostimă (să fii mulţumit cu sentinţa), încât am spus: Ba da, suntem foarte mulţumiţi cu sentinţa. Şi am refuzat să facem recurs; şi a făcut recurs Securitatea, respectiv procurorul. Sentinţa s-a casat pentru mine, care nu participasem

la bătălia aceea de la uscătorie, în schimb a fost respins pentru Şirianu şi Spulbatu. Evadarea a fost în decembrie; în iunie, Valeriu Şirianu şi cu Spulbatu au fost scoşi din cameră, şi am aflat după aceea, la Aiud, când am ajuns la Zarca, că au fost împuşcaţi în maşină. Un fel de coviltir. L-au dus, l-au plimbat, l-au întortocheat pe diferite străzi, diferite şosele, ca să nu ştie pe unde este, şi până la urmă i-au împuşcat la marginea şanţului; după care i-au dus înapoi în maşină şi i-au dus la Aiud, şi acolo i-au ţinut expuşi douăzeci şi patru de ore, făcând o defilare a tuturor turnătorilor prin faţa lor (ca să-i înfiereze), după care i-au înmormântat.

Iar în ceea ce mă priveşte, ştiind că nu mai pot fi condamnat la moarte, când m-au trimis spre rejudecare aceluiaşi tribunal, respectiv Tribunalul Militar Teritorial Oradea (nu ştiu de ce), am profitat de acest proces, am cerut să mă apăr singur, pentru că nu mai aveam nevoie de apărător din oficiu, şi le-am spus tot ce am avut de spus în ceea ce priveşte crimele care s-au făcut în puşcărie, nominal (şi cine sunt vinovaţii). Le-am spus în instanţă: Ştiu că nu mă mai puteţi condamna la moarte, deoarece Curtea Supremă a casat condamnarea la moarte. Deci la moarte nu mă mai puteţi condamna, mă veţi condamna, probabil, la muncă silnică pe viaţă. Aşa că dumneavoastră nu mă judecaţi aici. Dar ceea ce înregistrez eu acum sunt actele de acuzare ale dumneavoastră, de mâine. De aceea, să ştiţi, domnişoară grefieră (că era tot o grefieră), că eu nu voi semna minuta decât după ce o verific cuvânt cu cuvânt, pentru că eu înregistrez acte aici.

L. H. L.: Profeţia dumneavoastră nu s-a împlinit, după cum bine aţi văzut.

T. G.: Nu, doamnă, şi nu din vina mea, pentru că eu aş fi vrut enorm să fiu procurorul acestui proces. Aţi văzut, desigur, filmul acela cu Spencer Tracy, *Procesul de la Nürnberg*. Procesul de la Nürnberg a fost, după mine, un proces avortat, pentru că s-a făcut procesul unui sistem, fără să fie judecaţi oamenii. Aici trebuie judecaţi oamenii. Oricât de creştin ar fi Ţuţea, oricât de creştini ar fi toţi cei care au mărturisit, şi cu părintele Galeriu, şi cu popa Steinhardt. Eu nu iert, doamnă.

Comentariu:

Soţia lui Tudor Greceanu, fiica generalului Tobă, ca urmare a atâtor ani de prigoană, s-a îmbolnăvit de scleroză în plăci. Erau doi oameni ferecaţi în această garsonieră, ca într-o închisoare. Doar amintirile nu dureau.

Colonelul Ion Tobă este condamnat de un tribunal sovietic la şaptezeci şi cinci de ani de închisoare. Deportat în Siberia, cu „Volcii Bilet“ (Bilet de lup). Trece prin o sută cincizeci şi patru de lagăre. Întors în ţară, Securitatea îi actualizează condamnarea la peste două sute de ani de temniţă grea.

T. G.: Şi nu iert nu pentru mine; pentru mine, v-am spus, acestea sunt lucruri scontate. Eu am plecat într-o misiune, aşa cum mă duceam, de câte ori mă duceam, la luptă. Pot să înving sau pot să cad. Dar, pentru chinurile pe care le-au îndurat cei care nu au avut nici o vină. Şi mai ales, pentru Valeriu Şirianu şi Gheorghe Spulbatu. Nu vă daţi seama ce campanie s-a dus de către administraţia penitenciarelor, de către Coller, care a succedat lui Dorobanţu, de către Crăciun, care a succedat lui Coller, ca să-i defăimeze pe aceştia doi, şi, bineînţeles, implicit pe mine. Dar eu trăiam la Zarca.

Dacă aţi şti ce dramă a fost Zarca... Sunt lucruri pentru care oamenii nu sunt făcuţi. Poate, în bunele lui intenţii, Dumnezeu nu a făcut oamenii pentru orice, i-a făcut să meargă până la un punct, dincolo de care se distrug. Este exact acelaşi lucru ca un ceas. Un ceas funcţionează foarte bine şi sucit pe faţă, şi pe dos, dar dacă dai cu el de pământ, s-a cam terminat.

L. H. L.: Un anchetator v-a spus că oasele vorbesc. Povestiţi-ne.

T. G.: Da, acesta era Brânzaru. Şi îmi spunea: Omul e făcut din piele, din muşchi, din sânge, din nervi şi din oase. Până la urmă, oasele vorbesc. Doamnă, atunci nu au vorbit. Şi foarte mulţi, foarte mulţi au cedat. E aşa de simplu să mori... e aşa de simplu să mori... De ce să te compromiţi ca să trăieşti?

Comentariu:

Până a nu se stinge din viaţă, Tudor Greceanu a locuit la etajul şapte al unui bloc din Ferentari. Casa părinţilor săi, din strada Spătarului, a fost confiscată în anul 1947. Din cauza arteritei, picioarele i-au fost amputate. „Am pierdut partida“, spune amar pilotul. Doar medaliile stau mărturie că acolo, în cer, Greceanu a avut aura sa de glorie. Aici, pe pământ, a trăit doar eternitatea nerecunoştinţei.

„Moşu“ (Ion Gavrilă Ogoranu)

Ion Gavrilă Ogoranu: Ogoranu era porecla din sat pe care o aveam cu toţii, începând de la bunicul meu, care era originar din Iaşi, Făgăraş, respectiv un sat de lângă Făgăraş, şi cărora locuitorii din Gura Văii, de unde sunt, le spuneau Ogorani.

Mutându-se şi căsătorindu-se în sat, a rămas Ogoranu.

Când eram mic, mă băteam cu copiii din sat, pentru ca să-mi apăr onoarea, atunci când mi se spunea Ogoranu, acum am ajuns de-mi zic şi eu.

Dacă aş fi rămas în sat cât am fost copil, aş fi fost Mielu Ogoranului, după aia Ion al Ogoranului şi aş fi terminat-o cu bătrânul Ogoranu.

Comentariu:

Un destin singular este destinul lui Ion Gavrilă Ogoranu, cel care a devenit, începând din anul 1950, „moşul“, prin înţelepciunea lui, conducătorul grupului de rezistenţă armată din Munţii Făgăraşului şi care, timp de aproape treizeci de ani, nu s-a lăsat prins de Securitate.

Deşi eroilor le stă bine cu moartea, cum lucid şi caustic comenta acum, la bătrâneţe, prin cine ştie ce minune dumnezeiască, un brad din falnica pădure de odinioară a mai rămas în picioare; un brad care cere dreptul la amintire, după o viaţă trăită în vecinătatea morţii, a răului, a captivităţii şi, mai ales, dreptul la amintire pentru fraţii lui.

Ion Gavrilă s-a născut în 4 ianuarie 1923, într-un sat, Gura Văii, de la poalele munţilor Făgăraş. Deschide şi acum poarta casei părinteşti şi vede limpede panorama crestelor unde-s regine furtuna şi cremenea, şi aude salutul camarazilor săi din lumea largă şi necuprinsă a tinereţii lor. Părinţii, Ana şi Gheorghe: tatăl moare în anul 1949, rămân trei copii: un băiat şi două fete, în grija mamei lor, o femeie luminată, de fel din munţii Apuseni. Primeşte o educaţie aspră, ale cărei repere erau: datoria faţă de ţară, viaţa morală şi credinţa în Dumnezeu. La unsprezece ani, este trimis la liceul „Radu Negru“ din Făgăraş, ca toţi copiii de ţărani care au alcătuit mai târziu inteligenţa acestei ţări. De la profesorii Valeriu Literat, Ermil Roşală, Mihai Novac, Procopie Bentia, Octavian Popa şi mulţi alţii deprinde valorile fundamentale ce aveau să-l călăuzească toată viaţa. Intră în frăţiile de cruce, organizaţie de educaţie creştină şi naţionalistă a elevilor români, ale

căror cărți de căpătâi erau și scrierile unui tânăr episcop, numit Ioan Suciu: *Eroism. Tinerețe. Mama*. În formula de legământ, se spunea: dreptul meu cel mai sfânt față de neamul românesc este să muncesc, să lupt și să mă jertfesc pentru el. Se făcea mereu apel la locurile și modelele sfinte: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Avram Iancu, Horia, Războieni, Călugăreni, Mărășești, căci doar trecutul mai putea să clatine o conștiință națională adormită. Comunismul era socotit dușmanul de moarte al neamului românesc și împotriva lui trebuia luptat pe viață și pe moarte. Promoțiile liceului „Radu Negru" din anii 1944, 1945, 1946, 1947, 1948 n-au mai apucat revederea de după zece ani. Tinerii Făgărașului au luat arma în mână, pentru a se opune comunismului. Au fost generații de sacrificiu. O parte dintre cei tineri a murit în confruntare directă cu forțele represive, alții în închisorile comuniste, mulți au luat calea exilului, și infinit mai mulți s-au destrămat fizic și psihic în urma suferințelor îndurate. Generația lor nu s-a mai întâlnit niciodată pentru a serba aniversările. S-a revăzut în celulele de anchetă din Făgăraș, din Sibiu, din Cluj, din Brașov, din București. Nici ei nu au avut tinerețe. Se înscrie la Facultatea de Agronomie din Cluj; ca toții studenții din generația lui, Ion Gavrilă a luat parte la momentul de înălțare sufletească atunci când Universitatea revine în anul 1945 acasă, la Cluj, după surghiunul din 1940. A urmat demonstrația studențească din 10 mai 1946, împotriva noii conduceri comuniste a Universității, siluirea alegerilor din noiembrie 1946, alegeri ce au legitimat guvernarea comunistă, prigoana asupra bisericii unite cu Roma. N-am murit o dată într-o revoltă glorioasă, spune Ion Gavrilă, ci ne-am stins pe rând neștiuți în munți, iar foarte mulți în întunecimile închisorilor comuniste. Aceasta a fost tragedia generației noastre.

Iuliu Crăcană, istoric: Ce este interesant la Ion Gavrilă este faptul că, în cadrul arhivei CNSAS, are cel mai voluminos dosar pentru o singură persoană. Dosarul cuprinde o sută nouăsprezece volume și peste cincizeci de mii de file. În aceste cincizeci de mii de file, au fost notele informative, rapoartele Securității despre toate persoanele care posibil ar fi putut să-l ajute pe Ion Gavrilă: părinții lui, rudele lui, posibilele persoane din satele făgărășene cu care ar fi putut avea relații înainte de a fi fugar în munți sau după.

Comentariu:

După despărțirea de Jean Pop, patru zile s-a strecurat prin desișul pădurilor, prin grâne și mlaștini, urmând firul liniei ferate. Nu mai avea nici o provizie; s-a hrănit doar cu bureți de pădure. Ajuns în Sântimbru, caută adăpost la o casă de români, pe care îi roagă să anunțe familia lui Petre Sădăduș. Pe Petre, fostul coleg de liceu și de luptă, îl adăpostise în casa lor după anul 1940, odată cu refugiul transilvănenilor din Ardealul ocupat.

Acum se gândea să-l roage să-l ascundă măcar câteva luni, până va putea trece frontiera. Nu ştia că doctorul fusese ucis în închisoare. Erau pline satele de sub munte de familii îndoliate. Căzuseră mulţi, foarte mulţi, din grupurile Dabija, Macavei, fraţii Şuşman, Capotă şi Dejeu. Mamele lor s-au prăpădit de durere, au mai rămas câte o soră, câte o nevastă, trăind în altă lume, halucinantă, a suferinţei.

Ana Gavrilă: O prietenă de-a mea din Sântimbru, Lazăr Auruţa, mi-a spus că a venit Gavrilă la ei şi m-a chemat şi pe mine să-l văd.

M-am dus, era slab îmbrăcat, era foarte slab, era cu cojoc, avea un pistol mitralieră... după două zile a venit la noi, şi pe mine m-a rugat să mă duc la Cluj, la Maga Mihai, fost coleg de-al soţului meu Săbăduş, să mă duc să-l întreb ce s-o întâmplat cu Chiuşdea şi cu ceilalţi. M-am dus şi nu l-am găsit acasă, nu l-am găsit pe Maga. Şi mi-o spus gazda să mă duc în toamnă, că în septembrie avea examenele. Şi m-am dus în toamnă şi mi-a spus că Chiuşdea şi ceilalţi au trecut în Grecia şi el se interesează să plece şi Gavrilă. Gavrilă să steie liniştit, şi în primăvara lui 1956 m-am dus din nou la Cluj, la Maga Mihai. Şi mi-a spus că au fost vânduţi şi îs la Securitate. Chiuşdea cu toţii, afară de Gavrilă. Gavrilă să facă ce ştie... Gavrilă vroia să treacă şi el în Iugoslavia, şi eu am spus că şi soţul meu acolo a fost prins, şi să nu se ducă. Ne rugam la Dumnezeu şi am încredere că Dumnezeu îl ajută."

Comentariu:

Vorbind de captivitatea sa, Ion Gavrilă spune: Nu poţi trăi fără oameni. O comunitate bravă de români, aceea din Galtiu şi Sântimbru, l-a ajutat să supravieţuiască. Întâi a fost soţia sa Ana, în douăzeci şi doi de ani a ajuns de multe ori la capătul puterilor, dar nu i-a surprins niciodată un oftat, o părere de rău, un reproş pentru ceea ce s-ar fi putut întâmpla. L-au ajutat mult copiii Anei, mama lui Petre Săbăduş, mătuşa Lucreţia şi mulţi alţi vecini şi prieteni care i-au înţeles osânda şi i-au apărat viaţa. Toţi ştiau ce-i aşteaptă, numai pe strada lor, la un număr de treizeci de case, au fost deportaţi şi ucişi unsprezece oameni. Acesta era tributul satului lor.

Lucia Hossu Longin: Moara nu mai este o moară, acum e locuită de oameni, e o casă schimbată uşor, ferestrele au rămas, probabil, şi treptele... Cum aţi ajuns, în anul 1959, din casa în care locuiaţi, în această moară părăsită?

Ion Gavrilă: În 6 decembrie 1959, a venit, de la Consiliul Popular, secretarul de partid, preşedintele, cum i se spunea atunci, colectorul, şeful de post, în sfârşit, vreo şase-şapte inşi au năvălit în casă, au năpădit în casă, şi prima impresie pe care am avut-o şi soţia, şi eu a fost că vor să facă percheziţie. Eu m-am ascuns acolo unde obişnuiam să mă ascund, şi au izbucnit: doamnă, în decurs de douăzeci şi patru de ore vă mutaţi din casa asta,

trebuie să vă mutați. Bunînțeles că soției i-o venit inima la loc când și-o dat seama că nu e vorba de percheziție, însă a continuat: unde să mă duc acuma, în prag de iarnă? Pe noi nu ne interesează, aici va veni secretarul Sfatului Popular și va locui aici, va trebui să vă mutați. Soția a mai făcut câteva rezerve, și soluția au găsit-o. Îi zice: parcă aveți o moară în Sântimbru. Da, domnule, dar, îi zice, moara nu are geamuri, nu are uși, ferestrele îs sparte, tavan pe jos, în sfârșit era o stare jalnică aici. Curgea și apa iazului prin moară...

Pe noi nu ne interesează, te duci acolo.

Bine, dar în douăzeci și patru de ore nu mă pot duce.

Atunci, te duci, era și o femeie acolo mai cu milă, a spus: bine, doamnă, te duci în vreo câteva zile.

Și așa am ajuns să ne mutăm aici. S-o mutat soția pe drum cu căruțele, eu am venit noaptea și ne-am așezat.

Ne-am mai organizat, până toamna am mai pus un om din sat, care a schimbat ușile la casă, ne-o dat ușile, altul ferestrele, pe datorie bunînțeles, și cu vremea ne-am aranjat și noi, ca să se poată locui aici.

Și aici am stat ascuns, cum am spus, timp de cincisprezece ani, mai bine de cincisprezece ani.

Moara văd că s-o schimbat, un om vrednic acum văd că o făcut o casă frumoasă de locuit, din ceea ce a fost, pentru că era, când am plecat de aici, era destul de stricată, destul de hârbuită de inundațiile care au trecut peste ea, însă împrejurimile arată exact ca atunci, parcă e liniștea care era aici.

L. H. L.: Fântâna exista?

I. G.: Fântâna exista, treptele acestea existau și tot ce se vede în jur.

I. C.: Securitatea deschide în 1958 dosarul de urmărire informativă Negoiul sau Făgăraș, deci a avut două nume sub care era urmărit de Securitate.

Acestea erau niște nume de cod, nume de urmărit, la fel cum și informatorii aveau nume de urmăriți.

Era dat în consemn la frontieră și înainte, când a făcut parte din grupul carpatin de rezistență anticomunistă, dar, până în 1976, practic fotografia lui era pe masa oricărui milițian de frontieră, și era dat în consemn la frontieră, la toate frontierele și regulat se trimitea câte o notă a Securității prin care se spunea că urmăritul Ion Gavrilă, care are semnalmentele respective, este în atenția Securității, este un bandit antisocial, și care trebuie prins.

Despre el nu a știut foarte multă lume, asta și datorită conspirativității pe care și-a impus-o singur, deși a fost foarte greu să stea ascuns atâta timp.

Securitatea a mobilizat, pentru prinderea lui Ion Gavrilă, pentru aflarea locului unde s-ar putea ascunde și capturarea lui, forțe masive; peste o mie de persoane au fost urmărite. Peste o mie de persoane, asta reiese din dosar.

I. G.: În spate, în casa care se vede, în curtea care se vede, trăia un vecin pe timpul acela, Dobrescu, care a ştiut aproape tot timpul că eu sunt aici. Nu ştia el amănunte, dar ştia că cineva i-a spus, ba mai mult, el conta ca agent al Securităţii.

Ei bine, m-a apărat acest om atât de bine în cursul anilor, încât atunci când am ajuns la Bucureşti îl înjurau toţi ofiţerii de Securitate, şi spuneau: ce bine ne-a dus de nas banditul acela de bătrân.

Culmea era şi alta: ginerele lui era ofiţer de Securitate, deci şi în condiţiile acestea omul ne-a spus la vremea respectivă, i-a spus soţiei: doamnă, eu am un suflet şi sufletul nu mi-l vînd. Pentru partea mea eu nu văd, nu aud, tot ce se întâmplă la dvs. eu în afară de ceea ce ştiu că nu trebuie spus nu le-oi spune niciodată.

Tocmai când scriam cartea, prin 1990–1991, a murit, era încă mormântul proaspăt atunci când am scris; şi deci Traian Dobrescu trebuie amintit ca un om de omenie, un om cu suflet, datorită tăcerii căruia mă aflu în viaţă.

Comentariu:

După ani, un consătean a destrămat această relaţie de solidaritate umană. El s-a adresat Securităţii cu un denunţ. Era anul 1979; Ion Gavrilă era liber. „Noi, locuitorii comunei Sântimbru, vă rugăm să mutaţi din această localitate pe numiţii Ion Gavrilă şi Ana Gavrilă, fiind foarte periculoşi.

Denunţătorul stă şi azi pe aceeaşi stradă cu Ion Gavrilă.

Ana Gavrilă: Ştiam, dacă îl găseşte, vom fi executaţi toţi.

L. H. L.: Cum adică toţi?

A. G.: Familia mea, că familia mea o ştiut de el. El o stat în podul grajdului un an şi după aceea a venit în casă, şi în casa asta, în camera de dincolo, o avut două dulapuri pe colţuri şi când venea cineva, în camera asta locuiam, el intra după dulap. Fetiţa se uita că era toaleta chiar în fundul camerei, şi se juca, se uita în oglindă şi se strâmba în oglindă. Şi Gavrilă a dat perdeluţa la o parte şi s-o uitat. Şi fetiţa o văzut perdeluţa că mişcă şi o zbierat o dată, că cine e la noi în casă, cine e la noi în casă?

Eu mi-am dat seama imediat. Şi am venit, şi am cuprins-o, şi ne-am dus în cameră, şi i-am spus că e tata şi nu-i voie să vorbească la nimeni că oamenii sunt răi, că eu am fost dusă şi la securitate, ştiţi, şi ei plângeau şi se rugau la Dumnezeu, cu mătuşa mea împreună, ştiţi, şi ei nu spuneau la nimeni, dar fetiţa s-o ataşat lui aşa, că nu-i mai trebuia copii, el tot timpul îi povestea şi tot timpul la tată-su sta.

L. H. L.: În ce an v-aţi căsătorit cu Ana Săbăduş?

I. G.: A fost o înţelegere, mai târziu, când m-am hotărât să rămân aici şi când am găsit posibilitatea ca să mergem la Alba-Iulia ca să ne cununăm la preot.

L. H. L.: În ce an a fost?

I. G.: Exact nu mai ştiu când, la vreo trei-patru ani după venirea mea aici.

L. H. L.: Copiii astăzi sunt plecaţi, nu mai sunt cu dvs., au fiecare casele lor...

I. G.: Fiecare casele lor.

L. H. L.: Îl iubesc pe tatăl lor?

A. G.: Cum să nu, el e tata, şi noi îi ajutăm, îi ajutăm... Fiica mea are post aici, în Sântimbru, şi are patru copii, fetiţa cea mai mare e studentă, e anul patru, mai are încă unul student iarăşi, unul termină acum liceul anul ăsta, unul e pe clasa a noua...

Da, vin la noi şi ne ajută la lucru, şi ei îs ca acasă, că el îi spune, tati spun la copii, copiii la soţul meu şi tati o rămas.

Nici eu nu-i ştiu, zice, altfel decât tati.

I. C.: Foarte importanţi pentru Securitate au fost informatorii din rândul bisericii; mai ales în satele făgărăşene, populaţia este foarte religioasă, părinţii lui Gavrilă şi rudele lui Gavrilă nu aveau încredere, nici măcar nu vorbeau în casă despre Ion Gavrilă, dar mama lui Gavrilă avea încredere în feţele bisericeşti.

Din acest motiv, la un moment dat, securitatea şi-a dat seama că Gavrilă trăieşte, cum: în timpul unei slujbe de pomenire, la care preotul a venit acasă, mama lui Ion Gavrilă i-a spus dascălului sau preotului (este dat acolo cu nume conspirativ, sursa Ion Creangă), i-a spus că pe Ion Gavrilă să-l treacă în rândul celor vii, mai mult pe şoptite aşa, trece-l la vii pe Ion.

Sursa s-a dus imediat la securitate şi a zis: vedeţi că Ion Gavrilă trăieşte.

Securistul i-a recomandat agentului ca, cu ocazia Sărbătorilor de Crăciun şi când vine la spovedanie, să compătimească viaţa ei legată de necazurile ce le are din cauza fiului, bineînţeles cu scopul de a o trage de limbă.

Familia lui Ion Gavrilă a avut tehnică operativă, reiese din dosare timp de vreo cincisprezece ani.

I. G.: În 1973, am ajuns la concluzia că totuşi va trebui să trec graniţa, să încerc să trec graniţa. Nu vedeam problema atât de grea, în definitiv, mai bine păzit de cum am fost decât am fost noi înconjuraţi nu putea să fie, graniţa.

Însă nu puteam pleca din ţară până când nu-mi mai vedeam o dată mama, şi casa părintească, şi munţii.

Parcă simţeam nevoia...

L. H. L.: De aici nu se văd munţii...

I. G.: Nu se văd. De la Copşa Mică se văd. Pe dealurile de acolo, când e cerul senin, se văd foarte bine. Şi asta a făcut să mă duc la Făgăraş.

Nu vedeam pericol prea mare şi nici nu a fost pericol prea mare, cel puţin după atâţia ani, să te mai caute, m-am schimbat ca figură.

Practic, eu, de m-aş fi văzut trecând, nu m-aş fi recunoscut.

L. H. L.: Cum a decurs această întâlnire?

I. G.: Eu am ajuns noaptea şi am intrat nehotărât, că nu vroiam să intru, vroiam să intru să mă urc în podul cu fân, să observ în curte, într-adevăr ai mei stau acolo sau au fost scoşi, aşa cum se întâmpla în multe locuri.

Şi momentul când am găsit siguranţa că mă aflu în curte la mine a fost când am găsit jugul bivoliţelor, însă putea să fie şi altcineva, să fi rămas şi pe ei să-i scoată aşa.

Şi abia dimineaţă, când am văzut pe soră-mea căsătorită, am văzut doi feciori care luau coasele şi plecau, încă nu eram sigur, până când am văzut-o pe mama ieşind.

N-am putut fi sigur decât atunci când am găsit-o pe mama singură, şi ce m-a mirat e răceala cu care m-o primit şi ameninţarea că să ies şi să plec.

Şi n-am înţeles...

L. H. L.: Nu v-a recunoscut?

I. G.: Nu m-a recunoscut.

Şi lucrurile se întâmplaseră aşa: Securitatea s-a folosit de procedeul ăsta: au venit în câteva rânduri inşi care spuneau: „Mamă, uite am venit acasă, eu sunt Ion, şi bun înţeles că nu i-a recunoscut şi i-a scos afară din curte."

L. H. L.: Ion Gavrilă îşi aminteşte că, atunci când şi-a văzut mama, nu l-a recunoscut.

Era atât de schimbat după atâţia ani în care a stat ascuns?

A. G.: Păi, era mai îmbătrânit, sigur că era schimbat...

L. H. L.: Atât de mult, încât mama lui nu l-a recunoscut?

A. G.: Mama lui nu vroia să recunoască, pentru că mulţi se duceau la mama-soacră, la mama lui soţul Gavrilă, şi spuneau că el e băiatul ei, şi i-o spus: „Mamă, eu sunt Ion."

„Du-te, zice, că mai vin destui Ioni aicea."

Nu ştia cum s-o convingă, cum să-i spună: că m-ai bătut...

Toţi părinţii îşi bat copiii...

Mamă, ce semne avea copilul dumitale?

Şi atunci o spus: o aluniţă şi încă un semn, şi o lăcrimat şi o spus: „Dragul mamii", atunci numai l-o recunoscut.

Ileana şi Geana, surorile lui Ion Gavrilă Ogoranu: La Mislea îi zicea mama natură, că ea era mai bătrână, lasă că o tras destulă frică... o luat destulă bătaie, şi pusă la curent şi dusă în toate felurile...

L. H. L.: Cum pusă la curent?

I. şi G.: La curent şi eu am fost pusă, doamnă... mi-a legat o sârmă, şi unul de altul, şi te coboară, şi te suie, şi te trânteşte.

L. H. L.: Aţi înţeles de ce v-a pus la curent? Măcar ştiaţi de ce?

I. şi G.: Să spui de el, doamnă, da' păi n-am ştiut, că dacă ştiam spuneam, da' păi n-am ştiut să spunem.

Comentariu:

După arestare, în iunie 1976, luni de anchetă în sediul Securității din Calea Rahovei. I se cer declarații peste declarații.

Întrebările din interogatoriu ating o fantezie paranoică şi în acelaşi timp cel ce parcurge aceste pagini înțelege că din pudoare Ion Gavrilă nu a mărturisit nici în interviurile date, nici în carte, ce iad i-a fost viața în captivitate.

Dorea să-şi clarifice situația. Nădăjduia să iasă după atâția ani din izolare.

Drumuri la Cluj în anii 1974–75–76, drumuri la Lugoj, la Timişoara, drumuri la Timişoara şi la Arad. O tensiune permanentă, o hărțuială continuă.

În iarna anului 1975, când şeful de miliție din Galtiu s-a interesat de planul casei, a trebuit să plece şi să ierneze într-un bordei.

Schițele deplasărilor, gările prin care a trecut, pădurile, adăposturile, trecerea Oltului prin apă şi gheață, uşile care i s-au închis şi mai ales gândurile.

A. G.: Nu pot să mă văd liniştită aşa, parcă toată lumea mă urmăreşte, toată lumea... mie îmi place să stau singură acasă, să nu am aşa...

L. H. L.: Vă place să stați singură, da?

A. G.: Îmi place... nu mă duc la nimeni...

L. H. L.: Nu vă duceți la nimeni...

A. G.: Parcă orice aş spune...

L. H. L.: Aveți prieteni în comuna aceasta?

A. G.: Mă am bine cu vecina mea şi mă duc la biserică, dar în altă parte nu mă duc la nimeni. Noi suntem străini aici, venetici.

Comentariu:

Niciodată Ion Gavrilă nu a ştiut identitatea adevărată a colonelului Tudor Vladimirescu. Într-o zi, peste ani, a găsit în pragul casei o carte; era o broşură cu circuit închis. Aşa a aflat că anchetatorul său îi lichidase, printre alții, pe Maria şi Toma Arnăuțoiu.

L. H. L.: Ce diferențe existau între anchetatorul bun şi anchetatorul rău, aşa cum le-ați resimțit dvs.?

I. G.: Colonelul Naghi a fost omul care m-a urmărit o viață întreagă, şi e cel care, cum am spus, îmi cunoştea toate amănuntele, rudeniile, care asculta convorbirile din familie, o asculta pe mama permanent că în casă era microfon aşezat; şi să zic aşa, în decursul timpului eram cunoştințe vechi şi probabil s-a ajuns la o oarecare simpatie față de...

L. H. L.: Întâi față de biografia dvs. şi apoi față de dvs.

I. G.: Şi cred că îmi era binevoitor, şi în multe părți mi-o spus anume, o lăsat cum am zis eu... la răspunsuri erau trei acuzații grave care mi se aduceau, prin care m-aş fi purtat în trei ocazii fără omenie.

L. H. L.: Care erau cele trei ocazii?

I. G.: Păi una că, în marginea unui sat, am legat pe doi inşi spate la spate şi i-am lăsat să meargă astfel în sat, că am surprins o dată pe un agent al Securităţii din Breaza, pe unul, Vulcu, şi l-aş fi ameninţat cu moartea, şi a treia că în ciocnirea de la Izvoarele Topologului, de la stâna aceea, ar fi murit un securist. Or, toate erau trase, legate cu sfoară; mai întâi de toate, unul din cei doi mi-au propus ei lucrul acesta să-l fac, pe agent e adevărat că l-am ameninţat, însă numai l-am ameninţat, şi nu i-am făcut nici măcar o zgârietură, nu l-am bătut, nici altceva nu i-am făcut, iar dincolo pe noi ne-a surprins în stâna în care am fost fără arme, de-abia cu pistoalele mici. S-o tras, or tras ei, dacă acolo a murit cineva, un ostaş a murit numai din vânzoleala aceea, o sută de oameni care trăgeau anapoda în toate părţile, la ordin, şi sigur eu mă mir că n-or murit mai mulţi acolo.

Anchetatorul acesta zice: ţine-te de declaraţiile pe care ţi le-am dat eu şi din acestea să nu ieşi sub nici o formă în afară.

După un timp, a venit alt anchetator, Tudor acesta de care spuneţi dvs., le-a reluat toate cu amănuntul, cu amănunte, zi şi noapte revenind asupra lor, asupra fiecărui cuvânt, fiecărei situaţii, şi care vedeam pe el, acesta te ura, te ura din tot sufletul, aşa din...

Comentariu:

În timp ce pe cazierul de astăzi, e vorba de anul 2005, al lui Ion Gavrilă Ogoranu sunt menţinute toate condamnările lui pentru lupta anticomunistă, inclusiv aceea pronunţată în contumacie, pedeapsa capitală, judecătorii lui au fost recompensaţi de noua putere instalată în 1989. Ca o recunoaştere a meritelor, unul dintre aceştia, colonelul de justiţie Nicolae Valeriu Sitaru, a fost avansat imediat, în februarie 1990, la gradul de general-maior.

I. C.: Lucrând la arhivă înainte, chiar eu am fost primul care i-am văzut dosarul, şi după aia tot timpul îi dădeam dosarul la studiu, de aia şi cunosc aşa... mai bine. Ion Gavrilă e un om, pe de o parte e foarte sensibil, pe de altă parte e foarte puternic şi nu se plânge niciodată.

L-am întâlnit, la un moment dat, la o sesiune de comunicări la Piteşti, şi venise pe tren de la Alba, a condus sesiunea aceea; noi pentru că, de bucurie, eram foarte mulţi tineri, l-am ţinut toată noaptea de vorbă, şi ne-am dus la culcare pentru două ore. Când ne-am trezit noi, domnul Gavrilă nu mai era, plecase. Plecase la Făgăraş; deci practic nu a dormit. Optzeci şi unu, optzeci şi doi de ani cred că avea. E un om foarte puternic, cred că şi de aia a şi rezistat, are foarte multe calităţi pe care nu le au toţi oamenii, are nişte calităţi de lider incontestabil.

L. H. L.: Ce credeţi că a rămas în istorie din lupta, cum spuneţi dvs., şi jertfa tinerilor făgărăşeni?

I. G.: Eu cred că măcar atât a rămas, un pic de demnitate pentru perioada respectivă a poporului român, că un popor nu trăieşte numai cu pâine şi cu salam cu sau fără soia, ci şi cu demnitate şi onoare în lume, şi cred că măcar atât am adus şi noi acestei ţări prin jertfa noastră, prin moartea atâtor oameni; au spălat cu sângele lor măcar faţa României mânjite de trădări şi de vânzări.

Comentariu:

Românii au tânjit după prezenţa americanilor; i-au aşteptat aproape şaizeci de ani, cât au luptat în munţi, cât au stat în închisori, pe cei pe care îi considerau adevăraţii eliberatori. Şi în sfârşit au venit, prin acordul istoric semnat de România cu Statele Unite, forţe militare americane vor staţiona pe pământ românesc.

Pe baza americană de la Cincu-Sibiu va flutura primul steag al Statelor Unite în ţara Făgăraşului.

Paul Goma

Comentariu:

Datorită lui Paul Goma şi mişcării ce-i poartă numele s-a vorbit, în Europa, de o disidenţă românească. „Prin el, spunea Monica Lovinescu, în anul 1978, România a încetat să fie marea absentă de pe scena pe care se zbate convulsiv libertatea de conştiinţă a Răsăritului." Nu fără îndreptăţire Paul Goma a fost numit un Soljeniţân român. Deţinut politic şi neobosit denunţător al comunismului în România, Paul Goma deschide o generaţie a mărturiei.

„Eu nu am acest talent, spune el, curat românesc, nu pot lua de la început atâtea vieţi câte îmi indică tovarăşul Ceauşescu ori tovarăşul Iliescu. Am o singură viaţă şi cu ea mor de gât. Viaţa mea este memorie şi vorba celuia, chiar viceversa."

Paul Goma s-a născut în 2 octombrie 1935, în satul Mana, din ţinutul Orhei, Basarabia; al doilea fiu (primul murise în anul 1934) al Mariei, născută Popescu, şi al lui Eufimie Goma, amândoi învăţători. În romanul *Gardă inversă* Goma va mărturisi: rudele noastre şi-au risipit oasele în Kazahstan, la Komsomolsk, pe malurile Mării Albe sau în copaci (amintindu-şi de bunica sa care moare în copacul în care se urcase pentru a revedea, de departe, pentru ultima oară, satul natal).

[28 iunie 1940 — un minut de tăcere pentru Basarabia luată din trupul României (secvenţă de arhivă din anul 1940).]

Comentariu:

La 28 iunie 1940 ca urmare a ultimatumului emis guvernului român, Uniunea Sovietică anexează Basarabia şi Bucovina de Nord. În această nouă trasare a frontierei de însuşi Molotov, era cuprins şi un colţ din Moldova propriu-zisă, acolo unde se afla ţinutul Herţa cu împrejurimile sale.

Paul Goma: După 23 august, să zicem 24 august, primii cetăţeni în ordine cronologică persecutaţi de comunişti şi de ruşi au fost basarabenii şi bucovinenii refugiaţi în ce mai rămăsese din România. De ce? Pentru că ruşii decretaseră, iar delegaţia noastră, care nu era compusă doar din Pătrăşcanu, ci şi din Ghiţă Pop, a semnat armistiţiul. Prin clauzele armistiţiului

din 12 septembrie 1944, se prevedea: toţi cei care se născuseră pe teritorii devenite ulterior sovietice sunt de drept cetăţeni sovietici şi trebuie repatriaţi. După care a început fuga prin păduri. Am făcut o tentativă, pentru că frontul era în Ungaria, era încă stare de război. Ne-am gândit şi noi, ca nişte oameni zăpăciţi, care nu ştiau ce se petrece, că putem trece prin front, să ajungem în Occident. Ne-am dus noi un pic în spatele frontului, sigur că erau şi români, erau şi ruşi, era încă în Ardeal. În cele din urmă, ne-am întors în satul în care fusesem repartizaţi şi, crezând că ni se pierde urma, ne-am schimbat judeţul.

Ne-am mutat în judeţul Târnava Mare, crezând că ni se pierde urma. Nu ni s-a pierdut urma, pentru că şi acolo era acelaşi ordin. Şi aici, insist pe acest lucru, începând de prin noiembrie 1944, începuse iarna (pentru că în Ardeal, în zona aceea, este o zonă submontană şi friguroasă) şi noi am început să o petrecem prin pădure, prin peşteri, pe la stâne. Unii oameni din sat (satul Buia din Târnava Mare) ne-au protejat. Directorul şcolii, Octavian Hulea, ne-a protejat, ne-a trimis alimente. A venit el însuşi şi ne-a adus alimentele şi prin nişte neamuri de-ale lui. Dar duşmanii lui, ca să-i facă lui rău, ne-au făcut nouă rău. Ce-au făcut? Au înconjurat stâna în care eram noi adăpostiţi de vreo două luni de zile (era Crăciunul 1944). Pe tatăl meu, care se reîntorsese în România (făcuse şi opt luni de lagăr de prizionieri sovietici în România), l-au atacat primul, i-au tras o bâtă în cap şi l-au nenorocit, l-au legat cu sârmă şi apoi au legat cu sârmă pe o femeie, care era mama, şi pe un copil, care eram eu. Ei erau trei, doi au rămas cu noi să ne păzească, şi unul s-a dus repede în sat să-l cheme pe şeful de post, pentru că el era cel care regla problema cu refugiaţii. A venit şeful de post, era, întâmplător, un oltean foarte rău; un jandarm care bătea îngrozitor. Nu ştiu ce i-a făcut pe drum celui care se dusese să-l cheme, însă, când a ajuns în stână, i-a luat la bătaie pe aceia doi, înjurându-i îngrozitor. Zicea cam aşa ceva: dacă aş avea putere, pe voi v-aş duce unde îi duc pe nenorociţii aceştia, plecaţi imediat, luaţi-i în spinare, şi aşa să îi duceţi până în sat. Erau vreo şapte–opt km până acolo. Nu ne-au dus în spate, dar eu atunci am rămas fixat pentru totdeauna, şi ori de câte ori mi-a venit în faţa ochilor Mioriţa am zis: aceasta este Mioriţa. Ce este Mioriţa decât vânzare de frate şi ucidere de frate?

Comentariu:

Copilăria lui Paul Goma este învolburată de istorie. A trăit invazia rusească, apoi statutul de mereu repatriat în Rusia, apoi neomenia unor semeni, români de data aceasta. Primele clase le face la şcoala din Buia. Este un copil eminent, o fire deschisă, prietenoasă, în ciuda suferinţelor prin care trecuseră cei trei Goma: mama, tatăl, fiul. Impresiile, trăirile, experienţele din acea perioadă le consideră parte constitutivă a fiinţei sale. Cu

o sinceritate brutală, şi cu un umor personal, cunoscut atât de bine din cărţi, Paul Goma îşi retrăieşte cu minuţie viaţa. Totul este însemnat în conştiinţă. Tot ce a trăit aici, în satul Buia, în Sibiu, în Făgăraş. Nimic nu este lăsat deoparte; fiecare detaliu este purtător de memorie şi fiecare amănunt încă mai sângerează.

Profesorul Mitică Filip: El s-a închis în sine, s-a îndepărtat de noi, părinţii lui fiind hărţuiţi de Securitate, până la Mediaş şi înapoi, de trei ori pe săptămână, existenţa lui a depins de mila cetăţenilor din acest sat, Buia.

P. G.: Ne adaptasem mobila la starea de vagabondaj, noi nu aveam paturi, pat, adică obiectul pat, care are nişte picioare. Noi aveam nişte lăzi, lăzi care se pliau, se prelungeau cu tot felul de balamale, care în cinci minute se strângeau, deveneau cufere şi erau puse într-o căruţă pentru următoarea plecare. Aceasta era adaptarea la teren, la istorie. Aceasta a fost copilăria mea fericită (...). Eu, copil, nu am simţit constanta tragică. La noi în casă nu s-a plâns, nu s-a văicărit nici unul, poate s-a văicărit în absenţa mea, între ei sau se ducea departe, în pădure, de exemplu, şi va fi plâns la un brad, dar eu nu am văzut aşa ceva.

Petru Banu, învăţător: A fost un bun coleg, un bun camarad, până în data de 19 ianuarie 1949, când ceva, pe neaşteptate, a intervenit în viaţa lui.

Comentariu:

În 19 ianuarie 1949, în faţa şcolii generale din Buia, în timp ce un grup de învăţători se afla la cursurile de alfabetizare, o grenadă este aruncată în geamul şcolii. Vinovaţii vor fi laolaltă: învăţătorul Goma, preotul Octavian Banu şi Iosif Dani, şi ţăranii Tatu, Irom, David, Botnar, Miclea, Frăţilă, Weber, Müller şi mulţi, mulţi alţii.

P. B.: A aruncat grenada cu câteva minute înainte de începerea cursurilor la alfabetizare, pentru că dacă se arunca mai târziu îi prindea pe soţii Goma, pe preotul Banu, şi mai era încă un învăţător, nu îmi aduc aminte.

L. H. L.: Unde s-a aruncat grenada?

P. B.: La fereastra şcolii, jos la bază, de la vreo douăzeci de metrii distanţă, în diagonală.

L. H. L.: A făcut explozie?

P. B.: A făcut explozie, dar propriu-zis, după părerea multor oameni, a fost o petardă de instrucţie, cu care se marca terenul în timpul instrucţiei pe câmp. Într-o jumătate de oră, a fost alarmat satul, femeile boceau. La ora 11 fix, a venit Securitatea cu dubele. S-au dus, au sărit gardul, cu pistoalele. După ce au fost aduşi de acasă în jur de şaizeci de ţărani şi vreo patru intelectuali, a început ancheta. În timpul anchetei, a fost maltratat groaznic un flăcău de vreo douăzeci şi cinci de ani, Muntean Candid, care a fost legat de mâini şi de picioare în faţa consătenilor, i s-a introdus, printre

mâini și picioare, un lemn, și a fost bătut până a fost inconștient. Au aruncat apă rece pe el și după aceea l-au aruncat fedeleș în dubă. Au dus în jur de douăzeci și patru–douăzeci și cinci de persoane (sunt toți pe listă) la Securitate, la Mediaș, i-a anchetat și la majoritatea a doua zi le-a dat drumul acasă. Familia Goma a fost reținută la Securitate până pe 9-10 mai. Nu a știut nimeni de ei, absolut nimeni.

L. H. L.: Ce s-a întâmplat cu Paul Goma?

P. B.: Din momentul acela Paul Goma și-a schimbat comportamentul total. Din copilul acela comunicativ și sociabil, a devenit un copil care era foarte izolat, gânditor, a fost demoralizat, decepționat complet. Nici nu mai stătea de vorbă cu noi, când suna clopoțelul de ieșire pleca de la ultima oră și nu îl mai vedeam până a doua zi.

Comentariu:

În romanul *Arta refugii*, Paul Goma evocă această primă confruntare cu Securitatea. Luni de-a rândul, va bate la porțile ferecate ale Securității din Mediaș. „Bună ziua, eu sunt cutare, am treisprezece ani, sunt fiul lui cutare și cutare, amândoi reținuți de dumneavoastră, nu știu pentru ce, nimeni nu mi-a spus, dar știu precis că la dumneavoastră sunt reținuți. Mi-au spus mie organele noastre de la Sibiu. Vreau să-i văd, să vorbesc cu ei, am rămas pe drumuri singur singurel, la abia treisprezece ani."

În iunie 1953, Goma absolvă liceul la Făgăraș; încearcă să dea examen de admitere la Institutul de Cinematografie, este eliminat din prima fază. Un an este instructor superior de pionieri în satele din Rupea. În august 1954, dă examen de admitere la Universitatea din București, și la noul Institut de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu". Reușește la amândouă, alege însă Institutul. Primele conflicte la Universitate în anii 1955–1956. Capete de acuzare: afirmase că moldovenii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească sunt români, că limba moldovenească este o invenție, mai exact sovieticii au inventat o limbă care nu există, locuitorii vorbind limba română, care limbă română este de origine latină. Susținuse că sistemul de cote este descurajant, iar colectivizarea agriculturii o eroare economică. Afirmase că trupele sovietice din România sunt trupe de ocupație, susținuse că limba rusă nu trebuie să fie obligatorie.

22-23 octombrie 1956, izbucnește revoluția maghiară; un fost student la filologie, trecut și el prin detenția politică, își amintește că, în noiembrie 1956, Goma le spunea colegilor săi de Universitate: „Noi stăm cu brațele încrucișate și pe Dunăre curg cadavre."

L. H. L.: Sunteți unul dintre puținii martori care puteți să prezentați mult mai aproape de realitate ce s-a întâmplat în 1956...

P. G.: Ceea ce știu eu, am aflat pentru că m-am interesat, fiindcă eu nu am făcut parte dintre cei care au organizat manifestația proiectată pentru

4 noiembrie 1956. Aceea a fost făcută de studenții la Medicină și cei de la Drept și Arhitectură.

L. H. L.: Și, o parte, Academia de Teatru.

P. G.: Da, exact, Alexandru Mălinescu. Da, este adevărat. Eram la Filologie, auzisem ceva, dar, neavând aceiași prieteni, nu am aflat despre lucrul acesta, pentru că probabil aş fi fost arestat mai devreme.

Atmosfera era următoarea: lumea zicea că se întâmplă ceva, trebuie să se întâmple ceva, noi nu avem aceleaşi probleme ca ale ungurilor?

Sunt exact aceleaşi probleme, e o ţară ocupată de ruşi, e comunism, e colectivizare, limba rusă, toate porcăriile acestea. Deci, noi ce suntem? În tramvai, era o atmosferă, să zic aşa, revoluţionaro-românească. Se discuta tare. Noi, studenții, eram uşor de recunoscut, adulţii spuneau: ce faceţi, măi, studenţilor? Începeţi voi, că terminăm noi. Şi noi, la început, spuneam: începem, începem. După aceea, ne era ruşine. Ce să începem, pentru că nu ştim cu ce să începem. Şi după aceea, ne dădeam seama, după cum arăta individul acela, că era un căciulos, cum le spuneam noi provocatorilor. Faza următoare a fost de pedepsire „dulce“ a indivizilor aceştia. În tramvai — ca să vedeţi la ce nivel mergea revoluţia la români — studenţii prindeau pe câte unul dintre aceştia (pentru că pe atunci nu vedeai uniformă nici de Miliţie, nici de Securitate, toţi se deghizau „atât de bine“, încât îi recunoşteai). Cum să nu recunoşti un licean îmbrăcat în costum?

L. H. L.: Era o uniformă civilă, uşor detectabilă.

P. G.: Pedeapsa era golănească, eu nu am participat şi eram împotriva acestui lucru: îi luau căciula sau basca şi o treceau să scuipe toţi în ea, şi după aceea i-o puneau pe cap. Eu nu eram de acord.

Fuseseră arestate, în jurul nostru, câteva valuri de studenţi, pe nici unul nu am reuşit să-l prindem, şi până la urmă, împreună cu un prieten, Horia Popescu, am zis: hai să facem noi ceva, noi doi. Am fost noi mai mulţi, dar fiecare a descoperit că are câte un bunic, şi s-a dus repede la bunic. Un altul a zis: de când nu mi-am mai văzut părinţii, şi a şters-o, şi am rămas numai noi doi.

— Ce facem noi, Horia Popescu?

— Facem o grevă.

— Şi eu zic: exact lucrul care ne lipseşte, noi doi facem grevă.

— Zice: foarte simplu.

— Cum?

— Zice: punem mâna pe portar, portarul Universităţii, îi luăm cheile, după aceea scriem pe o hârtie mare „grevă“, şi încuiem Universitatea. E aşa de simplu.

Şi noi doi am început să-l vânăm pe portar. Nu l-am găsit. Aşadar, nu am putut să facem grevă. După atâtea eşecuri, am zis: fiecare pe cont propriu.

Fiindcă tot scriam eu pe atunci un roman, m-am apucat şi am tras un capitol de roman în continuare (l-am citit la seminar), în care combăteam puterea şi îi ziceam cu Ungaria... nu mai ţin minte, a fost distrus după aceea şi nu l-am mai recuperat.

Comentariu:

În anul 1956 datorită citirii, la un seminar, al unui fragment de roman (un pasaj în care eroul îşi predă carnetul de UTC-ist în semn de protest faţă de înăbuşirea revoluţiei din Ungaria), Paul Goma este arestat şi condamnat. Prima parte a detenţiei, aprilie 1957–octombrie 1958, o petrece în Jilava, în celula 35 de pe Reduit. În toamna anului 1958 face cunoştinţă cu zarca Gherlei şi mai ales cu călăii temutei închisori. Toate cărţile lui Paul Goma stau sub semnul memoriei, a „maicii noastre memoria“ Goma îşi avertiza mereu anchetatorii, fie că este vorba de Enoiu, de Maromet, de Şomlea, de Goiciu, de Istrate, că nu îi va uita, că îi va ţine minte în vecii vecilor, că totul va fi pus într-o carte şi repetat mereu, mereu, la nesfârşit.

În romanul *Gherla*, Goma va povesti bătaia suportată cu două zile înainte de eliberare, aşa-numitul „parter la patru picioare şi două mâini“, o metodă drăcească de mutilare fizică şi psihică asemenea iadului de la Piteşti.

„Nu mai trăgeam aer în piept ca să pot urla. Am fost plimbat cu lovituri de picioare prin toată încăperea. Nu mai vedeam decât traiectorii de picioare în cap, în miezul capului, lovituri de bâtă şi de vergea în cap, numai în cap. Eu urlam. Taci, mă! Nu tac, nu tac.“

P. G.: Ce facem cu cei care au sânge pe mâini? Nu e vorba, că toţi cei care au fost în Securitate şi Miliţie neapărat trebuie să li se taie capul. Nu chiar aşa, pentru că în primul rând sunt prea mulţi, prea multe capete de tăiat, oboseşte călăul. Şi după aceea nu ar fi drept. Părerea mea este următoarea: trebuie neapărat să fie pedepsiţi, o dată, cei care au chinuit, au omorât, au estropiat, au schilodit oameni, au înfometat, au îmbolnăvit oameni nevinovaţi, bărbaţi, femei, bătrâni şi copii. Ştiţi foarte bine că au fost şi copii care au fost martirizaţi. În al doilea rând, în categoria imediat următoare, nu trebuie uitaţi cei care au mâinile foarte curate, pentru că ei nu s-au atins, nu au dat nici o palmă nimănui. Însă aceştia sunt din partea a doua a vieţii Securităţii, aceştia care urmăreau oamenii, le intrau în casă, stăteau de vorbă cu ei, forţat, pentru că erau de la Securitate. Până la urmă, îi obligau, nu pe toţi, dar pe marea majoritate, să îi dea o mică notă informativă, să îi ţină la curent cu chestia aceea... fie prin şantaj, fie promiţându-i avantaje. În materie de turnători, eu care am fost în puşcărie, sunt mult mai înţelegător, ca să zic aşa, pentru că o dată, nu am fost la Piteşti, m-a păzit Dumnezeu, dar eu am scris despre Piteşti şi a fost ca şi când aş fi trecut pe acolo. Ştiu care este tragedia celui care este într-atât de torturat, într-atât de chinuit, încât nu mai are altă scăpare decât să îl bage la apă pe altul, pe prietenul lui, chiar şi pe fratele său, cum s-a întâmplat la Piteşti. Bineînţeles

că aici sunt nuanţe, că sunt turnătorii din interes, pentru că a vrut să-i ocupe postul sau să-i ia apartamentul... în sfârşit. Însă vinovaţi sunt acei securişti cu mâinile curate, care nu trebuie iertaţi cu nici un chip, pentru că aceştia, într-un fel, au făcut mai rău decât aceia care au luat ciomagul şi te-au bătut la fund şi te-au bătut la cap, te-au bătut la palme, te-au călcat în picioare şi ţi-au pus lanţuri. Fiindcă aceştia ce au făcut până la urmă? Fără să te atingă au făcut din tine o persoană căreia, atunci când se uită în oglindă, îi este ruşine de sine şi de copiii lui.

Anul 1958 — treizeci şi şase de luni domiciliu obligatoriu în Bărăgan, urmate de alte douăzecişi patru de luni.

P. G.: Erau atâţia nenorociţi în jurul meu, care se eliberau în sfârşit, după mulţi ani de puşcărie, cincisprezece–şaisprezece ani de puşcărie, şi erau la ultimul lor suflu. De abia se mai târau şi, în momentul în care să se ducă să tragă pe nări aerul lui Dumnezeu, venea ghilotina: te duci în domiciliu obligatoriu. Eu eram tânăr şi, pe lângă faptul că eram tânăr, eram sănătos; e adevărat că eram cam slab, dar toţi eram slabi. Şi mai aveam ceva: eu apucasem să le promit că nu îi voi uita niciodată. În cartea *Gherla*, am inventat un cuvânt, am ajustat, zicând aşa: lasă, lasă, o să vă *neuit* eu. Şi nu i-am uitat, şi nu i-a uitat. Şi din momentul acela (eram la prima mea carte) şi până la ultima carte — acum ar fi a cincizeci şi patra, sunt un grafoman — nu i-am uitat, cu riscul de a mă repeta. Deci nu ştiu cum a fost motivată prelungirea. Eu am făcut doi ani de închisoare şi nu mi-au comunicat la Gherla, pentru că aşa era, trebuiau să te fiarbă. Întâi am aşteptat vreo două, trei zile să ne ducă cu escorta, am ajuns la Feteşti, care era centrul raional, şi acolo, la Miliţie, m-au anunţat că am de făcut treizeci şi şase de luni.

În 1965, am dat din nou examen de admitere; deşi aveam drept prin lege, nu mi-au recunoscut anii de facultate.

L. H. L.: Aţi dat din nou admiterea?...

P. G.: Eu nu am fost reabilitat. Au fost reabilitaţi Marino, Caraion, Paleologu, Doinaş. Încă de când eram acolo, în anii '70, erau chemaţi la reabilitare. Dimov şi cu mine nu. De ce? Nu ştiu. Dimov zicea: „Domnule, eu am mustaţă, dumneata ai barbă, cred că din cauza aceasta." Doinaş nu avea nici mustaţă, nici barbă. Doi: nu am fost reînmatriculat. Alţi colegi, în aceeaşi situaţie, toţi studenţii au fost reînmatriculaţi. Eu am luat-o, la vârsta de treizeci şi unu de ani, din nou din anul I şi deja aveam părul alb. Ce bine mă simţeam eu! Acolo am cunoscut-o pe soţia mea.

În 1966, am predat primul meu roman... şi am dat peste Gafiţa, piaza rea. Am predat romanul, care a devenit *Ostinato*. Dar eu ţi-am mai explicat că el ştia totul. La noi nu puteai să debutezi cu un roman, trebuia să debutezi mai întâi cu un volumaş de proză scurtă...

L. H. L.: Sau eventual erau debuturi în grup...

P. G.: Nu, nu era încă... asta era în preistorie. Şi atunci am făcut un volumaş care a apărut exact în ziua invaziei Cehoslovaciei de către prietenii noştri „ai tutulor", cu excepţia noastră. Şi atunci, după discursul de la balcon, eu, basarabeanul acela, deţinutul politic, m-am dus să mă înscriu la brigăzile patriotice, la Uniunea Scriitorilor. Nu eram membru al Uniunii, nu eram nimic, nu aveam de cine să aparţin, cum zic ardelenii, dar m-am dus la Uniunea Scriitorilor. Aveam un volum, urma să fiu primit în Uniune şi aceia mi-au spus: „Domnule, cum să te primim în brigăzi, pentru că în brigăzi sunt numai membri de partid." Şi eu am zis: faceţi-mă. Or, aceia mă cunoşteau, mă cunoşteau de 10 ani, erau Ioanichie Olteanu, Pop Simion, Ioan C. Sas. Îmi cunoşteau viaţa şi opera de bandit şi duşman al poporului.

Comentariu:

Vreme îndelungată, Occidentul nu a vrut să vadă ce se petrece în România. Ceauşescu se prezenta ca independent faţă de Moscova, practic nealiniat, iar românii, în faţa răului, se confruntau cu falsa alternativă: Ceauşescu sau ruşii. Invazia în Cehoslovacia a făcut din Ceauşescu copilul teribil al Estului. Momentul i-a dat legitimitate. Evoluţia politică a dictatorului a ruinat faţada confecţionată în anul 1968. Vălul respectabilităţii ce acoperea acest regim a fost rupt odată cu disidenţa anilor 1970-1980.

[Arhivă — 22 august 1968, reacţia României la invadarea Cehoslovaciei: Plenara Comitetului Central al Partidului... Nicolae Ceauşescu: „Ştim, tovarăşi, că pătrunderea trupelor celor cinci ţări socialiste în Cehoslovacia constituie o mare greşeală, o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru pacea socialismului în lume. Este de neconceput, în lumea de astăzi, cînd popoarele se ridică la luptă pentru a-şi apăra independenţa naţională, pentru egalitatea în drepturi, ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea şi independenţa unui alt stat."]

P. G.: Eu, ca basarabeanul tâmpit, când am auzit că este o chestie să se tragă cu puşca în ruşi, măcar pentru două minute, hop şi eu acolo. Şi a fost celebra şedinţă din 23 spre 24 august de la Uniunea Scriitorilor. O noapte întreagă în care ne-au primit în partid şi a defilat printre ei şi Mişa Novicov, pe care toţi îl acuzau: „ticălosule, l-ai băgat pe Goma în puşcărie!" La care el spunea: „Tovarăşi, eu întotdeauna am fost soldat disciplinat al partidului, mie îmi pare rău pentru că Goma, care este un bun element, este un reacţionar cinstit (aşa îmi spunea el mie). Mie îmi pare rău că a făcut închisoare, pentru că eu cunosc închisoarea de la Doftana", şi a început să facă scurta lui biografie. Zice: „Dar dacă ne-am afla din nou în 1956, eu aş face acelaşi lucru, pentru că eu sunt soldat disciplinat al partidului". Nu poţi să fii supărat pe un tip ca acesta. În schimb, Titus Popovici stătea la tribună, plângea şi arăta cu degetul spre Novicov, spre Gafiţa: criminalilor, ce i-aţi făcut lui Goma? Dar, în 1956, el ce îi făcuse lui Labiş?

Deci, am intrat în partid, au zis că ne dau arme, am făcut chiar şi o zi intrucţie, pe stadionul Tineretului... ne-a comandat generalul Fulga...

L. H. L.: Laurenţiu Fulga?

P. G.: Laurenţiu Fulga, noi îi ziceam generalul, era colonel. Dar noi văzusem la Casa Scânteii nişte camioane, din care se descărcau în subsol, ceva care puteau să fie arme. Şi eram asiguraţi: domnule, sunt arme. Şi chiar ni se repartizaseră locurile din care urma să tragem noi în Ivan. A treia zi după scripturi, tovarăşul nostru Ceauşescu a fost chemat la tovarăşul lor Drozdenko, care era ambasadorul Porţii Kremlinului la Bucureşti, şi din momentul acela nu ne-au mai dat arme. Unde sunt armele? „Lasă, domnule, ce să mai discutăm despre arme, nu mai discutăm despre arme", zicea generalul Fulga care înainte spunea: „Îi belim pe ruşi, îi belim pe ruşi." Deci, nici cu armele, nici în presă, nu se mai scria despre Cehoslovacia, se înmormântase totul. Aşadar, pe Ceauşescu al nostru, acela din popor, l-o fi tras de urechi: ascultă, băieţică, dacă nu eşti cuminte bagă de seamă. Şi gata. Deci eu am fost trei zile membru de partid, pentru că imediat după aceea prietenii mei, colegii mei cei dulci — Nichita Stănescu, Ţoiu, Chiriţă, tovarăşul Radu Boureanu (acesta nu îmi era prieten), Ion Horia, Dimisianu — mă tot convocau la şedinţe de partid, în care îmi cereau să le dau carnetul. Şi eu le spuneam: nu vă dau carnetul, eu sunt ca partizanul sovietic, când este ameninţat să i se smulgă carnetul, îl mănâncă. Ei întindeau mâna: „Hai, dă carnetul." Care era teoria lor? Aceea că eu, în august 1968, nu fusesem primit în partid, fusese un viciu de formă. Mă daţi afară? Daţi-mă afară. „Nu, nu te excludem, din partidul nostru nu se exclude, dar dă carnetul acela ca să îl lichidăm şi după aceea să mergem să bem ceva", zicea Nichita Stănescu. Şi eu ziceam: mie nu îmi este sete. Aceasta a fost cu partidul. Nu am plătit cotizaţia, carnetul mi l-au luat abia în 1977, când m-au arestat şi mi-au luat toate hârtiile. Va fi fiind la Pleşiţă, preşedintele Partidului Chiriaşilor.

[Arhivă: Anul 1971 — întâlnirea lui Nicolae Ceauşescu cu oamenii de artă. Sala de marmură a Casei Scânteii.]

Comentariu:

Drepturile omului în România? Iată cum explica un scriitor român nevoia de drepturi individuale: „Întâiul dintre drepturile omului rămâne acela de a fi el însuşi ca membru al unei colectivităţi naţionale, liberă şi demnă." Un altul, poet cunoscut şi campion al osanalelor, declara antologic într-o plenară: „Vreau să fac mărturisirea că lucrurile pe care tovarăşul Nicolae Ceauşescu le-a spus ieri nu au produs în mine, cărturar revoluţionar român,

un entuziasm mai mic decât ar fi produs aflarea în accea zi a știrii că Mihai Viteazul a învins la Călugăreni."

Goma bate la porțile editurilor, încercând, în aproape patru ani de tratative, să publice *Ostinato*.

Începe să se contureze un „caz Goma"

Aleea Compozitorilor nr. 10, Drumul Taberei. Într-un bloc din Drumul Taberei, a luat ființă mișcarea Goma, mișcare de solidarizare cu acțiunea militanților cehi, care, în ianuarie 1976, au dat publicității, la Praga, Charta 77, carta drepturilor omului. Strigătul de revoltă al cehilor se face auzit în toată lumea. „Cehoslovacia nu este o țară liberă, nu este independentă, Cehoslovacia a fost ocupată de trupe străine care au impus o politică străină ocupaților. Cetățenii nu se bucură de drepturile înscrise în constituția țării sau cele cuprinse în actul final al Conferinței de la Helsinki." Paul Goma se adresează direct lui Pavel Kohout, unul dintre liderii Chartei, declarându-se solidar cu acțiunea cehilor. Scrisoarea este difuzată la postul de radio Europa Liberă și în foarte multe limbi. Paul Goma se adresează, în primele zile ale lui februarie, și lui Nicolae Ceaușescu, cerându-i să semneze scrisoarea de solidaritate cu Charta 77, explicându-i: „Într-o țară în care frica de Securitate blochează orice inițiativă, doar două persoane nu au aceste temeri: domnia voastră și cu mine." Făcând acest lucru, Ceaușescu se va putea arăta consecvent cu declarațiile din anul 1968, va dovedi că lupta pentru socialism, pentru democrație, pentru omenie nu este doar o ficțiune. În al doilea rând, România se va putea prezenta la Conferința de la Belgrad cu fruntea sus. În martie 1977, adresează Conferinței de la Belgrad o scrisoare pe care a reușit să o transmită în Occident, și la rândul ei să fie difuzată în mai multe emisiuni ale postului de radio Europa Liberă. Primii care aderă și semnează textul scrisorii deschise sunt: Vlad Drăgoescu, Ioan Ladea, Nicolae Bedivan, Ovidiu Vasilescu, Gheorghe Brașoveanu, Sergiu și Carmen Manoliu. Urmează sute de aderenți. România semnase Charta Drepturilor Omului și, cu prilejul Conferinței pentru Securitate Europeană, a susținut convenția privitoare la libera circulație a informației și a oamenilor. România semna orice act care consfințea drepturile omului, dar nu respecta nimic în interior.

Romanul *Ostinato*, interzis în România, apare în Germania și în Franța.

L. H. L.: Ce se știe în blocul din Drumul Taberei despre Paul Goma?

Ion Petcu, administrator al blocului din Aleea Compozitorilor nr. 10, din anul 1970: Știu că a fost o perioadă când anumite persoane se postaseră chiar sub scara blocului și au stat zile întregi acolo, acostau anumite persoane care veneau, supravegheau...

L. H. L.: Îi supravegheau și îi legitimau pe cei care intrau în bloc...

I. P.: Nu chiar pe toți. Eu fiind la parter, pe mine nu mă legitimau, dar alte persoane erau legitimate când intrau, când ieșeau, care era mai străin și li se părea mai suspect, era luat la întrebări: pe cine caută?

L. H. L.: Vi-l amintiți pe domnul Goma?

I. P.: Mi-l amintesc, eram locatar, nu am avut relații, dar ne salutam din priviri. Știu că avea un cățel, ieșea cu el la plimbare.

P. G.: În primele zile ale anului 1977, s-a dat și la Europa Liberă că cehii și slovacii — că așa se zicea corect, nu cehoslovacii — redactaseră o Chartă minunată, o făcuseră publică și o semnaseră cu numele lor. Și în care vorbeau de parcă ar fi fost români, așa cum, în 1956, ungurii se răsculaseră de parcă ar fi fost români. Erau aceleași dureri și în cazul cehilor și al slovacilor. Eu aveam copilul, era încă mititel, știu că făceam la Breaza, în casa unei mătuși, o sobă de teracotă. Acesta era visul vieții noastre, să facem o sobă care să încălzească două camere și după aceea să ne aducem copilul. Și am lăsat soba baltă și m-am întors la București să facem ceva. După atâtea înfrângeri, eu eram convins că dacă mai vorbesc cu scriitorii (pentru că eu știam ce gândesc cu adevărat, pentru că toți erau „reacționari", toți sunt anticomuniști, unii chiar „feroce"), poate facem și noi ceva. Și am povestit, în cartea *Culoarea curcubeului* (ce-a topită de Liiceanu și reeditată la Oradea), că toată lumea era nemulțumită, însă, în momentul în care aduceam vorba de cehi, spuneau: ce-i cu cehii aceia, au fost filoruși. Ceea ce era adevărat, dar nu despre aceasta era vorba. Ei sunt niște reformiști. Da, era adevărat că ei nu cereau răsturnarea regimului, ci ameliorarea lui, adică un fel de înghețată fiartă, cum ziceam eu. Noi, românii, când vom începe să o facem, o facem radical. Și eu întrebam: când? Îi întrebam ca pe Ionică Olteanu: când anume? Când va veni momentul? Și cu aceasta gata, i-am scris lui Ceaușescu. Întâi le-am scris celor de la Praga, celor de la Chartă. Le-am spus că și noi avem aceleași dureri, dar că dacă ceilalți scriitori nu își pun semnătura alături de a mea este doar pentru că sunt prea discreți, nu de altceva. Și am semnat-o cu numele meu, și nu m-am adresat cehilor, ci unei persoane care era atunci cel mai important, Pavel Kohout. Vaclav Havel era pe locul 16, atunci, în 1977, era Kohout, era Vaculik... și după aceea, a fost chestia cu Ceaușescu. După care au început să vină la mine oameni care mai veniseră, deoarece cu șase luni înainte începuse transmisia la Europa Liberă, în lectura mea, a cărții *Gherla*. Atenție, eu eram în România, eram înregistrat și am trimis-o la Europa Liberă, nu era chiar simplu, dar nu era nici foarte complicat. Aceasta a provocat o mare tulburare în Securitate și în forțele auxiliare ale ei. Ecoul a fost destul de important, pentru că au venit oameni pentru cartea *Gherla*.

Comentariu:

La 1 aprilie 1977, principalii semnatari ai scrisorii către Conferința de la Belgrad vor fi arestați. Vor fi acuzați că au urmărit să inițieze un grup

subversiv, de tip fascist, care acționa împotriva orânduirii socialiste și al cărui scop imediat era acela de a transmite, unor organizații străine și unor agenți ai acestora, date ce periclitau securitatea statului. În Dosarul penal 6596 al grupului Goma, se află documente care dovedesc urmărirea pas cu pas a scriitorului, a locuinței, înregistrarea convorbirilor purtate, violarea corespondenței, fotografierea întâlnirilor particulare și o muncă asiduă de traducere a tuturor interviurilor pe care Goma a reușit să le dea posturilor străine și ziarelor din întreaga lume.

Imediat după arestarea semnatarilor, postul de radio Europa Liberă, emisiunea „Actualitatea Românească“, transmite scrisoarea lui Ioan Ladea către Paul Goma, din care cităm: „Și chiar dacă drepturile omului nu vor fi mai respectate martirajul tău nu este gratuit.“

[Imaginea blocului din Drumul Taberei în care a locuit Paul Goma.]

Comentariu:

Locatorii acelui bloc nu știau prea multe lucruri, știau că a existat un locatar Paul Goma. Știau că blocul a fost, la un moment dat, asediat de forțe în civil, că aceste forțe păzeau intrarea, îi legitimau, dar nu și-au pus niciodată întrebarea ce a vrut Goma, ce a vrut grupul care intra în casa lui Paul Goma.

Dr. Ioan Ladea, semnatar al Scrisorii Deschise și condamnat în grupul Goma: Aceasta este o rușine strigătoare la cer. Eu aș vrea să nu faceți publică adresa blocului, să nu care cumva să se afle că există oameni de atâta nesimțire, care trec pe lângă un fenomen care vrea să le ilustreze demnitatea (pe care văd că nu o au) și nu iau cunoștință de fenomenul acesta. Este ca și cum eu sunt un cerșetor, pentru că cerșetori erau, cerșeau de la URSS, de la Ceaușescu dreptul de a respira, ca niște cerșetori care stau cu mâna întinsă și trece cineva prin spate, le lasă o avere, ei se întorc puțin, scuipă după cel care pleacă și nu știu cine a fost și le-a lăsat averea. Treaba aceasta trebuie să fie trecută în Cartea Recordurilor, atâta nesimțire încât să nu realizezi în ce mocirlă morală ai fost. Se văd rezultatele până în consecința lor materială, economică, până la capăt. Niciunde în lume, unde a fost comunsimul, nu a lăsat decât „tabula rasa“. Rușii nu au ce mânca, indiferent că a fost comunismul în Germania sau în China. Comunismul are numai rezultatul acesta. Pornind de la degradarea morală, despre care vorbesc eu acum și pe care a încercat să o salveze Goma, treaba aceasta este argumentată și cu consecințele economice și fizice. Cum să nu știi? Nu știe lumea din România, nu știți fraților că ați fost în ceea mai groaznică mizerie? Nu se poate treaba aceasta. A zice că nu știu cine a fost Goma înseamnă că spui: nu știu cine sunt eu. Goma a fost reprezentantul care, într-un moment care nu accepta reconstituirea demnității de om, a

reconstituit-o. Acesta a fost Goma, că vă place sau nu, aceasta este cu totul altă treabă.

Comentariu:

Imediat după arestare Paul Goma este exclus din Uniunea Scriitorilor. Iată motivaţia: faptele sale nu sunt compatibile cu ataşamentul întregului nostru front literar la programul ideologic al partidului.

Noiembrie 1977: Paul Goma şi familia sa părăsesc România.

Comentariu:

Pentru că libertatea la noi este mai închisoare decât închisoarea, Goma alege exilul, dar şi aici nu scapă de opresorii săi. Aflat în Franţa de opt ani de zile, domnul Matei Haiducu, alias „Z", se ocupa cu spionajul nuclear şi economic. În februarie 1982, Haiducu primeşte ordinul de misiune de a-i suprima pe Paul Goma şi pe Virgil Tănase. Depăşind codul meseriei sale, pe care o socotea patriotică, domnul „Z" se predă poliţiei franceze, căreia îi aduce probele. „Preşedintele Ceauşescu a fost prins în flagrant delict de asasinat", titrează marile cotidiene. Iată mărturia publică a ofiţerului de Securitate Haiducu.

Matei Haiducu, în emisiunea lui Michel Polac „Droit de réponse", consacrată în întregime terorismului ceauşist, dezvăluirilor din „Afacerea Tănase–Goma": Aş vrea să profit de ocazie ca să îi fac să înţeleagă pe telespectatorii francezi că spionajul nu are nimic de-a face cu James Bond. Acestea sunt romane. S-a vorbit de un stilou Parker, nu este nimic sofisticat. Era un recipient în care pilula de otravă care trebuia să fie înghiţită de Paul Goma trecuse frontiera ascunsă în acest stilou.

Michel Polac: Nu am spus că stiloul era sofisticat, ci mijloacele erau sofisticate.

M. H.: Efectiv, otrava trebuia să producă o criză cardiacă după douăsprezece ore de la înghiţire, fără să lase nici un fel de urme, nu după două ore, pentru că atunci poliția ar fi putut să stabilească întâlnirile lui Goma.

M. P.: Un moment, nu aţi terminat de povestit toată întâmplarea.

M. H.: Motivaţia acestei acţiuni este complet diferită de la o persoană la alta. Tănase comisese o crimă asupra unui nebun pe care dumneavoastră l-aţi prezentat bine: Nicolae Ceauşescu. În timp ce asupra lui Goma nu era prima încercare de asasinat, şi precizez că a existat o tentativă de asasinat împotriva sa, a familiei sale, a copilului, deoarece, pentru guvernul român domnul Goma reprezintă (mă scuz faţă de domnul Ierunca) cel mai important disident.

Comentariu:

În toate declaraţiile sale, Paul Goma scria: „Sunt român, limba mea maternă este româna, scriu în româneşte pentru români şi locul meu este

acolo unde deranjez cel mai mult." Ca majoritatea opozanţilor regimului comunist Goma se află încă în exil, un exil impus de puterea de la Bucureşti. Scriitorului nu i s-a redat cetăţenia română. Nu există încă o legiune de onoare pentru cei care au apărat demnitatea românească. Probabil că memoria lui Goma încă deranjează.

Totul despre 15 noiembrie 1987

Comentariu:

Braşovul ne vorbeşte. Au trecut optsprezece ani de la explozia socială care a marcat, în 15 noiembrie 1987, începutul sfârşitului pentru regimul comunist din România. Braşovenii consacră, în fiecare an, aceste comemorări ale evenimentelor. O întâlnire de suflet, o întâlnire a celor şaizeci şi unu de muncitori anchetaţi, torturaţi şi condamnaţi la închisori, deportare şi spitale psihiatrice, deşi mulţi dintre ei nu mai răspund la apelul Asociaţiei „15 noiembrie", nemaifiind în viaţă.

Braşovul ne vorbeşte. Este o întâlnire specială, la care sunt chemaţi doar prietenii, cei care pot înţelege mai bine curajul, neînfricarea şi demnitatea din acea zi de neuitat. Este o întâlnire la care se spun şi azi adevăruri dure despre călăi şi despre victime, despre cei care nu au rezistat în anchete şi interogatorii, mărturii greu smulse, cu lacrimi în ochi şi cu dureri încă nevindecate. Au căzut ziduri, a dispărut Cortina de Fier. La acest moment înălţător al istoriei recente, se află şi contribuţia braşovenilor.

Ştim totul despre 15 noiembrie? Braşovul ne pune la încercare memoria.

Florin Postolachi, preşedinte al Asociaţiei „15 noiembrie 1987", Braşov: Pe zi ce trece, soarta celor care au dat dovadă de curaj atunci, în 1987, este tot mai grea; şi spun grea, în sensul că sechelele îşi lasă urme. Tratamentele la care au fost supuşi în 1987, bătăile, torturile, au lăsat urme; Decretul 118, decret al deţinuţilor politici, este cel pe care noi l-am cerut (am avut de ales între Legea 42 a revoluţionarilor şi Decretul 118). Am cerut să fim în categoria deţinuţilor politici, şi una dintre facilităţi, cea mai importantă pentru noi, era gratuitatea medicamentelor şi tratament medical gratuit. Din păcate, aceste facilităţi nu se respectă; noi nu cerem aceste medicamente şi tratamente medicale pentru că ne-am dori foarte mult să avem medicamente acasă, le cerem pentru că sunt oameni care trebuie să beneficieze de ele, au nevoie de ele, şi ca atare ni le doream. Acesta este aspectul cel mai grav al problemei, lipsa medicamentelor. Am făcut nenumărate apeluri către toţi miniştrii sănătăţii care s-au perindat, toţi, toţi.

Răspunsurile, unele au fost cinice, altele nu au existat, dar spre sfârşit am concluzionat că nu îşi doresc să ne ajute.

Monica Lovinescu, *Est-etice / Unde scurte IV*, Editura Humanitas: „Braşov 1987 a venit să arate că, în sânul unei populaţii aparent în stare de prostraţie, rezistenţa putea lua formele ei deschise, înfruntându-se toate riscurile. Şi a fost primit ca o revelaţie."

Comentariu:

Revolta de la Braşov din 15 noiembrie 1987 a echivalat cu o redescoperire a României pe plan internaţional. Se încheia astfel mitul pasivităţii româneşti. Nu numai intelectualii mărturiseau despre distrugerea morală şi politică a unui popor, ci însăşi clasa muncitoare; clasa pe care se susţinea regimul Ceauşescu dădea semne clare de exasperare. Anul 1987 se încheie în Europa cu o mediatizare fără precedent a cazului românesc. Deşi frica domină încă întreaga societate civilă românească, reflectoarele Apusului avertizează pentru prima dată asupra realităţilor româneşti.

Radio Europa Liberă: „Transmitem editorialul săptămânal, la microfon Vlad Georgescu: Vom vorbi din nou astăzi despre Braşov, un eveniment care, în Europa cel puţin, a reprezentat în ultimele zece zile un adevărat cap de afiş."

Doina Cornea: A fost în seara de 17 noiembrie când Europa Liberă a comunicat. Deci, primul prilej de a afla, pentru că până în 17 noiembrie noi nu am ştiut nimic. Atunci, m-am gândit, ne-am gândit, pentru că mă consultam întotdeauna cu fiul meu, Leontin Juhasz, să fac un fel de declaraţie mică: „Sunt solidară cu muncitorii din Braşov (pe o coală ministerială, ca să vă daţi seama de dimensiuni — nu era foarte mare —, scrisă cu tuş violet, cu o pensulă, cu litere groase, ca să se vadă), şi am pus-o înspre stradă, pe gard. Am prins-o cu pioneze, ca să vadă trecătorii. Acea hârtie a rămas acolo până a doua zi; deci în 18, până pe la prânz, după prânz. Şi de ce a rămas? Pentru că fiul meu, care stătea în alt cartier, a venit în dimineaţa aceea să-şi repare maşina şi a reparat-o în faţa străzii, deci nimeni nu a îndrăznit să o smulgă. Chiar dacă au văzut organele Securităţii sau cei care ne spionau casa (că eu deja eram cunoscută prin textele mele de protest de la Europa Liberă; casa probabil era supravegheată, aşa mai discret), nimeni nu s-a atins de acea hârtie până după plecarea fiului meu. Între timp, fiul meu a văzut o maşină cu număr de Braşov, staţionând pe Calea Turzii, chiar în dreptul străzii noastre (noi stăm cam în colţul străzii) şi a venit la mine să îmi spună: Uite, este o maşină şi un şofer în maşină. Şi atunci, ca să aflu mai multe informaţii, m-am dus la maşină, am spus cine sunt, am rugat să mă ia în maşină, ca să nu fim tulburaţi cumva de persoane

nedorite, mi-a deschis uşa şi m-a invitat să iau loc pe banchetă. Şi am întrebat: Ce e la Braşov? Şi mi-a spus: „Vai, doamnă... e tragedie. Au fost arestaţi muncitori, bătuţi" (am auzit că sunt bătuţi cu saci de nisip, terorizaţi, anchetaţi).

Comentariu:

Marile cotidiene ale lumii, radiourile, canalele de televiziune, transmit primele informaţii despre Braşov. Sunt informaţii generale cu privire la dezacordul total dintre regimul comunist şi populaţie. Revolta de la Braşov e plină de semnificaţii pentru o Europă Centrală care se afla pe pragul unei noi epoci. „Liberación" publică primele fotografii ale înfruntării de la Braşov. La 2 decembrie, emisiunea lui Frédéric Mitterand, pe canalul I al Televiziunii franceze, „Permission de minuit", este consacrată în întregime Braşovului. Au fost invitaţi Marie-France Ionesco, care va citi un mesaj al lui Eugen Ionescu cerând ca un tribunal să judece crimele lui Ceauşescu, Paul Goma, istoricul Matei Cazacu, Sanda Stolojan, Monica Lovinescu şi alţi ziarişti de la *Le Monde*.

„În acestă seară, vom vorbi despre România. Vom vorbi despre România pentru că acolo domneşte un regim care este o insultă la adresa conştiinţei umane. Aţi avut de curând ocazia de a afla faptul incredibil ca un întreg oraş dintr-o ţară comunistă, Braşovul, să se revolte contra stăpânirii."

Comentariu:

Televiziunea franceză a redat în direct manifestaţia românilor exilaţi ce repetau, în 23 noiembrie 1987, în faţa geamurilor închise ale Ambasadei din Paris, aceleaşi sloganuri ca la Braşov: Jos Ceauşescu, jos comunismul, lumină şi pâine pentru români! În viziunea megalomană a lui Ceauşescu, România iradia un interes planetar şi devenea un fel de capitală a lumii. În realitate, aşa cum o descrie un scriitor francez, era un imens spaţiu concentraţionar, în care noua lege comunistă este repetată de tribuni, de poeţi, de judecători, de profesori, de paznici de închisori, propagandişti, spioni şi turnători, la nesfârşit, însă îndurată până la sânge de mulţimea celor o sută la sută care nu are dreptul de a vorbi decât pentru a ridica în slăvi datoria de a tăcea. Domnia abjectă a fricii. În România, am văzut, pentru prima oară, frica în stare pură. Revolta izbucneşte într-una dintre citadelele muncitoreşti atât de dragi lui Nicolae Ceauşescu, fosta uzină „Steagul Roşu", un mastodont industrial ctitorit la aceste dimensiuni de geniala şi clarvăzătoarea gândire comunistă. Conducerea de partid vizitase uzina în iunie 1986, dar dincolo de primirile oficiale, de succese grafice, expoziţii, indicaţii, îndemnuri, pâinea şi sarea din străbuni, conducătorul nu dorea să afle situaţia reală a celor douăzeci de mii de muncitori, situaţie atât de bine ocultată de liderii locali. Întreprinderea nu avea comenzi, nu-şi realiza planul,

deși în raportările oficiale se folosea mereu o cifră ridicolă. Producția industrială a Brașovului crescuse de unsprezece ori față de anul 1938.

[Noaptea de 14 noiembrie 1987, schimbul 3.]

Comentariu:

Revolta a pornit în secția 440, secția cu cel mai înalt grad de tehnicitate. Aici au fost identificați ulterior așa-zișii instigatori. Încă din după-amiaza zilei de 14 noiembrie, când s-au distribuit fluturașii cu salariile, muncitorii au constatat rețineri drastice ca urmare a plăților în acord. S-au plâns inginerului Valeriu Ghelase, șeful secției, cu atât mai mult cu cât maiștrii luaseră prime substanțiale. Autoritar și dur, inginerul Ghelase a refuzat să stea de vorbă cu cei nemulțumiți; au fost alertate, în schimb, organele: Partidul, Securitatea, Miliția. În noaptea aceea, s-a oprit lucrul. Dimineața, la ora cinci, a venit un grup de tovarăși, deciși să stopeze „acțiunea criminală“, cum o numeau: Ce, bă, animalelor, nu vreți să lucrați, faceți grevă? Acesta a fost începutul de dialog. S-au alăturat celor de la matrițe muncitorii revoltați din alte două secții: sculărie și mecanică. În acest timp, șefii au început să lege ușile secțiilor pentru a opri oamenii să se alăture celor de la 440.

Aureliu Bejenaru: Era sâmbătă seara spre duminică, deci se lucra și duminica, cu toate că era în 15, o zi festivă: alegeri locale. Era a treia lună din care mi se luau banii în mod nejustificat (în prima lună a fost o reținere mai mică, după aia a crescut); în noaptea despre care vorbesc, când ne-am prezentat la unsprezece, am primit și fluturașii pe care erau toate datele despre retribuția noastră. Nu eram o secție unde se lucra mult, se câștiga destul de bine, pentru că lucram și peste program, iar din această cauză și reținerea era destul de mare (aproape 30% din salariu). Un concurs de împrejurări a făcut ca în acea seară să fie ofițer de serviciu pe uzină șeful nostru de secție. Aflând despre acest lucru, am cerut explicații (dânsul a venit în jurul orei douăsprezece). În acest timp, de la unsprezece de când începeam, nu am lucrat nici unul dintre noi. A fost ceva spontan, neorganizat, era singurul mod de a-ți manifesta nemulțumirea pentru faptul că ți se lua un ban din buzunar, cum s-ar spune. Era singurul nostru mod de existență, eram toți tineri, înglodați în datorii, chirii neplătite, rate, lucruri care se întâmplă și astăzi cu tineretul nostru, din păcate. În jurul orei șapte, au venit să discute cu noi de la partid, de la comitetul de partid, și, la fel, dialogul se vroia autoritar asupra noastră, fără explicații; de fapt, cu minciuni, așa cum ne obișnuiserăm. Când deschideam televizorul, vedeam parcă o altă țară și noi trăiam în altă parte, totul era frumos, luminos, și viața noastră era așa cum era... foarte grea. În intervalul șapte–nouă, am trecut

prin toate secţiile uzinei şi oamenii s-au alăturat; dintr-o mână de oameni, am devenit o masă mare, şi pentru prima oară mi-am dat seama ce înseamnă forţa noastră.

Comentariu:

Manifestanţii, încercând să-şi mărească rândurile, au făcut înconjurul uzinei. Nimeni din conducere nu şi-a asumat responsabilitatea unei explicaţii cu muncitorii, dimpotrivă, şefii de ateliere şi secretarii de partid reţineau cu forţa oamenii să nu ajungă în zona administraţiei.

Dănuţ Iacob: Ce facem, cum ne manifestăm? Acei directori, a uitat să zică colegul meu, au spus: „De mâine, veţi avea de lucru în Valea Jiului." Toţi ştiam că mergem să muncim în mină; era probabil şi teama aceasta de a nu pleca în mină, care ne-a revoltat mai mult. Am plecat şi am făcut înconjurul secţiilor. Vedeam vitrinele unde erau produsele noastre de cea mai bună calitate, dar poza nu era a meseriaşului care a lucrat, ci era a secretarului de partid, a omului cu propaganda, a tânărului UTC-ist... în momentul acela, în furia aceea, le-am distrus pe toate, le-am spart. Noi ştiam lucrurile acestea, indiferent cât munceai, era o formă din asta de a-ţi aduce cât mai mult contribuţia la producţie, în loc de douăzeci şi cinci de puncte ţi se dau douăzeci şi şase de puncte; era un punct, care se cuantifica, şi la sfârşitul lunii primeai o indemnizaţie mai mare, o depăşire de salariu. Normal, am distrus acele însemne, după care am ajuns la Palatul administrativ. Acolo, ce m-a frapat? Cum aţi spus şi dumneavoastră, toată lumea arunca cu gamelele, ce aveau în plase, majoritatea nu au mai ajuns, ca şi Carmen, colega mea, să se schimbe, erau în hainele civile. Şi aruncau pachetele. Ce era în pachete? Erau gamele cu varză, varză călită, varză fiartă, pentru că eram în 15 noiembrie, şi probabil că punând varza din toamnă... se terminase fasolea şi ne-am apucat de varză. Era atâta varză pe jos, încât am zis: Toată lumea mănâncă varză. Asta era atunci. Mi-ar fi plăcut ca sala să fie plină cu tineri, cu copii. Ei acum văd hipermarketurile, văd supermarketurile... dar o să ajungem şi acolo, pentru că toate lucrurile acestea au avut şi un trecut, şi noi am pus cumva umărul, să nu mai fie trecutul ăsta... Ce-am mai făcut? Iarăşi un teribilism de nouăsprezece ani, cât aveam atunci. Cu colegul meu, Dumnezeu să-l odihnească, Cornel Vulpe, fratele lui Aurel Bejenaru, ne-am urcat pe clădirea de la pază, unde îţi arătai legitimaţia când intrai în societate. Acolo erau steagurile, fiind sărbătoare, erau steagurile cu însemnele partidului, şi tricolorul. Noi am aruncat steagurile acelea jos şi le-am rupt pe acelea cu însemnul partidului; deşi se dădea foc, se ardea orice pe acolo, începusem să ne manifestăm un pic mai zgomotos; numai cu partidul aveam ce aveam.

Simpozionul „Totul despre 15 Noiembrie“ a fost moderat de istoricul Stejărel Olaru.

Comentariu:

La început, Miliţia nu a intervenit asupra coloanei, considerând că este vorba de o demonstraţie pro-Ceauşescu. Ori murim de foame, ori murim de frig, ori ne împuşcă — este acelaşi lucru, scria în acea zi pe un perete de bloc, dar lozincile scandate arătau clar că braşovenii nu mai puteau suporta a patra iarnă de foamete, de frig, de reduceri salariale, de sărăcie cruntă şi, mai ales, de propagandă mincinoasă. Organele de miliţie au încercat să bareze drumul manifestanţilor la capătul Căii Bucureştiului, şi a doua oară, în dreptul uzinei „Hidromecanica“ Miliţienii sunt însă prea speriaţi, prea dezorientaţi pentru a acţiona eficient. Privesc cu stupoare un spectacol de neconceput pentru ei.

Marius Boeriu: Prima noastră manifestare a fost împotriva conducerii uzinei. Am început să strigăm: Vrem mâncare! Hoţii! Vrem salariile care ni se cuvin! Vrem căldură pentru copii! Ne apropiam de Calea Bucureşti, şi lumea, surprinsă, a început să iasă pe la balcoane. Prima reacţie a oamenilor, când au văzut steaguri în faţă, au zis că este o manifestare a Partidului Comunist, şi noi am ieşit să susţinem partidul. Când au început să se audă cuvintele: „Hoţii!“, şi, „Vrem căldură, vrem mâncare!“, lumea, cum era îmbrăcată, imediat a fugit şi ni s-a alăturat nouă. Pe la jumătatea Căii Bucureşti eram în jur de zece mii de persoane. Un moment aparte al evenimentului din 15 noiembrie 1987 a fost în dreptul Spitalului Judeţean. Cineva din grupul nostru a dat tonul la „Deşteaptă-te române!“. Am început să cântăm „Deşteaptă-te române!“, şi din acel moment a început manifestarea noastră să capete un caracter anticomunist. Atunci s-a strigat: „Jos Ceauşescu, jos comunismul!“ M-a schimbat total, eu aveam douăzeci de ani în acea perioadă; pur şi simplu, cum a zis şi colegul meu Dan, a fost un vis.

Eugen Tudose: M-a impresionat, ţin minte atunci, faptul că la un balcon am văzut un bărbat (era dimineaţă, în jurul orei zece, zece şi jumătate) care ieşise la balcon şi se săpunea; vroia să se bărbierească. Se săpunea pe barbă, şi rămăsese blocat, cu pămătuful în mână, uitându-se la noi (că şi-a dat seama după cum strigam noi ce se întâmplă). Aceasta era pe la Complexul Mare, cei care sunt din Braşov cunosc zona. Mai jos, pe Calea Bucureşti, am văzut iarăşi, undeva aproape de Spitalul Judeţean, doi bătrâni. Se opriseră pe trotuar (deja, atunci, în zona spitalului, era foarte multă lume pe stradă, erau blocate aproape ambele benzi de circulaţie pe Calea Bucureşti). Cei doi bătrâni, la braţ amândoi, se uitau uimiţi, şi bătrâna chiar plângea. Vă daţi seama, un asemenea eveniment să îl vezi pe viu, era ceva deosebit.

Marius Nicolaescu: Sunt foarte trist şi mâhnit când observ în ochii colegilor mei lacrimi, lacrimi de durere, că după atâta timp au ajuns să trăiască foarte rău, să nu mai înţeleagă de ce au suferit atunci, dacă au avut ceva de câştigat, dacă oraşul acesta, şi ţara aceasta s-a folosit cumva de ziua de 15 noiembrie şi a înţeles pentru ce am ieşit noi atunci. Ce vreau să vă spun este că, într-adevăr, a fost o mişcare spontană, că ura din noi nu a fost îndreptată împotriva şefului de secţie, a fost îndreptată împotriva sistemului opresiv comunist, şi la momentul acela nu ne-am dat seama că asta vrem. Deci, dacă aţi fost atenţi şi aţi înţeles filmul acţiunii, totul a venit pe parcurs. S-a plecat de la gamelele cu varză, de la simbolul „noi nu mai vrem să mâncăm lături". Ne-am adus aminte că suntem români şi că trebuie să ne deşteptăm şi să ne ridicăm în picioare. Pe parcurs, ne-am dat seama că nu banii aceia, 30%, ne-au scos afară din secţie, ci că vrem să pice dictatura. Am ajuns un oraş care nouă ne este drag şi îl iubim, şi am început să distrugem simboluri care ne-au fost băgate în creier, şi pe care aproape am ajuns la momentul acela să credem că sunt eterne şi veşnice. Tot un astfel de simbol era şi chipul lui Ceauşescu, nemuritorul, iubitul, preaînălţatul, preafrumosul. Fiind acolo, în mulţimea aceea care toată îşi dorea acelaşi lucru — să fie liberă, să poată gândi liber, să se poată exprima liber —, am văzut toţi oamenii aceia care se mişcau ca la o comandă militară (toţi aruncau cu pietre în steaguri, în lozinci, în geamurile Consiliului Judeţean de partid). Probabil că dacă acum se scrie într-un ziar denumirea aceasta, nimeni, din cei mai tineri, nu o să ştie ce înseamnă. Şi toate acestea se întâmplau sub privirile tăticului nostru, agăţat acolo sus, într-o pictură de trei metri înălţime pe doi lăţime. M-am dus în spate, şi în cel mai pur stil comunist, tabloul lui era legat cu fier-beton. Marele constructor era legat de ziduri cu fier-beton. L-am desfăcut, cu greu, cu încă câţiva tineri, pentru că erau într-adevăr foarte mulţi tineri, şi l-am aruncat jos. Vă spun, a fost prima horă a unirii adevărată, pe care am văzut-o în viaţa mea. Deci, toată lumea se lua de mână (în prima fază nu i s-a dat foc, a fost călcat în picioare, dar în horă). Cred că şi hora este un simbol al nostru, al românilor. Am coborât jos, am făcut din toate lozincile acelea un mare foc de tabără, ne-am simţit foarte bine, a fost extraordinar. Vă spun, pentru prima oară în viaţa mea, şi pentru puţinele dăţi, în ziua de 15 noiembrie 1987 am fost liber.

Gheorghe Banciu: Au venit cinci, mi-au făcut seceră la picioare, şi în momentul acela m-au dat pe spate, m-au băgat în dubă şi m-au adus la Miliţie. În curtea Miliţiei, m-au aplecat două persoane, în belciug: Puneţi-i cătuşele pe mâini, bateţi-l că e rău! Am urcat sus, m-au bătut. Sunt fumător, terminasem ţigările pe care le-am avut. Le ceream ţigări, îmi dădeau, dar să declar tot ce am făcut. Vă daţi seama că eu nu am putut să declar

aceste fapte comise de mine, pentru că eram împușcat. Cu mașina de pompieri, cu lacrimogenele. Acum, trebuie să spun că sunt bolnav psihic, din cauză că am fost deportat la Alexandria. În Teleorman, la patru kilometri de Alexandria, se află un spital de psihiatrie; acolo am fost internat, legat de picior de pat, și injectat cu blegomazin. Din 24 în 24 de ore, îmi făcea injecții. Și la ora actuală iau tratament dimineața și seara și plătesc medicamentele. Înainte erau gratuite, acum plătesc o grămadă de bani pe medicamente...

Comentariu:

Da, medicamentele, atât de necesare celor ce au trăit sub teroare și presiune psihică din noiembrie 1987 până în decembrie 1989. În acele zile au fost arestate patru sute de persoane, muncitori, dar și localnici, tineri de nouăsprezece-douăzeci de ani, dar și oameni în vârstă, pensionari. Introduși în arest, muncitorii au fost supuși, din primele ore, unor anchete prelungite, în ture, metode specifice anilor '50. A fost un fel de răzbunare a sistemului împotriva noastră, va concluziona Marius Nicolaescu. El va descrie, în detaliu, camerele de anchetă în care fiecare nou-venit era pus să se recunoască pe sine și pe ceilalți din fotografiile executate la fața locului de organele de Securitate. Pe vremea aceea, în orice birou din Miliția română, la înălțimea de un metru, spune Nicolaescu, se afla în zid un piron prins în beton cu un belciug, la capătul căruia erau legați infractorii cu ajutorul cătușelor, ca în Evul Mediu. Așezați pe scaune, cu spatele către anchetatori și cu mâinile în cătușe, ridicați mai sus sau mai jos pe operele voluminoase ale lui Ceaușescu, muncitorii sunt supuși unor torturi sălbatice. Ancheta de la Brașov a fost coordonată de generalul Emil Macri, șef al Direcției de contrainformații economice din partea Securității, secondat de generalii Constantin Nuță și Velicu Mihalea, din partea Miliției. Tudor Postelnicu, ministrul de interne, a supervizat cercetarea penală. Cât timp revolta muncitorilor a fost socotită un complot politic, au vrut să schimbe regimul, erau anchetați de Securitate. Mai apoi, cum Ceaușescu nu admitea că în România are exista opozanți politici, manifestația a devenit un act huliganic, o infracțiune de drept comun de care se va ocupa Miliția.

Dănuț Iacob: Mă puneau să-mi găsesc pozele. Ieșea anchetatorul și spunea: „Băi, Iacobe, ia caută-ți pozele pe aici!" Erau poze făcute în grupuri, cum au filmat ei pe parcurs... Începeam să mă uit pe acolo. El ieșea din birou. Venea următorul: „Ce faci, mă?" Păi, mă caut pe aici... „Mă, tu umbli în acte?" Mă lua la bătaie că umblu în acte... După ce mă bătea, ieșea afară. Venea cel care mă punea să mă găsesc. „Ce faci, mă, tu îți bați joc de mine? Ți-am zis să le cauți pe acolo." Păi, știți, a venit altul... „Mă, tu îți bați joc de mine?" Și iar mă lua la bătaie. La un moment dat, s-a oprit, că am zis: o dată, de două ori... Zice: „Mă, tu îl iubești pe Ceaușescu?" Da,

nu am nimic cu Ceauşescu, ce treabă am eu cu el? Zice: „Cine e acolo, în tablou?“ Ceauşescu. „Du-te şi pupă-l!“ Normal că m-am dus să-l pup; mă gândeam că îl pup şi scap. M-am dus. „Ţine-l aşa, apropiat, cu nasul!“ L-am ţinut două-trei minute, şi la un moment dat am zis: Păi, mă gândeam că dacă îl scap... ăla sunt.

Comentariu:

Teroarea a dominat oraşul în acele zile şi încă doi ani după aceea. Femeile erau îngrozite; în nici o casă dintre cele aflate pe lista arestărilor, nu se mai gătise, în acele zile, o ciorbă caldă.

Corina Chiriac: E puţin spus prin ce am trecut noi. Miercuri, am avut poate o presimţire. Mi-a spus maistrul că vom fi luate pe rând, care a fost schimbul trei. Evitam să ajung mai repede acasă; mergeam pe Calea Bucureşti, intram la centrul de pâine şi îmi luam covrigi în mână şi mergeam pe Calea Bucureşti... Mâncam covrigi şi îmi ziceam: Doamne, nu mă duc acasă, că dacă sunt ăia acasă? Mă gândeam că mă aşteaptă. Miercuri, când am ajuns acasă pe la cinci şi ceva (nici mâncare de trei zile nu făcusem, găteam cartofi şi ouă, aceea era mâncarea noastră), nu mă mai simţeam în putere să pun oala de ciorbă să fiarbă. Ziceam: Dacă nu o termin? Vin acum, vin. Am ajuns acasă, şi soţul îmi spune: „De ce ajungi aşa târziu?“ Zic: Uite, am stat cu sora ta de vorbă, şi m-a încurajat. „Nu, nu, cu tine nu are treabă, dacă ia, pe mine mă ia, că pe mine m-a văzut Avram, şeful secţiei.“ Spusesem celor trei surori pe care le aveam aici: Când veniţi la mine, să nu sunaţi la uşă, să ciocăniţi. Aveam impresia că, dacă aud soneria, cad jos. La şase fără câteva minute, aud soneria (curăţam cartofi în bucătărie); când am auzit soneria, zic: gata, mă ia. Şi atunci nu am ieşit din bucătărie, a ieşit soţul. Am închis uşa la bucătărie şi stăteam cu urechea şi ascultam: „Suntem de la Miliţia Braşov, zice, căutăm pe doamna Chiriac Corina. Este acasă?“ Este, dar, zice, am băieţelul mic de şapte ani, ce treabă aveţi cu dânsa? Eu, atunci când mi-am auzit numele de Chiriac Corina, am şi ieşit din bucătărie. S-a uitat la mine, şi zice: „Doamnă, vă rog frumos, vă luaţi buletinul şi o haină pe dumneavoastră şi ne însoţiţi.“ Eu eram neschimbată, cum am venit de la serviciu, nu mi-am dat hainele jos, numai haina de piele. Mi-am luat pantofii şi haina de piele, şi când am tras sertarul la servantă, să îmi iau buletinul (acolo era buletinul, îmi tremurau mâinile, tremuram toată... nu aveam putere)... nu-l vedeam. Eram atât de pierdută... Zice: „Doamnă, nu vă pierdeţi, că nu se întâmplă nimic, mergeţi pentru o declaraţie.“ La care soţul zice: Domne, dar merg eu, să rămână soţia acasă, că avem copil; să gătească de mâncare. Zice: „Nu, nu, n-avem treabă cu dumneavoastră, cu doamna.“

Comentariu:

După trei zile de anchetă, în 18 noiembrie 1987, la ora 14,30, cei şaizeci şi unu de muncitori sunt îmbarcaţi într-o dubă şi duşi la Inspectoratul

General al Miliției din Capitală. Pe drum, mașina s-a oprit, și atunci au crezut că acolo, în pădure, vor fi împușcați. În celulele din Calea Rahovei, în care Securitatea ucisese în bătăi pe Gheorghe Ursu și pe alți disidenți, exista aceeași tehnică a torturării, dacă nu una mai rafinată. După numai două zile, unii au îmbătrânit brusc, alții au vrut să-și ia viața, mulți au suferit, fiind obligați să dea declarații neadevărate și chiar să facă delațiuni. Toți au recunoscut în capii anchetelor, din nou, pe generalii Mihalea și Nuță, alții pe generalul Iulian Vlad și Tudor Postelnicu, care s-au pretat a se comporta la adăpostul anonimatului ca niște bătăuși de pușcărie. Oamenii erau scoși la anchetă după numere, la unu noaptea, „sparți în bătăi" (termen de milițian), puși să declare de zeci de ori aceleași lucruri. Aceasta era esența torturii psihice. Câte scaune au distrus, câte candelabre, câte telefoane aruncate pe geam...; Deși nu erai vinovat de aceste fapte, erai obligat să le recunoști.

Werner Sommerauer a descris o asemenea anchetă: Eram numărul 199, nu-l pot uita nici o clipă, și stăteam în camera 22. Ne scoteau la anchetă nedormiți, eram ținut treaz douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, iar ei lucrau în trei schimburi. Ce căutau acolo? Un căpitan a recunoscut: Am venit să ne distrăm. În rândul anchetatorilor care așteptau să li se confirme legăturile lui Sommerauer cu Europa Liberă, acesta l-a descoperit pe Ristea Priboi. Nu atunci, ci în anul 2000 a știut cine este, când Priboi a devenit persoană publică, trimis al PSD-ului în Parlamentul României. Firește că nu Sommerauer, victima, și-a dat în judecată călăul, descoperit acum ca o persoană onorabilă, senator, ci Priboi l-a târât în tribunale nerecunoscând nimic, nici măcar că era în serviciul Securității.

Gyerkó Gheorghe: Am luat bătaia pe care am luat-o, am avut suferințe, atât noi, cât și familiile noastre. Deci putem să zicem că nu am suferit numai noi, e vorba și de familiile noastre, soțiile, părinții, cei care au ținut la noi și țin în continuare. Bătăile au fost teribile și groaznice, bine regizate, bătăile pe care le-am luat (unii oameni, dacă se uită la filmele de comando, se mai bate în stilul respectiv), bătaia cu electrodul, urcatul pe scaun, călăritul scaunului sau bătăile la mână, la talpă...

Stejărel Olaru: Bătaia cu electrodul pe testicule, trebuie să specificăm asta.

G. G.: E cam jenant să vorbești în fața unei adunări așa ceva, că au vrut să afle multe chestii, să mi le pună în cârcă. Pe mulți poate i-a băgat la camera de gazare, sau pe unde au fost..., sunt lucruri inexplicabile. De ce au murit anumiți colegi așa repede? Vorbim de domnul Vieru, care a dispărut dintre noi în condiții foarte dubioase, Cornel Vulpe, cu care am lucrat împreună, un băiat foarte tânăr, a murit foarte rapid, după aceste treburi.

Corina Iacob: Am fost chemată de multe ori la Comitetul de partid. De exemplu, mie personal, mi s-a pus în față: Ori plec cu el când i s-a dat sentința și a fost deportat, ori divorțez. Și le-am spus: Domne, nu pot să

divorțez, abia m-am căsătorit de două săptămâni, eu îl iubesc, nu pot să divorțez. Au zis că sunt brașoveancă, am liceul, cum să-mi bat joc de viața mea, pentru că el de acolo nu va mai veni niciodată înapoi. Tot m-au chemat, am tot încercat să prelungesc termenul. După șase luni (că practic atâta i s-a dat lui; nu a venit acasă), mă duceam eu în vizită. Făceam naveta spre Râmnicu Vâlcea, ori săptămânal, ori la două săptămâni, pentru că era singur și era foarte evitat de oamenii de acolo. Toți credeau că lucrează cu Poliția sau este trimis de Securitate, și prezența mea îl liniștea, îi făcea foarte mult bine. Era foarte nervos, se trezea noaptea, tresărea în somn, lua foarte multe pastile (că îi făceam rost), ca să fie mai calm. ...Și era singur. Și când m-am dus acolo, în '88, în vară, am fost chemată, împreună cu Dan, la șeful de personal de la șantierul de unde lucra el, și ni s-a pus în față transferul. Și atunci, când am văzut cât de rău o duce, m-am dus acolo. Și a fost foarte greu. Vă zic, este greu să mergi undeva, în niște condiții mizere, pe care nu ți le-ai ales tu, să lucrezi pe șantier cu fel de fel de oameni, să nu ai din ce trăi. Acolo am cunoscut prima oară șomajul.

Comentariu:

Cine au fost anchetatorii din subsolurile Rahovei? Să ne amintim că în anul 1990 procurorul Gheorghe Robu le-a comunicat celor din Asociația „15 noiembrie" că i-a găsit pe toți cei care i-au anchetat cu identitatea lor reală. Erau acum, a declarat Gheorghe Robu, angajați ai SRI, ai Armatei, și ai Ministerului de Interne. Procurorul i-a cerut domnilor Viorel Ursu, Victor Atanase Stănculescu și Virgil Măgureanu să rezolve aceste dosare. La scurt timp, Gheorghe Robu a murit. Moartea lui a pus capăt oricărei speranțe că se va face lumină, că se va face dreptate, că se va cunoaște adevărul. Bătrân și bolnav, Werner Sommerauer, fără mijloace materiale, este târât de trei ani pe la diferite instanțe, pentru că în absența documentelor de arhivă nu poate dovedi că Ristea Priboi a participat la cercetările penale din Calea Rahovei, martor sau executant al unei misiuni. Ar fi normal ca SRI să dea o asemenea informație, dar, răspunzând Tribunalului, Serviciul a comunicat că această clarificare ar afecta siguranța națională. Poate că și Ristea Priboi se distrează azi, cum au făcut anchetatorii pe vremuri, revocând după bunul lui plac instanțele, și chinuindu-l pe bătrânul muncitor brașovean.

L. H. L.: Cum arăta Ristea Priboi? Era mai tânăr, avea mustață? Era tot așa drăguț?

Werner Sommerauer: Da, era mai tânăr, mustața o avea... cum este acum, iar părul puțin argintiu, argintiu-negru, probabil.

L. H. L.: Spuneți-ne cum vedeți, domnule Werner, cum vedeți procesul acesta? Haideți să comentăm puțin pe seama lui...

W. S.: Eu nu pot comenta, pentru că nu sunt jurist. Am cinci clase; eu nu pot comenta, decât să povestesc.

L. H. L.: Dar vă duceți la proces?

W. S.: Dacă așa se cere... Sunt obligat să mă prezint, nu? Mi se cere dovadă acolo... Ristea Priboi m-a făcut nebun și acolo... Ce-a zis el: „De ce nu ați ieșit sâmbătă sau luni?" Le-am spus exact: A fost zi politică, au fost alegeri, și noi nu am vrut să mai... Atunci a spus: „Ce, sunteți nebuni, tu vrei statut politic?" Ei căutau (eu știam ce căutau ei) dacă am avut legături cu Doina Cornea, cu altul, cu altul, cu altul...

L. H. L.: Să deducă faptul că a fost organizat.

W. S.: Nu, nu am putut. Nu sunt trădător. Și atunci îmi zice: „Vrei martori? Uite, uite, câți vrei? Ești singur." Securitatea a admis pe cineva martor, acolo în birou, unde el și încă un procuror...(care parcă probabil numai scria; tot un om tânăr). El, în anumite probleme, îmi făcea semn că el mă crede...

Florin Postolachi, președinte al Asociației „15 noiembrie 1987": Fiecare om a fost anchetat de o echipă formată din patru sau cinci ofițeri superiori. Deci, vă dați seama că, dacă ei erau colonei în '87, ce grade au acum, sau ce oameni potenți sunt, ce afaceri învârt. Numai că nu au apărut în presă, nu au apărut în media, și deci nu-i cunoaștem. Pentru că i-a adus din toată țara, și pe urmă s-au întors din locul de unde au plecat. Noi nu avem de unde să-i cunoaștem. Doar cum l-a văzut domnul Werner la televizor sau în ziar, și l-a recunoscut. Așa da, dacă văd și eu pe anchetatorul X, care m-a bătut pe mine sau care nu m-a lăsat să dorm nu știu câte zile, da, pot să zic: Acesta m-a anchetat.

Dănuț Iacob: Noi beneficiem de acel bilet gratuit prin Decretul-Lege 118, și mergând anul trecut la mare cu acel bilet, m-am prezentat la recepția hotelului. Acolo (cu mai mulți colegi), recepționera ni s-a adresat la modul: „Deținuții să treacă în dreapta, iar aceia care au venit prin sindicat în stânga." Și am fost, pentru prima dată, nevoit să-i spun copilului meu ce înseamnă „deținut". Pentru că m-a întrebat: „Tată, dar ce înseamnă deținut, de ce suntem noi deținuți?" Bineînțeles că modul meu de adresare a fost: Doamnă, dar de ce suntem noi deținuți, de ce ne zice deținuți? Doamnă, mă vedeți în zeghe, cu lanțuri, cu bile la picioare, cu cătușe, cum mă vezi dumneata pe mine, îmbrăcat civil? „Păi nu, biletele dumneavoastră sunt gratuite." Și atunci a trebuit să povestesc copilului meu (doream să-i povestesc mai mult, când se trăia mai bine, pentru că îmi era rușine să spun că am făcut ceea ce am făcut, și trăiești într-o țară în care eu mi-am pus nădejdea că va fi mai bine). Doream să-i spun, ori când poate să perceapă lucrurile, ori într-o situație când, zic eu: uite, Robert, trăiești acum liber și

cinstit şi pentru ceea ce am făcut eu. Dar am fost nevoit, într-o împrejurare dureroasă pentru mine...

Radu Portocală: Este un moment foarte important. În primul rând, pentru că a avut o mare amploare (a cuprins, practic, un oraş întreg), pentru că a avut foarte multe ecouri în străinătate, şi cred că este, practic, ultima etapă în procesul de prăbuşire a lui Ceauşescu. Şi e cu atât mai important cu cât, până în 1989, fenomenul opoziţiei în România era foarte limitat. În 1989, Asociaţia „Reporters sans frontières“ din Franţa făcuse o statistică din care reieşea că în România erau douăzeci şi şapte de opozanţi. Foarte puţini, şi deci nu s-ar fi putut explica prăbuşirea lui Ceauşescu prin acţiunea acestor douăzeci şi şapte de persoane, indiferent cât de admirabil era el. Însă în momentul în care, în 1987, apare fenomenul de la Braşov, cu o mişcare masivă care este foarte revendicativă, chiar în singura zi cât a durat (sau în cele două zile cât a durat) apare ca structurată. E o deschidere, e o treaptă în jos a lui Ceauşescu. Deci, a fost un moment foarte important şi probabil mult mai important decât greva din Valea Jiului, care a fost ţinută secretă în România, s-a ştiut abia după trei săptămâni în străinătate despre ea şi nu a avut acelaşi ecou. Ca să vă dau un termen de comparaţie, fuga lui Pacepa a stârnit mult mai multe ecouri în Occident decât greva minerilor din '77, pentru că faptul era vechi în momentul în care s-a aflat.

Comentariu:

Ambasadorul Poloniei la Bucureşti a transmis un mesaj muncitorilor braşoveni: „Rolul Preşedintelui Walesa în istoria Poloniei este unic. El simbolizează, prin implicarea sa personală, prin întreaga sa viaţă, schimbările istorice care au avut loc în ultimii douăzeci şi cinci de ani în Polonia, iniţiate de Domnia Sa. Preşedintele mi-a cerut să-i înmânez preşedintelui Asociaţiei «15 noiembrie» Albumul Omagial al aniversării de 25 de ani a Sindicatului «Solidaritatea». Are o semnătură remarcabilă...“

Comentariu:

Revolta din 15 noiembrie 1987 a fost comparată cu anii de luptă ai solidarităţii poloneze, dar multe lucruri despart cele două mişcări şi explică destinul diferit al României şi al Poloniei. Solidaritatea s-a născut ca o mişcare generală, în toate marile centre industriale, nu doar într-o singură citadelă muncitorească, cum a fost la Braşov. Tinerii intelectuali din Varşovia, Gdansk sar în ajutorul muncitorilor persecutaţi, se solidarizează cu ei. În România, doar Doina Cornea şi fiul ei, Leontin Juhasz susţin Braşovul. În cele trei vizite ale sale în Polonia, Papa Ioan Paul al II-lea dă speranţă. Biserica noastră ortodoxă dădea aviz favorabil demolării bisericilor din Bucureşti. Solidaritatea a numărat peste zece milioane de membri, disidenţa noastră a numărat câteva personalităţi singulare în lupta şi în rezistenţa lor. În anul 1990, Polonia alege la cârma ţării un preşedinte fost

disident, emblematic pentru renașterea țării. România alege ca președinte cu un procent zdrobitor nu un Walesa autohton, nu un luptător din 15 noiembrie, ci un membru marcant al nomenclaturii de partid. Decomunizarea României va fi un ideal tot mai greu de atins.

Uzina de Autocamioane Brașov aproape și-a închis porțile. Din douăzeci de mii de angajați, au mai rămas circa opt sute, iar din grupul celor șaizeci și unu de muncitori care, în noiembrie 1987, au avut puterea să înfrunte cel mai puternic regim totalitar și cea mai năprasnică poliție politică, nici un muncitor nu mai este angajat al noii societăți. Uzina a fost cumpărată pe nimic de unul dintre magnații apăruți peste noapte. Rând pe rând, ei au fost primii disponibilizați. Sunt bolnavi și singuri. Dreptatea și adevărul celor trăite n-au ajuns încă la ei. Își duc existența ca mulți români dezamăgiți, dar cu o unică și mare satisfacție. Libertatea câștigată în decembrie 1989 se datorează și lor, brașovenilor.

Doina Cornea

Comentariu:

În anii '80, România trecuse de la obsedantul deceniu la obsedantul prezent. Un gazetar francez o descria astfel: „Pe un fundal de țară socialistă clasică, agricultură șovăielnică, industrie grea șchiopătând, muncitori nemulțumiți, bunuri de consum distribuite în mod bizar, se înălța un aparat politic dominat de familia Ceaușescu, un aparat polițist și stalinist."

[Arhivă: „Nu numai președinte al țării, dar și simbolul ei, bărbat de stat și conducător revoluționar ale cărui dimensiuni de gândire și acțiune s-au impus acestei epoci, pornind de la orașele și satele noastre..."]

Comentariu:

S-ar părea că vajnicii alpiniști literari ai României socialiste nu se dau înapoi de la sarcina de a cuceri vârfuri încă neescaladate. Obișnuit cu asemenea florilegii pline de adorație, eminenta personalitate nu putea admite vreun atentat la soclul pe care i-l ridicau contemporanii. Și totuși deceniul nouă va fi deceniul contestației. L-au anunțat, în anul 1977, mișcarea Goma și greva minerilor din Valea Jiului.

Doina Cornea, disidenta cea mai curajoasă și mai demnă de respect din România, cum o numește istoricul Dennis Deletant, va avea puterea să sfideze timp de opt ani regimul anacronic și represiv al lui Ceaușescu.

Ce a fost, în ansamblu, disidența în România?

O încercare de a ieși din izolarea totală la care românii fuseseră condamnați, sprijin pentru *glasnost*-ul și *perestroika* sovietice, pentru socialismul cu chip uman, o mișcare încuviințată de Securitate? Acțiunea personală a Doinei Cornea nu se poate regăsi în nici una dintre aceste variante.

Stelian Tănase, scriitor, opozant al regimului Ceaușescu: Prima idee pe care am spus-o a fost aceea că, în România, disidența a fost foarte slabă. Nu știu cu ce ochi mă priviți, dar eu nu mă consider un disident în nici un fel. Eu am fost un biet scriitor căzut într-un angrenaj, într-o mașinărie infernală, și la un moment dat am ripostat împotriva cenzurii și împotriva situației mele de scriitor.

L. H. L.: Și nu asta a însemnat disidența, să ripostezi? Să contești ceea ce exista?

S. T.: Știți ce înseamnă disidența? În primul rând, să organizezi un grup care lucrează intelectual sau cu alte mijloace, să scoți un ziar clandestin, să organizezi mitinguri clandestine, universități zburătoare, cum erau în Polonia, să intri în închisoare pentru faptele tale, ca Michnik, ca Havel, cred că asta înseamnă disidența. Să fii Soljenițân, care să faci pușcărie și apoi să depui extraordinara mărturie a gulagului care a basculat Uniunea Sovietică, acolo a început sfârșitul sistemului comunist, cu *Arhipelagul Gulag* al lui Soljenițân. În momentul acela legitimitatea și pretențiile acestor „ticăloși" ai istoriei s-au terminat, în momentul în care aveau în spate zeci de milioane de victime. Aceasta cred eu că este un Saharov, vă amintiți de Saharov...

L. H. L.: Câtă suferință, câtă demnitate...

S. T.: Și ce curaj de a riposta, el find în *establishment*-ul comunist, putea să ducă o viață fericită, avea niște avantaje enorme. Și totuși condiția lui morală i-a impus să fie de partea adevărului, și nu de partea avantajelor. Și apoi a urmat toată suferința, exilul lui la Gorki, și toată nebunia în care a trăit și toate persecuțiile în care a trăit. Acum revin la întrebarea dumneavoastră; întotdeauna unde sunt mișcări clandestine, unde este o dictatură, Securitatea infiltrează mediile care, potențial, pot să ducă la crearea unei opoziții. Asta s-a întâmplat și în Rusia țaristă, nu știu dacă știți, exemplul celebrului Azef. Azef era agentul Ohranei, adică al Poliției secrete, și în același timp era șeful Departamentului terorist al eserilor, Partidul Socialist Revoluționar. Era aceeași persoană, și terorist, și antiterorist; era și polițistul-șef, și cel care organiza atentate împotriva regimului țarist. Această experiență este peste tot, deci România nu face excepție. Securitatea a fost întotdeauna curioasă, la fel cum a infiltrat foarte mult partidele istorice, de pildă: Partidul Național Țărănist, Partidul Național Liberal, Partidul Social Democrat al lui Titel Petrescu. Toate aceste zone de unde puteau să apară o rezistență, o opoziție au fost principalul obiectiv al represiunii. Mi se pare și normal să nu-ți supraveghezi prietenii și, evident, să te uiți atent și să-i supraveghezi pe oamenii care pot să se organizeze și să te dea jos de la putere. Acest lucru este evident. Dar aș spune că această rezistență, cum a spus și generalul Pleșiță — și eu cred că nici nu trebuie să-i dăm importanță, pentru că el este interesat să ne intoxice — este interesat să vină cu această versiune: „Noi, Securitatea, am fost stâlpul acestei societăți, noi am creat disidența, noi am creat, eu știu, toate evenimentele din România." Este un orgoliu, este o vanitate, sunt oameni care au scăpat; nu cred că doamna Cornea, de pildă, a lucrat pentru Securitate, puteți să-mi spuneți orice. Deși știți că până la documente... Impresia mea despre această femeie,

pe care am cunoscut-o, este o femeie admirabilă, care a dat dovadă de un curaj extraordinar, nu cred că a lucrat pentru Securitate. Nu cred că Radu Filipescu, care a stat în închisoare, a fost agent al Securităţii. S-a întâmplat ca unii din închisoare să cedeze la presiuni şi la regimul dur din închisoare, cred că Radu Filipescu însă s-a opus până la sfârşit.

Doina Cornea: În anii '50, era încă generaţia care a fost formată în perioada interbelică, care a crescut şi s-a dezvoltat în condiţii de libertate, şi mai ales libertate interioară şi de demnitate, nu zic absolută. Societatea interbelică şi-a avut tarele ei. Totuşi oamenii erau integri, dovadă Gheorghe Brătianu, care putea să îşi nege cercetările istorice şi ar fi fost liber, sau episcopii greco-catolici. O semnătură ar fi fost destul ca Preasfinţitul Hossu să ajungă preasfinţit al Clujului ortodox. Totuşi nu au făcut-o, pentru că adevărul, valorile, pentru ei contau mai mult decât propria viaţă. Or, aceasta a dispărut în anii '60–'70–'80, când societatea românească şi intelectuală a devenit duplicitară, oportunistă, egoistă, interesată, nimeni nu vroia să plătească preţul ca să afirme adevăratele valori. Orice are un preţ în viaţă, şi aş dori să spun că represiunea era mult mai mare în anii '50 decât în anii '80, când se putea face opoziţie.

Comentariu:

Prima scrisoare adresată de Doina Cornea Postului de Radio Europa Liberă:

„Eu, trăind aici, ca profesoară, întrezăresc o cauză mult mai generală şi mai adâncă a acestei catastrofe: este vorba de devalorizarea culturală şi spirituală a societăţii noastre, în urma impunerii unei ideologii reductive şi sterilizante."

D. C.: Constatarea era că suntem foarte degradaţi ca societate, şi mai ales categoria intelectualilor. Eu am fost trimisă în Franţa, de Universitate, în '65, şi cred că şi asta a contribuit la trezirea mea, pentru că acolo mi-am dat seama că noi trăim ca nişte viermi aici, ne lăsăm striviţi, nu avem nici dreptul la opinie. Dar acest drept nu se ia, opinia trebuie exprimată. Până când am mers în Franţa, simţeam doar o povară în sufletul meu, era ruşinea că tolerăm totul, că suntem depersonalizaţi. Trăiam şi eu exact ca toată lumea, destul de timorată, îmi era frică să nu fiu dată afară dacă fac ceva. Nu, nu depăşeam limita în aplauze, asta e adevărat. Stăteam cuminte la o parte, nu spuneam nimic, dar şi aceasta este o participare. Neparticiparea este o participare, de fapt. Prin '65, mi-am spus: dar nu se mai poate trăi aşa, nu se mai poate cu ruşinea aceasta. Făceam eforturi de a scăpa de frică, de a scăpa de laşitate. Mi-au mai trebuit câţiva ani, aşa, ca să mă pregătesc interior, ca să pot să spun „nu". Am mai fost o dată în Franţa, în '72, tot aşa, cu o grupă de studenţi care au fost trimişi la cursuri de vară, şi atunci Franţa era după evenimentele din '68.

De Gaulle, pe care eu îl admir și astăzi — francezii, în '72, erau foarte împotriva lui de Gaulle — și știu că am avut o discuție cu un coleg francez de la Universitatea unde eram, pe o terasă, și în gura mare îl critica pe de Gaulle, care, sigur, nu mai era președintele Franței. Eu însă mă comportam destul de ciudat, mă uitam în spate, să văd dacă nu ascultă cineva...

L. H. L.: Nu se formalizează un discurs...

D. C.: Da, și iarăși am avut această revelație, că eu sunt, de fapt, un vierme. Din acel moment, chiar nu am mai acceptat să fiu vierme și, în '75, nu am depus jurământ de credință lui Ceaușescu. Vă aduceți aminte că pe Instituții eram adunați și semnam un formular în care declaram că jurăm credință lui Ceaușescu. Eu nu l-am semnat. Probabil, în dosarul meu din '75, care este doar menționat, filele lipsesc. Probabil, de aceea a fost deschis atunci..., nu știu, pentru că am refuzat să semnez.

Comentariu:

Doina Cornea s-a născut la Brașov în anul 1929. Cu brașovenii avea rădăcini de suflet: pe de o parte, cu luptătorii din munți din anii '50 (în familia sa se regăsesc câteva nume din rezistență) și, mai târziu, cu muncitorii revoltei din noiembrie 1987. A urmat la Cluj cursurile Universității. Din anul 1958, revine ca asistentă, apoi titulară la catedra de franceză a Universității „Babeș-Bolyai".

D. C.: Primul dosar este din 1949, când din întâmplare au găsit la mine, cu ocazia unei percheziții, o circulară a preasfințitului Suciu. Pentru aceasta am fost dusă la Securitate, anchetată douăsprezece ore non-stop. Pe urmă, a trebuit zilnic să mă prezint timp de o lună la Securitate. Am fost urmărită un an de zile. După un an am fost chemată din nou la Securitate și mi s-a restituit tot ce mi-au luat atunci la percheziție (eu și uitasem): cartela de masă, ca studentă, ca să vedeți ce mi-au luat, și o fotografie care este în dosar, așa că mi-am revăzut înfățișarea mea de tânără de nouăsprezece ani. Și atunci am scăpat. Dosarul cred că s-a închis, și s-a redeschis în '75. Nu știu, este numai o bănuială, pentru că nu am semnat acel jurământ, în '75. Deci, acțiunile acestea mici erau și exerciții. Eu stărui în cartea mea, și cred că este capitolul cel mai important din *Fața nevăzută a lucrurilor*, asupra actelor mărunte pe care le facem. În aparență, noi nu putem măsura ce schimbări vor produce și nici nu trebuie să ne intereseze. În realitate trebuie să ne intereseze, pentru că facem un lucru în spiritul adevărului, al binelui. Aceste acte mărunte ne formează și pe noi, și așa am ajuns să scap de frică, să fac acte mărunte tot mai importante.

Am început să-mi axez cursurile, de pildă, pe interpretări de texte de literatură franceză, pe hermeneutica lui Mircea Eliade. A displăcut profund, deși asta ar putea să aducă, cel puțin mie, o viziune nouă asupra literaturii franceze. Studenții erau foarte interesați, cum sunt toți tinerii, mărul oprit sau fructul oprit. Le aduceam cărți de Mircea Eliade, Ionescu, Cioran,

autori care, de fapt, nu erau explicit interzişi la noi. Eliade, *Nuvela fantastică* se preda la Universitate, nu se preda filozofia lui, concepţia lui filozofică sau de istoric al religiilor, proza literară da, dar ruptă de filozofie. Aşa că nu putea fi pe deplin înţeleasă de studenţi, fără să fie axată pe acest fundament teoretic şi filozofic ontologic al lui Eliade. Stărui foarte mult în cartea *Libertate?* asupra mediocrotăţii noastre pe care nu vrem să o recunoaştem sau nu vroiam, că noi nu mai suntem generaţia anterioară, chiar dacă avem titluri, chiar dacă avem lucrări, chiar dacă, ştiu eu, excelăm profesional; dar mai lipsea ceva: să le spui adevărul studenţilor. Şi aceasta nu se făcea, şi eu am încercat să-i formez în spiritul adevărului şi al curajului opiniei, de a-şi susţine ideile, de a avea spirit critic.

L. H. L.: Spuneţi-ne, doamna Cornea, la o zi după ce s-a difuzat scrisoarea dumneavoastră la Europa Liberă, spuneţi-ne, vă rog, ce aţi trăit; deci imediat în ziua următoare.

D. C.: Această scrisoare, conţinutul ei se adresa, în primul rând, intelectualilor, celor care nu au încetat să gândească, în care îi îndemnam să nu mai ţină secret — cred că această experienţă cu cartea, cu *Jurnalul* lui Mircea Eliade, m-a determinat să scriu acest text —, în sertar, aceste surse de formare a tineretului şi să le dăm studenţilor, pentru că sunt foarte însetaţi să afle şi alte lucruri decât strict cursul nostru. Şi acum să vă răspund la întrebare: m-am speriat foarte tare, pentru că eu nu mi-am dat numele, mi-era frică, nu am semnat acea scrisoare, speram că va trece anonimă, dar, exprimându-mă cumva ciudat, am tras, după ce s-a terminat textul, o linie, şi am scris: pentru Europa Liberă, Doina Cornea, asistentă Facultatea de Filologie Cluj. Or, domnul Vlad Georgescu a înţeles că este un pseudonim pentru Europa Liberă şi a citit numele exact Doina Cornea. Şi când eram în concediu, cu soţul meu, am pus aparatul de radio, pentru a asculta împreună textul, la „De vorbă cu ascultătorii", şi să-l întreb pe urmă: ţi-a plăcut? Şi pe urmă să-i spun cine l-a scris. Am îngheţat de frică, mi-a fost frică, şi primul cuvânt pe care l-am spus eu..., soţul meu a tuşit, şi eu i-am zis: acum ce ne facem? Şi el a zis: hai să ne plimbăm şi vedem ce ne facem.

Comentariu:

Încă din această primă scrisoare din anul 1982, Doina Cornea pune un diagnostic crizei din societatea românească. Prin acceptarea minciunii românii deveniseră un popor fără o scară de valori morale şi spirituale, un popor hrănit doar cu lozinci. Ea lansează colegilor de catedră apelul de a nu mai preda noţiuni în care nici ei, nici studentul nu credeau, şi tinerilor îndemnul de a nu înceta să gândească. S-a spus că, în septembrie 1980, Polonia a fost centrul lumii, că la Gdansk s-a născut omul providenţial; îl chema Walesa. Providenţial, pentru că a ştiut să unească, în această mişcare, muncitorii, intelectualii, biserica. Patronatul marilor şantiere a fost silit

să recunoască dreptul la grevă, dreptul la asociere în sindicate libere, suprimarea cenzurii, eliberarea deţinuţilor politici. Intervievat pentru un ziar francez, Walesa a declarat: de ce am reuşit? Fiindcă spun adevărul, un sistem, oricare ar fi el, dacă nu se întemeiază pe adevăr, pe conştiinţă, pe morală, pe cinste, n-are nici o şansă.

Stéphane Courtois, istoric: Sunt ani de poststalinism, din moment ce esenţialul represiunii în toată Europa de Est este situat aproximativ între anii 1945 şi 1956. Apoi, s-a intrat într-o perioadă pe care o putem numi poststalinistă, brejneviană, în care represiunea era mai puţin intensă, în care societăţile au găsit mai multă putere pentru a se opune sistemului. S-a văzut în Ungaria, în Polonia, s-a văzut Cehoslovacia. Specific României este că această represiune s-a accentuat în ultima perioadă, în care Ceauşescu a început un soi de delir general, care a fost catastrofal pentru România, în timp ce în celelalte ţări situaţia se îndrepta către o ieşire din comunism.

Comentariu:

În cartea *Faţa nevăzută a lucrurilor*, Doina Cornea rememorează trăirea într-un spaţiu ostil, viaţa de zi cu zi a obiectivului „Diana", cum era numită în dosarul Securităţii. „Oare azi ce mi se va întâmpla? Mă vor lăsa să ies, mă vor înjura, mă vor trage de haine, mă vor îmbrânci şi scuipa? Se vor mai repezi cu maşina pe trotuar ameninţător spre mine, mă vor mai pălmui, mă vor trânti la pământ, mă vor lovi cu pumnii, cu cizmele?"

Ceauşescu era tot mai singur şi mai izolat. Dacă disidentul rus Zinoviev nega caracterul specific rusesc al comunismului, arătând că peste tot unde s-a aplicat se regăsesc aceleaşi structuri, Soljeniţân vorbeşte de comunism ca de un coşmar. Remediul: ar fi de ajuns ca fiecare sovietic să renunţe la minciuna zilnică, pentru ca ideologia să se năruie. Unul dintre disidenţii Răsăritului, cunoscutul Vladimir Bukovski, merge mai departe; el crede că România avea nevoie de o schimbare majoră şi nu de ajustări, nu de o sută de lei la salariu, ci de o revoluţie.

Vladimir Bukovski: Era în interesul regimului să se salveze prin schimbări. Ei au realizat încă de la începutul anilor '80 că sistemul este într-o criză profundă şi că nu este posibil să se iasă din ea fără schimbări importante. Aveau nevoie de relaţii mai bune cu Vestul, aveau nevoie de anumite prefaceri în economie, în industrie, altfel se ajungea la dezastru. Asta se aştepta de la *perestroika*, o anumită deschidere, aşa-zisul *glasnost* a fost o încercare de salvare, regimul nu dorea schimbarea prin măsuri radicale, ci doar ajustări.

Comentariu:

Doina Cornea va continua să se adreseze românilor prin Europa Liberă în anii 1984–1985–1986.

D. C.: Abia prin octombrie-noiembrie a venit colonelul Gocan, care răspundea de Filologie, aici, acasă. Eu am recunoscut, sigur, de ce să nu recunosc, că doar scrisoarea era deja difuzată cu numele meu; şi pe urmă a mai venit de vreo două ori; în final, a patra sau a cincea oară, a zis să merg la Securitate, să fac o declaraţie. A venit şi soţul meu cu mine, a zis: nu te las singură. Ceea ce îl interesa pe colonel era cine a dus scrisoarea. În vara aceea, fusese fiica mea la mine, eu nu am vrut să divulg (soţul meu mi-a şoptit, în timp ce a ieşit colonelul afară: hai, spune, că o să te tortureze... şi m-am lăsat pe panta cea mai uşoară; bine, dacă tu zici, hai să spunem; deci, am spus că fiica mea a dus scrisoarea, drept care nu a mai putut să vină în România). Între timp, am fost dată afară din Universitate, în 1983, după o şedinţă furtunoasă, unde eu nu am vrut să-mi fac autocritica; rectorul s-a legat de mine, de ce spun că intelectualii sunt laşi, că sunt duplicitari, că Ceauşescu e dezinformat, că i se dau date false din economie şi de aceea nu merge economia, că se bazează pe minciuni, pe date false. Acesta era adevărul, şi nu am vrut să cedez, şi atunci am fost ştearsă de pe statele de funcţiuni în iunie. Rectorul Vlad este un cumsecade (românii sunt cumsecade); era mai simplu să-mi zică: dar să susţii adevărul nu este o crimă, sau să-ţi susţii opinia; putea să spună treaba asta, dar nu a spus-o. Mi-a creat un alt post la biblioteca Universităţii (deci, uşa din dos, totuşi să mă scape cumva), ceea ce eu apreciez la dânsul ca latură umană, bunăvoinţa, să nu te dea afară, să rămâi fără serviciu. Eu nu am primit uşa din dos. Am dat Universitatea în judecată; la Tribunal nu mi-au fost primite probele, pentru că am cerut de la Universitate caracterizările de pe ultimii cinci ani şi nu au fost luate în considerare. A venit o colegă de-a mea care se pensionase, şi ea a spus ca martoră (ea s-a oferit să vină): „Dar şi în socialism, dacă se spune adevărul, este în interesul societăţii şi al socialismului.“ Deci, a vorbit foarte curajos şi foarte elogios.

Dânsa a fost trimisă la mine la ore în inspecţie şi a zis: „Nu am nimic să-i reproşez la felul cum predă, dimpotrivă, am avut de învăţat de la orele la care am asistat.“ Şi atunci, procuroarea, după aceste declaraţii, zice: „Având în vedere toate acestea, considerăm că doamna Doina Cornea nu mai merită să fie cadru didactic“, şi am pierdut procesul, deci am fost dată afară. De fapt, Securitatea m-a dat afară. Nu am duşmănie faţă de Vlad, dimpotrivă, când ne-am văzut după revoluţie, am fugit cu braţele deschise, unul spre celălalt, şi ne-am îmbrăţişat.

Comentariu:

În august 1987, Doina Cornea i-a expediat lui Ceauşescu prima scrisoare deschisă în care pleda pentru reformă în învăţământ, şi mai ales pentru libera circulaţie în manuale a marilor personalităţi ale culturii române, printre care Constantin Noica, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran.

La doar trei zile după revolta muncitorilor brașoveni, Doina Cornea, împreună cu fiul ei, Leontin Juhasz, a distribuit, la Universitate și la fabricile din Cluj, manifeste de solidarizare. Arestați timp de cinci săptămâni, Doina Cornea și Leontin Juhasz vor fi eliberați ca urmare a presiunilor internaționale, a demonstrațiilor de la Paris, Londra și Geneva. Nici o jertfă în istorie, va spune ea, nu e de prisos.

D. C.: Când am ieșit, în 24 decembrie, din arestul Miliției, am stat cinci săptămâni..., și când am venit acasă, am găsit Miliția în poartă. Până și Ambasada Franței cerea voie, când venea să mă vadă aici, de la Ceaușescu.

L. H. L.: Vorbiți de anul 1987, după Brașov... Deci, când veneau secretarii de ambasade sau ambasadorii aici, cereau voie, cereau permisiunea?

D. C.: Da, pentru că ambasadorul Angliei, când a venit, a fost împins de milițian. A pus mâna milițianul pe el și l-a împins, și a ieșit un conflict diplomatic. Ministerul de Externe englez l-a convocat imediat pe ambasadorul României din Anglia, să dea socoteală. În 1988, vara, eram așa de supravegheată, încât aveam Miliție până la poartă. Textul am încercat să-l trimit prin soțul unei prietene, care l-a lăsat la București (el pleca în Iugoslavia). Și a mărturisit, și apreciez acest gest extraordinar, că a venit acasă și a spus: nu am trimis textul pentru Cracovia. Trimiteam prin mai multe surse, știți...; asta a fost în iunie. Și atunci, am ieșit în centrul Clujului, să vânez o mașină străină, să încerc să dau textul, sub ochii Securității, care era pe urmele mele. Și, într-adevăr, am găsit o mașină belgiană. Vedeam că se îmbrăca domnul care era la volan, și îmi ziceam: acum pleacă; dacă nu îmi iau inima în dinți...; am bătut în portieră, a deschis, și zic: vă rog, sunt opozantă, am un text de trimis. Și m-a invitat în mașină, i-am dat într-un cap de păpușă, într-o păpușă..; erau trei texte: cu satele românești, pentru Cracovia, și cel mai important text al meu, cel din 23 august. Acestea două, cu satele și cu 23 august, erau adresate lui Ceaușescu, în care propuneam un plan de reformă. Și, Josy Dubié (este autorul reportajului „Dezastrul roșu", transmis de televiziunea belgiană la 8 decembrie 1988), politicos, a luat păpușa. Și în mașină zice: dar am o listă de la Mihnea Berindei cu opozanții. El m-a crezut securistă, Josy Dubié; a luat totuși păpușa, a scos lista lui Mihnea Berindei, în care erau disidenții pe care trebuia să-i viziteze sau i-a propus să fie vizitați. Toți erau acolo, de la Dan Petrescu până la Mircea Dinescu și Mihai Botez, eu lipseam. Zice: dar nu sunteți aici, sunteți disidentă? Și zic: da. Și a plecat la București; s-a dus la Ambasada Belgiei și a povestit ambasadorului. Uite, o doamnă, pe care o cheamă Doina Cornea, că și-a notat și numele... Și ambasadorul îi zice: da, e cea mai importantă, a făcut cel mai mult. Cum? Dar nu e pe lista lui Mihnea Berindei... Vedeți, și asta mie îmi dă de gândit, poate era o scăpare. Niciodată nu știi când numai tu ai dreptate. Îi dau o șansă lui Mihnea, dar

mie mi se pare totuşi bizar, după ce am fost şi la ei în casă, în 1984, cu Vlad Georgescu. Deci, înseamnă că ştia de mine, îşi aducea aminte. Josy Dubié s-a dus la toţi, nici unul nu a vrut să-i dea vreun interviu, că e prea periculos. Şi s-a dus înapoi la ambasadă, i-a spus ambasadorului, care i-a replicat: „Du-te înapoi la Cluj şi încearcă să vorbeşti de doamna". Şi a venit aici. Aceasta a devenit filmul „Dezastrul roşu", un film extraordinar, nu ştiu dacă l-aţi văzut, un documentar cu hârtii, cu murdărie, cu gunoaie, şi pe urmă bucătăria mea (eu nu ştiam că mă filmează, nu era cinstit, nu mi-a spus; m-a înregistrat, asta ştiu, şi eu eram de acord; dar avea o sacoşă pusă pe un scaun, şi probabil că m-a şi filmat).

L. H. L.: Făcând cafea la bucătărie sau ce?

D. C.: Da, şi fierbând acolo nişte lapte. El a zis că e apă, că nu este nimic de mâncare în România.

L. H. L.: Şi nu avea dreptate? Avea dreptate...

D. C.: Acest film a făcut înconjurul lumii şi a cucerit opinia publică. Şi scrisoarea cu satele...

L. H. L.: Scrisoarea de la 23 august 1988, adresată preşedintelui Consiliului de Stat, îi punea în faţă lui Ceauşescu următoarea alternativă: fie să renunţe, împreună cu nomenclatura care îl susţine, la conducerea ţării, în cazul că nu vrea să renunţe la linia de guvernare adoptată, pentru a nu recunoaşte că este greşită, fie să introducă grabnic reforme: pluralismul democratic, separarea puterilor în stat, libertatea presei. În termenii ei, scrisoarea era pe deplin justificată. Încă de la sfârşitul anului 1982, în România s-au introdus cele mai dure măsuri de austeritate, raţiile la pâine, făină, zahăr, lapte, unt, ouă, treizeci de litri de benzină pentru proprietarii de automobile, o zi pe săptămână apă caldă, 14°C temperatura în birouri. Întreruperea programată a curentului electric a dus la moartea copiilor în incubatoare şi la pierderea altor vieţi omeneşti. Cozi la pâine de douăzeci–treizeci de metri.

D. C.: Asta e lupta mea principală; aceste proteste, dar nu sunt numai proteste negative. Să ştiţi că eu nu l-am dispreţuit ca alţii pe Ceauşescu, nici în timpul când îi scriam. Şi scrisorile mele aveau un ton care vroia să fie mai degrabă convingător decât un ton sarcastic şi jignitor. Un singur text este jignitor, unde luam parte scriitorilor români. Acela este cel mai vehement. Eu spun că mi-a condus paşii cumva Dumnezeu în toată treaba aceasta (pentru că nu sunt nici analist politic), sunt texte care încearcă să-i trezească pe intelectuali. Se adresează intelectualilor, degradării acestora şi le aduce aminte de misiunea lor de...

L. H. L.: De a nu dezerta de la datoriile pe care le au faţă de ţara aceasta.

D. C.: Da, sunt lumina ţării, un intelectual are o funcţie precisă, şi le tot aminteam de marii noştri intelectuali din perioada anterioară. Pe urmă,

vorbesc de degradarea poporului român. Lui Ceaușescu îi spuneam că el are nevoie de libertatea noastră ca să fim (cetățenii) și conștiințe, să fim creativi, că din această cauză se împotmolește totul. Pe urmă, tineretul în special, pentru că, fiind și cadru didactic, mă interesa și formarea spirituală, și a caracterelor tinerilor. Aceasta este o altă temă care m-a preocupat foarte mult, și s-a concretizat mai ales într-o scrisoare în care îi ceream lui Ceaușescu reforma învățământului. Am trimis-o, crezând că voi avea sprijin, în țară, la vreo trei publicații, cele mai importante: *România Literară*, *Contemporanul*, *Scânteia*. Am trimis-o și Patriarhului care a fost proaspăt uns, nu știam ce fel de om este. Mă gândeam că o fi mai tânăr, o fi mai înțelegător... Și Patriarhul, într-un fel, mi-a răspuns, a trimis un preot de la episcopie, care mă invita să merg la București, să stăm de vorbă (dar pe urmă am aflat că Patriarhul a declarat în Occident că nu s-a dărâmat nici o biserică, nimic) și atunci mi-am zis că probabil mă cheamă la București ca să mă școlească, să îmi facă morală, și nu m-am mai dus. Deci, învățământul. După aceea, m-a preocupat soarta satelor, a țăranilor. Eu nu vorbesc de sistematizare, pentru că sistematizarea, dacă este făcută cu cap, este foarte bună (le introduci apă, faci drumuri, canalizare ș.a.m.d.). Securitatea, în dosare, întoarce, eu m-am împotrivit dărâmării satelor...

L. H. L.: Distrugerii satelor, distrugerii unei civilizații, la asta v-ați împotrivit.

D. C.: Sigur că da, dărâmând satele, le distrugi modul lor de a fi în lume, și aceasta nu este voie să distrugem. Alt grupaj era un fel de proiect, de plan, pe care mi l-au sugerat muncitorii: Doamnă, scrieți ceva, pentru că vrem reforme. Am zis: Eu nu sunt în stare să fac așa ceva, nu am cunoștințele necesare. Și ei au zis: Dar tot mai bine știți decât noi. Bine, le-am promis... Și a ieșit cel mai bun text al meu apreciat în Occident, în care ceream: separarea puterilor în stat, pluralism politic, drept la proprietate (și mă refeream mai ales la proprietatea rurală), restituirea pământurilor, cointeresarea care ar aduce o producție mult mai mare (dacă ești proprietar și răspunzi de mica ta gospodărie și de pământul pe care îl lucrezi), presă liberă. Dar am fost modestă, am cerut o singură publicație de opoziție, în care să se exprime opozanții. Gândiți-vă, în anii '80, nimeni nu visa la așa ceva. La separarea puterilor am stăruit foarte mult, și a justiției, independența justiției.

L. H. L.: Primeați multe scrisori în perioada aceea?

D. C.: Nu primeam nici o scrisoare, pentru că toate au intrat la Securitate. În '88–'89 am trăit în tensiunea aceasta, dar vă spun că nu aș mai fi putut îndura chiar foarte mult, pentru că preoții nu au vrut să își facă datoria, preoții, o spun la plural (mama era pe moarte); unul a refuzat să facă maslul, altul, care mă refuzase înainte (nu l-a primit nici pe soțul meu la

liturghie), a venit și i-a făcut maslu mamei, așa că este iertat. Dar nu l-a primit pe soțul meu. Un medic nu a vrut să vină să o consulte pe mama, pentru că are un pașaport și vrea să plece... Vă spun, am fost atât de disperată (asta a fost în 1989, vara spre toamnă), încât atunci cred că singura dată mi-am zis: Pentru aceștia mi-am băgat eu copilul în închisoare. Nu știți, eu am suferit foarte mult, nu prea arăt, pentru că nu îmi place să arăt, dar a fost ceva... Pe urmă, când ieșeam pe stradă, nu circulam pe Turzii, pentru că îmi era frică să nu vină un adolescent neatent, în goană, și cumva mă împinge și cad în fața unui camion. Și chiar m-a întrebat un securist: De ce nu circulați pe străzile principale, de ce nu circulați pe acolo? Mie îmi place aerul curat, i-am spus, și circulam pe străduțele acestea mici, ca să ajung în centru. La trecerea de pietoni, nu treceam decât pe verde și când mai trecea cineva. Și, cum nu sunt circulate străzile acestea, mă trezeam spunându-mi-se: „Sunt un muncitor revoltat." Mă trăgea și mă împingea, unul m-a scuipat de mi-a intrat scuipatul pe gât în jos. Acestea se întâmplau de câte ori ieșeam în ultimul timp.

Pe urmă, m-am învățat minte de la el; o dată, pe străduța unde este Turnul Croitorilor, el s-a legat de mine: „Sunt inginer, suntem revoltați de ceea ce faci, ții cu ungurii, unguroaico!" Tot la Turnul Croitorilor un alt inginer revoltat: „Suntem un grup de ingineri scandalizați de ceea ce faci", și a început să mă tragă și să mă împingă. Dar am fost bătută aici, măr... cu picioarele; m-a trântit în curte, de patru ori, Miliția. Avea dispoziție să nu mă lase să ies. Dar eu nu înțelegeam niciodată: De ce azi nu este voie să ieși? Aceasta nu am înțeles.

L. H. L.: Erau zile când puteați ieși și zile când nu puteați. Dar cu sensul interzis pe stradă și cu șanțul?

D. C.: Da, aceasta este o altă poveste. M-a trântit în iarbă și cu piciorul a dat în mine. Am fost la medicul legist după trei zile. Abia respiram și genunchiul mi s-a întors cumva; și nu ne-a dat voie să mergem la medic, soțului meu și mie (că el vroia să mă ducă la medic). În sfârșit, după trei zile, ne-au dat voie la medic. Soțul meu, care este avocat, zice: „Nu mergem la nici un medic, mergem la medicul legist." Și mi-a măsurat, cu centimetrul, domnul Moșoigo, doctorul Moșoigo, român (are nume maghiarizat), fiecare vânătaie. Cinste lui. Cea de pe picior avea 16/9 cm și s-a făcut neagră cu vremea; și la o jumătate de an se mai vedeau încă. Pe braț aveam 4/5 cm, cum m-au prins brutal și mi-au dat cu picioarele... eram toată vânătă. Nu mi-au dat în ficat, în rinichi, e adevărat, doar în coapse și în brațe; și eram plină de cucuie acolo unde au dat cu pumnul. Aceasta a fost o bătaie, pe urmă, bătută, am mai fost o dată la Miliție, pălmuită și cu un picior în fund, de am zburat pe coridor; că a deschis ușa și mi-a dat un picior în fund. Erau niște milițieni care pândeau acolo, probabil că știau cine sunt. Pândeau la

ușă și am nimerit drept în brațele lor. Toate își au și latura lor hazlie, dar nu a fost chiar hazliu; m-a pălmuit de cinci ori, încât mi-a zburat căciulița (pentru că eram doar doamna cu căciuliță) din cap. Pur și simplu, am crezut că mi se sparge timpanul cum mi-a trântit așa, când pe o parte, când pe cealaltă, fără nici o explicație: Nu te astâmperi? Atât a fost. Așa eram de bătută, că nici nu simțeam durerea. În primul moment nu am simțit nimic, abia pe urmă a fost groaznic. Mă durea la încheieturi, pentru că aveam două julituri și îmi curgea un firicel de sânge. Eu m-am dus către căpitanul Herțea pentru a-i arăta ce a făcut milițianul cu mine. Mă ia și el, brutal, de braț, aproape că m-a ridicat în aer, deschide portița și mă trântește jos, pe ciment. Am căzut, pentru că mi-a dat cu pumnul, violent, în piept și nu am mai putut respira. Așa am stat trei zile, și de aceea am cerut imediat să mergem la medic, dar nu au vrut. Cam asta este cu bătăile.

[Fotografii: Cinci opozanți ai sistemului totalitar au primit titlul de Doctor Honoris Causa ai Universității Libere din Bruxelles: A. Yablokov, Václav Havel, Doina Cornea, Árpád Göncz, Bronislav Geremek.]

Comentariu:

Invitată în cele mai importante centre politice ale lumii, la Paris — la Sorbona —, la Bruxelles, la Vatican, în întâlniri cu oficialități europene și transatlantice, cu șefi de state și înalți ierarhi, Doina Cornea a continuat veghea asupra evoluției societății românești. În casa de pe strada Alba-Iulia, nr. 16, nu s-a schimbat nimic în ultimii ani. Doina Cornea continuă să lupte, cu propriile ei forțe, la fel de singură, la fel de neînfricată, pentru consolidarea valorilor libertății și ale democrației.

Un cetăţean de onoare

[Arhivă. Vizita lui Nicolae Ceauşescu în China şi Corea de Nord]

Comentariu:

După anul 1971 reîntors din vizita în China şi în Coreea de Nord, Ceauşescu schimbă macazul şi înăspreşte regimul politic. Ofensiva ideologică, cultul personalităţii, discursul naţionalist sunt semnele acestei înnegurate Epocii de Aur. Iată câteva momente premergătoare instalării dictaturii. În anul 1973 Elena Ceauşescu este cooptată în Comitetul Politic Executiv, iar un an mai târziu Ceauşescu se proclamă preşedintele României. După Congresul al XIII-lea din anul 1979, partidul este literalmente epurat de virtualii oponenţi. În acest deceniu, se lansează teoria giganţilor industriali ce lucrau în realitate cu doar 10% din capacitate, dezvoltarea arbitrară a petrochimiei, alimentaţia raţională, cartelele, înregistrarea maşinilor de scris. Este declanşată o represiune politică şi poliţienească rar întâlnită în Europa acestui ceas. Delirul de la Bucureşti continuă pe alte meridiane. La Helsinki, bunăoară, deşi semnează acordurile Conferinţei Europene şi Charta Drepturilor Omului, Ceauşescu nu avea de gând să-şi onoreze semnătura internaţională. Din Asia comunistă, România cufundată în aberţia totalitară nu mai avea speranţa că se va întoarce în curând în Europa libertăţii. Şi totuşi câteva voci au curajul şi luciditatea rostirii adevărului. Aceste voci îi somează pe dictatori să-şi asume obligaţiile. Aceste voci se prevalează de arma tratatelor şi a convenţiilor, împotriva evidentei duplicităţi comuniste.

[Arhivă. Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa — Helsinki, 1975]

Nicolae Ceauşescu: În ce priveşte problemele umanitare, fără nici o îndoială că sunt importante toate cele ce s-au convenit: cele legate de asigurarea călătoriilor şi căsătoriilor, precum şi cele care sunt legate de condiţiunile de muncă şi de viaţă ale milioanelor de oameni.

Comentariu (imagini din presa occidentală):

Când occidentalii văd în România o ţară independentă de URSS şi în domnul Ceauşescu un conducător pe care împrejurările îl silesc să menţină

o politică dură, ei se fac vinovaţi, pur şi simplu, de dezinformare. Dar când, în ciuda evidenţei istorice de la Ialta sau a realităţilor care pot fi văzute cu ochiul liber, occidentalii, dând exemplu de un zel demn de o cauză mai bună, susţin poziţia originală a României, ei se fac vinovaţi de complicitate la martiriul poporului român, supus unei stricte oprimări. Mizeria materială, marasmul spiritual, arestările sunt elemente comune tuturor ţărilor sovietizate. Din nefericire, dar nu din întâmplare, România este actualmente ţara europeană cu standardul de viaţă cel mai redus. România are una dintre revoluţiile culturale de tip chinezesc cele mai active; importată în 1971 şi continuată în stil românesc. În România poliţia este atotputernică, au loc arestări, torturi, internări în clinici psihiatrice, expulzări şi asasinate.

Una dintre victimele acestui regim va fi muncitorul Vasile Paraschiv. La 9 noiembrie 1989, se năruia Zidul Berlinului şi, odată cu el, teribila Cortină de Fier. Încep să apară radiografiile epocii totalitare. *Viaţa în roşu*, cartea lui Christian Duplan, povestea culisele acestei revoluţii de la Varşovia la Bucureşti, arătând care au fost forţele cele mai semnificative ale contestaţiei din Europa de Răsărit. Printre acele personalităţi care au măturat comunismul, printre nesupuşii care au inventat puterea fără celor de putere, după o frumoasă expresie a lui Havel, printre cei care au revoluţionat Europa, ca niciodată după anul 1918, se aflau, citaţi în carte, românii: Doina Cornea, Paul Goma, Mihai Botez şi Vasile Paraschiv. Muncitorul ploieştean a cărui opoziţie, timp de două decenii, la regimul Ceauşescu, nu a însemnat doar revizuirea comunismului, ci şi negarea totală a unui regim care şi-a impus prin forţa poliţienească ideologia de export. Vasile Paraschiv a constituit, pentru presa occidentală, subiectul unor mari reportaje. Dar, în ţara lor, românii au putut afla despre neînfricatul militant pentru drepturile omului, despre muncitorul angajat cu modestele sale forţe să preschimbe sindicatele compromise în sindicate libere numai din emisiunile postului de radio Europa Liberă. Marile cotidiene titrau: „Dosarul Paraschiv", „Cazul Paraschiv", „Tragedia unui Walesa român"„Coborârea în infernurile lui Paraschiv". Alături de el, se situau marile conştiinţe româneşti, de la Doina Cornea la Monica Lovinescu, de la Paul Goma la Eugen Ionescu.

Vasile Paraschiv s-a născut în 3 aprilie 1928 într-un sat din comuna Clinceni, judeţul Ilfov. Întreaga aşezare, biserica şi casa părintească au fost îngropate sub lamele buldozerelor. Aici a fost construit lacul de acumulare Buda Mihăileşti, şi oamenii au trebuit să-şi părăsească pământurile invadate de ape. Întrega sa familie se mută la Ploieşti. În anul 1946 Vasile Paraschiv intră în rândurile Partidului Comunist; avea vârsta de 18 ani şi credea în promisiunile comuniştilor. Absolvă Liceul şi Şcoala Tehnică de

Comunicaţii. Părinţi îl sprijină, se califică în meseria de electromecanic şi ajunge până la treapta a VIII-a, muncitor specialist în aparate de măsură şi control. Se căsătoreşte şi are trei copii. Un brevet de inventator, obţinut în anul 1975, ni-l descoperă ca pe un muncitor cu vederi înaintate. Era un adept al valorilor sindicalismului autentic, ataşat de interesele majore ale întreprinderii. Se angajează la Combinatul Petrochimic Brazi şi va schimba locul de muncă forţat după fiecare dintre arestările sale psihiatrice. Prietenii lui sunt social-democraţi. În strada Basarabilor, numărul 5, la ultimul etaj al unui bloc, trăia o familie obişnuită din România anului 1958. Nimic nu prevestea furtuna ce avea să se abată asupra cetăţeanului Vasile Paraschiv, un cetăţean oarecare din Ploieşti.

[Arhivă — Comentariu: La 1 octombrie 1968, cu prilejul mitingului organizat la deschidrea anului universitar, Nicoale Ceauşescu declara: „Se pot găsi, în România, forţe sociale capabile să pună în pericol sistemul nostru socialist? Eu cred că nu; poate numai nişte nebuni mai pot pune la îndoială forţa şi soliditatea socialismului."]

Dosarul „Vasile Paraschiv" începe, de fapt, în fostul sediu al Comitetului Judeţean de Partid Prahova.

Vasile Paraschiv: Eu am observat că politica internă a Partidului era în contradicţie cu politica lui externă. Pe plan intern, abuzurile, samavolniciile şi nedreptăţile făcute de activiştii de Partid, de organele de Stat şi de Partid se înmulţeau de la o zi la alta, iar eu, personal, am fost tot timpul victima acestor organe de partid, atât la Combinatul Petrochimic de la Brazi, cât şi după ce am plecat de aici.

Lucia Hossu Longin: V-aţi motivat, aţi explicat la Combinatul de la Brazi, unde lucraţi ca muncitor, de ce ieşiţi din partidul lui Ceauşescu?

V. P.: Când m-am retras din PCR, eram muncitor la Combinatul Petrochimic de la Brazi, secţia ATM. În cadrul unei şedinţe, pentru alegeri de partid, în noiembrie 1968, eu am arătat că nu mai sunt de acord cu politica Partidului Comunist. Partidul a întors spatele muncitorilor, deoarece condiţiile noastre de viaţă se înrăutăţeau din zi în zi. Abuzurile şi nedreptăţile făcute de organele de stat, de partid şi de sindicat, de asemenea, se înmulţeau zi de zi, şi eu nu voiam să fiu părtaş la această politică a PCR.

L. H. L.: Ce reacţie a fost la gestul dumneavoastră?

V. P: În primul rând, nu mi s-a mai permis... fostul secretar de partid al Combinatului, Mircea Izbăşoiu, nu mi-a mai permis să vorbesc în continuare, mi-a luat dreptul la cuvânt, şi m-a obligat să stau jos pe scaun, dar eu am părăsit sala de şedinţă. După aceea, m-a invitat să iau parte la altă şedinţă, dar eu am refuzat; atunci, am fost invitat la Comitetul Judeţean de Partid, unde fostul activist de partid Tăriceanu Vasile mi-a cerut să predau carnetul de partid.

Comentariu:

Motivul nedeclarat al primei arestări era scrisoarea deschisă pe care Paraschiv o trimisese, după retragerea din partid, lui Nicolae Ceaușescu și pe care încercase să o citească în fața colegilor de muncă: „Așa nu se mai poate, tovarășe Ceaușescu, era în preambulul scrisorii, o spun muncitorii, intelectualitatea, întregului nostru popor." Este interogat la Miliția din Ploiești în prezența unui civil, psihiatrul Călin Botez, apoi internat cu forța în Spitalul de Psihiatrie de la Urlați.

V. P.: Securitatea m-a adus aici, m-a predat doctorului Cherestegeanu, și acesta m-a internat, la Secția 3, salonul 1, unde erau uși și geamuri cu gratii și condiții deosebit de grele.

L. H. L.: Ați fost singur în cameră, izolat?

V. P.: Am fost câteva zile cu alți bolnavi, cu adevărat bolnavi rău. Dar, după aceea, m-a luat și m-a băgat izolat, singur într-o cameră, care fusese mai înainte un depozit, o magazie a spitalului. Eram arestat, sechestrat și izolat complet de familie și de societate.

L. H. L.: Pe foile dumneavoastră de observație aflate aici, în arhiva spitalului, nu există nici un medicament în această internare, nici un tratament, nici o constatare medicală.

V. P.: Nu mi s-a dat absolut nici un fel de medicament.

Comentariu:

Decretul 25 emis de Consiliul de Stat, sub semnătura lui Ceaușescu, înlesnea internarea psihiatrică de urgență a opozanților. Și psihiatria făcea parte din sistem, devenise un auxiliar al poliției politice. Acest decret și efectele lui erau cunoscute la Spitalul de Neurologie și Psihiatrie „Gheorghe Marinescu" din Capitală.

Prof. dr. Aurel Romilă, psihiatru: Vasile Paraschiv este și nu este, în același timp, un om obișnuit. Și faptul că nu este un om obișnuit a putut duce și la confuziile tragice de a sta mult prin psihiatrie. De un echilibru deosebit și de o structură interioară foarte bine pusă la punct, de o maturitate politică deosebită; el nu a avut această particularitate pe care poate că am avut-o noi, toți românii, adică de a muri de frică și de oportunism. El a scăpat de aceste două boli naționale și asta a uimit. Trăsăturile acestea s-au amplificat pe măsură ce cazul s-a complicat, și lupta s-a complicat, și încet-încet chiar el s-a autodezvoltat, și convingerile lui au fost din ce în ce mai de nezdruncinat. Așadar, a fost un om care a crezut în dreptate, într-un moment în care, dacă credeai în dreptate altfel decât credea regimul, erai socotit nebun.

Comentariu:

În februarie 1977, îl cunoște pe Paul Goma, se alătură cu propria semnătură celor două sute de curajoși, care în scrisoarea adresată Conferinței de la Belgrad denunță: lipsa de drepturi elementare, sărăcia, haosul econo-

mic, teroarea și, în consecință, degradarea la care este supus omul în România. Tot atunci, Paraschiv îi înmânează lui Paul Goma documentele prigoanei. Documentele au ajuns la Paris, și din acel moment cazul Paraschiv este cunoscut și apărat de lumea occidentală.

V. P.: Auzisem că a fost arestat (*n.a.*, Paul Goma), dar am vrut să stau de vorbă cu familia. Am reușit să intru în locuința lui, am stat de vorbă cu soția sa și, în timp ce stăteam de vorbă cu soția sa, un milițian a intrat brusc în casă, a înfipt mâna în pieptul meu și m-a tras cu forța afară din apartament. Apoi, m-a dus de la etajul patru și până la parter numai în lovituri de pumni și de picioare. La parter, mai erau alți doi ofițeri de Securitate, care m-au dus la sediul Miliției din București, Drumul Taberei, unde mi-au cerut să dau o declarație că îmi retrag adeziunea mea la scrisoarea deschisă adresată de Paul Goma Conferinței post-Helsinki de la Belgrad. Eu am refuzat să fac acest lucru, și atunci ei m-au bătut și m-au maltratat până când am căzut jos, la pământ, și mi-am pierdut cunoștința. Noaptea târziu, au venit cu o mașină, m-au luat, m-au adus la sediul Securității. Am ajuns după douăsprezece, iar a doua zi dimineața, m-au urcat într-o mașină și, cu doi milițieni în uniformă, m-au dus și m-au predat doctorului Anton Nicolau, directorul spitalului din Săpoca, județul Buzău.

Marieta Paraschiv, soția lui Vasile Paraschiv: La Săpoca, a fost cel mai de groază; acolo chiar că am trăit eu momente de groază, frică, când l-am văzut unde era pus, într-un salon cu oameni foarte rău bolnavi, cronici, iremediabili. Saloanele erau cu foarte multe paturi și erau foarte murdare, și cu instructori care îi băteau; am înțeles că instructorii îi păzeau. Și sala de mese era murdară, urâtă. Aceasta m-a speriat; am intrat înăuntru, nu îmi venea să cred că poate fi internat într-un asemenea salon.

L. H. L.: A stat mai mult de două luni la Săpoca?

M. P.: Da, a stat. Pe urmă, mai târziu, știu eu că a fost mutat de la Secția 2, secția aceasta care era de groază, într-un salon mai frumos, mai curat. Dar impresia mea a rămas aceeași, tot un spital rău, mi-a fost frică să mă duc acolo.

V. P.: Dacă la Miliția din București-Drumul Taberei am văzut moartea cu ochii, în mâinile ofițerilor de Securitate și Miliție. La spitalul din Săpoca, județul Buzău, Secția 2, am văzut iadul de pe pământ.

Comentariu:

La Săpoca, a stat patruzeci și cinci de zile sub un tratament medical represiv, i s-au făcut, printre altele, electroșocuri, toate dictate din dispoziția doctorului Anton Nicolau. După anul 1990, doctorul Anton Nicolau a devenit unul dintre parlamentarii României democratice. Tot în anul 1990, un dispensar din Ploiești, în evidența căruia se aflau Vasile Paraschiv și

familia sa, a primit dispoziții de sus să-i distrugă fișa medicală, deoarece pe fișă era consemnat faptul fără echivoc că doar din anul 1971, odată cu primele arestări, au început problemele de sănătate mintală ale cetățeanului Vasile Paraschiv.

Laboratorul de Medicină Legală din Ploiești, care lucra sub comanda directă a Securității, este vorba de aceeași Unitate Militară 0911, la inițiativa doctorilor Călin Botez, Valeriu Honet și Petre Băltărețu, inițiativă parafată de un tribunal, propune internarea lui Paraschiv într-un spital de bolnavi cronici mintal, de exemplu, la Călinești. Din dosar, reiese că, în perioada 1960–1976, a conceput și redactat mai multe scrisori cu conținut ostil orânduirii noastre socialiste, pe care le-a expediat pe adresa unor posturi străine. În toate internările forțate, Securitatea a conlucrat perfect cu Spitalul Județean, cu Medicina Legală, cu Procuratura și cu Tribunalul.

Deși viața îi devenise un infern datorită terorii la care sunt supuși zilnic el și întreaga familie — interceptări, telefoane blocate, urmăriri și intimidări ale soției —, Paraschiv continuă să expedieze scrisori de protest în țară și în străinătate. Cere un pașaport, crezând că astfel se vor putea debarasa de un om care le crea bătaie de cap.

În prima sa conferință de presă la Paris, în fața unei săli pline de psihiatrii și de gazetari francezi, Vasile Paraschiv a furnizat, pentru prima oară, toate datele trăite printr-o experiență proprie asupra folosirii psihiatriei în scopuri de reprimare politică. Tot atunci, în aprilie 1978, consultat medical de o comisie franceză de studii asupra procedurilor de internare și de tratament forțat, este felicitat pentru rigoarea, acuratețea, precizia și obiectivitatea cu care a răspuns întrebărilor celor 8 medici psihiatri.

Prof. dr. Aurel Romilă, psihiatru: De ce s-a confundat cu un bolnav mintal? S-a confundat pentru că în regimurile totalitare trebuie să fii egal, uniform și să te supui automat, un conformism automat. Vreți liniște în familie, pe stradă, în neam, ziceți așa. El nu a fost genul acesta de om. Nu înseamnă că automat trebuia considerat bolnav mintal. De ce? Pentru că trebuie să judeci care sunt obiectivele unui om, ce idei sunt acestea. Erau acestea idei false, ideea de dreptate este o idee falsă, chiar am ajuns în halul acesta? Ideea de sindicat, de muncitor sunt niște nebunii?

Comentariu:

Hotărât să-și pună în aplicare ideile expuse la Paris — înființarea primului sindicat liber din România —, care să nu mai fie cureaua de transmisie dintre partid și clasa muncitoare, se alătură grupului de fondatori, printre care doctorul Ionel Cană, Gheorghe Brașoveanu, Alexandru Naghi și Nicolae Dascălu, și pune alături de ceilalți bazele SLUMR, un adevărat Gdansk românesc.

[Reconstituirea locului în care a fost bătut în pădurea Păuleşti]

V. P.: Am fost luat, răpit, de patru ofiţeri de Securitate, din faţa fabricii în care lucram în Ploieşti, pe bulevardul Petrolului, nr. 10, urcat cu forţa într-o maşină şi adus aici, în pădurea Păuleşti de lângă Ploieşti, unde am fost maltratat în mod bestial, lăsându-mă mai mult mort decât viu, pe saltea de frunze, în mijlocul pădurii. După mai multe minute sau zeci de minute, mi-am revenit, nu ştiam de mine unde mă aflu. Am luat-o într-o direcţie la întâmplare, şi instinctul m-a îndrumat exact la şoseaua principală, care trece prin pădurea Păuleşti. Aici, o maşină cu doi militari a oprit, m-au luat şi m-au dus la spitalul judeţean. La spitalul judeţean, am fost consultat de doctori şi izolat într-o rezervă fără să aibă nimeni voie să vină la mine. Aşa bolnav cum eram, m-am dus, împreună cu soacra mea, la fabrica unde lucrasem (din faţa căreia m-a răpit Securitatea, cu cinci–şase zile în urmă), pentru a-mi lua salariul, pentru că familia mea nu avea nici un leu, nici pentru pâine. Colegii mei se uitau înspăimântaţi la mine, dar nici unul nu a avut curaj să îşi exprime solidaritatea cu mine. Toţi mă compătimeau, îşi exprimau uimirea faţă de tratamentul barbar la care fusesem supus de Securitate.

M. P.: Frica mea era ca nu cumva să i se dea ceva medicamente, care să îi tulbure capul, să-l îmbolnăvească. Dar aşa, ca moral, cred că a avut curajul să reziste. Nu ştiu, la ultima lui internare pe care a avut-o, i-a făcut tratament, i-au pus nişte perfuzii. Spitalul nu a recunoscut că sunt de la ei perfuziile, de fapt, asistentul care a fost atunci de serviciu mi-a spus că nu el le-a indicat transfuziile acelea, nu ştia de unde fuseseră aduse. Am înţeles mai târziu că au fost poate chiar de la Securitate, şi aceasta m-a speriat pe mine, să nu fi pus cine ştie ce în ele, să îi zăpăcească capul.

Vocea lui N. C. Munteanu la radio Europa Liberă: Dacă Nicolae Ceauşescu s-a bucurat de respectul acordat de către fostul său adversar politic, aruncat în închisoare muncitorul Vasile Paraschiv nu numai că nu s-a bucurat de acest respect, a fost, pur şi simplu, socotit bun de internat într-un spital de psihiatrie.

Comentariu:

Imediat după martie 1979, în mediile internaţionale, nu se mai ştia nimic despre românul Vasile Paraschiv. Timp de 3 ani, numeroase organizaţii sindicale şi umanitare întreprind acţiuni pentru găsirea lui, acţiuni rămase fără rezultate. În primăvara anului 1982, Paraschiv dă un telefon prietenilor din Franţa, cu o voce albă, de nerecunoscut. Atunci, ziaristul francez Bernard Poulet, la iniţiativa Biroului Internaţional al Muncii, se deplasează la Ploieşti, unde chiar în faţa locuinţei lui Vasile Paraschiv este crunt bătut de nişte necunoscuţi. „Când am telefonat la Paris — spunea Bernard

Poulet — cred că Paraschiv era controlat, nu era liber, era poate prizonier într-un spital."

„Ceea ce mi s-a întâmplat — va declara mai târziu — nu e poate mare lucru, dar m-a făcut să înțeleg ce poate păți orice român, neavând șansa de a fi un gazetar străin. Am simțit ce înseamnă frica și traumatismul provocat de ea. Există, în România, o ambianță de teamă, pe care nu am resimțit-o în nici o altă țară din Europa."

V. P.: În 1982, Securitatea a difuzat un zvon, neadevărat, în străinătate, potrivit căruia eu am făcut o operație la creier care nu a reușit, iar urna cu cenușă a fost dusă și predată familiei mele. Atunci, prietenii mei din Franța s-au alarmat și au vrut să știe dacă zvonul este adevărat sau nu. Ei au hotărât să îl trimită pe ziaristul francez Bernard Poulet ca să se convingă, să stea de vorbă cu familia mea, dacă eu nu mai exist, sau eventual cu mine. A venit aici, acasă, în Ploiești, a fost lăsat să intre în blocul în care locuiam eu, a contactat familia mea, căci era ora cam paisprezece și eu nu venisem încă de la serviciu; familia i-a spus că sunt la serviciu și vin după ora șaisprezece jumătate și el atunci s-a mai plimbat puțin prin oraș și apoi a revenit. Seara însă, după ora 18, 19, în momentul în care el se apropia de locuința mea — la intersecție se afla un șantier — a fost atacat în dreptul șantierului de Securitatea română, maltratat în mod bestial, până când a rămas fără cunoștință, jos la pământ.

Comentariu:

Bandajat la cap, cu fracturi craniene Bernard Poulet a explicat la Paris că civilii, așa-zișii țigani, i-au furat hârtiile, notițele, înregistrările, dar i-au lăsat obiectele de valoare. (Bernard Poulet, ziarist francez, declarație dată în anul 1982, la întoarcerea din România).

În anul 1987, la spitalul din Voila, a fost adus un fals Vasile Paraschiv (descoperirea *Memorialului*, odată cu investigațiile la acest spital).

Doctorul Gheorghe Ionescu, director al Spitalului de Psihiatrie Voinea: Este o poveste, aș spune, tristă, în același timp pare și un roman științifico-fantastic și este, din păcate, o poveste reală. În 14 aprilie, domnul Vasile Paraschiv, care era cunoscut în rândurile oamenilor, mai puțin fizic și mai mult prin ideile dânsului, a fost adus de organele Securității de atunci pentru internare la spitalul Voila, considerându-se că este bolnav, dar sigur că o întrebare se pune de la început: de ce trebuia adus un bolnav de Securitate?

L. H. L.: Cine era cel de la Securitate care l-a adus?

Dr. G. I.: Cel care a venit după-amiază, cu care am intrat în contact, Ursescu se numea. Cert este că eu, personal, nu îl văzusem niciodată pe domnul Vasile Paraschiv, și ca atare actele prezentate la internare, inclusiv

buletinul de identitate cu numele de Vasile Paraschiv, și biletul de trimitere lăsau să se înțeleagă că e Vasile Paraschiv. Directorul spitalului de atunci, doctorul Cherestegean, și direcția sanitară, și Securitatea din Câmpina au dispus ca Vasile Paraschiv să stea într-o cameră separată și să nu ia legătura cu nimeni. Numai că, după-amiază, colegul — nu-i pomenesc numele, pentru că nu mai este printre noi și nu are nici un rost — mi-a sugerat să îi dau drumul pentru că îl așteaptă cineva la poartă, de la Securitate. Eu am refuzat să îi dau drumul considerând că nu-i văd rostul. Am recomandat persoanei care este la poartă să vină la mine, să discutăm și să vedem în ce condiții putem să îi dăm drumul. A venit până la urmă persoana respectivă, s-a văzut că era fostul adjunct al Securității de atunci, Ursescu Nicolae. După ce i-am prezentat eu câteva păreri personale în legătură cu Vasile Paraschiv — pe care, repet, nu îl cunoscusem până atunci —, i-am spus ofițerului respectiv că nu este bine ce fac, cu un bolnav, nu este bine să tratezi problema de pe poziții de securitate și că este normal, fiind bolnav, să fie tratat medical și cu aceasta gata. Sigur că dânsul m-a contrazis, a încercat să îmi spună alte lucruri, că de fapt dânșii îl lasă în pace pe dânsul, dar dânsul nu îi lasă în pace, chiar așa s-a exprimat. Și, pe scurt, i-am spus: mata l-ai adus, mata îl iei. Dar să vină încoace Vasile Paraschiv, să îl văd și eu, să vorbesc și cu el. Și, într-adevăr, am dat telefon la secția respectivă, a fost adus de infirmieră Vasile Paraschiv. L-am poftit să stea jos pe scaun, l-am văzut cum arăta... Acum, văzându-l pe domnul Paraschiv, îmi dau seama că nu semănau deloc, că erau două persoane diferite, în mod cert; în orice caz, era un bărbat robust, cu părul creț, cu o figură destul de impresionantă, sub aspectul paranoic, așa se spune. Nu am discutat mai multe cu dânsul, decât: domnule, uite, dânsul a venit, dânsul te-a adus, dânsul vrea să te ia, mai departe ești liber din punctul meu de vedere.

Comentariu:

De fapt, aflat în ancheta Securității, lui Vasile Paraschiv i se pregătea sinuciderea. Falsul Paraschiv ar fi trebuit eliberat, scăpat din vedere și autenticul Paraschiv urma să fie găsit mort într-un mod oarecare. Securitatea nu a dezarmat. În primăvara anului 1989, o altă încercare de asasinat. „Te vom arunca în lacul barajului“, au spus anchetatorii în acest loc devenit loc de supliciu.

V. P.: După ce am fost bătut, torturat și maltratat de Securitate timp de șapte zile și șapte nopți, într-o cabană, de la barajul Paltinu, și după ce eu mi-am luat pentru a suta oară un angajament așa cum mi l-a dictat Securitatea, un angajament scris, prin care mă angajam că nu voi mai scrie nimic nicăieri: nici la Europa Liberă, nu voi mai cere să plec la copilul meu din America, nu voi mai sta de vorbă cu diferite persoane care pleacă în străinătate etc., etc., nu voi scrie nimic nici la mașina de scris și nici de mână.

Atunci, ei au renunțat la ideea de a mă mai asasina și m-au adus din nou la spitalul Voila, unde m-a dat în primire domnului doctor Moruzzi Petrea, fiind adus în fața dumnealui pe targă. Eu nu puteam să merg în picioare, pentru că picioarele, de la genunchi în jos, erau mai umflate decât de la genunchi în sus.

L. H. L.: Aveați urme ale bătăilor pe corp?

V. P.: Corpul meu era plin de traume, plin de vânătăi... negru.

Doctorul Petrea Moruzzi: Când a venit Vasile Paraschiv, era într-o stare fiziologică dincolo de orice gând uman: insuficiență renală, picioarele umflate, nu se putea descălța măcar, coaste rupte, cap spart, el, săracul, nu a realizat că sunt coaste rupte, noi l-am bandajat imediat, în 5 minute... ne era frică să nu facă vreo atingere. Scrie în foaie....

V. P.: Despre aceste leziuni, dumneavoastră, în biletul de ieșire, nu mi-ați scris nimic.

P. M.: În biletul de ieșire nu scrie, dar în foaie da.

V. P.: Pe biletul de ieșire de ce nu mi-ați scris? Leziuni la cap, leziuni pe corp.

P. M.: În biletul de ieșire...

V. P.: Am fost adus aici, la spitalul Voila, pe targă și predat domnului doctor Moruzzi, care s-a speriat când a văzut cum m-au adus securiștii, care m-au predat lui, în biroul său.

L. H. L.: S-a speriat, dar pe fișa de observație scrie că sufereați de cefalee, de dureri de cap și de insomnii. Deci pe fișa de observație nu e trecută nici o stare a bolnavului, că erați lovit, că erați maltratat, că erați schingiuit. Acum spuneți-ne, ați fost internat tot în această secție?

V. P.: Da, în această secție a treia am fost internat...

L. H. L.: Era un regim schimbat, trecuseră atâția ani, mai erau gratii?

V. P.: Da, era o cameră unde nu avea nimeni voie să intre înăuntru, ușa era făcută din fier, grilaj de fier, legat cu lanț și cu lacăt. Și geamurile, de asemenea, erau închise cu gratii din fier.

L. H. L.: Era mai rău ca în 1976?

V. P.: Nu, era la fel.

L. H. L.: Și eram în anul 1989.

V. P.: În 1989.

A. R.: Cred că avem de-a face, păstrând proporțiile și specificul fiecărui om, cu un erou. Eroii nu știu dacă sunt mici sau mari, dar un lucru este sigur, eroii rămân misterioși în ultimele detalii. Adică putem să rediscutăm problema acum dacă Ioana D'Arc a fost sau nu bolnavă, dacă a avut dreptate, dar ea totuși este unul dintre simbolurile poporului francez. Așa că și el, acest domn Paraschiv, cu un nume așa banal și cu o înfățișare de oarecare, conține acest grăunte care ar trebui pus bine într-o biografie și

răspândit printre tineret. De ce? Pentru că tineretul este tras în toate părţile şi nu îşi cunoaşte bine trecutul şi nici eroii, nu ştie în ce constă; îşi închipuie că un erou cine ştie cum este. Nu, este vorba, pur şi simplu, de această rezistenţă interioară, de această consecvenţă cu tine, pe care ţi-o poţi baza pe Dumnezeu, pe Christos... dacă o ai. Nu ştiu care sunt orientările lui religioase, în orice caz nu pe asta s-a bazat, ci s-a bazat, aşa cum vă spuneam, pe claritatea lui, deci s-a bazat pe raţiune. Tot ceea ce a păţit toate bătăile, toate intimidările. E, pur şi simplu, o Golgotă ce a păţit el.

Comentariu:

Deşi condamnat la o moarte civilă de foştii săi persecutori, Vasile Paraschiv a scăpat cu viaţă. A devenit, după 1989, un brav cetăţean al municipiului Ploieşti. Este un învingător sau un învins? Greu de spus, dar sigur este un om care a crezut că nu se poate trăi fără onoare.

Gheorghe Ursu

Comentariu:

Înainte de a fi o victimă a regimului Ceaușescu, un simbol al opoziției curajoase din Estul Europei, Gheorghe Ursu era un intelectual ce-și ducea viața aproape ca orice cetățean al României. Locuia într-un bloc din Drumul Taberei cu familia, iar ca inginer, de mai bine de treizeci și cinci de ani, lucra într-un Institut de Proiectare și Sistematizare de Locuințe.

Despre sine Ursu spunea: „Eu sunt un poet care, din păcate, face inginerie." Viața l-a contrazis într-un fel. La cutremurul din anul 1977, nici unul dintre cele treizeci și nouă de mii de blocuri proiectate de el, în toată țara, nu a căzut. Mânca la cantină și strângea bani pentru o excursie în Vest. Vacanțele le făcea cu prietenii lui, scriitorii și artiștii, la 2 Mai. Trăia modest, și singurul depozit în bani era o sumă în valoare de șaisprezece dolari, monede străine, rămase de la ultimele călătorii în străinătate pe cont propriu. Ceea ce îl deosebea pe Gheorghe Ursu de ceilalți era pasiunea lui pentru literatură, pentru muzică, pentru cinema. Ținea, încă din anul 1943, un jurnal de mii de pagini, în care și-a notat, până în anul 1984, evenimentele epocii pe care a traversat-o. Îi plăceau Mozart, poezia, șahul și fotbalul. Jurnalul era un document incendiar. În paginile lui, scria despre Paranoicul și Academiciana, despre falimentul unui regim, despre nebunia de a demola biserici, despre monstruoasa mașinărie ceaușistă care a nivelat și a schimonosit România. Cum s-a spus în referatele Securității, denigra realitățile din țara noastră.

Dan Deșliu, prietenul lui de-o viață, spune că era un copil deghizat într-un om. I se mai spunea „Babu".

Gheorghe Ursu scria în jurnal că visează să poată deveni nevăzut, și dacă visul lui s-ar fi împlinit, iată ce ar fi făcut:

Pagini de jurnal: *Visul*

„...Deci, mai întâi, la Kremlin, unde nu voiam să ucid pe nimeni și doar în cazul în care Brejnev refuza să creadă atotputernicia mea, să tai în două, cu laserul meu de buzunar, un general sau un KGB-ist din preajma lui, și apoi să-i comunic ordinele mele:

1. evacuarea în fix o săptămână a Cehoslovaciei;
2. evacuarea Poloniei;
3. publicarea într-un milion de exemplare a operei lui Soljeniţân.

A doua vizită la Kim Ir Sen. Lichidat fără discuţie.

A treia la Khadafi. Lichidat pe loc.

A patra la preşedintele Africii de Sud, obligat să... sau lichidat.

A cincea la Ceauşescu... lichidat sau obligat să...

Cam acestea erau variantele visului meu în anii '70."

[O mărturie din arestul din Calea Rahovei. Gheorghe Ursu a fost întemniţat în subsolul arestului, într-un iad numit de deţinuţi Catanga.]

Dan Popa, fost subofiţer în arestul IGM: L-am cunoscut pe domnul Ursu în nişte condiţii, nu aş putea să spun tocmai bune. Referitor la persoana dânsului ce aş putea să spun, ca martor ocular, nu din auzite de la diferite persoane? Într-una din zile, fiind de serviciu la una dintre camerele arestului (care se afla pe Catanga, deci chiar în fundul arestului) se auzeau nişte zgomote şi urlete groaznice ale unei persoane. Iniţial, nu am ştiut despre ce este vorba. Alţi arestaţi, de la alte celule (tot de pe Catanga), aprindeau becurile roşii şi mă rugau insistent (deoarece eram singurul de serviciu în acea zonă şi nu aveau la cine altcineva să apeleze), mi-au solicitat, în nenumărate rânduri, să pun capăt acelei gălăgii existente. M-am dus de la celula respectivă, la camera respectivă, nu mai reţin numărul exact, ştiu că era pe partea stângă. Am deschis vizeta şi m-am uitat prin ea. Înăuntru se afla domnul Ursu, care era dezbrăcat, răstignit de paturi precum Isus Cristos, şi bătut peste testicule, cu un creion sau o bucată de lemn. În acel moment, se afla în nişte chinuri groaznice. Era, în acea celula de arest, cu încă două persoane, care erau arestaţi. Aceştia erau puşi acolo de şefii arestului şi conducătorii Direcţiei de Cercetări Penale a IGM de pe Calea Rahovei. Am intervenit în calitatea mea de subofiţer de serviciu, dar mai întâi de toate în calitate de om, pentru că ceea ce se întâmpla acolo şi zgomotele înfricoşătoare pe care le auzeam veneau de la o persoană în vârstă de şaizeci, şaizeci şi ceva de ani, nu mai reţin. Sunt treisprezece ani de atunci, şi nu mai reţin vârsta domnului Ursu. Până în momentul în care am deschis vizeta de la uşa camerei respective, a celulei, se auzeau numai zgomote, bufnituri care proveneau probabil de la lovituri de pumni şi de picioare. Nu am văzut, dar se auzea zgomot şi era evident că acolo se întâmpla ceva foarte grav. Am intervenit şi i-am rugat, dacă vreţi, am dat un fel de dispoziţie: „Vă rog foarte frumos, încetaţi, pe serviciul meu nu mai faceţi aşa ceva." Mi s-a spus de către cei doi arestaţi, ale căror nume nu le mai reţin (probabil că unul dintre ei este domnul Clită Marian,

celuilalt nu-i mai rețin numele, probabil că nici figura), să îmi văd de treaba mea și, dacă am nelămuriri, să mă adresez șefilor mei.

Comentariu:

Vom face această incursiune în viața și în moartea inginerului Gheorghe Ursu folosindu-ne de mărturiile fiului, Andrei Ursu; ale procurorului, care de paisprezece ani și-a legat numele de dosarul acesta, generalul Dan Voinea; ale ultimului apărător, avocata Eugenia Crângariu; și ale jurnalistului Christian Levant de la *Evenimentul Zilei*, semnatarul multor analize și informații despre procesul în cauză.

Procesul Ursu a demarat imediat după Revoluția din 1989, în condițiile în care opozanții lui Ceaușescu ieșeau din închisori și puteau să divulge procesele și abuzurile la care au fost supuși. Despre moartea lui Gheorghe Ursu, familia nu știa mai nimic. Ce se petrecuse în cele cincizeci și șapte de zile și de nopți ale detenției sale în celulele Securității din Calea Rahovei? Cine a dispus lichidarea opozantului? Sora lui Gheorghe Ursu, Georgeta Berdan, înaintează, în 17 ianuarie 1990, un memoriu către autorități. Ancheta este declanșată de magistratul Dan Voinea.

Gen. de brigadă Dan Voinea, procuror: Pe baza acestui memoriu, mi-am făcut un plan de anchetă. M-am deplasat acolo unde, practic, și-a găsit sfârșitul Gheorghe Ursu, la Spitalul de Penitenciar Jilava, și am cerut dosarul de penitenciar. În dosarul de penitenciar, am găsit foarte multe probe care mi-au folosit ulterior, în acuzarea celor care au contribuit la moartea lui Gheorghe Ursu.

Marian Clită (1990, prima mărturie):

— Anchetele decurgeau destul de violent.

Întrebare: De ce decurgeau violent?

M. C.: Pentru faptul că nu vroia să colaboreze, spunând, la timpul respectiv, ce legături pot exista afară privind scoaterea unor materiale cu așa-zis caracter antiguvernamental. L-am văzut cu urme de lovituri, dar totuși defunctul nu prezenta o stare de volubilitate continuă, era mai interiorizat, era mai taciturn.

Întrebare: În general, era?

M. C.: În general, era. Ne-a spus, o dată, de două ori, motivele pentru care era scos frecvent, și-l vedeam abătut după ce venea. În primul rând, avea fața ca și cum ar fi primit niște palme; a avut de câteva ori urme de sânge pe cămașă sau nu mai țin minte cu ce era îmbrăcat. Venise din anchetă și prezenta niște simptome de vomă...

Christian Levant, jurnalist de investigații: Există, într-adevăr, o rețea inimaginabilă. Eu, în ultimele două articole, am vorbit despre miliția politică. Atât miliția, cât și Securitatea aveau informatori. Cine cunoaște intimitățile cazului Ursu știe foarte bine că acolo apar doi informatori, două

brațe ale Securității și Miliției, care au fost puși în celulă cu Gheorghe Ursu și care au dat ultima lovitură, deși Ursu era bătut sistematic în birourile Securității. Foarte mulți martori vorbesc de bătăile pe care le dădeau civilii de față cu șeful Direcției a VI-a Cercetări Penale din Securitate, generalul Vasile Gheorghe. Culmea, acesta din urmă, a ieșit din bârlog forțat de presă și la insistențele magistraților militari. Și venind ca martor la proces (deși, probabil, trebuia să compară ca altceva, în altă calitate) a spus că atât timp cât a fost el șef al Direcției a VI-a, adică vreo șaptesprezece ani, nu s-a dat nici o palmă, pentru că subordonații lui erau intelectuali.

D. V.: Cea mai importantă probă obiectiv-științifică, zic eu, a fost actul medical, foaia de observație clinică în care medicul de gardă, din ziua în care a fost dus Gheorghe Ursu la spital (este, de fapt, o doctoriță, se numește Olaru, medic oftalmolog), a consemnat că l-a primit personal pe Gheorghe Ursu, că la examenul medical extern se constată pe corpul deținutului Gheorghe Ursu multiple leziuni de violență la nivelul membrelor, la nivelul toracelui, la nivelul feței. După care, în aceeași foaie de observație clinică este trecut un protocol operator, pentru că în aceeași zi Gheorghe Ursu a fost operat în Spitalul de Penitenciar Jilava. Echipa care l-a operat era formată din doctorul Ghiță, care era atunci directorul Spitalului de Penitenciar, și mâna a doua, un prieten din copilărie al lui Gheorghe Ursu, un fost coleg, Constanda, bun chirurg. Cu acesta din urmă, Gheorghe Ursu a avut o discuție, cu privire la cine l-a bătut și de ce ajunsese în starea aceasta. Dar în protocolul operator sunt descrise leziunile interne găsite după ce l-au deschis; au constatat că intestinul subțire și alte zone erau penetrate. Intestinul subțire era spart. Leziunile interne corespundeau cu cele externe. Acest document l-am dat Comisiei Institutului de Medicină Legală, unde șapte doctori de specialitate au răspuns că este vorba de o moarte violentă, fapt ce a contrazis actul medico-legal inițial, care era un fals, în care se spunea că Gheorghe Ursu a murit din cauza unui infarct. O concluzie total greșită și falsă.

L. H. L.:: Și care era cu... neînceperea urmăririi penale.

D. V.: Și neînceperea urmăririi penale.

C. L.: Există o mărturie foarte interesantă. Un martor (mi se pare că este un fost subofițer din arest) vorbește despre modul în care Clită și Radu Gheorghe, zis Gicuță, cei doi informatori (Clită chiar a recunoscut că era informatorul Securității), au fost introduși în celulă și îl băteau pe Gheorghe Ursu. Practic, făceau o anchetă paralelă. Îl băteau sistematic pe Gheorghe Ursu și totul era ascultat (nu știu dacă era posibilitatea de filmare). Practic, Securitatea își făcea treaba prin aceste brațe nevăzute.

Din dosarul Gheorghe Ursu, care a fost făcut extrem de stufos, tocmai pentru a nu se ajunge la un final, rezultă că Securitatea l-a dat pe mâna

Miliției pe Gheorghe Ursu, pentru că nu vroia să aibă un caz politic. Dar pe ei îi deranjează foarte tare ceea ce Gheorghe Ursu spusese în jurnal. Jurnalul nici acum nu a ieșit la suprafață, în el sunt scriși aproape cincizeci de ani de viață.

Comentariu:

Citat din Jurnalul lui Gheorghe Ursu: „Șapte ani de la cutremur încoace, douăzeci, cincizeci, uneori două sute de arhitecți au tot desenat planuri, fațade, sistematizări, au construit zeci și sute de machete, pentru că Paranoicul nu prea înțelege ce e pe plan. Cum dracului să pui pe o foaie de hârtie ceva care are înălțime, grosime și volum?

În 1984, s-a ras de pe suprafața Capitalei tot ce stătea în calea Victoriei Socialismului și a Palatului Prezidențial. S-au făcut unsprezece planuri peste noapte, treizeci și șapte de fațade", așa își începe o nouă pagină din jurnal Gheorghe Ursu.

Ce lecturi înfricoșătoare au putut face ofițerii Securității cu jurnalul lui Ursu sub pernă!

Pagini de jurnal: *Fațada*

„Fațada e fațada Casei Poporului, așa a botezat-o Paranoicul după șapte ani de meditație de la cutremur încoace. I-a zis, la început, Palatul Prezidențial. A trimis în China, în Coreea, la Kim Ir Sem, Fratele Său Înțelept, arhitecți ca să vadă acolo ce și cum, în ce fel trebuie făcut un palat al unui președinte, ca să fie:

1. bine apărat de atentatori
2. măreț, istoric, să dea cât de cât de unicitatea persoanei sale, cum alta, de la Burebista încoace, poporul român nu a mai avut."

Comentariu:

Ancheta inițiată de magistratul Dan Voinea era greu de realizat atunci, în 1990. Anchetatorii și bătăușii lui Gheorghe Ursu de la Direcția a VI-a a Securității, direcție condusă de colonelul Gheorghe Vasile, erau bine văzuți în continuare. Noua putere nu renunțase încă la serviciile lor. Colonelul Tudor Stănică, adjunctul șefului Direcției de Cercetări Penale a IGM, semnase un ultim bilet de scoatere a disidentului la anchetă. Bilet care purta data de 15 noiembrie, dată la care s-a produs bătaia decisivă. Când ancheta s-a apropiat de persoana lui Stănică, magistratul a știut că va deranja anumite structuri ale fostului aparat represiv, încă vii și funcționale. Eram în primele zile de după revoluție, și totuși Dan Voinea concluzionează primul: e vorba de un asasinat politic ai cărui autori sunt ofițerii Marin Pârvulescu, Florea Popescu, Vasile Gheorghe și Tudor Stănică.

Fragment din corespondenţa purtată de sora disidentului cu autorităţile române, înainte de anul 1989:

Deşi într-un raport al Departamentului Securităţii Statului, semnat de generalul Emil Macri, şeful Direcţiei a II-a, şi de colonelul Gheorghe Vasile, şeful Direcţiei a VI-a, cu privire la Ursu Gheorghe Emil, se invoca limpede că acesta a desfăşurat o intensă activitate de propagandă duşmănoasă şi pentru acest motiv se începe urmărirea penală, starea de arest şi trimiterea în judecată, totuşi, în corespondenţa cu Departamentul de Stat şi Congresul american, Securitatea, prin Ministerul de Interne, transformă cazul politic al opozantului Ursu într-unul penal, invocând deţinerea ilegală de valută. Minciuna aceasta i-a semnat, într-un fel, condamnarea la moarte.

Ing. Andrei Ursu, fiul disidentului: Domnul Dan Voinea a făcut o anchetă foarte rapidă. Toţi am avut speranţa că lucrurile se vor rezolva destul de repede. A ajuns foarte repede la concluzia că a fost o moarte violentă. De la început, a infirmat concluziile, muşamalizarea care s-a făcut în 1985, şi a ajuns, de asemenea foarte repede, la concluzia că vinovaţi pentru uciderea tatălui meu erau factorii de răspundere: ofiţerii anchetatori şi şefii Direcţiei de Cercetări Penale de la Securitate şi de la Miliţie din 1985, respectiv Vasile Gheorghe, şeful Direcţiei a VI-a Cercetări Penale a Securităţii, Tudor Stănică, şeful Direcţiei Cercetări Penale a Miliţiei; şi, respectiv, ofiţerii anchetatori: Marin Pârvulescu, maiorul de Securitate din Direcţia a VI-a Cercetări Penale, care a fost anchetatorul direct al tatălui meu, şi în stare de liberate, şi în închisoare, şi de asemenea şeful arestului, Creangă Mihail. Însă lucrurile s-au împotmolit foarte repede după demararea acestei acţiuni. Curând, dosarul i-a fost luat domnului Dan Voinea de procurorul-şef de atunci, Vasile Manea Drăgulin. S-a adeverit că acest Vasile Manea Drăgulin fusese un instrument de muşamalizare de către Securitate a uciderii tatălui meu în 1985, când a participat direct la neînceperea urmăririi penale (care ar fi trebuit să aibă loc atunci, în 1985), dând o rezoluţie de moarte neviolentă pe o autopsie în care se evidenţiau echimoze de diverse mărimi, pe abdomen şi spargerea intestinului subţire fără nici o altă cauză clinică. Aşadar, era vorba de o cauză traumatică.

Comentariu:

Este important să amintim că prima direcţionare greşită a dosarului Ursu datează din 1985, când procurorul Vasile Manea Drăgulin, chemat să ancheteze moartea unui deţinut, deşi avea la dispoziţie suficiente argumente medicale din care rezulta violenţa, dă verdictul de moarte nonviolentă şi neînceperea urmăririi penale. Zece ani mai târziu, generalul Joarză, după ce cercetează mai bine de trei ani, cu o lentoare inexplicabilă, cazul Ursu,

stabilește un unic vinovat pentru moartea opozantului, infractorul de drept comun, spărgătorul Marian Cliță.

Marian Cliță (1996-1997, a doua mărturie): Aproape zilnic, Ursu Gheorghe era bătut. Cum? Sistem IGM: palme, tălpi, umeri, palme peste față, agățat cu cătușe date de afară, sau metode de legare improvizate de noi, constituite din bucăți de cearșaf rupte, și era agățat de pat. Tot acest program era supravegheat permanent de afară. Periodic, de trei–patru ori pe săptămână, eram scoși și furnizam note informative cu privire la ceea ce relata Ursu Gheorghe. Dacă a avut o rețea de a scoate aceste materiale afară, către un post de radio occidental sau un cotidian occidental; cine au fost oamenii care scoteau aceste materiale? Dacă omul se întrunea în case conspirative, se cereau adrese. Dacă se întâlnea cu Ana Blandiana, cu Nina Cassian, Băcanu și alții așa-ziși disidenți la vremea aceea? Probabil că omul a mai furnizat și alte nume, îmi aduc aminte și de Dan Deșliu

Întrebare: Și erau aceste nume?

M. C.: Existau aceste nume. Nu știu la ce mod Securitatea, atunci, a făcut investigații vizavi de acest lucru.

Întrebare: Dar el spunea?

M. C.: Ursu Gheorghe pomenea de aceste nume sub imperiul fricii și al terorii imprimat de noi la ordinul celor de afară.

Întrebare: Altcineva făcea această tortură?

M. C.: Nu, numai noi, ca arestați, cu angajament de colaborare al Securității și al Miliției. Altcineva nu mai făcea aceste torturi. De multe ori, Ursu Gheorghe venea de la anchetă, pentru că ancheta nu se încheiase, bătut. Îl întrebam: ce s-a întâmplat? Și el răspundea: „M-am mai lovit puțin, m-am mai lovit mai mult“. Acestea erau situațiile, pentru că bătăile, la vremea aceea, erau crâncene, atât în IGM, cât și în Securitate.

Comentariu:

Deși Marian Cliță a pretins că el i-ar fi dat lovitura fatală, una singură, cu piciorul gol în abdomen, totuși declarațiile sale contrazic concluzia anchetei din 1990, avizul comisiei medico-legale și depozițiile martorilor din care rezulta că moartea lui Ursu este urmarea unor lovituri repetate cu corpuri dure, datând de câteva zile. Cliță a acționat la ordin. În Catanga, exista consemnul ca nimeni să nu se atingă de celula Ursu, să nu intervină, indiferent de ceea ce se întâmpla acolo. Regimul represiv dur la care a fost supus Gheorghe Ursu își are sorgintea în ura anchetatorilor. Pe măsură ce ofițerii parcurg jurnalul, anchetele devin, din zi în zi, mai personale, mai sălbatice.

Pagini de jurnal: *Trece!*

„Dar uite că Secretarul se agită. Șapte sute treizeci și patru de portrete ale Lui și cinci sute nouă ale Ei se înalță de la Șincai la Palat. În iminența

momentului suprem, Secretarului îi trece bâlbâiala şi dă ordine ritmate: mai în faţă cu portretul, nu acoperi lozinca, când fanfara dă semnalul daţi drumul la urale/trohei scandaţi corect. Nu, nu am grenadă. Necum laser de buzunar."

Eugenia Crângariu, avocat: Nu justiţia a fost cea care l-a creat, să zicem, pe Marian Clită. De altfel, este o creaţie monstruoasă, pentru că a îngropat adevărul în felul acesta. Justiţia a fost învestită cu un rechizitoriu, care solicita trimiterea în judecată a lui Marian Clită. Este adevărat însă că justiţia putea, pur şi simplu, să constate că autorul crimei nu este Marian Clită, care a fost un simplu pion în acest angrenaj criminal. Justiţia română nu a reuşit să facă acest gest, care ar fi însemnat, în fond, un simbol al revenirii la normalitate, la un sistem judiciar corect. Cei care l-au fabricat pe Clită, în opinia mea, este greu de spus cu titlu personal cine sunt, dar în mod evident cei care aveau interesul să-l plaseze în prima linie pe Marian Clită erau foştii şefi. Adică cei care au avut funcţii de conducere atât în Direcţia de Cercetări Penale a Securităţii Statului, care la un moment dat l-a urmărit şi l-a anchetat pe Gheorghe Ursu, şi cei din clădirea învecinată lor, şi cu care colaborau foarte bine, respectiv cei care aveau funcţii de conducere în Inspectoratul General al Miliţiei, Direcţia Cercetări Penale, unde a fost arestat Gheorghe Ursu o anumită perioadă.

Comentariu:

Cu privire la comanditarii torturii, Clită va mărturisi: „Am fost scos eu, cu Radu Gheorghe, de şeful arestului, Creangă Mihail, care ne-a instruit să folosim teroarea maximă faţă de deţinutul Ursu, care era la izolare." Ursu trebuia să spună tot ce ştie şi ceea ce făcuse cu privire la acele note scrise în caietele sale în care îşi arăta dezacordul faţă de regimul comunist. Evident, Securitatea s-a grăbit să-l execute pe Gheorghe Ursu înainte ca orice presiune internaţională să determine eliberarea sa. În logica organelor, Gheorghe Ursu nu mai putea ieşi viu din închisoare. El ar fi negat răspunsul Ministerului de Interne şi ar fi demascat minciuna oficială. Sentinţa era semnată.

Pagini de jurnal: *Biserica*

„Şi el, şi ea şi-au înmormântat părinţii cu slujbe, sobor de episcopi, lumânări, odihnească-se Robul tău etc... Deci, la o adică, bun e şi Dumnezeu, nu se ştie. Dar atunci, de unde furia ei, alergică la biserici? Mister. Unii zic că de la o vizită a lor prin Bucovina, la Putna ori la Voroneţ, unde călugării nu au scandat Ceauşescu şi soborul nu i-ar fi lins cazmaua, ori poate, Doamne fereşte, arhimandritul le-o fi întins mâna lor să i-o sărute, după pravilă..."

Comentariu:

La Catanga s-a reeditat experimentul criminal folosit în reeducarea de la Pitești, deținuți sub protecția administrației puși să tortureze alți deținuți. Anchete prelungi, continue, până la zdrobirea personalității.

E. C.: Era un infern cu destinație specială, să spunem. Era o zonă cu un regim defavorizat, nu în sensul a ceea ce înțelegem astăzi printr-o astfel de zonă, în cadrul arestului IGM era o zonă de pedeapsă. Regimul era mai sever, chiar dacă se primeau pachete, ele nu ajungeau la destinatarii lor, așa cum mi-a confirmat și fiul lui Gheorghe Ursu. Sau aceste pachete erau redistribuite informatorilor de cameră care, nu-i așa, trebuiau să fie în plină formă, ca să poată obține toate informațiile pe care aveau misiunea să le obțină de la anumiți deținuți care se aflau acolo.

D. V.: Spațiul acela nu era spațiul unei închisori obișnuite, ci era un spațiu creat și întreținut pentru ca deținuții de acolo să ajungă ceea ce vroiau anchetatorii. Treaba aceasta se făcea prin tortură fizică, psihică. Spre surprinderea mea, când am văzut listele celor deținuți în perioada anilor '80 în Rahova, am găsit judecători, procurori, avocați, doctori, profesori, foarte puțini deținuți de drept comun. Marea majoritate erau oameni cu carte, oameni cu idei, unii valori pentru societate. Ceea ce mă face să cred că infracțiunile de drept comun, cum a fost și cazul Ursu, care erau scoase în evidență pentru a justifica deținerea lui acolo, erau, de fapt, o mascare a infracțiunilor politice pentru care, în realitate, stăteau ei acolo. Aceasta deoarece Ceaușescu semnase, într-adevăr, niște convenții internaționale și raportase că nu mai are deținuți politici. Atunci recurgeau la serviciile Miliției, care putea să încropească oricui, pe vremea aceea, un dosar pentru o infracțiune de drept comun și te lua pentru infracțiunea respectivă când, de fapt, te urmăreau pentru că vorbeai împotriva regimului sau ascultai Europa Liberă sau mai știu eu... ce mare lucru puteai să faci pe vremea aceea. Cu toate că au fost alții care au avut curajul să răspândească și manifeste, cum a fost Radu Filipescu, sau alții care au și scris scrisori în care demascau ceea ce se întâmpla în societate.

Comentariu:

După trei ani de procese, la 5 mai 2000, Curtea Supremă de Justiție îl condamnă pe Marian Clită la douăzeci de ani de închisoare. Dar, așa cum se știa, în baza decretului de grațiere numărul 11/1988, beneficiază de o amnistie de zece ani, iar opt ani fiind deja executați, i-ar fi rămas doar doi ani. Pe rând, așa cum se cunoaște, procesul s-a plimbat de la Tribunalul București la Curtea de Apel București, încercându-se de către mulți judecători eludarea omorului. Cu o excepție notabilă, judecătorul Cristian Jipa, care în martie 1997 solicită cercetarea cadrelor din Poliție și din Securitate

vinovate de complicitate, instigare şi favorizare a inculpatului Marian Clită. Sunt audiaţi, din nou, toţi martorii.

A. U.: După 1996 domnul Dan Voinea a reluat cercetările şi în paralel cu procesul care s-a desfăşurat împotriva lui Clită. Procesul lui Clită a mers foarte greu şi a demonstrat că forţele oculte care au conlucrat cu foştii securişti pentru a muşamaliza implicarea lor, pentru a-i disculpa în continuare, acţionau şi la nivelul acelor ani. Domnul Dan Voinea a făcut o anchetă paralelă împotriva celor care s-au făcut vinovaţi de instigare la omor şi participare la omor deosebit de grav. Nu s-a bucurat de aportul activ al Ministerului Justiţiei în acei ani.

L. H. L.: În ce an era?

A. U.: Erau anii 1997–2000. Astfel încât, la nivelul anului 2000, s-a ajuns la o situaţie paradoxală: domnul Dan Voinea avea dosarul încheiat cu zeci de mărturii solide, foarte clare, care trimiteau către vinovăţia acestor ofiţeri, însă dosarul îi fusese luat din nou. Dosarul fusese repartizat unui alt procuror, domnul Stanca, se pare un fost şef de cadre din Procuratură încă de pe vremea lui Ceauşescu, care nu avea nici o experienţă, de altfel, în acest caz. Mie, cel puţin, mi s-a părut o altă turnură, o altă încercare de a-i scăpa basma curată pe securişti. A fost foarte trist, pentru că s-a petrecut în acei ani în care noi toţi am avut speranţa că justiţia se va repune pe un drum mai lipsit de ocolişuri. Totuşi, ca urmare a presiunii presei şi a organizaţiilor pentru drepturile omului, a ONG-urilor — practic, societatea civilă ne-a ajutat foarte mult, a fost trup şi suflet alături de cauza noastră, a familiei noastre, cerând dreptate pentru uciderea tatălui meu, pentru memoria sa —, în sfârşit, s-a acceptat, procurorul-şef de atunci, domnul Mircea Cristea, i-a permis domnului Dan Voinea să trimită în instanţă dosarul care era deja pregătit.

Pagini din junal: *Combinatul cadavrelor*

„Până i-a chemat la el pe şefii sănătăţii şi brusc i-a venit o idee. Ştia că Crematoriului Uman de mult i-au pus gând rău, şi Şeful, şi Doamna, prea stă *vis-à-vis* de Palatul Sporturilor şi Culturii, şi dacă un bandit se suie pe hogeac, cu o mitralieră... dacă îl demolăm şi pe ăsta, Crematoriul Uman, facem, împreună cu Morga, un combinat al Cadavrelor nou-nouţ."

D. V.: Acel jurnal este, de fapt, un manifest împotriva regimului. Jurnalul are şi alte conotaţii, dar principala conotaţie, aceasta politică, se referă la regimul comunist, pe care Ursu l-a criticat, l-a ironizat, cu detalii şi argumente care sunt pe înţelesul tuturor. Nu a folosit un limbaj ştiinţific, este uşor de înţeles. Dacă acest jurnal ar fi publicat, atunci oamenii ar înţelege mai bine. E vorba de o persoană care vorbea în cunoştinţă de cauză, un om care era şeful unui serviciu de proiectări care ştia exact ce se va întâmpla

și cu blocurile care sunt construite cu economii, care vor cădea la primul cutremur; știa ce se va întâmpla și cu multe fabrici datorită neregulilor din economie. Așadar, aceste critici ale lui ar putea constitui foarte bine argumente chiar și într-un proces al comunismului. Părerea mea este că acestea sunt motivele care au stat la baza refuzului de a ne da acest jurnal.

L. H. L.: Aş spune că Jurnalul se continuă până astăzi, și astăzi este periculos acel jurnal.

D. V.: Sigur că da. Trebuie să ne facem datoria și să demascăm dacă vrem să avem o societate curată, altfel decât cea în care am trăit și de care am dat divorț cu toții în 1989. Trebuie să avem curajul să demascăm și să recunoaștem acest lucru, să recunoaștem meritele celor care au murit în pușcăriile comuniste. Vorbesc de pușcării, nu de lagăre, nu de Canal, vorbim de cei care în anii 1970–1980 au început să-și arate nemulțumirea, și unii chiar să lupte, și să o spună pe față. Acești oameni, care au avut un curaj deosebit, au plătit cu viața lor și nu trebuie uitat acest lucru, dar au murit pentru o idee. Și iată câtă energie și câtă cheltuială i-a trebuit statului comunist ca să omoare o idee.

Comentariu:

Noi probe s-au adăugat celor existente. Generalul Dan Voinea a refăcut rechizitoriul; abia în aprilie 2000, SRI-ul, și el un factor de tergiversare a procesului, i-a pus la dispoziție magistratului dosarul cauzei. Un dosar însă cosmetizat, diminuat, din care documentele originale dispăruseră, documente care ar fi clarificat pe deplin ordinele criminale date de capii Securității ceaușiste. Care sunt aceste noi probe ale terorii?

Eugenia Crângariu: O asemenea concluzie o putem deduce atât din cauzele morții care sunt atestate a fi violente, prin rapoartele de expertiză efectuate, cât și în parte însumând și coroborând depozițiile martorilor atât din dosarul Clită, cât și din actualul dosar, din aceste declarații de martor. Mărturiile sunt fragmentare, odată cu trecerea timpului ele nu mai oferă toate acele detalii care ar fi condus la o concluzie foarte clară ca într-un proces penal în care ancheta se desfășoară la puțin timp după comiterea crimei. Așadar, numai recompunând din aceste piese disparate, din toate aceste mărturii, un tablou în întregul lui, se poate înțelege într-adevăr că Gheorghe Ursu a fost bătut (și nu doar o dată). Martorii au declarat că era adus cu pătura de la anchetă, că avea palmele și fața înroșite. Ceea ce se putea vedea în exterior era puțin. În orice caz, un lucru era evident: în cel puțin ultimele zile dinaintea morții suferința a crescut la un grad insuportabil, și cu toate acestea nu a fost ajutat din punct de vedere medical, dimpotrivă se pare că ordinele au fost să nu fie ajutat. A fost trimis atât de târziu la spital, încât, în sfârșit, rezultatul letal urmărit s-a produs. Orice om normal ar fi rezistat cu diagnosticul pe care l-a avut douăzeci și patru de ore.

Gheorghe Ursu a rezistat aproape trei zile. Era un om cu o constituţie atletică, cu o rezistenţă fizică, dar şi morală, deosebită. În clipele de dinaintea începerii operaţiei (putem spune chiar dinaintea morţii, deoarece la puţin timp a murit), era încă în stare să se exprime, era coerent, şi a putut spune în câteva cuvinte că a fost bătut.

Comentariu:

Ziarul *Evenimentul Zilei* a prezentat câteva dintre depoziţiile celor aflaţi cu Gheorghe Ursu în arestul din Rahova, acelaşi tip de anchete, aceeaşi cruzime a schingiuirilor. De iadul de la Piteşti ne despart peste treizeci de ani. Instituţia care l-a creat nu şi-a schimbat metodele.

Christian Levant, jurnalist de investigaţii: Aceste mărturii dezvăluie un lucru de necrezut. În perioada în care Gheorghe Ursu a fost acolo, este posibil să mai fi murit, tot sub tortură, încă cel puţin cinci oameni, aşa rezultă din mărturii. S-ar putea să fie mai mulţi, s-ar putea să nu fie nici unul. Există un doctor, profesor universitar, care vorbeşte de faptul că acolo, pe Catanga, era un medic căruia i se spunea „Mengele". Aceasta era porecla. Altcineva povesteşte un episod foarte interesant despre acest Mengele, şi îl voi relata: Mengele se ducea şi îi controla pe cei bătuţi şi spunea: „Puteţi să-l mai bateţi, pentru că mai rezistă. Opriţi-vă doar câteva zile." Acest doctor cu care am reuşit eu să iau legătura, acest martor, vorbeşte de faptul că atunci când doctorul Mengele nu era acolo, era chemat el. Era chemat în birourile Securităţii, să-l vadă pe unul sau pe altul, care era bătut, dacă mai rezistă. La două dintre victime, el a constatat decesul. Este cumplit, şi alţii mai vorbesc despre aceste lucruri.

Comentariu:

În noiembrie 2000, prin rechizitoriul Parchetului Militar de pe lângă Înalta Curte Supremă de Casaţie şi Justiţie, foştii ofiţeri de miliţie Tudor Stănică şi Creangă Mihail şi fostul subofiţer Burcea Ştefan sunt trimişi în judecată pentru infracţiunile de instigare la omor deosebit de grav şi complicitate la omor deosebit de grav, cauza privind ofiţerii de Securitate fiind disjunsă. Dincolo de obstrucţiile pe care judecătorul le făcea pentru a bloca şi intimida martorul, am menţiona un fapt incredibil: filmând circa 30 de minute din această audiere, dar asistând la întreg procesul, am fost martor la o adevărată farsă judiciară. Cum cei audiaţi declarau că în birourile de anchetă, fie ale Miliţiei, fie ale Securităţii, deţinuţii erau bătuţi cu picioare de scaun, judecătorul se căznea să demonstreze că în acele birouri există numai fotolii.

A. U.: Din păcate, pentru noi nici nu a fost o mare surpriză; deja ne aşteptam. Fusese acelaşi joc şi în şedinţa anterioară de proces. Domnul judecător Liviu Pârvu le-a făcut jocul în permanenţă. Nu pot să calific această atitudine a lui decât de a încerca să-i scoată basma curată pe inculpaţi.

Acest judecător, Liviu Pârvu, a fost acelaşi care, la începutul procesului, în ianuarie 2001, a cerut restituirea cauzei la Parchet. Imediat, fără să audieze nici un martor, s-a dezis să judece cauza din nişte motive fără temei, drept pentru care noi am făcut recurs, Procuratura a făcut recurs. A trecut un an până când cauza s-a întors din nou la Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti. Aici însă, am avut surpriza extrem de neplăcută ca această cauză, de care Liviu Pârvu se dezisese cu un an înainte, să-i fie restituită tot lui. Aici mi se pare că, de fapt, există o încrengătură de interese care merge până la preşedinţia acestui tribunal militar, este vorba de preşedintele Surghie, care cu nonşalanţă ne-a refuzat cererea de recuzare. Noi am cerut ca această cauză să fie repartizată unui alt judecător care nu şi-a exprimat deja părerea că acest rechizitoriu este lipsit de valoare. În clipa când a refuzat să judece cazul, în felul acesta, judecătorul, practic, şi-a exprimat punctul de vedere că nu se poate trage o concluzie juridică legală din acest rechizitoriu şi din acest dosar. Deci, era normal să se dea altui judecător. Preşedintele nu a dat curs acestei cereri a noastre; tot acest preşedinte este acela care încă ne face şicane în continuare cu privire la copierile de materiale din dosar. Aşadar, mi se pare că este o încrengătură de interese în care toţi stau parcă în spatele inculpaţilor, încercând să-i scoată basma curată.

Pagini de jurnal: *Ctitoria*

„Şi-mi zice Fiul rătăcit:

— Se pare că s-a zis cu Biserica Cotroceni!

— Cum asta, zic eu, doar toate porticurile spre curtea interioară a palatului au fost zidite, să nu le vadă Scroafa, de ce s-o mai dărâme?

— Azi, mâine, în maximum trei zile o demolează.

Şi era ctitorie a lui Şerban Cantacuzino!"

E. C.: Eforturile pe care le-a făcut fiul lui Gheorghe Ursu sunt nu numai supraomeneşti, chiar aş putea spune că i-au afectat în mod definitiv propria existenţă, pentru că şi-a sacrificat o bună parte din viaţă şi din tot ceea ce putea realiza pentru el, ca viaţă personală şi carieră, cred eu. Animat de un ideal — pe care mulţi oameni nu-l mai au astăzi în România — doreşte, pur şi simplu, o cale de a se afla adevărul, de a se face dreptate în cel mai elementar sens al cuvântului. Şi, nu în ultimul rând, doreşte ca cei care au fost criminalii din umbră, în cazul lui Gheorghe Ursu, să nu-şi mai poată repeta faptele, ei sau succesorii lor. Doreşte deci să stopeze, pur şi simplu, un ciclu al crimei. Nu ştiu în ce măsură vom reuşi vreodată să ajungem la asemenea finalitate, dar, în sine, lupta merită acest lucru şi cred că merită şi eforturile, şi sacrificiile pe care fiul lui Gheorghe Ursu le-a făcut.

Comentariu:

Trei ani a patinat procesul Ursu la Tribunalul Militar; şi în 2003, s-a reîntors pentru o soluţie la o instanţă civilă, instanţă la care judecător va fi un fost ofiţer de Securitate care şi-a schimbat după 1990 epoleţii cu o robă. (*Imagini din arestul numit Catanga.*) Aici, pe acest culoar de adevărată Zarcă a Aiudului, dincolo de ziduri, a trăit ultimele clipe Gheorghe Ursu. Celula din care a plecat spre moarte e ultima pe stânga. Crima săvârşită în chip kafkian a continuat. În decembrie 1985, dosarul legat de valută, intentat lui Gheorghe Ursu, este trimis în instanţă. Procurorul Ilie Picioruş trimitea în instanţă un om deja ucis. În cazul Ursu, justiţia este legată la ochi nu pentru a fi nepărtinitoare, ci pentru a nu-i vedea şi a nu-i responsabiliza pe adevăraţii vinovaţi.

Un ziar de la Bucureşti la Washington

[Moment din Studioul IV al Televiziunii Române — 22 decembrie 1989]

Mircea Dinescu: Sunt alături de Petre Mihai Băcanu, care acum o jumătate de oră a ieşit din beciurile Securităţii. Aş vrea să vă spună câteva cuvinte.

Petre Mihai Băcanu: Stimaţi telespectatori şi concetăţeni, emoţiile mele sunt extraordinar de puternice. Acum două ore, când am ieşit din închisoare, primul gest pe care l-am avut — am sărutat pământul românesc. Poate voi avea ocazia să vă mai povestesc câte ceva... acum tot ce vă rog este să aveţi înţelegere faţă de toate câte se întâmplă în ţara noastră, să se acţioneze cu calm, pentru că visul, ceea ce am luptat noi, iată că s-a realizat.

Comentariu:

Simbol al delirului totalitar nu era pentru Bucureşti numai renumita Casă a Poporului, ci şi Casa Presei, Combinatul Poligrafic Casa Scânteii, în care se tipăreau trei cotidiene: *Scânteia*, *Scânteia Tineretului* şi ***România Liberă***, şi munţi de lucrări omagiale. Pentru că poporul întreg trebuia să fie strâns unit în jurul partidului, libertatea de opinie era tot atât de strâns încătuşată. Articolul 29 din Constituţia României interzicea exercitarea acestui drept de liberă expresie împotriva regimului socialist şi împotriva intereselor clasei muncitoare. Legea presei din anul 1974, republicată în anul 1978, preciza că libertatea jurnalistului nu poate fi utilizată în scopuri ostile regimului socialist, ordinii de drept, moralei socialiste. Discursul propagandistic comunist invadează paginile ziarelor: „O sută douăzeci de mii de bucureşteni aduceau un fierbinte şi vibrant omagiu tovarăşului Nicolae Ceauşescu cu prilejul reînvestirii sale ca Secretar General al Partidului Comunist Român", titra *Scânteia* din decembrie 1989. Toată această maculatură omagială umple până la refuz cele trei cotidiene până la 21 decembrie. Chiar în momentul când la Timişoara începuse revolta şi se auzeau primele ţipete ale martirilor, ziarele, funcţionând pe o planetă suprarealistă, continuau să îi dedice Epocii de Aur şi „marelui ctitor de ţară" aceleaşi librete operetistice şi mincinoase.

Înainte de a concepe un ziar „duşmănos“ partidului, Petre Mihai Băcanu a iniţiat o organizaţie Alianţa Naţională „R“, „menită să instige la acţiuni antistatale“, am citat din dosarul grupului.

P. M. B.: Ideea cu ziarul a venit mai târziu; chiar denumirea organizaţiei, Alianţa pentru Reconstrucţie şi Redeşteptare, vroia să trezească în rândul românilor un sentiment de schimbare. În organizaţie au fost foarte mulţi; poate că aceasta a şi fost greşeala noastră. Dându-ne seama că sunt foarte mulţi, nu am fost prea atenţi; am zis că revolta românilor este aşa de mare, încât dacă nu am fost turnaţi până în acel moment înseamnă că este generalizată revolta.

L. H. L.: Veneaţi după 15 noiembrie dumneavoastră...

P. M. B.: După 15 noiembrie, despre 15 noiembrie ştiam. Din ce am fost informaţi de posturile străine, din ce ştiam direct de pe la Braşov, dar ştiam. Cei care am fost în această organizaţie ne gândeam efectiv la o restructurare a societăţii şi chiar aveam în cap câteva acţiuni de stradă, ca să zic aşa...

Mihai Creangă: Vreau să spun că un fost coleg, care era editorialist de evenimente de prima pagină la *România Liberă* şi care, săracul — mă rog, săracul zic eu, pentru că nu mi-ar fi plăcut să fac ce făcea el —, trebuia să găsească veşnic noi formulări şi aşa mai departe. Mi-a spus odată, şi am înţeles răul pe care îl făcea un tip ca Adrian Păunescu, de pildă; ridicând ştacheta omagiilor, îi obliga pe toţi. După ce ai spus că este genial, nu mai poţi să îi spui că este doar inteligent, pentru că e prea puţin; după ce ai spus că biroul lui de lucru e ţara, aşadar o vizită pe un mic ogor e puţin; a fost un rău mare acest rău produs.

Anumiţi oameni puteau să nu se preteze, dar vreau să zic că în ziarele centrale, mai ales, era jale. Cu toate că nu aveam parte de aceste siluiri (*n.r.* Mihai Creangă era angajat la *România pitorească*), cu toate acestea resimţi, ca jurnalist, resimţi acut nevoia de a spune, Dumnezeului, odată ceva. Adică simţi că degeaba mai faci meseria aceasta dacă.... şi dovadă că a fost unul dintre mobilurile noastre, când am făcut acest ziar, este că... (şi rămâne scris aici, este ziarul confiscat de Securitate, nu am umblat noi la el...). „Deci, în toată presa noastră de azi nu mai răzbate nici măcar umbra unei opinii care să reflecte tristele realităţi ale ţării. Am ales această cale spre adevăr“; deci simţeai că nu se mai poate, adică minciuna era atât de mare — chiar şi cele 2 ore de seară ale televizorului cuprindeau, de regulă, o vizită de lucru prin Coreea, un buletin de ştiri în care tot despre el se vorbea, şi se închidea cu un alt buletin de ştiri, consacrat tot familiei lui.

Comentariu:

Regimul comunist profita de orice aniversare pentru a o transforma într-un nou pretext al cultului personalităţii. Epopeea naţional-comunistă

începea cu 7 ianuarie, ziua tovarășei, 24 ianuarie, preschimbată și ea în aniversare comunistă, 26 ianuarie, ziua tovarășului, 8 martie, 1 mai, 8 mai, 1 iunie, Ziua Copiilor, 23 iunie, Ziua Pionierilor; 15 iulie aniversarea istoricului Congres al IX-lea al partidului; 23 august, revoluția națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, 30 decembrie, abolirea monarhiei. Sărbătoream și zilele naționale ale Republicii Populare Chineze și marea revoluție socialistă din octombrie. Pe lângă cunoscutele drapele, lozinci, tablouri, care alegorice, uniforme, poezii, muzică, portretul tovarășului între cer și pământ, spectacolele omagiale se îmbogățesc cu noi zămisliri ale minții artizanilor propagandei. Apar domnitorii, geto-dacii, Ceaușescu devenind astfel o culme a celor două mii cincizeci de ani de istorie statală neîntreruptă. Circa cinci milioane de oameni erau obligați să ia parte anual la asemenea fenomene de alienare colectivă. Era într-adevăr un circ, dar fără pâine. Alexandru Chivoiu, tipograf, lucra de treizeci de ani în plumb, era unul dintre cei mai buni maeștri, căsătorit, avea un copil. A aderat la grupul Băcanu, pentru că dintotdeauna tipografii s-au simțit atașați de jurnaliști. El a transportat literă cu literă componentele viitorului ziar.

Alexandru Chivoiu: Dintotdeauna tipografii au fost foarte apropiați cu ziariștii; venind cu materialele, din vorbă în vorbă discutam despre viața cotidiană, că este frig, că nu avem apă caldă, că ni se oprește lumina. Văzându-mă că discut așa, după câteva zile (toată treaba se întâmpla prin ’86-’88), după o lună, două, mă cheamă în redacție și mă întreabă: ce ai zice tu să facem împreună o chestie așa... ca un ziar clandestin, și să prezentăm toate aspectele care sunt în țara aceasta și poate vom mișca ceva? Când am auzit de ziar clandestin, sigur că m-au trecut niște fiori. Zic: Domnule, să știți că eu nu pot să intru într-o asemnea chestie, trebuie să fim foarte vigilenți, pentru că cu Securitatea nu este de joacă. Știți și dumneavoastră că, și la noi, noi avem securiști în cadrul tipografiei, în redacție de asemenea, plus că pe lângă colegii noștri sunt diferiți informatori și s-ar putea să ne prindă și să o încurcăm.

L. H. L.: Discuția aceasta ați purtat-o cu Petre Mihai Băcanu...

A. C.: Zice: „Te asigur eu că nu o să se întâmple nimic.“ Bine, și atunci cum procedăm? „Avem nevoie așa: să culegi tu textul, ți-l dau eu...“ Zic: Domnule, nu este bună soluția aceasta; pentru că mă vedeau, vă dați seama, chiar dacă stăteam după program... era textul mare, culegeam cu litere de plumb. Zic: Nu este calea cea bună, mă gândesc la altă soluție.

În Combinatul Poligrafic Casa Scânteii se află și o secție, se numește zețărie, unde se culege literă cu literă. Și atunci eu scot literele, într-un an de zile, în doi ani de zile scot literele (am putut să scot și să culeg), găsim noi altă soluție. „Deci nu se poate aici. Bun, de acord“. Și m-am apucat de treabă.

Comentariu:

Kilograme de litere a dus Alexandru Chivoiu din zeţărie în birourile *României Libere* şi de aici într-o casă clandestină; apoi, din grămezi, literele au fost sortate, o muncă istovitoare. Cu o unealtă tipografică numită vingalac, a cules toate titlurile şi materia primei pagini.

P. M. B.: Mi-a venit ideea, noi fiind mai apropiaţi de cuvânt şi ştiind că pe Ceauşescu îl înspăimântă cuvintele şi vorbele, am zis, hai să fixăm urgia, şi aici este marea mea dilemă, de ce Securitatea s-a oprit numai la noi şi nu a săpat mai adânc?

L. H. L.: Şi ce ar fi trebuit să găsească?

P. M. B.: Trebuia să găsească... găsea întreaga organizaţie. Numai la noi; pentru că noi, cei care am scos ziarul, eram români limitaţi. Afară de cei arestaţi, au mai fost câţiva care ştiau, care ne-au ajutat pasager, să zicem în jur de douăzeci–treizeci de oameni. Bănuiesc acum — din câte ştiu mai multe despre Securitate — bănuiesc că ori le-a fost frică de Ceauşescu, pentru că ei raportau tot timpul lui Ceauşescu. Şi aceasta a fost un vot de blam pentru ei sau nu ar fi vrut să se dea impresia că era ceva foarte organizat, o revoltă puternică, o revoltă socială, şi atunci au zis: o limităm, îl ţinem pe Băcanu la închisoare, pe ceilalţi îi trimitem cu domiciliu forţat în şapte zări; pentru că, să vă spun, am suferit şi eu, au suferit şi ei la fel de mult, chiar în domiciliu forţat. A venit o cohortă de securişti după ei.

Comentariu:

Într-o ţară care tace, ziarul *România* vorbea. Chiar şi în ultima fază a ceauşismului, presa asistă mută la paranoia sloganelor: „Ceauşescu reales la al XIV-lea Congres". Ziarul *România* spune cu un curaj extraordinar: „Din chipul conducătorului nu a mai rămas decât o caricatură."

M. C.: Era (*n.a.*, are ziarul *România* în faţă) foarte greu, foarte greu de lucrat. În ciuda greutăţii, eu zic că ziarul arată bine şi astăzi, şi ca paginaţie, şi ca ierarhizare a subiectelor ca sumar, şi are ceva pe care *România Liberă* de după revoluţie l-a păstrat multă vreme. Are un citat extraordinar din Mihai Eminescu, care nu este numai cel mai mare poet al nostru, ci şi cel mai mare gazetar, şi care se referă la cele două forme ale decadenţei unui stat românesc: despotismul şi demagogia, adică exact ceea ce trăiam noi, mai ales în ultimii ani ai lui Ceauşescu, care erau ani de groază din toate punctele de vedere. Degradare a vieţii înspăimântătoare. De ce trebuia să se ajungă până acolo? Fiindcă, în fond, nicăieri nu s-a prăbuşit aşa de tare sistemul, încât să nu mai existe deloc căldură, să nu mai existe nimic în magazine. Totuşi, cum au fost ultimii ani ai lui Ceauşescu, lumea a uitat astăzi. Eu pot să povestesc şi sper să fiu crezut că având copiii în creştere, în preadolescenţă, m-am urcat într-un tramvai şi am coborât la Obor. Era coada de pensionari. La primul tramvai de 4:30 am ajuns acolo, s-a

deschis la 6 (era frig, era noiembrie); tot ce îmi închipuiam că voi găsi, la multele magazine de carne, speram că o să fie niște oase de vită, să le pot face o supă copiilor. În toate magazinele acelea, în vitrină era un singur produs, îmi aduc aminte și prețul, se chema tacâmuri de pește. Erau capete și cozi de stavrid, patru lei kilogramul. Nimeni, astăzi, nici nu vrea să creadă, și ce este mai rău, din punctul meu de vedere, este că nici nu vrea să-și amintească așa ceva; dar așa se trăia.

În sfârșit, nu vreau să aducem pe teritoriul acesta, pentru că nu pentru aceasta a fost protestul evident, deși este o referire, și aici (citează din ziar). „Înjosită și sărăcită în această epocă cacofonică pentru că era epoca Ceaușescu, țara trebuie și poate să-și revină din letargie pentru a-și găsi demnitatea și prosperitatea pe care le merită."

[Imagine de la Washington. Muzeul presei.]

Comentariu:

În anul 1998 grupul de la *România Liberă* care a tipărit în clandestinitate ziarul *România* este invitat la Washington, la Muzeul Presei. Tiparnița turnată în bronz, ca și numele lor vor rămâne momente nepieritoare în acest muzeu al demnității și rezistenței jurnaliștilor în fața terorii și a comunismului totalitar. Este singurul ziar disident din Europa de Est; i-a trebuit aproape un deceniu ca să ajungă de la București la Washington.

Anii 1988–1989 pot fi mai bine cunoscuți azi din scrisorile Doinei Cornea difuzate de postul de radio Europa Liberă. Doina Cornea arăta că sistemul dictaturii personale a lui Ceaușescu, pe lângă alte efecte, a condamnat societatea românească la stagnare și mediocritate. Presa adeverea din plin această uniformizare și supunere a lumii românești, puțini mai aveau curajul să sfideze regimul comunist. Cu atât mai temerar este gestul jurnaliștilor de la *România Liberă*.

A. C.: În momentul în care s-a realizat forma și a început să se tipărească, pentru că s-au tipărit cam trei sute de exemplare, când să le expedieze — eu nu știu legătura, Băcanu a mai avut și cu alții legături ca să le expedieze, adică totul era pus la punct, o rețea de difuzare — cineva din cercul pe care îl cunoștea el, ne-a trădat. Și chiar am spus: Domnule, la români parcă este o meteahnă, întreprinzi și în șapte, opt inși faci ceva, și este imposibil ca unul să nu te trădeze.

P. M. B.: Mi-am asumat riscul respectiv; așa se face că am avut cam două–trei discuții pe această temă. De obicei, întâlnirile noastre erau la coadă la benzină — când se făcea, în jurul Casei Scânteii, o coadă mare la Băneasa, la stația de la Băneasa — și ne întâlneam în mașină și acolo discutam. De altfel, după aceea, am aflat că Securitatea a împânzit coada de la Băneasa, a infiltrat-o, ca să vadă câți sunt în mașină. În iarna aceea, tot

timpul au urmărit-o, şi atunci singura chestiune pe care ne-am impus-o a fost aceea de a spune fiecare ce cunoaşte, ce organism poate să alerteze...

A mai fost în grupul nostru, cu o activitate mai sporadică, şi Sandu Picanţchi, un fotograf, care printr-o minune nu a fost arestat, în sensul că el nu a apărut în nici o declaraţie, parcă l-au uitat toţi. Aşa a scăpat. Şi, de exemplu, Sandu Picanţchi spunea că el stă pe undeva pe lângă consulat şi că o să arunce un plic la consulat; altul spunea că poate să trimită o scrisoare în străinătate. Ne gândeam că totuşi dacă se află despre cazul nostru, e mai uşor să ne facă pierduţi, numai la asta ne gândeam, nu că vom scăpa.

M. C.: Sper să fiu crezut că şi o singură zi, şi o noapte să mergi într-un arest, să ştii că ţi s-au luat şireturile, cureaua, ai fost controlat în toate locurile intime ca să nu ai ceva, chiar şi în timp scurt este absolut marcant pentru orice om, oricât de tare ar fi el. Şi poate nu atât din punctul de vedere al lui, personal, ci pentru că orice om are o grămadă de legături. Şi îţi e mai mare teamă pentru ei, pentru ai tăi, pentru toţi cei care îţi sunt dragi şi care au rămas afară, neştiind, şi nu vei şti nici o clipă. Abia după aproape două luni, când am primit dreptul la primul pachet — şi nu ştiu cum au lăsat chestia aceasta —, pe un borcănel de plastic în care îmi pusese nevasta miere, a pus şi o etichetă „miere plus polen“ şi am văzut scrisul ei. Mi-am dat seama că este bine şi că, în sfârşit, nu a avut nici o veste. Pentru mine, eticheta aceea a fost cât o scrisoare imensă.

P. M. B.: Noaptea, pe la miezul nopţii, au pătruns vreo cincisprezece securişti într-un mic apartament în Pajura, şi singurul lucru pe care l-am putut spune soţiei — şi pe care mi l-au scos pe gât condensat securiştii — când am plecat, am spus: Să ştii că nu îmi este ruşine de ceea ce am făcut. Aceasta i-a scos din minţi.

Comentariu:

În 25 ianuarie 1989, se dispune de către colonel Mihai Ştefănescu arestarea lui Petre Mihai Băcanu, redactor la *România Liberă*, pentru infracţiunea de propagandă împotriva orânduirii socialiste. În aceeaşi zi, colonelul Burloi Gheorghe începe urmărirea penală. După percheziţia la domiciliu, Petre Mihai Băcanu este supus de locotenent-colonelul Pârvulescu Marin, acela care l-a anchetat şi pe Gheorghe Ursu, la o percheziţie suplimentară. Este controlat autoturismul 1-B-7090. În portbagaj sunt găsite: o matriţă confecţionată din metal, plăcuţe zincate, culegători de litere, mai multe pachete cu litere sortate şi altele nesortate în greutate de zece kilograme, un pachet cu şpalturi de ziar corectate şi necorectate. Ce s-a petrecut în birourile de anchetă de la Direcţia a VI-a este greu de spus. Carmen Uncu şi-a amintit că în martie 1989, când a primit înapoi obiectele de îmbrăcăminte cu care plecase Anton Uncu, în colet se aflau pantofii tăiaţi şi cu tălpile sfâşiate. [În anul 1998, la Muzeul Jurnalismului de la

Washington, micul grup *România* este prezentat presei americane. Alături de cele cinci sute de nume ale jurnaliștilor căzuți la datorie și ale altor militanți pentru libertate și drepturile omului din presa lumii, se află și numele celor din grupul „*R*“, grup care a editat singurul ziar anticomunist din Europa de Est. News Museum este unicul muzeu din lume care găzduiește un exponat românesc, o tiparniță, ce arată că România a avut și rezistenți în ultimii ani ai epocii Ceaușescu.] Pagina întâi a ziarului era incendiară. Petre Mihai Băcanu semna editorialul „Ce vrem noi“: „un suflu înnoitor, o revoluție în conștiință, o lecție de adevăr“.

Mihai Creangă explica de ce au ales titlul *România*: „Țara trebuie și poate să își revină din letargie, regăsindu-și demnitatea și prosperitatea pe care le merită.“ Anton Uncu vorbea despre o mare decepție: „Am crezut, după primăvara de la Praga, că el este omul acela curajos, conducătorul pe care îl merita acest popor năpăstuit de istorie. Din chipul conducătorului visat a rămas o tristă caricatură.“ Ștefan Niculescu Maier semna articolul „Trandafirii nu cresc în pustiu“, din păcate nu a mai apucat să îl editeze în ziarul *România*; a fost arestat după primul număr.

Pagină: Ziarul *România*, organ al Alianței Naționale „R“: „Am ales ianuarie pentru ca noul an să ne unească împotriva acestor marionete politice cărora poporul le-a dăruit totul, în schimb un sac cu vorbe goale, umilințe și necazuri primind. Uniți-vă români!“

Comentariu:

Arestul din calea Rahovei, celule, porți zăvorâte, gratii, este o închisoare ca toate închisorile în care sunt aruncați jurnaliștii. După o perioadă de strictă supraveghere și urmărire, telefoane ascultate la birou și acasă, după ce unul dintre difuzorii ziarului, un doctor de la Pitești, trădează, sunt arestați, rând pe rând. În 25 ianuarie Băcanu și Uncu. În 26 ianuarie Chivoiu și Niculescu Maier, în 27 ianuarie, direct de pe stradă, Mihai Creangă; sunt anchetați în birourile aflate deasupra arestului din Calea Rahovei.

P. M. B.: Acolo, în Rahova, metodele de tortură erau medievale, le împrumutau de la vecinii lor, de la Miliție, de la alde Tudor Stănică, împrumutau macavela, rotisorul, toate metodele, strângerea degetelor la ușă și câte și mai câte. Să vă spun ceva: acolo cel mai mult am suferit din cauza singurătății, care este groaznică. La un moment dat, am stat cam trei luni singur într-o celulă și simțeam că înnebunesc. Am zis că trebuie să fac ceva. Am început prin a număra, dar cu timpul mă trezeam... 701, 702, 703... și mi-am dat seama că înnebunesc; și singura mea salvare a fost când mi-am imaginat că m-aș putea schimba călătorind pe munte. Fiind om de munte, am început să iau traseele la rând, și călătoream agale pentru că altfel nu

poţi să citeşti, nu ai un creion să scrii ceva, am compus careuri de cuvinte încrucişate în minte — faci un efort ca să ţii minte pe verticală, pe orizontală cuvintele. În perioada aceasta, mi-am pierdut şi vocea, pentru că nu am ştiut că nevorbind – acolo gardienii vorbeau numai în şoaptă –, efectiv când m-au scos la anchetă, după trei luni, nu am mai avut voce, de aceea şi acum am vocea voalată.

Carmen Uncu: Am început să bat drumurile tribunalelor, nu ştiam încotro să mă duc, nu aveam pe cine să întreb.

L. H. L.: Ştiaţi unde sunt arestaţi?

C. U.: Nu, nu ştiam nimic. Vă spun, atunci, în situaţii de genul acesta, chiar dacă nu ai habar, nu ai trecut niciodată prin asemenea încercări, îţi vin nişte idei şi am zis: Mă duc la tribunal, unde să mă duc? Şi am început acolo să spun cu glas tare: Soţul meu a fost ridicat de un grup de oameni... au venit, ne-au controlat casa... ce se întâmplă? Cum se numeşte soţul dumneavoastră? În fine, mi-au dat drumul şi de la tribunalul mare am fost îndrumată de un tânăr, mi-a spus: „Doamnă, ceea ce mi-aţi spus dumneavoastră nu este de competenţa noastră, ci este de competenţa Tribunalului Militar, care este pe la Alexandru Sahia, pe la Rosetti“. Am ajuns la Tribunalul Militar, am cerut să fiu primită, bineînţeles că nu am fost primită... de atunci, în fiecare zi, la 6 dimineaţa, eram acolo. Văzând că nu sunt primită, am început... Ştiţi, ideile vin în situaţii de genul acesta şi am început să ţip: Ce aţi făcut cu Anton Uncu, l-aţi băgat undeva, într-un canal, să ştiu şi eu de ce l-aţi ridicat? Şi vreau să ştiu ce aţi făcut cu el, vreau să ştiu ce aţi făcut cu Anton Uncu, ziaristul de la ziarul *România Liberă*. A fost ridicat de nişte oameni, au venit nişte securişti şi mi l-au luat. Ce aţi făcut cu el? Văzând că fac atâta tărăboi, şi lumea se speriase, se retrăseseră toţi... a venit un miliar şi m-a condus într-o cameră şi în camera aceea au venit doi domni prezentabili. S-au recomandat, de fapt doar unul dintre ei s-a recomandat, unul dintre ei atâta a spus: Procuror Roman, un bărbat foarte bine şi destul de nervos, îşi rodea unghiile, aceasta am observat de la început... Şi mi-au spus: „Da, doamnă, ce s-a întâmplat?“ Uitaţi, aşa, aşa, i-am povestit tot... nu ştiu ce se întâmplă. Au trecut şapte–opt zile şi eu nu ştiu ce este cu soţul meu. „Da, zice, soţul dumneavoastră a făcut nişte prostii foarte mari, este închis, nu vă pot spune unde anume, dar este bine, nici o problemă, el este bine, cu dumneavoastră nu este bine.“

L. H. L.: Cât aţi stat în arestul din Rahovei?

M. C.: Nouăzeci şi trei de zile. Din cei care au fost eliberaţi, adică minus Petrică — dar nu aveam de unde să ştim — nici unul nu putea vorbi că au fost eliberaţi ceilalţi.

L. H. L.: Aţi avut condamnare?

M. C.: Da, înainte de eliberare, cu vreo zece zile, am fost chemat duminica, după prânzul „copios“, la anchetatorul cel rău, care juca şi mai tare severitatea, de data aceasta, şi m-a pus să semnez — a zis că ancheta s-a terminat — ...între altele, vezi doamne, se respectau termenele. La treizeci de zile venea un procuror îmbrăcat în uniformă de gală, procuror militar, cu decoraţii şi ne prelungea arestarea cu încă treizeci de zile. Dar situaţia lui era atât de penibilă şi se vedea clar că este doar un instrument, încât la un moment dat anchetatorul meu cel rău, care avea, cel puţin judecând după uniformă, gradul doar de maior — şi procurorul era colonel, om învârstă — şi-a permis să râdă de procuror, tot cu scopul de a-l coborî şi în ochii mei; adică să nu aştept vreo salvare. L-a văzut că se foia procurorul şi până la urmă acesta i-a spus direct, „de ce mai staţi, pentru că s-a terminat treaba?“ Spune: „Dar bonul?“ Şi celălalt spune: „A, da, da.“ Îi semna un bon pentru magazinul din interior să îşi ia nu ştiu câte kilograme de carne şi cartuşe de ţigări chinezeşti, ceva în genul acesta.

L. H. L.: Acesta era preţul?

M. C.: Bănuiesc că, dacă tot venea până aici, profita de faptul acesta; dar să vezi un om în uniformă de gală, cu decoraţii, baretele acelea... în vârstă şi să stea frământându-se de pe un picior pe altul... doar că nu a scos şi punga de plastic din servieta din care scosese actele de prelungire a detenţiei, îţi imaginezi ce...

Mi s-a spus, cred că de vreo sută de ori: nu o să ieşi până nu o să spui tot. Pot să spun că am reuşit să nu spun tot, adică nume de oameni, care ştiau de ce am făcut aceasta. Sigur că este îngrozitor, nu ştii dacă acei oameni de afară, speriaţi fiind, auzind că ai dispărut, nu se apucă ei de bunăvoie să zică. Bineînţeles că ai tot felul de socoteli din acestea, şi nu mai poţi să dormi noaptea, te fac să te gândeşti la anumite scenarii, în care ai implicat, de pildă, un om nevinovat.

A. C.: Vă daţi seama că eram conştient că treaba este destul de complicată, tot am bâjbâit eu în ziua aceea până seara târziu: „Vei spune şi cei ai supt acum patruzeci de ani.“ Pe la zece seara, a coborât la subsolul din Rahova, bineînţeles ne-a dezbrăcat, ne-a făcut poze din toate unghiurile, ne-a oprit ceas, verighetă, ce aveam, şireturile de la pantofi ca să nu ne spânzurăm; a doua zi de dimineaţă, s-a reluat din nou şi abia a doua zi am spus. M-a întrebat: „Pe cine cunoşti?“ Vă daţi seama, la noi, la gazetă, fiind toate ziarele acestea cotidiene care erau, plus reviste (revista *Lumea*), am pomenit de toţi pe care îi cunoşteam, în afară de Băcanu. Sigur că atunci am intrat în panică... până la urmă am spus. Cum ai putut să faci una ca aceasta? Aşa a fost a doua zi, pe urmă iar în anchetă... a durat ancheta vreo două luni de zile, cu mine. Şi după aceea m-a lăsat în pace. Două luni nu m-au

mai scos, eram singur în celulă, şi chiar simţeam nevoia să mai văd pe cineva în faţă.

L. H. L.: Dar v-a spus ce pedeapsă primiţi?

A. C.: Da, sigur că da. În final, când mai aveam o lună, mi-a spus: „Vei primi 20 de ani de puşcărie, confiscarea averii, dar s-ar putea să fiţi împuşcaţi." Eu nu ştiam dacă ceilalţi sunt, pentru că nu am fost împreună.

L. H. L.: V-au confruntat la anchete?

A. C.: Nu, vă daţi seama, a mai durat o lună după aceea, ce probleme îmi făceam. Executarea nu este aşa o... în câteva secunde vei fi terminat, dar mă gândeam la copii, familie şi sigur că aveam o remuşcare. Dar mă consolam cu ideea că, dacă aşa a vrut Dumnezeu să se întâmple, iată că s-a întâmplat.

Comentariu:

Martie 1989, jurnaliştii se află în maşina de tocat a poliţiei politice, în anchetă. Colegiul de redacţie al ziarului *România Liberă* se întruneşte pentru a condamna fapta lui Băcanu şi a lui Uncu. Am putea spune că termenii în care fostul colegiu de redacţie îi judecă pe cei doi sunt mai infamanţi decât cei folosiţi în documentele Securităţii şi chiar amintesc de rechizitoriile anilor '50: activitate duşmănoasă, se spune, subminarea orânduirii socialiste, act de trădare, atitudine antipartinică şi antinaţională, indivizi nu cetăţeni, pentru că au întinat înfăptuirile socialismului. Au mânjit profesia şi numele colectivului. Fapta lor nu merită clemenţă. Li se retrage calitatea de ziarist, li se desface contractul de muncă, ba unul dintre membrii colegiului pretinde că cei doi s-au autoexclus nu doar din rândurile ziariştilor, ci chiar din rândurile poporului.

C. U.: Am fost acostată pe stradă de un domn foarte înalt, foarte bine, care îmi vorbea în spate şi îmi spunea: „Eu sunt Zorel Filipescu, doctorul Zorel Filipescu, tatăl lui Radu Filipescu, şi am să vă rog, doamna Uncu, dacă aveţi anumite informaţii despre ceea ce au făcut ei şi despre ziarul pe care l-au făcut, vă rog foarte mult să aveţi încredere în mine şi spuneţi-mi, pentru că îi putem salva pe toţi trei." Eu mi-am văzut de treabă, eram foarte speriată, am zis: Acesta este un securist care se dă drept doctor, nu îl cunoşteam pe doctorul Zorel Filipescu, Dumnezeu să îl ierte, că tare cumsecade a fost cu mine. Într-un târziu, după vreo două zile, purtându-l aşa după mine, el mi-a spus: „Doamnă, sunt bătrân, nu mă mai pot ţine după dvs., e iarnă, vă rog foarte mult, urcaţi-vă în maşina mea. Uitaţi, este o maşină roşie, urcaţi-vă acolo şi spuneţi-mi dacă ştiţi ceva."

Şi am avut curajul şi m-am urcat, a dat drumul la radio şi am mers încet, încet, şi i-am spus conţinutul acestui ziar clandestin, pentru că încă îl aveam proaspăt în memoria mea. A spus: „Doamnă, eu am să vă rog, să mai veniţi şi mâine la ora..., dar nu în acelaşi loc. Haideţi să ne întâlnim

undeva pe la Policlinica Titan; la ora... Vă aştept în maşină, vă urcaţi în maşină fără nici o discuţie, şi îmi mai repetaţi, pentru că nu am memorat, totul este pe memorie, doamnă. Şi am o rugăminte: dacă vă puteţi întâlni cu celelalte soţii, cu cele două soţii, ale lui Băcanu şi Creangă, să îmi aduceţi şi fotografiile." Aşa am şi făcut, m-am întâlnit cu ele la o cofetărie de pe lângă restaurantul Pescarul şi acolo le-am întrebat ce facem? Eu nu pot să îţi dau acum fotografia, nici eu, nici Vali Băcanu, Vali Băcanu, Dumnezeu s-o odihnească, dar eu, Angi Creangă, mă duc la Vali, iau fotografia lui Petrică şi spune-i domnului doctor că îl voi aştepta la Biserica Sf. Paraschiva. Şi în felul acesta domnul doctor mi-a spus că prin Ungaria va pleca cu aceste fotografii şi, cu mesajul pe care îl are aici, va ajunge la Budapesta, şi de la Budapesta îi dă drumul.

Comentariu:

Prin doctorul Zorel Filipescu, şi printr-un intermediar din corpul ambasadelor, cazul jurnaliştilor arestaţi străpunge Cortina de Fier. Toate datele au fost furnizate de cele trei extraordinare soţii, Vali Băcanu, Carmen Uncu şi Angi Creangă, care au bătut sediile procuraturilor militare, şi, deşi urmărite au găsit soluţii ingenioase de întâlnire, au schimbat mesaje cu doctorul Filipescu. Familia Creangă avea doi copii minori, pe Radu şi pe Sabina; dacă Radu a reuşit să înţeleagă ce se întâmpla cu tatăl lui, Sabina a trecut printr-o adevărată nevroză. Să fii copilul unui deţinut politic în anul 1989 era la fel de grav ca în anul 1949.

P. M. B.: Cred că Ceauşescu nu a suportat ideea ca tocmai presa, care era docilă, să facă aşa ceva, pentru că ei ne-au considerat ca nişte activişti care ne supunem orbeşte... ştiţi bine că totul se făcea cu un aviz de la secţia de presă. Deci nu a suportat chestiunea aceasta. Aflu acum, din surse apropiate ale generalului Vlad, că a fost o încercare de a mă încadra şi pe mine în acelaşi lot de domiciliu forţat, dar Ceauşescu a avut un acces de furie şi a spus: „Nu, să îl închideţi pe viaţă." Deci, nu suporta în nici un fel, şi ideea să apară un ziar cred că l-a scos din fire.

L. H. L.: Spuneţi-mi, dumneavoastră aţi avut măcar enunţată condamnarea la moarte, posibila condamnare la moarte?

P. M. B.: Da, am şi semnat-o. După ce ne-a fluturat condamnarea maximă pentru propagandă împotriva orânduirii socialiste, de la cinci la cincisprezece ani, după aceasta, încet, încet, ne-a împins către condamnarea la moarte pentru complot.

L. H. L.: Într-o scurtă trecere prin Bucureşti, din închisoare în domiciliu forţat, Anton Uncu se opreşte la *România Liberă* pentru a obţine nişte acte. Intră pe culoarul lung, bine-cunoscut, are emoţii, dă ochii cu foştii lui colegi şi ce se întâmplă este aproape incredibil. Cu îmbrânceli şi cu cuvinte de ocară este scos afară din redacţie. Această falie care a despărţit, în regimul Ceauşescu, frica de rezistenţă, laşitatea de curaj, oamenii de neoameni, a

marcat societatea românească. Semnele acestei rupturi au rămas până astăzi. [Început de emisiune „Actualitatea Românească" la radio Europa Liberă.]

În martie 1989, explodează în eter primele ştiri despre cazul jurnaliştilor la radio Europa Liberă.

Portrete ale doctorului Zorel Filipescu

Doctorul Zorel Filipescu a lucrat, până la pensionarea sa forţată, la Spitalul de Urgenţă. Lumea medicinei îl recunoaşte ca pe un pionier al anesteziei moderne, cel care, după studii strălucite în Franţa, pune bazele terapiei intensive în urgenţă, deschizând în spitalul bucureştean primul salon de reanimare. Fiul lui este cunoscutul disident Radu Filipescu. Apărându-şi fiul întemniţat la Aiud, doctorul Zorel Filipescu a învăţat cum şi pe ce căi să transmită Europei Libere primele informaţii despre disidenţii politici din România.

Radu Filipescu: Tata a aflat la un moment dat, de fapt, probabil toată lumea a aflat de faptul că trei ziarişti de la *România Liberă*, Băcanu, Creangă şi Uncu, şi linotopistul Chivoiu au făcut ceva, nu se ştia exact ce, cum... un ziar, dar se ştia că au fost arestaţi şi nu mai sunt acasă. Printr-un prieten, a aflat cam unde locuieşte şi unde lucrează soţia lui Uncu, doamna Uncu; Nicu Ioanovici era prietenul lui tata, i-a spus câteva detalii, şi tata s-a dus să o caute pe doamna Uncu... până la urmă a reuşit să o întâlnească, s-a întâlnit cu dânsa, a luat mai multe date şi de la dânsa, şi de la soţiile celorlalţi. Prima oară am transmis informaţia prin Liza, Elisabeth Ernst, doamna care ne-a ajutat foarte mult, în acea perioadă, prin transmiterea de informaţii, un lucru foarte riscant şi foarte periculos pentru noi şi pentru dânsa. După aceea, tata s-a gândit totuşi, pentru ca această acţiune să aibă un impact şi să fie recunoscută mai mult în străinătate, să compună o scrisoare. I-a dictat-o mamei — mama scrie mai frumos — a scris-o foarte frumos pe un petec de hârtie. S-au întâlnit într-o noapte, pe la nouă jumătate–zece, pe întuneric beznă, cum era prin Bucureşti, pe majoritatea străzilor din Bucureşti, şi i-au dat scrisoarea Lizei.

Comentariu:

Omul de legătură al doctorului Zorel Filipescu a fost o doamnă aparţinând corpului diplomatic, cunoscută militantă pentru drepturile omului. Intervenţiile ei au produs în Occident relaţii de solidarizare şi de protest, salvând multe vieţi de la condamnări grave sau ameliorând condiţia de detenţie. Elisabeth Ernst, Liza cum îi spune familia Filipescu, a luptat mult pentru cauza României.

Elisabeth Ernst, consilier diplomatic: Nu numai Europa Liberă, ci şi Amnesty International, şi alte organizaţii care s-au implicat (eu, de exemplu,

la emisiunea dumneavoastră am văzut că s-a implicat şi o organizaţie internaţională de ziarişti, cred că de la Geneva), de această organizaţie nici nu ştiam, adică informaţiile care au ajuns într-un loc în Germania s-au răspândit acolo unde trebuia şi au avut efect, fiindcă aceste organizaţii au ajutat la imaginea României. Se punea întotdeauna preţ pe imagine şi Ceauşescu vroia să pară un liberal, care duce o politică mai deschisă decât celelalte ţări din Europa de Est. Noi am ajutat la apropierea realităţii de imagine. Aceasta nu a fost nici o încălcare a vreunei legi româneşti, fiindcă totul s-a petrecut legal.

L. H. L.: Într-o seară, Elisabeth Ernst a bătut din nou la uşa familiei Filipescu. Nu s-a temut de faptul că Securitatea avea în vizor casa din strada Grădina Icoanei.

Carmenita Filipescu, soţia doctorului Zorel Filipescu: A bătut la uşă, a ciocănit la uşă, eu am stat aşa... cine este? Şi nu m-am lămurit, şi atunci am deschis, şi ea, foarte isteaţă, mi-a arătat un pliant cu poza lui Radu. Şi atunci, m-am liniştit. M-am uitat la poză, era Amnesty International, erau câteva poze cu mai mulţi disidenţi. Nu am vorbit nimic, am poftit-o în casă, ne-am aşezat lângă televizor, am dat drumul şi am început aşa, pe şoptite. Nu mai ştiu exact cum ne-am dat întâlnire şi cu soţul meu; şi întâlnirile noastre se desfăşurau astfel: le fixam o zi, o dată pe săptămână şi porneam la plimbare, ne dădeam întâlnire pe străduţele acestea din jur. Plecam seara, vă puteţi închipui că nu eram chiar liniştiţi de ceea ce facem; chiar şi când plecam numai ca să povestim.

Pe urmă, a început soţul meu să mai pregătească şi materiale. Şi cu ziariştii de la *România Liberă* a fost un capitol aparte, a fost foarte interesat şi plin de emoţii.

R. F.: Scrisoarea, de fapt, era un apel către toţi ziariştii din lume şi era semnată de un grup de ziarişti români.

Comentariu:

Scrisoarea cerea confraţilor ziarişti în numele solidarizării de breaslă, în numele omeniei şi al tradiţiei să protesteze energic împotriva acestui nou abuz al regimului Ceauşescu.

R. F.: Era o scrisoare la care tata s-a gândit mult, a elaborat-o destul de serios, mama a scris-o cu grijă, şi eu îmi aduc aminte că ne-am întâlnit seara, a venit şi fratele meu Doru şi am ascultat cu toţii emisiunea la radio Europa Liberă, în care era comentată şi prezentată această scrisoare. Tata l-a întrebat pe Doru (Doru nu ştia povestea scrisorii) ce părere are despre scrisoare, şi Doru a spus: „Da, uite, vezi ce înseamnă, ce frumos poate să scrie un ziarist, un ziarist scrie altfel decât scriem noi.“ Şi tata i-a spus: „Eu am scris scrisoarea aceasta.“ Tata a scris scrisoarea şi împreună cu mama au trimis-o în străinătate.

Ofiţeri ai Direcţiei a VI-a de Cercetări Penale care au anchetat „Lotul" P. M. Băcanu şi alţi deţinuţi politici:

Vasile Gheorghe – colonel
Murariu Petre – colonel
Burloi Gheorghe – colonel
Alexe Ion – căpitan
Mateiuc Pavel – locotent-colonel
Teodosiu Constantin – locotenent-colonel
Gordan Valer – căpitan
Pop Mihai – colonel
Jenică Iosif – ofiţer contrainformaţii
Rădulescu Ninel – maior
Călin Ionel – căpitan
Traşcă Ion – colonel
Dumitriu Mircea – locotenent-major
Iordache Alexandru – maior
Marcel Constantin – căpitan
Comşa Gheorghe – maior
Tâgorean Petru – locotenent
Caraşcă – locotenent-colonel
Ştefan – anchetator
Cotoman Gheorghe – maior
Crişan Nicu – căpitan
Prundea Nicolai – locotenent
Pârvulescu Marin – locotenent-colonel
Hodiş Vasile – colonel
Nedelcu – şeful arestului
Dumitraciuc – colonel
Olaru – colonel
Frunză

Comentariu:

Băcanu va rămâne în închisoare până în 22 decembrie 1989. Colegii lui sunt trimişi în domiciliu forţat. În zilele revoluţiei şi Creangă, şi Uncu, şi Băcanu, şi Chivoiu, şi Maier se întorc din arest şi din domiciliu obligatoriu direct în tipografie. Ei vor tipări ziarul *România*, de data aceasta *România Liberă*.

Un ziar francez, *La Nouvelle République*, îl adoptase pe ziaristul captiv Anton Uncu în anul 1989. După 1990, îl vor invita să fie o zi redactor-şef la publicaţia care l-a susţinut cu procese şi solidarizări în perioada

detenției. Puțini au fost alături de odiseea jurnaliștilor, puțini au avut curajul susținerii lor și aceasta pentru că s-a spus mereu: represiunea la noi, axa răului, a fost mai dură și mai sălbatică decât în celelalte țări. În timp ce în Polonia Solidaritatea aduna în anii '80 zece milioane de membri, în România disidența număra circa 100 de persoane.

[Imagine de la Washington, Muzeul Presei]

Andrei Pleșu: Era o vizită oficială a României în Statele Unite și eu, ca ministru de externe, îl însoțeam pe președinte și în programul foarte plin, de altfel, al acelei vizite, a fost un episod, acesta în care ne-am adunat cu toții în jurul locului devenit muzeal al disidenței gazetarilor români, prezent acolo prin trei dintre ei și prin obiectul emoționant, precar și totuși atât de viguros în efectele lui, care era tiparnița cu care ei au făcut un ziar disident cu care au încercat să facă o fisură într-un sistem care părea de nefisurat. Și a fost emoționant, pentru că, mai întâi, locul este prestigios; să fii prezent în acel muzeu înseamnă să marchezi o etapă importantă a unei evoluții naționale, în al doilea rând pentru că el reabilita într-un fel mitul unei populații pasive, care a întreprins foarte puțin în anii dictaturii. La noi, trebuie să recunoaștem, după marele episod din anii '50, care a fost eroic și fără efect, lucrurile au diminuat, au fost mai curând difuze decât viguros active. Dar acest moment de la începutul lui '89, care este meritul gazetarilor de la *România Liberă*, a avut o strălucire compensatoare, a fost un moment în care din nou o mână de oameni a înteprins ceva foarte riscant, foarte eficient împotriva unui mamut. Și episodul acesta era simbolizat, în muzeul din Statele Unite, de această tiparniță care, nouă, care aveam memoria anilor de învățătură de sub comunism, ne aducea aminte de toată retorica luptei în ilegalitate pe care o încasam la orele de istorie, o ilegalitate echivocă, pe care nu ne plăcea să o luăm în serios, în vreme ce aici era un episod de ilegalitate cu adevărat riscantă și care satisfăcea mândria noastră autohtonă legitimă.

M. C.: Și dacă m-a bucurat ceva cu adevărat nu era faptul că suntem noi acolo, dar încă de la intrare era un glob pământesc, făcut din materie argintie, numită plumb, dar nu este plumb aliajul acesta folosit în tipografia clasică și era făcut numai din frontispicii de ziare. Și nu existau decât două ziare din estul Europei, unul era *Gazeta Wyborcza* și unul era *România Liberă*. Extraordinar!

A. C.: Chiar deloc nu mi-a părut rău, prin toate suferințele prin care am trecut; parcă mai rău îmi pare acum că, după paisprezece ani de zile, chiar nu se întrevede nimic, sărăcia bate la ușă, toți bandiții au devalizat toate

băncile. Se pare că am un gust amar din anii aceştia, în care încă nu s-a mişcat mare lucru.

P. M. B.: Eu cred că acea matriţă de plumb şi fier a salvat onoarea presei româneşti.

Comentariu:

Rezistenţa bravă a jurnaliştilor de la *România Liberă*, oricât de firavă, de singulară ar părea azi, atunci, în anul 1989, a însemnat o spărtură în interiorul sistemului totalitar, o spărtură prin care s-a văzut decembrie 1989, căderea comunismului. Libertatea.

Din lotul „România“ au trecut în nefiinţă Anton Uncu şi Alexandru Chivoiu.

Postfață
MIERCUREA DE CENUȘĂ

Primul documentar din seria *Memorialul Durerii* a intrat pe post la Televiziunea Română, într-o seară de miercuri, 14 august 1991.

Filmul se sprijinea pe mărturiile directe ale celor ce au fost victimele mecanismului represiv, pe imagini unicat ale locurilor de detenție cercetate de echipa mea (penitenciare, lagăre, mine, sate ale deportaților), pe declarațiile celor ce au condus infernul concentraționar, pe secvențe necunoscute din Arhiva Națională de Filme și din Arhiva TVR.

La modul cel mai real, *Memorialul Durerii* a deschis porțile, până atunci ferecate, ale unor închisori despre care în 1991 nu se știa nimic: Sighet, Râmnicu-Sărat, Jilava, Zarca Aiudului și a Gherlei, Pitești, Minele de Plumb din nordul țării, lagărele din iadul Peripravei. Prima organizare a serialului era fixată pe geografia acestui spațiu de detenție. Întreprindere extrem de dificilă, pentru că mergeam pe un teritoriu total necunoscut; nimeni, în afară de AFDPR, nu era dispus să sprijine investigațiile noastre: istoria acestor închisori, cadrele care au condus sistemul penitenciar, regulamentele, dosarele celor care au fost închiși (dosare operative, dosare penale, dosare de detenție). Mă refer și la Ministerul de Interne, și la Ministerul de Justiție, și la SRI. Abia după trei ani, când *Memorialul* se impusese și, prin intermediul presei, ceream fără contenire dreptul la adevăr, dreptul la arhive, aceste uși s-au întredeschis.

Era o luptă contra cronometru, pentru că bătrânii luptători dispăreau, închisorile se renovau, suspect de repede, unele au fost și demolate, cum este cazul penitenciarului de la Galați, celulele condamnaților la moarte deveneau încăperi cochete, vopsite în culori pastel, se montaseră calorifere și saltele „Relaxa", iar dacă, în anii '91, '92, torționarii mai acceptau să se explice, cu timpul și-au dat seama că nimeni, nici o oficialitate, nici o justiție nu le cerea să-și facă „mea culpa", nu-i punea sub urmărire, nu le deranja bătrânețile. N-aveau de ce să se teamă. Puteau să ne închidă ușile. Trăiau atunci Alexandru Nicolschi, Tudor Sepeanu. Gheorghe Enoiu. Vasile Ciolpan, Ștefan Koller, Aurel Moiș, Gheorghe Crăciun, Liviu Borcea, Szabo Zoltán și mulți alții din generația '80, la care se dorea să nu ajungem.

La Parchetul General, sub presiunea societății civile, se declanșase un „Proces al comunismului"... pe hârtie. Exista doar un dosar (copertele) și înăuntru plângerea înaintată de Constantin Ticu Dumitrescu. Un jurist, legat de vechea Securitate, era răspunzător de acest proces, proces care n-a ieșit niciodată la bară dintre filele dosarului.

Personal, am fost chemată la Procuratură, am adus zece casete video (să se informeze... procurorii) și, cu acel prilej, am fost „avertizată" că interviurile mele cu Nicolschi sau cu Ciolpan le produc acestora atacuri de cord, așa încât riscam să fiu chemată în justiție. N-am obținut de la procurorul amintit decât o biografie ciuntită a lui Alexandru Drăghici, din care rezulta că acesta ar putea fi cercetat pentru o singură crima, crima de la Sibiu, care aparținea dreptului comun.

Aflat într-o vizită la Sibiu, acolo, și agasat de insistențele unui fost prieten, coleg de școală, Alexandru Drăghici a dat ordin ca acesta să fie ridicat și împușcat, într-o pădure. Întreg cortegiul de crime politice de care se făcea vinovat fostul ministru de interne al României între anii 1957 și 1965 (arestări, execuții, fără sentințe, deportări, Canalul, procesele lui Lucrețiu Pătrășcanu și uciderea sa în celulă), toate îi erau necunoscute acestui „big brother" de la Parchetul General, ajuns azi posesorul unei mărețe case de avocatură și apărător al torționarilor lui Gheorghe Ursu.

Am intrat în aceste detalii pentru a sublinia de ce erau necooperante instituțiile statului de drept cu echipa primului serial de televiziune din Europa de Est care-și propunea să demaște ororile comunismului.

Memorialul Durerii s-a difuzat, la început, într-o zi de miercuri. O doamnă din fosta lume bună, care avusese mult de suferit, Anda Boldur, a numit-o „miercurea de cenușă". „Ne sfărâmați inimile." Filmul, într-adevăr, producea o stare de șoc. Noi, care înregistram depozițiile, eram la fel de tulburați. Nimeni nu bănuise cât de violentă, cât de inumană fusese represiunea, demnă de țara lui Dracula. Câte sute de mii de români s-au opus comunismului, câți au plătit actul lor de nesupunere, cu suferința și cu martirajul. Câți au fost, dintre ei, tineri...

Mărturiile lor creau o imensă durere, te simțeai vinovat pentru ignoranță. Mă întrebam: Unde am fost eu în anul acela, când în subteranele Rahovei era ucis, în torturi inimaginabile, Babu Ursu? Ignoranța fusese politică de stat în România lui Dej și a lui Ceaușescu.

Memorialul Durerii n-a pornit ca un serial. S-a dorit să realizez doar două-trei reportaje și, mai ales, „să nu mă abat" de la subiect: arcul de timp 1944–1964 (eliberarea deținuților) și, mai ales, să nu mă ating de epoca Ceaușescu, de actualitate. Numai Dej trebuia demonizat. Am realizat un serial scăpat de sub ochii cenzorilor, în libertate. Și-am profitat de ea. Mi-amintesc că, după revoluție, în televiziune nu se folosea cuvântul anti-

comunist și nu se practicau atitudinile și emisiunile anticomuniste. Așa încât, după prima difuzare a serialului, colegi de-ai mei mi-au povestit că au fost întrebați în acea seară, la telefon: Ce se întâmplă la TVR? E un post pirat?

În momentul puciului de la Moscova, din august 1991, când nu se știa cine va prelua puterea de la Kremlin, mi s-a spus, mai în glumă, mai în serios, de către cei de la etajul XI al TVR. „Voi, cu *Memorialul*, v-ați pregătit un loc la Jilava“? Se știe doar, și parcă Goma a spus-o, „trenurile rusești n-au frână“. În altă seară, 3 octombrie 1994, Jurnalul TVR a difuzat o știre, de data aceasta făcând abuz de echidistanță: un simpatizant PSM, la Conferința de presă a partidului, a declarat că mă împușcă. Nimeni nu amenda, nu comenta această informație iresponsabilă. SRI, la cererea Asociației Profesioniștilor de Televiziune din România, a verificat personajul și ne-a comunicat că era un fost ofițer de securitate în rezervă. „Dați-l în judecată!“ Nu mă interesau asemenea confruntări.

Seria noastră de documentare a fost gândită ca un mixaj între document, depoziții orale și cercetare proprie. Așa cum o comenta un critic de film: „Istorii personale împletite cu istoria națională. Istoria la timpul prezent și istoria privită reflexiv, retroactiv. Martiri și călăi. O antologie a suferinței, a demnității și a rușinii, o antologie de oameni și de neoameni, de martiri și de vinovați, de mari episcopi deveniți măturători la Sighet și de academicieni, aruncați în șantierele morții de la Canal.“ În primele luni de montaj, împreună cu un experimentat editor, am început să lucrăm la imagistica filmului: porți, cătușe, zăbrele, foișoare, sârmă ghimpată, toate au trecut din infernul penitenciarelor și au devenit relicve sfinte în film. Cele mai copleșitoare amintiri ale prizonierilor erau legate de sunetul porților care se închideau în urma lor, de spațiul zărcilor în care vor fi zidiți de vii și care vor deveni, în memoria lor, academie și altar.

Ni s-au reproșat, la un moment dat, lacrimile. Mulți români au avut inimile împietrite. N-au crezut în ideea de rezistență. Generalizată părea doar capitularea noastră în fața tiraniei. Poate că aceste lacrimi provocate de emoția amintirii erau regeneratoare... Nimic nu poate fi mai tămăduitor decât adevărul.

Ni s-a recomandat, în presă, de o parlamentară a PSD, în mod cinic, să facem și „un memorial al iubirii“...

Dar iubirea Mariei Plop, luptătoarea din Muscel care a fost coborâtă din munți cu o fetiță de doi ani, prinsă într-o copaie de crengi de gâtul ei și apoi despărțită brutal de ea, mama înnebunind și murind câteva luni mai târziu, de dorul copilului, în închisoarea de la Miercurea-Ciuc? Dar iubirea mamei lui Ion Ioanid, care și-a căutat fiul prin toate temnițele și l-a găsit la Pitești, unde s-a mutat spre a fi alături de el? Dar Elisabeta Rizea,

care a fost condamnată la moarte pentru că i-a ajutat pe „boierii" Arnăuțoiu, vecini de casă cu ea, în Nucșoara, oameni luminați și drepți care au luptat cu arma în mână contra comunismului?

Și mii de asemenea destine din *Memorial*, în care suferința a însemnat credința în țara ta și în Dumnezeu? Nu era acesta un „Memorial al iubirii"?

Cea mai mare durere a *Memorialului* a fost legată de ora programării. Am pornit de la ora 21.00 și în curând am ajuns să fim difuzați după ora douăsprezece noaptea. Se schimba președintele de la TVR. Cădea un partid, venea altul, dar noi tot după miezul nopții, cu sonorul oprit, cu tot felul de accidente, de tipul „ni s-a furat caseta"... „intră o altă emisiune urgentă", cu solicitări în Parlament de a fi interziși, și „de a se opri crima de la TVR" (citez titlul din ziarul *Vremea*). În loc să fim... o emisiune „riguroasă" de istorie, cu praful neșters din anii '60, noi filmam cum e aplicată Legea Fondului Funciar la foștii urmași ai partizanilor din Vrancea și-i mai întrebam și ce pensii au... Aceste urlete erau iscate de neputință.

Dacă aș fi fost în închisoare, pedeapsa ar fi fost echivalentă cu bătăile la tălpi. În România se schimbase însă ceva. Lumea făpturilor lui Bosch nu putea să mai învie.

Ne-am fi dorit, pentru această întreprindere monumentală care devenise *Memorialul* — cunoscut românilor din toată lumea, difuzat de Videoteca din Paris ca un film de colecție, solicitat de Biblioteca Congresului American și tezaurizat de Arhivele „Hoover" —, un post TV de istorie, de recuperare a memoriei. Ar fi fost o datorie a Televiziunii Publice față de cei patruzeci și cinci de ani de comunism, încă învăluiți în ceață; față de cele aproape două milioane de români care au pierit sub tăvălugul dictaturii roșii.

Nu numai că nu am reușit, în acești șaisprezece ani, să ne completăm echipa, măcar cu un om în plus, dar Studioul de Film, studioul care a produs această serie și a apărat-o admirabil în vremuri potrivnice, a fost desființat în ianuarie 2003 de un președinte „incompatibil" cu suferințele trecutului. Tot în anii 2003–2004, filmele noastre au fost reduse la douăzeci și cinci de minute și difuzate la ora somnului de după-amiază și apoi scoase de pe post.

Serialul a fost oprit de aceeași direcție, odată cu episodul „Un ziar de la București la Washington" (era vorba de grupul Petre Mihai Băcanu, Mihai Creangă, Anton Uncu și Alex Chivoiu de la *România Liberă*) sub pretextul că TVR trebuie să fie interesată nu de trecut, ci de „prezent și de bucuria viitorului".

Am așteptat șaisprezece ani să se schimbe ceva în România. Și s-a schimbat.

Sunt onorată de propunerea Editurii Humanitas, a domnului Gabriel Liiceanu, de a edita o parte din acest *Memorial.* Sunt treizeci și șase de episoade din o sută douăzeci difuzate. A fost grea selecția. În esență, reprezintă o istorie audiovizuală concentrată a momentelor și a personalităților care au spus „Nu“, direct, fățiș, comunismului. Textele publicate redau cu minime intervenții episoadele selectate. Sunt transcrierea lor. *Scripta manent.* Avem, astfel, un manual de istorie: *Memorialul Durerii. O istorie care nu se învață la școală.* Această selecție este un prim volum, nădăjduim că vor urma în scurt timp volumele al II-lea și al III-lea.

Mulțumiri deosebite domnului Tudor Giurgiu, președinte director general al TVR pentru susținerea editării Memorialului.

Proiectul a fost posibil datorită Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, istoricilor Marius Oprea și Stejărel Olaru care, înțelegând în acest moment, după 18 decembrie 2006, cât de importantă este cunoașterea trecutului și prin *Memorialul Durerii*, au sprijinit financiar editarea cărții și a DVD-urilor. Proiectul va continua. Trebuie să mărturisesc: n-am fost singuri în acești ani. Asociația Foștilor Deținuți Politici, cu bravul luptător din fruntea ei, Constantin Ticu Dumitrescu, Editura Humanitas, Academia Civică — Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței, de la Sighet, revista *Memoria*, revista *22*, *România Liberă* cu suplimentul *Aldine*, CNSAS și mulți jurnaliști au sprijinit, dacă vreți, limpezirea societății românești prin adevăr, prin înțelegerea și clarificarea trecutului.

Eu și echipa mea, în acești ani, am fost adevărați soldați pe un front care s-a chemat Televiziunea Română Liberă. Nu era cu adevărat liberă. Nici oamenii ei nu se deșteptaseră toți. Dar eu am crezut, în decembrie 1989, în posibilitatea realizării acestui ideal de televiziune și am făcut tot ceea ce mi-a stat în putință, pe culoarul meu, să-i onorez libertatea.

LUCIA HOSSU LONGIN

Cuprins

Redactor
HORIA GĂNESCU

Tehnoredactor
MANUELA MĂXINEANU

DTP
STELIAN BIGAN

Corectori
MARIA NICOLAU
MIOARA MUŞUROIU
TEODORA TERCIU

Apărut 2007
BUCUREŞTI–ROMÂNIA

Lucrare executată la „UNIVERSUL“ S. A.